00048822

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018

NÂMAMÂLÂ;

OR

A WORK ON PÂLI GRAMMAR,

PREPARED

(AT THE SUGGESTION OF PROFESSOR R. C. CHILDERS)

48822

BY

WASKAḌUWE ṢUBHÜTI,

AND

DEDICATED, BY PERMISSION,

TO

H. R. H. THE PRINCE OF WALES.

CEYLON:
PRINTED AT THE GOVERNMENT PRINTING OFFICE, COLOMBO.

1876.

00048822

නාමමාලා

හෙවත්

නාමවරනැගිල්ල

සහිතවූ
විභක්තිභෙද, කාරකලක්‍ෂණ, විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය විභාග
යනාදිය හා
නොයෙක් ශබ්දශාස්ත්‍ර ග්‍රන්ථයන්ගේ විශෙෂ විභාගාදියද ප්‍රකාශවූ
මේ

පාලිව්‍යාකරණ පොත

ප්‍රොපසර්. ආර්. සී. චිල්ඩර්ස් මහත්මයාගේ
අනුමැතියෙන්
වස්කඩුවේ සුභූති තෙරුන්නාන්සේ විසින්
මෙලෙස සම්පාදනය කරණලද්දෙන්
ඇල්බර්ට් ඇඩ්වාර්ඩ්, වේල්ස් රාජකුමාරයානන් වහන්සේ
විසින්
පිළිගන්නාලදී.

ලංකාද්වීපයේ ආණ්ඩුකාර උතුමානන්වහන්සේගේ
අවසරය පිට

හර්බට්, ස්කීන්, යන ඉංග්‍රීසි මහතුන් දෙදෙනා ලවා ලංකාණ්ඩුවේ
මුද්‍රායන්ත්‍රාලයෙහි මුද්‍රාඞ්කණය කරවනලදී.

1876.

Dedicated,

BY SPECIAL PERMISSION,

TO

HIS ROYAL HIGHNESS ALBERT EDWARD,

PRINCE OF WALES,

ETC., ETC., ETC.,

BY

HIS ROYAL HIGHNESS'S MOST OBEDIENT

AND VERY HUMBLE SERVANT,

THE AUTHOR.

(ඩැඩිකේට්)

නෛකශ්‍රීන් විරාජමානවූ
වික්ටෝරියානම් මහරජිනීන්වහන්සේගේ
ජ්‍යෙෂ්ඨපුත්‍රවූ සහ
එංගලන්ත රාජ්‍යයෙහි ඔටුන්නට ලේඋරුමක්කාරවූද
පරමෝත්කෘෂ්ට
ඇල්බර්ට් ඇඩ්වාර්ඩ්, වේල්ස් රාජකුමාරයානන්වහන්සේ
මේ ශ්‍රීලංකාද්වීපය බලාවදාරණ පිණිස
වැඩම කළ කල්හි
වස්කඩුවේ සුභූති තෙරුන්නාන්සේ වන මාවිසින්
නාමමාලා නම්වූ මේ පාළිව්‍යාකරණ පොත
ඒ කුමාරයානන් වහන්සේගේ අවසරය ඇතුව
උන්වහන්සේට
ඩැඩිකේට් කරණ ලදී.

1875
කොළඹදීය.

TRANSLATION OF PREFACE.

◆

The grammar of a language is the art of speaking or writing it with propriety by acquiring a knowledge of the different parts of speech, and the structure of sentences; and it helps us to understand the literature of the language. Each language must have its own grammar. Although some ancient languages have not possessed perfect Grammars, owing to the uncivilized condition and insufficiency of mental culture of the people who spoke them, the two languages Páli and Sanskrit possess such Grammars, which is a proof of their prëeminence in this respect.

Whichever of these two languages be the more ancient, it appears that Páli Grammars have been composed on the model of the Sanskrit. The grammar of the Páli language must be critically studied by one who would understand its literature generally, and still more so by one who would penetrate into the abstruse doctrines of Buddhism, which exhibit the pure wisdom of its Founder. Those who know these two languages are aware of the fact, that the study of Sanskrit grammar, to some extent at least, is indispensably necessary before one can acquire a thorough knowledge of Páli grammar. This proves the fact that Páli Grammars are based on the Sanskrit. Learned men who have produced Commentaries, Paraphrases, Glossaries, &c., on Buddha's Sermons, and composed books on grammatical science, &c., seem not only to have carefully studied Sanskrit grammar, but also their knowledge in this respect was evidently of great help to them in the composition of their works. The following stanzas, which occur at the end of the Paraphrase on Abhidhammattha Sangaha, shew the extent of the knowledge of Sanskrit, &c., of the great priest Sáriputta, who lived at Polonnáruwa in the reign of Parákkramabáhu I., and who composed Sáratthadípaní, which is a Commentary on Winaya consisting of about 30,000 Granthas, as also Anguttara Ṭíká of about

20,000 Granthas, Winaya Sangaha, Abhidhammattha Sangaha Vyákkhyána, the Ṭíká on Chandragómipanchiká, &c.:—

"Ramme Puḷatthi nagare nagarádhiráje
Raññá Parakkamabhujena mahábhujena
Kárápite wasaṭi Jetavane wiháre
Yó rammahammiyawarúpavanábhiráme."
"Sabbattha patthaṭa yasena wisáradena
Suddhásayena parisuddhakulódayena
Takkágamádikusalena Yatissarena
Sárísuteṇa yatiná guruná guṇena."
"Yañchánde chandabhútan nisitataramatin Páṇinin Páṇiníye
Sabbasmin takkasatthe paṭutaramatayó kattubhútanva tante
Maññante Kálidásan kavijanahadayánandahetun kavitte
Sáyánlókattha-siddhin witaratu rachaná tassa Sárisutassa."

"May this work of that (celebrated) Sáriputta confer benefit on mankind (of Sáriputta) who lived in the monastery Jetavana, pleasing to the mind by reason of its delightful and splendid mansions and neighbouring forests, and which was caused to be made by King Parákkramabáhu of great arm in the delightful City of Pulatthi, King of Cities, (a work composed) by the priest Sáriputta, who was endowed with estimable qualities, and chief among priests, whose renown was spread everywhere; who was wise, of pure intentions, was descended from a very pure family, coversant with logic, sacred literature, &c.; and whom those who are well-versed in all logical art regard as Chanda in Chánda; as Páṇini of sharp wit in the grammatical rules, &c., of Páṇini; as the author in Tantras; and as Kálidása the delight of poets in poetry."

Moreover, the eminent priest Srí Ráhula of Toṭagamuwa, who had made highest attainments in six languages, and who was the author of many useful works such as Moggalláyanapanchikápradípa, Buddhippasádhani, Kávyasekhara, &c., was not only acquainted with Páli and Sanskrit literature, but was also conversant with many religions, as appears from the following stanza:—

"Satthantare cha vividhe Samayantare cha
Bhásantare cha sakale piṭakattaye cha
A'cherabhávamupagamma bhajáma pítin
Díghan sa jívatu Parakkamabáhu rájá."

"May that king Parákkramabáhu live long by instructing whom in various sciences, in different systems of religion, in many languages, and in all the three Piṭakas, we enjoy happiness." Again: the profane learning of Buddhaghósa and other Commentators can be ascertained from such sayings as "Saka Samaya samayantara gahaṇajjhógáhaṇa samatthena paññáweyyattiya samannágatena," &c., "clever in comprehending and penetrating into his own religion and other religious systems, and endowed with wisdom and skill," &c.

Hence, the study of Sanskrit by priests and others who know Páli is both desirable and easy. The three languages, Páli, Sanskrit, and Prákrit, are so closely related to one another that one who is acquainted with any one of these can understand one who speaks in any one of the other two, and the books can be understood to some extent, though not thoroughly. Although the difference between any two languages in the world is as wide as that between a man and a spirit or beast, these three languages may be compared to three sons of the same father, but differing only in color. There is the same similarity in the grammar of these three languages that there is between the languages themselves. The grammar of the Páli language is divided into seven parts, viz.:—Sandhi, Náma, Samása, Taddhita, A'khyáta, Kitaka, and Káraka. By Sandhi, is meant the joining together of two words by special rules; a knowledge of this enables one to resolve the word so joined into its constituent parts: thus, 'lóka' + 'aggó,' when combined by phonetic rules, become 'lókaggó'; a knowledge of this would enable the student to find out that 'guṇaggó' is formed of 'guṇa' and 'aggó.'

Náma is that part of grammar which treats of the manner in which a noun is inflected through the Nominative and other cases, as well as the forms they undergo in the Singular and Plural numbers. By Samása is meant the combination of two or more words of different meanings, treated as one term; as, 'nílan' by itself denotes 'blue color,' and 'uppalan' signifies 'a lily,' but when they are put together or compounded, they take the form 'níluppalan,' and denote one object, viz., 'a blue lotus.'

Taddhita is that portion of grammar which treats of words derived from nouns by certain affixes, as from the noun 'Vasiṭṭha' is derived 'Vásiṭṭha' in the sense of 'a son of Vasiṭṭha,' by the use of the affix ṇ'' and the augmentation of the vowel.

A'khyáta treats of the rules for the conjugation of verbs by attaching certain affixes to the roots of verbs: thus, 'pachati' is formed from the verbal root 'pacha' 'to cook,' by the affix 'ti' and the intermediate particle 'a.' Kiṭaka treats of the formation of nouns from verbal roots: thus, 'buddha' is derived from the verbal root 'budha' and the affix 'ta'—combined by appropriate rules. Káraka teaches us how to distinguish between the Nominative, Accusative, &c., and how to use the proper cases; it points out the distinction between Ukta and Anukta, and shews that such and such cases ought to be used when the agent, &c., is Ukta, and that such and such cases ought to be used when it is Anukta.

The Páli language has three principal Grammars called Kachcháyana, Moggalláyana, and Saddaníti. As helps to the Grammar of Kachcháyana, there are Rúpasiddhi, Bálávatára, Mahánirutti, Chúlanirutti, Niruttipiṭaka, &c.; whilst there are to the Grammar of Moggalláyana the works called Payógasiddhi, Moggalláyanavutti, Susaddasiddhi, Padasádhana, &c.; to the Grammar called Saddaníti there is only one work called Chúlasaddaníti.

The two grand divisions of all grammars consist of (1) books with rules shewing the inflexions of words, and (2) those without any rules, shewing only the grammatical construction. The books which shew the inflexions of words are those of Kachcháyana and others above-named, and their Paraphrases, Commentaries, supplemental Commentaries, &c. The books which treat of the inflexions of words are divided into two classes: those in which rules are first given, and others in which examples are first given. To those of the first class belong Kachcháyana, Moggalláyana Vutti, Chúlasaddaníti, &c. The original Grammars, both Páli and Sanskrit, belong to the class in which the rules take the lead. The books in which the examples take the lead are those where the examples are first given, and the rules shewn after them, such as Rúpasiddhi, Bálávatára, Padasádhana, &c. The books which treat of the construction, &c., are Sambandhachintá, Saddasáratthajáliní, Kachcháyana Bhéda, Saddatthabhedachintá, Káriká, Kárikávutti, Vibhattyattha, Gandhaṭṭhi, Váchakópadésa, Nayalakkhaṇavibhávaní, Niruttisangaha, Kachcháyanasára, Vibhattyatthadípani, Sanvaṇṇaṇánayadípaní, Váchchváchaka, Saddavutti, Bálappabódhana, Kárakapuppha Manjarí, Kachcháyanadípaní, Guḷhatthadípaní, Mukhamattasára, Saddabindu, Saddakaliká, Saddavinichch'haya Bíjanga, &c., with their Paraphrases, Commentaries, supplemental Commentaries, &c. Of the books whose names have been here mentioned, some are scarce in Ceylon, whilst others are difficult to be had in any country. Hence some have not even heard the names of some of these books. With a view, therefore, to the benefit of young students we have stated in the introductory part of this book the general drift of the books above-mentioned, and of others which have not been mentioned here, with their respective dates, comparative merits, and the names, &c., of the authors. Of the three Grammars made for the Páli language, Kachcháyana is the oldest. Although the Grammar of Kachcháyana is the oldest in point of date, the Rúpasiddhi, which is connected with this Grammar, and Moggalláyanavutti, which is connected with the Grammar of Moggalláyana, Padasádhana, and Payógasiddhi, are more useful than Kachcháyana. The Grammar called Saddaníti is more useful and excellent than any one of the above. All these Grammars having been composed after Kachcháyana, it is no wonder that they are made so as to be more useful than Kachcháyana. Although Suttaniddesa, Kachcháyanavaṇṇaná, Anguttara Ṭíká, &c., inform us that Kachcháyana was composed by a priest called Mahá Kachcháyana, who was contemporary with Buddha, and who had attained the four-fold knowledge and that high office (of a Rahat), no allusion is made to this in old works, such as Buddhá's Sermons or Commentaries; nor are we informed of this in the old Commentary on Kachcháyana. The Anguttara Ṭíká has the following passage:—"Kachcháyanatthero pubbapatthanávasena Kachcháyanappakaraṇan Mahániruttippakaraṇan Nettippakaraṇanchâti pakaraṇattayan sanghamajjhe pakásesi," which means "The priest Mahá Kachcháyana, by the power of a wish in a former birth, recited in the midst of the assembled priests three Treatises, viz., Kachcháyana Treatise, Mahánirutti Treatise, and Netti. Treatise."

Moreover, the following extract from a modern work informs us that the rules were framed by the priest Kátyáyana, whilst the expositions of the rules and their illustrations by examples were the works of two priests called Sanghanandi and Brahmadatta:—

"Kachchâyanena kato yogo vutti cha Sanghanandiná payogo Brahmadattena nyásó Vimalabuddhiná;" which means, "The system of rules was made by Kachcháyana, the exposition by Sanghanandi, their illustration by Brahmadatta, and Nyásá by Vimalabuddhi."

Again, in the Commentary on Kachcháyanabheda appears the following: "Áchariyá pana lakkhaṇa vutti udáharaṇa sankhátan imaṇ Kachcháyánagandhan Kachcháyanattherena katanti vadanti;" which means, "Some learned men say that this work of Kachcháyana, consisting of aphorisms, expositions, and examples, was composed by the priest Kachcháyana."

In Suttaniddesa, the Commentary on Kachcháyana we, have the following passage:—

"Ekó buḍḍha pabbajitó bhagavató santike kammatthánan gahetvá anótatta-tíre sáḷarukkhamúle nisinnó udayabbayakammaṭṭhánan karóti, só udake charantan bakan disvá udakabakanti kammaṭṭhánan karóti. Bhagavá tan vitatha bhávan disvá buḍḍha pabbajitan pakkósápetva atthó akkhara saññátóti vákyamáha. Kachcháyanattherenápi bhagavató adhippáyan jánitvá atthó akkhara saññátóti vákyan pubbe ṭhapetvá idan pakaraṇan katanti Kachcháyanena katasuttantipi vadanti."

"A certain aged priest having taken Kammaṭṭhána near Bhagavá, goes away, and sitting at the root of a sal (shorea robusta) tree on the bank of the lake Anótatta, meditates on the Kammaṭṭhána, repeating the word 'Udayabbaya.' He, observing a crane ('baka') moving on the water ('Udaka'), meditates on the Kammaṭṭhána, uttering the words 'Udakabaka.' Bhagavá, perceiving its inaccuracy, sent for the old priest, and uttered the phrase 'Attho akkhara saññáto,' which signifies 'The sense is understood by means of letters.' They say that the priest Kachcháyana, having perceived Bhagavá's meaning, placed the phrase 'Atthó akkharasaññátó' as the first of his aphorisms, and composed his Grammar. They also say that the above phrase is an aphorism produced by Kachcháyana himself."

The opinion that the Kachcháyana Grammar was composed by the priest Mahákátyáyana, who had attained the four-fold knowledge, is rejected by some learned men, because a somewhat different account is given in the Kachcháyana Vaṇṇaná, and no allusion is made to this in the sacred Text or the Commentaries thereon; because also there are in the Kachcháyana Grammar examples relating to modern times, as, "Kva. gató si devánanpiyatissa," "Where did you go, O Devánanpiyatissa?" &c., and, finally, because Moggalláyana and other grammarians have spoken against some rules of Kachcháyana. Nevertheless, we can affirm without hesitation that the Grammar of Kachcháyana is the most ancient of Páli Grammars; that it was composed by a first rate scholar, and that it is a very useful and valuable work for acquiring a knowledge of the Páli language.

That there were several Commentaries on the Grammar of Kachcháyana appears from other books; there are already extant four Commentaries, as Nyása, &c., two supplemental Commentaries, as Niruttimanjúsa, &c.; there is also a work on the construction of words, a work on the analysis of compound words, and two paraphrases. The chapter on Verbs in this Grammar has been translated into English by the Hon'ble James De Alwis. The whole book has since been revised and published by Mr. Kuhn, a German scholar.

Professors R. C. Childers, Max Müller, Fausboil, Kuhn, Minayeff, and other European scholars of high reputation, as well as Sir Kumára Swámi, the Hon'ble James De Alwis, Mudaliyár Louis De Zoysa, and other native scholars, having paid much attention to the Páli language, and commenced printing Páli works, it is probable that in a short time correct Grammars and other books in the Páli language will be easily procurable. The Grammars of the Páli language consist of many useful works produced by several learned men, amongst whom there is a great diversity of opinion. This being the case, those who would attain to eminence in the knowledge of Páli Grammar must study Rúpasiddhi, Saddaníti, and other works, besides the Bálávatára which is generally read. Of the books which give rules for the formation of words, Bálávatára is but a short treatise; hence native scholars, considering the facilities it affords for committing its contents to memory, have, for a long time, used it in teaching the grammar of the Páli language: in Burmah and Siam, however, this has not been the case. The section on Káraka in Bálávatára is indeed fuller than in other

Grammars; but it does not treat of Sandhi, Náma, &c., so fully as it is done in Kachcháyana and Rúpasiddhi. It is therefore necessary that the student who has acquired a knowledge of Bálávatára should be acquainted with the additional rules of declension, as shewn in Kachcháyana, &c. But as these books cannot be easily procured by everybody, and abound with many clerical errors, it is very difficult for beginners to profit by them. In consideration of these facts, the author of the present work, which is called Námamálá, has compiled it for the purpose of facilitating the young student of Bálávatára in acquiring a knowledge of at least that part of grammar which relates to Nouns. In the compilation of this work he has consulted the following books:—

Kachcháyana, Rúpasiddhi, the Commentary on Rúpasiddhi, Payógasiddhi, Saddaníti, Chúlanirutti, Padasádhana, Buddhippasádhana, Niruttisára Manjúsá, Kachcháyana Vannaná, Sambandhachintá, with the Commentary on it, Bálávatára and its Commentary, Saddasáratthajáliní and its Commentary, Kachcháyanabheda and its Commentary, Saddatthabhedachintá and its Commentary, and many other Páli works on Grammar, as also Panchiká Pradípa, Gadaládeni sanne, Rúpasiddhi sanne, and other Sinhalese Paraphrases, together with Pánini, Kátantra, Sáraswata and its Commentary, Prabódhachandriká, and other Sanskrit works.

Moreover, the nouns that cannot be declined according to Bálávatára, as well as those the declension of which is not shewn in it, are enclosed within brackets for the guidance of the student. Besides this, the portion that should be committed to memory is placed *above* a line, while the particulars that ought to be known of each declension are shewn *below* a line. The nouns to be declined according to each specimen have been placed near the respective specimens, and, their meaning not having been given in the proper place, they have been alphabetically arranged and explained at the end of the whole series of declensions. Again, the present work is made to consist of twenty-four parts, namely:—

1. Vibhaktibheda, shewing the different uses of the 1st, 2nd, and other cases mentioned in the declensions.
2. Karmakárakalakshana, or the nature of the Accusative relation.

3. Kartrikárakalakshaṇa, or the nature of the Agential relation.
4. Karaṇakárakalakshaṇa, or the nature of the Instrumental or Auxiliary relation.
5. Sampradánakárakalakshaṇa, or the nature of the Dative relation.
6. Apádánakárakalakshaṇa, or the nature of the Ablative relation.
7. Sámilakshaṇa, or the nature of the Genitive.
8. A'dhárakárakalakshaṇa, or the nature of the Locative relation.
9. Karmappravachaníyalakshana, or the nature of the prepositions and particles which govern an Accusative case.
10. Bhávalakshana, or the nature of the abstract Noun.
11. Ekavachana Bahuvachana Bheda, or the distinction of the Singular and Plural number of the first, second, and other cases.
12. Uktánuktabheda, or the distinction of Ukta and Anukta forms of the Object, Agent, &c.
13. Viṣeshaṇa Viṣeshya vibhága, or the investigation of the Qualifier and the Qualified which agree in case, number, &c.
14. Kiriyáviṣeshaṇalakshaṇa, or the nature of the Qualifier of an action.
15. Púrvárambhakáṇḍaya, or the Introductory part which gives an account of the authors, dates, extent, &c., of Kachcháyana and other Grammars.
16. Sabdamála, or Declensions.
17. Pullingika, or Masculine Gender.
18. Strílingika, or Feminine Gender.
19. Napunsakalingika, or Neuter Gender.
20. Sarvanáma, or Pronouns and Pronominals.
21. Sarvanámasankhyá, or Pronominal Numbers.
22. Asarvanámasankhyá, or Numbers which are not Pronominal.
23. Figures representing the numbers from ten to Asankheyya.
24. Alphabetical list.

This work, on which I have bestowed much labour, may perhaps not be useful to scholars who are acquainted with sacred and profane literature; but I humbly hope that it will tend to the improvement of beginners who are desirous of acquiring a knowledge of Páli Grammar.

Moreover, it is possible that I, who am of little understanding, and desirous of obtaining, by the compilation of such a small work as this, the fame of authorship, which is fit to be earned only by great scholars, may have committed errors arising from misapprehension or want of care on my part. The celebrated Kálidása, at the commencement of his great poem, Raghuvanṣa, speaking of himself, says:—

"Mandah kaviyaṣah prepsuh gamishyámyupahásyatám
Pránṣulabhye phale móhádudváhuriva vámanah."

"I, who am possessed of but little wisdom, yet wishing to obtain the fame of a poet, shall become the subject of laughter as a dwarf, who, in his folly, lifts his arms towards a fruit which can (only) be reached by a tall man."

How much more, then, will this remark apply to my own case? But, in accordance with the noble sentiment conveyed by the following lines of a learned writer:—

"Stvítu vá nindatu vá prithagjanah
Tatastu kin syán mama kovido janah
Pramáṇamasmin dayate cha yah parán
Ṣramancha jánáti kritau tathedriṣi"

"Let an ignorant man praise or censure me, what matters it to me? A learned man, who is both kindly disposed towards others, and who appreciates the labour bestowed on work of this kind, is the only competent judge on this subject."

Although I care little for the criticisms of the envious who are incompetent to judge on the merits of such productions as these, I hope that well-disposed and true scholars, who can appreciate real merit, will correct any blunders they may discover in this work.

Before concluding this Preface, I have to tender my warm acknowledgments to our beneficent English Government, to His Excellency Sir William Henry Gregory, K.C.M.G., and to Messrs. W. H. Herbert and G. J. A. Skeen of the Government Printing Office, for the facilities kindly afforded by them in the accomplishment of this work, which will contribute to the welfare of the world.

Subhu'ti Terunnánse,
of Waskaduwa.

පටුන.

CONTENTS.

පූර්වාරම්භකාණ්ඩයේ.

ඉලක්කම. පට.

1 කච්චායනය ගැණ ... v
2 න්‍යාසය „ ... ix
3 නිරුත්තිසාරමඤ්ජූසාවගැණ x
4 න්‍යාසප්‍රදීපය „ ... xiv
5 සූත්‍රනිද්දේශය „ xv
6 කච්චායනවණ්ණනාව „ xviii
7 රූපසිද්ධිය „ xxi
8 රූපසිද්ධිටීකාව „ xxii
9 සඳෙහවිඝාතනිය „ „
10 රූපසිද්ධිසන්නය „ xxiii
11 බාලාවතාරය „ xxiv
12 ලිඟනාසන්නය „ „
13 බලතාසන්නය „ xxv
14 ගඩලාදෙනිසන්නය „ „
15 බාලාවතාරටීකාව „ xxvi
16 පුරාණචූළනිරුත්තිය „ xxviii
17 අභිනවචූළනිරුත්තිය „ „
18 මොග්ගල්ලායනවුත්තිය xxx
19 මොග්ගල්ලායනපඤ්චිකා xxxiii
20 පඤ්චිකාප්‍රදීපය „ xxxiv
21 පදසාධනය „ xxxviii
22 පදසාධනටීකාව „ xli
23 පයෝගසිද්ධිය „ xliv
24 ශබ්දනීතිය „ xlviii
25 සම්බන්ධචින්තාව „ liv
26 සම්බන්ධචින්තාටීකාව „ lvii
27 සද්දසාරත්ථජාලිනිය „ „

ඉලක්කම. පට.

28 එහි ටීකාව ගැණ. lx
29 කච්චායනභේදය „ lxiii
30 එහි මහටීකාව „ lxiv
31 සාරත්ථවිකාසිනිය „ lxvi
32 සද්දත්ථභේදචින්තාව „ lxvii
33 එහි ටීකාව „ lxix
34 කාරිකාව „ „
35 විභත්‍යත්ථග්‍රන්ථය „ lxxii
36 එහි ටීකාව „ „
37 වාචකොපදෙසය „ lxxiii
38 නයලක්ඛණවිභාවිනිය lxxiv
39 ගන්ධාභරණය „ lxxv
40 එහි ටීකාව „ lxxvi
41 නිරුත්තිසංග්‍රහව „ lxxix
42 එකක්ඛරකොසය „ lxxx
43 එහි ටීකාව „ lxxxi
44 කච්චායනසාරය „ lxxxiii
45 එහි අභිනවටීකාව „ lxxxiv
46 එහි පුරාණටීකාව „ lxxxv
47 ගන්ධට්ඨිය „ lxxxvi
48 විභත්‍යත්ථදීපනිය „ „
49 සංවණ්ණනානය
දීපනිය „ lxxxvii
50 වාච්චවාචකය „ „
51 එහි ටීකාව „ lxxxviii
52 සද්දවුත්තිය „ lxxxix
53 එහි ටීකාව „ xc

ඉලක්කම. පිට.
54 බාලප්පබොධනය ගැණ xci
55 එහි ටීකාව ,, ,,
56 සද්දබින්දුව ,, ,,
57 එහි ටීකාව ,, xcii
58 කාරකපුප්ඵමඤ්ජරිය ,, xciv
59 *සුධීරමුඛමණ්ඩනය ,, ,,

ඉලක්කම. පිට.
60 ධාතුමඤ්ජුසාව ගැණ xcv
61 පාළිනාමවරනැගිල්ල ,, xcvi
62 රූපමාලාව ,, ,,
63 ආඛ්‍යාතක්‍රියාවරනැගිල්ල ,, ,,
64 ආඛ්‍යාතපදය ,, ,,

පුල්ලිඞ්ගිකශබ්ද කාණ්ඩයේ.

		පිට.	පෙළ.
බුද්ධ ශබ්දය	...	1	3
අත්ත ,,	...	3	2
රාජ ,,	...	4	1
බ්‍රහ්ම ,,	...	5	10
සඛ ,,	...	5	25
ආතුම ,,	...	6	6
සා ශබ්දය	...	6	10
පුම ,,	...	7	1
රහ ,,	...	7	21
දළ්හධම්ම ,,	...	8	1
පඩකබධම්ම	...	8	12
විවටච්ඡද ,,	...	8	16

---

* මෙනම් පොත සෑදීම පිණිස අත්තරගම බණ්ඩාර පඬිතුමා ගුරුකරගණතිබෙන සංඛ්‍යාත "සමාසචක්‍රය" මෑතකාලයෙහි මෙරටේ නැතිවී තිබී, මෙග්‍රන්ථයෙහි පූර්වාරම්භ කාණ්ඩයෙහි "සුධීරමුඛමණ්ඩනය" ගැණ දක්වනලද වාක්‍ය අච්චුගැසූනායින් පසු පිට දෙශයකින් අපට ලැබී බැලිමි—එයද ඉතා ප්‍රයොජනවත් කුඩා පොතක් වත් ඇර බාලාවතාරයෙහි පෙනෙන "සදිසා යෙ තිලිඞ්ගෙසු" යනාදි ගාථාව පවා එහි පෙනෙන "සදෘශං ත්‍රිෂු ලිඞ්ගෙෂු සර්වාසු ච විභක්තිෂු,
වචනෙෂු ච සර්වේෂු යන්නව්‍යෙති තදව්‍යයං." යන මේ ශ්ලොකය බලාගණ සාදන ලද්දක් බව දැනගන්ට ලැබුනි—එහි පාළිපොතේ මෙන් සමාසාදි උදාහරණ පමණක් නොව කාරක උදාහරණද දක්වන ලදී.

එහි මූල් ශ්ලොක හතරක් මෙසේය.

"ෂොඪා සමාසාඃ සංක්ෂෙපා දෂ්ටාවිංශතිධා පුනඃ,
නිත්‍යානිත්‍යත්ව යොගෙන ලුගලුක්ත්වෙන ච විධා.
තත්‍රාෂ්ටධා තත්පුරුෂඃ සප්තධා කර්මධාරයඃ,
අෂ්ටධා ච බහුව්‍රීහිර්විගුරභාෂිතො විධා.
චංචොපි විවිධො ඥෙයො ව්‍යයීභාවො විධා මතඃ,
තෙෂාං පුනඃ සමාසානං ප්‍රාධාන්‍යං ස්‍යාච්චතුර්විධම්.
චකාරබහුලො චංචඃ සවාසෞ කර්මධාරයඃ,
යස්‍ය යෙෂාං බහුව්‍රීහිඃ ශෙෂස්තත්පුරුෂඃ ස්මෘතඃ."

			පිට.	පෙළ.
වත්තහ	ශබ්දය	...	8	23
වුත්තසිර	,,	...	8	28
යුව	,,	...	9	1
මඝවන්තු	,,	...	,,	13
අද්ධ	,,	...	,,	24
මුද්ධ	,,	...	,,	36
ගුණවන්තු	,,	...	10	1
ගච්ඡන්ත	,,	...	13	19
අග්ගි	,,	...	18	1
ආදී	,,	...	20	24
දණ්ඩී	,,	...	21	1
භික්ඛු	,,	...	22	14
ජන්තු	,,	...	24	12
ගරු	,,	...	,,	24
සත්ථු	,,	...	25	10
නත්තු	,,	...	27	4
පිතු	,,	...	,,	18
භාතු	,,	...	28	18
අභිභූ	,,	...	29	1
සබ්බඤ්ඤූ	,,	...	,,	13
ගො	,,	...	30	12

ස්ත්‍රීලිඟිකශබ්ද.

කඤ්ඤාශබ්දය		...	35	1
රත්ති	,,	...	37	1
නදී	,,	..	38	14
යාගු	,,	...	40	20
මාතු	,,	...	41	11
ධීතු	,,	...	42	20
ජම්බු	,,	...	44	1
ගොං	,,	...	45	1

නපුංසක ලිඟික ශබ්ද.

			පිට.	පෙළ.
චිත්ත	ශබ්දය	...	54	1
මන	,,	...	59	1
ගුණවන්තු	,,	...	64	11
ගච්ඡන්ත	,,	...	65	10
අට්ඨි	,,	...	66	1
දණ්ඩි	,,	...	66	14
ආයු	,,	...	67	1
ගොත්‍රභූ	,,	...	68	1

සර්වනාම ශබ්ද.

සබ්බ	ශබ්දය	...	70	6
පුබ්බ ශබ්ද		...	74	1
ය ශබ්දය		...	76	2
ත ශබ්දය		...	78	1
එත	,,	...	81	1
ඉම	,,	...	83	1
අමු	,,	...	85	1
කිං	,,	...	87	1
තුම්හාම්හ	,,	...	91	1
තුම්හ	,,	...	92	1
අම්හ	,,	...	,,	13
පදයාකෙරෙන් පරවූතුම්හාම්හශබ්දරූප	,,	...	94	16

සර්වනාමසංඛ්‍යා ශබ්ද.

එකශබ්දය		...	95	3
උභ ශබ්දය		...	97	1
ති	,,	...	98	2

පිට. පෙළ.
ති ශබ්දය 99 1
චතු ශබ්දය 100 1

අසර්වනාමසංඛ්‍යා ශබ්ද.
පච ශබ්දය 101 1
එකූනවීසති ,, 102 3
එකූනවීසං ,, ,, 16
එකූනතිංසති ,, 104 1
එකූනතිංසා ශබ්දය 104 1
එකූන පඤ්ඤාසා ,, 105 6
එකූනසට්ඨි ,, 106 1
එකූනසත ,, 107 3
කොටි ,, 110 2
ඉලක්කම්ක්‍රමය 114 22
සංඛ්‍යාශබ්දනිෂ්පත්ති ක්‍රමය ... 117 20
සංඛ්‍යාශබ්දප්‍රභෙද 120 22
අකාරාදිය ... 125 2

විභක්ති භෙද කාණ්ඩයේ.

ප්‍රථමාවිභක්ති ... 2 18
ද්විතීයා ,, ... 4 3
තෘතීයා ,, ... 5 8
චතුර්ථී ,, ... 7 7
පචමී ,, .. 8 21
ෂෂ්ඨී ,, ... 10 17
සප්තමී ,, ... 12 7

කාරක ලක්ෂණාදය. 15 4
කර්ම්මකාරක ලක්ෂණ 15 6
කර්තෘකාරක ,, 17 2
කරණකාරක ,, ... 18 15
සම්ප්‍රදානකාරක ලක්ෂණ 19 11
අපාදන කාරක ,, ... 21 6
සාමිලක්ෂණ ,, ... 22 21
ආධාරකාරක ,, ... 25 2
කර්ම්මප්‍රවචනීය ,, ... 29 3
භාවකාරක ,, ... 32 12
එකවචන බහුවචන ප්‍රභෙද ... 35 1

උක්තානුක්ත භෙද. 39 1
සමාසාදීන්විසින් උක්ත 40 3
ඔහුවිසින් අනුක්ත 42 1
තද්ධිතයාවිසින් උක්ත 43 5
ඔහුවිසින් අනුක්ත 44 1
ආඛ්‍යාතයා විසින් උක්ත 44 1
ඔහුවිසින් අනුක්ත 50 18
කිතකයාවිසින් උක්ත 51 20
ඔහුවිසින් අනුක්ත 52 26

විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය විභාග. 56 1
තුල්‍යාධිකරණවිශෙෂණ 60 6
භින්නාධිකරණ විශෙෂණ ... 63 14
උපමානොපමෙය්‍යවශයෙන්වූ විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය 64 1

ක්‍රියාවිශෙෂණ ලක්ෂණ. 67 1
ග්‍රන්ථකර්තෘනාමකීර්ත්තන ගාථා ... 70 17

ශුද්ධිපත්‍රය.

ERRATA.

ප්‍රාරම්භ කාණ්ඩයේ.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
1	31	සංකෘත	සංස්කෘත
2	23	කාව්‍යසේඛරාදි	කාව්‍යශෙඛරාදි
4	25	සියළු*	සියලු
9	1	චූල*	චූළ
13	31	දක්ඛිණෙයං	දක්ඛිණෙය්‍යං
22	8	නාමවර නැගිල්ල	නාම්වරනැගිල්ල
23	33	දමිල	දමිළ
24	22	සත්නායම්න	සත්නායනාම්
25	6	ව්‍යාඛ්‍යාණ	ව්‍යාඛ්‍යාන
30	24	මණ්ඩළ	මණ්ඩල
31	14	පචම්‍යත්ථී*	පචම්‍යත්ථී
,,	,,	සතතම්‍යත්ථී	සතතම්‍යත්ථී
33	7	තොටගොමුවේ	තොටගමුවේ
,,	21	පදසාධනී*	පදසාධන
39	19	කාතීකබතුං	කාතීඛබතාතුං
,,	32	ඛිමතා	ඛීමතා
46	2	යගිතාව	සගිතාව
48	9	පම්කාප්‍රදීපයේ	පච්කාප්‍රදීපයේ සහ පදසාදන ටීකාවේ
56	27	විමසූකළ	විමසූකල
61	26	නවඡනති	න ගවඡනති
65	29	රසසස	සරසස
67	2	පූරාණ	අභිනව
74	26	දනාතසොනාබ	දනාතසොබන
76	18	රසි	රංසි
78	31	දළහි	දළ්හි
82	21	සරොජකො	සරොජනො

---

* මේ ලකුණ ඇතිතැන්වල පෙනෙන අශුද්ධිය මෙසි තවත් සමහර තැන්වල ඇතිහෙයින් ඒවායේ ශුද්ධියද මේ අනුසාරයෙන් දතයුතුයි.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
89	20	කර කර	කර
94	31	පෙරලණලද	පෙරලනලද
96	14	පුහුකිරීමට	පුහුණුකිරීමට
96	30	ග්‍රන්ථසාරයන්ගන්	ග්‍රන්ථසාරයන්ගෙන්

ශබ්දකාණ්ඩයේ.

2	6	විශයෙහි*	විෂයෙහි
17	19	විභක්ත්‍යනතර	විභක්ත්‍යන්තර
20	16	පසාඩානං	පාසඩානං
,,	34	අදීසු	ආදීසු
24	7	බමාපෙහි	ඛමාපෙහි
25	1	රකාචාය්‍යීතෙම	චාය්‍යීතෙම
33	8	කරණ්නාවූ*	කරන්නාවූ
38	31	“ තෙතා ”	“ රතෙතා ”
42	17	පදමලාවෙහි	පදමාලාවෙහි
49	27	වජිරබුද්ධි	විළෙලබුද්ධි
52	6	සමුදවයව	සමුදායාවයව
53	20	ලිඟාදීත්වය	ලිඟත්වාදීය
62	1	පුල්ලිඟික	නපුංසකලිඟික
,,	11	,,	,,
63	32	වෛනය්‍ය	වෛනෙය්‍ය
64	1	කොවිලවූ	කොවලව
65	4	ප්‍රකරණක	ප්‍රකරණයක
79	17	ලද්දේ	ලද්දහු
80	19	,,	,,
86	5	අමු	අමුං
87	12	[කාසමිං]	කාසමිං
88	22	විසූ	වීසූ
,,	31	එකාකඛකර	එකාකඛර
89	14	විභක්ත්‍යනත	විභක්ත්‍යන්ත
90	2	නවාදිහි	නවාදීහි
91	18	ගලපා	ගළපා
,,	23	අපවීසින්	අපවිසින්
92	16	අමහං	[අමහං]

පිට.	පෙළ.	අශුඬ.	ශුඬ.
98	12	වීනාහං	විනාහං
103	10	යොනවීස	යොනවිස
106	16	සතනරී*	සතතාපි
,,	29	අසීතී	අසීති
116	21	දනසක්ද	නවදහසක්ද

අකාරාදියෙහි.

පිට.	පෙළ.	අශුඬ.	ශුඬ.
105	33	ආකාරාදියෙහි	අකාරාදියෙහි
106	7	එනම්තැනැත්තී	මැනියෝ
,,	24	ඛඝන	ධඝන
,,	27	අගිහවී	අභිභවී
127	4	ප්‍රා කාර	ප්‍රකාර
128	33	තුලෙ.	තුල්‍ය
129	11	කොලෙහිගුණ	කොළෙහිගුණ
131	23	ගහෙණවා	ගහෙනවා
,,	25	ආක්ර	ආකාර
136	33	සාරීරිකවාවදිකො	සාරීරිකාදිවාවකො
141	23	පදදමොපපද	පදමොපපද
143	15 වෙනි පෙළ ලඟට "විණ්‍ණු" යන්න අඩුය— එහි අදහස වාසුදෙවියි		
146	22	නිරූතනමෙං	නරූතනමෙං

විභක්තිභෙද කාණ්ඩයේ.

පිට.	පෙළ.	අශුඬ.	ශුඬ.
3	13	කාරණ්නාහට*	කරන්නාහට
4	30	හඳුරණ්නේය	හඳුරන්නේය
9	6	රත්‍රණ්	රත්‍රන්
,,	20	පිරිසිඳු	පිරිසිදු
10	8	ශිෂ්‍යතෙම	ශිෂ්‍යතෙම
12	8	කාරණාවී	කාරුණාවී
,,	13	ඛිරෙසු	ඛීරෙසු
13	18	තොම*	තොමො
,,	29	වීනාම්	වීමනාම්
14	25	පහාසු	ඵාසු

කාරකලක්ෂණාදි කාණ්ඩවල.

පිට.	පෙළ.	අශුද්ධ.	ශුද්ධ.
16	2	විශය	විෂය
17	5	වෙත්*	වේ
18	25	ක්‍රියාසාං	ක්‍රියායාඃ
19	21	පිළිගණ්නාවූ	පිළිගන්නාවූ
20	20	උපජ්යජ්ති	උපයජ්ති
23	11	යසතුවක්	වසතුවක්
,,	28	විසෙසණං	විසෙසනං
28	14	ගුළුපග්‍රෙ	ගුළුපාග්‍රෙ
29	19	සඝුලද	සංඝුලද
32	21	ක්‍රියායා	ක්‍රියායාඃ
39	3	කියමත්	කිමයත්
41	32	සඛ්‍යනාති	සංඛ්‍යනාති
43	19	අධීයතෙ	අධීතෙ
50	11	සූදපේශේන ඔදනං	සූදපේශේන සූදෙන ඔදනං
51	1	කාම්මිනාම් වේ	කාතීඃනාම් වේ
56	4	(දෙන්ය)	(භෙදය)
63	16	රුතතිසංග්‍රහ	නිරුතතිසංග්‍රහ
64	33	අංනනාදීගි	අංනනාදීහි

තවද—සංයොග ඛකාර යෙදිය යුතු සමහර තැන්වල “ඛ” කියාද සංයොග චකාර යෙදිය යුතු සමහර තැන “ඡ” කියාද—ණ්කාර ඪ කාර සංයොග විය යුතු සමහරතැන “ඬ” කියාද මේ ග්‍රන්ථයෙහි ඇතිබවද දතයුතුයි.

නාම මාලා.

පූර්ව මහ කාණ්ඩය.

INTRODUCTORY SECTION.

සෙට්ඨං තිලොකතිලකං සුගතං නමිත්වා
ධම්මං නිරඟණඤ්ජණ ච විභාවනීයං,
පොරාණකාචරියසාර මතෙසු සම්මා
සංගය්හතෙ ය මවලම්බිය නාමමාලා.

ව්‍යාකරණයක් නම් යම් භාෂාවක වචනවල සියලු විභාග හා සම්බන්ධාදිය දැන ඒ භාෂාවෙන් නිවරදි ලෙස පොත් පත් ලිවීමෙහි සහ කථාකිරීමෙහිද එසේවූ පොත්පත් ආදියෙහි හරි අදහස් තේරුම් ගැණීමෙහිද ශාස්ත්‍රයයි—එය එකම භාෂාවකට නොව සියලුම භාෂාවලට තිබිය යුතුය—එසේ නමුදු සමහර භාෂාවල් පූරණ කාලයෙහිදී ව්‍යවහාරකළාවූ ඒ භාෂාවල ප්‍රධාන අයිතිකාරයින්ගේ මෙලච්ඡකමින් හා ඥානශක්තියේ අඩුපාඩුකමින්ද ඒ සමහර භාෂාවලට සම්පූර්ණ ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍ර නැති නමුදු පාලි සංස්කෘත යන භාෂා දෙක ව්‍යවහාර කාරගණ ආවාවූ ඒවායේ ප්‍රධාන අයිතිකාරයින්ට ව්‍යක්තවූ ඥානශක්තියක් තිබුනුබවට ලකුණක් වශයෙන් ඒ භාෂා දෙකේ ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍ර ඉතා සම්පූර්ණව සහ පිරිසිදුවද පවත්නේය—පාලි සංස්කෘත යන භාෂා දෙකින් කොයි භාෂාව වඩා පූරණ වුනත් ව්‍යාකරණ දෙකින් සංස්කෘතව්‍යාකරණය වඩා පූරණ නිසා ඒ පොත්පත් ගුරුකාරගණ පාලිව්‍යාකරණ පොත් සාදා තිබෙන බව පේනවාය—සාමාන්‍යවශයෙන් මනුෂ්‍යයින්ට බණ දහම් කියාදීමේ ශක්තිය ලබන තරමට පාලි තේරුම් ගැණීමට නොව බුදුරජානන්වහන්සේගේ පිරිසිදු ඥානශක්තිය පෙන්නා දෙන්නාවූ බුධාගමේ සියුම් ධර්ම කොට්ඨාස පිරිසිදු ලෙස තේරුම් ගැණීමේ ව්‍යක්තතාවය ලබාගැණීමටනම් පාලි භාෂාවේ ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රය සම්පූර්ණ ලෙස ඉගෙණගන්ට ඕනෑය—පාලි ව්‍යාකරණ දැනීමෙහි සම්පූර්ණ ශක්තිය ලැබීමත් සංස්කෘත ව්‍යාකරණත් මදක් දුරටවත් පුහුණු නොකළ අයෙකුට ඉතා දුෂ්කරවූ කාරණයක් බව මේ භාෂා දෙකේ තොරතුරු දන්නා පණ්ඩිතයෝ දනිත්—සංස්කෘත ව්‍යාකරණ ගුරුකාරගණ පාලිව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රය සාදා තිබෙන බවට ඒද ලකුණක්වත් ඇර, බුද්ධ දෙශනාවම අටුවා

ටීකා ලීනාර්ථාදිය හා ශබ්දශාස්ත්‍රාදි පොත් කළාවූ ආචාරීන්වහන්සේලාද සංස්කෘතව්‍යාකරණාදියෙහි ඉතා සමර්ථව සිටිය බව පේනවා පමණකුත් නොව, ඒ පොත්පත් හැදීමෙහි ප්‍රසිද්ධ ශක්තිය ලැබීමට ඒ ගුණයෝමද ප්‍රධාන හේතුවක්ව තිබුනාට අනුමාන නැත—පළමුවෙනි පරාක්‍රමබාහු මහරජාණන්ගේ කාලයෙහි පොළොන්නරුවේ වැඩසිටගෙණ ග්‍රන්ථ තිස්දහසක් ප්‍රමාණවූ සාරාර්ථදීපනීනම් විනයටීකාවද, ග්‍රන්ථ විසිදහසක් ප්‍රමාණවූ අංගුත්තර ටීකාවද, විනය සංග්‍රහ, අභිධම්මාර්ථසංග්‍රහාර්ථව්‍යාඛ්‍යාන, පඤ්චිකා ටීකා, යනාදි පොත් කළාවූ මහාශාරිපුත්‍ර ස්වාමිපාදයන්වහන්සේගේ සංස්කෘතාදිය දැනීමෙහි ප්‍රමාණය මේ ගාථාවලින්ද පෙනේ.

"රම්මෙ පුලත්ථිනගරෙ නගරාධිරාජෙ
රඤ්ඤා පරක්කමභුජෙන මහාභුජෙන,
කාරාපිතෙ වසති ජේතවනෙ විහාරෙ
යො රම්මහම්මිය වරූපවනාභිරාමෙ.

සද්ධාප්පසාදයසෙන විසාරදෙන
සුද්ධාසයෙන පරිසුද්ධකුලොදයෙන,
තක්කාගමාදි කුසලෙන යතිස්සරෙන
සාරිසුතෙන යතිනා ගුරුනා ගුණෙන.

යචාන්ද්‍රෙ චන්දභූතං නිසිතතර මතිං පාණිනිම්පාණිනීයෙ
සබ්බස්මිං තක්කතක්කෙ පවුතර මතයො තක්කභූතං ච තක්කෙන්ත,
මඤ්ඤන්තෙ කාලිදාසං ච විජ්ජන හදයානන්දහෙතුං කවිත්තෙ
සායං ලොකප්පසිද්ධිං විතරතු රචනා තස්ස සාරි සුතස්ස."

මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාප්‍රදීප, බුද්ධිප්‍රසාදනී, කාව්‍යශේඛරාදි නොයෙක් ග්‍රන්ථසාරයන් කළාවූ ෂඩ්භාෂා පරමේශ්වර තොටගමුවේ ශ්‍රීරාහුල ස්වාමිපාදයන්වහන්සේද සංස්කෘතාදිය පමණක් නොව නොයෙක් ආනම්ද ඉගෙණගෙණ සිටිය බව,

"සත්ථන්තරෙ ච විවිධෙ සමයන්තරෙ ච
භාසන්තරෙච සකලෙ පිටකත්තයෙ ච,
ආචෙරභාව මුපගම්ම හජම පීතිං
දීඝං සජීවතු පරක්කමබාහු රාජා."—යනාදියෙන් පෙනේ.

බුද්ධඝොෂාදි අටුවාචාරීන්වහන්සේලාගේ බාහිර ඉගෙණීම්ද ඒ අටුවාවල තිබෙන—"සකසමය සමයන්තරගහණජ්ඣොගාහණසමත්ථෙන පඤ්ඤාවෙය්‍යත්තියසමන්නාගතෙන"—යනාදි වාක්‍යවලින්ද දැනගත හැකිය—මේආදිය නිසා මේ භාෂා දෙකෙන් එකක්

ඉගෙණගත්තාවූ කෙනෙකුට අනිකද ඉගෙණීම ඉතාම සැහෙන්නාවූද ඵාසුවූද ක්‍රියාවක්ය--පාළි සංස්කෘත ප්‍රාකෘත යන භාෂා තුන පමණ අන්‍යොන්‍ය සමාන භාෂා තුනක් ලොකයෙහිම නැතැයි සමහරුන්ගේ කල්පනාවයි—කොපමණ දුරට සමානදැයි කල්පනා කළොත් මෙයින් එක භාෂාවක් උගත් කෙනෙකුට අනික් භාෂා දෙකින් කථා කරණ කල තේරුම් ගතහැකිය—පොත්පත්ද සම්පූර්ණයෙන් නොතේරෙතත් තරමක් දුරට තේරෙණවාය-ලොකයෙහි එක භාෂාවකට අනික් භාෂාවක තිබෙන වෙනස මනුෂ්‍යයෙකුට තිරිසනෙකුගේ තිබෙන වෙනස්කම තරමට දුර නමුත් මේ භාෂා තුන එක පියෙකුට ජාතකවූ වර්ණයෙන් පමණක් මදක් වෙනස්වූ පුත්‍රයින් තුන්දෙනෙකුට සමාන කළ හැකිය—භාෂාත්‍රයෙහි සම්බන්ධය යම් පමණක්ද ව්‍යාකරණත් එපමණම සමානය.

එයින් ඒ ත්‍රිභාෂාවේ ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රය සන්ධි, නාම, සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිතක, කාරක යන කොටස් හතකට බෙදන ලද්දේය.

සන්ධිනම් වචන දෙකක් එකට ගළපා සන්ධිකරණ ක්‍රමයයි-එය ඉගණීමෙන් පොත්වල එසේ සන්ධි කොට තිබෙන වචන සන්ධි ගලවා වෙන්කරන්ටද පුළුවන් වේ—ඒ මෙසේය—ලොක+අග්ගො යන වචන දෙක ඒ සන්ධි කාණ්ඩයෙහි කියනලද ක්‍රමයට එකට ගළපනු ලැබූ කල "ලොකග්ගො" කියාය, එය ඉගණීම නිසා පොත් වල තිබෙන "ගුණග්ගො" යනාදි සන්ධි පදයන්, ගුණ+අග්ගො යනාදීන් වෙන්කරණ ක්‍රමයද පුහුණු වේ.

නාමයනම් නාම වචනයක් ප්‍රථමාදි විභක්ති හතටද ඒවායේ එක වචන බහුවචනවලටද බෙදෙන ක්‍රමය සහ ඒ වචන සෑදෙන්නාවූ ක්‍රමයයි.

සමාසනම් වෙන් වෙන්වූ අර්ථ ඇති නාමපද දෙකක් එකම අර්ථයක් පවත්නා ලෙස එකට යෙදීමයි—ඒ මෙසේය-නිලං යන නාමය නිල්ය යන අර්ථයද, උප්පලං යන නාමය උපුල්ය යන අර්ථයද වෙන් වශයෙන් ප්‍රකාශකරන්නාහුය, ඒ දෙක එකට යෙදුනු කල (හෙවත් සමාසවූ කල) නීලුප්පලං කියාය—එවිට නිලුපුල් සංඛ්‍යාත එකම අර්ථයක් ප්‍රකාශ කෙරේ.

තද්ධිතනම් නාම පදයකින් පරව යම්කිසි අර්ථයෙක්හි ප්‍රත්‍යයක් කොට ඒ ප්‍රත්‍යයන් සමග නාමපදය එකට ගැළපීමයි—ඒ මෙසේය වසිඨ යන නාමපදයෙන් පරව ඔහුගේ පුත්‍රයාය යන අර්ථයෙහි ණප්‍රත්‍යය කොට ඒ වසිඨ ශබ්දයත් ණ ප්‍රත්‍යයත් එකට ගැළපුනු

කල "වාසිෂ්ඨ" කියා වේ—ඒ වාසිෂ්ඨ යන තද්ධිතනාමය තෙම වසිෂ්ඨයාගේ පුත්‍රයාය යන අර්ථ ඇති වේ.

ආඛ්‍යාතනාම් ධාතුවකින් පරව ප්‍රත්‍යයාදිය වීමෙන් ක්‍රියා පද සෑදෙන විධියයි—ඒ මෙසේය-පිසීම අර්ථකොට ඇති "පච" යන ධාතුවෙන් පරව අ ප්‍රත්‍යය හා ති විභක්ති කොට පදය සෑදුනු කල "පචති" කියා වේ.

කිතකනාම් ධාතුවකින් පරව ප්‍රත්‍යයක් වීමෙන් ඒ දෙක එකට ගැළපී නාම පදය උපදින විධියයි—ඒ මෙසේය-"බුධ" යන ධාතුවෙන් පරව තප්‍රත්‍යය කොට ඒ දෙක එකට ගළපන විධිවලින් ගැළපූ කල "බුද්ධ" යන නාමය උපදී.

කාරකනාම් කර්තෘ කර්මාදි අර්ථනම් මෙමෙවාය ඒ ඒ අර්ථවලදී යෙදිය යුතු වේ මේ විභක්තීහු යයි කියාද, උක්තනම් මෙය අනුක්ත නම් මෙය කර්තෘ ආදිය උක්ත කල්හි මේ විභක්ති යෙදිය යුතුය අනුක්ත කල්හි මේ විභක්ති යෙදිය යුතුය යනාදිය නියම කළාවූ කාණ්ඩයයි.

සංස්කෘත භාෂාවට පාණිනී, චාන්ද්‍ර, කාතන්ත්‍ර, මුග්ධබෝධ, සාරස්වත යනාදි නොයෙක් ව්‍යාකරණ මෙන් පාළි භාෂාවටද කච්චායන, මොග්ගල්ලායන, ශබ්දනීතියයි මුල් ව්‍යාකරණ තුනක්ය එයින් කච්චායන ව්‍යාකරණයට කච්චායන, රූපසිද්ධි, බාලාවතාර, මහානිරුත්ති, චූළනිරුත්ති, නිරුත්තිපිටක යනාදි පොත්ද—මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට මොග්ගල්ලායනවුත්ති, පයෝගසිද්ධි සුසද්දසිද්ධි, පදසාධන යනාදි පොත්ද— ශබ්දනීතිව්‍යාකරණයට චූළශබ්දනීතිය පමණක්ද වෙත්.

ව්‍යාකරණපොත්වල මේ කියනු ලැබූ ප්‍රභේද තුන ඇර ප්‍රධාන වශයෙන් සියළුම ව්‍යාකරණ පොත් දෙකොටසක්ය—ඒනම් පදසිද්ධික්‍රමය දක්වන්නාවූ (සූත්‍ර සහිතවූ) පොත්ද, ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ (සූත්‍ර රහිතවූ) පොත්ද යන මේ දෙකොටසය—එයින් පදසිද්ධික්‍රමය දක්වන්නාවූ පොත්නම් මෙහි නම් සඳහන්කරණු ලැබූ කච්චායනාදි පොත් හා ඒවායේ සන්න ටීකා අනුටීකාදියයි පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත්ද දෙකොටසක්ය—ඒනම් සූත්‍ර ප්‍රධාන උදාහරණ ප්‍රධාන වශයෙන්ය—සූත්‍ර ප්‍රධාන පොත් නම් සූත්‍රයක් මුලට දක්වා ඒ සූත්‍රයෙන් සිද්ධවිය හැකිවූ උදාහරණ කොපමණවත් දක්වන්නාවූ පොත්ය—ඒ කච්චායන, මොග්ගල්ලායනවුත්ති, චූළශබ්දනීති, යන පොත් තුනයි—පාළි සංස්කෘත දෙකේම මුල් ව්‍යාකරණ පොත් සූත්‍ර ප්‍රධාන ඒවාය—උදාහරණ ප්‍රධාන පොත් නම් යම් උදා

හරණයක් මුල්කරගෙණ ඒ උදාහරණ පදය සිද්ධකිරිමට ඕනෑකාරණ සූත්‍රාදිය දක්වන්නාවූ පොත්ය—ඒ රූපසිද්ධි, බාලාවතාර, පදසාධන, ආදියයි.

ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ පොත්නම්, සම්බන්ධචින්තා, සද්දසාරත්ථජාලිනී, කච්චායනභෙද, සද්දත්ථභෙදචින්තා, කාරිකා, කාරිකාවුත්ති, විභත්‍යත්ථ, වාචකොපදෙස. නයලක්ඛණවිභාවිනී, නිරුත්තිසංගහ, කච්චායනසාර, විභත්‍යත්ථදීපනී, සංවණ්ණනානය දීපනී, වාච්චවාචක, සද්දවුත්ති, බාලප්පබොධන, කච්චායනදීපනී, ගුළ්හත්ථදීපනී, මුඛමත්තසාර, සද්දබින්දු, සද්දකලිකා, සද්දවිනිච්ඡය, යනාදිය සහ මෙම පොත්වල සන්න ටීකා ආදියයි—මෙහි නම් සඳහන් කරණලද ව්‍යාකරණ පොත් අතරෙන් සමහර පොත් ලංකාවේ දුලීභවත් ඇර සමහරක් කොයි රටවලත් දුලීභය—මේ නිසා සමහරු මෙයින් සමහර පොත් ගැණ ආරංචියෙන් පමණවත් නොදන්නෝ වෙත්—එබැවින් ආධුනිකයන්ගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා මෙකී පොත් ඇඳිනවීම පිණිස බොහොමයක් පොත්වල කාල පරිච්ඡෙද සාමාන්‍ය අදහස් කතෘවරයාදීන් ගැණ අපගේ දැනුම් පමණින් ස්වල්පයක් කරුණු මෙහි සඳහන් කරණු ලැබෙත්—එයි නුදු පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත් මුලටද, පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත්වලින්ද කච්චායන ව්‍යාකරණය ප්‍රධාන බැවින් එහි පොත් ප්‍රථම කොටද දක්වනු ලැබෙත්.

1. කච්චායනය—සන්ධිකප්පය යන නාමයෙන්ද රටේ ප්‍රසිද්ධවූ මෙම පොත සියලුම පාළිව්‍යාකරණ පොත් අතරෙන් (සංස්කෘතට පාණිනිය මෙන්) ඉතා පුරාණ ප්‍රයෝජනවත් පොත නමුදු මීට වැඩි ප්‍රයෝජනවත් ශබ්දනීත්‍යාදි පාළිව්‍යාකරණපොත් තිබෙනවාය—පඤ්චිකාප්‍රදීපයෙහිදී "කච්චායනවුත්ති" යන නාමයක්ද කියා තිබෙන්නෙත් මෙම පොතටය.

මෙම පොතට ටීකා කීපයක්ම තිබුනු බව වෙන පොත්වලින්ද දැනගන්ට තිබෙනවත් ඇර දැනටම ටීකා හතරක්ද, අනුටීකා දෙකක්ද, පදයොජනාවක්ද, විග්‍රහ පොතක්ද, සන්න දෙකක්ද, තිබෙනවාය—ඒනම්, න්‍යාස, සූත්‍රනිර්දෙශ, කච්චායනවණ්ණනා, සන්ධිකප්පටීකා, නිරුත්තිසාරමඤ්ජුසා, යනාදියයි—කච්චායනයේ නාමය ඉතාම පුරාණ පොත්වල පවා කියා තිබෙනවත් ඇර පොත්වල කියා තිබෙන හැටියට මෙය සාදා තිබෙන්නේ බුදුරජාණන්

වහන්සේ ජීවමාන කාලයෙහිය—මෙම නාමයෙන් තිබෙන සංස්කෘතව්‍යාකරණ පොතද* ඉතා පුරාණ එකක්ය—කච්චායනයෙහි නොකියනලද්දාවූ නොයෙක් පදසිද්ධික්‍රමාදිය රූපසිද්ධි ශබ්දනීති ආදීයෙහි කියනලද්දාත් මෙන්ම බාලාවතාරයෙහි නොකියනලද්දාවූ නොයෙක් සූත්‍ර හා පදසිද්ධ්‍යාදියද කච්චායනයෙහි බොහෝය—මෙය එංගලන්ත ජර්මනි ප්‍රන්ස යන රටවල පවා දැනට අච්චුගැසී තිබෙන්වන් ඇර “ජේම්ස් අල්විස්” අවකාන් මැතිතුමා විසින්ද පරිච්ඡේද කීපයක් සිංහල අකුරෙන් හා ඉංග්‍රීසි භාෂාවට නගාද අච්චුගස්වන ලද්දේය—මෙහි කර්තෘ බුද්ධ කාලයෙහි වැඩසිටිය එතදග්‍රස්ථානාන්තරප්‍රාප්ත සිව්පිළිසිඹියාපත් මහා කාත්‍යායන ස්ථවිරයන්වහන්සේගේ මෑත කාලයෙහි [illegible]රණ ලද පොත් පත්වල මිස පෙළ අටුවා ගෙදකෝම කියා තිබෙන බවක් දකින්ට නැතිසෙයින්ද මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණාදියෙහි මෙහි සමහර සූත්‍ර ගැන විරුද්ධ කථාකර තිබෙන සෙයින්ද “තිව ගහොසි තිවං දෙවානං පියතිස්ස” යනාදී මෑත කාලයෙහි යයි සිතිය යුතු සමහර උදාහරණ එහි තිබෙන හෙයින්ද, මහා කාත්‍යායන ස්ථවිරයන්වහන්සේ බවට සමහර පණ්ඩිතයෝ සැක කෙරෙත්—එහෙත් අඟුත්තර ටීකාවේද මහා කාත්‍යායන ස්ථවිරයන්වහන්සේ පූර්ව ප්‍රාර්ථනා වශයෙන් කච්චායනයද මහානිරුත්තිප්‍රකරණයද, නෙත්තිප්‍රකරණයද, යන ප්‍රකරණ තුනක් ප්‍රකාශ කළ බව,

“මහාකච්චායනත්ථෙරො පුබ්බපත්ථනාවසෙන කච්චායනප්පකරණං මහානිරුත්තිප්පකරණං, නෙත්තිප්පකරණන්ති පකරණත්තයං සංඝමජ්ඣෙ පකාසෙසි” සී කියා තිබේ.

සූත්‍ර පමණක් මහාකාත්‍යායන ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින්ද වෘත්ති උදාහරණ දෙවර්ගය පිළිවෙළින්, සංඝනන්දී, බ්‍රහ්මදත්ත, යන දෙනමවිසින් කාරණ ලද්දේයයිද සමහර ආචාර්‍ය්‍යවරයන්ගේ මතයයි

එම කීහ.

“කච්චායනෙන කතො යොගො වුත්ති ච සංඝනන්දිනා,
පයොගො බ්‍රහ්මදත්තෙන න්‍යාසො විමලබුද්ධිනා.”

තවද—කච්චායනභෙදටීකාවෙහි—“ආචරියා පන ලක්ඛණවුත්ති උදාහරණ සංඛාතං ඉමං කච්චායනගන්ධං කච්චායනත්ථෙරෙන කතන්ති වදන්ති” සී කියන ලදී.

---

* ඒ නම් කාත්‍යායනයයි—ඒට “වාර්තිකපාඨ” යයිද කියත්.

කච්චායනයෙහි "පූර්වාංගය" යයි යන නාමයක්ද ඇති "අත්ථො අක්ඛර සඤ්ඤාතො" යන පළමුවෙනි සූත්‍රය බුදුරජාණන් වහන්සේගේ ශ්‍රීමුඛයෙන්ම වදාළ බව සූත්‍රනිර්දේශයෙහි.

"එකො බුද්ධපබ්බජිතො භගවතො සන්තිකෙ කම්මට්ඨානං
"ගහෙත්වා අනොතත්තතීරෙ සාලළරුක්ඛමූලෙ නිසින්නො උද
"යබ්බයකම්මට්ඨානං කරොති, සො උදකෙ චරන්තං බකං දිස්වා
"උදකබකන්ති කම්මට්ඨානං කරොති භගවා තං විප්පලාපං දිස්වා
"බුද්ධපබ්බජිතං පක්කොසාපෙත්වා 'අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤාතො' ති
"එවමාහ, කච්චායනථෙරෙන පි භගවතො අධිප්පායං ජානිත්වා
"අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤාතො ති වාක්‍යං පුබ්බෙ ඨපෙත්වා ඉදං පකර
"ණං කතන්ති, කච්චායනෙන කතා සුත්තානීති පි වදන්ති"—යනුවෙන් එක් මහළු පැවිදි නමක් බුදුරජාණන් වහන්සේගේ සමීපයෙහිදී කම්මට්ඨානයක් ගෙණ (ගොස්) අනොතත්ත තීරයෙහි සල් ගසක් මුල හිඳ (ඒ) "උදයව්‍යය" කම්මට්ඨානය (උදයබ යනු වාග් හෙද කොට) භාවනා කොරේ, ඒ මහණතෙම උදකයෙහි හැසිරෙන්නාවූ බකපක්ෂීයෙන් (කොකෙක්) දැක "උදකබක" යයි කියමින් කම්මට්ඨානය (භාවනා) කොරේ—බුදුරජාණන්වහන්සේ ඒ බොරුබව දැක මහළු පැවිද්ද කැඳවා, අර්ථය අකුරුවලින්ම දැන ගණු ලැබේ (යන අභිප්‍රාය ඇති "අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤාතො") යන වාක්‍යය වදාළේය, මහාකාත්‍යායනස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින්ද බුදුන්ගේ අදහස දැන ඒ අත්ථො අක්ඛරසඤ්ඤාතො යන සූත්‍රය මුලට තබා කච්චායන ප්‍රකරණය කෙළේයයිද, කාත්‍යායන ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් කරණලද සූත්‍රයයිද කියත් යයිද මෙසේ කියන ලදී.

මේ ප්‍රවෘත්තිය මීට මදක් වෙනස් ලෙසිනුත් "කච්චායන වණ්ණනා" වෙහි සඳහන්ව තිබෙන නිසාද දේශනා අටුවාදීයක මේ බව සඳහන්ව තිබෙනවා දකින්ට නොලැබුණු නිසාද නිශ්චයක් කර ගැණීම දුෂ්කර නමුත් පණ්ඩිතයන් විසින් කල්පනා කටයුතුයි—ඒ කෙසේවත්, කච්චායනය නම් සියලුම පාළිව්‍යාකරණ පොත් අතරෙන් හැමටම පරණ පළමුවෙනි පොත බවද පළමුවෙනි පන්තියේ උගතෙකු විසින් සාදණ ලද්දාවූ පාලිව්‍යාකරණ ඉගැණීම පිණිස ඉතාම ප්‍රයෝජනවත් මාහැඟි පොතක් බවද අපට නිශ්චය කළ හැකිය—මෙහි සන්ධි, නාම, කාරක, සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිබ්බිධාන, උණාදි යයි ග්‍රන්ථ නොහොත් කාණ්ඩ අටක්ය—සන්ධි පරිච්ඡේද පහක්ද, නාම පරිච්ඡේද පහක්ද, කාරක පරිච්ඡේද

එකක්ද, සමාස පරිච්ඡෙදත් එකක්ද, ආඛ්‍යාත පරිච්ඡෙද හතරක්ද, කිබ්ධාන පරිච්ඡෙද පහක්ද, උණාදි පරිච්ඡෙද එකක්දැයි මෙසේ පරිච්ඡෙද විසිතුනක්ය-සූත්‍ර ගණනින් හත්සිය දහයක්ය-අටකුරු පද ගාථා ගණනින් ගාථා එක්දහස් සත්සියයක්ය-බණවර ගණනින් ගාථා පනහක් අඩු බණවර* හතක්ය-පද ගණනින් හදස් අටසියයක්ය-අකුරු ගණනින් පනස් හතරදහස් හාරසියයකි.

තවද—“අපාදානෙ පචමී”—“භූවාදයො ධාතවඃ”—“කතීරි කිත්” යනාදි පාණිනී සූත්‍ර කච්චායනසූත්‍රවලට සමාන වෙන්නාක් මෙන්ම කාතන්ත්‍ර සූත්‍රවලටද කච්චායන සූත්‍ර බොහෝසෙයින් සමානය.

ඒමෙසේය.

කච්චායනයෙහි.	කාතන්ත්‍රයෙහි.
යස්මා දපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං.	යතො පෙති භය මාදත්තෙ වා තදපාදානං. 2. 4. 8·
යස්ස දාතු කාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං.	යස්මෙ දිත්සා රොචතෙ ධාරයතෙ වා තත් සම්ප්‍රදානං. 2· 4. 1
යො ධාරො තමොකාසං.	ය ආධාරස්තදධිකරණං. 2·4. 11
යෙන වා කයිරතෙ තං කරණං.	යෙන ක්‍රියතෙ තත් කරණං. 2.4:12
යං කරොති තං කම්මං.	යත් ක්‍රියතෙ තත් කර්ම්මං. 2. 4. 13
යො කරොති සකත්තා.	යඃ කරොති ස කර්තා. 2. 4. 14.
යො කාරයති සහෙතු.	කාරයති යඃ ස හෙතු, 2· 4. 15.
ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා.	ප්‍රථමා විභක්තිර් ලිඞ්ගාර්ථ වචනෙ, 2. 4. 17.
හෙත්වත්ථෙ ච.	හෙත්වර්ථෙ ච, 2. 4. 30.
කත්තරි ච.	කර්තරි ච, 2. 4 33.
සරො රස්සො නපුංසකෙ,	ස්වරො හ්‍රස්වො නපුංසකෙ 2·4.52
නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො.	නාම්නාං සමාසො යුක්තාර්ථඃ, 2. 5. 1.
ද්විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ කම්මධාරයො.	පදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ විඥෙයඃ කර්ම්මධාරයඃ. 2. 5. 5.
සො නපුංසකලිඞ්ගො.	ස නපුංසකලිඞ්ගං ස්‍යාත්, 2. 5. 15.
වා ණප්පච්චෙ.	වාණපත්‍යෙ 2. 6. 1.

“අඩ්ඪක්ඛර එකපදං එකා ගාථා චතුප්පදං,
ගාථා එකො මතො ගන්ථො ගන්ථො බත්තිංසතක්ඛරො.
බත්තිංසක්ඛර ගන්ථානං පඤ්ඤාස විසතම්පන,
භාණවාරෙ මතො එකො අඩ්ඪක්ඛර සහස්සකො.”

මූල ගාථා මෙසේය.

"සෙට්ඨං තිලෝක මහිතං අභිවන්දියග්ගං
බුද්ධ ච ධම්ම මමලං ගණ මුත්තම ච,
සත්ථුස්ස තස්ස වචනත්ථවරං සුබොද්ධුං
වක්ඛාමි සුත්තහිත මෙත්ථ සුසන්ධිකප්පං.

සෙය්‍යං ජිනෙරිතනයෙන බුධා ලභන්ති
තඤ්චාපි තස්ස වචනත්ථ සුබොධනෙන,
අත්ථ ච අක්ඛර පදෙසු අමොහභාවා
සෙය්‍යත්ථිකො පදමතො විවිධං සුණෙය්‍ය."

2. න්‍යාසය—හෙවත් මුඛමත්තදීපනිය, මෙය විමලබුද්ධි ආචාරීන් වහන්සේ විසින් කච්චායනයට කරණලද පුරාණ ටීකාවය—පඤ්චිකා වෙහිද් "කච්චායනවුත්ති වණ්ණනා" යන නාමයද මෙම පොතට කියා තිබෙනවාය-මෙය මහානිරුත්ති, පූරාණ චූලනිරුත්ති, පූරාණ කාරිකා,යන පොත් හැර අනික් සියළුම පාළිව්‍යාකරණ පොත්වලම හෙවත් සද්දසාරත්ථජාලිනී, කච්චායනභෙද, ආදියෙහි මෙහි නාමය සඳහන්කර තිබෙන නිසා ඒ පොත්වලට පූරාණ බවද, චූලනිරුත්තියෙහි නාමය මෙහි සඳහන්කර තිබෙන නිසා චූලනිරුත්තියට පසුව බවද දැනගණු මිස නියමවශයෙන් කාලය දැනගැණීමට එම පොතේ අගවත් වෙනයම් කිසි පොතකවත් යමක් කියා නැත—මෙයට "මුඛමත්තදීපනී" යන නාමයත් වෙන පොත්වලදීත් ව්‍යවහාර කර තිබෙන නුමුත් වෙන ආචාර්‍ය්‍ය කෙනෙක්විසින් කරණ ලද එනම් වෙන පොතක් ඇතැයිද සිතන්ටද කාරණා තිබෙනුය-මේ තරම් මහත්වූ වෙන ටීකාවක් කච්චායනයට නැතිවත් ඇර මෙය බණවර තිහක් පමණය—මෙහි කර්තෘ ලංකාවේ කෙනෙක්ද දඹදිව කෙනෙක්ද යනු ගැණ ශාසනවංශයෙහිද සාංකාකර තිබේ-මෙහි සූත්‍රවර්ණනා කිරීම,

"සම්බන්ධො ච පදඤ්චෙව පදත්ථො පදවිග්ගහො,
චොදනා පරිහාරෙ ච ඡබ්බිධා සුත්තවණ්ණනා."

යන් ගාථාවේ ක්‍රමයටය—සූත්‍රවර්ණනා කිරීම පමණක් නොව කච්චායනයේ දක්වන ලද්දාවූ සියළු උදාහරණ පදවලම ලියන ක්‍රමය සූත්‍ර සහිතව විස්තරයෙන් කියනලද්දේය—"සරා සරෙ ලොපං" යන සූත්‍රය වර්ණනා කර තිබෙන්නේ මෙසේය,

"සරා සරෙ ලොපං"—කිමත්ථ මිද මුච්චතෙ? අනන්තරෙසු පුබ්බසරස්ස ලොපත්ථං—සරාති එකංපදං, සරෙති එකං, ලොපන්ති එකං, තිපදමිදං සුත්තං, සරා ඛො සරෙ පරෙ ලොපං පප්පොන්තී ති අත්ථො—එත්ථ ච සරාති කාරිනො නිද්දෙසො, සරෙති නිමිත්තං, ලොපන්ති කාරියං—සරන්තීති සරා, ලුත්තන්ති ලොපො—සරානං පඨමං නිද්දිට්ඨත්තා පඨමං තෙසං සන්ධිවිධානං වත්තබ්බන්ති ඉධෙදං වුත්තං—එත්ථ ච සරෙසූති අවත්වා සරෙති වචනං එකෙකස්මිං යෙවාති ඤාපනත්ථං—යදි එවං සරෙති අවත්වා කස්මා සරාති වුත්තං ති?—එකද්විතිචතුන්නම්පි ලොපො හොතීති ඤාපනත්ථං, තෙන 'සබ්බතො ඝෙ සසවා'ති එත්ථ අච ආච ඉච ඊච එවාති විග්ගහං කත්වා 'නාමානං සමාසො යුත්තත්ථො'ති අධිකිච්ච 'නාමානං සමුච්චයො ච ද්වන්දො'ති ද්වන්දසමාසං කත්වා 'වුත්තත්ථාන මප්පයොගො'ති චසද්ද මප්පයොගං කත්වා අ ආ ඉ ඊ එත් එවං ඨිතෙ එකාරෙ පරෙ සෙසසරානං ලොපො හොතීති දට්ඨබ්බං......ඉමස්මිං කප්පෙ සබ්බානෙව කාරකසුත්තානි"—න්‍යාස.

තවද න්‍යාසයෙහි සමහර කියමන් ගැණ රූපසිද්ධිටීකාවෙහිදී දොස්කියා තිබේ-ඒ මතු දක්වනු ලැබේ—මූල ගාථා මෙසේය:

"බුද්ධං විසුද්ධ මවිසුද්ධජනස්ස සුද්ධි
සම්පාපකං සකලලොකවිමොහකස්ස,
මොහස්ස ධංසකමපිස්ස සුවුත්ත ධම්මං
නත්වාන සංඝ මනඝොත්තමදක්ඛිණෙය්‍යං.

කච්චායන ච මුනිවණ්ණිත බුද්ධිමස්ස
කච්චායනස්ස මුඛමත්ත මහං කරිස්සං,
පාරම්පරාභතවිනිච්ඡය නිච්ඡයඤ්ඤූ
ලද්ධොපදෙස මවලම්බ කතස්ස තෙන."

---

3. නිරුත්තිසාර මඤ්ජූසාව—මෙය න්‍යාසයෙහි දෙවෙනි ටීකාවය, න්‍යාස ප්‍රදීප නම්වූ ටීකාව මීට ඉහතින් සාදන ලද්දක්හෙයින් මේ පොතට දෙවෙනි ටීකාවයයි කී නුමුත් ප්‍රයෝජනවත්කමින් හා ප්‍රමාණයෙන්ද මෙය පළමුවෙනිවත් ඇර ටීකාවට ටීකාවක්හෙයින් අනුටීකාවක්ය—බුරුමදෙශයට අයිති තම්බදීප රටේ "රතනාපූර" නුවර "සිරිනන්දපවරාධිපති" නම් රජගේ කාලයෙහි "දාඨානාගරාජගුරු" නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් කරණ ලදී—වාචකොපදෙස, එකක්ඛරකොස, එහි ටීකා, ශබ්දවුත්ති, එහි ටීකා,

සද්දසාරත්ථජාලිනී, රූපසිද්ධි, රූපසිද්ධි ටීකා, ශබ්දනීති, සූත්‍රනිද්දෙශ, මණිසාරමඤ්ජුසා, යනාදි පොත්වලින් උද්ධරණ කර තිබෙන නිසා එකී පොත්වලට මෑත බව පේනවා ය—පාළි ව්‍යාකරණ පොත් වලට කර තිබෙන ටීකා අතරෙන් මීට වඩා ලොකු පොතක් දකින්ට නොලැබුනි—මෙම පොතට වෙන සමහර පොත්වලදී “නිරුත්තිමඤ්ජුසා” යන නාමයද ව්‍යවහාර කර තිබෙනවා පමණක් නොව පුරාණ චූලනිරුත්ති ටීකාවටද “නිරුත්තිමඤ්ජුසා” යන නාමයද “මඤ්ජුසා” යන නාමයද ව්‍යවහාර කර තිබෙනවා ය—අටුවාවල පවා “බුජ්ඣිතා සච්චානීති බුද්ධො” කියා බුද්ධ ශබ්දය විග්‍රහකර තිබෙන නුමුත් එය සදොස් බව මෙම ටීකාවේදී කියා තිබෙනවා ය—ඒ මෙසේය.

“යථා ලොකෙ අවගන්තා ති ඉමිනා වචනත්ථෙන අවගතොති ඉමස්ස වචනස්ස සුද්ධකත්තු අත්ථො විඤ්ඤායති, එවං බුජ්ඣිතා සච්චානීති ඉමිනා වචනත්ථෙන බුද්ධොති ඉමස්ස වචනස්ස සුද්ධකත්තු අත්ථො විඤ්ඤායතීති, එත්ථ ච ‘බුජ්ඣිතා සච්චානි’ ති පොත්ථකෙසු ලිඛන්ති සො අසුන්දරො විය දිස්සති.

‘යුණ්වුතු පච්චයන්තා යස්මිං ඡට්ඨී භවති කම්මනි.’

ඉති වුත්තත්තා බුජ්ඣිතාති එත්ථ තුපච්චයයොගෙ කම්මනි, ‘දුතියා පඤ්චමීනඤ්ච’ ති ඉමිනා ඡට්ඨී බහුවචනවිභත්තියා සම්භූතත්තා ච උපරි බොධෙතා පජායාති එත්ථ කම්මනි ඡට්ඨ්‍යන්තා වසෙන වුත්තත්තා ච ‘බුජ්ඣිතා සච්චාන’න්ති පාඨොව සුන්දරො.” යනුයිතාවද, න්‍යාසයෙහි “සර සරෙ ලොපං” යන සූත්‍රය වර්ණනා කරණ ලද පාඨය මෙහි වර්ණනා කර තිබෙන්නේ මෙසේය.

“ඉදානි තදනන්තරෙ ලොපවිධි සුත්තස්ස සංවණ්ණනං කාරෙන්තො ‘සර සරෙ ලොපන්ති කිමත්ථ මිදං වුච්චතෙ’ ත්‍යාදි මාහ—විධි සුත්තං හි ලොපාදෙස දීඝ රස්සපච්චයවිභත්‍යාගමපටිසෙධවසෙන අට්ඨවිධං හොති—වුත්තඤ්ච.

‘ලොපාදෙස ච දීඝ ච රස්සපච්චය මෙව ච,
විභත්‍යාගමො පටිසෙධො විධිනාම අට්ඨ සියුං’—ති

තත්ථ අනන්තරෙසූති ව්‍යවධානක්ඛරවිරහිතෙසු විසු නිමිත්තකාරීභූතෙසු සරෙසු, ලොපොති ලුප අදස්සනෙ ති ධාතු “ණ” සර සරෙ ලොපන්ති වා සර සරෙසු ලොපන්ති වා සමානෙකවචනන්ත වසෙන වා සමානබහුවචනන්තවසෙන වා අවත්වා “සර සරෙ ලොපං” ති නිමිත්තකාරීනං අසමානවිභත්තිකභාවං අනිච්ඡන්තො එත්ථ ච සරෙසුත්‍යාදිනා චොදනාභොගං දස්සෙත්වා පරි

හරති, තත්ථ සරෙසූති නිමිත්තභූතෙසු සරෙසු, නිමිත්තත්ථෙ චෙතං 'කම්ම කාරණ නිමිත්තත්ථෙසු සත්තමී'ති මිනා භුම්මං, යථා 'නාගො දන්තෙසු හඤ්ඤතෙ' ත්‍යාදි—එතස්මිං නිමිත්තභූතෙ සරෙ බහූනමපි සරානං එකස්මිං වාරෙ ලොපොදහරණං දස්සෙන්තො 'තෙන සබ තො' ත්‍යාදිමාහ, රූපසිද්ධියම්පන එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ එකෙකස්සෙව සරස්ස ලොපභාවං ඉච්ඡති, න එකස්මිං සරෙ බහූනං සරානං එකස්මිං වාරෙ ලොපභාවං, තෙනාහ තත්ථ 'බහුවචනං පනෙත්ථ එකස්මිං සරෙ පරෙ බහූනං ලොපඤාපනත්ථ'න්ති—තට්ටීකායච 'සරාති බහුවචනග්ගහණං එකෙකස්මිං සරෙ පරෙපි අනෙකසරානං අකාරාදීනං සබ්බෙසම්පි ලොපො හොතීති තෙසං බහුභාව ඤාපනත්ථං, යං පන න්‍යාසෙ වුත්තං 'එකස්මිං සරෙ පරෙ එකැවිති චතුන්නම්පි ලොපො හොතීති ඤාපනත්ථ' න්ති තං න ගහෙතබ්බන්ති තාදිසස්ස පයොගස්ස ජිනවචනෙ අදස්සනතො 'සබ්බ තො ගස්සෙ වා'ති සුත්තෙනාපි එකාරෙ පරෙ අකාරාදීනං චතුන්නම්පි එකෙකස්මිං පදෙ ලොපසම්භාවෙන එකතො ලොපස්ස නිරත්ථකත්තා තථා සභාවස්සාපි එති නිපාතනතො සිජ්ඣනතො'ති වුත්තං—සද්දනීතිය මපන න්‍යාසමතං අනුජානන්තො 'නානා දිසං යන්ති *දිසා භන්ති' අයං එකස්මිං සරෙ පරෙ එකක්ඛණෙ ද්වින්නං පුබ්බසරානං ලොපො—'න මං පුන උපෙය්‍යාසි† අපෙක්ඛියාසි' ති අයං එකස්මිං සරෙ පරෙ එකක්ඛණෙ තිණ්ණං පුබ්බසරානං ලොපො—තත්ථ යන්තීති යා අ අන්තී ති වණ්ණට්ඨිතං, එත්ථ පටිපාටියා තයො සරා ලබ්භන්ති—උපෙය්‍යාසීති උප ඉ අ එය්‍යාසීති වණ්ණට්ඨිති, එත්ථ පටිපාටියා චත්තාරො සරා ලබ්භන්ති—තත්‍රායං ගාථා,

'සරා යන්ති සරෙ ලොපං එකො චෙපි තයොපි වා,
ධාතු සංසග්ග සන්ධිම්හි සඞ්ඛාය කථිතං ඉදං.

තස්මා විඤ්ඤූහි විඤ්ඤෙය්‍යං සොතූනං කංඛධංසකං,
නාසි රජ භට්ටොයන්ති එය්‍ය හෙය්‍ය නිදස්සනං.

චන්ති යන්ති දිසා භන්ති‡ විඤ්ඤෙය්‍යං සන්ති පන්ති ච,
අපෙක්ඛියාසි උපෙය්‍යාසි ඉච්චාදි ච නිදස්සනං'—ති වුත්තං.

---

* සමහර ශබ්දනීතිවල " දිසා භන්ති " යන උදාහරණය නැතුවත් ඇර "විස්සාසං එය්‍ය පණ්ඩිතො—සචෙ උප්පාදෙ හෙය්‍ය" යන උදාහරණ දෙකක්ද තිබෙනුය.

† අපෙක්ඛියාසි" යන උදාහරණයද ශබ්දනීතියෙහි නොදක්නාලදී.

‡ සමහර පොත්වල " විඤ්ඤෙය්‍යන්ති වදන්ති ච "—කියාද පාඨයි.

තත්ථ නසි රජ්ජභවොති අයං එකක්ඛර ලොපුදාහරණං, තතො පරං විනන්නං තිණ්ණං සරානං ලොපුදාහරණානි, තෙසම්පන රූපසිද්ධි වෙදිතබ්බාති සම්බන්ධො—ඉමස්මිං කප්පෙති ඉමස්මිං දුතිය පරිච්ඡෙදෙ, කාරකා සුත්තානීති විඤ්ඤුතබ්බානි."

තවද මෙහි න්‍යාසයෙහි පාඨ පමණක් වර්ණනා කරණවා නොව මුල් පොතේ (ඒනම් කච්චායනයේ) පාඨවල තේරුම් ආදිය ගැණද සමහර තැන වැදගත් ලෙස කියා තිබෙනවාය—පුරාණ ටීකාවේ සමහර දෙසද කියා තිබෙනවාය—"බ්‍යඤ්ජනො ච විසඤ්ඤොගො" යන සූත්‍රයෙහි වෘත්තිය ගැණ මෙසේ කියා තිබේ.

"ඉමස්ස ච වුත්තියං වසද්දග්ගහණෙන තිණ්ණම්පි බ්‍යඤ්ජනානං අනන්තරෙ යෙ සරූපා තෙසම්පි ලොපො හොතීති ච—වසද්දග්ගහණෙන තිණ්ණම්පි බ්‍යඤ්ජනානං සරූපානං ක්වචි ලොපො හොතීති වාති මෙ වෙ පාඨා භින්නා, තෙසු පඨම පාඨොව පුරිම පාඨො, දුතිය පාඨො පන නව පාඨො, තං ඉදානි පඨන්ති—තෙසු 'අයං පඨම පාඨස්ස වණ්ණනා, තිණ්ණම්පි බ්‍යඤ්ජනානං අනන්තරෙ බ්‍යවධායකො එකස්මිං සරෙ සති යෙ සරූපා තෙසම්පි ආද්‍යක්ඛරස්ස ලොපො හොති එත්ථ ච තෙසන්ති නිද්ධාරණෙ භුම්මං—අයං පන දුතිය පාඨස්ස වණ්ණනා, තිණ්ණන්ති තබ්බෙසනං බ්‍යඤ්ජනානන්ති නිද්ධාරණෙ භුම්මං ඉදං සරූපානන්ති ඉමිනා සම්බන්ධිතබ්බන්ති ක්වචි සද්දො විඤ්ඤාපනත්ථො තෙන සරූපක්ඛරචය අසරූපෙකක්ඛර සමුදායභූතෙසු තීසු අක්ඛරෙසෙවච සරූපෙකක්ඛර ලොපො හොති න විරූපක්ඛර සමුදායභූතෙසු තීසු අක්ඛරෙසු ලොපොති දස්සෙති"

තවද පරවෙ භාවො ඨානෙ" යන සූත්‍රයට උදාහරණ කොට දක්වා තිබෙන "පචද්දසී" යන පදය අළුත වැටී තිබෙන පදයක් බව හා චතු ඡ යන සංඛ්‍යා ශබ්ද හැර සෙසු සංඛ්‍යා ශබ්දවලින් පරවූ දස ශබ්දයාගේ දකාරයාට ද්විත්ත නොවන බවද කියන ලදී.

මූල ගාථා මෙසේය.

"බුද්ධං විසුද්ධ කරුණාකර *පාළිපත්තං
මොහන්ධකාර විහතං අමතං දද ච,
ධම්මං සුනිම්මලවරං ගණ මුත්තම ච
නත්වා තිලොක සරණං වරදක්ඛිණෙය්‍යං,

---

* සමහර පොතක "මාලිමත්තං" කියාය.

කච්චායනඤ්ච මුනිවණ්ණිත බුද්ධිමන්තං
නත්වා පභින්න පටිසම්භිද ථෙර මග්ගං,
සංසාර සාගර තරං සුවිසුද්ධ සීලං
සල්ලක්ඛණද්දස්සනසුවණ්ණසමානවණ්ණං.

සංවණ්ණනා ගරුවරෙහි පකාසිතා යා
න්‍යාසස්ස සා න යතිනං මතිවඩ්ඪනා ච,
ආයාචිතො යතිවරෙහි හිතාය තස්මා
සංවණ්ණනං මති පවඩ්ඪන මාරභිස්සං.”

අග.

“දඨානාගරාජගුරූති ලද්ධනාමලඤ්ඡනෙන ථෙරෙන පුරෙ ගරූහි සද්ධම්මසිරීති ගහිතනාමධෙය්‍යෙන සිරිනන්දධම්මරාජ පවරාධිපති නාමිනා යථා ධම්මං ලද්ධ රජ්ජභාවස්ස ධම්මරාජස්ස රජ්ජසම්පත්තානුභවනකාලෙ සාසනෙ චානුවුත්තාධිකඑකවීසතිකාලෙ සක්කරාජෙ පන දසාධික සහස්සකාලෙ සම්පත්තෙ රචිතං නිරුත්තිසාරමඤ්ජූසනාමිකං පකාරණං සමත්තං.

දසාධිකෙ සහස්සම්හි කතං පකරණං ඉදං,
සම්පත්තෙ තාදිසෙ නිට්ඨං සහස්සෙ ද්වාදසාධිකෙ.”

---

4. න්‍යාසප්‍රදීපය—මෙය න්‍යාසයෙහි පළමුවෙනි ටීකාවය-අරිමද්දන නුවර නරපති රජ්ජුරුවන්ගේ කාලයෙහිදී (ඒනම් බුද්ධවර්ෂ 1725 ට ස්වල්පයකට ඉහත හරියේදී එක්තරා අමාත්‍යයෙක්විසින් සාදන ලදී—අන්තඃපුර ස්ත්‍රියක් නිසා උපන් එක් කුමාරිකාවක් කෙරෙහි පිළිබඳ සිත් ඇති බව රජහට පෙනුනු නිසා සම්පූර්ණ විනිශ්චය හා ගාම්භීරාර්ථ ඇති ග්‍රන්ථයක් කළේ වීනම් කුමාරිකාව ඔහුට දෙනබව රජ කීකල මෙම න්‍යාස ටීකාව සාදා රජ්ජුරුවන්ට ඔප්පුකළවිට කුමාරිකාව හා රජ්ජුග්ගාහ නම් අමාත්‍ය තනතුරත්ද දුන් බවද, ඒ අමාත්‍යයාගේ නාම “සංඛ්‍යං” කියා බැවින් මෙම න්‍යාස ටීකාවටද එම නාමය බුරුම රටේ ව්‍යවහාර කරණ බවද, ශාසනවංශයෙහි කියන ලදී—මෙම ටීකාවේ පදවර්ණනාදිය ගැන නිරුත්තිමඤ්ජූසායෙහි

වර්ණනා කිරීමට පමණ සතුතිකාරණ්ට වැඩි කාරණා නොපෙනෙන වත් ඇර සංක්ෂෙප වශයෙන් වර්ණනාකරණ ලද්දක්හෙයින් ටීකාවද මුල් පොතට වැඩි නැත.

මෙහි වර්ණනාදියට නිරුත්තිමඤ්ජූසායෙහි බොහෝ තැන්වලදී දොස්ද කියා තිබේ—මූල ගාථාව මෙසේය.

සංසාරවනදහ ගමනන්තතා ගුණාධිවාසං
නිරුද්ධයූපගතදෝසය්‍ය මනාථ නාථං,
බුද්ධ ච ධම්ම මභිනීහර මඝඝ සංඝං
ඤාසප්පදීප මභිනම්‍ය කාරෙම් සාධුං.

5. සූත්‍රනිද්දේශය—මේද කච්චායනයෙහි ටීකාවක්ය—බුද්ධ වර්ෂ 1725 ට කිට්ටුවදී (එනම් අවුරුදු 700 කට පමණ ප්‍රථම) රාමඤ්ඤ දෙශවාසී ඡපට (හෙවත් ඡපද) නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් සාදන ලදී—මේ වර්ෂය හැඟෙන්නේ කෙසේද යත්? පළමුවෙනි පරාක්‍රමබාහු රජතුමා (දිඹුලාගල මහා කාශ්‍යප ස්ථවිරයන්වහන්සේගේ සහායත්වය ඇතිව) නිකාය සාමග්‍රිය කොට ශාසන ශුද්ධිය කළේ බුද්ධ වර්ෂ 1709 යේදීය—එනම් එම රජතුමා රාජ්‍යයට පැමිණි 18 වෙනි අවුරුද්දේය—ලදරු සාමණේරවූ ඡපටතෙරුන්වහන්සේ ආචාර්‍යවූ උත්තරජීව ස්ථවිරයන්වහන්සේත් සමග ලංකාවට පැමිණුනේ ඊට අවුරුදු 6 කට ප්‍රථම නුමුත් මෙහිදී උපසම්පදාව දශ අවුරුද්දක් මෙහි නැවතී ශාස්ත්‍රාගමධාරීව සියරටට ගිය නිසා පොත සාදන්ට ඇත්තේ ඒ රටේදීය—සද්ධර්මසංග්‍රහයෙහි පෙනෙන හැටියට *පළමුවෙනි පරාක්‍රමබාහු රජතුමා රාජ්‍යයට පැමුණුනේ බුද්ධ වර්ෂ 1587 තේදී නම් සූත්‍රනිද්දේශය සාදා දැනට අවුරුදු 700 යකටත් වැඩිවෙන්ට ඕනෑය—"පරාක්‍රමබාහු රජතුමා රාජ්‍යයට පැමුණුනේ බුද්ධ වර්ෂ 1791 දීය." යන කාලගණී ප්‍රකරණයේ කියමනද එම කාලයෙහිදීම දිඹුලාගල මේධංකර ස්ථවිර ස්වාමිපාදයන්වහන්සේ විසින් ලියනලද විනය සන්නයෙහි පෙනෙන "බුදුන් පිරි "නිවී සාරසිය සූපනස් හවුරුද්දෙහි පවත් බිඳි එක්වාදහස් දෙසිය "සූපනස් හවුරුද්දක් තුබූ බුදු සස්න පරාක්‍රමබාහු මහරජානන් "ඇරගෙණ දෙනානකා බයිරිනකා යන අසුබ දෙනකායෙහි

---

* "සම්බුද්ධපරිනිබ්බානා වස්සෙ සහස්සාතික්කමෙ,
සතාසීති පවසතෙ රාජාහු පරක්කමභුජෝ"—සද්ධර්මසංග්‍රහයෙහිය.

“විපන්න තැන් හැර මහා විහාර වාසිවූ පරිසුද්ධවූ ථෙරවාදයම “ගෙණ පවත්නා පිරිසිදු තැන් හා සුද්ධ සංඝයා සමග කොට”-යන මේ කියමනද සංසන්දනය වන නිසාද, ජේම්ස් අල්විස් අවකාත් මැති තුමා මහවශයෙන් ගණන් බලා කියා තිබෙන කියමනත් මීට කිට්ටු වන නිසාද, සද්ධම්මසංග්‍රහයේ ගණ්නාව වඩා කැලණි ප්‍රකරණයේ ගණන නිසැක විය යුතුය—එවිට සූත්‍රනිද්දේශය සාද අවුරුදු 590 ගණණකට අඩුවෙන්ට බැරිබව පෙණේ.

මේ ඡපද ස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් සූත්‍රනිද්දේශය පමණක් නොව අභිධර්ම්ය ගැණ “අභිධම්මත්ථසංගහ” නම් ප්‍රකරණයට “සංඛෙපවණ්ණනා” යන ටීකාව සහ “නාමචාරදීපය” ද විනය ගැණ “විනයගූළ්හත්ථ දීපනිය” සහ “සීමාලංකාරටීකාව” ද කරණ ලද්දේය.

මුන්වහන්සේ විසින් සාදනලද පොත්වල ආරම්භ අවසාන දෙකේදීම කෘතූපකාර සැලකීමක් වශයෙන් ලංකාව මතක් කොට තිබේ—නමස්කාර ගාථාවේ පවා බුද්ධරජානන්වහන්සෙගේ ගුණයක් කොට කියන්නෙත් තුන්වරක් ලංකාවට වැඩමවා ශාසනය පිහිටෙව් බවය—මුන්වහන්සේ ත්‍රිපිටකධාරී කෙනෙක් බව සහ කුඩා කාලයෙහිදී රාමඤ්ඤදෙශයෙන් ලංකාද්වීපයට පැමිණ ශාස්ත්‍රාගම ඉගෙණ ථෙරසම්මුති ලබා ත්‍රිපිටකධාරීව මේ රටේ තෙරුන් නාන්සේලා සතර නමක් සමග රාමඤ්ඤදෙශට ගොස් එහි අමුතු සමාගමක් පිහිටුවං දිවුහු. කාලධව කැලණි ප්‍රකරණාදියෙහිද කියා තිබේ—සමහර පොත් ලංකාවේදී සාදන ලද්දේයයිද සිතිය හැකිය—සංඛෙපවණ්ණනාවේ මුලදී.

> “ආගතාංගම සත්ථෙන චන්දෙව සරදම්බරෙ,
> පංකාවෙ නිධ දීපම්හි මහා විජයබාහුනා.
>
> උකාතුටිකං නිසීදිත්වා සාසනත්ථාභි කාංඛිනා,
> යාචිතොහං කරිස්සාමි සංඛෙප පදවණ්ණනං.”

යන්නෙන්—පැමිණෙන ලද ආගම ශාස්ත්‍ර ඇති, ශරත් අංකාශයෙහි චන්ද්‍රයාමෙන් ප්‍රසිද්ධවූ ශාසනාභිවෘද්ධිකාමී මහාවිජයබාහු (යන නමැත්තෙක්) විසින් යාඥාකරණලද්දවූ මම සංඛෙපවණ්ණනාව කරන්නෙමි” කියා තිබෙන නිසා මේ “විජයබාහු” යන නාමය මේ රටේ නාමයක් හෙයින් සංඛෙපවණ්ණනාව මෙරටේදී සාදනලදැයි සිතිය හැකිය—උන්වහන්සේගේ සමහර පොත්වල “සිහළදෙසිය පරදෙසියානං අත්ථාය” කියාද තිබෙන නිසා මෙවන

දේශවාසීන්ට පරදේශීහු යයි ලංකාවේදී කිය යුතු හෙයින් ඒ කියමනෙන්ද, ඒ පොත් ලංකාවේදී සෑදුවායයිද සිතිය හැකිය.

එහෙයින් සූත්‍රනිර්දේශය රූපසිද්ධියේදී සාදනලද බවට කාරණ තිබෙනුය—මෙහි බොහෝසෙයින් වර්ණනා කිරීම සූත්‍ර පමණක් නමුදු සමහර තැනදී වාක්‍ය උදාහරණ දෙවර්ගය ගැණද ඉතා විස්තර ලෙස කාරණා කියා තිබෙනවාය—සූත්‍ර වර්ණනා කිරීමත්,

“සම්බන්ධො ච පදචෙව පදත්ථො පදවිග්ගහො,
චොදනා පරිහාරො ච ඡබ්බිධා සුත්තවණ්ණනා.”

යන මේ ෂඩ්ප්‍රකාරයට පමණක් නොව මීට ඉහතින් තිබුනු න්‍යාසාදී ටීකාවල සූත්‍රපදයන්ගේ නිර්දේශ දැක්වීමත් සපූර්ණියෙන් නැති නිසා එය මෙහි සම්පූර්ණයෙන් දක්වා තිබෙනවා පමණකුත් නොව, බාලාවතාර, රූපසිද්ධි, න්‍යාස, න්‍යාසප්‍රදීප, කාරිකා, අක්ඛර මඤ්ජූසා, චාන්ද්‍ර, යනාදි පොත්වලින්ද කාරණා ගෙණහැර දක්වා තිබෙනවාය.

මූල ගාථා මෙසේය.

“තික්ඛත්තුං පත්තාලංකො යො පතිට්ඨපෙසි සාසනං,
වන්දිත්වා ලොකනාථං තං ධම්ම සඞ්ඝ ගණුත්තමං.
සද්ධම්ම ඨිති කාමෙන යාචිතො ධම්මචාරිනා,
සනිද්දෙසං කරිස්සාමි කච්චාන සුත්ත වණ්ණනං.”

“සරා සරෙ ලොපං” යන සූත්‍රයේ වර්ණනාව මෙසේය.

“සරාති එකං පදං සරෙති එකං පදං ලොපන්ති එකං පදං විභත්ත්‍යන්තපදවිභාගවසෙන තිපදමිදං සුත්තන්ති දට්ඨබ්බං, සරාති *කාරිනිද්දෙසො සරෙති නිමිත්තනිද්දෙසො ලොපන්ති කාරියනිද්දෙසො, සඤ්ඤා පරිභාසා විධිනියම පටිසෙධ සුත්තෙසු විධිසුත්තන්ති දට්ඨබ්බං—එත්ථ චොදනං සියා, සරාති බහුවචනං පච්ඡ සරෙසූති වත්තබ්බං? න වත්තබ්බං එකසෙසව සරස්ස නිමිත්තභූතත්තා—යදි එවං එකසරස්ස ලොපත්තා සරෙති වත්තබ්බන්ති?–න ‘සබ්බතො ගසෙසවං’ ති එත්ථ එකස්මිං සරෙ චතුන්නම්පි ලොපත්තා—අථවා, එකස්මිං විසරූපම්පි සබ්බෙ අපි සරා ලොපං පප්පොන්ති ති ඤාපනත්ථං ‘සරා’ ති

---

* “අනිට්ඨිතං පදං කාරී නිට්ඨිතං කාරියං භවෙ,
තස්ස හෙතු නිමිත්තන්තු තබ්බොධකං විසෙසනං.”

වුත්තං, තෙන වුත්තං වුත්තියං, 'සරා ඛො සබ්බෙපි සරෙ පරෙ ලොපං පප්පොන්ති' ති—එත්ථ ච 'සරා සරෙ' ති සාමඤ්ඤවසෙන වුච්චමානොපි පරෙති කථං ඤායතීති? සරෙති සත්තමියං වුත්තත්තා ඤායති, අථවා උපරිසුත්තෙන පරෙති කාරිනෙං වුත්තත්තා ඤායති."

අග ගාථා මෙසේය,

"* පුණ්ණෙ දසෙ නව නවුති ගුණෙ †ඡ වස්සෙ
වස්සෙ සහස්ස ගණිතෙ ජින ‡නිබ්බුතායං,
ඉන්දාරිමද්දන පුර වර තම්බ පණ්ණි
පත්වාන සො සිරි පරක්කම බාහු භූපං,

නිස්සාය සාසනමලං සුවිසොධයිත්වා
භික්ඛූහි ඤාතවිනයෙහි සුසඤ්ඤතෙහි,
බන්ධාපයී පුරවරෙ ජයවඩ්ඪනව්හෙ
සීමං විපත්ති රහිතං විනයානු රූපං.

සික්ඛාපයී යතිගණෙ විනයාභිධම්මෙ
පඤ්ඤාවදාත හදයො සදයො ජනානං,
අප්පිච්ඡතා විරියසීල ගුණප්ප සත්ථො
සද්ධාධනො §සකලසිස්සගණානුකම්පී.

සබ්බත්ථ යුත්ත පිටකත්තය පාරදස්සී
සො ඡප්පටව්හය සුතො යතිරාජකන්තො,
කච්චායනස්ස යති සුත්තනිද්දෙස මෙතං
සංඛෙපතො විරචයී මුනි සාසනත්ථං."

6. කච්චායන වණ්ණනාව—මෙය ද කච්චායනයට සාදනලද තුන්වෙනි ටීකාවය-මෙහි කර්තෘ බුරුමරටේ තඹදීප පලාතේ විජයපුරස්ථානයෙහි අභයගිරි පර්වතයෙහි වැඩසිටිය "මහාවිජිතාවී" නම් මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේය-කාලය සූත්‍රනිර්දේශ, රූපසිද්ධි, රූපසිද්ධිටීකා, සද්දනීති යනාදී පොත්වලට පසුවය-මෙකී පොත්වලින් පමණක් නොව නිරුක්තිප්‍රකරණ, කච්චායනනිස්සයප්‍රකරණ, කාරිකා.

සමහර පොත්වල

* පුණ්ණෙ ගණෙ.
† ච වස්සෙ.
‡ නිබ්බුතාමං.
§ විකලබුද්ධි ජනානුකම්පි
කියාශ.

න්‍යාස යන මේ පොත්වලින්ද උදාහරණ ගෙණ තිබෙනවා පමණක් නොව න්‍යාස, සූත්‍රනිද්දේශ යන ටීකාවල නොකියනලද වැදගත් ක්‍රමයක් සියළු සූත්‍ර ගැණම කියා තිබේ—ඒනම් “ඉදං සුත්තං කිං පභවං කිං නිදානං කුතො නික්ඛන්තං?” යන ක්‍රමයට ප්‍රශ්ණ කොට සියළුම සූත්‍රවල නිදාන පෙන්වීමෙන් සූත්‍රයන්ගේ පිළිවෙළ දැක්වීමය—“තත්ථොදන්තා සරා අට්ඨ” යන සූත්‍රය “අක්ඛරාපාදයො එකචත්තාලීසං” යන සූත්‍රයෙන් උපන්නේය, යන මේ ආදිවශයෙනි—එහි මුල ගාථා මෙසේය.

“අවිසුද්ධස්ස ජනස්ස සුද්ධි සම්පාපකං ජිනං,
මොහස්ස ධංසකං ධම්මං නත්වා සංඝං නිරඞ්ගණං.

ඨපිතමෙතදග්ගම්හි එසො අග්ගොති ආදිනා,
නත්වා තඤ්ච මහාථෙරං න්‍යාසාදිකාරකම්පි ච,

බුද්ධප්පියං චරියං ච රූපසිද්ධිවිධායකං,
සද්දනීතිකාරකඤ්ච තතිය මග්ගපණ්ඩිතං.

නිස්සයකාරකඤ්චාපි නිද්දෙසකාරකම්පි ච.
වන්දිත්වා තෙසමාලම්බ නිච්ඡයං සුවිනිච්ඡිතං.
යත්පොතානමත්ථාය කස්සං කච්චායනවණ්ණනං.”

“සරා සරෙ ලොපං” යන සූත්‍රය වර්ණනාකර තිබෙන්නේ මෙසේය—“සරා සරෙ ලොපන්ති ඉදං සුත්තං කිංපභවං කිංනිදානං කුතො නික්ඛන්තන්ති? “පුබ්බමධොඨිතමස්සරං සරෙන වියොජයෙ—නයෙ පරං යුත්තෙ”ති සුත්තවය පභවං, තන්නිදානං, තතො නික්ඛන්තන්ති—යස්සින්ද්‍රියානි ත්‍යාදිසු යස්ස + ඉන්ද්‍රියානීති ඡෙදෙ කතෙ “පුබ්බ—පෙ—යෙ”ති මිනා සරතො බ්‍යඤ්ජනං වියොජෙත්වා සරස්මිං පරෙ පුබ්බසරස්ස ලොපං කත්වා පරක්ඛරං නෙතබ්බන්ති දස්සෙතුං “සරා සරෙ ලොපං” න්ති වුත්තන්ති—කිමත්ථමිදමුච්චතෙ සරස්මිං පරෙ පුබ්බසරානං ලොපො හොතීති ඤාපනත්ථං—සරාති එකං පදං සරෙති එකං ලොපන්ති එකං තිපදමිදං, සරාති කාරීනිද්දෙසො සරෙති නිමිත්ත නිද්දෙසො ලොපන්ති කාරිය නිද්දෙසො, සඤ්ඤාපරිභාසං විධිනියම පටිසෙධ සුත්තෙසු විධි සුත්තන්ති වෙදිතබ්බං.

ලොපාදෙස ච දීඝ ච රස්ස පච්චය මෙව ච
විභත්‍යාගමො පටිසෙධො විධිනාම අට්ඨ සියුං ති,

වුත්තෙසු විධිභෙදෙසු ලොපවිධීති වෙදිතබ්බං.

පුබ්බවිධි පරවිධි අන්තරඞ්ග බාහිරපි ච
විධිභෙදෙ චතුබ්බිධො දීපෙය්‍ය මතිමා නරෙති.

වුත්තෙසු විධීසු පුබ්බවිධිං වෙදිතබ්බං—සරා ඛො සරෙ පරෙ ලොපං පප්පොන්තීති අත්ථො—සරන්තීති සරා, කාරිභූතා අට්ඨ සරා—තථා නිමිත්තභූතා සරා, තස්මිං සරෙ, ලුප්පනං ලොපො, පදච්ඡෙදෙ විජ්ජමානස්ස පදසන්ධිවසෙන කථනකාලෙ අනුපලද්ධීති වුත්තං හොති—සරෙසූති අවත්වා කස්මා සරෙති වුත්තන්ති?—එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ බහූනං සරානං ලොපඤාපනත්ථං—එත්ථ ච නාසි යජ භවොන්ති එත්ථ එකස්මිං සරෙ පරෙ එකස්ස සරස්ස ලොපො—න+අසීති ඡෙදෙ-යන්ති ඉති එත්ථ ද්වින්නං සරානං එකක්ඛණෙ ලොපො—යා+අ+අන්තීති ඡෙදෙ, යා ධාතුයා අවයවො ආකාරො ච "භූවාදිතො අ" ඉති ඉමිනා පවත්තො අප්පච්චයො ච අන්තිප්පච්චයස්ස ආදිභූතො අකාරො චාති තයො සරා, තස්මා අන්තිප්පච්චයස්ස ආදිභූතෙ අකාරෙ පරෙ ද්වින්නං පුබ්බභූතානං ඉමිනා එකක්ඛණෙ ලොපො—උපෙය්‍යන්ති එත්ථ තිණ්ණං සරානං එකක්ඛණෙ ලොපො, උප+ඉ+අ+එය්‍යන්ති ඡෙදෙ, උපසද්දො උපසග්ගො, ඉ ධාතු, අකාරො පච්චයො, එය්‍ය විභත්ති චාති එත්ථ චත්තාරො සරා, තස්මා එකාරස්මිං පරෙ තිණ්ණං පුබ්බභූතානං පකාරාවයවභූතඅකාරං ධාතුභූතඉකාරං පච්චයභූතඅකාරං ඉමිනා එකක්ඛණෙ ලොපො සද්දනීතියං වුත්තො න්‍යාසෙ පන සබ්බතො ගසෙස්වාති සුත්තෙන අ ආ ඉ ඊ එති ඕතෙ එකාරස්මිං පරෙ එකක්ඛණෙ චතුන්නං ලොපො වුත්තො—සද්දනීතියං වුත්තඋදාහරණානි විචාරෙතබ්බානි, තෙසං උදාහරණානං "ලොපඤ්චෙත්ත මකාරො—සරලොපො" ත්‍යාදි *ලක්ඛණවිසයත්තා—රූපසිද්ධියං පන බහුවචනෙනපනෙත්ථ එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ බහූනානං ලොපඤාපනත්ථන්ති වුත්තං—'සබ්බතො ගසෙස්වා'ති එත්ථ ච අ ආ ඉ ඊ එති ඕතෙ චතුන්නං සරානං කමෙන ලොපොති ච වුත්තං—ටීකායඤ්ච 'සරෙ සරෙති අවත්වා සරාති බහුවචනග්ගහණං එකෙකස්මිං සරෙ පරෙ අනෙක සරානං අකාරාදීනං සබ්බෙසම්පි ලොපො හොති තෙසං බහුභාව ඤාපනත්ථ'න්ති වුත්තං—ඉදං වුත්තං හොති නෙමිත්තිකා සරා බහවො හොන්ති චතුසඞ්ඛ්‍යාතා නිමිත්තනත්තා අප්පකා අඬ්ඪෙවෙති, තස්මා සරාති බහුවචනං වුත්තන්ති—වුත්තඤ්ච—'සරෙහෙව සරා පුබ්බා ලුප්පන්තා වාච්ච පරෙරමං'ති චතුසඞ්ගීති වුත්තං හොති, න්‍යාසෙ වුත්තනයෙන තාදිසස්ස පයොගස්ස ජිනවචනෙ අදස්සනතොති කාරණං වත්වා පටික්ඛිත්තං..."

---

* බොහෝ පොත්වල "ලක්ඛණවිසෙසෙන යුත්තත්තා" කියාය.

අග ගාථා මෙසේය.

“විජයාභිධාන පූරමයි උස්සිතධජ සන්නිභෙ,
ලංකාරේඛ නන්ද මූලාදි ලෙන සීමාදිකෙහි ච.
නදී පබ්බත වාපීහි ඛෙත්තෙහි පරිවාරිතො,
නාගො අභය ගිරීති සබ්බ දිසාසු පාකටො.
හංසාවති පුරින්දස්ස පම සෙතිහ සාමිනො,
නානතායො සුරුච්චතාති නාමෙනාපි සූපාකටො..
අකාසි යො එත්ථාවාසං රම්මං දෙවසභොපමං,
වසති එත්ථ යො ථෙරෙ ආසන්නස්ස ගිහාවහො.
මහා සද්දෙන සගිත ජිතාවී ඉති නාමිනා,
රචිතා තෙන ථෙරෙන එසා කච්චාන වණ්ණනා.”

---

7. රූපසිද්ධිය—කච්චායනව්‍යාකරණයට අයිති පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත් අතරෙන් ප්‍රයෝජනයෙන් හා ප්‍රමාණයෙන්ද මහත්වූ පොත මේකය--ලංකාද්වීප වාසී ආනන්දස්ථවිරයන් වහන්සේගේ ශිෂ්‍යවූ සොළී රටේ බුද්ධප්‍රියාචාරීන්වහන්සේවිසින් සාදන ලදී--සොළී රටේ විහාර කීපයක ප්‍රධානියෙක්ව සිටිය නුමුත් මේ රටේ කොතැනැයිද කියත්-සූත්‍රනිර්දේශ, කච්චායනවණ්ණනා, කච්චායනභෙද, පයොගසිද්ධි යන පොත්වලට ඉහත බවත් වූ නිරුත්තිපිටකා, න්‍යාස යන පොත්වලට මෑත බවත් සොළීරටේ බුද්ධාගම නිර්මලව පවත්නා කාලයෙහි බවත් මිස නියමවශයෙන් කාලය කිය නොහැකිය—කච්චායන ව්‍යාකරණයට රූපසිද්ධිය පාණිනී ව්‍යාකරණයට මහාසිද්ධාන්තකෞමුදියත් මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට පයොගසිද්ධියත් වැනිය—මොග්ගල්ලායනවූත්ති සද්දනීති යනදෙකෙහි මෙය සඳහන්කර නැති නිසා ඒදෙකට පසුව සාදන ලදැයිද සිතියහැකිය—කච්චායන බාලාවතාර දෙකෙහි නොකියනලද්දවූ පදසිද්ධික්‍රමාදිය මෙහි ඉතා බොහෝ නුමුත් සූත්‍ර සියල්ලම කච්චායනයෙහි ඒවාය—කච්චායනයෙහි කියනලද සමහර කියමන්වලට අමුතුකාරණා මිශ්‍ර කොට සම්පූර්ණ කර මෙහි කියා තිබෙන නුමුත් එසේ අමුතුවෙන් මිශ්‍ර කළාවූ සමහර කියමන්වලට පයොගසිද්ධි කර්තෘ විරුද්ධවද කථා කර තිබේ—ඉන් එකක් නම්,

පරසවර්ණයින්ට අගවර්ණාදෙශය සාමාන්‍යයෙන් කොයි පූර්වසවර්ණයක් ලොප්කළ තැනකත් පුළුවන් බව කච්චායන බාලාවතාර දෙකෙහි

කියනලද්දේය—රූපසිද්ධියෙහි “අවණ්ණා එව ලුත්තා ඉධ වුත්තා විධි හොන්තීති දට්ඨබ්බං” යන්නෙන් ඒ අසවර්ණාදේශය අවර්ණයා ලොප්කළ කල්හිම වන බව කියන ලද්දේය—පයෝගසිද්ධියෙහි “අවණ්ණා ලුත්තා එ ඔ හොන්තීති ගාහ නිසෙධනත්ථං” යනාදීන් අවර්ණ ලොප්කළ කල්හිය යන ග්‍රාහ්‍යට විරුද්ධව කියන ලද්දේය—මහාසිද්ධාන්තකෞමුදියෙහි කියනලද බොහෝ කියමන් මෙහි සංග්‍රහ කොට තිබේ—මෙහි ආඛ්‍යාත කාණ්ඩය ඉතාම අපූරු තරමට ප්‍රයෝජනවත්ය—දැනට භාවිතා කරණලද නාමවර නැඟිල්ලද මෙම රූපසිද්ධියෙන් සංග්‍රහකරණ ලද්දකි—චූලනිරුත්තිටීකාවෙන් උදාහරණකරණලද ගාථාද මෙහි තිබේ—කාණ්ඩ බෙදීම කච්චායනයෙහි මෙන් අටකථා-පොතේ ප්‍රමාණය අතිරේකයක් සහිත බණවර 17ක්ය—ප්‍රාතිමෝක්ෂය ත්‍රාණ්සලාත් කොට අච්චුගස්වා ප්‍රසිද්ධකළාවූ “මිනයැප්” නම් රුසියන් පණ්ඩිතයා මෙයද දැනට ඔහුගේ භාෂාවට සන්න කොට අච්චුගසවන්ට සාදති.

මීට ටීකාවක් සහ සන්න දෙකක්ද තිබෙනවත් ඇර (8) ටීකාව සද්දනීතියට පසුව බවත් නිරුත්තිමඤ්ජූසයට ඉහත බවත් පෙනෙන්ට තිබෙනවා පමණක් නොව, න්‍යාස, සන්ධිනිරුත්තිප්‍රකරණ, මහා සන්ධිප්‍රකරණාදියෙන්ද කාරණා පෙන්වා තිබේ—න්‍යාසයෙහි සමහර කියමන්වලට විරුද්ධවද කාරණා කියා තිබේ—ඒනම් “සරා සරෙ ලොපං” යන සූත්‍රයෙහි බහුවචන ග්‍රහණය එකාවිට සවර කීපයක් ලොප්කිරීම පිණිසයයි න්‍යාසයෙහි කියනලද කියමන “එලෙසින් භාරනොගත යුතු” බව මෙසේ කියනලදී—“යං පන න්‍යාසෙ වුත්තං එකස්මිං සරෙ විනිවත්තනත්ථම්පි ලොපො හොතීති ඤාපනත්ථන්ති තං න ගහෙතබ්බං තාදිසස්ස පයොගස්ස ජිනවචනෙ අදස්සනතො...” යනාදියයි—ටීකාව* කොයිරටක කෙනෙක්විසින් කරණලද්දේද යනු කියා නැතුවත් ඇර මුලට නමස්කාර ගාථාවක්ද කියා නැත.

සන්න (9) දෙකින් සන්දෙහවිඝාතනීනම් සන්නය ඉතා ලොකු පොතක්වත් ඇර දැනට රටේ තිබෙන්නේ කාරක කාණ්ඩය දක්වාය-පොත අසම්පූර්ණ නුමුත් ඒ තිබෙන ප්‍රමාණය අනික්සන්නයට වඩා ප්‍රයෝජනවත්කමින්ද ප්‍රමාණයෙන්ද මහත්ය—පදාර්ථ දැක්වීම පමණක් නොව බොහෝ තැන්වල විග්‍රහද භාවයද කියා තිබේ—පාණිනී, ශබ්දාර්ථචින්තා යනාදියෙන්ද සමහර තැන්වලදී කාරණා

---

* ටීකාව රූපසිද්ධියට කුඩාය—කතෘ බුද්ධප්පියාචාරීන්වහන්සේමයයි ද කියත්.

දක්වා තිබෙනුය—කොයි කාලකදී කවරෙක්විසින් සාදනලද්දැයි දැනගත නොහැකි නුමුත් අනිත් සම්පූර්ණ සන්නයට පසුව සාදන ලද්දක්බව දැනගත හැකිය—(10) සම්පූර්ණ සන්නය අවුරුදු හාර සියයකට මැත නොවේ බව පඤ්චිකාප්‍රදීපයෙන් පෙනේ—අන්තිම දක්වා තිබෙනහෙයින් සම්පූර්ණ සන්නයයි කී නුමුත් පිළිවෙළින් සියළුම පදවලට අර්ථ දක්වනලද්දේ නොව අතරතුර පදදිය අත්ඇරලාය-සම්පූර්ණ පොත බණවර 40 ක් පමණය—ඒ පූරාණ සන්නයෙහි මුල වාක්‍යනම මෙසේය.

“ප්‍රකරණාරම්භයෙහි රත්නත්‍රය ප්‍රණාම පූර්වකවූ සංඥාදි පඤ්චකය දක්වනු පිණිස බුද්ධප්‍රියාචාර්යපාදයන්විසින් ‘විසුද්ධසද්ධම්ම’ යනාදී ගාථාවය ප්‍රාරබ්ධවී”—කියාය.

සන්දෙහවිඝාතනී නම් සන්නයෙහි මූල වාක්‍යගම මෙසේය.

“අනූපචිත පුණ්‍යසම්භාර ඇති මන්දබුද්ධීන්ගේ ශබ්දලක්ෂණාවබොධය පිණිස පදරූපසිද්ධිනම් ප්‍රකරණයක් කටටිව ප්‍රාරම්භයෙහි යථාභිප්‍රෙත ප්‍රකරණයාගේ පරිසමාපතියට විබන්ධකාවූ උපපීඩකොපඝාතාදී නෛකානන්තරායන්ගේ නිවාරණයද ප්‍රඥාවගේ පාටවයද යන එවමාදි ප්‍රයෝජන සංසිද්ධිය පිණිස ශාස්තෘ ප්‍රණාමය දක්වනුවෝ ස්තුති පූර්වංගම ප්‍රණාමයෙන් ශාස්තෘහුගේ විශිෂ්ට ගුණයොගයද විශිෂ්ටගුණයොගයෙන් ප්‍රණාමාර්හ භාවයද, ප්‍රණාමාර්හ භාවයෙන් ප්‍රණාමයාගේ ක්ෂෙත්‍රගත ප්‍රභාවයද ක්ෂෙත්‍රගත ප්‍රණාමයෙන් යථාභිප්‍රෙත කාර්යයාගේ නිෂ්ඨාවද සිද්ධවනහෙයින් ස්තුති පූර්වාංගම කොට—“විසුද්ධසද්ධම්ම—පෙ—” යන ගාථාව කීහු”—යනුයි.

රූපසිද්ධියෙහි මුල අග ගාථා මෙසේය.

“විසුද්ධසද්ධම්ම සහස්සදීධිතිං
සුබුද්ධ සම්බොධි යුගන්ධරොදිතං,
තිබුද්ධඛෙත්තෙක දිවාකරං ජිනං
සද්ධම්ම සංඝං සිරසාභි වන්දිය.

කච්චායනාචරියං නමිත්වා
නිස්සාය කච්චායන වණ්ණනාදිං,
බාලප්පබොධත්ථ මුජුං කරිස්සං
ව්‍යත්තං සුබන්ධං පදරූපසිද්ධිං.

විඛ්‍යාතානන්ද ථෙරව්හය වරගුරූනං තම්බපණ්ණිද්ධජානං
සිස්සො දීපඞ්කරව්හො දමිලවසුමතී දීපලද්ධප්පකාසො,
බාලාදිච්චාදිවාසද්වය මධිවසං සාසනං ජොතයී යො
සොයං බුද්ධප්පියව්හො යති ඉම මුජුකං රූපසිද්ධිං අකාසි.”

11. බාලාවතාරය—කච්චායන ව්‍යාකරණයට අයිති පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත් අතරෙන් කුඩා පොත මේකය—පාඩම් කිරීමට පහසු ලෙස කුඩාකරලා සාදනලද්දක් හෙයින් පාළිව්‍යාකරණ ඉගැන්වීම පිණිස මෙය කච්චායන රූපසිද්ධි දෙක පමණ ප්‍රයෝජනවත් නොවේ නමුදු මෙහි කාරක කාණ්ඩය සියළුම පොත්වල කාරක කාණ්ඩවලට වඩා ප්‍රයෝජනවත්ය, විසිතුරුය—මෙය උදාහරණ මූද්‍රකාරගණ සාදනලද පොතක්හෙයින් ඒ උදාහරණවලට උවමනා සූත්‍ර පමණක් සංග්‍රහ කිරීමෙන් කච්චායනයෙහි සූත්‍ර බොහොමයක් මෙහි සංග්‍රහනොවී තිබෙන නුමුත් කච්චායනයෙහි නොදක්වන ලද්දාවූ ඉතාවැදගත් ප්‍රයෝජනවත් උදාහරණ මෙහි සංග්‍රහ කොට තිබෙන්නේය—රත්නශ්‍රීඥානාචාර්යයන්ගේ ශබ්දජීවිතායෙන්ද “අද්ධභූතං කතතාදි...” යනාදී ගාථාදිය ගෙණ තිබේ.

කච්චායනාදියෙහි දක්වනලද්දාවූ “උණාදි” ප්‍රත්‍යය කාණ්ඩයද මෙහි අඩුය—බාලාවතාරය යමෙක් සම්පූර්ණ ලෙසම පුහුණු කළත් කච්චායනාදියත් භාවිතා නොකළොත් ඔහුගේ පාළිව්‍යාකරණයෙහි ව්‍යක්තභාවය ඉතා පාඩුය—පාළිව්‍යාකරණ ගැණ කලක පටන් ලංකාවේ මෙම පොත භාවිතාකරවන නුමුත් බුරුම සියම් රටවල භාවිතා කරවන්නේ කච්චායනාදියය—මෙම පොතට ලියන සන්නය, බලන සන්නය, ගඩලාදෙනි සන්නය යන නම්වලින් සන්න තුනක්ද, ගැටපදයක්ද, ටීකා දෙකක්ද තිබෙන නුමුත් එයින් බුරුමරටේ සාදනලද ටීකාව* සොයාගැණීම දුෂ්කරය—(12) ලියන සන්නය මීන සරණංකර සංඝරාජස්වාමිපාදයන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍ය වූ තෙරුන්වහන්සේ නමක්විසින් බාලාවතාරයෙහි උදාහරණ පද සිද්ධකරණ (ලියන) ක්‍රමය සිංහළ භාෂාවට නගා සාදනලද්දකි—එහි ස්වල්ප දෙස තිබුනත් ආධුනිකයන්ට ඉතා ප්‍රයෝජනවත් පොතක්ය—එහි පටන්ගැණ්ම මෙලෙසය.

“බුද්ධං තිධාභිවන්දිත්වා බුද්ධබ්බුජ විලොචනං;
බාලාවතාරං භාසිස්සං බාලානං බුද්ධිවුද්ධියා.

යන මේ ග්‍රන්ථ ප්‍රමුඛ බාලාවතාරනම්වූ ප්‍රකරණයාගේ ‘ලොකාගෙහා බුද්ධො’ යනාදි පදසිද්ධි ක්‍රමය බුද්ධශාසනාභිවෘද්ධි වර්ධනයෙහි තත්පර සර්වබුද්ධිසම්පන්නාශෙෂශාස්ත්‍රාභිලාසී කල්‍යාණජනයන්ට නිරායාසයෙන් දැනගන්නං පිණිස ස්වදේශ දේශාන්තර ප්‍රසිද්ධ සීලා

---

* “බාලාවතාරටීකා අරිමද්දනනගරෙ උත්තමඥානෙරෙන කතා” යනු බුරුම රටේ ලියවිල්ලක තිබේ.

චාර ගුණගණාභසංගත ඡන්දස් නිඝණ්ඩු ව්‍යාකරණ ධර්මවිනයාදිශාස්ත්‍රයන් මනාකොට දන්නාවූ වැලිවිට පිණ්ඩපාතික සරණංකර භුවනප්‍රතීත සංඝරාජ ස්ථානාන්තරයට ප්‍රාප්ත යතීශ්වරයන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍යවූ ඔයාදපොල ආරාමවාසී ධම්මජෝතිනම්. භික්ෂුකෙනකුන්විසින් සන්ධිකප්ප රූපසිද්ධ්‍යාදියෙහි පදසිද්ධික්‍රමය විමසා බලා ශබ්දශාස්ත්‍රානුකූල කොට මෙම ව්‍යාඛ්‍යානය කිරීමට ප්‍රාරම්භ කළෙම්"—යනුයි.

බලන සන්නය යනු පදගතාර්ථ සන්නයයි—(13.)

ගඩලාදෙනි සන්නය ගඩලාදෙනි විහාරවාසී ස්ථවිරයන්වහන්සේ නමක්විසින් පදගතාර්ථද සමහර තැන භාවාර්ථද දක්වා සාදනලද මාහැඟි සන්නයකි—එහි පාණිනාද්‍යාදි සංස්කෘත පොත්වලින්ද වැදගත් කාරණා ගෙණහැර දක්වා තිබෙනවා පමණක් නොව බාලාවතාරය තේරුම්ගැනීම පිණිස තිබෙන පොත් අතරෙන් ප්‍රයෝජනවත් වැදගත් පොත ගඩලාදෙනි සන්නයයි—(14.)

බාලාවතාරයෙහි කතෘ "ධම්මකිත්ති" නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ නමක්යයි බුරුමරටේ ලියවිලිවල කියාතිබේ—කච්චායනසාර ටීකා *සද්දත්ථභෙදචින්තා (ඡපට තෙරුන්වහන්සේගේ) සූත්‍රනිද්දේශයනාදි පොත්වල මෙහි නාමය සඳහන්කොට ගාථාදිය උදාහරණ කර තිබෙන නිසා එකී පොත්වලට පුරාණ බව හෙවත් අවුරුදු 600 කට මෑත නොවේ බව පෙනේ—සූත්‍රනිද්දේශාදියටත් අවුරුදු සිය ගණනකට පුරාණද ඊට අඩුද යනු නිශ්චය කර ගත නොහැකිය—රූපසිද්ධියටත් පුරාණ බව නය වශයෙන් සිතියහැකි නමුත් ඒද නිශ්චයකර කියන්ට කරුණක් නොපෙනේ—සංඥා කාණ්ඩයත් සන්ධි කාණ්ඩයටම ගණන් ගෙණ සන්ධි, නාම, සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිතක, කාරක, වශයෙන් කාණ්ඩ සත බවද පොතේ ප්‍රමාණය අතිරේකයක් සහිතවූ බණවර සතර බවද අන්තිම ගාථාවල මෙසේ කියනලදී.

"සන්ධි නාමං සමාසො ච තද්ධිතාඛ්‍යාතිකං තථා,
කිතකං කාරකං කණ්ඩා සත්ත බාලාවතාරිමෙ.
සාතිරෙකෙහි චතූහි භාණවාරෙහි නිට්ඨිතො,
බලාවතාරො ජනතා බුද්ධි වුද්ධිං කරොතු හි."

---

* සද්දත්ථභෙදචින්තාව, කච්චායනභෙද ටීකාවටත් පුරාණයි එකී බාලාවතාරය සඳහන්කර තිබෙන්නේ මෙලෙසය "බාලාවතාර සම්බන්ධ චින්තාදීසු කප්පංසකං"

15. බාලාවතාර ටීකාව—ශ්‍රී ලංකාවේදී කරණලද්දක්බව මුත් කවුරුන්විසින්ද යනු දැනගත නොහැක්වත් ඇර වැඩි පුරාණ ලියවිල්ලක් නොවේබවද, න්‍යාසටීකා, සද්දනීති, සූත්‍රනිද්දේශ, කච්චායනභෙදටීකා, විනයවිනිශ්චයටීකා යනාදියෙන් හා “බීජක්ඛ්‍ය” නම්වූ ව්‍යාකරණ පොතකින්ද සමහර කාරණා සංග්‍රහ කොට තිබෙන බවත් පෙණේ—මෙහි වාසගම් යෙදීමේ ශෝභණතාවය සමහර සමහර තැන්වල පාඩුවා වාගේ පේන නුමුත් වර්ණනා කිරීම පද, අර්ථ, යන ද්විප්‍රකාරයටය—කතෘට මනාලෙස තේරුම් තිබෙන සමහර ග්‍රන්ථස්ථාන තේරුම් දීම පිණිස ඉතා විස්තාර කිරීමෙන්ද සියළු සූත්‍රපද විග්‍රහ කිරීමෙන්ද බොහෝ දුරට වෙහෙස ගෙණ තිබේ—පොතේ ප්‍රමාණයද බාලාවතාර සන්නයකට හෙවත් බණවර 24 කට අඩු නැත.

“ණ්‍යත්තතා භාවෙතු” යන සූත්‍රාදියෙහි ටීකා මෙසේය.

“ණ්‍යත්තතාති එකං, භාවෙති එකං, තූති එකං, විභත්‍යන්ත පදවිභාගවසෙන තිපදමිදං සුත්තං—සඤ්ඤා පරිභාසා—පෙ—සුත්තෙසු විධි සුත්තන්ති දට්ඨබ්බං—භාවෙතූති භාවත්ථෙ, ණ්‍යත්තතාති ණ්‍යප්පච්චය ත්තප්පච්චය තාප්පච්චයා හොන්තීති අත්ථො, ඉධ තුසද්දො සමුච්චයත්ථො—භවන්ති බුද්ධිසද්දා එතස්මාති භාවො එතස්මාති සද්දප්පවත්ති නිමිත්තතො—තථාහි වුත්තං.

‘යෙන යෙන නිමිත්තෙන බුද්ධිසද්දා ච වත්තතෙ,
තං තං නිමිත්තකං භාවපච්චයෙන උදීරිත’න්ති.

රූපසිද්ධි ආදිසු පන යස්ස ගුණස්ස හි භාවො දබ්බෙ සද්දසන්නිවෙසො තදභිධානෙ ණ්‍යත්තතාති වුත්තං—තත්ථ යස්ස ගුණස්සාති යස්ස විසෙසනස්ස, දබ්බෙති විසෙස්‍යෙ, ‘දබ්බභාවෙ වා දසපච්චයා’ති වුත්තත්තා සුත්තෙහි විහිතපඤ්චපච්චයෙ ඨපෙත්වා සෙසා—ත්තනං, ත්ථං, ත්වං, තාත්වං, ණීක, ණීය, ණීල, ඉමෙ සත්ත පච්චයා තුග්ගහණෙන සංගහෙතබ්බා—තෙනාහ බීජක්ඛ්‍යායං

‘දෙසිතා පඤ්ච සුත්තෙන පච්චයා භාවතද්ධිතෙ,
සත්ත සෙසා තු සද්දෙන දෙසිතා නාධිකඤ්ඤනා’ති

කච්චායනෙ පන උපලක්ඛණවසෙන තත්තනප්පච්චයොව ගහිතො, න්‍යාසටීකායම්පන එකාදස පච්චයාති වුත්තං, අඤ්ඤත්ථ අට්ඨ පච්චයාති රූපසිද්ධියං ‘ණ්‍යත්තතාති යොගවිභාගෙන කම්මනි සකත්ථෙ ච ණ්‍යාදයො—කම්මනි-වීරානං කම්මං විරියං; භාරියං, සාමඤ්ඤං, භෙසජ්ජං, ඉච්චාදි-සකත්ථෙ-කරුණාඑව කාරුඤ්ඤං; පත්ත

කාලලං, පාගුඤ්ඤං ඉච්චාදි'—'සකත්ථාදීසු ණ්‍ය සකත්ථෙ තා ච'—සකත්ථාදීසුපි ණ්‍යප්පච්චයො සකත්ථෙ තාප්පච්චයො ච හොන්තීති

"හොන්ත්‍යස්මා සද්දඤ්ඤාණානි භාවො සො සද්දවුත්තියා,
නිමිත්තභූතං නාමෙව ජාති දබ්බං ක්‍රියා ගුණො."

යස්මා සද්දඤ්ඤාණානි හොන්තීති භාවො, සො සද්දවුත්තියා නිමිත්තභූතං නාමව ජාති දබ්බං ක්‍රියාගුණොති යොජනා, යෙන කාරණෙන සද්දඤ්ඤාණ උභො හොන්ති සො භාවො නාම, සොපි නාම ජාතිදබ්බක්‍රියාගුණවසෙන පඤ්චකොති අධිප්පායො—නාමාදීනං පඤ්චකානං ලක්ඛණං උපරි කාරකාවත්ථායං පකාසිස්සං—'යථා—චන්දස්ස භාවො චන්දත්තං—ඉහ නාමවසා-චන්දසද්දෙ චන්දදබ්බෙ වත්තතෙ—නිමිත්තස්ස රූපානුගතඤ්ච ඤාණං'—අයං චන්දසද්දො ජාතිතො වා ගුණතො වා ක්‍රියතො වා චන්දදබ්බෙ න පවත්තති තථාපි සඤ්ඤාමත්තෙන පවත්තති යෙව—චන්දදබ්බෙ පවත්තතීති ඤාණං ජාත්‍යාදි සරූපානුසාරෙන අප්පවත්තිත්වා සඤ්ඤාසරූපෙනෙව පවත්තතීති අධිප්පායො—සද්දප්පවත්ති නිමිත්තං නාම සද්දප්පයොගස්ස කාරණං, සද්දො දබ්බෙ පවත්තති නාම දබ්බවාචකත්තං, ඤාණං දබ්බෙ පවත්තති නාම දබ්බවිසයෙ උප්පාදෙති—උපරිපි එවං දට්ඨබ්බං—'එවං මනුස්සත්තන්ති මනුස්සජාතිවසා'—ඉධ මනුස්සසද්දො මනුස්සලක්ඛණ දබ්බෙ නාමාදිනා අප්පවත්තිත්වා මනුස්සජාතිපවත්තිනිමිත්තභූතජාතිස්ස රූපඅනුගතඤාණං ජාතියා පවත්තති—යදාදී සුත්තෙන දණ්ඩිසද්දස්ස ඊකාරස්ස රස්සො—'දණ්ඩිත්තන්ති දණ්ඩදබ්බසම්බන්ධා'—ඉහ දණ්ඩිසද්දො දණ්ඩො අස්ස අත්ථීති දණ්ඩීති වුත්තත්තා දණ්ඩෙන යුත්තදෙවදත්තාදි දබ්බනාමාදිනා අප්පවත්තිත්වා දණ්ඩදබ්බස්ස සම්බන්ධො යෙව නිමිත්තං කත්වා පවත්තිතඤාණං නිමිත්තභූතදණ්ඩිදබ්බසම්බන්ධස්ස රූපං අනුවත්තති—'පාචකත්තන්ති පචනක්‍රියා සම්බන්ධා'—ඉහ පාචකසද්දො පචතීති පාචකොති වුත්තත්තා පාකක්‍රියාය යුත්තදෙවදත්තාදි දබ්බෙ නාමාදිනා අප්පවත්තිත්වා පචනක්‍රියාය සම්බන්ධනිමිත්තං කත්වා පවත්තිත ඤාණං නිමිත්තභූත පචනක්‍රියා සම්බන්ධ සරූපානුසාරෙන පවත්තති—'නීලත්තන්ති නීලගුණවසා'—ඉහ නීලසද්දො නීලගුණයුත්ත පටාදි දබ්බෙ නාමාදිනා අප්පවත්තිත්වා නීලගුණං නිමිත්තභූත නීලාදිගුණ සරූප මනුවත්තති."

මූල ගාථාව මෙසේය.

"ලොකම්බරෙ උදිත බුද්ධ සහස්සරංසි
මොහන්ධකාරහතපත්ථට ධම්ම මාභං,
පුඤ්ඤාකරාදිගුණ සංඝ මහං නමිත්වා
බාලාවතාර පදවණ්ණනිමං කරිස්සං."

16. චූලනිරුත්තිය—මේනමින් පොත් දෙකක් තිබෙනුය-එයින් එකක් යමකනම් මහා ස්ථවිරයන්වහන්සේවිසින් විරචිතවූ ඉතාම පුරාණ පොතක්ය—දැනට තිබෙන පාළිව්‍යාකරණ පොත්අතුරෙන් ඉතාම පුරාණ පොතක්වූ න්‍යාසයෙහි පවා ඒ නාමය සඳහන්ව තිබෙන බැවින් එටද පුරාණබව පේනවත් ඇර එට කරණලද "මඤ්ජූසං" නම්වූ ටීකාවද රූපසිද්ධියටත් ඉහතා බව රූපසිද්ධියෙහි

"සද්දෙනාභිමුඛීකාරෙ විජ්ජමානස්ස වත්ථුනො,
ආමන්තණං විධාතබ්බෙ නත්ථි රාජා භවෙ ඉති."

යනාදි ගාථා එම පොතෙන් උදාහරණ කරතිබෙන හෙයින් පෙනේ—ඒ පුරාණ චූලනිරුත්තියෙහි මූඪීජ ලක්ෂණ හැරදමා "අක්ඛරානි සමචත්තාලීසති විධං" යී අක්ෂර සතලිසක් බව කියන ලදී—එහි ගාථා කීපයක් මෙසේය.

"බ්‍යඤ්ජනානං සරානන්තු සාධාරණමිදං මතං,
නිග්ගහීතං නාම ජාතං නිරුත්තඤ්ඤූහි දෙසිතං.

අක්ඛරානි ච සංඛ්‍යා ච අපිකාරෙන ගණ්හිතා,
තස්මා මපෙක්ඛ පකාසෙති අපිකාර මනුත්තරං.

ඵුට්ඨත්තං ඊසඵුට්ඨත්තං සංවුතම්පි තථෙව ච,
විවටඤ්චාපි වණ්ණානං කරණං තං චතුබ්බිධං.

ඵුට්ඨකරණා සියුං වග්ගා යරලවා තු ඊසකා,
දීඝා ච විවටා සබ්බෙ රස්සා සංවුතකා ඉමෙ.

අනාදවන්තා අනුණ්හා වග්ගානං පඨමො මතො,
උණ්හවන්තා ච නාදෙ ච වග්ගානං දුතියො මතො.

නාදවන්තා අනුණ්හා ච තතියො පිච පඤ්චමො
උණ්හා ච නාද වන්තා ච තෙස මෙව චතුත්ථකං."

---

17. අභිනව චූලනිරුත්තිය න්‍යාසාදියට පසු කාලයෙහි සිරිසද්ධම්මාලංකාරනම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ නමක්විසින් කච්චායන සූත්‍රවල ච ශබ්දග්‍රහණ වා ශබ්දග්‍රහණාදියෙන් (කච්චායනාදියෙහි නොකීයනලද) අමුතු පදසිද්ධික්‍රම දක්වනලද කුඩා පොතකි—එහි සූත්‍ර කීපයක් පිළිබඳව මෙසේ දක්වන ලදී.

" සරා සරෙ ලොපං—ඒකවචනග්ගහණෙන ඡඩාගහණ පයො

ජනං ඤාතබ්බං, බ්‍යඤ්ජනසම්පිණ්ඩනත්ථං සර සරෙ ලොපං, බ්‍යඤ්ජනානි බ්‍යඤ්ජනෙ ලොපං—මෙහනස්ස+ඛස්ස+මාලා, මෙඛලා,—භවෙසු වන්තගමනො, භගවා.

ක්වචාසවණ්ණං ලුත්තෙ—ලුත්තග්ගහණං කස්මා? තෙන ලුත්තග්ගහණෙන සරෙ පරෙ ලුත්තෙ පුබ්බො සරො අසවණ්ණං පප්පොති—මුනි+ආලයො, මුනෙලයො—ඉසි+ආලයො, ඉසෙලයො—රථි+ආසභො, රථෙසභො.

සිම්හි ගච්ඡන්තාදීනං අන්තසද්දො අං—යොගවිභාගෙන පඤ්චවිධො පාඨො ඤාතබ්බො, යොම්හි ගච්ඡන්තාදීනං අන්තසද්දො අං, නාම්හි ගච්ඡන්තාදීනං අන්තසද්දො අං, නම්හි...ස්මාහි ගච්ඡන්තාදීනං අන්තසද්දො අං,—ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො සමාගතා පණ්ඩිතා, ගච්ඡං ගච්ඡන්තෙන, ගච්ඡං, ගච්ඡන්තානං—ගච්ඡං, ගච්ඡන්තස්මා පුග්ගලස්මා—ආදිග්ගහණෙන අන්තසද්දො අන්තිතානං ආපජ්ජති—ගච්ඡං ගච්ඡන්ති.

සෙසෙසු න්තුව—යොගවිභාගවසෙන පඨමා විභත්ති පරෙපි අරහන්ත සද්දො න්තුපච්චයොව දට්ඨබ්බො—අරහා.

කත්තරිච—චසද්දග්ගහණෙන කත්තරි කාරකෙ පඨමා විභත්ති හොති-පුරිසො කම්මං කරොති.

තදස්සත්ථීති වී ච—චසද්දග්ගහණෙන සො විය ඉව පච්චයා හොන්ති තදස්සත්ථිතද්ධිතෙ—තුලං අස්ස අත්ථීති තුලසො, පදෙසො අස්ස අත්ථීති පදෙසවියො, චක්කං අස්ස අත්ථීති චක්කිවො.

සබ්බතො උං ඉංසු—සබ්බතොග්ගහණෙන උං විභත්තිස්ස අංසු එසුං ආදෙසා හොන්ති-අගමංසු, අදංසු, පාතුරහෙසුං.

ගුපාදීන මන්තො නො ච—චසද්දග්ගහණෙන අගුපාදීනං ධාතූනං අන්තො නො හොති—රමති තායාති රත්ති, යුජ්ජති තායාති යුත්ති, විපජ්ජති තායාති විපත්ති"—මූල අග ගාථා මෙසේය.

"වත්ථුත්තයං නමස්සිත්වා කච්චායනච පුබ්බකෙ,
නිරුත්තිමහං වක්ඛාමි වචනං මෙ නිබොධථ.
පුඤ්ඤකාමෙන ථෙරෙන සුතෙන පිය සිලිනා,
සිරිසද්ධම්මාලංකාර ඉති නාමෙන යෙන හි.
පොරාණෙහි කතං ගන්ථං චූලනිරුත්ති සඤ්ඤිතං.
ලිඛිතං තෙන පුඤ්ඤෙන සොහං බුද්ධො භවෙ ලොකෙ,
ඉමිනා පුඤ්ඤකම්මෙන යාව බුද්ධො භවාමහං.
මහොසධො ච ඤාණෙන ජොතිසෙට්ඨීව භොගිනා,
වෙස්සන්තරොව දානෙන හොතු මය්හං භවාභවෙ."

18. මොංගල්ලායනවෘත්තියි—මීට මොංගල්ලායනය කියා සහ මොග්ගල්ලායනව්‍යාකරණය, කියාද, වෘත්තිය යයි කියාද නොයෙක් ලෙස ව්‍යවහාර කෙරෙත්—බුද්ධ වර්ෂ 1691 දී. රජ පැමිණි පරක්‍රම බාහු රජ්ජුරුවන්ගේ කාලයෙහි අනුරාධපුර යෙහි ථූපාරාමයෙහි වැඩ සිටිය මොංගල්ලායන මහාස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් විරචිත හෙයින් මේ ග්‍රන්ථයටද (කච්චායන අමරසිංහ යන නාමයන් මෙන්) කර්තෘගේ නාමය ව්‍යවහාරයි—මුන්වහන්සේවිසින් පළමුවෙනි වරට සූත්‍ර උදාහරණ යන දෙවර්ගය පමණක් සාදා දෙවෙනිව වෘත්ති සෑදූ. බව "මොග්ගල්ලානෙන ථෙරෙන යං සද්දසත්ථං රචිතං, තස්ස වුත්ති පුන තෙනෙව රචිතා" යනාදියෙන් පෙනේ—එපමණකුත් නොව ඒ මොග්ගල්ලායනවෘත්තියගේ වර්ණනා සංඛ්‍යාත පඤ්චිකාවද උන්වහන්සේවිසින්ම කළබව

"යං සද්ද සත්ථං රචිතං අනූනං
වුත්ති ච තස්සාථ කතා, සමාසා,
තස්සාපි සංඛෙපනයෙන සො ච
සංවණ්ණනං දානි සමාරභෙය්‍ය."

යනාදියෙන් පෙනේ—සම්බන්ධචින්තායෙහි අගදී ගාථාවකින් සංඝරක්ඛිත ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින්ද මේ මොග්ගල්ලායන ස්ථවිරයන්වහන්සේගේ ගුණ වර්ණනා කරණලද්දේ පමණක් නොව උන්වහන්සේගේ උගත්කම ගැණ පඤ්චිකාප්‍රදීපයෙහිද

"යා ශක්තිඃ පාණිනෞ යා ච චාන්ද්‍රකාත්‍යායනාදිෂු,
යෙ සම්භූතීර්මතී මන්‍යෙ මෞද්ගල්‍යායනරූපිණී—" යනුද

"මහාවෛයාකරණකවිවරයන්විසින් ශබ්දශාස්ත්‍ර කරණයෙහි දන්තාභිෂෙක ඇති භූමණ්ඩලමණ්ඩනසකලගණීගණයන්විසින් සම්භාවනීයවූ ආචාර්ය මෞද්ගල්‍යායන මහා ස්වාමිපාදයොයි—" යනුද කියන ලදී-මුන්වහන්සේ සංස්කෘත ව්‍යාකරණාදියෙහි අපූරු උගතෙක්සෙයින්ද කච්චායනයට පසුව එහිසියලු ශබ්දලක්ෂණයන් බලාකරණලද්දක් හෙයින්ද කච්චායනයෙහි නොදක්වනලද සමහරඅමුතුශබ්දලක්ෂණාදිය මොග්ගල්ලායනවෘත්තියෙහි තිබීමඅපූරුවක් නොවේ නමුදු ඒවා ඉතාම ප්‍රයෝජනවත් ශබ්දලක්ෂණාදිය බව පෙනේ—අකුරු 41 ක් බව කච්චායනව්‍යාකරණයෙහිදී කියන ලද්දේ නමුදු මෙහිදී 43 ක්යයි කියන ලදී-කච්චායනයෙහි "තත්ථො දන්තා සරා අට්ඨ" යන සූත්‍රය වෙනුවට මෙහි "දසාදො සරා" යන සූත්‍රයයි—එසේම "අක්ඛරා පාදයො එකචත්තාලීසං" යන සූත්‍රය වෙනුවට "අ ආදයො තිතාලීස වණ්ණා" යන සූත්‍රයයි—මේ ආදී

මේ ව්‍යාකරණ දෙකේ එකට එකක් වෙනස්නම් බොහෝය — මෙහි පරිච්ඡෙද බෙදීම කච්චායන ව්‍යාකරණයෙහි පිළිවෙළට නොව ආඛ්‍යාතය අගටය — සංඥාදිකාණ්ඩය, ස්‍යාදි කාණ්ඩය, සමාසකාණ්ඩය, ණාදිකාණ්ඩය, ඛාදි කාණ්ඩය, ත්‍යාදි කාණ්ඩය යි පරිච්ඡෙද සයය — සංඥාදිකාණ්ඩයෙහි සංඥා හා සන්ධියි — කාරක කාණ්ඩයක් වෙන්වශයෙන් නැත්තේ කාරකලක්ෂණාදිය ද ස්‍යාදිකාණ්ඩයයි කියනලද නාමයෙහිම දක්වනු ලැබූහෙයිනි — ස්ත්‍රී ප්‍රත්‍යයන් ද සමාස කාණ්ඩයෙහිය — ණාදිකාණ්ඩය නම් තද්ධිතයයි — ඛාදි කාණ්ඩයනම් (කච්චායනාදියෙහි ආඛ්‍යාතයෙහි දක්වනු ලැබූ) "ඛ ඡ ස ර්‍ය ආය ණය" යනාදිවූද අමුතුද ප්‍රත්‍යය කිපයක් හා කිතකයයි — පොතේ ක්‍රමය ද බාලාවතාර රූපසිද්ධි පයෝගසිද්ධි ආදිය මෙන් උදාහරණප්‍රධාන ක්‍රමයට නොව කච්චායන පාණිනි ආදිය මෙන් සූත්‍රප්‍රධාන ක්‍රමයටය — ප්‍රමාණය බණවර හයක්ය.

තොප්‍රත්‍යය පඤ්චම්‍යර්ථ සප්තම්‍යර්ථ දෙක්හි පමණක් කච්චායනයෙහි කියනලද්දේ නමුත් මොග්ගල්ලායන වෘත්තියෙහි ප්‍රථමාර්ථයෙහිද කියනලද්දේය — එනම්, "යතො" යනාදියයි — එසේම තො ප්‍රත්‍යය ලිඞ්ගයා කෙරෙන් පරව මුත් උපසර්ග නිපාතයන් කෙරෙන් පරව වනබව කච්චායනයෙහි නොකියනලද්දේය — මොග්ගල්ලායනවෘත්තියෙහි කියා තිබෙන්නේ මෙසේය — "අභ්‍යාදීහි — අභි ආදීහි තො හොති — අභිතො, පරිතො, පච්ඡතො, හෙට්ඨතො උපරිතො."

තවද මේ මතු දක්වනු ලබන සමහර අර්ථවලට ඒ ඒ ප්‍රත්‍ය කච්චායනයෙහි දක්වා නැති නමුදු මොග්ගල්ලායන වෘත්තියෙහි "මං පඤ්චාදිකතීහි - ඡට්ඨියන්තාය පඤ්චාදිකාය සංඛ්‍යාය කතිස්මා ච මො හොති පූරණත්ථෙ — පඤ්චමො, සත්තමො, අට්ඨමො, කතිමො, කතිමී. සතාදීනමි ච — සතාදිකාය සංඛ්‍යාය ඡට්ඨියන්තාය පූරණත්ථෙ මො හොති සතාදීන මිච්චානන්තාදෙසො — සතිමො, සහස්සිමො.

ඡට්ඨමා — ඡ සද්දා ට්ඨ ට්ඨමා හොන්ති තස්ස පූරණත්ථෙ — ඡට්ඨො, ඡට්ඨමො, ඉත්ථියං, ඡට්ඨී, ඡට්ඨමී.

එකා කාක්‍ය සහායෙ — එකස්මා අසහායත්ථෙ ක ආකී හොන්ති වා — එකකො, එකාකී.

වච්ඡාදීහි තනුත්තෙ තරො - වච්ඡාදීනං සභාවස්ස තනුත්තෙ ගම්‍යමානෙ තරො හොති — සුසුනත්තස්ස තනුත්තෙ. වච්ඡතරො, ඉත්ථියං වච්ඡතරී, යොබනස්ස තනුත්තෙ ඔක්ඛතරො, අස්සභාවස්ස තනුත්තෙ අස්සතරො සාමත්ථියස්ස තනුත්තෙ උසභතරො.

කිම්හා නිද්ධාරණෙ රතර රතමා—කිංසද්දා නිද්ධාරණෙ රතර රතමා හොන්ති—කතරො භවතං දෙවදත්තො, කතමො භවතං කඨො, භාරද්වාජානං කතමොසි බ්‍රහ්මෙ.

තෙන දත්තෙ ලියා—තතියන්තා දත්තාභිධෙයෙ ල ඉයා හොන්ති-දෙවෙන දත්තො දෙවලො, දෙවියො, බ්‍රහ්මලො, බ්‍රහ්මියො-සිවා-සිවලො, සිවියො-සීසාදීහො.

රජ්ජතො ඤ්ඤො ජාතියං—රජ්ජසද්දතො ඤ්ඤො වා හොතපච්ච ජාතියං ගම්‍යමානායං—රඤ්ඤො අපච්චං, රාජඤ්ඤො-ජාතියන්ති, කිං? රාජ පච්චං.

ඛත්තා යියා—ඛත්තසද්දා ය ඉයා හොන්ත පච්ච ජාතියං-ඛත්තස්සා පච්චං ඛත්‍යො, ඛත්තියො.

අම්මා ඛවෙවා-අම්මාසද්දතො අවෙවා හොති හව්හෙ—අම්මා භවො අම්මවෙවා.

පුරතො ණො ච—පුර ඉච්චස්මා භවත්ථෙ ණො හොති තනො ච—පුරාණො, පුරාතනො.

පිතිතො භාතරි රෙය්‍යණ්—පිතුසද්දා තස්ස භාතරි රෙය්‍යණ් හොති—පිතු භාතා පෙත්තෙය්‍යො.

මාතිතො භගිනියං ඡො—මාතිතො පිතිතො ච තෙසං භගිනියං ඡො හොති—මාතු භගිනි මාතුච්ඡා, පිතු භගිනි පිතුච්ඡා.

මාතා පිතුස්වා මහො—මාතා පිතූහි තෙසං මාතා පිතුස්වා මහො හොති—මාතු මාතා මාතාමහී, මාතු පිතා මාතාමහො, පිතු මාතා පිතාමහී, පිතු පිතා පිතාමහො."—මූල ගාථාව මෙසේය.

"සිද්ධ මිද්ධ ගුණං සාධු නමස්සිත්වා තථාගතං,
සධම්මසංඝං භාසිස්සං මාගධං සද්දලක්ඛණං."

අග ගාථා—"යස්ස රඤ්ඤො පභාවෙන භාවිතත්තා සමාකුලං,
අනාකුලං දුලද්ධි පාපභික්ඛුහි සබ්බසො.
ලංකාය මුනිරාජස්ස සාසනං සාධු සණ්ඨිතං,
පුණ්ණචන්ද සමායොගා වාරිධීව විවද්ධතෙ.
පරක්කමභුජෙ තස්මිං සද්ධා බුද්ධි ගුණාදිතෙ,
මනුවංසද්ධජාකාරෙ ලංකාදීප මපාසති.
මොග්ගල්ලානෙන ථෙරෙන ධීමතා සුචිවුත්තිනා,
රචිතං යං සුවිඤ්ඤෙය්‍ය මසංදිද්ධ මනාකුලං.
අසෙස විසයව්‍යාපි ජිනව්‍යප්පථ නිස්සයං,
සද්දසත්ථ මනායාස සාධියං බුද්ධි වද්ධනං,
තස්ස වුත්ති සමාසෙන විපුලත්ථප්පකාසනී,
රචිතා පුන තෙනෙව සාසනුජ්ජොතකාරිනා."

19. මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාව-මෙයද "මොග්ගල්ලායනවෘත්ති" කාරක මුගලන් ආචාරීන්වහන්සේවිසින් මොග්ගල්ලායන වෘත්තිය සංක්ෂේප ක්‍රමයෙන් වර්ණනාකිරීම්වශයෙන් සාදනලද බණවර විස්සක පමණපොතකි-මීට "පඤ්චිකා" යන නාමයද "මොග්ගල්ලායනවෘත්ති විවරණ.පඤ්චිකා" යන නාමයද පොත්වලදී ව්‍යවහාර කරතිබේ-මීට සංඝරක්ඛිත මහා සාමිපාදයන්. වහන්සේ විසින් සාදනලද "සාරත්ථවිලාසිනී නම්වූ" ටීකාවක්ද, තොටගොමුවේ සාමීන්ද්‍රයන් වහන්සේවිසින් සාදනලද පඤ්චිකාප්‍රදීපනම්වූ මාහැඟිසන්නයක්ද තිබෙන නමුත් මුල් පොත හා ටීකාවද යන දෙකම සොයා ගැනීම ඉතාම දුෂ්කරය-සුබොධාලංකාර, වුත්තොදය, සම්බන්ධචින්තා, ඛුද්දසික්ඛාටීකා යනාදිය කළාවූ සංඝරක්ඛිතනම් ස්වාමිපාදයන් වහන්සේවිසින් මොග්ගල්ලායනව්‍යාකරණයට උපකාරවූ "සුසද්දසිද්ධි"නම් පොතක් කළ බව සම්බන්ධචින්තාදියෙහි කියා තිබෙන නිසා ඒ පඤ්චිකා ටීකාවයයිද සමහරු කියත්.

සම්බන්ධචින්තායෙහි

"සුසද්දසිද්ධි යො යොගනිච්ඡයං සබ්භි වණ්ණිතං,
අකා සුබොධාලංකාරං වුත්තොදය මනාකුලං."

ටීකාවෙහි.

"යොගනිච්ඡයභූතං සුසද්දසිද්ධි නාමකං මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණොපකාරභූතං පකරණඤ්ච අකාසි..." යනුයි.

පදසාධනී ටීකාවෙහිද-"සංඝරක්ඛිත මහාසාමිනා ච පඤ්චිකා ටීකායං කච්චායනෙ විතීහි තියොච්චාදීනං ආසංකාය කාරණමුපදසෙසත්වා වුත්තියං දුතියස්සාති ආදිනා සුත්තෙකදෙසං දස්සිතානි තානි සම්පුණ්ණං කත්වා දස්සෙතුං දුතියස්සාති ආදිනා චතුත්ථන්තියාන මිච්චාදිනා ච වුත්තානීති විවරිතං" කියා තිබේ-"පඤ්චිකා" නාමය සංස්කෘතයෙන් ගෙණ ව්‍යවහාර කරණලද්දකි-චන්ද්‍රගෝමින්විසින් කරණලද පඤ්චිකාවකට (විනයටීකාදිය කළ) සාරිපුත්‍ර මහාසාමිපාදයන් වහන්සේවිසින් පඤ්චිකාලංකාර නම්වූ ටීකාවක් කළබව දාඨාවංසාදියෙහි කියනලදී—ත්‍රිලොචනදාස විරචිත පඤ්චිකාවක්ද-රත්නමතිපාද විරචිත චාන්ද්‍රපඤ්චිකාවක්ද-කාශිකාවෘත්ති පඤ්චිකාවක්ද—කාතන්ත්‍ර ව්‍යාඛ්‍යාන පඤ්චිකාවක්දැයි සංස්කෘතයෙහි පඤ්චිකා බොහෝයි—මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාවෙන් හා ටීකාවෙන්ද ගෙණ ලියනලද වාගම් කච්චායනසාර ටීකා පදසාධනී ටීකාදියෙහිද තිබේ—මෙකියනලද පඤ්චිකාව හා ටීකාවද දැනට තිබූවටම නැතිවී ගොස්යයිද සමහරු කල්පනාකර තිබේ.

මුල ගාථා මෙසේය.

1. “මහාදයො යො ජනතාහිතාය
සම්බොධි සම්පාපක ධම්ම ජාතං,
සම්පූරයං දුක්ඛ මනන්තරූපං
අභින්න රූපොනු භවී සුඛංච.

2. තං ධම්ම රාජං ජිත මාර වීරං
සුධන්ත සොවණ්ණනිභං නමිත්වා,
පධංසි මොහන්ධතම ච ධම්මං
සංඝං තථා සංඝටිතං ගුණෙහි.

3. යො ඉද්ධිමන්තෙසු මහත්ත පත්තො
තන්නාමධෙය්‍යෙන තපොධනෙන,
යං සද්දසත්ථං රචිතං අනූනං
වුත්තී ච තස්සාථ කතා සමංසා.

4. තස්සාපි සංඛෙප නයෙන සොච
සංවණ්ණනං දානි සමා රභෙය්‍ය,
තං සාරභූතං විපුලත්ථ ගාහිං
අනාකුලං සාධු සුණන්තු සන්තො.”

අගට ගාථාවක් නැත.

“සමත්තා චායං මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකා වීසති භාණවාරෙහි”තිඥාය.

---

20. පඤ්චිකාප්‍රදීය—මෙය මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාවට තොටගොමුවේ ෂඩ්භාෂා පරමෙශ්වර ශ්‍රී රාහුලස්වාමිපාදයන් වහන්සේවිසින් ශක වර්ෂ 1379 දී(එනම් මීට අවුරුදු417 කට ප්‍රථම)සාදනලද ඉතා මාහැඟි සන්නයකි—තොටගොමුවේ සාමින්වහන්සේ මෙම පඤ්චිකා ප්‍රදීපයෙහි පෙනෙන වර්ෂයට වර්ෂ 14 කට පසු සංඝරාජව වැඩසිටිය බව කාලඥණී ප්‍රකරණයෙහි පෙනෙන හෙයින් පදසාධනී ටීකාව සාදනලද්දේ ඒ කාලයෙහිය—මෙම පඤ්චිකා ප්‍රදීපයේ මනොහරතාවය ඇඟවීම පිණිස බොහෝ කාරණා කියයුතු නමුත්, ශ්‍රීපාදස්ථානයෙහි නායක පදවියලත් සිප්කඩුවේ සුමංගලසාමින් වහන්සේ විසින් කාව්‍යශෙඛර සන්නයෙහිදී කියනලද—“පඤ්චිකාප්‍රදීපය මත් උන්වහන් සේගේ ව්‍යක්තතාවයේ තත්වය ප්‍රකාශ වීමට සෑහේමය” යන්න එසේම බව මෙහිදී අපිද කියමු—මෙහි බොහෝ

හෙයින් උදාහරණ කර තිබෙන්නේ පාණිනි ව්‍යාකරණයෙන් නමුදු මෙහි පහත නම් පේන පොත් 50 කින් සහ තවත් පොත්වලින්ද කාරණා දක්වා තිබෙනුය—ඒ නම්.

1. කච්චායන.
2. න්‍යාස.
3. න්‍යාසප්‍රදීප.
4. නිරුත්තිමඤ්ජූසා.
5. රූපසිද්ධි.
6. රූපසිද්ධි සන්න.
7. රූපසිද්ධි ගැටපද.
8. බාලාවතාර.
9. බාලාවතාර සන්න.
10. සද්දනීති.
11. චූලනිරුත්ති.
12. නිරුත්තිපිටක.
13. සූත්‍රනිද්දේශ.
14. සම්බන්ධචින්තා.
15. පදසාධන සන්න.
16. පඤ්චිකා ටීකා.
17. පයොගසිද්ධි.
18. දික්සගි ටීකා.
19. භෛසජ්‍ය මඤ්ජූසා සන්න.
20. අභිධානප්පදීපිකා.
21. චාන්ද්‍ර.
22. මහාභාෂ්‍ය.
23. භාෂ්‍යප්‍රදීප.
24. ලඝුවෘත්ති.
25. දුර්ගසිංහවෘත්ති පඤ්චිකා.
26. පඤ්චිකාලංකාර.
27. කාතන්ත්‍ර.
28. ශබ්දාර්ථචින්තා.
29. සාරස්වත.
30. කාශිකා.
31. කාශිකාවෘත්ති.
32. වාර්තිකා.
33. භාගවෘත්ති.
34. සාරසංග්‍රහ.
35. පදාවතාර.
36. ශ්‍රීධර.
37. වෛජයන්ති.
38. අභිධර්මකොෂ.
39. අමරකොෂ.
40. මෙදිනිකොෂ.
41. ප්‍රාකෘතප්‍රකාශ.
42. වෛද පොත්.
43. රාමායන.
44. බාහට.
45. භරතශාස්ත්‍ර.
46. ජාතකසන්න.
47. උමංදා ගැටපද.
48. රතනසූත්‍ර ගැටපද.
49. දෙමළජාතක ගැටපද.
50. චීරිත සන්න.

යන මේආදි පොත්වලින්—මෙහි න්‍යාසයට "කච්චායනවුත්ති වණ්ණනා" කියාද, කච්චායනයට "කච්චායනවුත්ති" කියාද ව්‍යවහාරකර තිබේ—මුල් පොතේ වචන විස්තර කිරීම් ඇර උන්වහන්සේගේ විනිශ්චයන්ද බොහෝවත් ඇර මුල් පොතේ සමහර කියමන් ගැන උන්වහන්සේගේ කල්පනාව වෙනස් බවද ඇඟෙන්වා තිබේ—ඒ බව පඤ්චිකාප්‍රදීපයෙහි මේ කියමනෙන් බලනු.

“භිය්‍යො සො මත්තාය, යි විභක්ත්‍යන්ත පදප්‍රතිරූපක නිපාත පද
“යෙකැයි යනු ආචාර්‍ය්‍යයන්ගේ අභිප්‍රාය වුවද ‘මත්තාය’ යන
“තැන්හි ‘මත්තා සුබපරිච්චාගා’ යනාදියෙහි මෙන් ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි
“වැටෙන්නාවූ මත්තා ශබ්දයා තොරෙන් පඨම විභක්ති වූ තැනි-
“භිය්‍යොසොති ඉදං භිය්‍යො සද්දෙන අතිරෙකත්ථ වාචකෙන
“නිපාතෙන සමානත්ථං නිපාත පදං’ යි පූරාතනයන් කීහෙයින්
“‘භිය්‍යො සො’ යනුද අතිරෙකාර්ථ වාචකවූ භිය්‍යො ශබ්දයා හා
“සමාන නිපාත පදයකැයි යනු යුක්තයි—මාත්‍රයෙන් අධිකයයි
“අර්ථ කිය යුතු—පූරාතනාර්ථ කථාචාර්‍ය්‍යවරයෝද ‘භිය්‍යො සො
“මත්තායාති අතිරෙකප්පමාණෙන’ යි කීහු—රූපසිද්ධිසන්නය ගැට
“පද කාරයෝ ‘මත්තාය පමණට, සො, එතෙමැ, භිය්‍යො, බො
“හෝ විය’ යි අර්ථ කීහු—එසේ කී කල්හි මෙහි ‘එත්ථ භිය්‍යො සො
“මත්තාය’ යනාදීන් දක්වනලද පූනරුක්ත දෝෂය පැමිණෙයි. දත
“යුතු”—යනුයි.

තවද ක්‍රියාවිශෙෂණය ගැණ පඤ්චිකා ප්‍රදීපයෙහි “ආඛ්‍යාතෙ
“නොච්චමානස්ස කතත්ථරූපස්ස චලනස්ස ථොක ගුණෙන සමා
“නාධිකරණත්තෙන විසෙසනං’ යි සඳහයි—‘ථොකං චලති’ යන
“මෙහි ‘සර්වෙහි ධාත්වර්ථ කරොත්‍යර්ථෙන ව්‍යාප්තඃ’ යනු හෙයින්
“චලනං කරොති යනු අර්ථයැ, එහෙයින් චලනං යනුද කර කර
“ණ යන ධාතුහුගේ ක්‍රියාවට කර්මයැ, ඒ චලනං යන කර්ම පදය
“භාවයෙහි වූ අනප්‍රත්‍යයන්ගේ නපුංසකලිඞ්ග බව හේතුකොට
“ගෙණ නපුංසකලිඞ්ග වෙයි චලන මාත්‍රයාගේ අනෙකත්වයෙහි
“යෙදීමක් නැතිහෙයින් එකවචනාන්තද වෙයි ථොකං යනුද ඒ
“චලනං යන්නට විශෙෂණ නම් වී—එහෙයින්ම කීහ.

සම්බන්ධචින්තායෙහි.

“ක්‍රියාවිසෙසනං යන්තු තං සබ්බම්පි නපුංසකෙ,
දුතියායෙකවචනං ගති තස්ස හි තාදිසී.”

තවද කච්චායනයෙහි ජායා ශබ්දයාහට පති ශබ්දයා පර කල්හි තුදං ජානි යන ආදෙශ දෙකක් “ජායාය තුදං ජානි පතිම්හි” යන සූත්‍රයෙන් වන බව කියා තුදම්පති, ජානිපති, යන උදාහරණ දෙකක්ද දක්වා තිබෙන හෙයින් අභිධානප්‍රදීපිකායෙහිද ඊට සමාන වන ලෙය “ජායාපති ජානිපති ජයම්පති තුදම්පති” යනාදි ගාථාවෙහිද “ජානිපති තුදම්පති” යන නාම දෙක කියනලද්දේ නාමුදු පඤ්චිකා ප්‍රදීපයෙහි ඒ ගැණ මෙසේ කියනලදී—“සමහර අභි
“ධානප්‍රදීපිකා පොතෙක ජයම්පති.තුදම්පති කියා පෙනෙයි, එම

“සන්‍යයෙහි ජයම්පතිය දම්පතී යයි විභාග කොට ලිහෙයින් “ජයම්පතී ච දම්පතී යනු සුඛ පාඨයයි දත යුතු—මෙහිද ජං යනු “අසංඛ්‍යයයි කීහ. ආචාර්ය්‍ය සර්වගුණාකර මහාස්ථවිරයන්විසින් “වනාති ‘ජායාය දං ජං ජනියො පතිම්හි” යන සූත්‍රයෙන් ජායා “ශබ්දයානට දං ජං ජනි ආදෙශ කරණලදැයි දත්‍යුතුයි”—යනුයි. මේ කියමනද සර්වප්‍රකාරයෙන් සැලකිය යුතු ස්ථිර කියමනක්ය— එසේ නමුදු අභිධානප්‍රදීපිකාවෙහි යථෝක්ත පාඨය ප්‍රමාද ලියවිල්ලකැයි සිතීමද ඉතා දුෂ්කරවා මෙන්ම පාළියෙහිද ජම්පතී, දම්පතී, යනු මිස “තුදම්පතී” යන නාමයක් දැකීමද දුෂ්කරයි.

එහි මූල ගාථා මෙසේය.

“සම්බොධි නිම්මල පයොධි සමුබ්භවස්ස
යස්සුජ්ජලන්ත වචනඤ්ජුති ගන්ථා තීහි,
සංකොච මෙනති පරවාදි මුඛාරවින්ද
වන්දෙ සදා තමතුලං මුනිරාජචන්දං.

ආදිච්චවංස කමලාකර භාකරෙන
රාජින්දමොලි මණිරංජිත සාසනෙන,
ලංකිස්සරෙන මය මත්‍රජ පෙමබුද්ධ
සංවඩ්ඪිතා පිතුපදධිගතෙන යෙන.

සද්දන්තරෙ ච විවිධෙ සමයන්තරෙ ච
භාසන්තරෙ ච සකලෙ පිටකත්තයෙ ච,
ආචෙරභාව මුපගම්ම භජම පීතිං
දීඝං සජීවතු පරක්කමබාහු රාජා.

මොග්ගල්ලායනාචරිය ථෙරෙන ධීරබුද්ධිනා
කතා යා පඤ්චිකා සුභා ගුළ්හභාවා සවුත්තියා.
වක්ඛතුන ම කොසල්ලා නාධිතා චිරමන්තරෙ,
සා ටීකායපි දුබ්බොධා සද්දන්තර නයාකුලං.
තස්මා සීහළභාසාය නිමුනාඛදීගි භාසිතං,
ලක්ඛණං දස්සයිත්වාන දීපො තස්සා විධීයති,”

අග—“රම්මෙ විහාරපවරෙ භුවි තිත්ථගාමෙ
ථෙරෙ මහා විජයබාහු නිවාස වාසී,
වාචිස්සරෙ විදිත රාහුලසාමි නාමෙ
දීපං අදාසි පඨන මපති පඤ්චිකාය.

රාජා පරක්කමනාමභුජො යසස්සී
යො සීහළින්දො බහුපුඤ්ඤතෙජො,
පොසෙසි මං සාධු ගුණෙහි සද්ධිං
ආබාල භාවා සුතපෙම යුත්තො.
රඤ්ඤො කුසග්ගීය මතිස්ස තස්ස
සංවණ්ණයන්තො පිටකත්තයත්ථං,
සමාදපෙන්තො දසපුඤ්ඤකම්මෙ
වසං පුරස්මිං ජයවඩ්ඪනව්හෙ.
තස්සෙව වස්සෙ නව පඤ්චකස්මිං
රජ්ජොදයා කත්තික පුණ්ණමායං,
සාකෙ අකාසිං සිඛිසෙල රම
සුධා කරෙ ගන්ථ මිමං පසත්ථං.

පඤ්චිකාවේ පාළි පාඨ මෙහි දක්වා නැතිහෙයින් පඤ්චිකාව නැතිව මෙම පොතෙන් සම්පූර්ණ ප්‍රයෝජනය ලබන්ට බැරුවත් ඇර මෙය අතින්-අතට ලිවීමෙන් පැමිණි වරදින්ද ඉතාම ආකුලවූ පොතක් හෙයින් වැඩගැණීම ඉතාම දුෂ්කරව තිබෙන අතර කොළඹ වාසල ලුවිස්දසොයිසා මුදලිතුමන් විසින් සත්කෝරලේ විහාරයකින් අවුරුදු දෙතුන්සියයකට ඉහත ලියවිච්ච ඉතා පරණ නිවරදි පොතක් ලබාගණ ආසෙයින් යථොක්ත දුෂ්කරතාවය ඉතින් හුගක් දුරටවත් මග ඇරෙන්ට බැරිනැත.

---

21. පදසාධනය—මෙය මොග්ගල්ලායනවෘත්ති කාරක මුගලන් ආචාරීන්වහන්සේගේ සමීප ශිෂ්‍යයෙක්වූ පියදස්සී නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් උන්වහන්සේගේ මාමාකෙනෙක් වන රුහුණුජන පදයෙහි දෙළොස්දහස්රටේ වලවේ ගංතීරයෙහි රම්භානම් විහාර ගමට අධිපතිවූ කප්පිනාධිකාරම් හැනාගේ ආරාධනාවපිට සාදන ලදී—මොග්ගල්ලායන සූත්‍රම ගෙණ (කච්චායන සූත්‍රම ගෙණ බාලාවතාරය සාදනලද්දක් මෙන්) උදාහරණ ප්‍රධාන ක්‍රමයට සාදන ලද ප්‍රමාණයෙන් මොග්ගල්ලායනවෘත්තිය තරමේ පොතකි—එහි කර්තෘවූ පියදස්සී ස්ථවිරයන්වහන්සේ මොග්ගල්ලායනාචාරීන් වහන්සේ විසින් කුඩාකාලයෙහි පටන් ඉතාප්‍රෙමයෙන් ශබ්දශාස්ත්‍රාදියෙහි හික්මවන ලද්දෙක් නමුදු ආචාරීන්වහන්සේ විසින් මොග්ගල්ලායනයෙහි, කියනලද සම්හර ක්‍රම එලෙසින්ම නොගෙණ වෙනස් ආකාර වලටද තමන්ගේ ප්‍රකරණයෙහි දක්වන ලද්දේය—සඤ්ඤා, සන්ධි, නාම, එකත්ථ, ඉත්ථිප්පච්චයන්තා,

ණාදි, ඛාදි, ත්‍යාදි, යන ක්‍රමයෙන් පරිච්ඡෙද අටක්ය—මෙහිද මුල් ව්‍යාකරණයෙහි මෙන්ම කාරක කාණ්ඩයක් වෙන් වශයෙන් නොදක්වනලද්දේය—ස්ත්‍රී ප්‍රත්‍යයන්ද වෙනම පරිච්ඡෙදයක් වශයෙන්ය—ඛාදි පරිච්ඡෙදය යන නාමය කිතකායටය—ඒකාත්ථ පරිච්ඡෙදය යනු සමාසයයි—මෙම පොතට සන්නයක් සහ ටීකාවක්ද තිබෙනුය—සන්නය ටීකාවට පූරණය එහි ප්‍රත්‍ය නිපයක් හා උදාහරණ මෙලෙසය.

“එකෙන පකාරෙන එකං වා පකාරං කරොතිච්චෙව මාදි විග්ගහෙ—ධා සංඛ්‍යාහි–සංඛ්‍යාවාචීහි පකාරෙ ධා පරො හොති—එකධා කරොති, ද්විධා තිධා චතුධා පඤ්චධා කරොතිච්චෙවමාදි—බහු සද්දො වෙපුල්ලවාචී සංඛ්‍යාවාචීච, යදා සංඛ්‍යාවාචී තදා බහුධා කරොති.

වෙකා ජ්ඣං–එකස්මා පකාරෙ ජ්ඣං වා හොති–එකජ්ඣං, වාති කිං? එකධා—ද්විතීහෙධා—ද්වීහි පකාරෙ එධා වා හොති—ද්වෙධා, තෙධා—වාත්වෙව, ද්විධා තිධා—එකවාරං භුඤ්ජතිච්චෙවමාදි විග්ගහෙ—වාරසංඛ්‍යාය ක්ඛත්තුං—වාරසම්බන්ධිනියා සංඛ්‍යාය ක්ඛත්තුං වා හොති—එකක්ඛත්තුං, භුඤ්ජති ද්වික්ඛත්තුමිච්චාදි—වාරග්ගහණං කිං? පඤ්ච භුඤ්ජති සංඛ්‍යායාති කිං? පහූතෙ වාරෙ භුඤ්ජති.

කතිම්හා—වාරසම්බන්ධිනියා කතිසංඛ්‍යාය ක්ඛත්තුං හොති–කති වාරෙ භුඤ්ජති කතික්ඛත්තුං භුඤ්ජති—බහුම්හා ධා ච පච්චාසත්තියං—වාරසම්බන්ධිනියා බහුසංඛ්‍යාය ධා හොති ක්ඛත්තුං ච වාරිනං චෙ පච්චාසත්ති හොති—බහුවාරෙ භුඤ්ජති, බහුධා දිවසස්ස භුඤ්ජති, බහුක්ඛත්තුං වා, පච්චාසත්තියන්ති කිං? බහු ක්ඛත්තුං මාසස්ස භුඤ්ජති—සකිං වා—එකවාරම්හ්‍යස්මිං අත්ථෙ සකින්ති වා නිපච්චතෙ, එකස්මා කිං එකස්ස ච සාදෙසො—එකවාරං භුඤ්ජති, සකිං භුඤ්ජති, වාති කිං? එකක්ඛත්තුං භුඤ්ජති—සො විච්ඡාපකාරෙසු—ක්‍රියාය ගුණෙන දබ්බෙනවා භින්නෙන අත්ථෙ ව්‍යාපිතුමිච්ඡා විච්ඡා, විච්ඡායං පකාරෙච සො හොති බහුලං, සාමඤ්ඤ නිද්දෙසා යථා සම්භවං. විභත්‍යන්තා යතො කුතොචි සද්දා හොති විච්ඡායං—ඛණ්ඩං ඛණ්ඩං කරොති, ඛණ්ඩසො කරොති, ඛණ්ඩෙන පකාරෙන ඛණ්ඩසො.

මූල ගාථා— “බුද්ධම්බුජං නමස්සිත්වා සද්ධම්ම මධු භාජනං,
ගුණාමොද පදං සඞ්ඝ මධුබ්බත නිසෙවිතං.
මොග්ගල්ලායනාචරිය වරච යෙන ධීමතා,
කතං ලහුමසන්දිද්ධ මනූනං සද්දලක්ඛණං.
ආරභිස්සං සමාසෙන බාලත්ථං පදසාධනං,
මොග්ගල්ලායන සද්දත්ථ රතනාකර පද්ධතිං.

අග ගාථා.

පරත්ථාය මයා ලද්ධං යං කත්වා පදසාධනං.
පුඤ්ඤෙන තෙන ලොකොයං සාධෙතු පදමච්චුතං.

සුද්ධාසයෙන පරිසුද්ධ ගුණොදිතෙන
සාරෙන සාරයතිසංඝ නිසෙවිතෙන,
රම්මෙ නුරාධනගරෙ වසතාබ්බුජෙන
විමාලිනං නිජ්විසුද්ධ කුලබ්ජෙන.

මානෙනෙත්ථ තථානතං පටිපදා යොගෙන සද්ධාලුනා
නිද්දං බද්ධනපොනලෙහි නිබිලප්පාපාරිසන්තාපිනා,
සද්ධම්මවහයසීලනෙත්‍ර ඝිතියා චාමීකරත්ථාලිනා
නානාවාදි කුදිට්ඨිභෙද පටුනා වානීවධූසාමිනා.

සත්ථානං කරුණාවතාගත වතා පාරම්පරඥඹමතා
ථෙරෙනාතුම පාදපජ්රගතො යො සද්දසත්ථාදිසු,
මොග්ගල්ලායන විස්සුතෙනිවස්සුවච්ඡාපො විනීතො යථා
සොකාසිප්පිඃදස්සිනා යති නිමං බ්‍යනතං සුබපපත්තියා,

වුත්තෙතා ච වුත්තමුපභොගිනියා සකාය
පීනප්පයොධර චනාපඟසෙවිකාය,
රම්මහාවිහාර වධූයා තිලකා තුලෙන
සන්තෙන කප්පින සමව්හය මාතුලෙන.”

තවද මෙම පොත් දෙක ගැණ කියයුතු කරුණක්නම් බුරුම රටේ පොත්වල පත්ඉරුවක් පාසා මොග්ගල්ලායන වෘත්තියට “මූලමොග්ගල්ලාන” කියාද පදසාධනයට “වුත්තිමොග්ගල්ලාන” කියාද ලියා තිබෙනවා පමණක් නොව මෙහි (පදසාධනයේ) තද්ධිතකාණ්ඩය ළඟට “ණවාදි කාණ්ඩය” යන නමින් ඉතා ප්‍රයෝජනවත් (නාම සමාස දෙකටත් ලොකු) කාණ්ඩයක් තිබෙනුය—එය ලංකාවේ පොතක ඇතිබව දැනගණ්ට නැතුවත් ඇර එහි ක්‍රමය කච්චායන ව්‍යාකරණයෙහි උණාදි කාණ්ඩය මෙන්ය එය මේ පදසාධන, මොග්ගල්ලායන, යන පොත්දෙකේ කර්තෘභූත ආචාර්‍ය දෙනමගෙන් නමක් නොකරණ ලද්දේනම් ඒතරමේ වෙන උගතෙක් විසින් සෑදිය යුක්තක්බව පෙනේ—

එහි මුලපටන් ගැණ්ම—“බහුලං ක්‍රියත්ථං ති ච සඩත්ථ වතතාතෙ” කියාය—ඒලඟ සූත්‍රය හා වෘත්තියද උදාහරණද මෙසේය.

“චර දර කර රහ ජන සන තල සාද සාධ කස අස චටාය වාහි ණු—චර ගති භක්ඛණෙසු දර දරණෙ කර කාරණෙ රහචාගෙ ජන ජනනෙ සන සම්භත්තියං තල පතිට්ඨායං සද අස්සාදනෙ රධ සාධ සංසිද්ධියං කස විලෙඛණෙ අස ඛෙපනෙ චට භෙදනෙ අය ඉති ගමනාත්ථො (දණ්ඩකො ධාතු) චං ගති බන්ධනෙසු එතෙහි ක්‍රියත්ථෙහි බහුලං ණු හොති—අස්සා ණානුබන්ධෙනෙති උබන්ධස්ස අස්ස ආ. චරන් හදයෙ මනුස්සභාවෙනාති, චාරු—සොභණං—දරියතීති දරු—කට්ඨං—කරොතීති කාරු-සිප්පි, මඝවා විස්සකම්මො ච—රහති චන්දාදීනං සොභාවිසෙසං නාසෙතීති රාහු—අසුරින්දො—ජායති ගමනාගමනෙනාති ජානු-ජංඝොරූනං සන්ධි-සනොති අනත්ථන්ති ඝත්තිං උප්පාදෙතීති සානු-ගිරිපදෙසො—තලන්ති පතිට්ඨහන්ති එත්ථ දන්තාති තාලු—වදනෙකදෙසො—සාදියති අස්සාදියතීති සාදු-මධුරං—සාධෙති අත්තපරහිතන්ති සාධු—සජ්ජනො—කසීයතීති කාසු—ආවාටො—අසති සීඝභාවෙන පවත්තතීති ආසු-සීඝං—චටති භිඳති අමනුස්සභාවන්ති චාටු—මනුස්සො-අයන්ති පවත්තනාති සත්තා එතෙනාති ආයු-ජීවිතං—වාති ගච්ඡතීති වායු-වාතො”—අග මෙසේය,

“පාතො ළි—පාතිස්මා ළි හොති—අත්තං පාති රක්ඛතීති පාළි—තන්ති.

විතො ළි—වෙතිස්මා ළි හොති-වෙති පවත්තතීති වෙළි-වෙණු.

ඉති මොග්ගල්ලායනව්‍යාකරණෙ ණ්වාදි වුත්ති සමත්තා.

සුත්ත ධාතු ගණො ණ්වාදි නාමලිඞ්ගානු ගාහණං,
යස්ස තිට්ඨන්ති ජිව්හග්ගෙ ස වෙය්‍යාකරණකෙසරී.”

---

22. පදසාධන ටීකාව-මෙහි නාමය “බුද්ධිප්පසාදනී” කියාය, සපත රත්න ප්‍රතිරාජනිවාසවාසී “දීපංකර” නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේගේ ආරාධනාවට වාචිස්සර මහා සංඝරාජ ස්වාමිපාදයන්වහන්සේ (ඒනම් තොටගමුවේ ෂඩ්භාෂා පරමේශ්වර ශ්‍රීරාහුල ස්වාමීන්වහන්සේ) විසින් සාදනලදී— මුන්වහන්සේට සංඝරාජ තනතුර ලැබෙන්ට ප්‍රථම පඤ්චිකාප්‍රදීපය සාදා සංඝරාජ තනතුර ලැබුනායින්පසු මෙය සෑදූබව මෙම පොත්දෙකේ අවසාන ගාථාවලින් හැඟෙන්ට තිබෙනුය—කර්තෘගේ නාමයෙන්ම මෙම පොත අපූරුඑකක්බව ලෝකයා සිතනවා ඇතුවාත් මෙන්ම පොතද අපූරු තරමටම ප්‍රයෝජනවත්ය—කච්චායන, නිරුත්තිපිටක, චූලනිරුත්ති, න්‍යාස, මොග්ග

ල්ලායනවෘත්ති, පඤ්චිකාටීකා, යනාදි පාළිව්‍යාකරණපොත්ද, පාණිනී, චාන්ද්‍ර, වාර්තිකා, මහාභාෂ්‍ය, වෘත්තිපඤ්චිකා, ශබ්දලක්ෂණ, ප්‍රත්‍යක්ෂාණභාෂ්‍ය, පඤ්චිකාලංකාර, දෞර්ගසිංහ, යනාදි සංස්කෘත පොත්ද සඳහන්කර තිබෙනවා පමණක් නොව ඒ සමහර ආචාර්‍ය්‍යමතයන්ද ගෙණහැර දක්වීමෙන් පොත අලංකාරකොට තිබෙනුය—කච්චායන ව්‍යාකරණයෙහි කියනලද සමහර කියමන්ගැණ විරුඬවද කථාකර තිබේ-වෙන ටීකාවල මෙන්ම මූලපොතේ සියළුම පද වර්ණනා කොට නැති නමුත් විස්තර කටයුතු එකම පදයක්වත් අත්ඇරලා නැත—සන්නයේ තිබෙන සමහර දෙසද පෙන්වා තිබේ—පොතේ ප්‍රමාණය පදසාධන තුනක්හාරමය—මේපොත වෙනුවෙන් කියන්ට තිබෙන තවත් වැදගත් කාරණක්නම්, 1874 අවුරුද්දේදී කොළඹ විසල ලූවිස්ද සොයිසා මුදලිමන්ත්‍රිශ්වරයානෝ උතුමානන් වහන්සේගේ අවසරය පිට පාළිපොත් සෙවීම පිණිස සත්කෝරළයට ගොස් එන්ට ප්‍රථම "පදසාධන ටීකාව" යන නමින් පොතක් ඇති බව පාහරවේ උගත් නූගත් කිසිවෙක් ආරචියකින්වත් පොතකින්වත් දැනගණ තිබුනේ නැතිබව ඇතතකි—මෙම පොතෙන් ලැබිය හැකි උදාරතර ප්‍රයෝජනද, තවත් අමුතුපොත් කීපයක් ආණ්ඩුවට සොයාදුන්නාවූ යථෝක්ත මූදලිතුමා සත්කෝරලේ රිදී විහාරයෙහි තිබී සොයා ගෙණෙනලද අවුරුදු දෙතුන්සියයකට ඉස්සර ලියනලද දිරාගිය ඒ පොත තීඳුවට දිරාගියාම පදසාධන ටීකාවක් ලෝකයෙන්ම නැතිවෙන්ට තිබුනුබවද කල්පනාකලාම, මේ පොත සොයා ගෙණවුත් අප අතට දුන්නාවූ මූදලිතුමාට සහ ඊට ආධාරකළ උතුමානන්වහන්සේටද ශබ්දශාස්ත්‍රාර්ථීන්විසින් පමණක් නොව සියළු දෙනාවිසින්ම ස්තුති කටයුතුවන් අර අමුතු පොත් සෙවීම පිණිස ආණ්ඩුව විසින් කළාවූ උත්සාහයේද ව්‍යදමේද ඵලයට මෙම පොතම මදිනැතු.

එහි මූලගාථා මෙසේය.

"*සාලක්ඛණ රූපමචලං සුරසත්ථවුත්ති
මාදිච්චරාජසරණ භුවනප්පතිට්ඨං,
සබ්බුත්තරං වරසුධම්මමනෙකවණ්ණං
වන්දෙ පසිද්ධ රතනං මුනිරාජමෙරුං.

---

* මේ ගාථාව සුවලාණියි.

සම්පන්නලක්ඛණපදා මුදුවණ්ණරූපා
දීඝප්පමාණනයනා මුනිරජ්ජවාණී,
සම්භාවිතා සවණ්ණදස්සනු පාසනෙහි
සන්තා නතා පම්පනීය තානො තු නන්දං,

හත්ථ නතා මිතනාරි සුරදෙවරජ්ජ
කොටීරකොටි මණිඵප්පද චුම්බිතානි,
තම්බඞ්ගුලිතන්දලෙ නඛකෙසරානි
සංඝස්ස චාරු චරණම්බුරුහානි සෙවෙ.

සද්ධාඤ්ඤු සාසන පවීණ ගුරූපදෙස
වාණීපවෙණී මවලම්බිය සාරභූතං,
සංඛිප්ප සංසය පදත්ථ විභාවනාය
ටීකං කරෙමි සුගමං පදසාධනස්ස."

ය ශබ්දයෙන් පරව ප්‍රථමාවිභක්ත්‍යර්ථයෙහි තො ප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ "යතො" යන පදය ගැණ දක්වනලද පාඨයක් මෙසේය. "ආදක්ඛ දීඝිති සුත්තෙන පඨමන්තා තොපච්චයො, විභත්තිලොපො, යතො සද්දතො පඨමෙකවචනං සි, 'අසංඛ්‍යෙහි සබ්බාසං'ති තස්ස ලොපො—සිහළභාසාය කතෙ පදසාධනවිවරණෙ අත්ථි රූපං සත්තම්‍යත්ථෙ වත්තතීති මන්ත්වා යං අස්මිනාති" සත්තම්‍යත්ථෙ යතොති හොතීති වුත්තං, තම්පන අසල්ලෙක්ඛෙත්වා ලිඛිතං—තථාහි, ආදක්ඛ දීඝිති එත්ථ වුත්තියං යතොදකං තදදීත්තං යං උදකං තදෙවාදීත්තන්ති උදාහරණෙ සාරත්ථවිලාසිනියං * පඤ්චිකාටීකායං යන්තිපඨමන්තා තොම්හි යතොති වුත්තත්තා ච, පඨමන්තා යතොදකං තදදීත්තන්ති පයොගසිද්ධියං පඨමන්තා තොපච්චයස්ස දස්සිතත්තා ච අමෙහි දස්සිතො රූපසාධනක්කමොව සාරතො පච්චෙතබ්බො." "ධා සංඛ්‍යාහි" යන සූත්‍රය ගැණ දක්වනලද ටීකාපාඨය මෙසේය. 'ධා සංඛ්‍යාහි—සංඛ්‍යාවාචීනං සද්දානං සංඛ්‍යාසද්දෙන ගහිතත්තා අත්ථප්පධානනිද්දෙස මාහ සංඛ්‍යා වාචීහීති—පාණිනියවුත්තිකාරෙන ජයාදිත්‍යෙන "සංඛ්‍යාය විධාර්ථෙ ධා" ති එත්ථ සුත්තෙ විධං පකාරෙ ස ච ක්‍රියා විසයො ඉහ ගය්හති ක්‍රියාපකාරෙ වත්තමානාය සංඛ්‍යාය ධාපච්චයො, එකධා භුඤ්ජති, විධං භුඤ්ජති, විධා ගච්ඡතීති. ආදිනා ක්‍රියාවිසයො යෙවෙත්ථ පකාරෙ ගහිතො, චාන්ද්‍රා ච මොග්ග

---

* පඤ්චිකාටීකාවෙහි නාමය "සාරත්ථවිලාසිනී" කියාබව මෙහි පෙනෙන "සුසද්දසිද්ධි" යනු මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයෙහි වෙන පොතකි.

ල්ලායනා ච දබ්බගුණක්‍රියාවිසයෝ එව පකාරෙහි පටිපන්නා නවධා දබ්බං බහුධා ගුණොති ච උදාහරන්ති”යනුයි.

අග ගාථා මෙසේය.

“සාරිපුත්ත මහාදිසාමිජනෙ ජාතස්ස සම්භාවිතෙ
නත්තා උත්තර මූලරම්බුලමහාථෙරස්ස සික්ඛාගරු,
විඛ්‍යාතො පදවාක්‍ය තක්කකුසලො වාදීභසීහො සුධී
සො වාචිස්සර සංඝරාජ පවරො ව්‍යාඛ්‍යාසි ටීකං ඉමං.
ගඟාතටාකියකාරමහාවලන්වයෙන
යා සත්ත රතන පත්තිරාජනිවාසිකෙන,
දීපංකරෙන යතිනා කාපිතා විධාතුං
සංසිද්ධි මාප පදසාධන වණ්ණනා සා.”

23. පයොග සිද්ධිය—ලංකාද්වීපයෙහි “ධම්මදෙණී”නම් විහාරයෙහි වැඩසිටිය සුමංගල මහාස්ථවිර ස්වාමිපාදයන්ගේ ශිෂ්‍යයෙකුවූ හෙවත් උන්වහන්සේගේ ශිෂ්‍යවූ නිකායමක ධුරන්ධර වනරතනමෙධංකර මහාස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් විරචිතයි—මූන්වහන්සේ පරාක්‍රමබාහු මහරජගේ අනුජාත පුත්‍රවූ භුවනෛකබාහුරජවිසින් සිව්පසයෙන් උපස්ථාන කරණු ලැබූ කෙනෙක්බවද කියා තිබේ—මෙකී පොත සාදාතිබෙන ක්‍රමය නම් කච්චායන ව්‍යාකරණයට රූපසිද්ධිය යම්සේද එසේමය—ප්‍රමාණයෙන් රූපසිද්ධියට කුඩා නැත—මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට අයිති පොත්වලින් හැමටම වඩා ලොකු පොත මේය—මොග්ගල්ලායනවුත්ති, පදසාධන යන දෙකෙහිම නොකියනලද සමාස පදසිද්ධි ක්‍රමාදියද මෙහි කියනලද්දේ පමණක් නොව කච්චායනයට මොග්ගල්ලායන වෘත්තිය විරුද්ධවාටත් වඩා මෙහි රූපසිද්ධියට විරුද්ධව කථා කර තිබේ—රූපසිද්ධියෙහි (සංස්කෘතයෙහි මෙන්ම) පරස්වරවූ ඉවර්ණ උවර්ණයන්ට වන්නාවූ අසවර්ණාදේශය පූර්වස්වර අවර්ණයාට ලොප්කළ කල්හිම මිස වෙන ස්වරයන් ලොප්කළ කල්හි නොවන බව කියනලද්දේ නමුත් වෙන ස්වරයන්ට ලොප්කළ කල්හිද වෙනබව පයොග සිද්ධියෙහි (අති+ඉව, අතෙව—වි+උදකං, වොදකං—යන උදාහරණ සහිතව “ඉදං පච්ඡිමොදාහරණමයං අවණ්ණ ලුත්තෙත එ ඔ හොන්ති ගාහා නිසෙධනත්ථං”යන්නෙන්) කියනලදී—බහුලාධි කාරය ගැණ “බහුලාධිකාරං කප්පද්දුම මිව මඤ්ඤන්ති සද්දිකා”යි කියනලද්දේ පමණක් නොව. ඒගැණම සංස්කෘත පොත්වල කියනලද,

“ක්වචිත්ප්‍රවෘත්තිඃ ක්වචිද ප්‍රවෘත්තිඃ
ක්වචි විභාෂා ක්වචි දන්‍යදෙව,
විධෙර්විධානං බහුධා සමීක්ෂ්‍ය
චතුර්විධං බාහුලකං වදන්ති.”

යන ශ්ලොකයද, පචවිධ නිරුක්තිය ගැණ කියනලද

“වර්ණාගමො වර්ණ විපර්යයශ්ච
ද්වෞචා පරෞ වර්ණ විකාරනාශෞ,
ධාතොස්තදර්ථා තිශයෙන යොගඃ
තදුච්‍යතෙ පච විධං නිරුක්තං”

යන ශ්ලොකයද මෙහි එමක්‍රමයෙන්ම ගාථාවලට නගා තිබේ.

ඒ මෙසේ:— “ක්වචි පපවත්ති ක්වචිදපපවත්ති
ක්වචිබ්බිභාසා ක්වචි දඤ්ඤදෙව,
විධිබ්බිධානං බහුධා සමික්ඛ
චතුබ්බිධං බාහුලකං වදන්ති.

වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියයො ච
වෙචා පරෙ වණ්ණවිකාරනාසා
* ධාතුස්ස අත්ථාතිසයෙන යොගො
තදුච්චතෙ පචවිධං නිරුත්තං.”

---

* මහානිද්දෙසඅට්ඨුවාවෙහි—“වණ්ණාගමො වණ්ණවිපරියායො...”
ධාතූනමත්ථාතිසයෙන යොගො,
තදුච්චතෙ පචවිධං නිරුත්තිං.

තත්‍ථ නක්ඛත්තරාජා රිව තාරකානන්ති එත්‍ථ රකාරාදයො විය අවිජ්ජමානස්ස අක්ඛරස්ස ආගමො වණ්ණාගමො නාම, හිංසනා හිං සොති වත්තබ්බෙ සීහොති විය විජ්ජමානක්ඛරානං හෙට්ඨුපරියවසෙන පරිවත්තනං වණ්ණවිපරියායො නාම, නවෙ ච්ඡනතකෙ දූනෙ නෙඛියතීති (?) එත්‍ථ ආකාරස්ස එකාරාපජ්ජනතා විය අඤ්ඤක්ඛරස්ස අඤ්ඤක්ඛරාපජ්ජනතා වණ්ණවිකාරො නාම, ජීවනස්ස මූතොති වත්තබ්බෙ ජීමූතොති වකාරනකාරානං විනාසො විය, විජ්ජමානක්ඛරවිනාසො වණ්ණවිනාසො නාම, එරුසාභි වාචාභි පතුබ්බමානො ආසජ්ජ මං ත්වං. වදසි කුමාරාති එත්‍ථ පතුබ්බමානොති පරස්ස අභිභවිමානොති අත්ථපටිපාදනං විය තත්‍ථ තත්‍ථ යථායොගං විසෙසත්ථ යොගො ධාතූනං අත්ථාතිසයෙන යොගො නාම, එවං නිරුත්ති ලක්ඛණං ගහෙත්වා ”—කියාය.

සංස්කෘත ව්‍යාකරණයෙහි ටයන්නස් සහිතව දක්වනු ලබන ආදෙශාදිය මූලට බවද කයන්නත් සහිතව දක්වනු ලබන ආදෙශාදිය අගට බවද කියනලද "ටිත්වා ද දෞ කිත්වා දනෙත" යන ගුරුකමේ ක්‍රමයටම මෙහිද "ඤකානුබන්ධාදනතා"යි ඤකාරණු බන්ධවූ ආදෙශාදිය මූලට බවත් කකාරණු බන්ධ ආදෙශාදිය අගට බවත් කියනලදී—බුද්ධශබ්දාදිය මෙන් වරනැගියයුතුවූ නාම සඞ්ග්‍රහිතවූ "එවං සුර සුර නරෙ රග" යනාදි රූප සිද්ධියෙහි ගාථා මෙහිද එලෙසින්ම ගෙණ ලියා තිබෙනුය—පුල්ලිඞ්ගයෙහි පළමුවෙනි ශබ්දයාගේ පදසිද්ධි ක්‍රමය දක්වා නිමවූ තැනට ශබ්දයන්ගේ අර්ථ කල්පනාකරණ ක්‍රමයක් (ඒනම් ශබ්දයන්ගේ අර්ථ වචනවලින්ම පමණක් නොව, එක් කිරීමය, වෙන් කිරීමය, එක්ව හැසිරීමය, විරෝධය, ප්‍රයොජනය, ප්‍රකරණය, ලිඞ්ගය, අන්‍යවූ ශබ්දයක් ලංකිරීමය, සාමර්ථ්‍යය, ඖචිත්‍යය, දෙශය, කාලය, ව්‍යක්තිය, අනුරූපය, උපචාරය, කාකුභෙදය, [ඒනම් ශබ්ද විකාර] සම්බන්ධය, උපලක්ෂණය, වචනාවයවත්වය, ප්‍රධානත්වය, යන මේ ආදියෙන්ද විභාග කරණු ලබන බව) ගාථා තුනකින් මෙසේ කියනලදී.

"සංයොගා විප්පයොගා ච සාහචරියා විරොධතො,
අත්‍ථා පකරණා ලිඞ්ගා සද්දන්තර සමීප තො.
සාමත්‍ථ්‍ය චිත්‍යදෙසෙහි කාලව්‍යත්තානුරූපතො,
උපචාරා කාකුභෙදා සම්බන්ධූපලක්ඛණා.
වචනා ච තදඞ්ගතතා පධානතා ති ආදිහි,
සද්දත්‍ථා පවිභජ්ජන්ති න සද්ද දෙව කෙවලා."

ඊට උදාහරණද මෙසේ දක්වනලදී—තත්‍ථ [1] "සංයොගතො සද්දත්‍ථප්පවිභාගෙ යථා—සකිසොර ධෙනු දීයතූති වුත්තෙ අස්ස පොතකා වාචී කිසොර සද්ද සංයොගතො වළවා එව පතීයතෙ—[2] විප්පයොගතො—අකිසොර ධෙනු දීයතූති වුත්තෙ තප්පරි සෙධා වළවා එව පතීයතෙ න ගාවී—[3] සාහචරියතො—සාරිපුත්ත මොග්ගල්ලානාති වුත්තෙ සාරිපුත්තො ති ධම්මසෙනාපති ති විඤ්ඤායතෙ න හත්‍ථකො සාරිපුත්තො, අඤ්ඤ පන රාම ලක්ඛණා රාමතෙය්‍යවා යුධිෂ්ඨිරාර්ජුනාති උදාහරන්ති—[4] විරොධතො—කුසලා. කුසලනාති වුත්තෙ කුසලනාති ඉට්ඨවිපාකධම්මොව විඤ්ඤායති නාවජ්ජකො, අඤ්ඤ රාමජ්ජුනා අශ්මඤ්ඤලක්ඛණාති උදාහරන්ති—[5] අත්‍ථතො—ගොපාලක ජානාය මාණව මජ්ඣාපස්සසි, සිත්ථවමානාය රණඞ්ගණං පවිසිස්සාමීති වුත්තෙ ගොපාලකොති එවනාමකො

උපජ්ඣායො, සිඛාවොති අයොති පයොජනතො පතීයතෙ—[6] පකරණතො—භොජනෙසු උපසංහරියමානෙසු සින්ධවමානෙහීති වුත්තෙ ලවණන්ති පත්ථාවතො විඤ්ඤායති න අයො—[7] ලිඞ්ගතො—දෙවදත්තං පඨමං නිවෙසය චතුබෙදෙ හි දෙවදත්තො ති වුත්තෙ චතුබෙදත්තෙන ලිඞ්ගසඞ්ඛාතෙන වත්ථුසාමත්ථියෙන තස්ස ජනිමනත්තා පතීයතෙ—[8] සද්දන්තර සම්පතො—ගවජතො හයතො පතිතොති වුත්තෙ නිපාතෙනාති විඤ්ඤායති, ගවජතො පණ්ණපුප්ඵානි පතනානීති වුත්තෙ ඛුද්දකරුක්ඛවාචකො රුළුහිසද්දෙ ති විඤ්ඤායති, අජ්ජුනො කතවිරියොති කෙචි—[9] සාමත්ථියතො—සතොපි උදරස්ස අවිවක්ඛාය අනුදරා කඤ්ඤාති වුත්තෙ උදරස්සා භාවෙ කඤ්ඤායපි අභාවං පසත්තො තනුමජ්ඣාති විඤ්ඤායති, තථා අලොමිකා එළකාති—[10] ඔචිත්‍යතො—රාම සදිසොයං අජ්ජුනසදිසොයමිති වුත්තෙ වත්තුනො පරිචයා යුත්තිවසෙන රාමාදිසද්දෙ දසරථාදි අත්ථවිසෙසං ජොතෙති—[11] දෙසතොති දෙසො පබ්බතවනාරඤ්ඤාදි, කිස්මිංචි පදෙසෙ පසංසාවචනා අඤ්ඤත්‍ර අක්කොසවචනා පොඨාදයො—[12] කාලතො—දක්ඛිණාපථෙකාදෙසෙ පුබ්බණ්හෙ පචතී වුත්තෙ යාගුපාකොති පතීයතෙ සායණ්හෙ ච ඔදනපාකොති—[13] ව්‍යත්තිතො—ගාමස්සඩ්ඪං ලද්ධන්ති වුත්තෙ නපුංසකත්තා සමභාගොති ච, ගාමස්සඩ්ඪො ලද්ධොති වුත්තෙ පුල්ලිඞ්ගත්තා අසමභාගොති පතීයතෙ—[14] අනුරූපතො—නරපති සාධු රක්ඛති ගොමණ්ඩලන්ති වුත්තෙ රඤ්ඤො ගොගණපාලනස්ස අනනුරූපත්තා පථවිමණ්ඩලන්ති විඤ්ඤායති—[15] උපචාරභෙදෙ තදත්ථ තබ්ධම්ම තංසහචරිත තංසමීපාදිවසෙන අනෙකවිධො, යථා, මඤ්චා උක්කොසන්ති අග්ගිමාණවො යට්ඨියො පවෙසය ගඞ්ගායං වජො ඉච්චාදි—[16] කාකුභෙදතොති කාකුසද්දො සොකභයාදිවසප්පවත්තස්ස සද්දස්ස නිවත්තනාදිරූපෙ විකාරෙ වත්තතෙ, ඊසදත්ථෙ කුසද්දො, තස්ස කාදෙසො කුභූමිහදයත්ථවත්ථුප්පතීතියා ඊසකං භූමිං කාතූති වචනතො, යථා වත්තුකාය විකාර කිං ත්වං තං අකාසීති පුට්ඨො කොපෙන භමුභෙද අහං කතවාති කාකෙති සා ච තස්ස අකරණං සූචෙති—[17] සම්බන්ධතො—මාතරි සම්මා වත්තිතබ්බං පිතරි සම්මා වත්තිතබ්බන්ති වුත්තෙ සකාය මාතරි සකෙ පිතරීති විඤ්ඤායති—[18] උපලක්ඛණතො—කාකෙහි රක්ඛිතබ්බං දධීති වුත්තෙ උපලක්ඛණත්තා කාකග්ගහණස්ස තතො අඤ්ඤෙහි සුනඛාදීහිපි රක්ඛිතබ්බන්ති විඤ්ඤායති—[19] වචනතො—දසාති වුත්තෙ දසාසද්දෙ වත්ථන්තෙ වත්තමානො බහුවචනො

අඤ්ඤත්‍ර අනියත වචනොති විඤ්ඤායති—[20] තදහතො—සප්පිතං භොජනානීති වුත්තෙ සූපව්‍යඤ්ජනාදයොපි තදවයවත්තා සම්පාදිතා නීති විඤ්ඤායන්ති—[21] පධානතො—නිග්ගතො රජාති වුත්තෙ සෙනාපි නිග්ගතාති විඤ්ඤායතීචෙවමාදි සමූහනීයං.”

තවද—වැඩ ගණන්ට පූළුවන් තරමටවත් නිවරදි පයොගසිද්ධියක් ලංකාවෙන් සපයා ගැණීම දුෂ්කර තරමට මෙම පොත ලිපි දොෂ වලින් ආකුලය—අපට දකින්ට ලැබුනු පොත් වල මූලට ගාථාවක් නැත-ඒද වැරදීමක්ද කතෘගේ රචනා ක්‍රමයමද යනුත් සැකහැර නොකිය හැකිය්—තොටගමුවේ රාහුල ස්වාමින්වහන්සේගේ පඤ්චිකා ප්‍රදීපයේ හැර වෙන පොතක මෙහි නාමය සඳහන් කර තිබෙනවා දකින්ට නොලැබුනි.

අග ගාථා මෙසේය,

“ චාගවික්කමසද්ධාසු සම්පන්න ගුණසාලිනො
පරක්කම නරින්දස්ස සීහලින්දස්ස ධීමතො.
අත්‍රජෙනානුජාතෙන භූපාලකුලකෙතුනා
දිසන්ත පත්ථටොදාරවික්කමෙන යසස්සිනා.

භුවනෙක භුජව්හෙන මහාරාජෙන ධීමතා,
චතු පච්චයදානෙන සක්කතං සමුපසීතො.
ධූමදෙණීති විඛ්‍යාතාවාසෙ නිවසතො සතො,
සුමංගල මහාථෙර සාමිනො සූචි වුත්තිනො.
වංසෙ විසුද්ධෙ සඤ්ජාතො පන්තසෙනාසනෙ රතො,
පරි යත්ති මා සින්ධු නියාමක ධුරන්ධරො.

අප්පිච්ඡාදි ගුණො පෙතො ජිනසාසනමාමකො,
වනරතන මහාථෙරෙ මෙධංකර සමව්හයො.
පාටවත්ථාය භික්ඛූනං විනයෙසු විසාරදෙ,
පයොගසිද්ධිං බුද්ධිම්පි සද්ද සප්පඤ්ඤ ගොචරං.”

24. ශබ්දනීතිය—බුරුමරටේ අරිමද්දනනුවර මහාඅග්ගපණ්ඩිත අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යයන්වහන්සේ විසින් විරචිතවූ මෙනම් ප්‍රකරණයේ කොට්ඨාස දෙකට මහාශබ්දනීතිය, චූළශබ්දනීති යයි නම් දෙකක් ව්‍යවහාර කරණ නුමුත් ග්‍රන්ථ කතෘ පොත් දෙකක් වශයෙන් කියා නැත—රූපසිද්ධි ටීකාවෙහි පවා මෙහි පදසිද්ධි ක්‍රමය

කියන ලද්දවූ භාගයට චූලශබ්දනීතිය යන නාමය ව්‍යවහාර කරතිබෙන නිසා ග්‍රන්ථකර්තෘගේ අදහස කෙසේ නුමුත් යථෝක්ත ව්‍යවහාරයද මෑත කාලයෙහි එකක් නොවේබව පෙනේ—ග්‍රන්ථකර්තෘ ප්‍රකරණ දෙකක් වශයෙන් රචනා නොකළබව චූලශබ්දනීතියයයි ව්‍යවහාර කරණුලබන භාගයේ (පොතේ) මුලට නමස්කාර ගාථාවක් පමණවත් නොකියා "ඉතො පරං උද්දෙසානුක්කමෙන සලක්ඛණෙ සන්ධිනාමාදිභෙදෙ භවිස්සති"—කියා පටන් ගත් හෙයින්ද, එහි මුලම පරිච්ඡේදයට "එකූනවීසතිමො පරිච්ඡෙදෙ" කියා තිබෙන හෙයින්ද පෙනේ—මෙහි වර්ජීය සූත්‍රනිද්දේශයට ඉහතබව පේන නුමුත් කොපමණ ඉහතද යනු නිශ්චය කිරීම අමාරුය—සූත්‍රනිද්දේශයට ඉහතබව පේන්නේ කෙසේද යත්—සූත්‍රනිද්දේශයේ කර්තෘවූ ඡපපට තෙරුන්වහන්සේගේ ආචාර්‍ය්‍යවූ උත්තරජීව තෙරුන්වහන්සේගෙන් සහ වෙනත් තෙරුන්වහන්සේලාගෙන් අරිමද්දන නුවර ශබ්දශාස්ත්‍රයෙහි ඉතා දක්ෂයෝ බොහෝ බව ලක් දිව් වැසි තෙරුන්වහන්සේලාට අසන්ට ලැබී ඒ සොයනු කැමතිව එහි ගොස් විමසූකල ශබ්දනීතිය පෙන්වනුලැබූ බවද, ලක්දිව් වැසි තෙරුන්වහන්සේලා එය බලා විස්මයට පැමිණ "ශබ්දශාස්ත්‍රය ගැන මේ තරම් ග්‍රන්ථයක් ලංකාවේ නැතිය" යි කී බවද ශාසනවංශයෙහිකියා තිබෙන නිසා සූත්‍රනිද්දේශයට ඉහතබව දැන ගත හැකිය.

මෙහි නාමය, රූපසිද්ධිටීකා, කච්චායනවණ්ණනා, නිරුත්තිසාරමඤ්ජූසා, පඤ්චිකාප්‍රදීප, යනාදියෙහිද සඳහන්ව තිබෙන නුමුත් ඒවා සූත්‍රනිද්දේශයට මෑතය-මෙහිද කච්චායන, න්‍යාස, චූලනිරුත්ති, මඤ්ජූසා, නිරුත්තිපිටක, කාතන්ත්‍ර, කාව්‍යාදර්ශ, පූර්ණ එකාක්ෂරකොශ සන්ධිවිසොධනටීකා, විදග්ධමුඛමණ්ඩනටීකා බොධිවංසාදි නොයෙක් පොත්වලින් කාරණා දක්වා තිබෙන නිසා ඒ පොත්වලට මෑත බව පේනවත් ඇර මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට අයිති පොතක නාමයක් මෙහි සඳහන්ව නැති නිසා මේ පොත සාදන කාලයෙහිදී එකී පොත් නොසෑදුනාදෝ කියාත් සිතිය හැකිය—මේ පොතේ තිබෙන අපූරු කියමන්වල හැටියෙන් සහ; කච්චායනවණ්ණනාවේදී "සද්දනීතිකාරකව තතිය මග්ග මණ්ඩිතං" කියා තිබෙනවායයිද මේ ග්‍රන්ථකර්තෘන්වහන්සේ මාර්ගඵලයකට පැමිණි කෙනෙක්යයිද සමහරු කල්පනා කළාය.

නුමුත් ඒ ගාථාවේ සුබපාඨය "තතිය මගග මණ්ඩිතං" කියං නොව "තතියමගග පණ්ඩිතං" කියාය—ඒ බව හැගෙන්නේ කෙසේද යත්? ඒ කාලයෙහිදී අරිමද්දන නුවර ශබ්දශාස්ත්‍රාදියෙහි දක්ෂවූ අග්‍ර පණ්ඩිතවරු තුන්නමක් වැඩසිටියබවද, මේ ග්‍රන්ථකතෘනවහන්සේ "සමන්තභද්ද" නම් දෙවෙනි අග්‍ර පණ්ඩිතයාගේ බෑනාකෙනෙක් වන ශිෂ්‍යයෙක්වූ තුන්වෙනි අග්‍රපණ්ඩිතයන් වහන්සේ බවද ශාසනවංශයෙහි සඳහන්ව තිබෙන නිසාය—මුන්වහන්සේ මාර්ගාධිගමකළ කෙනෙක් නූනත් අටුවාටීකා සහිත සිංහල පිටකත්‍රයෙහි විනිවිදපවත්නා අපූරු තීක්ෂණ බුද්ධියක් ඇත්තෙක් බව පේනවාය—මෙහි ක්‍රමාදිය හගවනු පිණිස පොතෙන් බොහෝ කාරුණු මෙහිදී ගෙණහැර නොදැක්වූ නුමුත් මෙම "නාමමාලා" නම් ප්‍රකරණයේ ශබ්දමාලා කාණ්ඩයේ බොහෝ තැන්වලදී මෙම පොතෙන් බොහෝ කාරණා ගෙණහැර දක්වා තිබෙන නිසා එයින් දැනගත හැකිය—ලංකාවේ කොයි ස්ථානවලත් තිබෙන ශබ්දනීති (නිඝණ්ඩුටීකාව මෙන්ම) ඉතාම වරදින් ආකුල නුමුත් නිවරදිවූ පොතක් සපයාගෙණ මුලපටන් බලාගණ යන්නාවූ ශබ්දශාස්ත්‍රාභිලාෂීන්ට අනිත් ශබ්දශාස්ත්‍ර පොත්වලට වඩා මෙම පොතට ආදරයක් උපදිනවාමය—ශබ්දනීතිය සම්පූර්ණලෙස භාෂිතාකළ තැනැත්තා ශබ්දශාස්ත්‍රයේ කාරණාගැණ නිභීයකමින් සිංහයෙක් හා සමාන වෙන බව පොතේම කියා තිබෙනවාය—කච්චායන රූපසිද්ධි මොග්ගල්ලායනවුත්ති යනාදියෙහි නොකියන ලද පදසිද්ධාදික්‍රම මෙහි බොහෝ බැවින් මෙම පොතෙන් ලැබිය හැකි ප්‍රයෝජන සම්පූර්ණයෙන් ඒ පොත්වලින් ලබන්ට නුපුළුවන.

මෙහි "මහාශබ්දනීති" යයි ව්‍යවහාර කරණලද ප්‍රථමභාගය "සව් කරණාඛ්‍යාතවිභාග" පරිච්ඡේදය,—"භූධාතු ක්‍රියාපදමාලා විභාග" පරිච්ඡේදය,—"සඬගණවිනිච්ඡය" පරිච්ඡේදය—යනාදි වශයෙන් පරිච්ඡේද 18 කටද—"චූලශබ්දනීති" යයි ව්‍යවහාරවූ (සූත්‍රවෘත්ති උදාහරණ සහිතවූ) අපරභාගය සන්ධි, නාම, සමාස,...වාචොගධ පදවිභත්ති, පාළිනයාදි සංගහ, යන පරිච්ඡේද 9 කටද බෙදනලද්දේය—මෙසේ සම්පූර්ණපොත පරිච්ඡේද විසිඅටක් වුවද මූලපරිච්ඡේද දහඅටම නාම, ක්‍රියා දෙක ගැණය—අග පරිච්ඡේද නවයෙන් හතක් සන්ධි, නාම, කාරක, සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිතකයෝය—අග දෙක චතුර්විධ පද විභාගයනා චතුර්විධ නායසංග්‍රහ විභාගාදියයි—මුළුපොතම බණවර 70 කට වැඩිය.

මූලගාථා මෙසේය.

"තං නමිත්වා මහාවීරං සබ්බඤ්ඤුං ලොකනායකං,
මහාකාරුණිකං සෙට්ඨං විසුද්ධං සුද්ධිදායකං.
සද්ධම්මංචස්ස පූජෙත්වා සුද්ධං සන්ත මසංඛතං,
අතක්කාවචරං සුට්ඨු විගතන්තං මධුරං සිවං.
සංඝස්ස චඤ්ජලිං කත්වා පුඤ්ඤක්ඛෙත්තස්ස තාදිනො,
සීලසමාධිපඤ්ඤාහි විසුද්ධගුණජොතිනො."

සවිකරණාඛ්‍යාතවිභාග පරිච්ඡෙදයේ
අග ගාථාව මෙසේය

"යෙ ලොකෙ අප්පයුත්තා විවිධවිකරණාඛ්‍යාතසද්දෙස්වඡෙකා
තෙ පච්චාඛ්‍යාතසද්දෙ අධිගතවිමතී හොන්ති ඤාණීපි තස්මා,
අච්චන්තඤ්ඤෙව ධීරෙ සපරහිතරතො සාසනෙ දළ්හපෙමො
යොගං තෙසං පයොගෙ පටුතරමතිතං පත්ථයානො කරෙය්‍ය."

භූධාතුක්‍රියාපදමාලා විභාග පරිච්ඡෙදයේ අග ගාථාවක්.

"වොහාරභෙද කුසලෙන සුබුද්ධිනා යො
කච්චායනෙන කථිතො ජිනසාසනත්ථං,
තස්සාදිකක්කමො තදනුගං කිරියාපදානං
කත්වා කමො භවති ධාතුවසෙන වුත්තො."

භූධාතුනාමිකරූප විභාග පරිච්ඡෙදයේ අගගාථාව.

"උල්ලිඞ්ගනෙන විවිධෙන නයෙන වුත්තං
භූධාතුසද්දමයලිඞ්ගිකං යදෙතං,
ආලිඞ්ගියං පියතරංව සුතං සුලිඞ්ගං
පොසො කරෙ මනසි ලිඞ්ගවිදූනමිච්ඡං."

ඒලඟ සමහර කාණ්ඩවල අග ගාථාද මෙසේය.

"ඉමමතිමධුරචෙ චිත්තීකත්වා සුණෙය්‍යුං,
විවිධනය විචිත්තං සාධවො සද්දනීතිං,
ජිනවරවචනෙ තෙ සද්දතො ජාතකංඛං
කුමුදමිව සිනාං වෙ සුට්ඨු ජිනෙය්‍යු මන්ථෙ.

ඉමං සද්දනීතිං සුනීතිං විචිත්තං
සපඤ්ඤාහි සම්මා පරිපාලනීයං,
සදා සුට්ඨු විනෙත්ති වාචෙති යො සො
නරො ඤාණවිත්තිණ්ණතං යාති සෙට්ඨං.

සද්දනීති සුරියොයං අනෙකසුවිනිච්ඡයරංසිකලාපො,
සංසයන්ධකාරනුදො කස්ස මතිපදුමං න විකාසෙ."

10 වෙනි පරිච්ඡේදයේ අග පාඨය සහ ගාථාව මෙසේය.

"එවං විඤ්ඤූනං නයඤ්ඤූනං සද්දරචනාවිසයෙ පරම විසුද්ධ විපුලබුද්ධිපටිලාභත්ථං පරමසණ්හසුඛුමත්ථෙසු පයොගෙසු අසම්මොහත්ථං සුවණ්ණතාලෙ සීහාවිජම්භනෙන කෙසරසීහස්ස විජම්භනමිව තෙපිටකෙ බුද්ධවචනෙ ඤාණවිජම්භනෙන විජම්භනත්ථච අධිකානෙකාකාරවසෙන ලිඞ්ගත්තයං මිස්සෙත්වා නාමිකපද මාලා විභත්තා.

සද්දෙ භවන්ති කුසලා න තු කෙචි අත්ථෙ
අත්ථෙ භවන්ති කුසලා න තු කෙචි සද්දෙ,
කොසල්ලමෙව පරමං දුභයත්ථ තස්මා
යොගං කරෙය්‍ය සතතං මතිමා වරන්ති."

14 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි අග.

"ඉධ සාරමතෙ මුනිරාජමතෙ පරමං පටුතං සුජනො පිහයං,
විපුලත්ථධරං ධනි නීතිමිමං සතතං භජතං මති සුඛකරං."

භූවාදිගණවිභාග පරිච්ඡේදාවසානයෙහි,

"යෙ සද්දනීතිම්හි ඉමං විභාගං
ජානන්ති සම්මා මුනිසාසනෙ තෙ,
අත්ථෙසු සද්දෙසු පි වීතකංඛා
අච්ඡම්භිනො සීහසමා භවන්ති.

විභූත භූතගහ සයම්භුවකෙන
සුභූතභූරී වදතා නරානං,
යො සද්දනීතිම්හි භූවාදිකණ්ඩො
වුත්තො මයායං භජතත්ථකාමො."

චුරාදිගණවිභාග පරිච්ඡේදාවසානයෙහි.

"චුරපමුඛගණෙ මෙ සාසනත්ථං පවුත්තො
සුපචුරහිතකාමො තම්පි සික්ඛෙය්‍ය ධීරො,
සුපචුරනයපාථෙ සත්ථුනො තං හි සික්ඛං
පිසුද්ධ මිව මනුඤ්ඤඤ්ඤං අත්ථසාරං ලභෙථ."

18 වෙනි පරිච්ඡේදයේ අග ධාතු ගැණ දක්වනලද ගාථාවක්.

“යෙ නෙකත්ථධරා චරන්ති විවිධා නාථස්ස පාඨෙ පදෙ
තෙ නෙකත්ථ ධරා ච හොන්ති සහිතා නානූපසග්ගෙහි ච,
ධාතූනං පන තෙ සමත්ථ පරමං ඤාණස්සවෙ පණ්ඩිතෙ
වජ්ජෙත්වා පටිසම්භිදාමතියුතෙ කො සබ්බසො භාසති,”

සන්ධි නම්වූ 19 වෙනි පරිච්ඡේදාවසානයෙහි,

“විවිධනයවිචිත්තෙන පාළිධම්මෙ පවුත්තං
සරමසරපරයම්හි තීහි සන්ධීහි යුත්තෙන,
බහුවිධනයසාරෙ සන්ධිකප්පම්හි යොගං
කරිය සුමති පොසො අත්ථසාරං ලභෙථ.”

සමාස නම්වූ 22 වෙනි පරිච්ඡේදාවසානයෙහි.

“සද්දනීතාඤ්ජනං එතං ඤාණචක්ඛු විසොධනං
මොහක්ඛිපටලුද්ධාරිං අනුයුඤ්ජෙ සදා සතො.”

තද්ධිත නම්වූ 23 වෙනි පරිච්ඡේදාවසානයෙහි

“විවිධනයවිචිත්‍රං තද්ධිතං නාමකප්පං
සුවිපුලසුඛුමත්ථං සංසයච්ඡෙද කාරිං,
නරවරවචනත්ථෙ පාටවං පත්ථයානො
අවිකලසතිපඤ්ඤො කො නු පොසො න සික්ඛෙ.”

ආඛ්‍යාත නම්වූ 24 වෙනි පරිච්ඡේදාවසානයෙහි.

“ඉච්චෙව මධුනාව සුසෙවනීයෙ
ධම්මෙ මුනින්දෙන සුදෙසිතෙ ච,
විඤ්ඤූනමිච්ඡං පරමං පටුත්තං
ආඛ්‍යාත මෙතං විපුලං අභාසි.”

චතුර්විධ පදවිභාග නම්වූ 27 වෙනි පරිච්ඡේදයේ අග.

“ඉච්ඡෙ නයෙ සුපවුත්තං පරියත්තිධම්මෙ
වාචොගධෙ චතුපදෙ විපුලත්ථසාරෙ,
යොගං කරෙය්‍ය සතතං බහුධා විභත්තො
යොගං කාරං සුපවුත්තං සනයෙ ධීගච්ඡෙ.”

පොතේ අගගාථා මෙසේය.

“යෙ ධීරා සද්දනීතිප්පකරණපසුතා නිච්චකාලං භවෙය්‍යුං
තෙ සාරෙ පාළිධම්මෙ නිපුණනයසුභෙ අත්ථසාරං ලභෙය්‍යුං.
තෙ ලද්ධානත්ථසාරං සුගතමතවරෙ සුප්පතිට්ඨා සුධානං
අච්ඡම්භී සීහවුත්තී පරමවිතතං සීහනාදං නදෙය්‍යුං.

ඉද මත්ථකාරං කවිපීතිකාරං බුධකංඛනුදං නිසිතානිසිතං,
වරසන්ධිපදං පිහයං සුජනො හිතයුත්තමනො න සුණෙය්‍යනුකො

ඉදං සුනිස්සාය සුධී මතං මතං
තං තං සුවුත්තෙහි සමා හිතං හිතං;
තතත්ථ සාරං පරියෙසතං සතං
විදූ මනෙ චෙත සිඛා කරෙ කරෙ.

විනයඤ්චාපි සුත්තන්තං අභිධම්මඤ්ච ජානතං,
සාට්ඨකථං නවංගන්තු භගවන්තාන සාසනං.

නානාචරියවාදෙහි මණ්ඩිතා නිම්මලෙහි ච,
සද්දනීති සමක්ඛාතං ඉදං පකරණං කතං.

පාකටා ච රවින්දුව යස්ස කිත්ති මහීතලෙ,
අග්ගවංසාචරියෙන තෙන විරචිතා අයං."

---

25. සම්බන්ධචින්තා—මීට සම්බන්ධචින්තාව යයිද කියත්-මෙහි සඳහන් වෙන්නේ කාරක ලක්ෂණ විභාග හා උක්තානුක්ත, විභක්ති භෙදයෝය—පොත පරිච්ඡෙද වශයෙන් බෙදා නැති නුමුත් ඉතාම වැදගත් පූරාණ පොතක්වත්* ඇර ප්‍රමාණය බණවරකට වැඩි නැත—මේ පොතට පූරාණ සන්නයක් හා ටීකාවක්ද තිබෙනුය—මෙහි කතෘ අග ගාථාවල සඳහන්ව තිබෙන හැටියට මෙයට අවුරුදු 800 ගණනකට ප්‍රථම වුත්තොදය, සුබෝධාලංකාර, ඛුද්දසික්ඛා ටීකා, මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට අයිති සුසද්දසිද්ධි* යන මේ පොත් කළාවූ සංඝරක්ඛිත නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේය—මුන්වහන්සේගේ ගුරුවරයා සෙලන්තරායතනවාසී ස්ථවිරයන්වහන්සේ බව සුබෝධාලංකාරාවසානයෙහි පෙනෙන

"සෙලන්තරායතනවාසිකසීල ථෙර
පාදෙ ගුරූ ගුණගුරූ ජයතං මමෙසො,
යස්සප්පභාව මවලම්බ මයෙදිසොපි
සම්පාදිතො භිමතසිද්ධිකරෙ පරත්ථො."

---

* මෙකී පොත කච්චායනසාරටීකාවෙහි "පඨානො පන සුසද්දසිද්ධි ආදි නොගහෙතබ්බා" යි සඳහන්ව තිබේ—මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට අයිති "සාරත්ථවිලාසිනීනම්" පඤ්චිකාටීකාවෙහිද කතෘ "සංඝරක්ඛිත" කියා බැවින් දෙනමක්ද එක නමමද යනු කල්පනා කටයුතුයි.

යනාමෙ ගාථාවෙන් පෙනේ—මේ සෙලන්තරායතනවාසී ස්ථවිර යන් වහන්සේ නම් මහාවංශයේ 57 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි හා ඡන්දොසාරත්ථවිකාසිනී ටීකාවෙහි පෙනෙන හැටියට දාඨොපතිස්ස රජගේ මුනුපුරය, වැඩසිටියේ බුද්ධවර්ෂ 1602 හරියේදීය—සාරිපුත්‍ර නම් මහාස්ථවිර කෙනෙක්ද මුන්වහන්සේම ගුරුව වැඩසිටිය බව කුදුසික්ටීකාවේ මුල සඳහන්ව තිබේ.

මහාවංශයේ.

“දාඨොපතිස්සරාජස්ස නත්තා සුනතසාසනෙ,
පබ්බජ්ජූපගතො සබ්බො ධුතවා සීලසංවුතො.

උද්දිස්සාරධනං සම්මා ලංකින්දෙන කතං තදා,
සෙලන්තරඝිනිකාබම්ම යතින්දො සො දයානුගො

තතො භික්ඛූ සමූහෙත්වා වාසං කප්පෙසි තත්ථ සො,
සෙලන්තරසමූහොති විඛ්‍යාති සො තතො ගතො.”

සම්බන්ධචින්තායෙහි මුල ගාථා 2 මෙසේය.

“නිරුත්තිවිසරපාරසාගරන්තොපගං ජිනං
නමස්සිත්වා කරිස්සාමි සාධුං සම්බන්ධචින්තනං.

ක්‍රියාය කාරකානඤ්ච යොගො සම්බන්ධසම්මතො,
තස්සා’ස්ස චින්තා සම්බන්ධචින්තා ඤුත්තාදිනිස්සිතා.”

අග.

“යෙ නානාතන්තරතනාකරමන්ථනෙන
මන්ථාචලොලුසිතඤාණවරෙන ලද්ධා,
සාරාමතාතිසුඛිතා සුඛයන්ති චඤ්ඤෙ
තෙ මෙ ජයන්ති ගුරවො ගුරවො ගුණෙහි.

යස්ස සාධු ගුණඤ්ඤුබහුතාකිත්ති සබ්බත්ථ පත්ථටා,
මොග්ගල්ලානො මහාපඤ්ඤො ජයතෙ සොහ සබ්බදා.

පරමප්පිච්ඡතානෙක විසෙසූප සමෙසිනං,
සුචිසල්ලෙඛවුත්තීනං සදා රඤ්ඤනිවාසිනං.

සාසනුජ්ජොතකාරීනං ආචෙරතත මුපාගතං,
උදුම්බරගිරිඛ්‍යාතා යතීනං යතිපුංගවං.

මෙධංකරෙති ආඛ්‍යාතං නාමධෙය්‍යං තපොධනං,
ථෙරං පිරදයාමෙධානිධානං සාධුපූජිතං.

සිස්සං සහාය මාගම්ම කල්‍යාණමිත්ත මත්තනො,
සොධෙතුං සාසනං සත්ථු පරක්කම මකාසි යො.

සුසද්දසිද්ධි යො යොගනිච්ඡයං සබ්භි වණ්ණිතං,
අකා සුබොධාලංකාරං වුත්තොදය මනාකුලං.

සංඝරක්ඛිතනාමෙන සාසනොදයකාරිනා,
ඛුද්දසික්ඛාය ටීකා ච තථා සම්බන්ධචින්තනං.

ධීමතා මහාථෙරෙන තෙනෙව සාධු රචිතා,
සත්ථසමිත පුඤ්ඤෙන නිබ්බාන සාධකං ජිතං,
සාධෙන්තා ලොකනාථස්ස සද්ධම්මො තිට්ඨතං චිරං.

මේ අග ගාථවල වර්ණනා කරණ ලදැ, (සංඝරක්ඛිත ස්ථවිරයන් වහන්සේට ගෝලවද කල්‍යාණ මිත්‍රවද සාසනශුද්ධිය කිරිමට උපකාරවද සිට) දිඹුලාගල මෙධංකරනම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ කවරෙක්දැයි සොයන අතර ඉතා පුරාණ පොතක්වූ විනයසන්නයෙහි තැනක සඳහන්වෙන්නේ මූන්වහන්සේයැයි කියා අනුමානවශයෙන් කල්පනාවූන නිසා ඒ ඉතා පුරාණ විනයසන්න සිංහල පාඨය එහි තිබුණු ලෙසම මෙහි දක්වනු ලැබේ.

"......මෙසේ දන්නට වටනා බැවින් මේ විනයපාළියට විනය අටු
"වාවටද සන්න ලියන 'දිඹුලාගල මේධංකර මහතෙර' නමට
"අසනතැන් වදාළ ආචරියපාචරියන් වහන්සේගේ මහාවිහාරවා
"සීවූ ආචරියසුද්ධින් සුද්ධිය මෙසේ දතයුතුය—බුදුන් පිරිනිවී සාරසිය
"සූපනස් හවුරුද්දෙහි පටන් බිදී එක්වාදහස් දෙසිය සූපනස් අවු
"රුද්දක් තුබූ බුදුසස්න පරාක්‍රමබාහු මහරජානන් ඇරගෙණ
"දෙනානකා බගිරිනකා යන අසුද්ධ දෙනිකායෙහි විපන්න තැන්
"හැර මහාවිහාරවාසිවූ පරිසුද්ධවූ ථෙරවාදයම ගෙණ පවත්නා පිරි
"සිදු තැන්හා සුද්ධ සංඝයා සමගකොට තුන්නාම සමග කළ දිඹුළා
"ගල මාසුප් මහතෙරුන් වහන්සේගේ අනෙතවාසිකවූ එම නිකා
"ය සාමග්ගියට ආචාරීන් වහන්සේට සහායව සිටිය මහාසාරත්ථදී
"පනි චූලසාරත්ථදීපනි පචිකාලංකාරාදීවූ මහත් ග්‍රන්ථකාරයන්
"කළ සැරියුත් මහහිමියන්වහන්සේගේද, මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකර
"ණය කළ මුගලන්මහතෙරුන්වහන්සේගේද සමීපයෙහි විනය
"පිටකයද අටුවාවද ටීකාව සහිත කොට අසා මේ විනය සන්නය
"අපි ලිව්හ"——යනුයි.

26. සම්බන්ධචින්තා ටීකාව—මෙහි මුල් පොතේ නොතියනාද අමුතු ලක්ෂණාදියක් කියා නැතුවත් ඇර සන්නය පමණ සැලකිය යුතු පොතක් නොවේ බව හා මේ රටේ කෙනෙක් කළ ටීකාවක් නොවේ බවද සන්නය* මිට පුරාණ බවද කිය හැකිය—එහෙත් තුඹා පොත් අතරෙන් ඉතා පුරාණ පොතක්වූ සද්දත්ථභෙදචින්තාවේදී නාම සඳහන්ව තිබෙන නිසාද සද්දසාරත්ථජාලිනී ආදීවූ මේ විධියේ වෙන පොත්වල නාමයන් සඳහන්ව නැති නිසාද වඩා මෑත කාලයක නොවන බව පෙණේ—කාතෘ කොයිකලක කොයි රටක සිටිය කෙනෙක්ද කියා නිශ්චය කළ නොහැකිය.

මුල ගාථාව මෙසේය.

“වුතානි සම්බන්ධචින්තාය කරිස්සාමි හිතායහං,
මයාපි මන්දබුද්ධීනං වන්දිත්වා රතනත්තයං.”

අග ගාථාව.

“සුනන්දං සුධාරෙනෙතා සනෙතා යනාතු සුබ්චජිතං,
අනෙන සනාථකාමෙන සබ්බෙපි පාණී නො යථා.”

27. සද්දසාරත්ථජාලිනිය—මෙය බුද්ධ වර්ෂ 1900 පමණේදී (ශබ්දනීතියට පසුව) බුරුම රටටම අයිති තම්බදීප නම් රටේ විජය† නුවර ‘කණ්ටකඛිපනාගිත’ නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් විරචිතවූ ගාථා 500 පමණ ඇති ඉතා මාහැඟි පොතකි—අභිධානප්පදීපිකා ටීකාව සහ මෙය එක කාලේදීය—මෙහි පරිච්ඡෙද නවයක්ය.

1 වෙනිවූ ශබ්ද සාරප්‍රකීර්ණක නම් පරිච්ඡෙදය ශබ්ද පදත්ථිකා, අත්ථපදත්ථිකා, යනාදියෙන් හා, එකාදසූපචාර, පෙයසල, අවධාරණ, මියපදවලජනාදි නයවලින්ද, උපලක්ෂණ, ප්‍රතිෂෙධ ලක්ෂණ, උපමානොපමෙය්‍ය එකශෙෂ පච්චිධ නිරුක්ති ලක්ෂණ, සංඛ්‍යා ක්‍රම, නිද්ධාරණ, අකාරකලක්ෂණ යනාදි සාරවත් ශබ්ද ලක්ෂණවලින්ද ආකීර්ණයි.

---

* සන්නය අරණ්‍යවාසී ගොතම නම් තෙරකෙනෙක්විසින් ලියනලද්දකි—එහි සමහර තැන්වල පේලි ගණන් අඩුව තිබෙනුය—අග ගාථාව මෙසේය.

“බුද්ධත්තං පත්ථයන්තෙන සබ්බසත්තහිතත්ථිනා,
ආරඤ්ඤකෙන යතිනා ලිඛිතං ගොතමෙනිදං.”

† මෙනුවරට “පංගයා” කියාද ව්‍යවහාරයි.

2 වෙනි අර්ථසාර ප්‍රකීර්ණකනම් පරිච්ඡෙදය අභිධාන, අභිධෙයාර්ථාදි අර්ථප්‍රභෙදද, අබ්‍යාපිත, පුනරුත්ති ආදිවූ දොෂලක්‍ෂණද, ජාති ගුණ ක්‍රියාදි අර්ථ ලක්‍ෂණද, උපන්‍යාසාදි අර්ථයන්ද යන මේආදිවූ අර්ථයන්ගෙන් යුක්තයි.

3 වෙනි පරිච්ඡෙදය අක්‍ෂර සංඥාප්‍රභෙදොත්පත්තිස්ථානාදිය හා සන්ධිප්‍රභෙදාදියයි.

4 වෙනි පරිච්ඡෙදය නාම ප්‍රභෙද හා සූත්‍ර ප්‍රභෙදාදියයි.

5 වෙනි පරිච්ඡෙදයෙ කාරක ලක්‍ෂණ ප්‍රභෙද හා උක්තානුක්ත ලක්‍ෂණාදියයි.

6 වෙනි 7 වෙනි 8 වෙනි සහ 9 වෙනි පරිච්ඡෙද පිළිවෙළින්, සමාස ලක්‍ෂණ ප්‍රභෙද, තද්ධිත ප්‍රත්‍යය, ආඛ්‍යාත ක්‍රියා, කිච්ච කිතකප්‍රත්‍යය, ප්‍රභෙදාදියයි.

මූල ගාථා.

" නමස්සිත්වාන සම්බුද්ධං සද්දසාරත්ථපාරගුං,
ධම්මං සාරත්ථසම්භූතං ගණඤ්ච වයධාරණං.

පුබ්බාචරියසීහානං මතං නිස්සාය සාධුකං,
වක්ඛාමි සද්දසාරත්ථජාලිනිං මතිවඩ්ඪනං.

කෙවලං ඉති සද්දෙන මිස්සො අත්ථ පදත්ථකො,
ඉතිසද්දෙන චෙ යුත්තො භවෙ සද්ද පදත්ථකො.

පුරිසිත්ථි චිත්තසද්දා පුරිසාදි දබ්බවාචකා,
පුරිසොත්‍යාදි වුත්තෙත්තු සද්දා යෙව පදත්ථකො."

අර්ථසාර පරිච්ඡෙදයෙහි අබ්‍යාපිතාදි දොෂලක්‍ෂණ දක්වන ගාථා කිපයක් මෙසේය.

" අබ්‍යාපිතාතිබ්‍යාපිත දොසං පුනරුත්ති තථා,
පුබ්බාපරවිරොධත්ථං එකත්ථ මිති පඤ්චධා.

යමිච්ඡිතං අධිප්පායං න පූරයති යත්ථ හි,
තං අබ්‍යාපිතං ඤෙය්‍යං දොසඤ්ඤූහි සභාවතො.

අනිච්ඡිතං අධිප්පායං යත්ථ දිස්සති තං මතං,
අතිබ්‍යාපිතදොසන්ති දොසඤ්ඤූහි සභාවතො.

පුබ්බෙ වුත්ත මධිප්පායං පුන වුච්චති යත්ථ හි,
පුනරුත්තීති තං ඤෙය්‍යං දොසඤ්ඤූහි සභාවතො.

යමිච්ඡිතත්ථං වත්වාන තමෙව වදත්‍යඤ්ඤථා,
තං විරොධීති විඤ්ඤෙය්‍යං දොසඤ්ඤූහි සභාවතො.

අප්පතුලස්ස දුමෙ සද්ද යස්ස වුච්චන්ති තං මනං,
එකත්ථනානි සභාවෙන ඉමෙ දෙසා විවජ්ජිතා.'

අග්ග ගාථා.

“පංගසසිබ්බසතෙ නගරෙ විස්සුතෙ
ගන්ධෙසු සුරභි මතං ගහෙත්වා,
යා භාසිතා සු ජ්හයා සමන්තා
සබ්බෙපි සත්තා නිභයා භවන්තු.

වට්ටෙසු වත්තං තිභවෙසු මුය්හං
රොගාදිවජ්ජං විභගො භවෙය්‍යං,
පස්සාමි බුද්ධං ඊයමෙත්තෙය්‍ය සබ්‍යං
දූනාච දත්වා පිටකං ධරෙය්‍යං.”

මේ ග්‍රන්ථකර්තෘවූ තෙරුන්වහන්සේගේ පිළිවෙළ කථාව මෙසේය බුරුම රටේ “සාවළ” නම් ගමෙහි එක්තරා ග්‍රහපති පුත්‍රයෙක් තෙම තමන්ගේ පුත්‍රයා ශාස්ත්‍රාගම ඉගෙනීම පිණිස තෙරුන්වහන්සේ නමකට භාරදුන්නාය—ඔහු විහාරයට යාම ගැණ කම්මැලි නිසා පියාවිසින් තර්ජනය පිණිස කටුගසක් උඩ තබනු ලැබූ හෙයින් “සකණ්ටකබිප” යන නාමය ව්‍යවහාර වූනත් ඇර ඉන්පසු විහාරයෙහිම නැවතී ඉගෙණ ගණිමින් කලකට පසු මහණව උපසම්පදාවද ලබා අරි[illegible]දන නුවරට ගියාය—පුත්‍යවන්තතාය නිසා ගිය ගිය තැනම මහතෙරුන්නාන්සේලාගෙන් සංග්‍රහ ලැබ රටේ ප්‍රසිද්ධවේගෙණ එන අතර පියානෝද උන්වහන්සේව සොයා ගොස් අරිමද්දන නුවරදී සම්භාවී එහි පියාද නැවතී උපස්ථාන කළාය—එසේ බොහෝ කාලයක් පසුවෙනතුරුම ආහාරපානාදියක ප්‍රණීතාප්‍රණීතකමක් ගැණ තෙරුන්වහන්සේ කිසිවක් නොකියාහිඳ පසු කාලයකදී නිතරමවගේ ඒ ගැණ සොයන බලන නිසා “ඒකිමෙක්ද” යි පියා ඇසූවිට “පියාණෙනි මම යම් අර්ථයක් ගැණ උත්සාහ කළා ඇද්ද ඒ අර්ථය දැනට සම්පූර්ණ නිසා ශරීර බල පරිග්‍රහණය පිණිස එලෙස ලුණු ඇඹුල් ආදිය ගැණ සොයමි” යයි කීයේය—මීට පසු පියාත් සමග මෑණියන් දැකීම පිණිස සිය රටට එමින් චෛත්‍ය වැඳීම පිණිස විජය පුරයට පැමිණිවිට ඒනුවර “චතුසෙතිභිඤසිංහසුර” නම් රජතෙම මහත් විහාරයක් සාදවා ඒ විහාරයෙහි උගත් සීලවන්තයෝම නවතිත්වයි කියා ප්‍රසිද්ධයක්යර තිබුනු බව දැනගණ්ට ලැබුනු නිසා මෙම තෙරුන්නාන්සේ ඒ විහාරයට ගොස් නැවතුන කල ආරක්ෂකයෝ එපවත් රජහට

ගොස් සැලකළ කල්හි රජතෙම අභිධානප්පදීපිකා ටීකා කර්තෘභූත ‘චතුරඞ්ගබල’ නම් අමාත්‍යයා යවා තෙරුන්වහන්සේගේ ප්‍රමාණය පරීක්ෂාකළ කල්හි අමාත්‍යයා විචාළ විචාළ ග්‍රන්ථස්ථාන සියලලම තෙරුන්වහන්සේ විසර්ජනය කළහෙයින් ඒ බව රජහට සැලකළ විට සතුටුව රජ්ජුරුවෝ විහාරය ඒ තෙරුන්වහන්සේටම පූජාකළ බවද, තෙරුන්වහන්සේගේ පියාට සිවුහනතුරක් දුන්බවද, ඒනිසාම ඒ ගමට ‘සෙනිගාම’යයි නම්වූ බව්ද, තෙරුන්වහන්සේ මෙකී විහාරයෙහිම වැඩසිටගෙණ සද්දසාරත්ථජාලිනී නම් ප්‍රකරණය කළ බවද, බුරුම්රටේ රාජවලියෙහි සඳහන්ව තිබෙනුය.

---

28. සද්දසාරත්ථජාලිනීටීකාව—මේ ටීකාවද මුද්‍රපොත වාගේම ඉතාවැදගත් පොතක්ය—ගාථා තේරුම්කිරීම බොහෝසෙයින් පදුධාරවශයෙන් නොව ගාථාවල අදහස කීම් වශයෙනි—සුබොධාලංකාර සම්බන්ධචින්තා සුබොධාලංකාරටීකා රූපසිද්ධි බාලාවතාර සද්දනීති මූලනිරුත්ති ආදියෙන් උදාහරණ දක්වා තිබෙනුය—සමහරතැන පාණිනී ආචාර්‍යමතයන්ද පෙන්වා තිබේ—කර්තෘගේ නාමය* පොතේ දක්වා නැතුවත් ඇර පෙළට ඉතා කිට්ටු කාලයෙහිම සාදන ලද බව හෙවත් කච්චායනභෙද මහාටීකාවේ මෙහි නාමය සඳහන්ව තිබෙන නිසා ඊටපසුබව (එනම්, බුද්ධ වර්ෂ 2213 ට ඉහත බව) දැනගණ්ට තිබේ.

මූලගාථා මෙසේය.

“ යො බුද්ධසූරො අමිතන්ධකාරං
හන්ත්වාන ධම්මග්ගි ජුතීහි ලොකෙ,
බොධෙසි වෙනෙය්‍යජනං සරොජං
වන්දෙ මුනින්දං භගවන්තමග්ගං.

යෙ ධම්මමාලං සිරසා වහන්ති
මුච්චන්ති තෙ වට්ටභයා දුගන්ධා,
තස්මා පදං යන්ති ජනා අසංඛත
තං ධම්මසෙට්ඨං පනමාමි සාධුං.

---

* මුල්පොතේ කර්තෘමබව සඳහර කියමන්වලින් හැඟෙන්වද තිබේ.

යෙ සංඝඛෙත්තම්හි සුපුඤ්ඤබීජං
රොපෙන්ති තෙ නන්දබලාභිසඞ්ඛා,
භුඤ්ජන්ති මොක්ඛං භවභෙදහෙතුං
තං සංඝසෙට්ඨං සිරසා නමංමි.

යං කිඤ්චි ගන්ථං මභිරමණීයං
කාරෙන්ති ධීර මිධ සාසනම්හි,
සික්ඛන්ති තෙසං නිභයාපගන්ථා
නමාමි තෙසං සිරසාව පාදෙ,

නානාගන්ධෙසු ආරද්ධං ගහෙත්වාභිමතං නයං,
වණ්ණයිස්සං සමාසෙන සද්දසාරත්ථජාලිනිං.”

මෙහි “පෙසකලං” යන වචනය තේරුම්කර තිබෙන ක්‍රමය මෙසේය—“තාව අද්ධනතමෙව දෙසෙත්වා විත්ථාරෙතබ්බස්ස අත්ථස්ස පාතුං පාලෙතුං රක්ඛිතුං අලං සමත්ථන්ති පෙසකලං—අථවා, යථා වුත්තස්ස පාඨස්ස පාතුං විත්ථාරෙතුං අත්ථං වා පාලෙතුං අලන්ති පෙසකලං—නිරුත්තිනයෙන බ්‍යාපිතුං විත්ථාරෙතුං අලන්තිපි අපරෙ—පෙසං අදස්සනං පාකටං කාතුං අලන්තිපි එකෙ—පාතබ්බං රක්ඛිතබ්බන්ති පෙසං, පෙසාය අලං පෙසකලන්ති අම්හාකං මති.”

තවද අඟගුථාවෙහි ටීකාවේ කොටසක් මෙසේය.

“පංයො ති එකස්ස ඉසිනො නාමං සො හි නානප්පකාරෙසු නගරෙසු දෙසචාරිකං චරමානො පුනප්පුනං යාති චරති තෙන පංයො නාම තාපසොති විස්සුතො සො පන කාලන්තරෙන මතො එතස්මිං ඨානෙ මනුස්සාවාසං කාපයිංසු, සොපි ජනපදෙ උපචාරෙන පංයොති වුච්චති කාලන්තරෙන අමච්චා රජානං මාරෙත්වා අනුපුබ්බෙන තං ඨානං මහානගරං මාපෙසි තං පොරාණනගරසඤ්ඤාවසෙන පංයොති වුච්චති, පංයොති අභිධෙය්‍යතං විස්සුතන්ති පංයාභිධෙය්‍යතා, තස්මිං— ගන්තබ්බං සුගතිට්ඨානං නවජ්ජන්ති සත්තා එතෙහීති නගා කිලෙසකාම වත්ථුකාමා, තෙහි රමන්ති අභිරමන්ති එත්ථාති නගරං—අථවා, න ගච්ඡන්ති න චරන්තීති නගා, අතිසරීරමහන්තභාවෙන නගා වියාති නගා, හත්ථී—නගා රවන්ති නදන්ති එත්ථාති නාගරං, තස්මිං—විසෙසෙන සලති පත්ථරතීති විසාලං, තස්මිං—තත්ථ සියා, නනු ච තං නගරං ආයාමතො දියඩ්ඪකොසං විත්ථාරතො කොසමත්තං කුතො විසාලභාවොති? සච්චං සාඛා නගරස්ස විසාලත්තා පන තථා වුච්චති—අථවා, ධඤ්ඤපුඤ්ඤසම්පන්නවිසාලානං ජනානං

නිවාසොකාසතාය ඨානූපචාරෙන තථා වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං—අථවා සම්මාසම්බුද්ධස්ස පරියත්තිධරානං භික්ඛුසංඝස්ස විසාලතතා විපුලතතා තිපි තථා වුත්තානීති දට්ඨබ්බං, තස්මිං විසාලභූතෙ පංසාභිධානෙ නගරෙති· සම්බන්ධො කාතබ්බො—කදාති චෙ සීහපුරෙන ජිනනාර ස්සද්ද පංසොවහය • නගරං මාපිතං, සො කිර අනභිසිත්තොව ඡබ්බස්සානි රජ්ජං කාරෙසි, අභිසිත්තො තීණි සංවච්ඡරානීති නව වස්සානි රජ්ජං කාරෙසි තතො තස්ස පුත්තො උච්චනා නාම කුමාරො වීසති වස්සානි රජ්ජං කාරෙත්වා අත්තනො කනිට්ඨභාතරං පිතු නාමතුල්‍යං සීහපුරං නාම කුමාරං රජ්ජං පටිච්ඡාපෙත්වා අඤ්ඤත්ථ ගතො සීහපුරකුමාරො පන නවසංවච්ඡරානි රජ්ජං කාරෙත්වා කාලං කතො, තතො තස්ස පුත්තො යොෂුච්චානො නාම කුමාරො දස සංවච්ඡරානි රජ්ජං කාරෙත්වා කාලං කතො තතො තස්ස කනිට්ඨභාතා පිතු නාම තුල්‍යො සීහපුරො නාම කුමාරො තීණි සංවච්ඡරානි රජ්ජං කාරෙසි තස්මිං කාලෙ පුබ්බුත්තරතො පරසෙනං ආගන්ත්වා මහායුද්ධං යුජ්ඣමානො පරසෙනාය හත්ථගතො—පරසෙනාසු ගතාසු තස්ස ජෙට්ඨභාතා උච්ච නාම කුමාරො රජ්ජං කාරෙසි, සො තීණි මාසානි රජ්ජං කාරෙසි, තස්මිං සමයෙ සත්තිවනයො නාම උත්තරපාරිරජ කුමාරො ආගන්ත්වා සිංපහාරං කත්වා ජෙත්වා තං නගරං අග්ගහෙසි, සො චත්තාරි සංවච්ඡරානි රජ්ජං කාරෙත්වා කාලමකාසි තතො තස්ස භගිනීපතිභූතො උච්ච නාම කුමාරො චූළපිතු පුත්තො තරභෙක්ඛවහය කුමාරො රජ්ජං කාරෙසි තස්ස ද්වාදස සංවච්ඡරෙ සම්පත්තෙ කාලෙ අයමාචරියො ඉදං පකරණං පට්ඨයති—ගන්ථනන්ති බන්ධනන්ති නානප්පකාරෙ සද්දත්ථෙ එත්ථ එතෙන වාති ගන්ථො—ගන්ථෙන්ති වා පකාසෙන්ති නානප්පකාරෙ සද්දත්ථෙ යථාවුත්තනයෙනාති ගන්ථො, තෙසු—සරතීති ගච්ඡතීති හිත සුඛං එතෙනාති සාරො, සරිතබ්බො ඡිද්දකාලමෙව චින්තෙතබ්බොති වා සාරො, තං—අභි අතිරෙකො මතො ඉච්ඡිතොති අභිමතො, අභිමුඛං මතො ඉච්ඡිතබ්බොති වා, තං—ගහෙත්වාති ආදාය ගහෙතබ්බන්ති ගහෙත්වා, කම්මසාධනවාචකො හි එත්ථ ත්වාපච්චයො භාසිතාති පදස්ස විසෙසනත්තා, සාති සද්දසාරත්ථජාලිනී, භාසිතාති කථිතා, මයාති යොජනා, සාති සද්දසාරත්ථජාලිනී, නිභයාති අභයා, සමත්තාති පරියන්තා සංඛෙපතො අත්තා ගහිතාති වා—තත්ථ සියා, නනු ච පුබ්බාචරියසීහානං මතං නිස්සායාති පුබ්බෙ වචනතො ගන්ථෙසු තදාදිවචනං පුනරුත්තිදොසමෙව භවතීති,?—තනාන

නිග්ගමනාධිකාරත්තා වුත්තස්ස හි පුන වචනං නිග්ගමනං නාම. නිබ්භයා සමනනාති එත්ථ අමතෙ ගන්ධෙ භයා නාම නත්ථි ඨානූපචාරෙන වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං."

29. කච්චායන භෙදය—මෙය බුද්ධවර්ෂ 2152 කට ප්‍රථම දඹදිව මහායස* නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් කරණ ලදී—කච්චායනසාරයද කළේ මෙම තෙරුන්නාන්සේමය—මෙහි භාෂා භාෂ්‍යටීකා රූපසිද්ධි යනා පොත්ද සඳහන්කර තිබෙනුය—සද්දසාරත්ථජාලිනී මුඛමත්තසාර යනා දෙකින්ද කරුණු ගෙණ තිබෙනුය—සන්ධි නාම කාරක සමාස · තද්ධිත ආඛ්‍යාත කිතකයන්ගේ ලක්ෂණ හා ප්‍රභේද උදාහරණ සහිතව දක්වන ලද ගාථා 400 සියයකට වැඩි නොවන තරම්වූ සඬ්ඛ්‍යාදි පරිච්ඡෙද සතක් ඇති පොතකි—මීට "කච්චායන භෙදප්‍රදීපකය" සිද කියත්—මෙම පොතට ටීකා දෙකක් හා සන්නයක් තිබෙනුය—සන්නය ප්‍රෙතවස්තුඅටුවාසන්න කුසජාතකසන්න යනාදිය කළාවූ කොස්ගොඩ ගණේගොඩැල්ලේ විහාරයෙහි වැඩසිටිය පඤ්ඤාසාරතෙරුන්නාන්සේ විසින් කරණ ලද්දකි.

මූලගාථා.

"ජිත් මාරාදිකං බුද්ධං ධම්මං මොහවිද්ධංසනං,
වන්දිත්වා උත්තමං සංඝං කච්චායනඤ්ච වණ්ණිතං.
කච්චායනස්ස භෙදඤ්හං සප්පයොගං යථාරහං,
සොතුජනාන මත්ථාය පවක්ඛාමි සමාසතො,"

සන්ධි ලක්ෂණ හා ප්‍රභේද දක්වනලද ගාථා කීපයක්.

"සමාධියන්ති යං තත්ථ අදස්සෙත්වාන මන්තරං,
වණ්ණකිනා වධීයන්ති සන්ධි තෙන පවුච්චති.
සරබ්‍යඤ්ජනවුත්තානං සන්ධීනඤ්ච වසා තිධා,
සරෙසු වා බ්‍යඤ්ජනෙසු විහිතා සරබ්‍යඤ්ජනා.
ගාථාසු වුත්තා හානාත්ථං වාචාසිලිට්ඨතාය වා,
ලොපාගමං කරිත්වාන විහිතා වුත්තසන්ධිකා.
සද්ධවිනානං කිංසුධ තණ්හායි තස්ස මූසා භවෙ,
සෙය්‍යත්ථිකො පදමතො ඉදං තෙසං නිදස්සනං.

---

* මුන්වහන්සේ ගැණ කච්චායනසාරයේදී බලනු.

ලොපාදෙසඤ්ච ආගමො විකාරො පකති තථා,
දීඝරස්ස වසෙනාපි සන්ධි සත්තවිධා මතා.
තයො තයො තයො ද්වෙ ද්වෙ ද්වෙ ද්වෙ චෙව යථාක්කමං,
ද්වීහූනවීසති සන්ධී පණ්ඩිතෙහි විජානියා."

---

30. කච්චායනභෙදමහටීකාව—මෙය බුද්ධවර්ෂ 2213 (ශක 1031) දී බුරුමරටේ උත්තමසික්ඛනම් තෙරුන්වහන්සේවිසින් සාදන ලදී—නෙත්තිප්‍රකරණයෙන් හා එහි අටුවාවෙන්ද, අභිධම්මටීකා, අනුටීකා, කච්චායනසාර, සද්දවුත්ති, සද්දත්ථභෙදචින්තා, වුත්තොදය, ගන්ධාභරණ, සද්දනීති, මණිමඤ්ජූසා, මණිසාරමඤ්ජූසා, සද්දසාරත්ථජාලිනී, මුඛමත්තසාර, කච්චායනදීපනී, න්‍යාස, මහානිරුත්ති, චූළනිරුත්ති, එකක්ඛරකොස, කච්චායනසාර, අනාගතවංස, අඞ්ගුත්තරටීකා, සන්ධිවිසොධන, එහි ටීකා, යන මේ පොත්වලින්ද උදාහරණ කොට තිබෙනවත් ඇර කුඩාපොත්වලට කරණලද ටීකා අතුරෙන් මෙය පළමුවෙනි ටීකාවක්ය—මුල්පොතේ පරිච්ඡෙද 7 නුමුත් මෙහි පරිච්ඡෙද දශයක්ය—එයින් 1 වෙනි පරිච්ඡෙදයනම් මුල්පොතේ මුල ගාථාව (නෙත්තිප්‍රකරණයෙහි හා අටුවාවෙහි දක්වන ලද) දෙසනාහාර, විචයහාර, යුත්තිහාර, පදට්ඨානහාර, ලක්ඛණහාර යනාදී සොළොස්හාර නිද්ධාරෙපදෙස වශයෙන්ද, නන්දියාවත්තනය, තිපුක්ඛලනය, සීහවික්කීළිතනය, දිසාවිලොචනනය, අංකුසනය, යන පඤ්චප්‍රකාරනයනිද්ධාරෙපදෙස වශයෙන්ද, වණ්ණනාකිරීම හා, උල්ලිඞ්ගනය, වුත්තිනය, සම්බන්ධනය, උල්ලිඞ්ගසම්බන්ධනය, වුත්තිසම්බන්ධනය, යන පඤ්චප්‍රකාර සංවණ්ණනා නයද, ඊටම අන්තර්ගතවූ, පදවණ්ණනා, අත්ථවණ්ණනා පදත්ථවණ්ණනා යන තුනද, පදවණ්ණනාවටම අයිතිවූ ලිඞ්ගපදවණ්ණනා, විභත්තිපදවණ්ණනා, ප්‍රත්‍යයපදවණ්ණනා, ධාතුපදවණ්ණනා යන අෂ්ටප්‍රකාර වණ්ණනාවන්ද, අත්ථවණ්ණනාවට අයිතිවූ, ලිඞ්ගාත්ථවණ්ණනා, ප්‍රත්‍යයාත්ථ වණ්ණනා, ධාත්වත්ථ වණ්ණනා, විභක්ත්‍යත්ථවණ්ණනා, යනාදිවූ නවප්‍රකාර අත්ථ වණ්ණනාවන්ද, උදාහරණ සහිතව විස්තරයෙන් ප්‍රකාශ කිරීමයි.

2 වෙනි පරිච්ඡෙදය නම් පළමුවෙනි දෙවෙනි ගාථා දෙක, සම්බන්ධ, පද, පදත්ථ, පදවිග්‍රහ, චොදනා, පරිහාර, යන ෂට්ප්‍රකාරයට ආගම ශාස්ත්‍ර පිළිබඳ නොයෙක් පොත්වලින් කරුණු ගෙණහැරදක්වා වණ්ණනා කිරීමය.

3 වෙනි පරිච්ඡෙදය "කච්චායනස්ස භෙදං" යන වචන දෙක

ගැණ කච්චායනව්‍යාකරණයාගේ ප්‍රභෙදයෝවූ සන්ධි, නාම; සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිතක, යන කාණ්ඩවල ප්‍රභෙද හා ලක්ෂණයන් නොයෙක් පොත්වලින් කාරණා දැක්වීම් වශයෙන් කියන ලදී.

4 වෙනි 5 වෙනි 6 වෙනි 7 නිවෙ 8 වෙනි 9 වෙනි 10 වෙනි පරිච්ඡෙද නම් මුල් පොතේ සන්ධි නාම කාරකාදි පරිච්ඡෙද හතේ ගාථාවල් පදයොජනා විග්‍රහාදි වශයෙන් වර්ණනා කරණ ලද්දාවූ පරිච්ඡෙද හතයි—සම්පූර්ණ පොත බණවර 24 ක් පමණය.

මූල ගාථාව.

"බුද්ධං විසුද්ධ කාරුණාධික ඤාණ සාරං
ධම්මච මොහ මභිධංස ගතං සුපූජං,
නත්වා නිරඟණ ගණං අභිදක්ඛිණෙය්‍යං
කච්චායනං දසබලෙන සුවණ්ණිතංච."

අග ගාථා.

"උත්තමසික්ඛා යස්ස උත්තමං සික්ඛතීති වා,
උත්තමසික්ඛො තිවෙහන ථෙරෙන උපසම්පදා.

එකතිංසාධිකො සක්කරාජෙ සහස්සකො කතං,
ගන්ථො දසහි කණ්ඩෙහි පරිපුණ්ණො යථා මයා.

සත්තරසහි වස්සෙහි සම්පන්නෙන ච භික්ඛුනා,
සීලාදිගුණ පුණ්ණෙන කච්චානභෙදවණ්ණනා,

දසසු පාරමිතාහි සම්පජ්ජාමි භාවා භවෙ......,

සාසනං යාවතා ලොකෙ චිරං තිට්ඨති තාවතා.
තිට්ඨතු ච අනාකුලං කච්චානභෙදවණ්ණනා."

තුන්වෙනි පරිච්ඡෙදයෙහි අකුරු ගැණ කියනලද
විභාගයක් මෙසේය.

"අක්ඛර එකචත්තාලීස භෙදා හොන්ති—අථවා-අක්ඛර එතං නිග්ගහීතං ඡත්තිංසබ්‍යඤ්ජනෙසු නවභෙදා හොන්ති තස්මා එකෙකබ්‍යඤ්ජනස්ස නව නව භෙදත්තා අට්ඨාසීති විසත බ්‍යඤ්ජනානි හොන්ති—අට්ඨසු සරෙසු එකෙකස්ස රස්සස්ස වසෙන සරානි තෙත්තිංස භෙදත්තා චතුසට්ඨි වෙසතානි හොන්ති මිස්සවසෙන—අථවා—එකෙකස්ස රස්සස්ස* තෙත්තිංස තෙත්තිංස භෙදත්තා නව නවුති හොන්ති—එකෙකස්ස දීඝස්ස චත්තිංස චත්තිංස භෙදත්තා සට්ඨි අධි

---

* සමහර පොතක, "එකෙකස්ස සරස්ස" කියාය.

ක එකසතානි හොන්ති, තස්මා නවපඤ්ඤාස වෙ සතානි සරානි හොන්ති බ්‍යඤ්ජනවසෙන—බ්‍යඤ්ජනවිරහිතෙන අක්ඛරෙන සද්ධිං චාසත්තත්‍යාධිකා වෙසතානි මිස්සකවසෙන හොන්ති—සරරහිතෙන බ්‍යඤ්ජනෙන සද්ධිං එකවීසාධිකතිසතානි හොන්ති, තස්මා සබ්බෙ අක්ඛරා තෙනවුතාධික පඤ්චසතානි හොන්ති—තෙසු බත්තිංස බ්‍යඤ්ජනා සරතො පුබ්බා, නිග්ගහීතං සරතො පරං උච්චාරණවසෙනාති—තෙනාහු කෙචි සද්දසත්ථවිදූ, බ්‍යඤ්ජනානං උපරිමො අආ ඉඊ උඌ එ ඔ තාක්ද්—එත්ථ ච අක්ඛරා එකං නිග්ගහීතං අආ ඉඊ උඌ එ ඔ අං-ඝසරා බ්‍යඤ්ජනානි, කකා කිකී කුකූ කෙ කො කං නව—බාදීනිපි නෙතබ්බානි, එවං අසීති ද්වෙ සත බ්‍යඤ්ජනානි හොන්ති, රස්සසරවසෙන සරානි පන තෙත්තිංස ආකාරෙ, තථා ඉකාරුකාරාච, ආකාරාදයො පන චත්තිංස චත්තිංස හොන්ති, එවං රස්සා නවනවුති හොන්ති, දීඝා නවසට්ඨිසතානි† හොන්ති, මිස්සකතො චතුසට්ඨි වෙ සතානි හොන්ති බ්‍යඤ්ජනවසෙන, බ්‍යඤ්ජනෙන සද්ධිං චා සත්තතාධික වෙසතානි හොන්ති, බ්‍යඤ්ජනෙන පන නිස්සරෙන සද්ධිං එකවීසාධික තිසතානි හොන්ති, සබ්බෙපි වණ්ණා තෙනවුතාධික පඤ්චසතානි හොන්ති—එත්ථ ච කකාරාදයො උකාරන්තා බ්‍යඤ්ජනා පුබ්බකා සරා පරා, අකාරාදයො පන සරපුබ්බකා බ්‍යඤ්ජන පරකා, ක කා ඉත්‍යූතෙත බ්‍යඤ්ජනා පුබ්බකා සරා පරා, කි කී ඉත්‍යූතෙත උභං සරා, කු කූ ඉත්‍යූතෙත අධො සරා, කෙ කෛ ඉත්‍යූතෙත පුබ්බකා සරා, කො කෞ ඉත්‍යූතෙත උභයා සරා, කං කඃ ඉත්‍යූතෙත බ්‍යඤ්ජනා පරා එතෙසං ලක්ඛණං නියමාති,”

31, සාරත්ථවිකාසිනිය—මෙය කච්චායන හෙදයේ පුරාණ ටීකාවයි—බුරුමේ තම්බදීප රටේ අරියාලංකාර තෙරුන්වහන්සේවිසින් බුඩ වර්‍ෂ 2152 පමණේදී (ඒනම් මහටීකාවට අවුරුදු 62 කට පමණ ප්‍රථම) සාදනලදී—පරිච්ඡෙද බෙදීම මුල්පොතේ ලෙසටමය—මහටීකාව සහ මෙයද එනම පොතේ ටීකා නුමුත් පොත් දෙක එකකට එකක් බොහෝ කාරණාවලින් වෙනස්වත් ඇර ප්‍රමාණයෙන්ද මෙය මහටීකාවෙන් හතරෙන් කොටසකටත් අඩු තරම්ය-කතෘගේ වශයෙන්ද පසුව සෑදූහෙයින්ද ප්‍රමාණයෙන්ද මහටීකාව මෙයට වඩා සැලකියයුතුබව පෙනෙන්ට තිබෙනුය—කාරක කාණ්ඩයෙහි

---

† මූලකියනලද වාරයෙහි ගණනට සම නොවනබව පෙනේ.

"විසෙසනං විධා තෙසං" යනාදී ගාථාව පටන් ගාථා නවසකට ටීකා මෙම පොතේ නැති නුමුත් පුරාණ ටීකාවේ තිබෙනුය—මෙහිද ඒවා බැරිවීමකින් ඇරී තිබෙනවා නොව සමහර පෙළ පොත්වල නැති නිසා එවාට ටීකා නොකර ඇරියබව කියා තිබේ—මහාටීකා කතෘ පුරාණ පොත්වල තිබෙනවායයි ටීකා කර තිබේ—මෙය බුරුම රටේ යයි සැක හැර කිය හැකි නුමුත් මහාටීකාව ලංකාවේද බුරුමේද යනු සැක හැර නොකිය හැකිය.

මූල අග ගාථා මෙලෙසය.

"ජිනො ජයකාරං ධම්මං සච්ඡයෙනාධා ජයාකාරෙ,
ජිත්වා පරං ජීනාපෙසි සො මෙ දෙතු ජයං ජිනො.

සො මුනින්දිඤ සධම්ම සිතාභාපුටදෙහිනං,
මනං පීණෙති ජන්තූනං සො සංපීණෙතු මෙ මනං

"බාවීසායු ව්වසෙසන රියලංකාති නාමිනා,
සත්ථන්තරෙ ඤායව කාවිස්සරෙහි ධීමතං.

නයමොග්ගය්හා කතොයං පරමත්ථ විනිච්ඡයො,
නාවසණීවස්සාධිකෙ සක්කරාජෙ නවසතෙ.

සාසනෙ පඤ්ඤසෙක්කාච් සතාවි සහස්සකෙ...,"

---

32. සද්දත්ථභෙදචින්තාව—මෙනම් පොතද තාම්බදීපරටේ අරිමද්ද නුවර ධනිත්ථපාද පර්වතය සමීපයෙහි ගමක වාසය කළාවූ සද්ධම්ම සිරි නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් සංස්කෘත පොත්වලින් බොහෝ ශබ්ද ලක්ෂණ අඩංගු කොට ගාථා තුන්සිය අනූගණනකින් සාදනලදී—කාලය බාලාවතාර සම්බන්ධචින්තා, න්‍යාස, රූපසිද්ධි, විසුද්ධිමාර්ගටීකා යනාදී පොත්වලට මෑත බවත් කච්චායනසාර කච්චායනභෙද ටීකා යන පොත්වලට ඉහත බවත් දැනගත හැකිය—අමරපුරේ නොබෝදා වැඩසිටිය සංඝ රජ්ජුරුවන්ගේ ගෝලයෙක්වූ බුරුම ශාසනවංශය පාළියට පෙරළුවාවූ පඤ්ඤාසාමි නම් රාජගුරු තෙරුන්වහන්සේවිසින් මීට ග්‍රන්ථිපදත්ථ වණ්ණනාවක්ද කරණ ලදී—මෙහි කතෘ සංස්කෘත භාෂාවෙහි ඉතා දක්ෂයෙක නොත් බව පෙණේ—මුන්වහන්සේ "බ්‍රිහජ" නම්වූ වේදපොතක් බුරුමභාෂාවට සන්නකළබව ශාසනවංශයෙන් දැනගන්ට තිබෙනවත් ඇර මෙම පොතේද පාණිනී චාන්ද්‍ර ආචාර්ය මතයන්ද පෙන්වා තිබේ—මෙම පොතේ වැඩි කොටස සංස්කෘත පොත්වලින් ගෙණ පාළිභාෂාවට ගැළපෙන ලෙස සාදා තිබෙනබව කච්චායන

සාරටීකාවේ පෙනෙන "යත්ථ ච සක්කතගන්ථෙති වක්ඛති වාසද බ්‍යවහාරවසෙන කතා සද්දත්ථභෙදචින්තා ගහෙතබ්බා" යන පාඨයෙන්ද පෙනේ—රත්නශ්‍රී නම් ආචාර්‍ය්‍යයන් විසින් විරචිත සද්දත්ථචින්තානාම් සංස්කෘත පොතක්ද ඇති බව හා එයින් සමහර කරුණු බාලාවතාර පදසාධනටීකා කාරකපුප්ඵමඤ්ජරී ආදියටද ගෙණ තිබෙනබව දැනගණ්ට තිබෙන්වත් ඇර මෙයද එම පොතෙන් පාළියට නැගුවා වෙන්ටත් පුළුවන—නොහොත් මෙම නාමයෙන්ම සංස්කෘත පොතක් තිබී එයින් මෙය පාළිභාෂාවට පිටපත්කළායයිද සිතිය හැකිය-මෙහි ව්‍යාකරණ ශාස්ත්‍රයට අයිති කාරණා පමණක් නොව තර්කශාස්ත්‍රයෙහි න්‍යායවල්ද සංග්‍රහිතයි—මෙමපොතේ ගාථා වෙනත් නොයෙක් ව්‍යාකරණ පොත්වලදී උදාහරණකර තිබේ—මෙසේවූ වෙන කුඩා ව්‍යාකරණ පොත්වලට වඩා පාඨවශයෙන් හා අර්ථවශයෙන්ද මෙය ගාම්භීරයි.

මූල ගාථා.

"සද්දත්ථභෙදවාදීනං පවරං වරවාදිනං,
අභිවාදිය සද්දත්ථභෙදචින්තා විධීයතෙ.

සද්දො හි දුවිධො චින්තාජො කාරග දෙතුජොදර,
සද්දත්‍යෙත්ථොපකාරත්තා චින්තාජොව ගය්හතෙ."

අග ගාථා.

"තම්බදීපව්හයෙ රට්ඨෙ පිමද්දනපුරෙ කතා,
සද්ධම්මසිරිනා ගුළ්හා සාරසද්දත්ථභෙදනී.

සද්දත්ථභෙදචින්තායං නිට්ඨිතා ගන්ථතො පන,
තිසතං නවුති සත්ත තිපාද චතුරක්ඛරං.

සද්දත්ථලක්ඛණෙ භෙදී යො යො නිච්ඡිතලක්ඛණො
සො සො ඤාතු මකිවෙඡන පහොති පිටකත්තයෙ."

මෙහි පරිච්ඡේද, සද්දභෙදචින්තා—අත්ථභෙදචින්තා—සද්දත්ථභෙදචින්තා—කියා තුනකට බෙදන ලද්දේ පමණක් නොව 1 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි, අක්ෂර පද වාක්‍ය වශයෙන් හා නිත්‍ය නිත්‍ය වශයෙන්ද ශබ්ද භේදය කියන ලදී—2 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි, ස්වාර්ථ ද්‍රව්‍ය, ලිඞ්ග, සංඛ්‍යා, කාරක, යන පඤ්චප්‍රකාරයකින් අර්ථ භේදයයි—3 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි ආචාර්‍ය්‍යමත සහිතව සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත කිතක, උක්තානුක්ත ලක්ෂණාදි වශයෙන් ශබ්දාර්ථ ලක්ෂණ කියන ලදී.

33. සද්දත්ථභෙදචින්තා ටීකාව—මෙහි මුල් පොතේ ගාථාවල අදහස සාමාන්‍යයෙන් කියාගණ යමින් සමහර තැනකදී වෙන පොත්ද සඳහන් කොට තිබෙනුය—අමුතු යම් යම් පොත්වලින් වැඩි උදාහරණාදියක් දක්වා නැති නුමුත් මුඛමත්තදීපනිය-න්‍යාසය-යනු පොත් දෙකක් බව හැඟෙන්ට මෙහි පාඨයක් තිබේ—ඒ මෙසේය—“යස්ස තු කම්මෙ ක්‍රියාය පවතෙතා කොචි විකාරො න දිස්සති තං පත්තිකම්මං, අංදිඩයම්ං නමස්සන ක්‍රියාය පවතෙතා කොචි විකාරො දිස්සනෙන වා අනුමානෙන වා න දිස්සතෙ, එත්ථ ච විකතිකම්මං කත්තනි මොග්ගල්ලානො, අගාරනති මුඛමත්තදීපනියං වුත්තං, න්‍යාසෙ රූපසිද්ධියම්පිච අභෙදූපචාරෙන තුල්‍යාධිකරණං කතං සද්දනීතියං පන කාරකං තුස්ස යෙභුය්‍යෙන විකම්මකා පි අත්ථි වුත්තං”. යනුයි.

කතෘ බුරුම රටේ ස්ථවිර ඥානෙනාත්ය—මුල් පොතේ කතෘමයයිද සමහරූ කල්පනා කෙරෙත්—කාලය මුල් පොතට කී ප්‍රමාණයෙන් දැනගත හැකි තරම මිස ඊට වඩා සුබලෙස කීම අමාරුය—නුමුත් අග වාක්‍යගම්‍යක ශක වර්ෂ 704 බවත් ගාථාවක 969 යේදී බවත් කියා තිබේ—ඒ රටවල ශකවර්ෂ කලියුගවර්ෂ දෙකම නොයෙක් නොයෙක් විධියට මේ රටේ ගණනට වෙනස්ව ව්‍යවහාරවෙන නිසා විස්වාසයක් තබන්ට නොහැකිය.

මුල ගාථා.

“වන්දිතත්තයං නමස්සිත්වා තිභවාසි නතාරහං,
කරිස්සා මහං සද්දත්ථ භෙදචින්තත්ථ දීපනිං.”

අග ගාථාව සහ වාක්‍යගම්.

“සද්දලක්ඛණ ඤාණස්ස කාරණං කුසලං ඉදං,
පච්චයො හොතු සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤ[illegible]ස්ස පියස්ස මෙ.

සුවණ්ණමයකූටාදීහි විරොචමානගුහාහි සමන්නාගතත්තා රම්ම යතු ඉති පාකට නාමධෙය්‍ය මහාවිහාරෙ වසතා මහාථෙරෙන කතායං සද්දත්ථභෙදචින්තත්ථදීපනී චතුවස්සාධික සත්තසත සකක රජ්ජෙ කත්තිකමාසස්ස කාළපක්ඛුපොසථෙ ගුරුදිනෙ නිට්ඨපිතා”

34. ටීකාව—තම්බදීප රටේ අරිමද්දන නුවර නන්දනම් විහාරයෙහිදී ධම්මසෙනාපති නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේවිසින් බුද්ධ වර්ෂ 1601 පමණේදී රාජ්‍ය කළ ඡන්දගුහින්ද නම් රජගේ කාලයෙහි කරණ ලදී—මේ කාලයෙහි ගන්ධමාදන පර්වතයෙහි සිට රහතන් වහන්සේලා මේ නන්දනම් විහාරයට පැමිණ වස්වැසූ නිසා උන්වහන්

සේලාගේ සම්මුඛයෙහිදී මේ පොත ලියූහෙයින් පණ්ඩිතයින්විසින් සාරවශයෙන් ගතයුතු පොතක් යයි ආචාර්ය්‍යවරයෝ කියන බව ශාසනවංශයෙහි සඳහන්ව තිබේ—මේ පොත බණවර දෙකක ප්‍රමාණ නුමුත් ඉතා ප්‍රයෝජනවත් වැදගත් පොතකි—මෙහි ටීකාවද එම් ආචාරීන්වහන්සේ විසින්ම කළ බවද සඳහන්ව තීබෙනුය—කාරිකා යනු ස්වල්පාක්ෂර බහුලාර්ථාවබෝධක ශ්ලෝකයට කියන නාමයක් බැවින් මේ පොතද ග්‍රන්ථවශයෙන් කුඩා වුවද බොහෝ ව්‍යාකරණ ලක්ෂණ කියනලද හෙයින් මෙම නාමය තැබූවායයි සිතමි—ආචාර්ය්‍ය මත බොහොමයක්ද වෙන පාළි ව්‍යාකරණ පොත්වල නොකිවූවාවූ සමහර වැදගත් කාරණාද මෙහි කියා තිබේ—පාළිභාෂාවේ ස්වරාන්ත ශබ්ද මිස ව්‍යඤ්ජනාන්ත ශබ්ද ඇති බවක් වෙන පොතක කියා තිබෙනවා දකින්ට නොලැබුනු නුමුත් මෙහි,

“ඉදං කිං එවමාදිකො බ්‍යඤ්ජනන්තො පකාසිතො,
සුබනාමස්ස නත්ත භෙදෙ සමත්තොයං විනිච්ඡයො.”

යන මේ ගාථාවෙහි කියා තිබේ—න්‍යාස, රූපසිද්ධි, නිරුත්තිමඤ්ජූසා විසුද්ධිමග්ගටීකා, සඟිටීකා, කාරිකාවුත්ති ආදියට පසුව බවත් කච්චායන වණ්ණනාදියට ඉහත බවත් දැනගන්ටද තිබේ.

මෙහි පරිච්ඡේද බෙදීම.

සද්දවිනිච්ඡය—සද්දනුසාසනවිනිච්ඡය—කාරිකාවිනිච්ඡය—සුත්තගණවිනිච්ඡය—අක්ඛරවිනිච්ඡය—සරවිනිච්ඡය—රස්සදීඝවිනිච්ඡය—බ්‍යඤ්ජනාදියාව ඨානවිනිච්ඡය—කරණාදියාව සන්ධි විනිච්ඡය—සන්ධිකාරිකා—නාමකාරිකා—කාරක කාරිකා—සමාස කාරිකා—තද්ධිත-ආඛ්‍යාත-කිතක කාරිකා යයි—සොළසකි.

මූල ගාථා.

“සිද්ධ සද්දප්ප සම්බන්ධ දෙසකං ජින පුඞ්ගවං,
තප්පකාසිත ධම්මඤ්ච ගණඤ්ච ගුණ සාගරං.
නත්වා කච්චානත්ථෙරඤ්ච තෙන සද්දනුසාසනං,
යම්ඳනි කතං තස්ස කාරිකා වුච්චතෙ මයා.”

සර්වනාම ගැණ කියනලද ගාථා කීපයක්.

“තිණ්ණන්නං සුබනාමානං සධාරණ සභාවතො
සබ්බනාමන්ති යං වුත්තං තස්ස කිං ලක්ඛණන්ති චෙ.
සෙහි රූපෙහි අඤ්ඤෙහි රූපෙහි චූපලක්ඛිතං,
සරූපඤ්ච පවක්ඛාමි තෙසඤ්ජි අනෙකධා.”

සබ්බකතරකතම උභය ඉතරපි ච,
අඤ්ඤතර අඤ්ඤතම පුබ්බ අපර දක්ඛිණ.

උත්තර අධර අඤ්ඤ ය ත එත අමු ඉමා,
කිං තුම්හ අම්හ එකා ච ද්වි ති චතු ච පඤ්ච ඡ.

සත්ත අට්ඨ නව දස වීසාදී යා ච සංඛ්‍යා,
නිද්දිට්ඨ සබ්බනාමෙසු පඤ්ච ඡ සත්තවජ්ජිතං,

අට්ඨ නව විවජ්ජිතං දස සද්ද විවජ්ජිතං,
තුම්හාම්හ වජ්ජිතාචෙව සකලං සබ්බනාමිකං.

සකලං ගුණනාම ච තිලිඞ්ගිකා මුද්දහටං,
සංඛ්‍යා වසෙන නිද්දිට්ඨ සබ්බනාම විනිච්ඡයං.

මති භෙදෙන දීපෙය්‍ය සද්දසත්ථවිදූ ඉධ,
එකාදසට්ඨාරසන්තා යෙ සද්ද සංඛ්‍යෙය්‍ය වාචකා.

ලිඞ්ගත්තයෙන සංයුත්තා එකවචනවයං,
වීසාදී ආනවුත්‍යන්තා සංඛ්‍යා සංඛෙය්‍ය වාචකා

ඉත්ථිලිඞ්ගෙන සංයුත්තා තදෙක වචනන්තකා,
සතාදී යාව සංඛෙය්‍ය සංඛ්‍යා සංඛෙය්‍ය වාචකා.

නපුංසකෙන සංයුත්තා සබ්බදා වචනවයා,
සබ්බනාම මිතො අඤ්ඤං විඤ්ඤාතබ්බං විචක්ඛණා.

පාළිප්පදෙ නානත්ථෙ විජ්ජමානං යථාරහං,
ඉදප්පච්චයතා දිම්හි ඉදං සද්ද නිදස්සනා.

විසු කම්මාදි පාඨම්හි විසුං සද්ද නිදස්සනා,
තථං ජාතකපාඨෙසු තත්ථසු තත්ථම්හි නිදස්සනා.

කොචි ත සද්ද ආදෙස තත්ථං සද්දොති වදන්ති ච,
ජානන්තා සද්දසත්ථම්හි පත්වා පාඨකකාමං යදි.

පාළිඤ්ඤාතුං නසක්කොන්තීති සබ්බෙ බාහිරපණ්ඩිතා,
ලොකවොහාර විධුරා තනාතියං බහුකා නයා.

සිතෙබද්ධමල සාගරං තරං නිබ්බාන තිත්ථගං,
පඤ්චසංඛ්‍යා සබ්බනාමං ඡසත්ත සබ්බනාමිකං.

අට්ඨ නව සබ්බනාමං දස ච සබ්බනාමිකං,
උපසග්ගනිපාතා ච තුම්හාම්හවය මෙව ච.

අලිඞ්ගන්ති වුච්චන්ති ලිඞ්ගභෙද විචක්ඛණා,
අලිඞ්ග මෙව කථං තුම්හා විභත්ති සංභවන්ති

ලිඟරූපනතරභාවා අලිඟං ලිඟ මෙව තං,
න තු ආඛ්‍යාතසද්දෙව අලිඟමිති ඤායතෙ.
ඉත්ථි පුම නපුංසක ලිඟසාධාරණං සියා.”

අග ගාථා.

“ තම්බදීපව්හයෙ රට්ඨෙ රිමද්දන පුරෙ වරෙ,
මහාථෙරනමාවාසෙ නන්දනාම විහාරකෙ.
වසතා පිර චිත්තෙන ජින සාසන නන්දිනා,
ධම්මසෙනාපති නාම ථෙරෙන රචිතා අයං.

35. විගත්‍යත්ථ ග්‍රන්ථය—බුද්ධ වර්ෂ 2025 දී අරිමද්දන නුවර රජකම් කළ ක්‍යච්චා නම් රජ්ජුරුවන්ගේ කුමාරිකාවක්විසින් මෙම ග්‍රන්ථය සාදනලදි. මේ කුමාරිකාවගේ පියරජතෙම ත්‍රිපිටකධර්ම, ශාස්ත්‍ර දෙක්හි ඉතා සමර්ථයෙක්ව සිටියනිසා සියළු රාජ්‍යකෘත්‍යයන් යුවරජ හට භාරදී පොකුණක් මැද ප්‍රාසාදයක් සාදවා එහි නැවතී භික්ෂු සංඝයාටද අන්තඃපුර ස්ත්‍රීන්ටද ආගම ශාස්ත්‍ර ඉගැන්වූ බවද සද්දබින්දු පරමත්ථබින්දු යන ව්‍යාකරණ පොත් දෙකක් සෑදූ බවද, ඒ රජගේ කුමාරිකාවක් විසින් මේ “විභත්‍යත්ථ” නාම් ග්‍රන්ථය සෑදූ බවද බුරුම රටේ රාජවලියෙහි කියාතිබෙනවාය.

එහි අදහසනම් විභක්තීන්ගේ අර්ථ ප්‍රකාශ කිරීමයි—ප්‍රථමං විභක්තියෙහි අර්ථ එක කාණ්ඩයකටද, ද්විතීයා, තෘතීයං, චතුර්ථී, පඤ්චමී, ෂෂ්ඨී, සප්තමී යන විභක්ති හයේ අර්ථ කාණ්ඩ හයකටද, මෙසේ දැක්වීමෙන් පොත කාණ්ඩ හතකට බෙදනලදී—මෙය අභිධානප්පදීපිකාවේ අගට යොදා අච්චුගසවා ප්‍රසිද්ධකොට තිබෙන හෙයින් එහි ක්‍රමය බලාගත හැකිය.

මුල අග ගාථා දෙක මෙසේය.

“ විභජ්ජවාදි සම්බුද්ධං ධම්මං සුජන සෙවිතං,
සංඝඤ්ච වන්දිත්වා කස්සං විභත්‍යත්ථං සුදුල්ලභං.
නිට්ඨිතො ච විභත්‍යත්ථො යථා සබ්බෙපි පාණිනො,
තථාව සම්මා සංකප්පා සීඝං සිජ්ඣන්තු පත්ථිතං.”

---

36. විභත්‍යත්ථ ටීකාව—බුරුමදේශයට අයිති කොට්ටුම්බ නම් රටේ විමලාභිධජ රාජගුරු තෙරුන්නාන්සේ විසින් සාදනලදි—කුඩාතුමුත් වැදගත් ටීකාවකි—යම් කිසි පොතක නාමයක් මෙහි සඳහන්

කරනැති සුමූත් කච්චායනසාර ටීකාවේ වාසගම් එලෙසින්ම ගෙණ ලියා තිබෙන බව පේන නිසා ඒ පොතට මැතබව පෙනේ.

මූල ගාථාව.

"වත්ථුත්තයං නමස්සිත්වා විප්පසන්නෙන චෙතසා,
සුභාජනාය වක්ඛාමි විභත්‍යත්ථස්ස දීපනිං."

---

37. වාචකොපදෙසය—හංසාවතී නුවර රජකම් කළාවූ "ජයිඨ්නිතාදූ" රජගේ සහෝදරයෙක්වූ සීහසූර රජගේ අමාත්‍යයෙක් විසින් සාදවනලද තුන්මාල් ප්‍රාසාදයෙහි වැඩ සිටිය කාලයෙහිදී (ඒනම් බුද්ධ වර්ෂ 1725 ට පසු ශක: 967 දී) කච්චායනවණ්ණනා කර්තෘවූ මහාවිජිතාවී නම් තෙරුන්වහන්සේවිසින් දශප්‍රකාර වාචකයන් ගැණ උදාහරණ සහිතව විස්තර උපදෙශ දක්වා ගාථාපාඨ දෙවර්ගයෙන් සාදනලද පොතකි—ප්‍රමාණය සද්දසාරත්ථජාලිනියට සමානයි—මේ පොතට ටීකාවක් ඇති බව දැනගණ්ට නැත.

මූල ගාථා සහ පාඨයක්.

"බුද්ධාදිච්චො තමං මොහං හන්ත්වා ධම්මම්බුජංසුනා,
බොධෙසි කමලං ජනතු සම්මා මංපාතු සො ජිනො.

පුබ්බාචරිය සෙට්ඨානං නයං නිස්සාය සාසනෙ,
වක්ඛං බාලෙ විකාසෙතුං වාචකමුපදෙසකං."

"වාචකො දසවිධො දුතියා වාචකො තතියා වාචකො චතුත්ථී, පඤ්චමී, ඡට්ඨී, සත්තමී වාචකා සමාස වාචකො තද්ධිත වාචකො අබ්‍යත වාචකො කිතක වාචකො චාති—වචනං අට්ඨවිධං, කත්තු වචනං කම්මවචනං කරණ වචනං සම්පදානවචනං අවධිවචනං සම්බන්ධ වචනං ඔකාසවචනං භාවවචනංචාති—එවං දස්සිතෙසු වචනවාචකෙසු දුතියා තතියාදි විභත්තිවාචකා යථාරහං භාවවජ්ජිතං සසම්බන්ධං සත්තවිධං වචනං වදන්ති 'බුද්ධං අනුචර ති' ආදීසු හි බුද්ධසද්දෙ සකත්ථදබ්බලිඞ්ගවසෙන ති කත්ථං වදති ක්‍රියාපෙක්ඛණීති කම්මත්ථං විසයං කත්වා කම්මත්ථෙ දුතියාති සුත්තෙන තස්මිං කම්මත්ථසංඛාතෙ විසයෙ දුතියා විභත්ති විසයී භාවෙන පවත්තති සො විසයභූතො කම්මත්ථො වචනං නාම සකත්ථාදයො තදනුගතා ච විසයීභූතා දුතියා විභත්ති වාචකො නාම—...ඉති චතුරඞ්ග පබ්බතවාසීනං ථෙරානං අලංකාරභූතෙන මහාවිජිතාවී නාමිනා මහාථෙරෙන කතායං වාචකොපදෙසො නාම ගන්ථො."

38. නයලක්ඛණවිභාවිනිය—අවුරුදු සියයකට පමණ ප්‍රථම බුරුම රටේ රතනාපුරයෙහි "විචිත්තාචාර" නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් නය එකසිය සොළසක් (ලක්ෂණ හා උදාහරණ සහිතව) ප්‍රකාශ කොට සාදනලද කුඩා පොතකි-නය යනු ක්‍රමය නමකි-ක්‍රම සංඛ්‍යාත නයයන්ගේ ලක්ෂණයන් ප්‍රකාශකරණ ග්‍රන්ථය නයලක්ඛණ විභාවිනි නම් වේ—ඒ නය එකසිය සොළසෙන් සමහරක නාමයන් මෙසේය.

පච්චාසන්න.	සූරියසන්නාහ.	තච්චොස්සජ්ජන.
පච්චාසත්ති.	අබ්භෙචනාගරූ පීතන.]	භික්ඛාචරිය.
පධාන.		අතිසය.
උපලක්ඛණ.	ගොබලිවද්ද.	රූක්ඛාරූළ්හ.
නිදස්සන.	පුඤ්ඤඤ්ඤුණසමහාර.	මග්ගගමන.
යෙභුය්‍ය.	අධික.	අවුත්තසිද්ධි.
තබ්බහුල.	ආවුත්ති.	අත්ථාපන්න.
නානන්තරික.	ආවට්ට.	බ්‍යතිරෙක.
අවිනාභාව.	නාවාසකට.	නීතත්ථ.
අසාධාරණ.	යථාසංඛ්‍ය.	නෙය්‍යත්ථ.
මිගපදවලඤ්ජන.	යථාක්කම.	අනවත්ථ.
භින්නාසත්තිසමවෙත.	යථාලාභ.	රූළ්හි.
සිලෙස.	දීපක.	භූතපුබ්බගතික.
පදීප.	පාරිසෙස.	උක්කත්ථ.
තන්ත.	ගොගණ්ඩ.	අභෙද.
එකසෙස.	කාකකාලොකන.	එකදෙසවොහාර.
සාමඤ්ඤනිද්දෙස.	රුක්ඛසකුණ.	නිරුත්ති.
මහීරුහ.	දන්තවෙජ්ජ.	විපල්ලාස.
චතුරක.	දන්තසොනාධ.	යනමේ ආදීයයි.

මෙයින් සමහරක විස්තර මෙසේය.

"යස්මා කාකෙ වාරය මච්ඡමහාති ආදීසු ආසන්නා වචනෙන දූරම්පි ලබ්භති තස්මා තං පච්චාසන්නං නාම—බදිරවනං තත්‍රාදීසු ඨානිනා ඨානං සල්ලක්ඛෙත්වා බහුවචනෙන අප්පකම්පි ලබ්භති තස්මා තං යෙභුය්‍යන්නාම—වනචරකො තත්‍රාදීසු ඨානෙ ඨානිං සල්ලක්ඛෙත්වා බහුවචනෙන අප්පකම්පි ලබ්භති, තස්මා තං තබ්බහුලං නාම."

මූල ගාථාව මෙසේය.

"නත්වා නිපුණගම්භීර විචිත්‍ර නයදෙසනෙ(?)
ඡෙකානාථං කරිස්සාමි නයලක්ඛණ විභාවිනිං."

39. ගන්ධාභරණය—බුද්ධවර්ෂ 1980 හරියේදී බුරුම රටට අයිති බෙම නම් රටේ රතනාපූරයෙහි රාජ්‍යය කළ මහානරපති රජ්ජුරුවන්ගේ කාලයෙහි එම නුවර වැඩසිටිය මහා අරියාවංස නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින් ගාථා සියයකින් පමණ සාදන ලද පොංතකි—මුන්වහන්සේ නම් අපූරු සමර්ථකෙනෙක්වා පමණක් නොව අභිධම්මවිභාවිනී නම්වූ අභිධම්මාර්ථ සංග්‍රහ ටීකාවට, මණිසාර මඤ්ජූසා නම්වූ ඉතා වැදගත් අනුටීකාවක්ද, මණිදීප නම්වූ පොතක්ද ජාතකවිසොධන අනුටීකාවට බුරුම භාෂාවෙන් සන්නයක්ද කළාවූකෙනෙක්ය—මුන්වහන්සේ මණිසාර මඤ්ජූසා නම් අනුටීකාව කරණකාලයෙහිදී එහි තීන්දුකළ කළ කාණ්ඩවල යම් දෝෂයක් තිබේනම් කියන ලෙසට සංඝයාට නියම් කොට පෝය දවස්වලදී චෛත්‍ය මළුවට සංඝයා රැස්කොට තියෙව් බවද, ඒ අතර අරිමද්දන නුවරින් චෛත්‍යය වැඳිම පිණිස පැමිණි ස්ථවිර කෙනෙක්ද අසං ගිද සවල්ප දෝෂ දෙකක් ඒ තියෙව් හරියේ තිබුන නිසා එසේ දැන ගණ්ට ලැබුනුබව ග්‍රන්ථකර්තෘට ඇහෙව්වාය, උන්වහන්සේද විහාරයට ගොස් දෙවනු මූල පමණ් බලාගණ යන අතර ඒ දෝෂ දෙක උන්වහන්සේටත් හැඟී දෙවනු ආගන්තුක තෙරුන්වහන්සේට සම්මුඛව උන්වහන්සේට කල්පනාවුන දෝෂ කුමක්දැයි විචාළ කල අසවල් ඒවායයි කීවාය—ඒද ග්‍රන්ථකර්තෘ කල්පනා කළ දෝෂ දෙකම බව පෙනී ඉතා සතුටුව තමන්වහන්සේ පොරවාගණ සිවුදෙපට සිවුර ආගන්තුක තෙරුන්වහන්සේට පූජා කොට මෙයින් “නුබවහන්සේගේ ඤාණයට පූජා කරමි” යයි කී බවද, මෙම තෙරුන්වහන්සේ සූත්‍රනිද්දේශාදිය කළ ඡපට තෙරුන්වහන්සේගේ සමාගමේකෙනෙක් බවද බුරුම රාජවලියෙහි කියා තිබෙනවාය—මෙම ගන්ධාභරණයෙහි අදහසනම් නිපාතයන්ගේ අර්ථ උදාහරණ සහිතව ප්‍රකාශ කිරීමයි—මෙය සහ එකක්ඛරකොසයද නිඝණ්ඩු ශාස්ත්‍රයට අයිති පොත්යයිද කිය හැකි නුමුත් දශග්‍රන්ථයට අයිති දෙකක් බැවින් මෙහි සඳහන් නොලෙමු.

මූල ගාථං.

“විචිත්‍රනය සම්පන්නා දෙසනා යස්ස තාදිනො,
නමො සද්ධම්මසංඝස්ස තස්ස ආදිච්චබන්ධුනො.

වන්දනෙය්‍ය පණාමස්ස අනුභාවෙනුපද්දවෙ,
සොසෙත්වා හං කරිස්සාමි නිපාතත්ථ විභාවිනිං.

අග.

“ගන්ධාලංකාර භූතානි නිපාතා අත්‍ර දීපිතා,
ධීරනාච මුඛමණ්ඩො තතො තං නාමකො අයං.

පාළි ටීකාදි යං ගන්ථං භාසිතං හි ජිනාදිනා,
සබ්බං තම්පි නිපාතෙහි විවිධෙහෙව සොභිතං.

අසික්ඛිත්වා නිපාතානං යො ගන්ථං විධ සික්ඛති,
අලාපුවස්ස තොයම්හි චිරත්තං නාබිමුත්තං සදා.

යං තං භාසති සො මඤ්ඤෙ ලොහිතං පිව තා විනා,
උම්මත්තක වචනංව අසොභං තස්ස භාසිතං.

සික්ඛිත්වා පනිමං ගන්ථං සික්ඛන්තො පිටකත්තයං.
පාපුණෙය්‍ය ච මෙධාවී යථාභූතාවබොධකං,

සජානිත්වා පනිධෙවං ගුණසාරමනාකුලං.
සික්ඛිතබ්බො වයං ගන්ථො සෙක දෙසොපි භාසනෙ,

පුඤ්ඤවා පඤ්ඤවා යො සො පාකටො සබ්බ භූතලෙ,
අජ්ජවො මද්දවො සන්තො යුත්තො ච පටිපත්තිහි.

තෙනෙව හිතකාමෙන යතිපොතාන මුත්තමො,
අරියාවංස නාමෙන කතොයං මති වඩ්ඪනො.”

---

40. ගන්ථාභරණ ටීකාව—බුරුමරටේ විජයාරාමාධි වාසී “සුවණ්ණරංසි” නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින් බුද්ධ වර්ෂ 2128 දී සාදන ලදී—මෙමටීකාවත් ඉතා ගරුකටයුතු එකක්වත් ඇර සුබොධාලංකාර, ගන්ධට්ඨි, ගන්ධට්ඨිටීකා, අභිධම්මාත්ථසංග්‍රහටීකා, සාරත්ථදීපනී සද්ද බින්දුටීකා මණිසාරමඤ්ජූසා, වුත්තොදය, න්‍යාස, මුඛමත්තදීපනී මොග්ගල්ලායනවුත්ති, රූපසිද්ධි, සද්දවුත්ති, සද්දසාරත්ථජාලිනී, යනාදී පොත්වලින්ද උදාහරණ ගෙණ සාදා තිබෙනබව පෙණේ—ප්‍රමාණය බණවර 8 පමණය—මෙහි ක්‍රමය දැනගැණීම පිණිස මූල අග ගාථා සහ දළ්හීකරණ ලක්ෂණය ගැණ දක්වනලද ගාථා දෙකේ ටීකා පාඨද මෙහි දක්වනු ලැබෙත්.

“අසෙස ඤෙය්‍යත්ථි ගතං සුබොධිං
නත්වාන නාථං වර භූරිපඤ්ඤං,
ධම්මච සංඝං අභිවන්දනෙය්‍යං
වත්ථුත්තයස්මිං කතපුඤ්ඤතෙජසං.”

“දළ්හියෙ වචනෙ වුත්තෙත්‍යාදි* දළ්හීකරණලක්ඛණගාථාය පන දළ්හිය වචනෙ අදළ්හෙ දළ්හං කාතබ්බවචනෙ වත්තුනා කෙනචි පුරිමවාක්‍යෙ කථිතෙ යෙව සති යං පච්ඡිමං පච්ඡා වුත්තවචනං දළ්හිය වචනං, එතස්ස දළ්හියවචනස්ස ඔචිත්‍යා ච යුත්තියා ච ආගමෙන ච බුද්ධාදීනං පාඨෙන ච හොති තං පච්ඡා වුත්තවචනං දළ්හීකාරණං නාම වුච්චතීති පදත්ථෙන සහ පදසම්බන්ධො වෙදිතබ්බො—අදළ්හස්ස පුරිමවචනස්ස දළ්හීකරණං පච්ඡිමවචනං දළ්හීකාරණං නාමාති අය මෙත්ථ අධිප්පායො—තං පන පච්ඡිමවචනං හි ච පන සද්ද සද්ද සහිතං කත්වා වුත්තමෙව හොතීති දළ්හං, තද හි ච පන සද්ද දළ්හි ජොතකා නාම හොන්ති, තෙසු හි ච සද්ද යෙභුය්‍යෙන දළ්හි ජොතකා ඉතරෙ අප්පකෙනාති දළ්හං—අදළ්හං දළ්හං කාතබ්බන්ති දළ්හියං, වුච්චිත්ථාති වචනං, දළ්හියච තං වචනචාති දළ්හිය වචනං, තස්මිං දළ්හිය වචනෙ—භාවලක්ඛණෙ භුම්මං—වුච්චිත්ථාති වුත්තං, තස්මිං වුත්තෙ—අවගාහෙත්වා පාළිආදීසු අනුපවිසිත්වා වියතීති ඔචිත්‍යන්ති, සම්පිණ්ඩෙත්වා කරීයතීති අත්ථො, යුත්ති සංඛාතා අට්ඨකථාදි සංවණ්ණනා, තාය ඔචිත්‍යා—“මනොගණාදිතො” චාදිසුත්තෙන ආදිග්ගහණෙන නාවචනස්ස ආ ආදෙසං කත්වා පසඤ්ඤස්ස සරස්ස යාදෙසං කත්වා තකාරස්ස විසඤ්ඤොගම කත්වා රූපං භවති—තං නිස්සාය ආගමො ගම්‍යති පාපුණීයතීති ආගමො, ආගච්ඡන්ති වා සම්මුති පරමත්ථභූතා අත්ථා සමො සරන්ති එත්ථාති ආගමො, ආගම්‍යන්ති දානසීලාදී අත්ථා ඤායන්ති එතෙනාති ආගමො, තං තං ආගම්ම අට්ඨකථාදි සංවණ්ණනා විසෙසා ගච්ඡන්ති පවත්තන්තීති වා ආගමො, බුද්ධවචනන්ති වා පාඨො, තෙන ආගමෙන අදළ්හං, දළ්හං කරොතීති දළ්හීකරණං, කත්තරි යුප්පච්චයො දළ්හීකාරකන්තිපි පාඨො, ණ්වුප්පච්චයො ණානුබන්ධලක්ඛණත්ථං කකාරෙ අකාරස්ස දීඝං කතං, සෙසං සුවිඤ්ඤෙය්‍යමෙවාති ඉදමෙත්ථ නිබ්බචනං—ඉදානි ඔචිත්‍යා ආගමෙන ච දළ්හීකරණන්ති වුත්තං ආගම දළ්හීකරණං ඔචිත්‍ය දළ්හීකරණන්ති දුවිධං දළ්හීකරණං සරූපතො දස්සෙතුං ‘බුද්ධාදීනඤ්හි පාඨෙන’ත්‍යාදි† ගාථා වුච්චති, තත්ථ හි ද්වින්නං දළ්හීකරණානං විසෙසතො රූපං වක්ඛාමි—

---

* දළ්හියෙ වචනෙ වුත්තෙ ඔචිත්‍යා ආගමෙන ච
දළ්හීකරණමෙතස්ස පච්ඡිමං දළ්හීකරණං.

† බුද්ධාදීනං හි පාඨෙන වුත්තං ආගමදළ්හිකං,
කාරණානං විරොධෙන වුත්තං තං යුත්තිදළ්හිකං.

දළ්හීකරණං පණ්ඩිතෙන වුත්තං පාළිභූතෙන වචනප්පබන්ධෙන බුද්ධාදීහි දෙසිතෙන තං ආගම දළ්හීකරණං නාම දළ්හං, යං පන දළ්හීකරණං වුත්තං කාරණානං විරොධෙන කාරණානං බුද්ධාදි වචනානං අවිරොධෙන අවිරුජ්ඣනෙන අට්ඨකථාදි වචනෙන, අථවා, කාරණානං විරොධෙන හෙතුදාහරණූපමානං අවිරුජ්ඣනෙන අට්ඨකථාදි වචනෙන තං දළ්හීකරණානං යුත්තිදළ්හීකං ඔචිත්‍ය දළ්හීකරණං නාමාති දළ්හන්ති පදච්ඡෙදො සහ පදසම්බන්ධො—තත්ථ ආගමෙන බුද්ධාදිවචනපාඨෙන සාධකභූතෙන අත්තනා වුත්තස්ස දළ්හියවචනස්ස දළ්හීකරණං ආගමදළ්හීකරණං නාම, යුත්තියා අට්ඨකථාදිකාය සාධකභූතාය අත්තනා වුත්තස්ස දළ්හියවචනස්ස දළ්හීකරණං යුත්ති ඔචිත්‍ය දළ්හීකරණං නාමාති අධිප්පායො, තෙසු ච ආගමදළ්හීකරණං හෙතුනා නිද්දිසන්තො ගන්ථකාරකො ඉතිහි වචනතොති ආහ—යුත්තිදළ්හීකරණං පන ඉතිහි වුත්තත්තාති—අපිච ආගමනිදස්සනං දස්සෙන්තො වුත්තං හෙතං තෙන වුත්තං තෙනාහ යථාහ ඉච්චාදීනි ආහංසු—යුත්තිනිදස්සනං දස්සෙන්තො පන තථාහි වුත්තං වුත්තංච වක්ඛති චාති ආදීනි—අයමෙතෙසං විසෙසො අඤ්ඤත්‍ර ච බුද්ධො ආදි යෙසං මහාසාවකානං තෙ බුද්ධාදයො, තෙසං බුද්ධාදීනං මහාසාරිපුත්තත්ථෙර මහාකච්චායනත්ථෙරාදීනං, කත්තරි ඡට්ඨී—පඨීයති උච්චාරියතීති පාඨො, අත්ථඤාපකො අක්ඛරපබන්ධො සො ච දුබ්බිධො පාළිපාඨො අට්ඨකථාදි සංවණ්ණනා පාඨො, තෙසු ඉධ පාළිපාඨො අධිප්පෙතො බුද්ධාදීනන්ති වුත්තත්තා, ආගමෙන දළ්හං කරොති එතෙනාති වා ආගමදළ්හීකං, පච්ඡිමවචනං දළ්හසද්දූපපදම්හා කරධාතුතො ඉපච්චයං කත්වා කරධාත්වන්තං ඉපච්චයං ච ලොපෙත්වා දළ්හක ඉති ඨිතෙ යථාගම මිකාරොති මජ්ඣෙ පදෙසෙ සරාගමා හොන්තීති මහානිරුත්තිනයෙන දළ්හසද්දතො ඉකාරාගමං කත්වා අකාරං ලොපෙත්වා සිවිභත්‍යුප්පත්‍යාදිම්හි කතෙ දළ්හීකමිති රූපං භවති, පුන ආගමෙන දළ්හීකං ආගමදළ්හීකන්ති තප්පුරිස සමාසො කාතබ්බො, පුරිමවචනත්ථෙ පන ලද්ධකවිග්ගහො නාම කතොති දට්ඨබ්බො, ආගමදළ්හියන්ති වා පාඨො කකාරස්ස යකාරදෙසො, යථා සක්‍යපුත්තියො ඉච්චාදි එස නයො යුත්තිදළ්හීකන්ති එත්ථාපි, කරොන්ති අට්ඨකථාදයො සංවණ්ණනා එතෙනාති කාරණං, බුද්ධාදි වචනපාඨො, ඉදං පුරිමයොජනානයෙන පන කරොති ඵලං නිප්ඵාදෙතීති කාරණං හෙතු, විරුජ්ඣනං පටිලොමෙන වත්තනං විරොධො, බුද්ධාදිවචනෙන හි යුජ්ජති සංසන්දතීති

යුත්ති, අට්ඨකථාදි සංවණ්ණනා, යුත්තියා දළ්හිකාං යුත්තිදළ්හිකං යුත්තිනාමකානත්ථිපි පාඨො තථා යුත්තිදළ්හිකං යුත්තීති වුත්තං උත්තරපද ලොපෙන යුත්තීති නාමං එතස්ස වචනස්සාති යුත්ති නාමකානත් ඉධ බහුබ්බීහි සමාසො ච කාතබ්බොති ඉදමෙත්ථ නිධචනං.”

අග ගාථා.

ගන්ථාභරණටීකායං විජයාරාම සාමිනා,
සුවණ්ණරංසි නාමෙන සංඝරාජෙන ධීමතා.
සක්‍යසීහස්ස නිබ්බානා වස්ස සවාතිගතෙසු හි,
අට්ඨවීස සතාදීසු වි සහස්සෙසු රචිතා.”

---

41. නිරුත්තිසංග්‍රහ—මෙයද බුරුම රටේ ජම්බුධජ නම් මහාස්ථවිරපාදයානන් වහන්සේ විසින් බුද්ධ වර්ෂ 2195 ට කිට්ටු කාලයෙහිදී සාදන ලද්දක් බවද, මුන්වහන්සේවිසින් සංවණ්ණනානයදීපනී නම් පොතක්ද සාදනලද කෙනෙක් බවද පෙනේ—පොතේ ප්‍රමාණය ගාථා 800 ක් පමණය—පරිච්ඡේද 7 ක්ය—පළමුවෙනි පරිච්ඡේදයෙහි සංඥාවිධිය හා සන්ධිලක්ෂණ භෙදාදියක්.

2 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි සූත්‍රභෙදය සහ නාම ලක්ෂණ භෙදයයි.

3 වෙනි පරිච්ඡේදයෙහි කාරක ලක්ෂණාදියයි.

4-5-6-7 වෙනි පරිච්ඡේදවල පිළිවෙළින් සමාස, තද්ධිත, ආඛ්‍යාත, කිතක භෙදාදියයි.

මූල ගාථා.

“නිරුත්තිභෙද විඤ්ඤූනං පරමං සබ්බදස්සිනං,
සමන්තචක්ඛුනා බුද්ධං වන්දෙ නිරුත්ත්‍යන්තගුං.

චිත්තා රතනපුප්ඵානි සංගහෙත්වාව සුත්තතො,
එවං නිරුත්තියා ධම්මං වන්දෙ තදත්ථ සම්භවං,

යො තමුත්තරි ධාරෙන්තො නිරුත්තිපරිතම්පත්තිං,
සංසාරෙසුච සංඝත්තං වන්දෙ තදත්ථ ධාරිනං

ඤාණ සද්ධම්ම නාමෙන ථෙරෙන ධීරචෙතසා,
කතාලම්බ කරිස්සාමි නිරුත්ති භෙද සංගහං.”

සංඛ්‍යා නාම ගණ

“මිස්සකගුණිතා සංඛ්‍යා සම්බන්ධසංකෙතා නෙකා,
පච්ඡා තෙසු මිස්සෙසංචා ගයහමිස්සං චතුද්දස.

ගුණිත්වාන ගහෙතබ්බා ගුණිතො වීසතිං ඉති,
සම්බන්ධිත්වා ගහෙතබ්බා සම්බන්ධනාමකා යථා,
අට්ඨසතී සතසහස්සු ඛෙඛොගිරි රජති,
ලොකසංකෙත ගය්හාතු සංකෙතා නාම සා යථා
කොටි ච නහුතං ලක්ඛං ඉච්චාදිතු නිදස්සනං,
නෙකත්ථ වාචකා සංඛ්‍යා අනෙකා නාම සා යථා.
සතතෙජො සහස්ස රංසිතෙත්ථ නිදස්සනං,

තත්‍රායං සංගහො.

චතුද්දසාදි මිස්සකා ගුණිතා වීසතාදිකා,
සම්බන්ධා අට්ඨසතාදි සංකෙතා කොටි ආදිකා.
අනෙකා සත තෙජාදි දෙණිකාදිපමාණිකා."

අභි—"එත්තාවතා ච නාමාදි චතුබ්බිධං පදං රුතං,
සුබුධත්ථාදි ලාභම්හි උපකාරාය සාසනෙ.
තස්මා සබ්බසම්පන්නෙහි කුලපුත්තෙහි සාධුකං,
සාසනස්සොපකාරාය යොගො කරණීයො ඉධ.
බොබොදබ්සුතෙ ගාමෙ ජාතෙන ජාතියා මයා,
ජම්බුධජෙති නාමෙන කතො නිරුත්තිසංගහො.
සුඤ්ඤග්ගි චන්දරූපම්හි ගොපෙජ්ඨම්හි පුණ්ණභාකෙ,
දුතියා සාල්ගියා නිඨො නාත්ථංගෙ බුධවාසරෙ."

---

42. එකක්ඛරකොසය—මෙය ටීකාවේ පෙනෙන හැටියට බුද්ධ වර්ෂ 2009 දී (ඒනම්, ශක: 907) තම්බදීප රටේ සද්ධම්මකිත්ති නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් සාදන ලද්දකි—නුමුත් මෙහි නාමය කච්චායනභෙදටීකා, කච්චායනවණ්ණනා, සුත්‍රනිද්දේශ, නිරුත්තිමඤ්ජුසාදි බොහෝ පොත්වල සඳහන්ව තිබෙන නිසා ඒ පොත්වලට පුරාණ බව පෙණේ—(කලියුග වර්ෂ 887 දී යයි ශා: වං: කියනලදී) මෙම නාමයෙන් සංස්කෘත භාෂාවෙන් තිබෙන පොත බලාගණ පාළිභාෂාවට යෝග්‍යලෙස මෙය සාදනලද බව පොතේම කියනලද්දේද පමණක් නොව මුන්වහන්සේවිසින් ලිඞ්ගත්ථවිවරණ නම් ප්‍රකරණයක්ද ධාතුරූප ප්‍රකරණයද, අත්ථවිශේෂඤ්ඤාපක නම් ප්‍රකරණයද කළබව ටීකාවෙහි කියනලද්දේය—මෙහි අදහසනම් එකාක්ෂර නාමයන්ගේ අර්ථ ප්‍රකාශ කිරීමයි—මෙම පොත අභිධානප්පදීපිකාවේ අගට

යොද අච්චුගසවා ප්‍රසිද්ධ කොට තිබෙනහෙයින් එහි ක්‍රමය දැන ගත හැකිය—මෙම පොත සාද දැනට අවුරුදු 78 ය යනු එහි බැරිවීමකින් වැටී තිබෙනබව දතයුතුයි.

---

43. එකක්ඛරකොසටීකාව—මෙය තඹදීප රටේම සව්විරතෙනෙත් විසින් නිරුත්තිමංජූසයට ප්‍රථමකාලයෙහි සාදනලදබව මුත් කර්තෘගැණ සහ කාලය ගැණද ඊට වැඩි විස්තරයක් කියන්ට නො පෙණේ—මුල් පොතේ කර්තෘම බව බුරුමරටේ සමහර ලියවිලිවල කියා තිබේ—කවුරුන් විසින් සාදන ලද්දේ නමුත් අපූරු තරමේ ටීකාවක් බවද සද්දනීති, විදග්ධමුඛමණ්ඩන, නිඝණ්ඩුටීකා, යනාදියෙන් සමහර කාරණා ගෙණ තිබෙන බවද පෙණේ—මුද්‍ර පොතේදී කියනලද අර්ථවල ඒ ඒ අක්ෂරයෝ පවත්නාබව උදාහරණ සහිතව මෙහි කියන ලදී—පොතේ ප්‍රමාණය බණවර අටකට අඩු නැත.

මූල ගාථා මෙසේය.

“ලොකාතිලොකින්දසුලොකරජ්ජං
දෙවාති දෙවින්ද සුදෙව දෙවං,
බ්‍රහ්මාතිබ්‍රහ්මින්ද සුබ්‍රහ්මරජ්ජං
වන්දෙ මුනින්දංජිත පඤ්චමාරං.

ධම්මාති ධම්මින්ද සුධම්ම ධම්මං
මග්ගාති මග්ගින්ද සුමග්ගරජ්ජං,
මුත්තාති මුත්තින්ද විමුත්තිසාරං
අච්චන්තසෙට්ඨං සිරසා නමාමි.

ඛෙත්තාතිඛෙත්තින්දසුපුඤ්ඤඛෙත්තං
සීලාති සීලින්ද සුසීල සාරං,
සංඝාති සංඝින්ද සුසංඝරජ්ජං
අග්ගාරියසංඝං සිරසා නමාමි.

සංගායිතා වණ්ණිතගන්ථකාරා
ආරුළ්හකා ලෙඛකරාදිචින්තා,
මය්හොපකාරා ගුරවො පසත්ථා
වන්ද මහං තෙ සිරසා සුධීරෙ.”

කකාරයෙහි අර්ථ දක්වන ලද "කො බ්‍රහ්මත්තානිලක්කග්ගි"* යනාදි ගාථාවෙහි ටීකාව මෙසේය—"තත්‍ථායං සංඛෙපත්ථො: කො කකාරො පුල්ලිඞ්ගසුද්ධනාමපදභූතො කසද්දො බ්‍රහ්මෙ, අත්තනි සරීරෙ, අනිලෙ වාතෙ, අක්කෙ සූරියෙ, අග්ගිම්හි පාවකෙ, මොරෙ පූමෙ පූරිසෙති එතෙසු ච භූමියඤ්ච හොති—තත්‍ථ

'ජිනනාථෙන ආනීතං ලොකස්ස අමතං හිතං
තස්ස පාදම්බුජං වන්දෙ කමොළි අළි සෙවිත'න්ති—ආදීසු

ක සද්දො බ්‍රහ්මෙ හොති, කමොළි අළි සෙවිතන්ති පාදස්ස වන්දනීයානං අනෙකසතානං කානං බ්‍රහ්මානං මොළිසු මකුටසම්බද්ධෙසු අළිසු භමරෙසු සෙවිතන්ති අත්ථො හොති—කරජකායොති ආදීසු අත්තනි සරීරෙ, තත්‍ථ හි කො වුච්චති සරීරං තත්‍ථ පවත්තො රජොති කරජො, සුක්කසොණිතං, තෙන හෙතුභූතෙන සම්භූතො කායො කරජකායොති අත්ථො හොති—කකුධරුක්ඛො කුම්භණ්ඩො කලිඞ්ගරෙති ආදීසු අනිලසඞ්ඛාතෙ වාතෙ, තත්‍ථ හි කො වුච්චති වාතො වාතරොගාපනයනවසෙන කං වාතං කුටති නිවාරෙතීති කකුධො, රුක්ඛවිසෙසො—කං වාතං උභෙති වඩ්ඪෙතීති කුම්භණ්ඩො, මහාඵලො ලතාවිසෙසො—කෙන වාතෙන ඉකති සුඛසාලිතො අපගච්ඡතීති කළිඞ්ගරො වීහිපලාලොති අත්ථො,

'කරංකුකොකකුරරං කලහං කපිරංවිතො.
සරොජකොමලොකාරං සිරසංසහ මාරුතො'ති

ආදීසු අක්කෙ සූරියෙ තත්‍ථ කො අංසුමාලීති පුච්ඡායං සරොජකොමලොකාරනන්ති එත්‍ථ කොතිදං විසජ්ජනපදං හොති, තෙන එකො සූරියොව අංසුමාලී රංසි පන්තිවන්තො හොතීති විසජ්ජනං කතං හොතීති—කොලුම්භො කුම්භීති ආදීසු අග්ගිම්හි තත්‍ථ හි කෙන අග්ගිනා ලුම්භතීති කොලුම්භො, හත්‍ථපචනකො මහාකුම්භො, කෙන අග්ගිනා භවති කෙනෙව පචනභාවතොති කුම්භී, කෙන අග්ගිනා වා භණතීති කුම්භීති අත්ථො හොති—කරවීරෙ කෙකාති ආදීසු මොරෙ මයූරෙ, තත්‍ථ හි කො වුච්චති මයූරො, කා මයූරා රවන්ති එත්‍ථාති කරවීරො, පබ්බතවිසෙසො—කායනං කා, කෙ මයූරෙ පවත්තා කාති කෙකා, මයූරානං රවනසද්දොති අත්ථො හොතීති—කඤ්ඤාති ආදීසු පූමෙ පූරිසෙ, තත්‍ථ හි කං පුරිසං ඤෙති තොසෙතීති කඤ්ඤා, පූරිසෙහි අපරිභොගපුබ්බතරු

---

*"කො බ්‍රහ්මත්තානිලක්කග්ගි මොරපූමෙසු භූමියං
කං සුඛෙච ජලෙ සීසෙ කො පකාසෙ තිළිඞ්ගිකො."

ණීත්ති අත්ථො හොතීති, ඛෙදරණාති ආදීසු පඨවියං, තත්ථ හි ඛෙ පඨවියං දානකාසනවසෙන දලනං එත්ථාති ඛෙදරං, පුබ්බණ්ණාපරණ්ණ විරූහණඨානන්ති අත්ථො හොතීති—අපිච ඛරං නු ඛො ඛතුරරණාති ආදීසු පඨවියං සම්බොධනං ඛිති පුච්ඡායං ඛොති විසජ්ජනභාවතො ඛො සද්දො පඨවිවාචකො හොතීති—ඛරූණා ඛාදෙදු නාඛොති ආදීසු සුඛෙ, තත්ථ හි ඛං සුඛං රූන්ධතීති ඛරූණා, ඛං සුඛං ඡෙදතීති ඛාදෙදු සාලු, න ඛං සුඛන්ති අඛං දුක්ඛං, තං නත්ථි එත්ථාති නාඛො අඛොනාති අත්ථො හොතීති—ඛමලං ඛලසං ඛනත්ථාරෙ ඛන්දරෙ ඛෙවට්ටො ඛොසරෙති ආදීසු ජලෙ උදකම්හි, තත්ථ හි ඛං උදකං අලං කරෙන්තීති ඛමලං පදුමං, ඛෙන උදකෙන ලසතීති ඛලසො, සුසණ්ඨානො මඞ්ගලඝට විසෙසො ඛෙන උදකෙන තරිතබ්බො අතික්කමිතබ්බොති ඛනත්ථාරො, නිරූදකපදෙසො ඛෙන උදකෙන දරියති පදාලියතීති ඛන්දරො, ඛෙ උදකෙ මච්ඡගහණත්ථාය වට්ටතීති ඛෙවට්ටො ඛෙ උදකෙ සරන්ති ඔසරන්තීති අත්ථො හොති—ඛෙසා ඛාණ්ඩාති ආදීසු සීසෙ, තත්ථ හි ඛෙ සීසෙ සෙනන්ති උප්පජ්ජන්තීති ඛෙසා ඛං සීසං ඡින්දති එත්ථාති ඛාණ්ඩා අත්ථො හොතීති—

පුමො සබ්බත්ථ ඛො නාරි දෙති සබ්බත්ථ ඛා තුලං
දානං සබ්බත්ථ ඛං සාධුජනානං සබ්බද වරන්ති.

ආදීසු පකාසෙ පාකටෙ, තත්ථ හි සබ්බත්ථ දෙසෙසු ඛො පාකටො පුමො පුරිසො සබ්බත්ථ සබ්බදෙසෙසු ඛා පාකටා නාරි ඉත්ථි ච, සබ්බත්ථ සබ්බදෙසෙසු ඛං පාකටං තුලඤ්ච සාධුජනානං දානං පටිග්ගාහකානං වරං දානං සබ්බදා සබ්බකාලං දෙතීති අත්ථො හොතීති.

---

44. කච්චායනසාරය—මෙය ජංඝදාස නම්වූ සංස්කෘත පොත නිශ්‍රයකාරගණ සාදනලද්දේ පමණක් නොව ඉතා ප්‍රයෝජනවත් පොතක්ය කර්තෘ පාලි සංස්කෘත භාෂා දෙකම මනාලෙස ඉගෙණගත් බුරුමරටේ (කච්චායනභෙදයේ කර්තෘවූ) මහායස නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේය—මේපොත සෑදීමට නිශ්‍රයකාරගණ තිබෙන ජංඝදාස නම් ප්‍රකරණයද කර්තෘගේ නාමයෙන් ඒසේ නමුදු කාතන්ත්‍රව්‍යාඛ්‍යානය හෙවත් දෞර්ගසිංහවෘත්තිය නිශ්‍රය කරගණ සාදනලද සම්බන්ධාපදෙස නම් ප්‍රකරණය බව කියනලදී.

“ජංඝදාසකන්ති තන්නාමකො දෙසෙ නිසින්නෙන ජංඝාබලෙන සමන්නාගතත්තා දහරකාලෙ ආචරියස්ස දාසත්තා ච ජංඝදාසොති වොහාරිතබ්බභූතෙන කාලෙ ගතෙ ථෙරා වත්තුං අසක්කු

ණෙය්‍යත්තා ජංඝදාසොති වොහාරිතබ්බෙන ආචරියෙන කතත්තා තන්නාමකං සම්බන්ධොපදෙසනාමකඤ්ච පකරණං නිස්සාය....., තං පන සංඛෙපෙන කාතබ්බත්තා බ්‍යාඛ්‍යානං නිස්සාය සක්කතභාසාය කතත්තා සුද්ධමාගධිකා න වළඤ්ජෙන්ති"–යනාදියෙන් බලනු, මෙම පොතේ කාලය බාලාවතාර රූපසිද්ධි සම්බන්ධචින්තා චූළනිරුත්ති යන පොත්වලට පසුබව සහ කච්චායනභෙද ටීකාවට ඉස්සරබවත් කිය හැකිය—මේ ප්‍රකරණයට පුරාණ අභිනව යන ටීකා දෙකක් තිබෙනවත් ඇර පොතේ ප්‍රමාණය කච්චායනභෙදය පමණය, පරිච්ඡෙද 7 ක්‍ය—සාමඤ්ඤනිද්දෙස—ආඛ්‍යාතනිද්දෙස—කිතකනිද්දෙස—කාරකනිද්දෙස—සමාසනිද්දෙස—තද්ධිතනිද්දෙස—යන මේවාය—සාමඤ්ඤ නිද්දෙස නම් පරිච්ඡෙදයෙහි උත්තානුත්ත විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය ලක්ෂණ කියනලදී.

මූල ගාථා

"මුනින්දකොකා තමං මොහං හනිත්වා බොධෙසි පඞ්කජං,
ජනං සද්ධම්ම රංසීහි සො සම්පාලෙතු මං ජිනො.

මාගධිකාය බාලානං වුද්ධියා බුද්ධසාසනෙ,
වක්ඛං කච්චායනං සාරං නිස්සාය ජංඝදාසකං."

---

45. කච්චායනසාර අභිනවටීකාව—සංස්කෘත භාෂාවෙහි ප්‍රසිද්ධ සමර්ථයෙක්වූ සුනාපරන්ත රටේ එරාවතී ගංගා තීරයෙහි පචයෙති භාරජවිසින් කරවන ලද්දවූ ප්‍රාසාදයෙහි වැඩසිටිය සිරිසද්ධම්මවිලාස නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේවිසින් සාදන ලදී—මෙහි නාමය සම්මොහනාසිනී කියාය— කාලය රූපසිද්ධි අභිධර්මවිභාවිනී සාරත්ථවිලාසිනී නිරුත්තිමඤ්ජූසා යනාදි පොත්වලට පසුය—බාලාවතාර චූළනිරුත්ති සුසද්දසිද්ධි මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකා සම්බන්ධචින්තා සාරත්ථවිලාසිනීනම් පඤ්චිකාටීකා යනාදි නොයෙක් පාලිව්‍යාකරණ පොත්වලින් හා පාණිනී, චාන්ද්‍ර, කාතන්ත්‍ර, කාතන්ත්‍රටීකා, ශබ්දාර්ථභෙදචින්තා, භාසකාරි යනාදි නොයෙක් සංස්කෘත ව්‍යාකරණ පොත්වලින්ද උදාහරණාදිය ගෙණ ඒ ඒ ආචාර්ය්‍ය මහයන් දක්වා සාදා තිබෙන බව සහ මෙහි වාසනම් විභත්‍යර්ථ ටීකාවටද ගෙණ තිබෙන බවද බණවර දශයකට අඩු නොවන ප්‍රමාණවූ ඉතා විසිතුරු ටීකාවක් බවද කිය හැකිය.

මූල ගාථා.

"සද්දභෙදගතං බුද්ධං ධම්මං තෙන පවෙදිතං,
සංඝං තස්ස ගුණොපෙතං නමස්සිත්වාන සාදරං.

ටීකා කච්චානසාරස්ස වුච්චතෙ මොහනාසනී,
පුරාතනා ච යා ටීකා න තා සම්මොහනාසනී.

තස්මා චන්දාදි මාලම්බ ගන්ථං කච්චායනාදිකං,
උත්තානත්ථ පදං හිත්වා සාධිප්පායත්ථ වණ්ණනං,

සඛා යා වුච්චතෙ ටීකා මයා සම්මොහනාසනී,
ඉදං චිත්තෙන නිසාමෙථ සාධවො සාරගෙසිනො."

මෙහි පොත්ගැණ උපදෙස දීමක් මෙසේය.

"යත්ථ ච කාරණෙනාති වක්ඛති තත්ථ ජයකාරං අග්ගහෙත්වා දෙවාදිකාරං අග්ගහෙත්වා සබ්බමකාරමෙව ගහෙතබ්බං, යත්ථ ච පච්චයාති තත්ථ ච රතන මති කාසිකාදි පච්චයො අග්ගහෙත්වා කාරණන්තබ්‍යඤ්ජනපච්චයාව ගහෙතබ්බා, යත්ථ ච සඞ්ඛාතගණෙහීති වක්ඛති තත්ථ චාන්ද බ්‍යවහාරවසෙන කථා සද්දත්ථභෙදචින්තා ගහෙතබ්බා,"

අග ගාථා.

"නානාදීපෙසු සම්බුද්ධසාසනන්තාති විස්සුතො,
රක්ඛුඤ්ඤං පණ්ණාර සනානච මොළිලපාද රජ්ජිනී...

චාසෙ සනාරනොත්ති නාමෙන රඨෙ රඤ්ඤ්‍යතාමෙ,
නිරයනෙන තුලක්ඛනං රක්ඛසක්ඛානාභාවතො.

අච්චහමූල හෙදිස්ස නානා සම්පත්ති පූණ්ණිතො,
ධම්මිලඩාදි කිණ්ණස්ස පච්ජිමුත්තර භාවතො.

එරාවතී නදීතීරෙ මඩපල්ලනා නාමකෙ.
පණ්ණත්ත ධම්මරාජෙන පවසෙත්ථ රජිනා,

පාසාදෙ කාරිතෙ රම්මෙ නානාලංකාරලංකතෙ
සිරිධම්මවිලාසො සීලභූසන භූසිතො,

පාවචනෙ ච වෙදෙ ච සමාධිපිතචක්ඛුකො.
නානාපකරණ සාරං ආදාය කාරිදං වරං."

---

46. කච්චායනසාර පුරාණ ටීකාව—මෙය කවුරුන් විසින් කොයි කාලයක කරණලද්දක්ද යනු නියම වශයෙන් දැනගත නොහැකිය—කච්චායනභෙදයට පසුව බව දැනගත හැකිය—මුල් පොතේ ගාථා තේරුම් කිරීම පදොද්ධාර වශයෙන් නොව භාවය දක්වීම් වශයෙනි—අභිනව ටීකාව පමණ ප්‍රයෝජනවත් නොවේ නමුදු ගාථාවල භාවය දක්වීම ඉතා පැහැදිලිය—මුල් පොතේ දක්වන ලද ලක්ෂණ

වලට උදාහරණද මෙහි දක්වනලදී—ගාථාවල භාවය දක්වන්නෙත් මූල්පොතේ ගාථාවල් පෙය්‍යාලම් වශයෙන් දක්වා නොව සම්පූර්ණයෙන් දක්වා නමුදු පොතේ ප්‍රමාණය අභිනව ටීකාවෙන් කොටසක් පමණය—පොතේ මූල අග දෙකේම කර්තෘවිසින් සාදනලද ගාථා ඇති බවත් අපට දකින්ට ලැබුණු පොතෙන් දැනගන්ට නොලැබුනි—මූලට කිව්වුහරියේ ගාථාවත් හා එහි වර්ණනාව මෙසේය.

"සාධම්මසාධනං සිද්ධ මසිද්ධසෙසාපමාණකං,
උපමෙය්‍ය මසිද්ධන්තං ද්වයමෙක විභත්තිකං.

අසිද්ධස්ස අපාකටස්ස වත්ථුනො සාධම්මසාධනං සදිසගුණෙන සාධනං තං සිද්ධං පාකටවත්ථු උපමාණකංනාම, අසිද්ධං අපාකට වත්ථු උපමෙය්‍යකංනාම, තං ද්වයං උපමාණකඋපමෙය්‍යද්වයං එක විභත්තිකං—යථා ... ..."

අග—"කච්චායනසාරඅත්ථයොජනා නිට්ඨිතා" කියාය.

---

47. ගන්ධට්ඨිය—මෙනම් පොත ගන්ධාභරණයටත් ප්‍රථමකාල යෙහි දඹදිව මඟලනම් ස්ථවිරකෙනෙක් නිපාතාර්ථ ප්‍රකාශකරණපිණිස ආගමේ පොත්වලින් උදාහරණ දක්වා බණවර 1 කින් පමණ කරණලද්දකි—මෙහි බොහෝ අටුවා ටීකාදි පොත්වල නාමයන්ද සඳහන් කර තිබෙනවත් ඇර මෙහි නාමයද ගන්ධාභරණ ටීකාවෙහි සඳහන් කරණලදී—මෙයටද ටීකාවක් හා ව්‍යාඛ්‍යානයක්ද ඇති බව ගන්ධාභරණ ටීකාවෙන් දැනගන්ට තිබෙන නමුත් දකින්ට නොලැබුනි.

මූල ගාථව මෙසේය

"ගණගෙද විදුං බුද්ධං සසද්ධම්ම ගණුත්තමං,
අභිවාදිය භාසිස්සං ගන්ධට්ඨිං සොතුජානතං."

අග ගාථා වරදින් ආකුල හෙයින් තනි පොතකින් සුද්ධකළ නොහැකියි.

---

48. විභත්‍යත්ථදීපනිය—මෙයද සතනවිභත්‍යර්ථයන් උදාහරණ සහිතව ප්‍රකාශ කොට වංසගමින් සාදනලද පොතක්වත් ඇර මෙහි නාමය කොයිම පොතකවත් සඳහන්ව තිබෙනවා දකින්ට නොලැබුනසෙයින් මෑත කාලයෙහි කවුද කෙනෙක් විසින් සාදනලදැයි සිතිය හැකිය—ප්‍රමාණය බණවරක් පමණයි—මීට ටීකාවක් ඇති බවකුත් දැනගන්ට නැත.

මූල ගාථා.

“සද්ධම්ම ගණං බුද්ධං වන්දිත්වා ඉසි සත්තමං,
දස්සිස්සං විභත්‍යත්ථං නිස්සායාචරියාසහෙ.”

ඝො බො කායෙ ච ගො සාරෙ ඝො රූපෙ බො සතො තථා,
මො රූපෙ ඡො සතෙ චෙති අත්ථො සත්ත විභත්තිනං.”

---

49. සංවණ්ණනානයදීපනිය—බුද්ධ වර්ෂ 2195 ට කිට්ටු කාලයෙහි බුරුමරටේ වැඩසිටිය ජම්බුධජ නම් තෙරුන්වහන්සේවිසින් උල්ලිඞ්ග, වුත්ති, සම්බන්ධ, යනාදිවූ සහ පද, අර්ථ, පදාර්ථාදිවූද සංවණ්ණනා ක්‍රමය ප්‍රකාශ කොට සාදනලද ගාථා සියයකට වැඩිනොවන තරම් පොතකි—මෙහි උල්ලිඞ්ගකාණ්ඩය, පදකාණ්ඩය, නීතාර්ථ කාණ්ඩ යයි කාණ්ඩ තුනකි.

එහි මුල අග ගාථා මෙසේය.

“වණ්ණිතාපි ඛිණා වණ්ණා යස්සාභිධානවණ්ණිනො,
නරාමර සමනෙතාහි වන්දිම් තං සුවණ්ණවං.

වණ්ණනාසුද්ධිහි විසුද්ධිහි සංවණ්ණිතෙහි වණ්ණිතා,
විචිත්තා යෙව සොභන්ති වන්දිම් තං ජිනෙරිතං....

තිපෙටක වණ්ණනාසු බහුවිජ්ජන්ති යෙ නයා,
තතො තග්ගහණූපායා දීපිතෙසා සමාසතො.

පාළිධම්මෙසු විසුද්ධං කොසල්ලත්ථාය යා කතා,
වණ්ණනං වණ්ණනාසුද්ධිහි නානානය විචිත්තකා.

තස්සා තං දීපනත්ථෙන වණ්ණනානය දීපනී,
ඉති අන්වත්ථ නාමෙන සන්නිට්ඨාන මුපාගතා.

බොධො දබ් ජුතෙ ගාමෙ ජාතෙන ජනියා මයා,
රචිතා නිට්ඨිතං එසා ජිද්දීසි චන්දරූපකෙ.

සක්කරාජෙ ජුංසෙ ජුණ්හෙ බුධවාරෙකාදසමෙ,
පච්ඡාභත්තම්හි වාරිස පදවාරම්හි නිබ්බකො.

---

50. වාච්චවාචකය—අරිමද්දනනුවර සමීපයෙහි වැඩසිටිය ධම්මදස්සී නම් සාමණේර නමක් විසින් කර්තෘ කර්මාදි අෂ්ටප්‍රකාර වාච්‍යයන් හා විභක්ත්‍යාදි දශප්‍රකාර වාචකයන්ද ගැණ සාදනලද ගාථා 100 යක පමණ පොතකි—අවුරුදු හාරසියයකට ඉහත බව කියහැකිය;

මූල ගාථා.

“නත්වා ජිනං නිරුත්තඤ්ඤුං වක්ඛාමි වච්චවාචකං,
පුබ්බාචරිය සීහානං නයං නිස්සාය සාසනෙ.

ඡකාරකො ච භාවො ච සම්බන්ධො චට්ඨා වච්චං,
දුතියා තතියා වාපි චතුත්ථී පචමී ඡට්ඨී.

අග—වච්චං වුච්චති යො අත්ථො දුතියාදීහි වුච්චති,
අත්ථං වුච්චති යො සද්දො ඉති සද්දො සවාචකො.

උපසග්ගා නිපාතා ච වෙ තෙ හොන්ති අවාචකා,
කත්තුතාදි විමුත්තත්තා අඤ්ඤවිසයතොපි ච ”

---

51. වාච්චවාචකටීකාව—බුරුමරටේ සලලවතී ගඟාව අසල රාජමාත්‍යයෙක් විසින් සාදවනලද බෙමාවතාර නම් විහාරයෙහි වැඩ සිටිය සද්ධම්මනන්දි නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේ විසින් බුද්ධ වර්ෂ 2312 දී සාදනලද බණවර දෙකකට අඩු නොවන තරම් පොතකි—සද්දත්ථභෙදචින්තා, බාලාවතාර, අභිධානප්පදීපිකා, සද්දනීති යනාදී පොත්වලින් උදාහරණ කර තිබේ.

මූල ගාථා.

“නත්වාං නාථං දයාපන්නං සබ්බඤ්ඤෙය්‍යවිජානකං,
ස්වාක්ඛාත මස්ස ධම්මඤ්ච සංඝං නිරඞ්ග මුත්තමං,
පවුත්තං පරියත්තිම්හි සොතූන මහි කාංඛිනා,
ඤාණ රංසීති නාමෙන ථෙරෙන අභියාචිතො.

සමාසෙන කරිස්සාමි වච්චවාචක වණ්ණනං,
පුබ්බාචරිය සෙට්ඨානං නිස්සායෙ වූපදෙසකං.”

සමාසවාචකය ගැන දක්වනලද පාඨයක් මෙසේය.

“එවං විභත්තිවාචකං විභජිත්වා ඉදානි සමාසවාචකං විභජන්තො ද්වන්දදිගුකම්මධාරයසමාසානං එකසෙසවජ්ජස්ස වාචකත්තා තෙනාව සංඛෙපතො දස්සෙතු මාහ සමුච්චයොච්චාදි තත්‍රායං යොජනා ද්වන්දෙන සමුච්චයො එව වුත්තො දිගුනා ච කම්මධාරයෙන ච තුල්‍යත්ථො එව වුත්තො තෙහි සමුච්චය දිගුකම්මධාරය සමාසෙහි සම්බන්ධො න වුත්තො කාරකං ච ද්වන්දෙන වුත්තන්ති—සමොධානෙත්වා උච්චයො ගාහො සමුච්චයො සම්පිණ්ඩනං, සො පන අත්ථවසෙන කෙවල සමුච්චයො අන්වාචයො ඉතරෙතරයොගො සමාහාරො චාති චතුබ්බිධො, තත්ථ කෙවලසමුච්චයෙ අන්වාචයෙ ච සමාසො න භවති ක්‍රියා

සාපෙක්ඛතාය නාමාන මඤ්ඤමඤ්ඤං අයුත්තත්ථභාවතො, යථා චීවරඤ්ච පිණ්ඩපාතඤ්ච සෙනාසනං අදාසි, දානඤ්ච දෙහි සීලඤ්ච රක්ඛාහීති, ඉතරෙතරයොගෙ සමාහාරෙ ච සමාසො භවති තත්ථ නාමාන මඤ්ඤමඤ්ඤං යුත්තත්ථභාවතො."

අග මෙසේය—"සලලාවතියා නාම නදියා පච්ඡිමභාගෙ......වෙසුනො රථා නාමස්ස රාජමහාමත්තස්සාරාමභූතෙ බහූනං සාසනවුඩ්ඪිකාමානං නිවාසට්ඨානෙ විහාරෙ ඛෙමාවතාරනාමකො වසන්තෙනානෙකගුණසාලිනා සද්ධම්මනන්දීති ගරූහි ගහිත නාමධෙය්‍යෙන ථෙරෙන කතායං වාච්චවාචකා වණ්ණනා."

---

52. සද්දවුත්තිය—තම්බදීපරට්ඨේ විජය පූරය සම්පවාසී සද්ධම්මගුරු නම් ස්ථවිරකෙනෙක් වෙන ස්ථවිර කෙනෙකුගේ ආරාධනාව පිට බුද්ධ වර්ෂ 2200 ට ප්‍රථම සාදනලද බව කච්චායනභෙදටීකාදියට මෙහි ගාථා ගෙණ තිබෙන හෙයින් පෙණේ.

මෙහි අදහසනම් ජාති, ගුණ, ක්‍රියා, ද්‍රව්‍ය, නාම, යන පඤ්චප්‍රකාර ශබ්දයන්ගේ ප්‍රවෘත්ති හා ස්වාර්ථ, ද්‍රව්‍ය, ලිඞ්ග, සංඛ්‍යා, කාරක වශයෙන් ප්‍රභේදවන බවද, කර්ම කර්ත්‍රාදී අෂ්ටප්‍රකාර වාච්‍යයන් හා ප්‍රථමා ද්විතීයාදි දශ ප්‍රකාර වාචකයන්ද දැක්වීමයි—ජාත්‍යාදි පඤ්චකය ගැණ තර්ක ශාස්ත්‍රයෙහිද සමහර කරුණු දක්වනලදී-මෙහි පරිච්ඡෙද බෙදීමක් නැතුවත්ඇර පොතේ ප්‍රමාණය ගාථා 150ක් පමණයි—වෙන පොත්වලදී "සද්දවුත්ති" යන නාමය මිට ව්‍යවහාරකර කර තිබෙන නුමුත් මෙහිදී සඳහන් වෙන්නේ "සද්දවුත්තිපකාසක" යන නාමයයි.

මූල ගාථා සහ වෙනත් ගාථා කීපයක් මෙසේය.

"අනන්ත ගුණ සම්බුද්ධං සද්දවුත්ති පකාසකං,
සද්ධම්මාරියසංඝ ච සක්කච්චං අභිවංදිය.

සද්දවුත්ති නිම්තෙතාසු ඡෙකකාමෙන භික්ඛුනා,
යාචිතොහං කරිස්සාමි සද්දවුත්ති පකාසකං.

සද්දො පඤ්ච විධො තාව ඤායතෙ පිටකත්තයෙ,
නාම ජාති දබ්බ ක්‍රියා ගුණසද්දාන භෙදතො...

සද්දත්ථො ජාති මෙවාති ආහ ජාතිපදත්ථිකො
දබ්බපදත්ථිකො චාහ දබ්බං වාහුනි චා පරෙ...

සතත්ථ දබ්බ ලිඟානි සංඛ්‍යා කම්මාදි කාරකං.
ඉති ලිඟස්ස විඤ්ඤෙය්‍යො අත්ථෙං විඤ්ඤූහි පඤ්චධා.

ද්විකො තිකො චතුක්කොපි පඤ්චකො වාපි විඤ්ඤුනා
අත්ථො ලිඟස්ස විඤ්ඤෙය්‍යො භෙදං ලිඟස්ස දස්සනා.

---

53. සද්දවුත්ති ටීකාව—බුරුමරටේ පොක්කාරාම නම් නුවර සමීපයෙහි ම්‍රංකපා නම් උයනේ නිවාසී සාරිපුත්ත නම් ස්ථවිරකෙනෙක් විසින් සාදන ලදී, කාලය අවුරුදු 218 කට මෑත මිස එපිට නොවේ බවද පොතේ ප්‍රමාණය බණවර හතරකට වැඩිනැති බවද කිය හැකිය—බාලාවතාර සද්දසාරත්ථජාලිනී කච්චායනභෙද යනාදි යෙන්ද උදාහරණ දක්වා තිබේ.

මූල ගාථා.

“ අනන්තඤාණං සම්බුද්ධං සද්දවුත්ති විජානනං,
මොහස්ස ධංසකං ධම්මං සංඝඤ්චාපි නිරඞ්ගණං.

සත්තඩං අභිවන්දිත්වා සිස්සානං ඡෙක පාපකං,
සද්දවුත්තිං පකාසිස්සං කරිස්සා මත්ථවණ්ණනං.”

මැ දහරියේ පාඨයක්—“ සප්පති ගච්ඡතීති සද්දො, උතුජො—සප්පති උච්චාරියතීති සද්දො, චිත්තජො—පුනපි දුවිධො සවිඤ්ඤාණක අවිඤ්ඤාණක වසෙන සවිඤ්ඤාණකො නාම චිත්තජො, අවිඤ්ඤාණකො නාම උතුජො.

සවිඤ්ඤාණක සද්දොයං හොති චිත්ත සමුට්ඨිතො,
අවිඤ්ඤාණකසද්දො යො සො හෙතුජසමුට්ඨිතො.

තෙසු සවිඤ්ඤාණකසද්දො ච නාමාදිවසෙන පඤ්චවිධො, පුනපි දුවිධො නිප්පන්නානිප්පන්නපාටිපදිකවසෙන, ධාතුවසෙන නිප්පන්නං නිප්පන්න පාටිපදිකං නාම, ධාතුවසෙන අනිප්පන්නං අනිප්පන්නපාටිපදිකං නාම—වුත්තඤ්ච.

නිප්පන්නො අපි ධාතුහි සද්දො හො ඉති ආදයො,
අනිප්පන්නොධ බ්‍යාබන්ති ධරබෙ ඛිපි භෙදතො.

තෙසු නිප්පන්නසද්දො ච නාමාදිවසෙන පඤ්චවිධො, පුන දුවිධො නිප්පන්නසද්දපටිරූපක අනිප්පන්නසද්දපටිරූපක වසෙන අනිප්පන්න සද්දො නාම, මුඛෙන උච්චාරිතො පුරිසොත්‍යාදි (?) අනිප්පන්නසද්දො නාම මුඛෙන අනුච්චාරිතො පොත්ථකෙසු ආරොපිතො තප්පටිරූපකො සද්දො තෙසු නිප්පන්නසද්දො ච නාමාදිවසෙන පඤ්ච විධො.”

අග ගාථාව.

"සාරිපුත්තොති නාමෙන මහාථෙරෙන විඤ්ඤුනා,
රචිතො අයං ගන්ථො සද්දෙසු බ්‍යත්ති ජනකො."

---

54. බාලප්පබොධනය—මෙය කාරක සමාස තද්ධිත ආඛ්‍යාත කිතකයන්ගේ ලක්ෂණ හෙළිදිය දක්වන්නාවූ බණවරක ප්‍රමාණ ගාථා පාඨ මිශ්‍රපූරණ පොතකි—කොයි කාලක කවුරුන්විසින් සාදනලද්දැයි දැනගණ්ට ක්‍රමයක් නොලැබුන නුමුත් කච්චායනභෙද සද්දත්ථ භෙදචින්තාදියට පසුව බව පෙනේ.

මූල ගාථා.

"පයොගමිච්ඡිතා ඤාතුං ඤෙය්‍යං කාරක මාදිතො,
සඤ්ඤාය ඡබ්බිධං භෙදං චොවීසති විධං පුන.
තත්ථ පඤ්චවිධො කත්තා කම්මං සත්තවිධං භවෙ.
කරණං දුවිධං චෙව සම්පදානං තිධා මතං,
අපාදානං ද්විධං වුත්තං තථා ධාරො චතුබ්බිධො,
කාරෙති කාරකං සබ්බං තස්මා ඤෙය්‍යං කමාදිතො.'

---

55. බාලප්පබොධන ටීකාව—මෙයද පෙළපොත සේම කොයිකලක කවුරුන් විසින් කරණ ලද්දැයි නොකිය හැකි නුමුත් රූපසිද්ධියෙන් උදාහරණ කර තිබේ—මෙහි නාමය "විචිත්‍රසාරය" කියාය, මෙහි මූල ගාථාව සහ ධාතු ගණ පොතකින් උදාහරණ කොට තිබෙන ගාථාවක් මෙසේය.

"බාලෙ විනා යොව අනන්ත බොධි
ධීරූප සෙවී වර බොධිලාභී,
බොධෙසි බොධෙය්‍යජනාබ්ජෂණ්ඩං
නත්වාන බුද්ධං කරුණාබ්ධිකං තං.
ඉද්ධිව ඉද්ධිමන්තානං ධාත්වත්ථො යො පකාසිතො,
නානා අත්ථසු වත්තන්ති අනෙකත්ථා හි ධාතවො."

---

56. සද්දබින්දුව—මෙය කච්චායන ව්‍යාකරණයෙහි සන්ධි නාම සමාසාදීන්ගේ උදාහරණ ප්‍රමාණය දක්වන ලද්දවූ ගාථා 21 ක් පමණ ඇති කුඩා පොතකි—උදාහරණ සාධ්‍ය කටපයාදි ගණනින් දක්වන ලදුවත් ඇර මෙහි ගාථා ටීකාව නැතිව තේරුම් ගණ්ට අමාරුවූ ගූඪාර්ථයන්ගෙන් යුක්තය—පූර්වස්වර ලොප් සන්ධි 64, පරස්වර

ලොප් සන්ධි 52, බ්‍යඤ්ජනාගම සන්ධි 64, බවද (සද්දසාරත්ථජාලිනියෙහි බ්‍යඤ්ජනාගම සන්ධි 256 බව) කියන ලදී—හ්‍රස්වාදි සන්ධි ගණන මෙහි නොකියනලද්දේ නමුදු වෙන පොත්වලදී හ්‍රස්ව සන්ධි 138, දීර්ඝසන්ධි 138, ප්‍රකෘති සන්ධි 320 ක් බව කියන ලදී එසේම පුල්ලිඟුයෙහි විභක්ත්‍යන්ත නාමපද 478—ස්ත්‍රී ලිඟුයෙහි 236—නපුංසක ලිඟුයෙහි 108 යයිද, සමාසයෙහි උදාහරණ 628 යයිද—නොයෙක් අර්ථයන්හි නොයෙක් ප්‍රත්‍ය වනහෙයින් තද්ධිත කිතක උදාහරණවල ප්‍රමාණය නොකිය හැකියයිද—ආඛ්‍යාතයෙහි විභක්ති අටට පචයන ධාතුවෙන් සිද්ධවූ උදාහරණ පද 1525 බව හා, ගමු යන ධාතුවෙන් සිද්ධවූ උදාහරණ පද 4575 බවද කියන ලදී—මෙහි කර්තෘ බුද්ධ වර්ෂ 2025 අරිමද්දන නුවර රජකම්කළ (විභත්‍යත්ථග්‍රන්ථකාරක කුමාරිකාවගේ පියරජවූ) ක්‍යච්වා නම් රජබව ශාසනවංශයෙහි කියනලද නුමුත් ටීකාකාරයාගේ අදහස රාජගුරු තෙරුන්නාන්සේ නමක්ය කියාය—අග ගාථාවෙන් දෙසංකාරයටම තේරුම් ගතහැකිය—පොත කුඩා නුමුත් සන්ධි නාමාදිවශයෙන් කාණ්ඩ හතකට බෙදන ලදී.

මූල අග ගාථා මෙසේය.

"යස්ස ඤෙය්‍යෙසු ධම්මෙසු නානුමත්තං පවෙදිතං,
නත්වා සධම්ම සංඝං තං සද්දබින්දුං සමාරභෙ.
තෙනෙව කිච්ච ජලිතො ජලිතො පදීපෙං
කාඩායනූතත් රතනොචිතගබ්භකොණෙ,
ධම්මාදිරාජගුරුනා ගරුමාමකෙන
ධම්මෙන යොධිපතිනා සගරුතතානීතො."

---

57. සද්දබින්දුටීකාව—මෙහි නාමය "ලීනත්ථසූදනී" කියාය—අරිමද්දන නුවර අසල ඡට්කාරාමවංසී ත්‍රිපිටකධාරී ඤාණවිලාස නම් ස්ථවිරයන්වහන්සේවිසින් බාලාවතාර වාචකොපදෙසාදි නොයෙක් පාළිපොත්වලින් හා සම්බන්ධවෘත්ති ආදි සංස්කෘත පොත්වලින්ද නොයෙක් කරුණු සංග්‍රහ කිරීමෙන් අලංකාර කොට සාදන ලද්දවූ බණවර 6 ක පමණ විසිතුරු ටීකාවකි—මුන්වහන්සේ සංස්කෘතටද සමර්ථයෙක් බව සමහර සංස්කෘත ශ්ලෝක පාළියට පෙරළා දක්වනලදහෙයින් පෙනේ—සාරස්වතාදියෙහි පෙනෙන

“ක්‍රියායාං පරිනිෂ්පත්තිර් යද්ව්‍යාපාරා දනන්තරං,
විවක්‍ෂ්‍යතෙ යදා යත්‍ර කරණං තත් තදාස්මෘතං.”

යනාමේ ශ්ලොකය

“කිරියාය පරිනිප්ඵත්ති යබ්‍යාපාරා මනන්තරං,
විවච්ඡතෙ යදා යත්‍ර කාරණං තං තදා මතං.”ති—මෙසේ පාළි යට පෙරලා තිබේ—පොතේ අග “රම්මං සීඝප්පවෙසාය” යනාදි ගාථාවට කර තිබෙන ටීකා වාක්‍යය මෙසේය.

“රම්මං සීඝප්ප වෙසාය පුරං පිටක සඤ්ඤිතං,
මග්ගොජු මග්ගතං මග්ගං සද්දරඤ්ඤස්ස විසොධිතො.”

පිටකසඤ්ඤිතං රම්මං පුරං සීඝං පවෙසාය මග්ගං ගන්තබ්බං මග්ගං, මග්ගතං මග්ගනත්ථානං ගවෙසනත්ථානං, සද්දසත්ථසංඛාතාරඤ්ඤෙ, උජුභූතො සද්දබින්දු ගන්ථසංඛාතො මග්ගො විසොධිතො මයාති සම්බන්ධො—අයමෙත්ථාධිප්පායො සංගීතිකාචරිය භූමිජෙ කාචරියෙහි සුමාපිතං, තීහි සංගීතිපරිඛාහි චෙව අක්ඛරපදව්‍යඤ්ජනානං පාකාරෙහි ච පරික්ඛිත්තං, සංවණ්ණනා ද්වාරගොපුරසහිතං නානානයමග්ගවීථීහි සුවිභත්තං විය රමණීයාරාමපොක්ඛරණීහි චෙව සුත්තන්ත සභාසාලා සන්ථාගාරෙහි ච අභිධම්මපාසාදකූටාගාරෙහි ච සමලංකතං, අභිධම්මිකවිනයධර සුත්තන්තික ඛත්තිය බ්‍රාහ්මණ ගහපතිකෙහි නිවුත්ථං, සද්දසත්ථිකෙහි සුරක්ඛිතං, අභිධම්මිකපුරොහිතෙහි චෙව විනයධරවිනිච්ඡයකමහාමත්තෙහි ච සුත්තන්තිකසෙනාගුත්තෙහි ච සුවිචාරිතං, නානාකුලා පබ්බජිතෙහි නානා වෙරජ්ජකෙහි උග්ගහණාදිවසෙන සමාකිණ්ණං, වාචානුග්ගාහණසජ්ඣායනසද්දෙහි අවිවිත්තං, දෙසනුස්සවසද්දෙහි සංඛුභිතං, සීලාදිවිවිධත්ථ විවිධාලංකාර විවිධරතනූපභොගපරිභොගසමපන්නං, පදව්‍යඤ්ජනපරමපානසංයුත්තං සද්ධම්මරජ්ජවරචක්කවත්තිතො සුරම්මපිටකමහානගරං පවිසිත්වා රමිතුං ගන්තබ්බමග්ගං ගවෙසනත්ථානං කුලපුත්තානං අක්ඛරපදලිංගවිභත්තිසන්ධිසමාසධාතුපච්චයාදෙසාගමලොපාදිජටිතාවිධ්‍යනන්තරවාදනන්තාරඤ්ඤදුග්ගසහිතෙ සද්දබින්දුසංඛාතෙ ගච්ඡගුම්බ කණ්ටක ගහණාදි ජටිතෙ ඛාද තුද කච්ඡනු තටාක කන්දරාදි දුග්ගසහිතෙ අනන්තාරමග්ගො මහාරඤ්ඤස්ස උජුමග්ගභූතො අයං සද්දබින්දුගන්ථමග්ගො විසොධිතො සමංකතො යො ච පිටක සංඛාතසුරම්මමහාපුරං පවිසිතුකාමො ඉමං සද්දබින්දු ගන්ථමහාමග්ගං පටිපජ්ජතූති.”

58. කාරකපුප්ඵමඤ්ජරිය—මහනුවර රජකළ කීර්ත්තිශ්‍රී මහරජතුමන්ගේකාලයෙහි ජීවත්ව සිටිය අතාරගම බණ්ඩාරරාජගුරුතුමන්විසින් කාරක ලක්ෂණාදිය ගැණ සනාත සහිතව කච්චායන රූපසිද්ධි න්‍යාස මොග්ගල්ලායනවෘත්ති පදසාධන ශබ්දනීති පචිකාප්‍රදීප බාලාවතාර පදාවතාර ශබ්දාර්ථචින්තා පාණිනී සාරස්වත අමරකොෂ යනාදී නොයෙක් පොත්වලින් වැදගත් කාරුණු සංග්‍රහකොට සාදන ලද (බණවර 25 ක පමණ) පොතක්—කාරක කාණ්ඩය ඉගෙණගන්නාවුන්ට මෙය ඉතාම ප්‍රයෝජනවත්ය.

මූල අග ගාථා මෙසේය.

“පූරිස සීහමුඛම්බුජ වාසිනී සරසභාව පණ්තවිලාසිනී,
මනසි මෙ පරමත්ථපසූදනී රමතු චාරු පවාස සුභාරතී.

ක්‍රියාකාරකසම්බන්ධං යෙ න ජානන්ති මාණවා,
පසූභිස්සහ තෙ තුල්‍යා බුරසිඟ විවජ්ජිතා.

ක්‍රියාදලාකිණ්ණ මනොපසාධනී
සධාතු කාලාදි පරාගපූරණී,
සුධීර සාරත්ථ සුගන්ධවාසනී
කරීයතෙ කාරකපුප්ඵමඤ්ජරී.”

“භාසායං මාගධීසාති ඤායතෙ තෙන ධීමතා,
මඤ්ඤෙ විඤ්ඤූතමතෙනාන තානි ඡකාරකානිහ.

ගම්භීර සද්දසරසත්ථ විසාරදෙන
කණ්ඨීරවෙනෙව කවිකුඤ්ජර භඤ්ජනෙන,
සංසාර සාගරසමුත්තරණාය තෙන
භණ්ඩාර රාජගුරුනාං ගුරුනා ගුණෙන.

වසිළුකිවා දිසු ඤය කුඤ්ජරී
විසිළු සදත් විහඟපඤ්ජරී,
වරිළු සන්තානනාපූරණඤ්ජරී,
සුනිමිතා කාරකපුප්ඵමඤ්ජරී.

59. සුධීරමුඛමණ්ඩනය—සමාසචක්‍රය යන නාමයෙන්ද ප්‍රසිද්ධවූ මෙම ග්‍රන්ථයද අතාරගම බණ්ඩාර රාජගුරුතුමන්විසින් සංග්‍රහකාරණලද්දකි—සංස්කෘත භාෂාවෙන් තිබූනු සමාස චක්‍රයෙන් පාළිභාෂාවට පෙරළණ ලදබව පොතේ අගගාථාවලම කියනලද්දේ නමුදු මෙහි සංග්‍රහ කොට තිබෙන්නේ රූපසිද්ධියෙහි සමාස තද්ධිත කිතක

ඌණාදි යන කාණ්ඩවල උදාහරණම බව මෙකී පොත්දෙක සම කර බලන කෙනෙකුට දැනගත හැකිය—මෙහි සමහර දෝෂයන්ද ඇති බව මේ කාලයෙහි සමහර උගතුන්ගේ කල්පනාවයි—මූල ගාථාවෙහි “තිලොකෙහි ථුතං නාථං” යන්නෙහි “තිලොකෙහි” යන බහුවචනය සදොෂ යයි “තිලොකාභිත්ථුතං නාථං” කියා සමහරු ව්‍යවහාර කෙරෙත්-එහෙත් සද්දසාරත්ථජාලිනී ආදියෙහි “තිභවෙසු වුය්හං” යනාදි තැන්වලද එසේවූ බහුවචන දක්නා ලැබෙත්—ශ්‍රීපාදස්ථානයෙහි හා සබරගමු පලාතේද නායක පදවියට පැමිණ වැඩසිටිය ශබ්දශාස්ත්‍රාතිදක්ෂ ආචාර්‍ය්‍ය සුමංගල මේධංකර මහා ස්ථවිරාදි අත්තරගම පරම්පරාවේ සමහර ගුරුවරු ව්‍යාකරණයෙහි බහුශ්‍රුතත්වය පිණිස ශිෂ්‍යයන්ට මෙකී පොතද අර්ථ කියවති—පොතේ ප්‍රමාණය බණවර තුනකට අඩු නැත.

මූල ගාථාව මෙසේය.

“තිලොකෙහි ථුතං නාථං නත්වා බුද්ධිප්පවඩ්ඪනං,
වක්ඛාමි සහිතත්ථානං සුධීරමුඛමණ්ඩනං.”

අග ගාථා.

“යදා සකිත්තිසිරිරාජසීහො
සදා සමාපජ්ජ පුරම්හි මස්මිං,
තදා සුසෙඛණ්ඩසිලාභිධානො
උදුර රජතත මයං විරාජෙ.

පුරා සක්කතභාසාය සීහළත්ථාය තං සතං,
සමාසවක්ඛානං විහිතං සුධීරමුඛමණ්ඩනං.

භණ්ඩාරරාජගුරුනා අත්තරගාම වංසිනා,
තමෙව පරිවත්තෙත්වා පාළියා නිමිතං මයා.”

---

60. ධාතුමඤ්ජූසාව—පාලිභාෂාවේ වචනවල බීජයන්වැනිවූ ධාතූන් අර්ථ සහිතව ප්‍රකාශ කොට අන්ත්‍යාස්ථ අකුරු පිළිවෙළින් ගළපා ගාථා 150 කින් පමණ “යක්ඛද්දිලෙන්” හෙවත් යක්ගිරිලෙන (යක්දෙස්සාගලයයිද කියත්) නම් විහාරයෙහි වැඩසිටිය සීලවංස නම් ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින් විරචිතවූ ධාතු පොතක්ය—ග්‍රන්ථ 100ක් පමණවූ ධාතු පාඨය මීට පූර්ණ වූවිද එහි නොකියන ලද්දවූ ධාතු මෙහි සංග්‍රහිතයි—වොපදෙව නම් පණ්ඩිතයා විසින් සංස්කෘත ධාතු සංග්‍රහ කොට කරණලද “කවිකල්පද්‍රුම” නම් ධාතු පොත

ගුරු කිරගණ මෙස සංදු තිබෙන බව පෙනේ—මීටපූරණ සන්නයකුදු ඇති නමුදු එයින් ආධුනිකයන්ට සම්පූර්ණ ප්‍රයෝජන අඩු හෙයින් දොන් අන්ද්‍රිස් ද සිල්වා බටුවන්තුඩාවේ පණ්ඩිතුමන් විසින් ශුද්ධ කොට යහපත් පිළිවෙළකට යොදා ඉංග්‍රිසි සිංහල අර්ථ සහිතව අච්චුගසවා ප්‍රසිද්ධ කොට තිබෙන හෙයින් එහි ක්‍රමය ඇඟවීම පිණිස වැඩි කරුණු මෙහි කියන්ට ඕනෑ නැත.

මූල අග ගාථා දෙක මෙසේය

"නිරුත්තිනිකර පාර පාරග වාරනතාගං මුනිං,
වන්දිත්වා ධාතුමඤ්ජූසං බ්‍රූමි පාවචනඤ්ජසං.

සද්ධම්මපංකෙරුහරාජහංසො
ආසික්ඛධම්මත්ථී සීලවංසො,
යක්ඛද්දිලෙනාධිවාසවාසී
යතිස්සරො සොයමිදං අකාසි."

61. පාළිනාමවරනැගිල්ල—කාත්‍යායන පාළිව්‍යාකරණ ක්‍රමය පුහුණු කිරීමට පටන්ගන්නවුන්විසින් පළමුවෙනි පොතක් වශයෙන් භාවිතාකරන්නාවූ මෙකී පොත පූරණ ආචාර්ය කෙනෙක්විසින් රූපසිද්ධියෙන් සංග්‍රහකරණ ලද්දක් නුමුත් බාලාවතාර ක්‍රමයටද ගැළපෙනුය—රූපමාලා නම් ප්‍රකරණයද මීට උපකාරවශයෙන් කරණලද්දකි—අංඛ්‍යාත ක්‍රියාවරනැගිල්ලද ක්‍රියා පද ගැණ මෙසේම ගළපන ලද්දකි—වගේගොඩ ස්ථවිරයන් වහන්සේ විසින් විරචිතාවූ "ආඛ්‍යාතපදය" නම් ප්‍රකරණයද ආඛ්‍යාත වරනැගිල්ලට උපකාරපිණිස ගළපන ලද්දකි—මෙසේම අපවිසින් සංග්‍රහකරණු ලබන මෙම "නාමමාලා" නම් ග්‍රන්ථයද පාළිනාමවරනැගිල්ල ගැණ උපකාර පිණිස ගළනපන ලද්දක් බව දත යුතුයි.

තවද—මෙහි නම් සදහන්කරණු ලැබූවාවූ පොත් හැර අපවිසින් නොදක්නා ලද්දාවූ මහානිරුත්තිප්‍රකරණ, සන්ධිවිසොධනාදී පාළි ව්‍යාකරණ පොත්ද බොහෝය.

මෙසේ පාළිභාෂාවේ ශබ්දශාස්ත්‍රය නොයෙක් ආචාර්යවරයන්වහන්සේලාවිසින් විරචිතාවූ අන්‍යෝන්‍ය විසදෘශ මතභේද ඇති නොයෙක් ග්‍රන්ථසාරයන්ගන් ආකීර්ණහෙයින් බාලාවතාරදී සම්ක්ෂිප්ත එක ග්‍රන්ථයකින් ව්‍යාකරණ ලියා කියා ඉගෙණගත්තාහු නමුදු ඔවුන් ශබ්දශාස්ත්‍රයෙහි සම්පූර්ණ බහුශ්‍රැතත්වය ප්‍රාර්ථනාකරන්නාහු නම් ඉතර ග්‍රන්ථයන්ද අසා බලා ගත යුතු වන්නාහුය—පදසිද්ධික්‍රමයේ පොත් අතරෙන් අනික් පොත්වලට වඩා බාලාවතාරය

කුඩාහෙයින් පාඩම්කිරීමේ ඵාසුකම් සලකා ලංකාවේ ගුරුවරයන් විසින් කාලයක පටන් එයින්ම ශිෂ්‍යයන්ට ව්‍යාකරණ පුහුණු කරවන නුමුත් බුරුම සියම් රට දෙකේ එසේ නොවේය—බාලාවතාරයෙහි කාරක කාණ්ඩය ඉතා විසිතුරු නමුදු සන්ධි නාමාදි කාණ්ඩ කච්චායන රූපසිද්ධ්‍යාදියෙහි මෙන් සම්පූර්ණ නුවූ නිසා බාලාවතාරයෙන් ව්‍යාකරණ පුහුණු කරවනු ලබන ශිෂ්‍යයන් විසින් පසුවවත් කච්චායන රූපසිද්ධ්‍යාදියෙහි දක්නාලද අමුතු පද සිද්ධික්‍රමාදියද අවශ්‍යයෙන්ම අසා බලා ගතයුතු වෙත්—එසේත් බොහෝදෙනා විසින් එකියන ලද පොත් නිරායාසයෙන් ලබා ගැනීමත් දුෂ්කරවා පමණකුත් නොව එසේ ලබාගත්තාහු නමුදු ඒවා පණ්ඩිතයන් විසින් ශුද්ධ කොට අච්චුගසවා නැති නිසා අතින් අතට ලිවීමෙන් සජාතවූ නොයෙක් ලිපි දෝෂවලින් ආකුලහෙයින් ආධුනිකයන් විසින් ඒ ලිපි දෝෂ ශුද්ධ කොට ප්‍රයෝජන ගැනීමත් දුෂ්කරවූ කාරණයක්ය—යන මේ ආදී කරුණු කල්පනා කළාවූ අපවිසින් බාලාවතාරයෙන් ව්‍යාකරණ ලියා කියා ඉගෙණගන්නාවූ ආධුනිකයන්ගේ ප්‍රයෝජනය පිණිස නාමකාණ්ඩය ගැණ පමණවත් රූපසිද්ධ්‍යාදි කොයි පොත්වලත් සඳහන්වූ විභාගාදිය ප්‍රකාශ කොට සංග්‍රහයක් කරණු කැමතිව මෙම "නාමමාලා" නම් ප්‍රකරණය සම්පාදනය කරණු පිණිස නොයෙක් පොත්වලින් (ඒනම්, කච්චායන, මොග්ගල්ලායනවෘත්ති, රූපසිද්ධි, පයෝගසිද්ධි, ශබ්දනීති, චූළනිරුත්ති, පදසාධන, එහි ටීකා සම්බන්ධචින්තා, එහි ටීකා, සද්දසාරත්ථජාලිනී, එහි ටීකා, කච්චායනසාර, එහි ටීකා, කච්චායනභේද, එහි ටීකා යනාදි ශබ්ද ශාස්ත්‍රයට අයිති බොහෝ පාළි පොත්වලින් හා, පඤ්චිකා ප්‍රදීප, ගඩලාදෙණිසන්න, රූපසිද්ධි සන්නාදි සන්න පොත්වලින්ද, පාණිනී, සාරස්වත, කාතන්ත්‍ර, ප්‍රබෝධචන්ද්‍රිකාදි සංස්කෘත පොත්වලින්ද, සගී, අටුවා, ටීකා, අනුටීකා, යනාදි ආගමට අයිති පොත්වලින්ද) ඒ ඒ ස්ථානවලට ප්‍රයෝජනවත් වැදගත්කරුණු උපුටා සංග්‍රහ කරණ ලද්දේ පමණක් නොව, මෙහි ශබ්දමාලාවල බාලාවතාර ක්‍රමයෙන් සිද්ධකළ නොහැකි හෙවත් බාලාවතාරයෙහි නොදක්වන ලද්දවූ විභක්ත්‍යන්ත පදයන් වෙන්වශයෙන් මේයයි දැනගණු පිණිස ඒ පද මෙලෙස [ ] ලකුණු දෙකකට ඇතුල් කොට දක්වන ලද්දේය.

තවද ශබ්දමාලා කාණ්ඩයෙහි ඒ ඒ පිටුවල පාඩම් කටයුතුවූ කොටස වෙන් කොට දැනගණු පිණිස ඒවා ඉරකින් ඉහළට වෙන් කොට ඒ ඒ ශබ්දමාලා ගැණ දතයුතුවූ විශෙෂ විභාග ඒ ඉරෙන් පහත දක්වන ලදී.

ශබ්දමාලා අවසන්වූ තැන්වල දක්වනලද්දාවූ ගාථාපාඨයන්ගේ වචනවල අර්ථ ඒ ඒ තැන්වලම සඳහන් නොකළ නිසා ශබ්දමාලා කාණ්ඩය අවසානවූවායින් පසු ඒ සියලු වචන අකාරාදි ක්‍රමයෙන් යොදා එහිදී දක්වන ලද්දේය.

ශබ්දමාලාවලට අයිති ප්‍රථමා ද්විතීයාදි විභක්තීහු අන්‍ය විභක්ත්‍යර්ථයන්හිද පවත්නා හෙයින් ඒ ප්‍රභෙද පෙන්වාදීම පිණිස “විභක්තිභෙද” නම්වූ කාණ්ඩයත්ද—විභක්තිභෙද කාණ්ඩයෙහි සඳහන්වූ කර්ම කර්තෘ ආදීන්ගේ ප්‍රභෙද හා ලක්ෂණ දක්වනු සඳහා “කර්මකාරක ලක්ෂණ—කර්තෘකාරක ලක්ෂණ—කරණකාරක ලක්ෂණ—සම්ප්‍රදානකාරක ලක්ෂණ—අපාදානකාරක ලක්ෂණ—සාමි ලක්ෂණ—ආධාරකාරක ලක්ෂණ—කර්මප්‍රවචනීය ලක්ෂණ—භාවලක්ෂණ”—යන කාණ්ඩ නවයත්ද—යථොක්ත විභක්තීන්ගේ එකවචන බහුවචනවල ප්‍රභෙද දක්වනු සඳහා “එකවචන බහුවචන ප්‍රභෙද” නම්වූ කාණ්ඩයත්ද—යථොක්ත කර්ම කර්තෘ ආදීන්ගේ උක්ත අනුක්ත ක්‍රම දක්වනු සඳහා “උක්තානුක්තභෙද” නම්වූ කාණ්ඩයත්ද—විභක්තිසම්බන්ධාදීන්විසින් ආශ්‍රය කරණු ලබන්නාවූ විශෙෂණ විශෙෂ්‍යයන්ගේ ප්‍රභෙදාදිය පෙන්වාදීම පිණිස “විශෙෂණවිශෙෂ්‍ය විභාග” නම්වූ කාණ්ඩයත්ද—විශෙෂණයාගේම විශෙෂයන්වූ ක්‍රියා විශෙෂණයාගේ ප්‍රභෙද දක්වනු සඳහා “ක්‍රියා විශෙෂණ ලක්ෂණ” නම් වූ කාණ්ඩයත්ද—පූර්වාරම්භකාණ්ඩය පුල්ලිංගික—ස්ත්‍රීලිංගික—නපුංසකලිංගික—සර්වනාම—සර්වනාමසංඛ්‍ය අසර්වනාමසංඛ්‍ය—ඉලක්කම් ක්‍රම—සංඛ්‍යාශබ්දනිෂ්පත්ති ක්‍රම—අකාරාදිය—යනාදී කාණ්ඩත් සමග මෙසේ කාණ්ඩ 24 කින් සම්පූර්ණ කොට මෙම ප්‍රකරණය නිෂ්ඨාකරණලද්දේය—මෙසේ අපවිසින් ලොකශාසනාභිවෘද්ධිකාමී අදහසින් බොහෝ වෙහෙස මාන්සි ගෙණ නොයෙක් පොත්පත් බලා සම්පාදනය කරණ ලද්දාවූ මෙම ග්‍රන්ථයෙන්, ශාස්ත්‍රාගමධාරී පණ්ඩිතයින්ගේ ඥාණාභිවෘද්ධියක් කෙසේ නමුදු ශබ්දශාස්ත්‍රාභිලාෂී ආධුනිකයන්ගේ ඥාණාභිවෘද්ධියට හේතුවක් නොවේයයි නොසිතිය හැකිය—මෙබඳුවූ සහ

මීට වඩා උත්කෘෂ්ටතරවූද ග්‍රන්ථසාරයන් සම්පාදනය කිරීමෙන් මුද්‍රණයන්ත්‍රාධාරයෙන් ශබ්දශාස්ත්‍රාර්ථීන්ගේ සිත් සතුටු කිරීමට ශක්තිවන්තු පණ්ඩිතයෝ මේකාලයෙහි ලංකාද්වීපයෙහි ඉතාම දුර්ලභ නොවන්නාහු නමුදු, මෙබඳු ක්‍රියා ගුණ ව්‍යාවෘත වීම ශාසනොපකාරී නුවූ දූෂ්‍ය ක්‍රියාවලට අනතාගීත කොට අර්ථද්‍රෝහී සමහර තුහක පුද්ගලයන් විසින් ලෝකයාට ඇඟවීමෙන් යථොක්ත සමහර පණ්ඩිතයින්ගේ සිත් බොහෝ සෙයින් මන්දෝත්සාහයට පැමිණ තිබෙන හෙයින් ආධුනිකයන්ගේ අත්වලට ශාස්ත්‍රාගමාභිවෘද්ධි හේතුභූත අභිනව පොත්පත් ලැබීම දුර්ලභව තිබේ—යම් යම් දේවල ප්‍රමාණාදියක් නොදන්නා ඊර්ෂ්‍යාවතුන්ගේ කල්පනාකොසේ නමුදු සුදුසුවූ විධිවලින් ශාස්ත්‍රාගම සම්බන්ධ පොත්පත් සුලභ කිරීම පණ්ඩිතයන් විසින් කටයුතුවූ ලෝකශාසනාභිවෘද්ධිහේතුක ක්‍රියාවක් යයි අර්ථානර්ථවේදී පණ්ඩිතයින්ගේ කල්පනාවයි—මේකාලයෙහි ලෝකයාවිසින් ඒත්තුගණු ලැබූවාවූ පණ්ඩිතයෙක් විසින්ද,

"සතාවීතු වා නින්දතු වා පෘථග්ජන
සතාසතු කිං සඝන් මම කොවිදෛජනඃ,
ප්‍රමාණ මසමින් දෘශ්‍යතෙ ච යඃ පරන්
ශ්‍රමච ජානාති කෘතො තාදෘශී."

යන්නෙන් කියනලද්දක් මෙන් එබන්දෙවත් එබඳුන්ගේ නින්දා ප්‍රශංසා දෙකවත් මෙසේවූ දෙයෙහි ප්‍රමාණ නොව, මෙබඳෙහි ප්‍රමාණයෝ නම් මෙබඳුන් කිරීමෙහි ප්‍රමාණයද වෙහෙස මාන්සිසද දන්නාවූ ලෝකාර්ථසිද්ධිකාමී අනුසූයක කාරුණාවන්ත පණ්ඩිතයෝමය—එසේහෙයින් යථොක්ත කල්පනාවලට පිටුවහල් නොවී ශක්තිවන්ත පණ්ඩිතයන්විසින් ශාස්ත්‍රාගම සම්බන්ධ පොත්පත් සුලභ කිරීමෙන් ලෝකශාසනාභිවෘද්ධිය කිරීම යහපත්මය.

තවද—විශේෂ බුද්ධිසම්පන්නවූ මහා පණ්ඩිතොත්තමයන් විසින් ලැබිය යුතු ග්‍රන්ථකර්තෘත්වකීර්තිය මෙම "නාමමාලා" නම් සුළු සංග්‍රහය කිරීමෙන් ලබනු කැමති මන්දබුද්ධිවූ අපගේ ප්‍රමාද භ්‍රමාදිය ආශ්‍රය කළාවූද මුද්‍රාංකණවශයෙන්වූද යම් යම් දෙස් මෙහි ඇතුව තිබෙන්ට පුළුවන—කාලිදාස නම් මහා කවීන්ද්‍රවිසින් පවා රඝුවංශ නම් මහා කාව්‍යය පටන් ගැනීමේදී

"මන්දඃ කවියශඃ ප්‍රෙප්සුඃ ගමිෂ්‍යාම්‍යුප හාස්‍යතාං,
ප්‍රාංශුලභ්‍යෙ ඵලෙ මොහා දුද්වාහුරිව වාමනඃ."

යන්නෙන්—"පණ්ඩිතයන්විසින් ලැබිය යුතුවූ (කාව්‍ය නිර්මාණයෙන් සඤ්ජාතවූ) කීර්තිය ලබනු කැමැත්තාවූ මෝඩවූ මම, උස් මිනිසෙකුවිසින් නෙලා ගතයුතුවූ ගෙඩියකට අත එසෙවුවාවූ මිටි මිනිසෙක් මෙන් සිනාසිය යුතු බවට පැමිණෙන්නෙමි"—යි මෙසේද කියා තිබියදී අපවැන්නන්ගේ ග්‍රන්ථවල ගුණදෙෂ ගැණ කියනුම කිම—ඒපමණකුත් නොව කෙනෙකුට නොපෙනුනු දෙෂයක් තවත් කෙනෙකුට පෙනීමද, එක්කෙනෙකුට නිදෙස්ලෙස වැටහෙන යමක් අනික් කෙනෙකුට සදෙස්ලෙස වැටහීමද, මනුෂ්‍ය සවභාවකි—එසේහෙයින් මෙංන මෙංන අංකාරයකින් නාමුදු මෙහි විද්‍යමාන වියහැකිවූ උපස්ඛලිතයන් ලොකශාසනාභිවෘද්ධිකාමී ශාස්ත්‍රඥපණ්ඩිතවරයෝ ශොධනයකිරීමෙන් ලොකාර්ථ සිද්ධිය කෙරෙත්වා යනු අපගේ ප්‍රාර්ථනාවයි.

W. Subhuti Terunnanse.

ශබ්දමාලා කාණ්ඩයේ
පටන් ගැණීම.

සප්ත විභක්තීන්ගේ අර්ථකියන ක්‍රමය පෙන්වනු සඳහා බුද්ධ ශබ්දය පමණක් අර්ථ සහිතව දක්වා එතැන්පටන් පුල්ලිංගිකාදී ශබ්දයන්ගේ නාමමාලාක්‍රමය පිළිවෙළින් දක්වනු ලැබේ.

බුද්ධ ශබ්දයෙහි ඇදී.
Declension of *Buddha*.

	එකවචන. Singular.	බහුවචන. Plural.
ප්‍රථමා- Nom.	බුද්ධො, සර්වඥතෙම. Buddha.	බුද්ධා, සර්වඥවරයෝ තුමූ. Buddhas.
ආල- Voc.	(භො) බුද්ධ, බුද්ධා, (පින්වත්) සර්වඥයන්වහන්ස. O Buddha.	(භවන්තො)බුද්ධා, (පින්වත්) සර්වඥවරයිනි. O Buddhas.
ද්විතී- Acc.	බුද්ධං, සර්වඥයන්වහන්සේ. Buddha.	බුද්ධෙ, සර්වඥයන්වහන්සේලා. Buddhas.
තෘතී- Ins.	බුද්ධෙන, සර්වඥයන්වහන්සේ විසින්. by Buddha.	බුද්ධෙහි, බුද්ධෙභි, සර්වඥයන්වහන්සේලාවිසින්. by Buddhas.
කරණ- Aux.	බුද්ධෙන, සර්වඥයන්වහන්සේකාරණකොට (ගෙණ. with Buddha.	බුද්ධෙහි, බුද්ධෙභි, සර්වඥයන්වහන්සේලා කාරණ (කොට ගෙණ. with Buddhas.
චතුර්ථී- Dat.	බුද්ධාය, බුද්ධස්ස, සර්වඥයන්වහන්සේට. to Buddha.	බුද්ධානං, සර්වඥයන්වහන්සේලාට. to Buddhas.
පංචමී- Abl,	බුද්ධා, බුද්ධම්හා, බුද්ධස්මා, සර්වඥයන්වහන්සේකෙරෙන්. from Buddha.	බුද්ධෙහි, බුද්ධෙභි, සර්වඥයන්වහන්සේලාකෙරෙන්. from Buddhas.
ෂෂ්ඨී- Gen.	බුද්ධස්ස, සර්වඥයන්වහන්සේගේ. of Buddha.	බුද්ධානං, සර්වඥයන්වහන්සේලාගේ. of Buddhas.
සප්ත-	බුද්ධෙ, බුද්ධම්හි, බුද්ධස්මිං, සර්වඥයන්වහන්සේකෙරෙහි. in Buddha.	බුද්ධෙසු, සර්වඥයන්වහන්සේලාකෙරෙහි. in Buddhas.

නමො බුද්ධාය.

NOUNS ENDING IN අ. (A.) MES. *Buddha.*

1. අකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගො බුද්ධසද්දො.

ඒකවචන.	බහුවචන.
පඨමා....බුද්ධො	බුද්ධා
ආලපන..(හෙ) බුද්ධ, බුද්ධා	(භවන්තො) බුද්ධා
දුතියා....බුද්ධං	බුද්ධෙ
තතියා...බුද්ධෙන	බුද්ධෙභි, බුද්ධෙහි
කරණ...බුද්ධෙන	බුද්ධෙභි, බුද්ධෙහි
චතුත්ථී...බුද්ධාය, බුද්ධස්ස, [බුද්ධත්ථං*]	බුද්ධානං
පඤ්චමී......බුද්ධා, බුද්ධම්හා, බුද්ධස්මා	බුද්ධෙභි, බුද්ධෙහි
ඡට්ඨී...... බුද්ධස්ස	බුද්ධානං
සත්තමී...බුද්ධෙ, බුද්ධම්හි, බුද්ධස්මිං	බුද්ධෙසු.

එවං සුරා[1]සුර නරො[2]රග නාග යක්ඛා
ගන්ධබ්බ කින්නර මනුස්ස පිසාච පෙතා
මාතඞ්ග ජඞ්ගම තුරඞ්ග වරාහ සීහා
ව්‍යග්ඝ[3]ච්ඡ කච්ඡප තරච්ඡ මිග[4]ස්ස සොණා.

ආලොක ලොක නිලයා[5]නිල චාග යොග
වායාම ගාම නිගමා[6]ගම ධම්ම කාමා
සංඝා[7]ඝ ඝොස පටිඝා[8]සව කොධ ලොභා
සංරම්භ ථම්භ මද මාන පමාද මක්ඛා.

පුන්නාග පූග පනසා[9]සන චම්පකා[10]ම්බ
හින්තාල තාල වකුලා[11]ජ්ජුන කිංසුකා(ච)
මන්දාර කුන්ද පුචිමන්ද කරඤ්ජ රුක්ඛා
(සෙය්‍යථා)මයූර සකුණා[12]ණ්ඩජ කොඤ්ච හංසා.

"එසො යක්ඛො ඉන්දො චන්දො හත්ථො පබ්බතො සොසො ගොධො
සොමො රාමෙං ගවෙෂා ඉස්සො ගෙහො මාලො අට්ටො සකොනා.

සාලො ධවො(ච) ඛදිරො ගොධුමො සඞ්කො යවො
කලායො(ච) කුලත්ථො(ච) තිලො මුග්ගො(ච) තණ්ඩුලො.
ඛත්තියො බ්‍රාහ්මණො වෙස්සො සුද්දො ධුත්තො(ච) පුක්කුසො
චණ්ඩාලො පථිකො පත්ථො මාණවො රථිකො රථො.

---

* "බුද්ධත්ථං" යනුද චතුර්ථ්‍යෙකවචන "ස" විභක්තියට "ත්ථං" යනාදෙශව සිද්ධවූ පදයකි.

48822

පබ්බජිතො ගහට්ඨො(ච) ගොණො ඔට්ඨො(ච) ගද්‍රභො
මාතුගාමො(ච) ඔරොධො (ඉච්චාදීනි විභාවයෙ.")

අකාරාන්ත ශබ්දවලින් පරවූ චතුර්ථී එකවචන "ස" විභක්තියට "ආය' ආදේශව සිධවූ "බුද්ධාය" යනාදි පද* ගත්‍යර්ථකර්ම, නයනාර්ථකර්ම, විභක්තිවිපරිණාම, තාදර්ථ්‍ය, යන මේ සතර තන්හි මුත් දනාරොචන ධාරණ නාමයොගාදිවූ වෙන යම්කිසි සම්ප්‍රදාන විශයෙන්හි පෙළෙහි හා පුරාණ අටුවාවලද නැතිබව සමහර ආචාර්ය්‍ය මතයකි.

එම දක්වනු සඳහා ශබ්දනීතියෙහි:

"චතුත්ථෙකවචනස්ස ආයාදෙසෙන සංයුතං
රූපං අනිත්ථිලිඞ්ගානං ඨානෙසු චතුසූදිතං.
ගත්‍යත්ථකම්මනි චෙව නයනත්ථස්ස කම්මනි
විභත්තියා විපල්ලාසෙ තාදත්ථෙ චාපි නිද්දිසෙ.
මූලාය පටිකස්සෙය්‍ය අප්පො සග්ගාය ගච්ඡති
එවං ගත්‍යත්ථකම්මස්මිං දිස්ස[1]මෙවහි සාසනෙ.
දකාය නෙති ඉච්චෙවං නයනත්ථස්ස කම්මනි
වචනායාති නිස්සක්කෙ විරමණප්පයොගතො.
ගණාය ඉති සාමිස්මිං හත්තාති සද්දයොගතො
ධනජායායාති පදං කත්වත්ථෙ සාමි සූචකං.
අසක්කතාති සද්දස්ස යොගතොති විනිද්දිසෙ
අසෙක්ඛු චාපි විපල්ලාසො මගහිතබ්බො විභාවිනා.
අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානායාතී[2]මං නිතු
ලිඞ්ගත්තයවසෙනෙව තාදත්ථස්මිං විනිද්දිසෙ.
එවං පාඨානුලොමෙන කපිතො "ආය" සම්භවො
ඉදන්තු සුඛුමං ඨානං චින්තෙතබ්බං පුනප්පුනං."

---

* ගමනාර්ථවාචී ධාතුවකින් සිධවූ ක්‍රියාපදයහා සම්බන්ධවන්නාවූ කර්මය ගත්‍යර්ථකර්මනම් වේ—ඒනම්, "අප්පො සග්ගාය ගච්ඡති" යනාදි උදාහරණයන්හි ගච්ඡති යනාදි ක්‍රියාපදහා සම්බන්ධ වන "සග්ගාය" යනාදියයි.

පැමිණීම අර්ථකොට ඇති ධාතුවකින් සිධවූ ක්‍රියාපදය හා සම්බන්ධවන්නාවූ කර්මය නයනාර්ථකර්මයි—ඒනම්, "දකාය නෙති" යනාදියෙහි "නෙති" යන ක්‍රියාපදයහා සම්බන්ධ වන "දකාය" යනාදියයි.

මෙහි විභක්තිවිපරිණාමනම් චතුර්ථීවිභක්ත්‍යන්තපදය පංචමීවිභක්ති අර්ථයට පෙරළෙන බවයි—එය "විරමථ යස්මා මම වචනාය" යන්නෙන් දතයුතුය.

තාදර්ථනම් ඒ පිණිස යනාර්ථයි—"අභිඤ්ඤාය සම්බොධාය නිබ්බානාය සංවත්තති" යන පාඨයෙහි "අභිඤ්ඤාය" යනාදි පද තුන තාදර්ථයෙහි චතුර්ථීයි.

NOUNS ENDING IN අ. (A.) MES. *Atta.*

2. අකාරන්ත පුල්ලිඞ්ග අත්තශබ්ද.

එකවචන.	බහුවචන.
ප....අත්තා	අත්තා, අත්තානො
ආ...(හෙ) අත්ත, අත්තා	(හව:) අත්තා, අත්තානො
දු....අත්තානං, අත්තං	අත්තෙ, අත්තානො
ත...අත්තෙන, අත්තනා	අත්තෙහි, අත්තනෙහි
ක...අත්තෙන, අත්තනා	අත්තෙහි, අත්තනෙහි
ච....අත්තනො, අත්තස්ස	අත්තානං
පං...අත්තනා, අත්තම්හා, අත්තස්මා	අත්තෙහි, අත්තනෙහි
ඡ....අත්තනො, අත්තස්ස	අත්තානං
ස....අත්තනි, අත්තම්හි, අත්තස්මිං	අත්තෙසු.

එවං,—"*රාජ බ්‍රහ්මා සඛා (චේව) ආතුමා සා පුමා රහා
දළ්හධම්මා(ච) පච්චක්ඛධම්මා(ච) විවට ච්ඡද.
වත්තහං(ච) (සථා) වුත්තසිර (චෙව) යුවා (පිච)
මඝවා අද්ධ මුද්ධා(දී විසුද්ධතබා විභාවිනා.")

මේ අත්ත ශබ්දයෙහි ප්‍රථමා ආලපන බහුවචනවයෙහි "අත්තං" යන පදයද ද්විතීයා බහුවචනයෙහි "අත්තෙ" යන පදයද, චතුත්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනවයෙහි "අත්තස්ස" යන පදයද, සත්තමෛකවචනයෙහි "අත්තෙ අත්තම්හි අත්තස්මිං" යන පදත්‍රයද, මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයෙන් ගත්බව රූපමාලානම් ප්‍රකරණයෙහි කියනලද්දේය. එසේන් (ඒපද අතුරෙන්) ශබ්දනීති ව්‍යාකරණයෙහිදු ප්‍රථමා ආලපන බහුවචනවයෙහි "අත්තා" යනු ආයේය. චූලනිරුක්තියෙහි චතුත්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනවයෙහි "අත්තස්ස" යනු ආයේය. කච්චායන නිරුක්ත්පිටක ශබ්දනීති යන ප්‍රකරණයන්හි නායේය. එසේ නමුදු මේ සියලු පෙල අටුවාවලට සමකර බලා පිළිගතයුතුබව ශබ්දනීතිකාරකාචාර්‍ය්‍යතෙම කියා තිබේ.

කෙවලවූ අත්තශබ්දය මෙහි දක්වනුලැබූ ක්‍රමයට වරනැගෙන නමුදු වෙන ශබ්දයක් හා සමාසව පරපද භාවයෙහි සිටි "භාවිතත්තා" යනාදී ශබ්ද බුද්ධශබ්දයමෙන් "භාවිතත්තෙනා; භාවිතත්තා" යනාදි වශයෙන් වරනැගිය යුතුයි.

---

* අත්තශබ්දයෙහි විභක්තිරූපවලට සමවූ බොහෝ විභක්තිරූප රාජශබ්දයෙහි දක්නාලදහෙයින් රාජශබ්දයද, අත්තශබ්දයා මෙන් වරනැගියයුතු ශබ්ද සංග්‍රහ කරණලද ගාථාවෙහි දක්වනලදී.

NOUNS ENDING IN අ. (A.) MES. *Rága.*

3. අකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගො රාජසද්දො,

එකවචන.	බහුවචන.
ප...රාජා	රාජා, රාජානො
ආ...(භො)රාජ, රාජා	(භො:) රාජා, රාජානො
දු...රාජානං, රාජං	රාජානො
ත...රඤ්ඤා, රාජෙන, [රාජිනා]	රාජූහි, රාජූභි, රාජෙහි, රාජෙභි
ක...රඤ්ඤා, රාජෙන, [රාජිනා]	රාජූහි, රාජූභි, රාජෙහි, රාජෙභි
ච...රඤ්ඤො, රාජිනො	රඤ්ඤං, රාජූනං, රාජානං
පං...රඤ්ඤා, රාජම්හා, රාජස්මා	රාජූහි, රාජූභි, රාජෙහි, රාජෙභි
ඡ...රඤ්ඤො, රාජිනො	රඤ්ඤං, රාජූනං, රාජානං
ස...රඤ්ඤෙ, රාජිනි, රාජම්හි, රාජස්මිං]	රාජූසු, රාජෙසු.

මෙහි “රාජා” යන බහුවචනය නිරුත්තිපිටක කච්චායනාදියෙහි නායේ නමුදු චූලනිරුත්ති, ශබ්දනීති දෙක්හි ආයේය. “අථඛො චත්තාරො මහාරාජා මහතියා ච යක්ඛසෙනාය මහතියා ච කුම්භණ්ඩ සෙනාය” යනුද, “චත්තාරො හො මහාරාජා ලොකපාලා යසස්සිනො” යනුද, “නොනාදිසා සබ්බා හොන්ති” යනුද දක්නාලදබැවින් “රාජා” යන ප්‍රථමා ආලපන බහුවචනය කැමතිවිය යුතුය, “බ්‍රහ්මා අනන්තා සබ්බා” යනාදියද එසේමය—විතීයා එකවචනයට “රාජානං” යනු මුත් “රාජං” යනු නිරුත්තිපිටකයෙහි නායේය—“රාජෙන, රාජෙහි, රාජෙභි, රාජම්හා, රාජස්මා, රාජම්හි, රාජස්මිං, රාජෙසු” යනු තෘතීයාදියට චූලනිරුත්ති නිරුත්තිපිටක ශබ්දනීති යන පොත්වල නායේය—“රාජිනා” යන තෘතීයා කරණ එකවචනය කච්චායන රූපසිද්ධි බාලාවතාරාදියෙහි නායේ නමුදු පාළියෙහි “සබ්බදත්තෙන රාජිනා” යනාදිය දක්නාලදබැවින් ශබ්දනීතියෙහි පමණක් ආයේය—තවද, “රාජෙන, රාජෙහි, රාජෙභි, රාජෙසු” යන පද කච්චායනාදියෙහි ආයේ නමුදු පෙළෙහි නොදක්නාලද බවද, මෙබඳු පද වෙන ශබ්ද යක් හා සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියාවූ රාජශබ්දයෙහි මුත් කෙවල රාජශබ්දයෙහි නැතිබවද අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යී මතයයි—ඒ ගැණම—“අවුත්තං ධම්මරාජෙන—සිවිරාජෙන පෙසිතො” යනු හා “නික්ඛමන්තෙ මහාරාජෙ සිවීනං රට්ඨවඩ්ඪනෙ” යනාදී උදාහරණ යන්ද දක්වා මේගැණ යහපත් කොට පරීක්ෂා කටයුතුබවද, අටුවා

කථා සඞ්ගීතවූ පිටකත්‍රයෙහි සර්වප්‍රකාරයෙන් ක්‍රම සලකන්ට සිව්පිළි සිඹියාපත් මහරහතන් වහන්සේලාට හැර සෙස්සන්ට දුෂ්කර බවද දක්වා තිබේ.

අන්‍යවූ ශබ්දයක්හා සමාස වීමෙන් පරපදභාවයට ගියාවූ රාජශබ්දය (ඒනම් සිවිරාජ, ධම්මරාජ යනාදිය) බුද්ධශබ්දය මෙන් හා රාජ ශබ්දය මෙන්ද යන ද්විප්‍රකාරයටම වරනැගිය යුතුයි.

අත්තශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුයයි මෙහි දක්වනුලැබූ "බ්‍රහ්ම" ශබ්දාදියෙහි අත්තශබ්දයට වෙනස්වූ රූපද ඇතිබැවින් ඒ සියලු වෙනස් මෙහි දක්වනු ලැබෙත්.

1. බ්‍රහ්මශබ්දයෙහි වෙනස.

තෘතීයා කරණ පඤ්චමී ඒකවචනත්‍රයෙහිම "බ්‍රහ්මුනා" යන පදයක්ද, යථෝක්ත බහුවචනත්‍රයෙහි "බ්‍රහ්මූභි, බ්‍රහ්මූහි" යන පදද්වයක්ද, චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනවයෙහි "බ්‍රහ්මුනො" යන පදයක්ද බහුවචනවයෙහි "බ්‍රහ්මූනං" යන පදයක්ද වෙත්—අත්තශබ්දයෙහි පෙනෙන "අත්තස්ස, අත්තනෙභි, අත්තනෙහි" යන රූපවලට සමානවූ (බ්‍රහ්මස්ස යනාදී) රූප බ්‍රහ්මශබ්දයෙහි නැත-සප්තමී ඒකවචනයෙහි "බ්‍රහ්මෙ" යන්නක්ද වියයුතුයි—යථෝක්ත පදයන් අතුරෙන් "බ්‍රහ්මූභි, බ්‍රහ්මූහි, බ්‍රහ්මූනං, බ්‍රහ්මෙ" යනපද සතර ශබ්දනීතියෙහි මිස කච්චායන රූපසිද්ධි නිරුත්තිපිටක චූලනිරුත්ති ආදියෙහි නොදක්වන ලද්දනුය–එසේ නමුදු "පණ්ඩිතපුරිසෙහි දෙවෙහි බ්‍රහ්මූහි" යන ටීකා පාඨයද "බ්‍රහ්මූනං විමානාදීසු ඡන්දරාගො කාමාසවො න හොති" යන අටුවා පාඨයද "ධම්මං පණීතං මනුජෙසු බ්‍රහ්මෙ" යන දෙශනා ගාථා පදයද, සාධකවශයෙන් දක්වනලද බැවින් ශබ්ද නීතිකාරකාචාර්‍ය්‍යමතය ස්ථිරවූ බැව් පෙණේ.

2. සඛ ශබ්දයෙහි වෙනස.

ප්‍රථමා ආලපන ද්විතීයා බහුවචනයන්හි "සඛිනො, සඛායො" කියාත් පදද්වයක්ද, ද්විතීයා ඒකවචනයෙහි "ශඛාරං" යනුද, තෘතීයා කරණ පඤ්චමී බහුවචනයන්හි "සඛාරෙහි, සඛාරෙභි, සඛෙභි, සඛෙහි" යනුද, තෘතීයා ඒකවචනයෙහි "සඛිනා" යනුද, චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනයන්හි "සඛිනො, සඛිස්ස" යනුද, පඤ්චමී ඒකවචනයෙහි "සඛාරා, සඛාරස්මා, සඛිනා" යනුද පමණක් බවද, චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනබහුවචනයන්හි "සඛිස්ස, සඛිනො, සඛාරානං සඛීනං" යනුද, සප්තමී ඒකවචනයෙහි "සඛෙ" කියාද, බහුවචනයෙහි "සඛාරෙසු, සඛෙසු" කියාද, දතයුතුය—අත්ත රාජ යන ශබ්දද්වයෙහිම ආලපන ඒකවචනයෙහි අත්තා, රාජා, යනු ශබ්දනීතිකාර

කාචාර්‍ය්‍යයන්විසින් නොදක්වනලද්දේ නමුදු සුවණ්ණකක්කටක ජාතකයෙහි "අරෙ සඛා කිස්ස නු මං ජහාසි?" යනු දක්නාලදබැවින් ආලපනෙකවචනයෙහි සඛා කියාද දක්වනලදී—අන්‍ය ශබ්දයක්හා සමාසව පරපදත්වයෙහි සිටියාවූ (සබ්බසඛ යනාදී) සඛශබ්ද බුද්ධ ශබ්දය සේ වරනැගිය යුතුයි.

3. ආතුමශබ්දයෙහි වෙනස.

ද්විතීයාව දක්වා අත්තශබ්දයමෙන්ද, තෘතීයාවෙහි පටන් බුද්ධශබ්දය මෙන්ද, වරනැගිය යුතුය. අත්තශබ්දයෙහි ද්විතීයාව දක්වා ලැබෙන පද ගැණ දක්වනලද්දවූ ආචාර්‍යමත භේදයන් මීටද යෙදේ.

4. *සා ශබ්දයෙහි වෙනස.

"සා" ශබ්දය වනාහි සමහර රූපවලින් අත්තශබ්දයට සමාන වූවද ආකාරාන්ත ප්‍රකෘති ශබ්දයකි—එහි වෙනස ශබ්දමාලාව බලාම දැන් ගණු පිණිස මෙහි සඳහන් කරණු ලැබේ.

එක.	බහු.
ප....සා	සා, සානො
ආ...(හෙ) ස	(හව:) සා, සානො
දු....සානං	සානෙ
ත...සානා	සානෙහි, සානෙභි
එවංකරණෙ.	
ච....සාස්ස	සානං
පං...සානා	සානෙහි, සානෙභි
ඡ....සාස්ස	සානං
ස....සානෙ	සානෙසු.

සමහර ආචාර්‍යකෙනෙක් ද්විතීයා තෘතීයාදියෙහි "සං, සෙ; සෙන, සෙහි, සෙභි; සස්ස; සම්හා, සස්මා, සෙහි, සෙභි; සස්ස; සෙ, සම්හි, සස්මිං, සෙසු;"යන රූපද කැමතිවනලද්දේ නමුදු නිරුත්ති පිටක ශබ්දනීතිආදියෙහි නොමැතිවත් ඇර බුද්ධවචනයෙහිද නො ලැබෙනබව කියති.

සුනඛ වාචකවූ සා ශබ්දය යථෝක්ත ක්‍රමයට වරනැගෙණ නමුත් සකීයාජීපයෙහිවූ ස, සා, ශබ්ද බුද්ධ, කඤ්ඤා, චිත්ත ශබ්ද නයින් වරනැගෙත්.

---

* ස ශබ්දයයිද කියහැකියි.

5. පුම ශබ්දයෙහි වෙනස.

එක.	බහු.
ප....පුමා	පුමා. පුමානො
ආ...(හෙ)පුම	(භව:) පුමා, පුමානො
දු....පුමානං	පුමානෙ
ත...පුමානා, පුම්නා	පුමානෙහි, පුමානෙභි
එවං කරණෙ.	
ච...පුමස්ස, පුම්නො	පුමානං
පං...පුමානා, පුම්නා	පුමානෙහි, පුමානෙභි
ඡ....පුමස්ස, පුම්නො	පුමානං
ස....පුමානෙ	පුමානෙසු, පුමාසු.

“හෙ පුමං” කියා අනුස්වාරසහිත ආලපනෙක වචනයක්ද කච්චානයෙහි දක්වනලද්දේ නමුත් එබඳු පදයක් අට්ඨකථා සහිතවූ පාළියෙහි නොදක්නාලද බැවින් පරීක්ෂාකොට ගතයුතු බව සමහර ආචාර්‍ය්‍ය මතයකි.

තවද—“සොළසිත්ථි සහස්සානං නවිජ්ජති පුමො තදා”—යනුද,
“යථා බලා කයොනිම්හි නවිජ්ජති පුමො සදා
මෙඝෙසු ගජ්ජමානෙසු ගබ්භං ගණ්හන්ති තා සදා”—යනුද

පාළියෙහි දක්නාලද බැවින් “පුමො; පුමා” යනාදීන් බුධ ශබ්දය මෙන්ද පුමශබ්දය වරනැගිය යුතුයි.

6. රහ ශබ්දයෙහි වෙනස.

එක.	බහු.
ප....රහා	රහා, රහිනො
ආ...(හෙ) රහ	(භව:) රහා, රහිනො
දු....රහානං	රහානෙ
ත...රහිනා	රහිනෙහි, රහිනෙභි
එවං කරණෙ	
ච....රහස්ස	රහානං
පං...රහා	රහානෙහි, රහානෙභි
ඡ....රහස්ස	රහානං
ස....රහෙ	රහානෙසු.

7. දළ්හධම්මශබ්දයෙහි වෙනස

එක.	බහු,
ප...දළ්හධම්මා	දළ්හධම්මා, දළ්හධම්මානො
ආ...(හෙ)දළ්හධම්ම	(භව:)දළ්හධම්මා, දළ්හධම්මානො
දු...දළ්හධම්මානං,	දළ්හධම්මානෙ
ත...දළ්හධම්මිනා	දළ්හධම්මෙහි, දළ්හධම්මෙභි
එවං කරණෙ	
ච....දළ්හධම්මස්ස	දළ්හධම්මානං
පං...දළ්හධම්මිනා	දළ්හධම්මෙහි, දළ්හධම්මෙභි
ඡ....දළ්හධම්මස්ස	දළ්හධම්මානං
ස,...දළ්හධම්මෙ	දළ්හධම්මෙසු.

8. පච්චක්ඛධම්මශබ්දයද මෙසේමය.

"ඉස්සත්ථෙ චස්මිං කුසලා දළ්හධම්මාති විස්සුතා"—යනුද "බාරාණසියං දළ්හධම්මො නාම රාජා රජ්ජං කාරෙසි" යනුද දක්නා ලදබැවින් බුද්ධශබ්දය මෙන්ද දළ්හධම්මශබ්දය වරනැගිය යුතුයි.

9. විවට්ටච්ඡද ශබ්දයෙහි වෙනස.

අත්තානො යන රූපයට සමවූ විවට්ටච්ඡදානො යන්නක් නොගෙණ ද්විතීයාව දක්වා අත්තශබ්දය මෙන්ද සෙස්ස බුද්ධශබ්දය මෙන්ද වරනැගිය යුතුයි.

"ලොකෙසි විවට්ටච්ඡදො" යනාදියෙහි විවට්ටච්ඡදො යනාදිය දක්නා ලදහෙයින් කෙවලව බුද්ධශබ්දය මෙන්ම වරනැගිය යුතු විවට්ටච්ඡද ශබ්දයක්ද ඇතිබව දතයුතුයි.

10. වත්තහ ශබ්දයෙහි වෙනස.

ද්විතීයාව දක්වා විවට්ටච්ඡද ශබ්දයමෙනි, තෘතීයා පඤ්චමී දෙක්හි වත්තහානා; වත්තහානෙහි, වත්තහානෙභි, කියාද—චතුර්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනවයෙහි වත්තහිනො කියාද සප්තමියෙහි වත්තහානෙ; වත්තහානෙසු, කියාද වේ.

11. වුත්තසිර ශබ්දයෙහි වෙනස,

තෘතීයා පඤ්චමී එකවචනවයෙහි වුත්තසිරා සීද—චතුර්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනවයෙහි වුත්තසිරස්ස, සීද-සප්තමියෙහි වුත්තසිරෙ; වුත්තසිරෙසු, සීද-ද්විතීයාව දක්වා වත්තහශබ්දයෙහි මෙන්ද, තෘතීයා පඤ්චමී බහුවචන බුද්ධ ශබ්දයෙහි මෙන්ද, සෙස්ස අත්තශබ්දයෙහි මෙන්ද, දතයුතුය-එසේත් වුත්තසිරො, සී බුද්ධශබ්දයෙහි මෙන් ප්‍රථමා එකවචනයක්ද දක්නා ලැබේ.

12. යුව ශබ්දයෙහි වෙනස.

එක.	බහු.
ප....යුවා	යුවා, යුවානො, යුවානා
ආ...(හෙ)යුව, යුවාන	(භවඃ) යුවානා
දු....යුවානං, යුවං	යුවානෙ, යුවෙ
තෘ...යුවානා, යුවෙන, යුවානෙන	යුවානෙහි, යුවානෙභි, යුවෙහි, යුවෙභි
එවං කරණෙ.	
ච...යුවානස්ස, යුවස්ස	යුවානානං, යුවානං
පං...යුවානා, යුවානම්හා, යුවානස්මා	යුවානෙහි, යුවානෙභි, යුවෙහි, යුවෙභි
ඡ....යුවානස්ස, යුවස්ස	යුවානානං යුවානං
ස....යුවානෙ, යුවෙ, යුවානම්හි යුවානස්මිං, යුවම්හි, යුවස්මිං	යුවානෙසු, යුවාසු, යුවෙසු.

13. මඝව (නොහොත් මඝවන්තු) ශබ්දයෙහි වෙනස.

මඝව ශබ්දයාගේ පදමාලාව යුවශබ්දයාගේ මෙන් ආචාර්‍ය්‍යවරයෝ යොදත් නමුදු නිරුත්තිපිටක චූලනිරුත්ති දෙකෙහි මඝවා මඝවන්තො යනාදීන් ගුණවන්තුශබ්දය මෙන් කියනලදහ. ඒ මතය පෙළහා සංසන්දනය වේ. කෙසේද, පෙළෙහි "සක්කො මහාලි දෙවානමින්දො පුබ්බෙ මනුස්සභූතො සමානො මඝො නාම මාණවො අහොසි තස්මා මඝවා ති වුච්චති"යි කියන ලදහෙයින්-"මඝො (ඉති නාමං) අස්ස අත්ථීති මඝවා"-මඝ යන නාමය ඔහුට ඇත්තේනුයි යනාර්ථයෙහි මඝශබ්දයෙන් පරව "වන්තු" ප්‍රත්‍යයව මඝවන්තු ශබ්දය සිද්ධවූ බව පෙනේ, එහෙයින් ගුණවන්තුශබ්දයාගේ මෙන්ද පදමාලාව යෙදිය යුතුයි.

14. අද්ධ ශබ්දයෙහි වෙනස.

එක.	බහු.
ප....අද්ධා	අද්ධා, අද්ධානො
ආ...(හෙ)අද්ධ	(භවඃ) අද්ධා, අද්ධානො
දු....අද්ධානං	අද්ධානෙ
තෘ...අද්ධුනා	අද්ධානෙහි, අද්ධානෙභි
එවං කරණෙ.	
ච....අද්ධුනො	අද්ධානං
පං...අද්ධුනො	අද්ධානෙහි, අද්ධානෙභි
ඡ....අද්ධුනො	අද්ධානං
ස....අද්ධනි, අද්ධානෙ	අද්ධානෙසු.

15. මුද්ධ ශබ්දයෙහි වෙනස.

ඡට්ඨියාව දක්වා අද්ධශබ්දය මෙන්ය, එසේත් ද්විතීයා ඒකවචනය මුද්ධං කියයි. තෘතීයා පඤ්චමී සප්තමී ඒකවචනයන්හි මුද්ධනා මුද්ධනි කියයි-සප්තමී බහුවචනයෙහි මුද්ධෙසු කියයි, සෙසු බුද්ධශබ්දයෙහි මෙනි.

NOUNS ENDING IN උ. OR අ. (U.) MAS. *Gunawantu*

4. උකාරන්ත (අථවා අකාරන්ත) පුල්ලිංගො

ගුණවන්තුසද්දෙ.

	එකවචන.	බහුවචන.
ප...	ගුණවා	[ගුණවා] ගුණවන්තො, ගුණවන්තා
ආ...	(හෙ)ගුණවං, ගුණව, ගුණවා	(භව:) [ගුණවා] ගුණවන්තො, ගුණවන්තා
දු...	ගුණවන්තං	ගුණවන්තෙ
ත...	ගුණවතා, ගුණවන්තෙන	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ක..	ගුණවතා, ගුණවන්තෙන	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ච...	ගුණවතො, ගුණවන්තස්ස	ගුණවතං, ගුණවන්තානං
පං...	ගුණවතා, ගුණවන්තා ගුණවන්තම්හා, ගුණවන්තස්මා	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ඡ...	ගුණවතො, ගුණවන්තස්ස	ගුණවතං, ගුණවන්තානං
ස...	ගුණවති, ගුණවන්තෙ, ගුණවන්තම්හි, ගුණවන්තස්මිං	ගුණවන්තෙසු.

එවං මඝවා කුලවා ඵලවා යසවා ධනවා සුතවා භගවා හිමවා බලවා සීලවා පඤ්ඤවා සතිමා ධිතිමා ගතිමා මුතිමා ජුතිමා හිරිමා ථුතිමා රතිමා යතිමා සුචිමා කලිමා බලිමා කසිමා රුචිමා බුද්ධිමා චක්ඛුමා බන්ධුමා හෙතුමා සෙතුමා කෙතුමා රාහුමා භානුමා ඛාණුමා විජ්ජුමා පාපිමා පූතිමා, "ගණවා චිවා කතවා හිතවා ඕතවා රස්මිවා මස්සුවා යතවා ථාමවා රසවා."

ඉච්චාදයො ගුණවන්තුසද්දසමා.

මේ ගුණවන්තුශබ්දයෙහි වනාහි "එථ තුම්හෙ ආවුසො සීලවා හොථ"—"චක්ඛුමා අන්ධිකා හොන්ති මිං ඤාගාම විසං ගතා." යනාදී තැන්වල ප්‍රථමෛකවචනභාවයෙන් "සීලවා, චක්ඛුමා" යනාදිය දක්නාලදහෙයින් ප්‍රථමා ආලපන බහුවචනයෙහි "ගුණවා" යන පදය චූළනිරුත්තියෙහි හා ශබ්දනීතියෙහිද දක්වනලද නමුදු කච්චායන රූපසිද්ධි බාලාවතාරාදියෙහි නොදක්වන ලද්දේය.

"හෙ ගුණව" යී ආලපනෛකවචනය හ්‍රස්වවශයෙන් පමණක් චූළනිරුත්ති නිරුත්තිපිටක යන දෙකෙහි කියන ලදහ—ශබ්දනීති

යෙහි "භො ගුණවා" යි දීඝවශයෙන් පමණක්ය—"කථන්නු භගවං තුය්හං සාවකො සාසනෙ රතො" "තස්ස භගවා* බොජ්ඣඞ්ගා" යනාදි නොයෙක් තැන්වල දීඝවශයෙන්ම දක්නාලදහෙයින් "වන්තු" ප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ ගුණවන්තු යසවන්තු යනාදී ශබ්දවල දීඝ වශයෙන්ම යුක්තබවද "මන්තු" "ඉමන්තු" ප්‍රත්‍යයන්ගෙන් සිද්ධවූ "සතිමන්තු ගතිමන්තු චන්දිමන්තු" යනාදි ශබ්දවල "භො සතිම" "භො ගතිම" "භො චන්දිම" යි මේ ආදිය හ්‍රස්වවශයෙන් කිම යුක්ත බවද ශබ්දනීතිකාරාචාර්‍ය්‍යයී මතයයි.

කච්චායන රූපසිද්ධි බාලාවතාර යන තුනෙහි "භො ගුණවං ගුණව, ගුණවා" යි නිග්ගහීත හ්‍රස්ව දීර්‍ඝාන්තවශයෙන් ආලපනෛකවචන තුනක්ම ආ හෙයින් මෙහිද දක්වන ලද්දුයයි දතයුතුය.

තවද ප්‍රථමා බහුවචනස්ථානයෙහි පද තුනක් (කච්චායනාදියට එකඟ ලෙස) මෙහි දක්වනලද නමුදු "ගුණවන්තො" යනු පමණක් අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යයන්විසින් දක්වන ලද්දේය.—එසේම,

"තුය්හං ඨිතා මහාවීර පඤ්ඤවන්ත ජුතින්ධර"
"සබ්බං තිරෙවං පරිහිනීතානි යසස්සිනං පඤ්ඤවන්ත විසය්හ
යසො ච ලද්ධා පුරිමං උළාරං නප්පජ්ජහෙ වණ්ණබලං පුරාණං."

යනාදි තැන්වල "පඤ්ඤවන්ත" යනාදිය ආලපනඑකවචනභාවයෙන් දක්නාලදහෙයින් භො ගුණවන්ත, භො සතිමන්ත යනාදි වශයෙනුදු ආලපන එකවචනයක් කැමති විය යුතුය.

"ගඞ්ගා භාගීරථී නාම හිමවන්තා පභාවිතා" යනාදියෙහිද "කුතො ආගතත්ථ භන්තෙ, හිමවන්තා මහාරාජ" යනාදියෙහිද හිමවන්තා යනාදිය දක්නාලදහෙයින් පඤ්චමී එකවචනස්ථානයෙහි ගුණවන්තා යනුද යොග්‍යයි.

ශබ්දශාස්ත්‍රාර්ණව පාරප්‍රාප්ත අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යොත්තමයන්විසින් මේ ගුණවන්තුශබ්දය මුල්කොට දක්වනලද විස්තරයක් මෙසේය.

ගුණවන්තාදි ශබ්දයන්ගේ නිෂ්පත්ති ක්‍රමය කෙසේදයත්—පුල්ලිඞ්ගවූද නපුංසකලිඞ්ගවූද අකාරාන්තශබ්දයන්කෙරෙන් බොහෝ සෙයින් "වන්තු" ප්‍රත්‍යයව ගුණවා ගණවා කුලවා යනාදි ශබ්ද උපදිත්. ස්ත්‍රීලිඞ්ගවූ ආකාරාන්ත ඉවර්ණාන්ත උකාරාන්ත ශබ්දයන්කෙරෙන් "වන්තු" ප්‍රත්‍යයව පඤ්ඤවා රස්මිවා යසස්සිවා මස්සුවා යනාදියද—ඉවර්ණාන්ත උකාරාන්ත ඔකාරාන්ත ශබ්දයන්කෙරෙන් පරව "මන්තු" ප්‍රත්‍යයව යතිමා බලිමා චක්ඛුමා ගොමා

---

* "තස්ස භගව බොජ්ඣඞ්ගා" යිද සමහරු ව්‍යවහාර කෙරෙත්.

යනාදී ශබ්ද උපදින්—අකාරාන්ත ඉකාරාන්ත ශබ්දයන්කෙරෙන් "ඉමන්තු" ප්‍රත්‍යය පාපිමං පුත්තිමා යනාදී ශබ්දයෝ උපදින්-මෙහි චෝදනාවක්—පාපිමා පුත්තිමා වණ්ණිමා යනාදී ශබ්දයන් "මන්තු" ප්‍රත්‍යය කිරීමෙන් සිද්ධකටයුතු නොවේද? යත්—පරිහාර—කිසිම තැනෙක්හි අකාරාන්ත ශබ්දයන්කෙරෙන් පරව මන්තු ප්‍රත්‍යය නුවූ හෙයින් එසේ නොහැකිය—එසේනම් පළමුකොට පාප පුත්ත යනාදී ශබ්දයන්කෙරෙන් පරව ඉකාරාගම කොට ඒ ඉකාරයෙන් පරව මන්තු ප්‍රත්‍යය කිරීමෙන් සාදන්ට හැකි නොවිද? යත්—පද සිද්ධිය වන හෙයින් හැකිය එහෙත් ක්‍රමය සෝභන නොවේ-එසේ පාප පුත්තාදිවූ අකාරාන්ත ශබ්දයන්කෙරෙන් පරව ඉකාරාගම කොට මන්තු ප්‍රත්‍යයක් කළේ වීනම් ගුණ යශ යනාදී අන්‍යවූද අකාරාන්ත ශබ්දවලින් පරව ඉකාරාගම කොට මන්තු ප්‍රත්‍යය කටයුතු බව පැමිණේ-නොයෙක් සිය දහස් ගණන් පාළි ප්‍රදේශයන්හි කිසි තැනෙක්හි ගුණ යසාදී ශබ්දවලින් පරව ඉකාරාගම කොට මන්තු ප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ පදයක් නොපෙනේ. එසේහෙයින් පාප පුත්ත යනාදී අකාරාන්ත ශබ්දවලින් පරව ඉකාරාගම නොකොට ඉමන්තු ප්‍රත්‍යය කළකල්හි පාපිමං පුත්තිමා යනාදිය සිද්ධවෙත්-එසේනම් කච්චායනයෙහි ඉමන්තු ප්‍රත්‍යයක් නොකියා මන්තු ප්‍රත්‍යයක්ම සමක් හෙයින් කියනලද්දේද යත්-මන්තු ප්‍රත්‍යය පමණක් නොව ඉමන්තු ප්‍රත්‍යයක්ද කච්චායනයෙහි න්‍යායවශයෙන් කියනලද්දේය. කෙසේදයත්, කච්චායනයෙහි තද්ධිත ප්‍රත්‍යයන් දක්වන්නාවූ ආචාර්‍ය්‍යපාද

"තපාදිතො සී.
දණ්ඩාදිතො ඉකඊ.
මධ්වාදිතො රෙ.
ගුණාදිතො වන්තු."

යනාදී සූත්‍ර සතරම පිළිවෙළට තො ප්‍රත්‍යයාන්ත වශයෙන් කියා ඒ මධ්‍යයෙහි "සත්‍යාදීහි මන්තු" යන සූත්‍රය (බහුවචනාන්තව) අන් පරිද්දකින් දක්වා නැවතත් ඊට අනතුරු සූත්‍රයත් "සද්ධාදිතො ණ"යි තො ප්‍රත්‍යයාන්ත වශයෙන්ම දක්වනලද්දේය. එකපිළිවෙළටම සූත්‍ර කීපයක් දක්වාගෙන යන අතර ඒ මධ්‍යයෙහි අන්‍යාකාරයකින් සූත්‍රයක් දක්වනු ලැබූයේ අන්‍යවූ යම්කිසි අභිප්‍රායක් හැඟවීම පිණිසයයි අවශ්‍යයෙන්ම සිතිය යුතුය-එහෙයින් එහි විශේෂ කොට දක්වන ලද "සත්‍යාදීහි මන්තු" යන සූත්‍රයාගේ වශයෙන් "මන්තු" ප්‍රත්‍යය පමණක් නොව "ඉමන්තු" ප්‍රත්‍යයක්ද කියනලද්දේයයි

සිතිය හැකිය-යම්කිසි ආකාරයකින් තමන්ගේ අභිප්‍රාව හැඟවීම ආචාර්‍ය්‍යවරයන්ගේ ප්‍රකෘතියකි-මෙහි පළමුවෙනි අර්ත්‍ථය ව්‍යඤ්ජනසන්ධිවශයෙන්ද දෙවෙනි අර්ත්‍ථය ස්වරසන්ධිවශයෙන්ද ගතයුතුයි-"සත්‍යාදීහි මන්තු" යන්නු පළමුවෙනි අර්ත්‍ථයයි-"සත්‍යාදීහි ඉමන්තු" යන්නු දෙවෙනි අර්ත්‍ථයයි-අතිශයින් ගැඹුරුවූ අර්ත්‍ථ ඇති මේසූත්‍රයෙන් කිසි තැනෙකත්හි, සති, ගති, සෙතු, යනාදි ශබ්දයන්කෙරෙන් "මන්තු" ප්‍රත්‍යයව සතිමා, ගතිමා, සෙතුමා, යනාදි ශබ්දද, පාප, පුත්ත, යනාදි ශබ්දයන් කෙරෙන් පරව "ඉමන්තු" ප්‍රත්‍යයව පාපිමා, පුත්තිමා යනාදි ශබ්දයන්ද සිද්ධවෙත් යයි දතයුතුයි.

තවද සතිමා, බන්ධුමා, චන්දිමා, යනාදි ශබ්දයන්ද ගුණවන්තු ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුයයි දක්වනලද්දේ නමුදු "සතිමං භික්ඛුං-බන්ධුමං රාජානං-චන්දිමං දෙවපුත්තං මුඤ්චස්සු තරමානරූපො" යනාදි තැන්වල දක්නාලද විතීයා එකවචනයද "සතිමස්ස භික්ඛුනො-බන්ධුමස්ස රඤ්ඤො" යනාදියෙහි දක්නාලද චතුර්ත්‍ථී ෂෂ්ඨී එකවචනද ගුණවන්තු ශබ්දයෙහි රූපවලට වෙනස්යයිද, එසේම "හිමවන්තොපි පබ්බතො" යනාදියෙහි වූ හිමවන්තො යනාදි එකවචනාන්තපද ගාථාවල පමණක්යයිද දතයුතුයි.

NOUNS ENDING IN අ. (A.) MAS. *Gacchanta.*

5. අකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගො ගච්ඡන්තසද්දො,

එකවචන.	බහුවචන.
ප....ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො	ගච්ඡන්තො, ගච්ඡන්තා, [ගච්ඡං]
ආ...(හෙ) ගච්ඡං, ගච්ඡ, ගච්ඡා	(භො:) ගච්ඡන්තො, ගගච්ඡන්තා
දු....ගච්ඡන්තං	ගච්ඡන්තෙ
ත...ගච්ඡතා, ගච්ඡන්තෙන	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ක...ගච්ඡතා ගච්ඡන්තෙන	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ච....ගච්ඡතො, ගච්ඡන්තස්ස	ගච්ඡතං, ගච්ඡන්තානං
පං...ගච්ඡතා, ගච්ඡන්තම්හා, ගච්ඡන්තස්මා	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ඡ. ..ගච්ඡතො, ගච්ඡන්තස්ස	ගච්ඡතං, ගච්ඡන්තානං
ස....ගච්ඡති, ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තම්හි, ගච්ඡන්තස්මිං	ගච්ඡන්තෙසු.

එවං මහං චරං තිට්ඨං දදං භුඤ්ජං සුණං පචං,
ජයං ජීරං චවං මීයං සරං කුබ්බං ජපං වජං.
ඉච්චාදයො ගච්ඡන්තසද්දසමා.

මෙහි ප්‍රථමා බහුවචනස්ථානයෙහි "ගච්ඡං" යන්න "තෙ ගච්ඡං චක්ඛුං ලභමානා—භවං අපි නූ තුම්හෙ ආයස්මන්තො ජානං පස්සං විහරථ" යනාදියෙහි දක්නාලදහෙයින් කියන ලදී—තෘතීයා කාරණ පචමී ෂෂ්ඨී සප්තමී එකවචනස්ථානයන්හි ගච්ඡන්තෙන, ගච්ඡන්තා, ගච්ඡන්තම්හා, ගච්ඡන්තස්මා, ගච්ඡන්තම්හි, ගච්ඡන්තස්මිං, යන පදයන් ආචාර්ය්‍ය යමකමහාස්ථවිරයන්වහන්සේගේ මතයට නොගන්නා ලද්දහුය-එසේත් එබඳු පද පාළියෙහි ඇතිහෙයින් ගත යුතු බවම අග්ගවංසාචාර්ය්‍යයෝද කියති—ගච්ඡන්තො-මහන්තො-චරන්තො-යනාදිය ආලපනස්ථානයෙහි බහුවචන වශයෙන්ද ප්‍රථමා විභක්තිස්ථානයෙහි එකවචන වශයෙන්ද යමකමහාස්ථවිර යන්වහන්සේ දක්වති—කිසිවෙක් වනාහි ප්‍රථමාවිභක්තිස්ථානයෙහි එකවචන බහුවචන වශයෙන්ද, ආලපනස්ථානයෙහි බහුවචනවශයෙන්ද කියති—ගච්ඡං, මහං, චරං, යනාදිය ආලපන එකවචනවශයෙන් පමණක් කියති-එසේත් අග්ගවංසාචාර්ය්‍යතෙම සානුස්වාර ආලපනෛකවචනයන්ද ගච්ඡන්තො මහන්තො යන බහුවචන යන්ද අට්ඨකථා සහිත බුද්ධවචනයෙහි නැතිබව ස්ථිරලෙසම කියති.

නිරුත්තිපිටයෙහි මහන්තො, චරන්තො, භවන්තො, යනාදිය ප්‍රථමා ආලපන බහුවචන වශයෙන් පමණක් දක්වන ලද්දේය—"සන්තො භවන්තො අරහන්තො" යන පදයන් වර්ජිතකොට ඇති ගච්ඡන්තො, මහන්තො, චරන්තො යනාදි පදයන් පාළියෙහි බහුවචන වශයෙන් නොදක්නා ලදබව දක්වන්නාවූ අග්ගවංසාචාර්ය්‍යොත්තමයන්විසින් "බව්හන්තෙ" යනාදිය කියන ලදී.

"බව්හන්තෙ කාඤ්චි ඨානෙ ජානමිච්චාදයො යථා
දිස්සන්ති නෙවං බව්හන්තෙ ගච්ඡන්තො ඉති ආදයො.

බව්හන්තෙ කාඤ්චි ඨානෙ සන්තො ඉච්චාදයො පිච
දිස්සන්ති නෙවං බව්හන්තෙ ගච්ඡන්තො ඉති දිස්සති.

අරහන්තොති බව්හන්තෙ එකන්තෙනෙව දිස්සති
නෙවං දිස්සති බව්හන්තෙ ගච්ඡන්තො ඉති ආදයො.

අනෙකසතපාඨෙසු විහරන්තොති ආදිසු
එකස්සාපි බහුත්තෙන පවත්ති නාතු දිස්සති.

බහුවචනනයෙන ගච්ඡන්තොති පදස්ස හි
ගහණෙ සති බහවො දොසා දිස්සන්ති සබ්බතො.

ගෙරෙකාමහි හරෙ දසෙඬ දසඬා සාම්පිකං හර
නරා බව්හාපු වාචිනෙන ගච්ඡන්තෙං ති පදාසන්‍ත.
විහරන්තොති ආදීනං බව්හාපු වාචිතා සියං
රූපනයො අනිච්ඡො ච ගහෙතබ්බො අනෙකධා."

මහන්තො, චරන්තො, භවන්තො යනාදිය බහුවචන වශයෙන් කියනලද්දවූ නිරුත්තිපිටකය නම් සිව්පිළිසිඹියා පත් මහාකච්චා යන ස්ථවිරයන්වහන්සේවිසින් කරණ ලද්දැයි ලෝකප්‍රසිද්ධහෙයින් මේ ස්ථානය නැවත නැවතත් පරීක්ෂා කටයුතු බවද අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යයින්විසින් කියනලදී.

සන්ත, අරහන්ත, භවන්ත යන ශබ්ද තුනද ගච්ඡන්ත ශබ්දය මෙනි.

එසේත් සමහර රූප වෙනස් වෙත්-ඒනම් "සබ්භිරෙව සමාසෙථ සබ්භි කුබ්බෙථ සන්ථවං" යනුද "අද්ධාහි නූන සත නොසධම්මා" යන ජයද්දිසජාතකපාළියද දක්නාලදහෙයින් සන්තශබ්දයාගේ තෘතීයා පඤ්චමී බහුවචනයන්හි සබ්භි* කියාද, චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනයන්හි සතානං කියාද වෙත්—අභිධානප්පදීපිකාවෙහි "විතරණො තථාරහා" යනුද-උත්තරිමනුස්සධම්මපාළියෙහි "මයවම්හා අරහන්තො" යනුද දක්නාලදහෙයින් ප්‍රකෘතිවාචකවූ අරහන්ත ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා ඒකවචනයෙහි අරහා† කියාද, බහුවචනයෙහි අරහන්තො කියාද වෙත්—වර්ධනාර්ථ භවනාර්ථ දෙක්හි වැටෙන භවන්ත ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා බහුවචනය භවන්තා කියාද එයින් පිටත් අර්ථයන්හි වැටෙන කල "භවන්තො ආගච්ඡන්තු" යනාදි තන්හි මෙන් "භවන්තො" කියාද වේ—වර්ධනාර්ථවාචී භවන්ත ශබ්දය නම් "අනුපුබ්බෙන භවන්තො විඤ්ඤුතං පාපුණාති" යනාදි තන්හිය—භවනාර්ථවාචී භවන්ත ශබ්දයනම් "සමණෙන නාම ඊදිසෙසු කම්මෙසු අව්‍යාවටෙන භවිතබ්බං එවං භවන්තා හි සමණා සුසමණා අස්සු" යනාදි තන්හිය.

තවද ප්‍රකෘතිවාචකවූ සන්තශබ්දය, විද්‍යමානාර්ථවාචී සන්ත ශබ්දය, ක්ලාන්තාර්ථවාචී සන්තශබ්දය, ව්‍යුපශමනාර්ථවාචී සන්ත ශබ්දය, නිර්ධාරණාර්ථවාචී සන්තශබ්ද යයි සන්තශබ්දය නොයෙක්

---

* සන්ත ශබ්දයෙන් පරවූ හි විභක්තිහට භි යනාදේශ කොට ඒ භකාරයා පර කල්හි "සන්තසද්දස්ස සො භෙ බො චන්තෙ" යන සූත්‍රයෙන් සන්තශබ්දයාහට සකාරාදේශද අන්තයෙහි බකාරාගමද කළ කල්හි "සබ්භි" කියා වේ.

† "සෙසස්මා න්තුව" යන සූත්‍රයෙහි "න්තු" යන යෝග විභාගයෙන් සි විභක්තිපර කල්හිද න්ත ප්‍රත්‍යය න්තුවත් වන බැවින් "ගුණවා" යනු මෙන් "අරහා" යි සිද්ධවේ.

ප්‍රභේදවේ-එහි ප්‍රඥප්තිවාචකවූ සන්තශබ්දයෙහි ප්‍රථමා බහුවචනයට පමණක් "සන්තො" යන රූපය වේ—විද්‍යමානාර්ථ වාචී සන්ත ශබ්දයෙහි ප්‍රථමා එකවචන බහුවචන දෙකටම සන්තො කියා වේ—සෙසු අර්ථ වාචී සන්තශබ්ද බුධශබ්දය මෙනි.

තවද, මේ ගච්ඡන්ත ශබ්දය පුල්ලිඞ්ගයෙහි ගච්ඡං, ගච්ඡන්තො, ගච්ඡන්තා, යනාදිවශයෙන්ද-ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ගච්ඡන්ති, ගච්ඡන්ති, ගච්ඡන්තියො යනාදි වශයෙන්ද-නපුංසකලිඞ්ගයෙහි ගච්ඡන්තං, ගච්ඡන්තානි, යනාදි වශයෙන්ද, රූපමාලා කටයුතු වෙත්—එසේම අරහන්තශබ්දයත් ලිඞ්ගත්‍රයටම අයිති වුවද රූපාන්තරවශයෙන් තුන් ආකාරයකට නොබිඳේ—"ඉත්ථී අරහං සම්මාසම්බුද්ධො" යනාදී අට්ඨානපාළියෙහි ස්ත්‍රීලිඞ්ග ප්‍රථමා එකවචනයද පුල්ලිඞ්ගයෙහි මෙන් "අරහං" කියාද ප්‍රඥප්තිවාචකවූ ස්ත්‍රීලිඞ්ගික අරහන්ත ශබ්දයෙහි "ඉත්ථී අරහා අහොසි" යනාදියෙහි මෙන් "අරහා" කියාද-නපුංසක ලිඞ්ගික අරහන්තශබ්දයෙහි (අරහන්තං කියා නොව) පුල්ලිඞ්ගයෙහි මෙන්("අරහං චිත්තං" යනාදිය දක්නා ලදබැවින්) අරහං කියාද වේ.

මහන්ත ශබ්දයත් ගච්ඡන්ත ශබ්දය හා සම වුවද සමහර විභක්ති වලදී ඊට වෙනස් ආකාර රූපයන් ඇති වෙත්—මහං මහා මහන්තො මහන්තා කියා ප්‍රථමා විභක්තිය වේ-තවද මහන්තො මහන්තා යනාදීන් බුධ ශබ්දය මෙන් පුල්ලිඞ්ගයෙහිද මහතී මහතී මහතියො යනාදීන් නදී ශබ්දය මෙන්ද, මහන්තා මහන්තා මහන්තායො යනාදීන් කඤ්ඤා ශබ්දය මෙන්ද, ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහිද මහන්තං මහන්තානි යනාදීන් චිත්ත ශබ්දය මෙන් නපුංසක ලිඞ්ගයෙහිද වරනැගෙත්-ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි ගච්ඡන්තී ගච්ඡන්තී ගච්ඡන්තියො කීවාත් මෙන් මහන්තී යනාදිය නොවේ-—"මහතියා ච යක්ඛසේනාය මහතියා ච කුම්භණ්ඩසේනාය"—"මහන්තා නිධිකුම්භියො" යනාදියෙහි දක්නාලද හෙයිනි.

මේ අග්ගවංසාචාර්යයන්ගේ මතයයි—නමුත් කච්චායන බාලාවතාරාදියෙහි ගුණවන්තී කුලවන්තී ගච්ඡන්තී යනු මෙන්ම මහන්තී යනුද දක්වන ලද්දේය—පෙළෙහි අප්‍රසිද්ධ බැවින් විමසිය යුත්තේය—පෙළෙහි හා අටුවාවලද "සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ මහතී නඞ්ගලසීසා..." "ඉත්ථී සියා රූපවතී..." "සාච සීලවතී සතිමතී චක්ඛුමතී විධිමතී" "මහතිං සෙනං දිස්වා මහොසධස්ස සෙනා මන්දා අයං අති විය මහතී සෙනා දිස්සති" යනාදී පාඨයන්හි මහතී ශබ්දය මුත් මහන්තී ශබ්දය නොදක්නා ලදහෙයිනි—මහා යනු (මහා පුරිසො යනාදී) සමාස පදවල මුත් කේවලව නැතිබව සමහරෙක් කියත්—"මහා තෙ උපාසක පරිච්චාගො"—"මහා වතායං භූමිචාලො"—"ඝොසො ච විපුලො මහා"—

"මහා තෙස ලොකස්සනිබ්බාපෙසො" යනාදි තැන්හි ප්‍රථමා එකවචනාන්ත නොවූ "මහා" යනු දක්නාලදහෙයින් යථෝක්ත කියමන නොගත යුතුයි.

තවද "ජානන්ත, පස්සන්ත" යන ශබ්දවයත් ගච්ඡන්ත ශබ්දය හා සම වුවද වෙනස්වූ පදයන් දක්නා ලැබෙත්.

කෙසේදයත්–"සා ජානං යෙව ආහ න ජානාමීති, පස්සං යෙව ආහ න පස්සාමීති" යනාදියෙහි දක්නාලද "ජානං, පස්සං" යන ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ප්‍රථමෛකවචන රූපයන් පුල්ලිඞ්ගික රූපාකාරයෙන්ම සිටින්–මේ ආදියෙහි "ජානන්ති, පස්සන්ති" කියා ලිඟාන්තර පරිවර්තනය වේ.

එසේම "තුම්හෙ ආයස්මන්තො එකන්තසුඛං ලොකං ජානං පස්සං විහරථ" යනාදියෙහි "ජානන්තා, පස්සන්තා" කියා වචනාන්තර වශයෙන් පරිවර්තනය වේ.

"භරන්ති මාතාපිතරො පුබ්බෙ කතමනුස්සරං" යන මෙහිද "අනුස්සරං" යන්න "අනුස්සරන්තා" යි වචනාන්තරවශයෙන් පරිවර්තනය වේ.

"සද්ධම්මො ගරුකාතබ්බො සරං බුද්ධාන සාසනං" යන මෙහි "සරං" යනු "සරන්තෙන" යි විභක්ත්‍යන්තර වශයෙන් පරිවර්තනය වේ.

"ඵුසං භූතානි සණ්ඨානං මනසා ගණ්හතො යථා" යන මෙහිද "ඵුසං" යන්න "ඵුසන්තස්ස" යි විභක්ත්‍යන්තර වශයෙන් පරිවර්තනය වේ.

එසේම "යාචං අදදමප්පියො" යන මෙහි "යාචං" යන්න "යාචන්තස්ස" කියා විභක්ත්‍යන්තර වශයෙන් පරිවර්තනය වේ.

තවද අකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික සන්ත ශබ්දයාගේ තෘතීයා පඤ්චමී බහුවචනවශයෙහි "සබ්භි" යන රූපයක් මෙහි දක්වන ලද්දේය. එසේද වුවත් ඉකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික "සබ්භි" ශබ්දයකුදු ඇතිබව "සන්තො හවෙ සබ්භි පවෙදයන්ති"–"බහුපෙතං අසබ්භි ජාතවෙද–"සබ්භීහි සදප්පුරිසො නිබාහච–සුන්දරබ්බචනං වා එතං සබ්භින්" යනාදියෙන් පෙනේ.

NOUNS ENDING IN ඉ. (I) MAS. *Aggie.*

6. ඉකාරන්ත පුල්ලිංගො අග්ගිසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...අග්ගි	අග්ගී, අග්ගයො
ආ...(හෙ) අග්ගි	(භො:) අග්ගී, අග්ගයො
දු...අග්ගිං	අග්ගී, අග්ගයො
ත...අග්ගිනා	අග්ගීහි, අග්ගීභි
ක...අග්ගිනා	අග්ගීහි, අග්ගීභි
ච...අග්ගිනො, අග්ගිස්ස	අග්ගීනං
පං...අග්ගිනා, අග්ගිම්හා, අග්ගිස්මා	අග්ගීහි, අග්ගීභි
ඡ...අග්ගිනො, අග්ගිස්ස	අග්ගීනං
ස...අග්ගිම්හි, අග්ගිස්මිං	අග්ගීසු.

ජොති පාණි ගණ්ඨි මුට්ඨි කුච්ඡි වත්ථි සාලි වීහි,
ව්‍යාධි ඔධි බොධි සන්ධි රාසි කෙසි සාති දීපි.

ඉසි මුනි මණි ධනි ගිරි රවි කවි කපි
අසි මසි නිධි විධි අහි කිමි පති හරි.
අරි තිමි කලි බලි ජලනිධි ගහපති
උරුබිනි වරමති නිරුපධි අධිපති.

"අඤ්ජලි සාරථි අත්ථි සමාධි උදධි දධි අග්ගිනි සිඛි බොන්දි
දිවි රංසි ඤාති ජලධි සිටිහුන් සොත්හුනි බනහුන් යසහුනි."

ඉච්චාදයො අග්ගිසද්දව.

මේ අග්ගි ශබ්දයෙහි යමකමහාස්ථවිර මතයෙහි පඤ්චමී එකවචනස්ථානයෙහි අග්ගිම්හා අග්ගිස්මා යනු නැත්තේය. ඒ සමාන ප්‍රයෝගයන් පෙළෙහි දක්නාලදහෙයින් ගතයුතුබව අග්ගවංසාචාර්ය්‍ය මතයයි.

මෙහි ගාථාවල දක්වනලද අධිපති ශබ්දය අග්ගිශබ්දය හා සමාන නමුදු "අධිපතියා සත්තා" යන පාලිය දක්නාලදහෙයින් "අධිපත්‍යා" යි සප්තමී එකවචන රූපයක්ද වියයුතුය—"අසාරෙ සාරමතිනො" යනාදියෙහි දක්නාලද සමාසවූ මති ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා විතීයා බහුවචන දෙක්හි "-මතිනො" යන්නක්ද, අධිපති ගහපති ජනිපති යනාදී ශබ්දයන්ගේ අධිපතිනො ගහපතිනො ජනි

පතිනො යනාදී ප්‍රථමා විභක්ති බහුවචන රූපයන්ද (ඊකාරාන්ත දණ්ඩී ශබ්දයෙහි මෙන්) විය යුත්තාහුය-තවද ඉසි මුනි යන ශබ්දයන්ගේ ආලපනස්ථානයෙහි “ඉසෙ” “මුනෙ” කියාද එකවචන විය යුතුය. “ඝුමතතා උප්පජ්ජතෙ ඉසෙ” යනුද—“පටිගණ්හ මහාමුනෙ” යනාදීයද පෙළෙහි දක්නාලද හෙයිනි.

අග්ගි ශබ්දයෙහි මෙන් රූපමාලා කටයුතුයයි මෙහි දක්වනලැබූ අග්ගිනි, ගිනි යන ශබ්දද්වයෙහි විභාගයක් මෙහි දක්වනු ලැබේ.

“අග්ගිනි” යනු ප්‍රථමා එකවචනයෙහි විනා සෙසු විභක්තිවල නැතැයි සමහරෙක්ද, පාළියෙහි අග්ගිනි ශබ්දයක් නැත්තේමයයි සමහරෙක්ද, එසේම ගිනි ශබ්දයකුදු නැත්තේය ගිනි යනු අග්ගි ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා රූපයක්යයි සමහරෙක්ද කියත්—ඒ සියල්ලම නොගතයුතුබැව් අග්ගවංසාචාර්ය්‍යයෝතුම කියයි-කුමණ්ඩොසිපදයස්-සූත්‍රනිපාතයෙහි “නහි වග්ගු වදන්ති වදන්තා, නාභිජවන්ති න තාණමුපෙන්ති අඞ්ගාරෙ සන්ථතෙ සෙන්ති, අග්ගිනි සම්පජ්ජලිතං පවිසන්ති” යන මෙහි අග්ගිනිං යන උපයෝග වචනයක් දක්නාලද්දේය. එහෙයින්ම එම සූත්‍ර අටුවාවෙහි “අග්ගිනි සම්පජ්ජලිතනාති සමන්තතො ජලං සබ්බදිසාසු ච සම්පජ්ජලිතමග්ගිං” කියාද-කොකාලිය සූත්‍රයෙහි “අථ ලොහමයං පන කුම්භිං අග්ගිනි සම්පජ්ජලිතං පවිසන්ති පච්චන්ති හි තාසු චිරරත්තං අග්ගිනි සමාසු සමුප්පිලවාසො” යන මෙහි “අග්ගිනිසම්පජ්ජලිතං යනාන සමාස පදයක් බැවින් අග්ගිනිහි සම්පජ්ජලිතං යන අර්ථය ලැබේ-එසේම “අග්ගිනි සමාසු” යනු අග්ගිනි සදිසාසු යන අර්ථයද ලැබේ-මෙසේ සමාසවිධානමුඛයෙන් අග්ගිනිනි යන කාරණ වචනයද ලැබේ-“තමෙව කට්ඨං දහති තස්මා සො ජායතෙ ගිනි” යන මෙහි ගිනි ශබ්දයද දක්නාලද්දේය—එහි අටුවාවේ “තස්මාති ගතො කට්ඨා, ගිනීති අග්ගි” මෙසේ ගිනිශබ්දයෙහි අර්ථ අග්ගි ශබ්දයෙන් දක්වන ලද බැවින්ද-එසේම “ඡන්නා කුටි ආහිතො ගිනි” යනාදී ධනියසූත්‍ර ගාථාවට කාරණලද අටුවාවෙහිද “...ගිනීති අග්ගි” කියා දක්වා තිබෙන බැවින්ද-“මහාගිනි පජ්ජලිතො අනාගාරෝපසම්මන්” යනාමේ ථෙරගාථාවට කරණලද සංවණ්ණනාවෙහිද “ගිනීති අග්ගි” යී තිබැවින්ද, ගිනි ශබ්දයක් පාළිභාෂාවේ ඇතිබැව් හැඟේ—එහෙයින්, ගිනි ශබ්දයක් නැත කියන්නවුන්ගේ වචනය නොගතයුතුබැව් අග්ගවංසාචාර්යයී මත යයි.

ගිනි ශබ්දයද අග්ගි ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතු බවද—යම්සේ (ලබුවලට නම්වූ) ලාබු-අලාබු යනු ශබ්දද්වයක් ඇත්තේද, එසේම (වහ්නියට නම්වූ) ගිනි-අග්ගිනි යන ශබ්දද්වයක් ඇති බවද—

යම්සේ සංස්කෘතභාෂාවෙහි සංයොගීව කියවෙනු ලබන්නාවූ "පද්ම" යනාදී ශබ්දයන් මාගධ භාෂාවට පැමිණ "පදුම" යනාදීන් විසංයෝගීව කියනු ලබන බවද—යම්සේ සංස්කෘත වෛයාකරණීකයන්විසින් "අග්නි" ශබ්දය සියළු විභක්තිවචනයන්හි යොදනලද්දුත් මෙන් පාළිභාෂාවෙහි අගිනි ශබ්දයද එසේම යෙදියයුතු බවද අග්ගවංසාචාර්යයන්විසින් කියනලදී.

ඉදින් "අග්ගිනි" ශබ්දය සියළු විභක්ති වචනයන්හි යෙදියයුතු නම්, කච්චායනයෙහි "අග්ගිස්සිනි" යනසූත්‍රයෙන් සි විභක්ති පර කල්හි අග්ගි ශබ්දයාගේ අන්තයාහට "ඉනි" යනාදෙශයක් කුමක් හෙයින් දක්වන ලද්දේද යත්—ඒ නැණ මෙසේ කියනලදී.

යම්සේ දස ශබ්ද දසයක් වන්ද සමාස කොට ඒකශේෂ කරණලද දස ශබ්දයට යො විභක්ති පර කල්හි "නව" යනාදෙශ කොට යො විභක්තියට "උති" යනාදෙශකොට "නවුති" යන රූපය නිපන් කල්හි නැවත ඒ නවුති යන ප්‍රකෘතිය තබා සි විභක්ති නං විභක්ති ආදිය කොට ("නවුතියා හංසසහස්සෙහි පරිවුතො" යනාදියෙහිද "ඡනනවුතීනං පාසණ්ඩානං පවරං යදිදං සුගතවිනයං" යනාදියෙහිද දක්නාලද) "නවුතියා-නවුතීනං" යනාදි රූපයන් නිපදවන ලද්දහුද, එසේම සි විභක්ති පරකල්හි අග්ගි ශබ්දයාගේ අන්ත ඉකාරයාට ඉනි යනාදෙශ කිරීම්වශයෙන් අග්ගිනි යන රූපය නිපන් කල්හි නැවත අග්ගිනි යන ප්‍රකෘතිය තබා එයින් පරව යො ආදි විභක්ති කොට "අග්ගිනි අග්ගිනි අග්ගිනයො" යනාදි රූපයන් නිපදවන ලද්දහුයයි දතයුත්තේය.

NOUNS ENDING IN ඉ. (I) MAS. *A'di.*

7. ඉකාරාන්ත පුල්ලිංග ආදි සද්ද

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප...ආදි	ආදී, ආදයො
ආ...(භො)ආදි	(භවා:)ආදී ආදයො
දු..ආදිං	ආදී, ආදයො
ත...ආදිනා	ආදීහි, ආදීභි
ක...ආදිනා	ආදීහි, ආදීභි
ච...ආදිනො, ආදිස්ස	ආදීනං
පං...ආදිනා, ආදිම්හා, ආදිස්මා	ආදීහි, ආදීභි
ඡ...ආදිනො, ආදිස්ස	ආදීනං
ස...ආදිං, ආදෙ, ආදිම්හි, ආදිස්මිං	ආදීසු, ආදීසු.

NOUNS ENDING IN ඊ. (I') MAS. *Dandi*

8. ඊකාරන්ත පුල්ලිංග දණ්ඩී ශබ්ද.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...දණ්ඩී	දණ්ඩී, දණ්ඩිනො
ආ...(භො)දණ්ඩි	(භව:)දණ්ඩී, දණ්ඩිනො
දු...දණ්ඩිනං, දණ්ඩිං	දණ්ඩී, දණ්ඩිනො,[දණ්ඩිනෙ]
ත...දණ්ඩිනා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ක...දණ්ඩිනා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ච...දණ්ඩිනො, දණ්ඩිස්ස	දණ්ඩීනං
පං...දණ්ඩිනා, දණ්ඩිම්හා, දණ්ඩිස්මා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ඡ...දණ්ඩිනො, දණ්ඩිස්ස	දණ්ඩීනං
ස...දණ්ඩිනි; දණ්ඩිම්හි, දණ්ඩිස්මිං[දණ්ඩිනෙ]	දණ්ඩීසු, [දණ්ඩිනෙසු.]

ධම්මී සංඛී ඤාණී හත්ථී චක්කී පක්ඛී දාඨී රට්ඨී,
ඡත්තී මාලී වම්මී යොගී භාගී භොගී කාමී සාමී.
ධජී ගණී සසී කුට්ඨී ජටී යානී සුඛී සිඛී,
දන්තී මන්තී කරී චාගී කුසලී මුසලී බලී.
පාපකාරී සත්තුඝාතී මාලකාරී දීඝජීවී,
ධම්මවාදී සීහනාදී භූමිසායී සීඝයායී.

ඉච්චාදයො දණ්ඩී සද්දසමා.

“ තොමරී හලී සුධී මෙධී නාවී අත්ථී චාරී පාණී යසස්සී වජ්ජදස්සී”
ඉච්චාදයොපි.

දණ්ඩී ශබ්දයාගේ “දණ්ඩිනං” යන් ද්විතීයා ඒකවචනයද—“දණ්ඩිම්හා දණ්ඩිස්මා” යන පඤ්චම්‍යෙකවචනයන්ද “දණ්ඩිනි” යන සප්තම්‍යෙකවචනයද මූලනිරුක්තියෙහි නොදක්වන ලදී.

“එවං ජරා ච මච්චූ ච අධිවත්තන්ති * පාණිනෙ” යනුද—“වජ්ජදස්සිනෙ පස්සත්” යනාදියද දක්නාලද් හෙයින් ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයෙහි “දණ්ඩිනෙ” යනාත්ද “උපහච්ච මනං මෙජ්ඣා මාතඞ්ගස්මිං යසස්සිනෙ” යනුද “වජ්ජදස්සිනෙ පණ්ඩිතං” යනුද දක්නාලදහෙයින් සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි “දණ්ඩිනෙ” කීයද “සුසුඛං වත ජීවාම වෙරිනෙසු අවෙරිනො” යනාදිය දක්නා ලදබැවින් සප්තමී

---

* “අධිවත්තන්ති පාණිනො” කියාද පබ්බතොපම සූත්‍රාදියෙහි ව්‍යවහාරයි.

බහුවචනස්ථානයෙහි "දඬිනො" යනුද යෙදියයුතු බවහා ගාමණී, සෙනානී, යනාදී ශබ්ද හැර සෙසු ඊකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික ශබ්දයන්ටද මෙම ක්‍රමය යෙදිය යුතුබව ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

තවද දඬි ශබ්දය මෙන් රූපමාලා කටයුත්තෝ හෙවත් වරනැගිය යුත්තෝ "අස්සත්ථි තද්ධිතයෙහි ඊ ප්‍රත්‍යය විනාලද්දාවූ ශබ්දයි—එනම් දණ්ඩ ශබ්දයෙන් පරව (එය ඔහට ඇත්තෝතුයි යනාර්ථයෙහි දණ්ඩො අස්ස අත්ථි යන වාක්‍යයෙහි) ඊ ප්‍රත්‍යයට දඬි ශබ්දය සිද්ධ වූවාත් මෙන්ම ධම්මො අස්ස අත්ථි ධම්මී, සංඝො අස්ස අත්ථි සංඝී, ඤාණං අස්ස අත්ථි ඤාණී, හත්ථො අස්ස අත්ථි හත්ථී, චක්කං අස්ස අත්ථි චක්කී, පක්ඛං අස්ස අත්ථි පක්ඛී, දඨං අස්ස අත්ථි දඨී, රඨං අස්ස අත්ථි රඨී, යනාදී වශයෙන් විග්‍රහ කරණු ලබන්නාවූ ඊප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයෝයි.

NOUNS ENDING IN උ. (U) MAS. *Bhikhu.*

9. උකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගො භික්ඛු සද්ද.

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප භික්ඛු	භික්ඛවො, භික්ඛූ
ආ...(හෙ) භික්ඛු	(භව:) භික්ඛවෙ, භික්ඛවො, භික්ඛූ
දු...භික්ඛුං	භික්ඛවො, භික්ඛූ
ත..භික්ඛුනා	භික්ඛූහි, භික්ඛූභි
ක...භික්ඛුනා	භික්ඛූහි, භික්ඛූභි
ච...භික්ඛුනො, භික්ඛුස්ස	භික්ඛූනං
පං...භික්ඛුනා, භික්ඛුම්හා, භික්ඛුස්මා	භික්ඛූහි, භික්ඛූභි
ඡ...භික්ඛුනො, භික්ඛුස්ස	භික්ඛූනං
ස...භික්ඛුම්හි, භික්ඛුස්මිං	භික්ඛූසු.

එවං—සෙතු කෙතු රාහු භානු සංකු උච්ඡු වේළු මච්චු සින්ධු බන්ධු නෙරු මෙරු සත්තු කාරු හෙතු ජන්තු ඛාණු ගරු රූරු පටු බබ්බු එළු බින්දු විණ්හු—ඉච්චාදයො භික්ඛුසද්දසමා.

මේ භික්ඛු ශබ්දයාගේ "භික්ඛවෙ" යන ආලපනෛක වචනය පෙළෙහි හා පුරාණ අටුවාවලද වංසගම්වලමුත් ගාථාවල නැති බවද "භික්ඛවො" යන ප්‍රථමා බහුවචනය ගාථාවලමුත් වංසගම්වල නැත් බවද—එසේම "භික්ඛවෙ" යන ආලපන බහුවචනය ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලාවිසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී යන්ධිවිශ

යෙහි මුත් අසන්ධිවිශයෙහි නැති බවද—බුදුරජාණන්වහන්සේ විසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී සන්ධිවිශයෙහිද අසන්ධිවිශයෙහිද දක්නාලද බවද—“භික්ඛවො” යන ආමන්ත්‍රණ බහුවචනයෙන් බුදුරජාණන් වහන්සේවිසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීම ගාථාවල දක්නාලද බව හා වාසගම්වලත් සන්ධි විශයෙහි පමණක් දක්නාලද බවද—ශ්‍රාවකයන් වහන්සේලාවිසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී “භික්ඛවො” යන ආමන්ත්‍රණ බහුවචනය නොයොදන ලද බවද කියන ලදී.

“එවඤ්ච පන භික්ඛවෙ ඉමං සික්ඛාපදං උද්දිසෙය්‍යාථ” යනාදි තන්හි “භික්ඛවෙ” යන ආලපනෛකවචනය වාසගම්වලම දක්නා ලද්දේය.

“භික්ඛවො ති සතා ඉමෙ, යාවනාහි පඤ්ජලි කතා” යනාදි තන්හි “භික්ඛවො” යන ප්‍රථමා බහුවචනය ගාථාවලම දක්නා ලද්දේය.

“ආයස්මා සාරිපුත්තො භික්ඛූ ආමන්තෙසි ආවුසො භික්ඛවෙති” යනු මේ ආදි තන්හි ශ්‍රාවකයන්වහන්සේලාවිසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී සන්ධි විශයෙහිම භික්ඛවෙ යන ආමන්ත්‍රණෛකවචනය දක්නා ලද්දේය.

“භික්ඛූ ආමන්තෙසි සොතු කාමත්ථ භික්ඛවෙති” යනාදිතන්හි හා—“ඉධ භික්ඛවෙ භික්ඛූ අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං පහානාය” යනාදි තන්හි බුදුරජාණන්වහන්සේ විසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී සන්ධිවිශයෙහි හා අසන්ධිවිශයෙහිද “භික්ඛවෙ” යන ආමන්ත්‍රණ බහුවචනය දක්නා ලද්දේය.

“අරඤ්ඤෙ රුක්ඛමූලෙ වා සුඤ්ඤාගාරෙව භික්ඛවො” යනාදියෙහි හා “තත්‍ර ඛො භගවා භික්ඛූ ආමන්තෙසි භික්ඛවොති” යනාදි තන්හි බුදුරජාණන්වහන්සේවිසින් භික්ෂූන්ට ආමන්ත්‍රණය කිරීමෙහිදී ගාථාවල හා වාසගම්වල සන්ධි විශයෙහිද “භික්ඛවො” යන ආමන්ත්‍රණ බහුවචනය දක්නා ලද්දේය.

මේ සඳහා ශබ්දනීතියෙහි.

“චුණ්ණියෙව පදෙ දිස්සං භික්ඛවොති පදං විධා
යතො පවත්තන්ති සන්ධි විසයා විසයෙසු තං.
භික්ඛවොති පදං දිස්සං ගාථායං චෙව චුණ්ණියෙ
පදස්මිංපිච සන්ධිස්ස විසයෙවාපි නිද්දිසෙ”—යනු කියන ලදී.

හෙතු, ජන්තු, ගරු යන ශබ්දයන්ද භික්ඛු ශබ්දය මෙන් වර නැඟිය යුතු ශබ්ද පන්තියෙහිම දක්වන ලද්දේ නමුදු ප්‍රථමා ද්විතීයා දෙකෙහි සමහර රූප වෙනස්ය—ඒ නම්-හෙතු; හෙතූ, හෙතවො,

හෙතුනො, හෙතුයො, යි ප්‍රථමා විභක්තියද—හෙතුං; හෙතූ, හෙතුනො, හෙතුයො, යි ද්විතීයා විභක්තියද වේ—"යාගුයා යන ස්ත්‍රීලිඞ්ග රූපය හා සදෘශවූ "හෙතුයා" යන රූපයක්ද සප්තමී විභක්තියෙහි දක්නාලද බවද- එසේම ස්ත්‍රීලිඞ්ග රූපවලට සමානවූ සමහර පුංලිඞ්ග රූපයන් පාළියෙහි දක්නාලද බවද කියන ලද්දේය—එනම්—"උග්ගේහි කාතො තරමානො" යනාදියෙහි හා "එහි බාලෙ ඛමාපෙහි කුසරාජං මහබ්බලං" යනාදියෙහි "කාතො" "බාලෙ" යනාදිය හා අධිපතියා, හෙතුයා, ධෙනුයා, යනාදියයි.

ජන්තු ශබ්දයෙහි භික්ඛු ශබ්දයට වෙනස් රූප මෙහි දක්වනු ලබන ජන්තු ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙන් දත යුතුයි.

NOUNS ENDING IN උ. (U.) MAS. *Jantu.*

10. උකාරන්ත පුංලිඞ්ග ජන්තු ශබ්දය.

එකවචන.		බහුවචන.
ප...ජන්තු		ජන්තු, ජන්තවො, ජන්තුනො, ජන්තුයො
ආ...(භො)ජන්තු	(භව:)	ජන්තු, ජන්තවෙ, ජන්තවො, ජන්තුනො, ජන්තුයො
දු...ජන්තුං		ජන්තූ, ජන්තවො, ජන්තුනො, ජන්තුයො
ත...ජන්තුනා		ජන්තූහි, ජන්තූභි
ක...ජන්තුනා		ජන්තූහි, ජන්තූභි
ච...ජන්තුනො, ජන්තුස්ස		ජන්තූනං
පං...ජන්තුනා, ජන්තුම්හා, ජන්තුස්මා		ජන්තූහි, ජන්තූභි,
ඡ...ජන්තුනො, ජන්තුස්ස		ජන්තූනං
ස...ජන්තුම්හි, ජන්තුස්මිං		ජන්තූසු, ජන්තුසු.

ගරු ශබ්දයද.

ගරු; ගරූ, ගරවො, ගරුනො-(භො) ගරු; (භවන්තො) ගරූ, ගරවෙ, ගරවො, ගරුනො-ගරුං; ගරූ, ගරවො, ගරුනො-කියා වේ— සෙස්ස භික්ඛු ශබ්දයෙහි මෙනි.

සමහර ආචාර්යවරයෝ වනාහි මාගධ භාෂාවෙහි ගරු ශබ්දය හා ගුරු ශබ්දයක්ද ඇතිබවද ගරුශබ්දය භාර (නොසැහැල්ලු) වාචියයිද, ගුරු ශබ්දය ආචාර්යවාචියයිද කියත්—ශබ්දනීතිකාරකා

ටීකාචාර්‍ය්‍යතෙම මාගධභාෂාවෙහි ගුරුශබ්දයක් නැත්බව භාෂොක්ත අජීවයෙහිම "ගරු" ශබ්දය පවත්නාබව කියති—සංස්කෘත භාෂාවෙහි ගරුශබ්දයක් ඇතිහෙයින් ඒ ශබ්දයෙන් තද්ධිතප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිද්ධවූ "ගාරව" ශබ්දයක්ද දක්නා ලද්දක් මෙන්ම ඉදින් ගුරුශබ්දයක්ද ඇත්තේනම් එයින්ද තද්ධිත ප්‍රත්‍යය වීමෙන් සිද්ධවූ "ගෞරව" ශබ්දයක්ද විය යුතු නමුදු එබඳු ශබ්දයක් පාළියෙහි නොදක්නාලදබවද—සංස්කෘත භාෂාවෙහි ගුරුශබ්දයක් ඇතිහෙයින් ඒ ශබ්දයෙන් තද්ධිතප්‍රත්‍යය වී සිද්ධවූ "ගෞරව" ශබ්දයක්ද එම භාෂාවෙහි ඇතිබවද කියනලදී.

NOUNS ENDING IN උ. (U.) MAS. *Satthu.*

11. උකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගො සත්ථුසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...සත්ථා	[සත්ථා] සත්ථාරො
ආ...(භො)සත්ථ, සත්ථා	(භව:) සත්ථාරො
දු...සත්ථාරං	සත්ථාරෙ, සත්ථාරො
ත...සත්ථාරා [සත්ථුනා]	සත්ථාරෙහි, සත්ථාරෙභි
ක...සත්ථාරා, [සත්ථුනා]	සත්ථාරෙහි, සත්ථාරෙභි
ච...සත්ථු, සත්ථුනො, සත්ථුස්ස	සත්ථාරානං, සත්ථානං, [සත්ථූනං]
ප...සත්ථාරා	සත්ථාරෙහි, සත්ථාරෙභි
ඡ...සත්ථු, සත්ථුනො, සත්ථුස්ස	සත්ථාරානං, සත්ථානං, [සත්ථූනං]
ස...සත්ථරි	සත්ථාරෙසු

"වත්තා ධාතා ගන්තා නෙතා දාතා කත්තා චෙතා තාතා,
ඡෙත්තා භෙත්තා හන්තා ජෙතා හාතා බොද්ධා ඤාතා සොතා.
ගජ්ජිතා වස්සිතා භත්තා පුච්ඡිතා පටිසෙධිතා,
භාසිතා බුජ්ඣිතා ඛන්තා උට්ඨාතො¹ කාමිතා (පාඨා.)
නත්තා පනත්තා අක්ඛාතා සහිතා පටිසෙධිතා,
බන්ධා² පණෙතා (ඉච්චාදි වත්තාතො සුද්ධකත්තරි.)
උප්පාදෙතා විඤ්ඤාපෙතා සන්දෙසෙතා පබ්බාජෙතා,
බොධෙතා (ද්වි වණ්ණ සද්ද ඤෙය්‍යා හෙතුස්මිං අත්ථස්මිං)
සංමණ්ඩාතු මහාමණ්ඩාතු ඉච්චාදයොපි සත්ථුසද්දෙනව."

මේ සත්ථු ශබ්දයාගේ ප්‍රථමාබහුවචනස්ථානයෙහි "සත්ථා" යන පදය කච්චායන රූපසිද්ධි බාලාවතාරාදියෙහි නොකියන ලද්දේ නමුදු ශබ්දනීතියෙහි කියනලද්දේය. "අවිතක්කිතා මච්චු මුපබ්බජන්ති" යන පාළියෙහි (සත්ථා යන්නට සමානවූ) "අවිතක්කිතා" යන ප්‍රථමා බහුවචනයක් දක්නාලදබැවිනි—වත්තා ධාතා යනාදියද තද්ගතික බැවින් එසේමය. "සත්ථුනා" යනුද බාලාවතාරාදියෙහි නොදක්වනලද්දේය. "ධම්මරාජෙන සත්ථුනා" යනාදියෙහි එබඳු පද දක්නා ලදහෙයින් ශබ්දනීතියෙහි දක්වනලද්දේය.

"සත්ථාරෙ" යන ද්විතීයා බහුවචනය නිරුත්ති පිටකයෙහි නොදක්වන ලද්දේය—මූලනිරුත්ති ශබ්දනීති දෙක්හි දක්වන ලද්දේය. "සත්ථාරෙ අතික්කමන්ති" යනාදියෙහි එබඳු පද දක්නාලදහෙයිනි—"සත්ථුස්ස, සත්ථානං" යන චතුර්ථී ෂෂ්ඨී එකවචන බහුවචනවූ නිරුත්ති ශබ්දනීති දෙක්හි නොදක්වන ලද්දේය—තවද "හෙ සත්ථ, සත්ථා" යි හ්‍රස්ව දීර්ඝවශයෙන් ආලපනඑකවචන දෙකක් කච්චායන බාලාවතාරාදියෙහි දක්වනලද නමුදු නිරුත්තිපිටයෙහි හ්‍රස්ව වශයෙන් පමණක්ය—මූලනිරුත්තියෙහි එකවචනය හ්‍රස්ව වශයෙන්ද බහුවචනය දීර්ඝවශයෙන්ද දක්වන ලද්දේය.
"සත්ථූනං" යන චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනය බාලාවතාරාදියෙහි නොකියනලද්දේ නමුත් "ඉමෙසං මහානාම තිණ්ණං සත්ථූනං එකා නිට්ඨා උදාහු පුථු නිට්ඨා" යනාදිය දක්නා ලදහෙයින් අග්ගවංසාචාර්ය්‍යයන් විසින්ද දක්වනලදී.

තවද කත්තු වත්තු නෙත්තු භත්තු පිතු භාතු යනාදී ශබ්දයෝ සත්ථුශබ්දයා හා සමාන වූවද රූපාන්තරවශයෙන් කිසි වෙනසක් ඇත්තේය—ඒනම්—"උභෙහි කත්තෙ අන්තරමිදං ගන්තබ්බා යොජනන්තරං වද" යන මෙහි "කත්තෙ" යන ආලපනඑකවචනයක් දක්නාලදහෙයින් එයද සත්ථු ශබ්දයෙහි රූපවලට වෙනස් රූපයක්ය—"තෙන හි භො වත්තෙ යෙන චම්පෙය්‍යකා බ්‍රාහ්මණගහපතිකා තෙනුපසංකම" යන මෙහි දක්නාලද "වත්තෙ" යනුද එසේමය—"නෙත්තෙ උජුගතෙ සති" යනාදියෙහි පෙනෙනා සප්තමී එකවචන රූපයද "සත්ථරි" යන්නට වෙනස් රූපයක්ය—"ආරාධයන්ති රාජානං පූජං ලභන්ති භත්තුසු" යන මෙහි පෙනෙනා "භත්තුසු" යනුද "සත්ථාරෙසු" යන සප්තමී එකවචනයට වෙනස්රූපයක්ය—මෙහි "භත්තුසු" යනුද "මාතාපිතූසු පණ්ඩිතා" යනාදියෙහි "පිතූසු" යනුද දක්නා ලදහෙයින් වත්තුසු, ධාතුසු, ගන්තුසු, නෙත්තුසු, දාතුසු, කත්තුසු, යනාමේ ආදියද ගන්තුසුබව හා

මෙම ක්‍රමය සත්ථු ශබ්දයෙන්ද කැමති විශ්ෂුතුවාන් මෙන් හැගෙනා බවද ශබ්ද නීතියෙහි කියනලදී.

NOUNS ENDING IN උ. (U) MAS. *Nattu.*

12. උකාරන්ත පුල්ලිංග නත්තුසද්ද.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...නත්තා	නත්තාරො
ආ...(හෙ)නත්ත, නත්තා	(භව:) නත්තාරො
දු...නත්තාරං	නත්තාරෙ, නත්තාරො
ත...නත්තාරා	නත්තාරෙහි, නත්තාරෙභි
ක...නත්තාරා	නත්තාරෙහි, නත්තාරෙභි
ච...නත්තු, නත්තුනො, නත්තුස්ස	නත්තාරානං, නත්තානං, [නත්තූනං]
ප...නත්තාරා	නත්තාරෙහි, නත්තාරෙභි
ඡ...නත්තු, නත්තුනො, නත්තුස්ස	නත්තාරානං, නත්තානං [නත්තූනං]
ස...නත්තරි	නත්තාරෙසු, නත්තුසු

NOUNS ENDING IN උ. (U) MAS. *Pitu.*

13 උකාරන්ත පුල්ලිංග පිතු සද්ද.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...පිතා	[පිතා] පිතරො
ආ...(හෙ)පිත, පිතා,	(භව:) පිතරො
දු...පිතරං	පිතරෙ, පිතරො
ත...පිතරා, පිතුනා, [පෙත්‍යා]	පිතරෙහි, පිතරෙභි, පිතූහි, පිතූභි
ක...පිතරා, පිතුනා, [පෙත්‍යා]	පිතරෙහි, පිතරෙභි, පිතූහි, පිතූභි
ච...පිතු, පිතුනො, පිතුස්ස	පිතරානං, පිතානං, පිතූනං
ප...පිතරා [පෙත්‍යා]	පිතරෙහි, පිතරෙභි, පිතූහි, පිතූභි
ඡ...පිතු, පිතුනො, පිතුස්ස	පිතරානං, පිතානං, පිතූනං
ස...පිතරි	පිතරෙසු, පිතූසු

“පෙත්‍ය” “පිතූනං” යන රූපයන්ට සමානවූ රූප නැතිනමුදු භාතු, ජාමාතු ශබ්දයන්ද මෙසේමය—පෙත්‍ය, පිතූහි, පිතූභි, යන පද හා, පිතරො යනාදීයෙහි හ්‍රස්වබවද පිතුශබ්දයාගේ සත්ථුශබ්දයට වෙනස් බවයි—“මත්‍ය ච පෙත්‍ය ච කතං සුසාධු” යනාදිය දක්නා ලදහෙයින් “පෙත්‍ය” යනු තෘතීයාදියෙහි දක්වනලදී. “පෙත්‍ය”යනමේ පදයද ජන්තුයො, හෙතුයො, හෙතුයා, අධිපතියා, යන පදයන් මෙන් අවිනත්‍යවූ පුල්ලිඟ රූපයක් බව කියනලදී—තවද නිද්දෙස පාළියෙහි “සත්ථාරතො සත්ථාරං ගච්ඡති” යන්නෙහිද, විනයට්ඨකථාදියෙහි “හෙතු සත්ථාර දස්සනං” “කත්තාරනිද්දෙසො” “අයං නිම්මාතාපිතරො ඉමස්මිං පහටෙ දඬො නත්ථි” යන්නෙහිද උම්මග්ගජාතක අටුවාවෙහි “පිතරො නිකාඬොත් අපක්ඛන්තිකො එකපිතරො” යන්නෙහිද සුළුවග්ගපාළියෙහි “අස්සමණී අසක්‍යධීතරො” යන්නෙහිද මේආදී තැන්වල අසමාස විශයෙහි තොප්‍රත්‍යයා පර කල්හිද, සමාස විශයෙහි උත්තරපදයා පර කල්හිද, සමාසයාගේ උත්තර පදයෙහි වූ සඛාදින් පර කල්හිද “ආර” යනාදෙශව බවූයි පදයන්ද දක්නාලදී.

NOUNS ENDING IN උ (U) MAS. *Bhátu.*

14. උකාරන්ත පුල්ලිඟො භාතුසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...භාතා	[භාතා] භාතරො
ආ...(හෙ)භාතා, භාතා	(භව:) භාතරො
දු...භාතරං	භාතරෙ, භාතරො
ත..භාතරා	භාතරෙභි, භාතරෙහි, භාතූභි, භාතූහි
ක...භාතරා	භාතරෙභි, භාතරෙහි, භාතූභි, භාතූහි
ච...භාතු, භාතුනො, භාතුස්ස	භාතරානං, භාතානං, භාතූනං
පං...භාතරා	භාතරෙභි, භාතරෙහි, භාතූභි, භාතූහි
ඡ..භාතු, භාතුනො, භාතුස්ස	භාතරානං, භාතානං, භාතූනං
ස...භාතරි	භාතරෙසු, භාතූසු

NOUNS ENDING IN ඌ. (U') MAS. *Abibhu.*

15 ඌ කාරන්තො පුල්ලිංගො අභිභූසද්දො.

එකවචන.		බහුවචන.
ප...අභිභූ		අභිභුවො, අභිභූ
ආ...(හෙ)අභිභූ	(භව:)	අභිභුවො, අභිභූ
දු...අභිභුං		අභිභුවො, අභිභූ
ත...අභිභුනා		අභිභූහි, අභිභූභි.
ක...අභිභුනා		අභිභූහි, අභූභි
ච...අභිභුනො, අභිභුස්ස		අභිභූනං,
ප...අභිභුනා, අභිභුම්හා, අභිභුස්මා		අභිභූහි, අභිභූභි
ඡ...අභිභුනො, අභිභුස්ස		අභිභූනං
ස...අභිභුම්හි, අභිභුස්මිං		අභිභූසු

එවං * සයම්භූ වෙස්සභූ සහභූ ගොත්‍රභූ වතනාභූ සබ්බාභිභූ අභිභූ පරාභිභූ පභූ විභූ ඉච්චාදයොපි.

NOUNS ENDING IN ඌ. (U') MAS. *Sabbaññú.*

16 ඌකාරන්තො පුල්ලිංගො සබ්බඤ්ඤූසද්දො.

එකවචන.		බහුවචන.
ප...සබ්බඤ්ඤූ		සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤූ
ආ...(හෙ)සබ්බඤ්ඤු	(භව:)	සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤූ
දු...සබ්බඤ්ඤුං		සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤූ
ත...සබ්බඤ්ඤුනා		සබ්බඤ්ඤූහි, සබ්බඤ්ඤූභි
ක...සබ්බඤ්ඤුනා		සබ්බඤ්ඤූහි, සබ්බඤ්ඤූභි
ච...සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤුස්ස		සබ්බඤ්ඤූනං
ප...සබ්බඤ්ඤුනා, සබ්බඤ්ඤුම්හා, සබ්බඤ්ඤුස්මා		සබ්බඤ්ඤූහි, සබ්බඤ්ඤූභි
ඡ...සබ්බඤ්ඤුනො, සබ්බඤ්ඤුස්ස		සබ්බඤ්ඤූනං
ස...සබ්බඤ්ඤුම්හි, සබ්බඤ්ඤුස්මිං		සබ්බඤ්ඤූසු

"එවං විඤ්ඤූ විඤ්ඤූ ඤාතඤ්ඤූ මග්ගඤ්ඤූ ධම්මඤ්ඤූ අකතඤ්ඤූ අත්ථඤ්ඤූ කාලඤ්ඤූ රත්තඤ්ඤූ මත්තඤ්ඤූ වෙදගූ පාරගූ ඉච්චාදයොපි."

---

* "සයම්භූ ඤාණං, ගොත්‍රභූ චිත්තං" යනාදියෙහි වූ සයම්භූ ගොත්‍රභූ යනාදි ශබ්ද නපුංසක ලිංගිකය. එහෙයින් සයම්භූ සයම්භූ සයම්භූනි යනාදිවශයෙන් අයු ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුයි.

විදූ, විඤ්ඤූ ශබ්දාදීය ස්ත්‍රීලිංගිකාවනු ලබනකල "ඉනී" ප්‍රත්‍යය වීමෙන් "විදූනී" කියා වේ.—නදී ශබ්දය මෙන් විදූනී; විදූනී, විදූනියො, යනාදිවශයෙන් වරනැගියයුතුයි. එසේද වුවත් "විඤ්ඤූ පරිබ්බාජා සුභාසිතදුබ්භාසිතං දුට්ඨුල්ලාදුට්ඨුල්ලං ආජානිතුං" යන්නෙහි විඤ්ඤූ යනු ස්ත්‍රීලිංගිකාව දක්නාලදහ—"කොධනා අකතඤ්ඤූච පිසුනාච විභෙදිකා" යන්නෙහි "අකතඤ්ඤූ" යනුද එසේමය—එහෙයින් එබඳුවූ පද—අකතඤ්ඤූ; අකතඤ්ඤූ, අකතඤ්ඤුයො—යනාදිවශයෙන් ජම්බු ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුයි. අත්ථඤ්ඤූ, ධම්මඤ්ඤූ යනාදීයද එසේමැයි.

NOUNS ENDING IN ඔ. (O) MAS. *Gá.*

17 ඔකාරන්ත පුල්ලිංගො ගො සද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප ..ගො	ගාවො, [ගවො]
ආ...(හෙ)ගො	(භව:) ගාවො, [ගවො]
දු...ගාවුං, ගාවං, ගවං	ගාවො, [ගවො]
ත. .ගාවෙන, ගවෙන	ගොභි, ගොහි
ක..ගාවෙන, ගවෙන	ගොභි, ගොහි
ච...ගාවස්ස, ගවස්ස	ගවං, ගුන්නං, ගොනං
ප...ගාවා, ගවා, ගාවම්හා, ගවම්හා, ගාවස්මා, ගවස්මා	ගොභි, ගොහි
ඡ...ගාවස්ස, ගවස්ස	ගවං, ගුන්නං, ගොනං
ස...ගාවෙ, ගවෙ, ගාවම්හි, ගවම්හි, ගාවස්මිං, ගවස්මිං	ගාවෙසු, ගවෙසු, ගොසු

ගො ශබ්දය ගැණ දැක්වියයුතු විස්තර ස්ත්‍රීලිංගික ගොශබ්දයෙහිදී දක්වනුලැබේ.

අන්‍යවූ සමහර පුල්ලිංගිකශබ්දයන් ගැණ දතයුතු විභාගයක් පූර්වාචාර්‍ය්‍ය මතානුකූලව මෙහි දක්වනු ලැබේ—කෙසේද,

ඊකාරන්තපුල්ලිංගික "බ්‍රහ්මචාරී"ශබ්දය දණ්ඩී ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුබව ආචාර්‍ය්‍යවරයන්විසින් දක්වනලදහෙයින් "බ්‍රහ්මචාරී,

බ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මචාරිනො" යනාදි (දණ්ඩීශබ්දයෙහි මෙන්) රූප වේ—එසේ නමුදු මහාවග්ගාදියෙහිවූ "සඤ්ඤතා බ්‍රහ්මචාරයො" "අප්පං ව බ්‍රහ්මචාරයො" යනාදියෙහි "බ්‍රහ්මචාරයො" යන්නක් දක්නාලද හෙයින් මේ ආදිය ආධුනිකයන්ගේ ඥාණව්‍යාමෝහණ ස්ථාන බැවින් ඒ ගැණ මෙසේ දතයුතුය.

බ්‍රහ්මචාරීශබ්දය ඊකාරාන්ත වශයෙන් පමණක් නොව ඉකාරාන්ත වශයෙනුදු කල්පනාකටයුතුය—ඉකාරාන්ත ඊකාරාන්ත යනම් ප්‍රකාරයකට වන්නේ කෙසේද යත්—මුනිශබ්දය ඉකාරාන්තපුල්ලිංගිකය—"මුනාතීති මුනි" යනු විග්‍රහයි—මුන (ඥානෙ) යන ධාතුවෙන් පරව "මුනාදීහිචි" යන සූත්‍රයෙන් කත්තෘයෙහි ඉප්‍රත්‍යයව සිඩවේ—මෙසේ සිඩවූ මුනි ශබ්දයාගේ ප්‍රථම බහුවචනයෙහි "මුනයො" කියාවේ—එසේම "බ්‍රහ්මං චරතීති බ්‍රහ්මචාරී"යි විග්‍රහ බැවින් බ්‍රහ්ම ශබ්දය උපපද කොට ඇති චර (ගත්‍යං) යන ධාතුවෙන් පරව යථෝක්ත සූත්‍රයෙන් කත්තෘයෙහි ඉප්‍රත්‍යයව සිඩවූ කල්හි ඉකාරාන්ත පුල්ලිංගිකවිය හැකිහෙයින් ප්‍රථමා බහුවචනාදියෙහි "බ්‍රහ්මචාරයො" යනු විය හැකිය—ඊකාරාන්ත වන්නේ කෙසේද යත්—"බ්‍රහ්මං චරණසීලො බ්‍රහ්මචාරී" යි විග්‍රහබැවින් බ්‍රහ්මශබ්දය උපපද කොට ඇති චර (ගතියං) යන ධාතුවෙන් පරව තස්සීලාර්ථයෙහි "තස්සීලාදීසු ණීත්වාවී ච" යන සූත්‍රයෙන් ණී ප්‍රත්‍යයව සිඩවූ කල ඊකාරාන්ත විය හැකිය—එකල ඊකාරාන්ත දණ්ඩී ශබ්දයාගේ රූපමෙන් ප්‍රථමා බහු වචනාදියෙහි "බ්‍රහ්මචාරිනො"යි විය හැක්කේය—මෙසේ ඉකාරාන්ත වශයෙන් ගත්කල අග්ගි, මුනි යන ශබ්දයන් මෙන් බ්‍රහ්මචාරි; බ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මචාරයො" යනාදි ක්‍රමයට වරනැගිය යුතුය—ඊකාරාන්තවශයෙන් ගත්කල දණ්ඩී ශබ්දය මෙන් බ්‍රහ්මචාරී; බ්‍රහ්මචාරී, බ්‍රහ්මචාරිනො, යනාදික්‍රමයට වරනැගිය යුතුයි.

තවද "යති" ශබ්දය අග්ගිශබ්දය මෙන් වරනැගියයුතුබව ආචාර්‍ය්‍යවරයො කියත්. එසේකල විසුද්ධිමාර්ගයෙහි "යථා සොභනති යතිනො සීලභූසණභූසිතා" යන්නෙහි යතිනො යනු කෙසේ වියහැකිද? "යතයො" කියයුතු තන්හි "යතිනො" යනු ප්‍රමාද ලියවිල්ලකැයි සමහරෙක් කියති—ප්‍රමාදලියවිල්ලක් නොව යතිනො කියාම බව අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යතුමාය—"යතති සීලේසූති යතී" කියා විග්‍රහකරණලබන්නාවූද, යත (ප්‍රයත්නෙ) යන ධාතුවෙන් පරව තස්සීලාර්ථයෙහි තස්සීලාදී සූත්‍රයෙන් ණීප්‍රත්‍යයව සිඩවූද ඊකාරාන්ත යතී ශබ්දය දණ්ඩීශබ්දය මෙන් වරනැගෙන හෙයින් ප්‍රථමාබහුවචනාදියෙහි, "යතිනො" කියාද—තස්සීලාර්ථය නොගෙණ එම ධාතුවෙන් පරව

කාණ්ඩයෙහි ඉප්‍රත්‍යයව සිද්ධවනු ලබන්නාවූ (යතාති විරියං කරෙන්ති යති යී විග්‍රහ කටයුතුවූ). ඉකාරන්ත යතිශබ්දය අග්ගි ශබ්දය මෙන් වරනැගෙන හෙයින් ප්‍රථමාබහුවචනාදියෙහි "යතයො" කියාද විය හැකියයි දතයුතුයි.

එසේනම් සාරමති, සම්මාදිඨි, වජිරබුද්ධි, යනාදි ශබ්දයන්හි සාරමතිනො, සම්මාදිඨිනො, වජිරබුද්ධිනො, යනාදි ප්‍රථමා ආලපන බහුවචන රූපයන් කෙසේදයත්, මේ ශබ්දයො කෙවලව ඉකාරන්තනමුදු සමාස පදබැවින් අග්ගිශබ්දයාගේ ක්‍රමයෙහි නොසිට දණ්ඩිශබ්දයාගේ ක්‍රමයෙහි සිටිබැවින් "අසාරෙ සාරමතිනො" යනාදි තැන්වල "සාරමතිනො"යි නොකාරන්ත රූපම වනබව කියන ලදී—ඉදින් නොකාරන්ත රූපම වෙත්නම්, කච්චායනයෙහි නිපාත ප්‍රාරම්භයෙහි "අපෙච විසාරදමුතයො" යන මෙහි "විසාරදමතයො"යි නොවියයුතු නොවේද? එහි "විසාරදමතයො" යී වියයුතුනම් සාරමතයො- සම්මාදිඨයො— වජිරබුද්ධයො-- යනුත් එසේම නොවේද යත්—"විසාරදමතයො" යන රූපයට සමානවූ රූප ඉකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගිකසමාසපදයන් පිළිබඳව බුද්ධවචනයෙහි නැතිබැවින් "සම්මාදිඨයො" යනාදි රූප එසේ නොවියයුතුයි— "විසාරදමතයො" යනුහා සදෘශවූ "යො" කාරන්ත රූප ඉකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගික සමාස පදයන් පිළිබඳව නැතිනම් "තෙ හොන්ති ජානිපතයො අඤ්ඤමඤ්ඤපියං වද"-"පච්චමෙ ගහපතයො" යනාදි තැන්හි දක්නාලද "ජානිපතයො" යනාදි පද කුමක් කටයුතුද? "ජානිපතයො" යනාදිය බුද්ධවචනයෙහි තිබියදී "විසාරදමතයො යනු හා සමානවූ ඉකාරන්තපුල්ලිඞ්ගික සමාසපදයන් පිළිබඳව යොකාරන්තරූප බුද්ධවචනයෙහි නැත" යනු කිම කෙසේ යෙදේද යත්-"ගහපතයො, ජානිපතයො" යනාදියෙහි ප්‍රකෘතිපදවූ ගහපති ජානිපති යනාදියෙහි වූ, පතිශබ්දය ස්වභාවෙන්ම පුල්ලිඞ්ගිකය පෙර ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකව සිට සමාස වූවායින් පසු පුල්ලිඞ්ගික වූයේ නොවෙයි,එහෙයින් "ගහපතයො" "ජානිපතයො"යි යොකාරන්ත රූපද "ගහපතිනො ජානිපතිනො" යී නොකාරන්ත රූපද වෙත්—සාරමති, සම්මාදිඨි, වජිරබුද්ධි" යනාදි සමාසපදයන්ගේ, මති, දිඨි, බුද්ධි, යන ශබ්දයො වනාහි සමාස විමට පූර්වයෙහි ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකව සිට සමාස වූවායින් පසු 'බහුබ්බීහි සමාසයාගේ වශයෙන් පුල්ලිඞ්ගික වූවාහුය-එසේහෙයින්, ප්‍රථමා ආලපන විභක්ති ස්ථානයන්හි සාරමතිනො, සම්මාදිඨිනො, වජිරබුද්ධිනො,යී නොකාරන්ත රූපම වන්නාහුයයි දතයුතුයි.

තවද අකාරන්ත පුල්ලිඞ්ගික නාමයන්ගේ එකාරාදෙශ සහිතවූ ප්‍රථමා එකවචන බහුවචන රූපයන්ද ඇත්තාහුය—එනම්—

“වනප්පගුම්බෙ යථා ඵුස්සිතග්ගෙ” යනාදියෙහි, “*වනප්පගුම්බෙ” යනුද “නත්ථි අත්තකාරෙ නත්ථි පුරිසකාරෙ” යනාදියෙහි අත්තකාරෙ-පුරිසකාරෙ-යනුද-“බාලෙ ච පණ්ඩිතෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සන්ති” යන මෙහි බාලෙ-පණ්ඩිතෙ, යනුද “විපදෙ තුල්‍යාධිකරණෙ කම්මධාරයො” යන සූත්‍රයෙහි විපදෙ, තුල්‍යාධිකරණෙ--යනුද † මේආදීයයි.

තවද බුද්ධවචනයෙහි ශබ්දවශයෙන්ද අර්ථවශයෙන්ද අභිප්‍රාය වශයෙන්ද අක්ෂරචින්තකයන්ගේ ඥානචක්ෂුස විමෝහනය කරන්නාවූ නොයෙක් පාළික්‍රමයන් ඇත්තාහුයයි කියනලදී.

එනම්, “චිරතනා කොසියායණි” යයි කියයුතු තන්හි “චිරතෙන කොසියායනෙ‡”යි ප්‍රථමාඑකවචන දක්නාලද්දහුය-“කො පුරිසො” කියයුතු තන්හි “කෙ පුරිසෙ” කියාද-“කිනාමො තෙ උපජ්ඣායො” කියයුතු තන්හි “කො නාමො තෙ උපජ්ඣායො” කියාද “කිං තෙ බලං මහාරාජ” කියයුතු තන්හි “කො තෙ බලං මහාරාජ” කියාද-“ඉති හෙමන්ත ගිම්හෙසු” කියයුතු තන්හි “ඉති හෙමන්තා ගිම්හිසු” කියාද—“න තෙනත්ථං අබන්ධිසො” කියයුතු තන්හි “න තෙනත්ථං අබන්ධිසු” කියාද පාළියෙහි දක්නාලදහෙයින් මේ ආදිය ශබ්දවශයෙන් මූලාවියයුතු ස්ථානයි.

“යනූන කඤ්චනදෙව්ච අද්ධා න තමසා කතං” යන මෙහි නකාරය ප්‍රතිෂෙධාර්ථයෙහි නොව උපමාර්ථයෙහි වැටෙනබැවින් කතං යනු හා සම්බන්ධ කරණලද්දක් මෙන් යන අර්ථය ප්‍රකාශ කෙරේ.

“අස්සද්ධො අකතඤ්ඤූ ච සන්ධිච්ඡෙදෙ ච යො නරො,
හතාවකාසො වන්තාසො ස වෙ උත්තමපොරිසො.”

යන මේආදිය අර්ථවශයෙන් මූලාවියයුතු ස්ථානයි.

---

* “වනප්පගුම්බෙ” යනු ප්‍රථමාර්ථයෙහි සප්තමියයි සමහර කෙනෙකුන්ගේ මතයයි-එය ප්‍රතික්ෂෙප කටයුතුබවට කරුණු අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යයන්විසින් කියනලදී.

† “සුඛෙ දුක්ඛෙ ජීවෙ” යනුද එසේම බව සන්ධි විසොධනයෙහි හා එහි ටීකායෙහිද කියනලදී.

‡ “න ත්වං රථ විජානාසි අබ්භන්තරෙන අනාගතෙ
අබ්භායිතං විලපසි චිරතෙන කොසියායනෙ.”—රථජාතකයෙහිය.
අටුවාවෙහි—“චිරතෙන කොසියායනෙති මාතා නො කොසියායනී
බ්‍රාහ්මණී චිරතනා, අම්හාකං පිතරි නිප්පෙමා ජාතා”—යනුයි.

"තණ්හං අස්මිමානං සස්සතුච්ඡෙදදිට්ඨියො වාදසායතනනිස්සිතං නන්දිරාග ච හන්ත්වා බ්‍රාහ්මණො අනීඝො යාති" යි කියයුතු තන්හි එසේ නොකියා එම අර්ථයම ගෙණ අන්‍යවූ ක්‍රමයකින්

"මාතරං පිතරං හන්ත්වා රාජානො ද්වෙ ච ඛත්තියෙ
රට්ඨං සානුචරං හන්ත්වා අනීඝො යාති බ්‍රාහ්මණො–" යි කියනලදී.

"වනං ඡින්දථ මා රුක්ඛං වනතො ජායතෙ භයං
ඡෙත්වා වනඤ්ච වනථඤ්ච නිබ්බනා හොථ භික්ඛවො"—යනුද

මේ ආදිය අභිප්‍රාය වශයෙන් මූලාවියයුතු ස්ථානයි.

මෙසේ බුද්ධවචනසංඛ්‍යාත පාළියෙහි ශබ්දවශයෙන්ද අර්ථවශයෙන්ද අභිප්‍රායවශයෙන්ද අක්ෂරචින්තකයන්ගේ ඥානචක්ෂුස විමෝහනය කාරණනාවූ නානාප්‍රකාර පාළික්‍රම ඇත්තාහුයයි දතයුතුයි.

එහෙයින් කීහ.

"ඤාණනත්තං අපි සද්දසත්ථ මතිලං මුය්හනාති පාළිකාමෙ
යෙභුය්‍යෙන හි ලොකනීති විවිධා පාඨෙන යා විජ්ජරෙ,
පණ්ඩිච්චම්පි පහාය බාහිරගතං එත්ථෙව තස්මා බුධො
සික්ඛෙක්ඛමල ධම්මසාගර තරෙ නිබ්බාන තිත්ථුපගො.

පුල්ලිඞ්ගික ශබ්ද කාණ්ඩයයි.

NOUNS ENDING IN ආ. (Ā.) FEM. *Kaññá.*

1. ආකාරන්තිත්ථිලිඞ්ගො කඤ්ඤාසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...කඤ්ඤා	කඤ්ඤා, කඤ්ඤායො
ආ...(හෙ) කඤ්ඤෙ	(භොති) කඤ්ඤා, කඤ්ඤායො
දු...කඤ්ඤං	කඤ්ඤා, කඤ්ඤායො
ත...කඤ්ඤාය	කඤ්ඤාහි, කඤ්ඤාභි
ක...කඤ්ඤාය	කඤ්ඤාහි, කඤ්ඤාභි
ච...කඤ්ඤාය	කඤ්ඤානං
පං...කඤ්ඤාය	කඤ්ඤාහි, කඤ්ඤාභි
ඡ...කඤ්ඤාය	කඤ්ඤානං
ස...කඤ්ඤායං, කඤ්ඤාය	කඤ්ඤාසු.

සද්ධා මෙධා පඤ්ඤා විජ්ජා චින්තා මන්තා තණ්හා වීණා,
ඉච්ඡා පුච්ඡා එජා මායා මෙත්තා මත්තා සික්ඛා භික්ඛා.
ජංඝා ගීවා ජිව්හා වාචා ඡායා ආසා ගඟා නාවා,
ගාථා සෙනා ලෙඛා සාලා මාලා වෙලා පූජා ඛිඩ්ඩා.

පිපාසා වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා තසිණා පජා,
දෙවතා වට්ටකා ගොධා බලාකා පරිසා සභා.
ඌකා සෙඵාලිකා ලංකා සලාකා වාලිකා සිඛා,
විසාඛා විසිඛා සාඛා වචා වඤ්ඣා ජටා ඝටා.
ජෙට්ඨා සොණ්ඩා විතණ්ඩා(ච) කරුණා වනිතා ලතා,
කථා නිද්දා සුධා රාධා වාසනා සිංසපා පපා.
පභා සීමා ඛමා ජායා ඛත්තියා සක්ඛරා සුරා,
දොලා තුලා සිලා ලීලා ලාලෙ[1]ලා මෙඛලා කලා.
වළවා [2]ළම්බුසා මූසා මඤ්ජූසා සුලසා දිසා,
නාසා ජුණ්හා ගුහා ඊසා ලසිකා වසුධා පිසා.
"අභිජ්ඣා සුණිසා බහා භාසා කීළා(ච) කාරණා,
වංලිකා භාවිකා සිකතා කන්ථා ලාබා තුසා *නිසා.

---

* "නිසා" ශබ්දයාගේ සප්තමී එකවචන කඤ්ඤාශබ්දයෙහි මෙන් "නිසායං, නිසාය" යනු පමණක් නොව "නිසෙ" කියාද වේ. එවිංහට "නිසායොව" යන සූත්‍රයෙන් එකාරදෙශව සිද්ධයි, "නිසෙ අගයිව භාසති"–යනාදිය බලනු.

පීළා පුණ්ණා සංඛා අඤ්ඤා මුද්ද භාසනා සනනා දූඨා,
අම්මා අනනා අම්බා තාතා (එතෙ සද්ද කඤ්ඤා සාදී)”

කඤ්ඤාශබ්දයෙහි මෙහි දක්වනු ලැබූ පද්මාලා ක්‍රමය කච්චායන බාලාවතාර ශබ්දනීති යනාදියට එකඟ නමුදු “කඤ්ඤා” යනු ප්‍රථමායෙහි එකවචන වශයෙන් මුත් බහුවචන වශයෙන් නිරුත්ති පිටකයෙහි නොදක්වන ලදී—එහෙත් “බාහා පග්ගය්හ කඤ්ඤං” “අහෙතුඅප්පච්චයං පුරිසස්ස කඤ්ඤා උප්පජ්ජන්ති පි නිරුජ්ඣන්ති පි” යනාදියෙහි ප්‍රථමා බහුවචන භාවයෙන් දක්නාලද බැවින් නිරුත්ති පිටකයෙහි ක්‍රමයට වඩා මෙහි දක්වනු ලැබූ කච්චායනාදි ක්‍රමය සැලකිය යුතු බව ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

තවද ආලපනයෙහි “හෙ කඤ්ඤෙ කඤ්ඤා” යී එකවචන දෙකක් බව හා “භොති කඤ්ඤායො” යී බහුවචන එකක් බවද මූලනිරුත්තියෙහි කියනලද්දේ නමුදු “එහි බාලෙ ඛමාපෙහි කුසරාජං මහබ්බලං” යනාදී උදාහරණ දක්වා ඒ ක්‍රමය අග්ගවංසාචාර්යයන්විසින් ප්‍රතික්ෂෙප කරණ ලදී.

තවද “හෙ කඤ්ඤෙ” යන ක්‍රමය “අම්බා” ආදිවූ ශබ්දවලදී නොලැබේ. එහි කෙසේද යත්-අම්බා, අම්මා, අනනා, තාතා, යන ශබ්දයන් කෙරෙණ් ඝසංඥයාට “ඝතෙ ච” යන සූත්‍රයෙන් එකාර දෙශ පැමිණි කල්හි “න අම්මාදිතො” යන සූත්‍රයෙන් එය ප්‍රතිෂෙධ කොට “ආකාරො වා” යන සූත්‍රයෙන් විකල්පයෙන් හ්‍රස්වකළ කල්හි හෙ අම්බ, අම්බා-හෙ අම්ම, අම්මා-හෙ අනන, අනනා-හෙ තාත, තාතා යී සිඬයි. ...

තවද පරිසා සභා යන ශබ්ද දෙකත් කඤ්ඤාශබ්දය හා සම වුවද සප්තමී එකවචනයෙහි පමණක් වෙනසක් තිබේ—ඒ නම්, “එකමිදාහං භො ගොතම සමයං හොදෙය්‍යස්ස බ්‍රාහ්මණස්ස පරිසතිං පරූපාරම්භං පවත්තෙන්ති” යන මේ පාළියෙහි *පරිසතිං යනු දක්නාලද හෙයින් සප්තමී එකවචනයෙහි පරිසතිං, පරිසායං, පරිසාය, කියාද, එසේම සභතිං, සභායං, සභාය, කියාදවේ.

---

* “සභා පරිසාහි ස්මිනො තිං” යන සූත්‍රයෙන් ස්මිංහට තිං යනාදෙශ හා “ඝො සසං...” යනාදී සූත්‍රයෙන් හ්‍රස්වද කළකල්හි “පරිසතිං, සභතිං” යනු සිඬයි.

NOUNS ENDING IN ඉ. (I) FEM. *Rutti.*

2. ඉකාරන්තිත්ථිලිඞ්ගො රත්තිසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප..රත්ති	රත්තී, රත්තියො
ආ...(හෙ) රත්ති	(භොති) රත්තී, රත්තියො
දු...රත්තිං	රත්තී, රත්තියො
ත...රත්තියා	රත්තීහි, රත්තීභි
ක...රත්තියා	රත්තීහි, රත්තීභි
ච..රත්තියා	රත්තීනං
පං...රත්තියා	රත්තීහි, රත්තීභි
ඡ...රත්තියා	රත්තීනං
ස...රත්තියං, රත්තියා	රත්තීසු.

පත්ති යුත්ති වුත්ති කිත්ති මුත්ති තිත්ති ඛන්ති කන්ති,
සන්ති තන්ති සිද්ධි සුද්ධි ඉද්ධි බුද්ධි වුද්ධි *බොධි.
භූමි ජාති පීති සූති නන්දි සන්ධි සාණි කොටි,
දිට්ඨි වුට්ඨි තුට්ඨි යට්ඨි පාළි ආළි නාළි කෙළි:

සති මති ගති මුති ධිති රති රුචි ඡවි, යුවති කන්ති රස්මි අසනි වසනි, ඔසධි අඞ්ගුලි ධූලි දුන්දුභි දොණි, අටවි පාටලි සිරි ධුති ආකති. ඉච්චාදයො රත්තිව—"සත්ති සප්පි නත්ති වුත්ති බොන්දි †නාභි" ඉච්චාදයොපි.

---

* "නාඤ්ඤත්‍ර බොජ්ඣා තපසා" යනාදියෙහි "බොජ්ඣා" යනාදී පදයන් දක්නා ලදහෙයින් බොධිශබ්දයාගේ ප්‍රථමා ආලපන විභක්ති බහුවචනස්ථානයන්හි "බොජ්ඣා" යන්නක්ද—තෘතීයා පඤ්චමී එකවචනස්ථානයන්හි "බොජ්ඣා" යන්නක්ද, සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි "බොජ්ඣං" යන්නක්ද—එසේම "බුජ්ඣස්සු ජින බොධියං" යනාදියෙහි "බොධියං" යන්නක් දක්නාලදහෙයින් විභක්ති එක වචනස්ථානයෙහි "බොධියං" යන්නක්ද විය යුතුයි.

† "ඉමාව නාභො සතරාජි චිත්තිතා සතෙරිතා විජ්ජුරිව පභාසරෙ" යනාදී උදාහරණයන් දක්නාලද බැවින් "නාභි" ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා ආලපන විභක්ති බහුවචනස්ථානයන්හි "නාභො" යන්නක්ද—තෘ. ච. පං. ඡ. ස. එකවචනස්ථානයන්හි "නාභා" යන්නක්ද සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි "නාභං" යන්නක්ද විය යුතුයි.

මේ බාලාවතාර ක්‍රමයට සහ යමක මහා ස්ථවිර මතය ලෙසද රත්ති ශබ්දයයි—කච්චායන රූපසිද්ධි දෙක්හි පචමි එකවචනස්ථානයෙහි *රත්‍යා යන්නක්ද සප්තමි එකවචනස්ථානයෙහි "රත්‍යං† රත්තො, රත්තිං" යි රූපත්‍රයක්ද කියනලදී. ශබ්දනීතියෙහි යථොක්ත රූපයන්හා ප්‍රථමා ආලපන දුතියා බහුවචනස්ථානයන්හි "රත්‍යො" යන්නක්ද, තෘතීයා චතුර්ථී ෂෂ්ඨී සප්තමි එකවචනස්ථානයන්හි "රත්‍යා" යන්නක්ද කියනලදී—"රත්තො" යනු හැර මත් භූමි ශබ්දයන්හිද මෙසේමය-"රත්‍යො අමොඝා ගච්ඡන්ති"-"රත්‍යා රූඪති චන්දෙ-රත්‍යා තියාමං" යනුද "දිවා ච රත්තො ච හරන්ති යෙ බලිං" යනුද "න භූම්‍යා චතුරඞ්ගුලො"—"සෙත් භූම්‍යා අනුප්පත්තානං"—"භූම්‍යා සො පතිතං පාසං ගීවාය පටිමුඤ්චති" යනුද යථොක්ත සංහාර පද ගැණ උදාහරණයෝයි.

NOUNS ENDING IN ඊ. (Ī) FEM. *Nadī*.

3. ඊකාරනාන්ත ඉත්ථිලිඞ්ගො නදී සද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...නදී	නදී, නදියො
ආ...(හෙ) නදි	(භොති) නදී, නදියො
දු...නදිං	නදී, නදියො
ත...නදියා	නදීහි, නදීභි
ක...නදියා	නදීහි, නදීභි
ච...නදියා	නදීනං
පං...නදියා	නදීහි, නදීභි
ඡ...නදියා	නදීනං
ස...නදියං, නදියා	නදීසු.

---

* ඉවණ්ණ (පසංඥ)යා කෙරෙන් පරවූ ස්මා ස්මිං විභක්තීන්ට "අමාපතො ස්මිං ස්මාතං වා" යන සූත්‍රයෙන් ආ අං යනාදෙශයන්ද එහි "ආපතො" යන යොග විභාගයෙන් නා ස විභක්තීන්ට ආ ආදෙශද කළ කල්හි "රත්‍යා, රත්‍යං, මත්‍යා, මත්‍යං" යනාදිය සිද්ධයි.

† "ආදිතො ඔ ච" යන සූත්‍රයෙහි ච ශබ්ද ග්‍රහණයෙන් ස්මිංහට ඔ ආදෙශව "රත්තො" යනු සිද්ධයි.

මහී වෙතරණී වාපී පාටලී කදලී ඝටී,
නාරී කුමාරී තරුණී වාරුණී බ්‍රාහ්මණී සඛී.
ගන්ධබ්බී කින්නරී නාගී දෙවී යක්ඛී අජී මිගී,
වානරී සූකරී සීහී හංසී කාකී (ච) කුක්කුටී.
"මාතුලානී ච භගිනී භික්ඛුනී කාමුනී අවී,
පාටි පොක්ඛරණී දාසී රජනී ඊසයාදිනී.
(තත්‍ර පොක්ඛරණී දාසී බ්‍රාහ්මණී ච්චාදිනං ගති,
අඤ්ඤත්ථාපි සියා ගාථා චුණ්ණිකෙසු යථා රහං.
කුසාවතීති ආදීනං ගාථාසෙව විසෙසතො,
රූපානි අඤ්ඤථා හොන්ති ඒකවචනතො වදෙ.
කාසී අවන්තී ඉච්චාදි බහුවචනතො වදෙ,
චන්දවතීති ආදීනි පයොගස්සානු රූපතො.)"

මේ නදී ශබ්දය බාලාවතාර ක්‍රමයට මෙසේ නමුදු කච්චායනාදියෙහි ප්‍රථමා ආලපන ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයන්හි "නජ්ජෝ" යන්නත්ද, ඒකවචනස්ථානයන්හි "නදියං" යන්නත්ද, ද්විතීයා තෘතීයා චතුර්ථී පඤ්චමී ෂෂ්ඨී සප්තමී ඒකවචනස්ථානයන්හි "නජ්ජා" යන්නත්ද, සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි "නජ්ජං" යන්නත්ද කියන ලදී—එයිනුදු සප්තමියෙහි "නජ්ජා" යනු රූපසිද්ධියෙහි නොකියන ලදී.

පොක්ඛරණී ශබ්දයෙහි "පොක්ඛරඤ්ඤො, පොක්ඛරඤ්ඤා, පොක්ඛරඤ්ඤං" යනුද එසේමය—"පොක්ඛරඤ්ඤො සුමාපිතා" යනාදියෙහි බලනු. මෙහි ගාථාවල නොදක්වනලද නමුදු නලිනී ශබ්ද යත් එසේමය—"රාජා යථා වෙස්සවණො නලිඤ්ඤං..." යනාදියෙන් පෙනේ—දාසී, බ්‍රාහ්මණී යන ශබ්දවලෙහි ප්‍ර. ආ. ද්වි. බහුවචන ස්ථානයන්හි "දාස්‍යො, බ්‍රාහ්මණ්‍යො" යනුද, තෘ. ච. ප. ෂ. ඒක වචනස්ථානයන්හි "දාස්‍යා, බ්‍රාහ්මණ්‍යා" යනුහා සප්තමී ඒකවචන ස්ථානයෙහි "දාස්‍යං, බ්‍රාහ්මණ්‍යං" යනුද විය යුතුයි—"තාව සත්ත සතා භරියා දාස්‍යො සත්ත සතානි ච" යනාදියෙන්හා "බ්‍රාහ්මණ්‍යො පරිවාරකො" යනාදියෙන්ද දතයුතුයි—"ලඞ්ඝියා පතිකොට්ටෙසි ඝරෙ ජාතංව දාසියං" යනු දක්නාලද්දහෙයින් ද්විතීයා ඒකවචස්ථානයෙහි *"දාසියං" යන්නත්ද වියයුතුයි.

---

* "අං යමිවණ්ණ පා වා" යන සූත්‍රයෙන් හෝ "අං යමීතො පසඤ්ඤතො" යන සූත්‍රයෙන් හෝ ඉවණ්ණ (පසංඥ) යාකෙරෙන් පරවූ අං හට යං යනාදෙශ කළ කල්හි දාසියං, බොධියං, ඉත්ථියං, යනාදිය සිද්ධයි.

තවද නියමයක් නම්—ආකාරන්ත ඉවණ්ණාන්ත උවණ්ණාන්ත කඤ්ඤා, රත්ති නදී යාගු වධූ යනාදී ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයන් කෙරෙන් නා—ස—ස්මා—ස්මිං—ම්හා—ම්හි—යන මොවුන් පරබවට නොපැමිණෙත්—එහෙයින් කඤ්ඤාස්ස, රත්තිස්ස, නදීම්හා, යාගුම්හි යනාදි රූප පාළියෙහි නොලැබෙත්—එසේ නමුදු ඉවණ්ණාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයන් කෙරෙන් "ම්හි" යන්න පමණක් පර වීමෙන් සිඞ්වූ "බලාකයොනිම්හි" "කුසාවතිම්හි" යනාදි පද ගාථාවලදී පමණක් ලැබෙනබව ශබ්ද නීතියෙහි කියන ලදී.

ඒතමෙජේය.

"ගාථායං චුණ්ණියෙ චාපි නා ස ස්මාදි ස රූපතො,
නාකාරන්තා ඉවණ්ණණ්ණන්තා ඉත්ථිහි පරතං ගතා.
ම්හි සද්දො පන ගාථායං ඉවණ්ණණ්ණන්තිත්ථිහි සසහ,
යාතො පරතා, මෙතස්ස පයොගානි භවන්ති හි.
යථා බලාකායොනිම්හි නවිජ්ජති පුමො සදා,
කුසාවතිම්හි නගරෙ රාජා ආසි මහීපති."

තවද කුසාවතී යනාදි නගර නාම එකවචනාන්ත බවද, කාසි අවන්තී යනාදි ජනපදනාම බහුවචනාන්ත බවද, චන්දවතී යනාදි ප්‍රශූපතීශබ්ද උභය වචනාන්ත බවද කියන ලදී.

NOUNS ENDING IN උ. (U) FEM. *Yágu.*

4. උකාරන්තිත්ථිලිඞ්ගො යාගු සද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...යාගු	යාගූ, යාගුයො
ආ...(භෙ) යාගු	(භොතී) යාගූ, යාගුයො
දු...යාගුං	යාගූ, යාගුයො
ත...යාගුයා	යාගූහි, යාගූභි
ක...යාගුයා	ය ගූහි, යාගූභි
ච...යාගුයා	යාගූනං
ප...යාගුයා	යාගූහි, යාගූභි
ඡ...යාගුයා	යාගූනං
ස...යාගුයං, යාගුයා	යාගූසු.

එවං ධාතු ධෙනු කාසු දද්දු කණ්ඩු කච්ඡු රජ්ජු කණෙරු පියඞ්ගු සස්සු—ඉච්චාදයොපි.

මෙහි දක්වනලද ධාතුශබ්දයද යාගු ශබ්දය හා සමයයි කියන ලද්දේ නමුදු රස රුධිර මාංශ මේද නහර ඇට ඇටමිදුළු සුක්‍ර යන මේ ධාතූන් වාචකවූ කල්හි පුල්ලිඟිකය-සවභාවාදී වාචකවූද, බුද්ධාස්ථ්‍යාදි ශරීර ධාතු වාචකවූද, ලොකධාතු වාචකවූද, චක්ඛු ශ්‍රොත්‍රාදි වාචකවූද කල්හි ස්ත්‍රීලිඟිකය—භූ (සත්තායං) කර (කරණෙ) පච (පාකෙ) යනාදි පදයන්ට යොනිවූ ධාතු වාචක කල්හි ත්‍රිලිඟිකයි.

තවද ධාතුශබ්දයාගේ ලිඟ විභාගය ගැණ මෙසේද කියන ලදී.

“ධාතු සද්දො ජිනම්හෙ ඉත්ථිලිඟත්තනෙ මතො
සද්දෙ පුල්ලිඟභාවස්මිං ඤායන මතො විඤ්ඤූ”-යනුයි.

NOUNS ENDING IN උ (U) FEM. *Mátu.*

5 උකාරන්ත ඉත්ථිලිඟො මාතුසද්දො.

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප ..මාතා	[මාතා] මාතරො
ආ..(හෙ)මාත, මාතා	(භොති) [මාතා] මාතරො
දු...මාතරං	මාතරෙ, මාතරො
ත...මාතරා, මාතුයා [මතාය]	මාතරෙහි, මාතරෙභි මාතූහි, මාතූභි
ක...මාතරා, මාතුයා [මතාය]	මාතරෙහි, මාතරෙභි මාතූහි, මාතූභි
ච...මාතු, මාතුයා, මාතුස්ස, [මතාය]	මාතරානං, මාතානං, මාතූනං
පං..මාතරා, මාතුයා [මතාය]	මාතරෙහි, මාතරෙභි මාතූහි, මාතූභි
ඡ...මාතු, මාතුයා, මාතුස්ස, [මතාය]	මාතරානං මාතානං, මාතූනං
ස...මාතරි, මාතුයා, මාතුයං [මතාය, මතායං]	මාතරෙසු, මාතූසු.

ධීතා, ධීතරො–දුහිතා, දුහිතරො–ඉච්චාදයොපි *මාතුසද්දොව.

---

* එසේද වූවත් සමහර විශෙෂ දක්නා ලැබේ.

මේ මාතුශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි "මාතරෙහි, මාතරෙභි, මාතූසු, මාතරෙසු" යන පදයන් රූපසිද්ධි බාලාවතාරාදියට එකඟ ලෙස මෙහි දක්වන ලද්දාහු නමුදු ස්ත්‍රී ලිඞ්ග ශබ්දවල (ස-එහි-එභි-එසු-අනාබූ) එබඳු පදයන් පෙළෙහි නොදක්නාලදහෙයින් ශබ්දනීතිකාරකාචාර්‍ය්‍යයන් විසින් නොදක්වන ලදී.

තවද "තං බො පනෙතං පාපං කම්මං නෙව මාතරා කතං" යනාදීන්හි "මාතරා" යනුද—"අනුසාසිතො අහං මත්‍යා..." යනාදියෙහි "මත්‍යා" යනුද—"මාතුස්ස සරති" යනාදියෙහි "මාතුස්ස" යනුද දක්නාලද හෙයින් මෙහිද ගන්නා ලද්දාහුය—එම්සේ බ්‍යත්තියා, බ්‍යත්තියං යන පදයෝ (මධ්‍යයෙහි ස්වර හා ද්වි තකාර ලොප් කොට) "බ්‍යත්‍යා, බ්‍යත්‍යං" සී වෙත්ද එසේම මාතුයා මාතුයං යන පදයෝ (ස්වරලොප් ආදිය කොට) "මත්‍යා, මත්‍යං" සී වෙත්. මෙහි ස්වරලොප් ආදියනම් නා-ස-ස්මා-විභක්තීන්ට "පතො යා" යන සූත්‍රයෙන් යා යනාදේශද, ස්මිං විභක්තිහට "ඞපතො ස්මිං යං වා" යන සූත්‍රයෙන් යං යනාදේශද, "තෙසු වුද්ධ්‍යාදි" සූත්‍රයෙන් උකාර ලොප් හා හ්‍රස්වද කිරීමයි.

තවද සත්ථුශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි ප්‍රථමා බහුවචනාර්ථයෙහි සත්ථා යනු මෙන් මෙහිද "මාතා" යනු ශබ්දනීතියෙහි දක්වන ලදී.

ධීතු (*Dhitu*) *declined.*

6. ධීතුසද්දස්ස භෙදො

එකවචන.	බහුවචන.
ප...ධීතා	[ධීතා] ධීතරො
ආ...(භො)ධීත, ධීතා	(භොති) [ධීතා] ධීතරො
දු...ධීතරං [ධීතං*]	ධීතරෙ, ධීතරො
ත...ධීතරා, ධීතුයා	ධීතරෙහි, ධීතරෙභි, ධීතූහි, ධීතූභි
ක...ධීතරා, ධීතුයා	ධීතරෙහි, ධීතරෙභි, ධීතූහි, ධීතූභි
ච...ධීතු, ධීතුයා	ධීතරානං, ධීතානං, ධීතූනං
පං...ධීතරා, ධීතුයා	ධීතරෙහි, ධීතරෙභි, ධීතූහි, ධීතූභි
ඡ...ධීතු, ධීතුයා	ධීතරානං, ධීතානං, ධීතූනං
ස...ධීතරි, ධීතුයා, ධීතුයං	ධීතරෙසු, ධීතූසු.

---

* "ධීතුයා අතතවම්හි" යනසූත්‍රයෙන් අං විභක්ති පරකල්හි ධීතුශබ්දයාගේ අන්තයා හට අඬකොට වරනයනාදිය කළ කල්හි "ධීතං" යනු සිඬයි.

ධීතු ශබ්දයද දුහිතු ශබ්දයද මාතු ශබ්දය මෙන් වරනැඟිය යුතු යයි බාලාවතාරාදියෙහි කියනලද්දේ නමුත් මාතු ශබ්දයෙහිදී ලැබෙන "මත්‍යා" යනාදියට සමවූ පදයන් ධීතු ශබ්දයෙහි නොලැබෙත්—මාතුශබ්දයෙහි නොලැබෙන "ධීතං" යන්නක්ද මෙහි ලැබේ—ඒපද

"ජාලි කණ්හා ජිනං ධීතං මද්දිදෙවී පතිබ්බතං,
චජමානො න චින්තෙසිං බොධියා යෙව කාරණා."

යනාදියෙහි දක්නා ලද හෙයින් ශබ්දනීතියෙහි දක්වනලදී.

තවද විනයපාළියෙහි "අස්සමණී හොති අසක්‍යධීතරා" යනාදියෙහි (තෘතීයා බහුවචනය මෙන්) "අසක්‍යධීතරා" යී ප්‍රථමා ඒකවචනාන්ත පදයක් දක්නාලද්දේය. "සෙට්ඨිධීතරා" යීද එසේම දක්නා ලදී—මෙබඳුවූ ප්‍රථමාඒකවචනාන්ත පදයන් වෙන ශබ්දයන්හා සමාස වූ ධීතුශබ්දයෙහි මුත් කේවල ධීතුශබ්දයෙහි නො ලැබෙන බව දතයුතුය.

තවද නිරුත්තිපිටකයෙහි වනාහි "මාතා, ධීතා" යන පදවය කඤ්ඤාශබ්දයාගේ රූපමාලා ක්‍රමයෙහිම ඇතුලත්කරණ ලදහ-එසේත් "කඤ්ඤෙ, කඤ්ඤාය" යන පදයන් මෙන් "ධීතෙ, ධීතාය" යන පද පාළියෙහිදී අසමාසවිෂයෙහි නොදක්නාලද හෙයින් එය ශබ්දනීතිකාරකාචාර්යයන් විසින් ප්‍රතික්ෂෙපකරණ ලදී-"රාජමාතාය, රාජධීතාය" යනුද-"අච්ඡරියං නන්දමාතෙ අබ්භුතං නන්දමාතෙ" යනාදියෙහි හා "අත්ථි ඛො නකුලමාතෙ ධම්මෙසි සමොධානගතො, මාතුගාමො" යනාදියෙහි වූ "නකුලමාතෙ" යනාදියද දක්නාලද බැවින්, සමාස පද බවට ගියාවූ මාතු-ධීතු-දුහිතු ශබ්දයන්ගේ රූපයන් දෙකොට්ඨාසයක් යයි දත යුතුය—ඒනම්, මෙහි දක්වනු ලැබූ කේවල ධීතුශබ්දාදිය වරනැඟීමෙන් ලැබෙන රූපයන් එක් කොට්ඨාසයක—කඤ්ඤාශබ්දය මෙන් වරනැඟීමෙන් ලැබෙන රූපයන් එක් කොට්ඨාසයක—යන මේ දෙකොටසයි.

ධීතුශබ්දයට කීවාවූ මේ සියළු විභාගයන්
දුහිතු ශබ්දයටද ගතයුතුයි.

NOUNS ENDING IN ඌ. (U′) FEM. *Jambû.*

7. ඌකාරන්තිත්ථිලිංගො ජම්බූසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...ජම්බූ	ජම්බූ, ජම්බුයො
ආ...(හෙ)ජම්බු	(භොති) ජම්බූ, ජම්බුයො
දු...ජම්බුං	ජම්බූ, ජම්බුයො
ත...ජම්බුයා	ජම්බූහි, ජම්බූභි
ක...ජම්බුයා	ජම්බූහි, ජම්බූභි
ච...ජම්බුයා	ජම්බූනං
පං...ජම්බුයා	ජම්බූහි, ජම්බූභි
ඡ...ජම්බුයා	ජම්බූනං
ස...ජම්බුයං, ජම්බුයා	ජම්බූසු.

“වධූ(ච)සරභූ (චෙව) සරබූ, සුතනූ චමූ,
වාමූරූ නාගනාසූරූ (ඉච්චාදී ජම්බුයා සමා.)”

අපිච

“වදඤ්ඤූ මග්ගඤ්ඤූ කාලඤ්ඤූ-අත්ථඤ්ඤූ අකතඤ්ඤූ
ඉච්චාදයොපි”

“සොහං නූන ඉතො ගන්ත්වා යොනිං ලද්ධාන මානුසිං,
වදඤ්ඤූ සීල සම්පන්නො කාහාමි කුසලං බහුං.”

මේආදි තැන්වල වදඤ්ඤූ ශබ්දදීය පුල්ලිංගිකත්වයෙන් දක්නා ලද්දක් මෙන්

“සාහං ගන්ත්වා මනුස්සත්තං වදඤ්ඤූ වීත මච්ඡරා,
සංඝෙ දානානි දස්සාමි අප්පමත්තා පුනප්පුනං.”

යනාදි තැන්වලද

“කොධනා අකතඤ්ඤූ ච පිසුනාච විභෙදිකා”

යනාදියෙහිද

වදඤ්ඤූ අකතඤ්ඤූ ආදිවූ ශබ්දයන් ස්ත්‍රී ලිංගිකත්වයෙන් දක්නාලද්දාහුය—එසේහෙයින් වදඤ්ඤූ යනාදි ශබ්දයන් ජම්බූ ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතු වන්නාහුයයි අග්ගවංසාචාර්ය්‍යයන් විසින් කියනලදී.

NOUNS ENDING IN ඔ. (O) FEM. (ගො) *Go.*

8. ඔකාරන්තිත්ථිලිඞ්ගො ගොසද්දො.

	එකවචන.	බහුවචන.
ප...	ගො, ගාවී	ගාවී, ගාවො, ගවො
ආ...	(හෙ) ගො	(භොතී) ගාවී, ගාවො, ගවො
දු...	ගාවිං, ගාවං, ගවං	ගාවී, ගාවො, ගවො
ත...	* *	ගොහි, ගොභි
ක...	* *	ගොහි, ගොභි
ච...	* *	ගවං, ගුන්නං, ගොනං
පං...	* * * * * *	ගොහි, ගොභි
ඡ...	* *	ගවං, ගුන්නං, ගොනං
ස...	* * * * * *	* * ගොසු.

මේ අග්ගවංසාචාර්ය්‍යී මතය ලෙස ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයයි.

රූපසිද්ධියෙහි “තස්ස පුල්ලිඞ්ගෙ ගොසද්දස්සෙව රූපනයො” යන්නෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගොශබ්දයාගේද පුල්ලිඞ්ගික ගොශබ්දයාගේ පදමාලාවම යයි කියන ලදී. මොග්ගල්ලායනයෙහිද එසේමය.

ශබ්දනීතියෙහිද

“ඔකාරන්තං ඉත්ථි ලිඞ්ගං ගො සද්දොති විභාවයෙ,
ගො සද්දස්සෙව පුල්ලිඞ්ගෙ රූපමස්සාහු කෙචන.”

යනු කියන ලදී.

රූපසිද්ධි ආදියෙහි එසේ කියන ලද්දේ නමුදු පුල්ලිඞ්ගික ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයන් දෙදෙනාගේ පදමාලාවන් එකකට එකක් වෙනස් බවට බොහෝ හේතුදාහරණයන් අග්ගවංසාචාර්ය්‍යීයන් විසින් කියන ලදී—කෙසේද,

“දුවින්නං ධාතු සද්දානං යථා දිස්සති නානතා,
ගො සද්දානං තථා විඤ්ඤානං ඉච්ඡිතබ්බාව නානතා.’

තවද පුල්ලිඞ්ගවූ මාතුගාම ශබ්දය (බුද්ධශබ්දය මෙන්). මාතුගාමො, මාතුගාමා, යනාදි වශයෙන් දෙවරක් වරනඟා “එකාන්ත පුල්ලිඞ්ගය එකාන්ත ස්ත්‍රී ලිඞ්ගය” යි යමෙක් කියන්නේ වේද “පුල්ලිඞ්ගික ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයන් දෙදෙනාගේ පදමාලාවන් එකාකාරය” යි කීමත් එසේමයයි කියන ලදී—ඉදින් එසේ සමාන වූයේනම්. වෙනසක් නැතිහෙයින් ගො ශබ්දයාගේ ස්ත්‍රී ලිඞ්ගිකත්වය කෙසේ

ඇති වේද? යම්සේ අග්ගි-රත්ති-අක්ඛි-යන මේ ශබ්දයෝ ඉකාරාන්තභාවයෙන් සදෘශයෝ නමුදු, ස්ත්‍රී පුං නපුංසක ලිඞ්ග ලක්ෂණ වූ පදමාලාවන්ගේ වෙනස දක්නා ලැබේද, එසේම ගො ශබ්දයන් දෙදෙනාගේද වෙනසක් ඇති වියයුතුය—එසේ වෙනසක් නැති කල්හි පුං ස්ත්‍රී ලිඞ්ග ව්‍යවස්ථාව කෙසේ වේද? පුං ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයන් දෙදෙනාගේ විසද අවිසද ව්‍යවහාරත්වය කෙසේ වේද? නොවේමය—අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍ය මතය ලෙස වූ ගො ශබ්දයන් දෙදෙනාගේ වෙනසද දක්නා ලද්දේය. පුං ස්ත්‍රී ලිඞ්ග ව්‍යවස්ථාවද, විසදාවිසද ව්‍යවහාරත්වයද දක්නා ලද්දේයයි දත යුතුයි.

ඔකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගොශබ්දයන් දෙදෙනාගේ පදමාලා දෙකත්ද ගො ශබ්දයෙන් පරව ස්ත්‍රී ලිඞ්ගයෙහි ඊ ප්‍රත්‍යයම සිද්ධවූ ගාවීශබ්දයාගේ පදමාලාවත්දැයි පදමාලා තුනක් වෙත්. එයින් ඔකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික ගොශබ්දයෙන් පිරිමි ගවයන් කියන ලද්දේය එහි පදමාලාතොමෝ පුල්ලිඞ්ග කාණ්ඩයෙහිදී කියන ලද්දීය—ඊකාරාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගාවී ශබ්දයෙන් ස්ත්‍රී ගවයන් හෙවත් දෙනුන් කියන ලද්දීය—පදමාලාතොමෝ නදී ශබ්දය වැන්නීය. ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයෙන් සාමාන්‍යවශයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ යන උභයපක්ෂයෙහිම ගවයන් කියන ලද්දාහුය. පදමාලා තොමෝ අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍ය මතය ලෙස මෙහි දක්වනු ලැබූ ප්‍රකාර නමුදු රූපසිද්ධිකාරක ආචාර්‍ය්‍යාදි මතය ලෙස පුල්ලිඞ්ගික පදමාලාවමැයි දතයුතුයි.

මෙහි දක්වනු ලැබූ ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “ගාවුං” යනු නොදක්වන ලද්දේ ඒකාන්ත පුම්වාචක බැවින්—ඒ පදයාගේ ඒකාන්ත පුම්වාචකත්වය “ඉධ පන භික්ඛවෙ වස්සූපග “තං භික්ඛුං ඉත්ථී නිමන්තෙති එහි භණෙත හිරඤ්ඤං වා තෙ දෙමි “සුවණ්ණං වා.. ඛෙත්තං වා... වත්ථුං වා... ගාවුං වා... ගාවිං වා... “දාසං වා... දාසිං වා... ධීතරං වා තෙ දෙමි අහං වා තෙ භරියා හොමි අඤ්ඤං වා තෙ භරියං ආනෙමි”—යන මේ පාඨයෙන් පෙනේ—මෙහි “ගාවුං” යන පදයෙන් පිරිමිගවයන්ද “ගාවිං” යන පදයෙන් දෙනුන්ද කියන ලද්දේය—එහෙයින් “ගාවුං” යනු ඒකාන්ත පුම්වාචකයයි දත යුතුය.

තවද මේ ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි තෘතීයා එකවචනස්ථානයෙහි ගාවෙන, ගවෙන, යනුද-සප්තමීබහුවචන ස්ථානයෙහි ගාවෙසු, ගවෙසු, යනුද-නොදක්වන ලද්දේ ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ශබ්දයන් “එන” “එසු” යන්නාවුන් හා කිසිතැනෙක්හි යෙදීමක් නැතිහෙයින් හා, යාය තාය යනාදී සමානාධිකරණ පදයන්

සමග යොදන්ට යුතු නැති බැවිනි-චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනස්ථානයන්හි ගාවස්ස, ගවස්ස යනුද—පඤ්චමී ඒකවචනස්ථානයෙහි ගාවා, ගවා, ගාවම්හා, ගවම්හා, ගාවස්මා, ගවස්මා, යනුද—සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි ගාවෙ, ගවෙ, ගාවම්හි, ගවම්හි, ගාවස්මිං, ගවස්මිං, යනුද නොදක්වනු ලැබූයේ ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ශබ්දවලින් පරව ස-ස්මා-ස්මිං-ම්හා-ම්හි-යන්නවුන් ස්වකීය රූපවලින් නොසිටිනා හෙයින්ද ස්මා-ස්මිං-විභක්තිවලට ආදෙශවූ ආ-ඒ-යන්නවුන් හා යෙදීමක් නැතිහෙයින්ද, යාය, තාය, යනාදි සමානාධිකරණ පදයන් හා යොදන්ට යුතු නැති බැවින්දැයි දත යුතුය—ගාවියො, ගාවියා ගාවීහි, ගාවීභි, ගාවීනං, ගාවියං, ගාවීසු, යන පදයන් ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ පදයන් නොව ඊකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගාවී ශබ්දයාගේ පදයන් බැවින් යථොක්ත පදමාලාවෙහි නොදක්වන ලද්දහුයයි දත යුතුය.

තවද මේ ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි "ගාවී" යන පදය (කඤ්ඤා ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි කඤ්ඤා යන පදය මෙන්) සතර වරක් ආ හෙයින් එය ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේ අවිශදාකාර ව්‍යවහාරත්වය විඥාපනයෙහි කාරණයක්ය—පුංලිඞ්ගික කොයිම ශබ්දයකගේ පදමාලාවකවත් එකම පදය සතර වරක් නායේය.

ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයෙන් සාමාන්‍ය වශයෙන්ම ගවයන් කියනු ලබන බව මේ මතු දක්වනු ලබන උදාහරණවලින්ද දැනගත හැකිය.

විනය අටුවාවෙහි "ඡෙකො හි ගොපාලකො සක්ඛරායො උච්ඡං "ගෙන ගහෙත්වා රජ්ජුදණ්ඩහත්ථො පාතොව වජං ගන්ත්වා 'ගාවො' "පිට්ඨියං පහරිත්වා පලිඝත්ථම්භමත්ථකෙ නිසින්නො ද්වාරප්පත්තං "පත්තං ගාවිං එකා වෙත් සක්ඛරං ඛිපිත්වා ගණෙති" යන මේ පාඨයෙහි "ගාවො" කියා, නැවත "ගාවිං" කීමෙන් ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ අවිශදාකාර ව්‍යවහාරත්වයද දක්නා ලැබේ—"ගාවො" යන වචනයෙන් යම්සේ ස්ත්‍රී පුරුෂ ගවයන් දෙපක්ෂයම ගතයුතු වේද, එසේම "ගාවිං" යන වචනයෙන්ද සර්වසංග්‍රාහික වශයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ ගවයන් දෙපක්ෂය ගන්නා ලැබෙත්.

"ගාවිපි දිස්වා පලායන්ති භික්ඛූති මඤ්ඤමානා" යන මේ පාඨයෙහිද ගාවී යන පදයෙන් සාමාන්‍යවශයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ දෙපක්ෂයෙහිම ගවයන් වාච්‍ය වෙත්.

ඉදින් ස්ත්‍රී පුරුෂ ගවයන් වාචකවූ ස්ත්‍රී ලිඞ්ගික ඔකාරාන්ත ගො ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි "ගාවී, ගාවිං" යන රූපයන් නොවීය

ශුනතාශූනම් අටුවාවෙහි "ගාවො" යනු කියා "ගාවං" යී කියයුතු වන්නේය. යම්හෙයකින් අටුවාචාරීන්වහන්සේ විසින් ස්ත්‍රී පුරුෂ ගවයන්ගේ වශයෙන් සියළු ගවයන් සංග්‍රහ වනු ලබන්නාවූ "ගවො" යන වචනය කියා එම ගවයන් සඳහා නැවත "චාරපප ථාතාං පතතාං ගාවිං" යී කියන ලද්දේද එහෙයින් "ගාවිං" යනුද ස්ත්‍රී පුරුෂ ගව දෙපක්ෂයම සංග්‍රහවනු ලබන්නාවූ සර්වසංග්‍රාහික වචනයක් යයි දත යුතුය—ඉදින් එය ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිංගික ගො ශබ්දයාගේ සර්වසංග්‍රාහික වචනයක් නොව ඊකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිංගික ගාවී ශබ්දයාගේ වචනයක් වූව හොත් සියළුම ගාගලහි දෙනුන්ම විය යුත්තීය-එසේ නොවිය හැකිය.

"ගාවීපි දිස්වා පලායනති භියතුති මංසඥනා" යන මෙහිද ගාවී යනු ස්ත්‍රී ලිංගික ගාවී ශබ්දයෙහි වචනයක් වූවහොත් සියළුම ගවයන් සංග්‍රහ නොවනහෙයින් "ගාවී" යනු ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රී ලිංගික ගො ශබ්දයාගේ සර්ව සංග්‍රාහික වචනයක්ම යයි දත යුතුය- "සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ වස්සානං පච්ඡිමෙ මාසෙ සරදසමයෙ කිට්ඨ සම්බාධෙ ගොපාලො ගාවො රක්ඛෙය්‍ය තා ගාවො තාතො තතො දණ්ඩෙන ආකොටෙය්‍ය" යන මෙහිද—"අනානදා බලදා චෙතා වණ්ණදා සුඛදා ච තා එතමත්ථවසං ඤත්වා නාස්සු ගාවො හනිංසු තෙ" යන මෙහිද "ගච්ඡනති භනෙත ගාවො වච්ඡගිද්ධිනියො" යන මෙහිද "ගොසු දුහ්‍යමානාසු ගතො" යන මෙහිද දක්නා ලද්දාවූ "ගාවො-ගොසු" යන මේ පදවලින් ගො ශබ්දයාගේ පුංලිංගිකත්වය මෙන් ස්ත්‍රී ලිංගිකත්වයද සාරවශයෙන් කල්පනා කට යුතුය.

මෙහි ගො, ගාවී-ගාවී, ගාවො, ගවො-යනාදිය කිසිසේත් ස්ත්‍රී ලිංගිකත්වයෙන් කියන ලදදේ නමුදු ප්‍රයෝගවූ පදයෙන් (පජා-දේවතා යනාදි පදයන් මෙන්) ස්ත්‍රී පුරුෂ උභය පක්ෂයම වාචක වෙත්—එබැවින් ස්ත්‍රී ලිංගිකත්වයෙන් "සා ගො" කියා හෝ "තා ගාවො" කියා හෝ කියනලද කල්හි ස්ත්‍රී පුරුෂ ගව සංඛ්‍යාත උභය පක්ෂයම ගන්නා ලද්දාහුයයි දත යුතුය.

මෙබඳුවූ තැන්වල ඒකාන්තවශයෙන් ලිංගයම ප්‍රධාන නොව අර්ථයම ප්‍රධාන හෙයිනි—"ගාවො දුහනති" යි කියනලද කල්හි "ගාවො" යන්න කිසි සේත් පුංලිංගයෙහිද පවත්නේ නමුදු දෝහන ක්‍රියාව වනාහි පුරුෂ ගවයා කෙරෙහි අසම්භාව හෙයින් අර්ථ වශයෙන් කල්පනා කොට දෙනුන්ම දන්නා ලදී.

"ගාවී දුහන්ති" යි කියන ලද කල්හි වනාහි. ලිඞ්ග වශයෙන්ද අර්ථ වශයෙන්ද යන උභයාකාරයෙන්ම කියන ලද බැවින් දෙනුන් බවට නුවණැති කවරෙක් සැක කෙරේද නොකෙරේමය.

"තා ගාවො චරන්ති" යි කී කල්හි ස්ත්‍රීලිඞ්ගවශයෙන් කියනලද හෙයින් දෙනුන් දෝ හෝ යි සමහරවිට සැක ඉපදිය හැකිය—පුල්ලිඞ්ග වශයෙන් "තෙ ගාවො චරන්ති" යි කියනලද කල්හි සැකයක් නැත්තේය ස්ත්‍රී පුරුෂ දෙපක්ෂයෙහි ගවයන්ම හැඟෙත්—පුල්ලිඞ්ග බහුවචනයෙන් සමහර තන්හි ස්ත්‍රී පුරුෂ දෙපක්ෂයම ගන්නාලද හෙයිනි—ගාවී ශබ්දයෙන් දෙනුන්ම ගතයුතු බැවින් සමහර ශාසනික ප්‍රයෝගවලද ලෞකික ප්‍රයෝගවලද "ගාවී, ගාවිං" යන පදවලින් ධෙනුවම වාචකවන ලද්දී නමුදු සමහර ශාසනික ප්‍රයෝගවල සාධාරණ වශයෙන් දෙපක්ෂයම වාචක වන ලද්දේය.

"අචිරපක්කන්තස්ස භගවතො බාහියං දාරුචීරියං ගාවී තරුණවච්ඡා අධිපතිත්වා ජීවිතා වොරොපෙසි."

යනාදියෙහි "ගාවී" යන පදයෙන් ධෙනුවම වාචක වන්නීය— "තිණසීහො කපොතවණ්ණගාවී සදිසො." යනාදියෙහි ගාවී ශබ්දයෙන්ද එසේමය.

"සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ දක්ඛො ගොඝාතකො වා ගොඝාතකන්තෙවාසී වා ගාවිං වධිත්වා චාතුම්මහාපථෙ බිලසො පටිවිභජිත්වා නිසින්නො අස්ස"-යනාදියෙහි ගාවිං යන පදයෙන් ස්ත්‍රී පුරුෂ යන උභයපක්ෂයෙහි ගවයන්ම කියනු ලැබෙත් යයි දත යුතුයි.

"ගො, ගාවී-ගාවී, ගාවො, ගවො, යනාදීන් ස්ත්‍රී ලිඞ්ග ගොශබ්දයාගේ යම් පදමාලාවක් මෙහි දක්වන ලද්දීද එහි ගො ශබ්දයා කෙරෙන් පරවූ—සි-යො-යන විභක්තීන්ට ඊකාරාදෙශද අං විභක්තිහට ඉං යනාදෙශද කිරීමෙන් "ගාවී, ගාවිං" යන පදයෝ සිද්ධ වන්නාහුය.

මුඛමත්තදීපනී කාරක වජිරබුද්ධි ආචාර්‍ය්‍යයන්විසින් යො විභක්තිහට ඊකාරාදෙශයක් කියන ලද්දේය—ශබ්දනීතිකාරක අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යයන් විසින්ද යො විභක්තිහට ඊකාරාදෙශ හා අං විභක්තිහට ඉං යනාදෙශද කියන ලද්දේය-එසේහෙයින් මේ ස්ත්‍රී ලිඞ්ග ඔකාරාන්ත ගොශබ්දයාගේ "ගො, ගාවී—ගාවී, ගාවො, ගවො" යනාදි වශයෙන් දක්වනු ලැබූ පදමාලාතොම පාළික්‍රමයටද අටුවා ක්‍රමයටද කච්චායනාචාර්‍ය්‍ය මතය ගෙණ පද නිෂ්පත්තිය කළාවූ වජිරබුද්ධි ආචාර්‍ය්‍ය මතයටද අනුකූල වන්නීයයිද-යථෝක්ත පදමාලාවෙහි "ගාවී" යන පදය සතරවරක් ආහෙයින් ඔකාරාන්ත

ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ අවිසදාකාර ව්‍යවහාරත්වයද සිඩයයි ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

විසදාකාර ව්‍යවහාරය පුල්ලිඞ්ගය, අවිසදාකාර ව්‍යවහාරය ස්ත්‍රීලිඞ්ගය, උභයමුත්තාකාර ව්‍යවහාරය නපුංසකලිඞ්ගය—මේ විසදාකාරාදිය තනි තනි පදයන්ගේ වශයෙන් නොව සඥාදිප්‍රබන්ධසංඛ්‍යාත පදමාලාවගේ වශයෙන් දතයුතුය.

එහෙයින් රූපසිද්ධියෙහිද

“විසද¹විසදාකාරා ආකාරො²භය මුත්තතො,
ලිඞ්ගස්ස ලක්ඛණං එතං ඤෙය්‍ය සඥාදිපබන්ධතො.” යි
කියනලදී.

කෙසේද—පුල්ලිඞ්ගවූ ගොශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “ගාවුං, ගවං, ගාවෙන, ගවෙන” යනාදි සමහර පදයෝ එක එක වරද—ගොණෙහි, ගොහි, යනාදි සමහර පද දෙවර දෙවරද—ගාවො, ගවො, ගවං, යනාදි සමහර පද (සත්ථා රාජා යනාදිය මෙන්) තුන් තුන් වරද ආවාහුය—මෙහි සතරවරක් හෝ පස්වරක් හෝ ආවාවූ එකම පදයකුදු නැත්තේය—එසේහෙයින් මෙහි විසදාකාරය දක්නේය.

පුරිස ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “පුරිසො, පුරිසං” යනාදිය එක එක වරය-පුරිසෙ යනාදිය දෙවර දෙවරය-පුරිසා යනු පමණක් තුන්වරක් ආයේය—මෙසේ මෙහිද විසදාකාරය දක්නේය.

කඤ්ඤාශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “කඤ්ඤං” යනාදිය එක එක වරද, කඤ්ඤාහි යනාදිය දෙවර දෙවරද, කඤ්ඤායො යනාදිය තුන් තුන් වරද, කඤ්ඤා යනු සතර වරක්ද, කඤ්ඤාය යනු පමණක් පස්වරක් ආයේය—එසේහෙයින් මෙහි අවිසදාකාරය දක්නේය. සෙසු ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේද මෙසේමය—මෙසේම ඔකාරාන්ත ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගො ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි ගො යන පදය දෙවරක්ද ගාවො යනු හා ගවො යනුද තුන් තුන් වරද ගාවී යනු සතර වරක්ද, ගාවිං යනු පස් වරක්ද ආයේය—මෙසේ මේ ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ගොශබ්දයාගේ පස්වරක් ආවාවූ පදයන්ගේ වශයෙන් අවිසදාකාරය දක්නේය.

නපුංසකලිඞ්ග චිත්තශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “චිත්තෙන” යනාදිය එක එක වරද, චිත්තානං යනාදිය දෙවර දෙවරද, චිත්තානි යනු තුන් වරක්ද ආයේය—අට්ඨි ආයු යනාදියෙහිද මෙසේමය—මෙහි උභයමුත්තාකාරය දක්නේය-කිසිසේත් මෙහි සතරවරක් හෝ පස්වරක් හෝ ආවාවූ පදයන්ගේ අභාවයෙන් විසදාකාරයද දක්නාලද්දේ නමුදු, යම්හෙයකින් චිත්ත, අට්ඨි ආයු යනාදි ශබ්දයෝ

ගච්ඡන්තා, අග්ගි, භික්ඛු යනාදීවූ පුල්ලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේ ක්‍රමයෙහිද, කඤ්ඤා, රත්ති, යාගු යනාදී ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේ ක්‍රමයෙහිද නොපවත්නා හෙයින් විශද අවිශද යන උභයාකාරයටම නොපැමිණ “චිත්තානි” යන සනිකාර රූප ඇත්තාහු වෙත්ද-එහෙයින් උභයමුක්තාකාරයයි දත යුතුයි.

මේ ත්‍රිවිධාකාරය සංස්කෘත භාෂාවෙහිද අසම්භව හෙයින් සියලු ශබ්දශාස්ත්‍රයෙහි නොකියනලද්දේ නමුදු පාලිභාෂාවෙහි සම්භව හෙයින් නිරුත්ති මඤ්ජුසා රූපසිද්ධි ශබ්දනීති යන පොත්වල පමණක් කියන ලදී.

සාමාන්‍යවශයෙන් මේ ලිඞ්ගනම් කුමක්ද යත්.

“ලිඞ්ගං නාම පදපකතිරූපං”-යි රූපසිද්ධි ටීකාවෙහි කියනලද හෙයින් ලිඞ්ගයනම් පදප්‍රකෘතිරූපයයි සමහරෙක්ද*

“ථන කෙසවතී ඉත්ථී මස්සුවා පුරිසො සියා,
උභින්නමන්තරං එතං ඉතරොභයමුත්තකො-” ති

“වුත්තත්තා විසිට්ඨා ථන කෙසාදයො ලිඞ්ගානි කෙචි වදන්ති” යනු බැවින් විශිෂ්ටවූ ස්ථන කෙශාදීහු ලිඞ්ගයයි සමහරෙක්ද කියත්. ගඞ්ගා සාලා වෘක්ෂාදීහු ස්ථනාදිය හා සම්බන්ධයක් නැතිහෙයින් පසුව කී ලිඞ්ග ලක්ෂණය සර්වසාධාරණ නොවන බව හා පරමාර්ථවශයෙන් ලිඞ්ගනම්වූ කිසිවක් නැත්තේය, ලොක සංකෙතාරූඪවූ ව්‍යවහාරය ලිඞ්ගනම් වන්නේයයි සමහරෙක්ද කියත්.

ඉදින් පරමාර්ථ වශයෙන් ලිඞ්ගයක් ඇත්තේනම් “තට” යනාදි ත්‍රිලිඞ්ගික ශබ්ද සංඛ්‍යාත එකස්ථානයෙහි අන්‍යොන්‍ය විරුද්ධවූ ඒ ලිඞ්ගයන්ගේ සමාවේශය වන්නේ කෙසේද—එසේහෙයින් යම්කිසි අර්ථයන්හුගේ අවිශදාකාර ව්‍යවහාරය ස්ත්‍රීලිඞ්ගයයිද, විශදාකාර ව්‍යවහාරය පුල්ලිඞ්ගයයිද, උභයමුක්තාකාර ව්‍යවහාරය නපුංසකලිඞ්ගයයිද දතයුතුයි.

එහෙයින් කියන ලදී.

“ඉද මෙත්ථ සන්නිට්ඨානං සබලිඞ්ගිකොපි සද්දොහොති, තටං, තටී, තටො ති, යදි ච පරමත්ථතො ලිඞ්ගං නාම සියා කථං අඤ්ඤඤ

---

* ලිඞ්ග-නාම-පාටිපදික-යනු සමානාර්ථබව කච්චායනභෙද ටීකාවෙහි
“ලිඞ්ගනාම පාටිපදිකසද්දානි සමානත්ථා තෙනවුත්තං ලිඞ්ගංනාමන්ති විසෙසඤ්ඤාය නත්‍යාදි—නාමලිඞ්ග පාටිපදිකසද්දානං සමානභාවං දස්සෙන්තො මායවරියො

“ලීනං අපාකටං අඞ්ගං ලීනං ගමයතීති වා
ලිඞ්ගං නාමන්ති විසෙසඤ්ඤු යං නාමං ලිඞ්ගන්ති සදිසං”-ත්‍යාදිනා.

මඤ්ඤ විරුද්ධානං තෙසං එකත්ථ සමාවෙසො භවති තස්මා යස්ස කස්සචි අත්ථස්ස අවිසදාකාරවොහාරෙ ඉත්ථිලිඞ්ගං විසදාකාරවොහාරෙ පුල්ලිඞ්ගං උභයමුත්තාකාරවොහාරෙ නපුංසකලිඞ්ගන්ති වෙදිතබ්බන්ති.”

මේ ත්‍රිවිධාකාර ව්‍යවහාරය තනි තනි පදයන්ගේ වශයෙන් නොව සඥාදිප්‍රබන්ධයාගේ වශයෙන් සිද්ධ නමුදු සමුදායවයවබැවින් තනි තනි පදයාගේද අවිසදාකාරාදි ව්‍යවහාරත්‍රය සිද්ධවන්නේමය.

තවද අවිසදාකාරාදි අර්ථයන් වාචකවූ ව්‍යවහාරයන් (ශබ්දයන්) ස්ත්‍රීලිඞ්ගාදිය යයිද සමහරෙක් කියත් නමුදු එය නොගතයුතු බව කියනලදී—ඉදින් අවිසදාකාර අර්ථයන් වාචකවූ ව්‍යවහාරය ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකා වියයුතුනම් මාතු ගාම කලත්‍ර යනාදි ශබ්දයන්ද ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකා විය යුතු වෙත්, ඒ අර්ථයන් අවිසදාකාර බැවිනි.

එසේම විසදාකාර අර්ථයන් වාචකවූ ශබ්දය හෙවත් ව්‍යවහාරය පුල්ලිඞ්ගිකා විය යුතුනම් දෙවතා, සද්ධා, ඤාණ යනාදි ව්‍යවහාරයන්ද පුල්ලිඞ්ගිකා විය යුත්තාහුය, ඒ අර්ථයන් විසදාකාර බැවිනි.

උභයමුක්තාකාරාර්ථයන් වාචකවූ ව්‍යවහාරයන් නපුංසකලිඞ්ගිකා වියයුතුනම් (උභයමුක්තාකාරාර්ථයන්ගේ නියමයක් නැතිහෙයින්) තෘණ, රුක්ඛ, යනාදියෙහි ලිඞ්ග වචනද විරුද්ධවන්නේය—තවත්, සාරිපුත්ත මොග්ගල්ලායන සාවකයුග යනාදිය නපුංසකලිඞ්ගිකා බැවින් ඒ අර්ථයන්ගේද උභයමුක්තාකාරත්වයක් කියනලද්දේනම් වන්නේය-

එකම ඤාණයද ඤාණ, පඤ්ඤාණ, පඤ්ඤා, පජානනා, අමොහො, යනාදි වශයෙන් තුන් ලිඞ්ගයෙන් නොකිය හැකි වන්නේය—එහෙයින් පසුව කී ක්‍රමය නොගත යුතුබව හා මූල කී ක්‍රමයම ගතයුතු බව අග්ගවංසාචාර්යයන් විසින් කියනලදී.

ලෝකයෙහි වනාහි ස්ත්‍රීන්ගේ හෙඹිම ශරීරය විසදය, උඩ ශරීරය අවිසදය, උරමාංසයද අවිසදය, ගමනාදි ඉරියව්ද අවිසදය, ස්ත්‍රීහු යන්නීද අවිසදව යන්නීය-සිටින්නීද, සයනය කරණ්ණීද, ඉන්නීද, කන්නීද, අනුභවකරණ්ණීද, අවිසදවමය-අවිසදවූ ලෙස ඉරියව් ආදිය පවත්වන්නාවූ පුරුෂයෙකුද දුටුකල්හි මොහු ස්ත්‍රියෙක් මෙනැයි ලෝකයාද කියත්-මෙසේ හෙයින් යම්සේ ස්ත්‍රීහු බොහෝ සෙයින් අවිසදාකාර ඇත්තීද එසේම සවිඤ්ඤාණකවූ හෝ අවිඤ්ඤාණකවූ හෝ අර්ථයන්හුගේ අවිසදාකාරවූ යම් ව්‍යවහාරයෙක් ඇත්තේද ඒ ස්ත්‍රීලිඞ්ගනම් වන්නේය-ඒ මෙසේය කඤ්ඤා, දෙවතා, සද්ධා, රත්ති, ඉත්ථී, යාගු, වධූ යනාදියයි.

පුරුෂයන්ගේ අධඃශරීරය අවිසදය ඌර්ධ්වශරීරය විසදය උරමාංසයද විසදය ගමනාදියද විසදය පුරුෂයෝ යන්නාහුද විසදව යෙත් සිටින්නාහුද සයනය කරණණාහුද ඉන්නාහුද කන්නාහුද අනුභවකරණ්ණාහුද එසේමය-විසද ලෙස ඉරියව් ආදිය පවත්වන්නාවූ ස්ත්‍රීන් දුටු කාඤ්ගි මැ පුරුෂයෙක් මෙනැයි ලොකයාද කියත්. මෙසේහෙයින්, යම්සේ පුරුෂයෝ බොහෝසෙයින් විසදකාර ඇත්තාහුද. එසේම සවිඤ්ඤාණකවූ හෝ අවිඤ්ඤාණකවූ හෝ යම්කිසි අර්ථයක්හුගේ යම් ව්‍යවහාරයෝ බොහෝ සෙයින් විසදකාර වූවාහුද ඒ ව්‍යවහාරයෝ පුල්ලිඟුනම් වෙත්—ඒ මෙසේය—පුරිසො, මාතුගාමො, ඔරබ්භො, ආපො, රුක්ඛො, මොහො, සප්පො, යන මේ ආදියයි.

යම්සේ නපුංසකයෝ උභයමුක්තාකාර ඇත්තාහුද, එසේම සවිඤ්ඤාණකාදි යම්කිසි අර්ථයක්හුගේ යම් ව්‍යවහාරයෝ උභයමුක්තාකාර ඇත්තාහුද ඒ නපුංසක ලිඟුනම් වෙත්—ඒ මෙසේය, චිත්තං, රූපං, ඉත්ථාගාරං, කලත්තං, නාටකං, රතනං, ඤාණං අක්ඛි, ආයු, යන මේ ආදියයි.

මෙසේ සියළුම නාමික පදයන්ගේ සඥාදිප්‍රබන්ධ නිශ්‍රිතවූ අවිසදකාර ව්‍යවහාරාදිභාවයෙන් ස්ත්‍රීලිඟාදිභාවය වන හෙයින් ගෞශබ්දවයගේද සඥාදිප්‍රබන්ධ සංඛ්‍යත නාමික පදමාලා නිශ්‍රිතවූ අවිසදකාර ව්‍යවහාරාදිභාවයෙන් යථාක්‍රමයෙන් ස්ත්‍රීලිඟාදිත්වය දතයුත්තේයි.

ස්ත්‍රීලිඟික ශබ්ද කාණ්ඩයයි.

NOUNS ENDING IN අ. (A) NEUT. *Chitta.*

1. අකාරන්ත නපුංසකලිඟො චිත්තසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...චිත්තං	චිත්තා, චිත්තානි
ආ...(හෙ) චිත්ත, චිත්තා	(භව:) චිත්තා, චිත්තානි
දු...චිත්තං,	චිත්තෙ, චිත්තානි
ත...චිත්තෙන	චිත්තෙභි, චිත්තෙහි
ක...චිත්තෙන	චිත්තෙභි, චිත්තෙහි
ච...චිත්තාය, චිත්තස්ස	චිත්තානං
පං...චිත්තා, චිත්තම්හා, චිත්තස්මා,	චිත්තෙභි, චිත්තෙහි
ඡ..චිත්තස්ස	චිත්තානං
ස...චිත්තෙ, චිත්තම්හි, චිත්තස්මිං	චිත්තෙසු.

පුඤ්ඤ පාප ඵල රූප සාධනං සොත ඝාන සුඛ දුක්ඛ කාරණදාන සීල ධන ඣාන ලොචනං මූල කුල බල ජාල මඞ්ගලං.

නලිනලිඟ මුඛ[1]ඟ ජල[2]ඹුජං පුලින ධඤ්ඤ හිරඤ්ඤ පද[3]මතං පදුම පණ්ණ සුසාන වනා[4]යුධං හදය චීවර වත්ථ කුලි[5]න්ද්‍රියං.

නයන වදන යානො[6]දන සොපාන පානං
භවන භුවන ලොහා[7]ලාත තුඬ[8]ඩ පීඨං,
කාරණ මරණ ඤාණා[9]රම්මණා[10]රඤ්ඤ තාණං,
තගර නගර තීරච්ඡත්ත ජීවො[11]ද කානි.

ඉච්චාදයො චිත්ත සද්දාව.

“ඡත්තං වජ්ජං සඞ්ඛං වස්සං අඞ්ගං පීඨං මාලං කනකං
තරණං සුවණ්ණං පවනං ගමනං අමතං සකටං ආසනං උප්පලං
පුරං ඉච්චාදයොපි—ඉමානි චිත්තසද්දෙන සබ්බථා සදිසානි.

චම්මං වෙස්මං භස්මං-ඉමානි එකධා සිජ්ඣන්ති.
කම්මං ථාමං-ඉති ඉමානි අනෙකධා සිජ්ඣන්ති.”

පුඤ්ඤශබ්දය පටන් පුර ශබ්දය දක්වා මෙහි දක්වනු ලැබූ ශබ්දයෝ සර්වප්‍රකාරයෙන්ම චිත්ත ශබ්දය හා සදෘශ නමුදු චම්ම වෙස්ම භස්ම යන ශබ්ද තුනෙහි සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි “චම්මනි වෙස්මනි භස්මනි” කියාත් රූප තුනක් ඇති බැවින් ඒ ශබ්ද තුන

එකප්‍රකාරයකින් චිත්තශබ්දය හා විසදෘශයෝය—කම්ම ථාම යන ශබ්ද දෙකෙහි තෘතීයා පඤ්චමී එකවචනස්ථානයන්හි කම්මුනා, කම්මනා, ථාමුනා, ථාමසා, යනුද චතුර්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනස්ථානයන්හි කම්මුනො-ථාමුනො-යනුද, සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි කම්මනි යනුද දක්නාලද් හෙයින් ඒ ශබ්දද්වය නොයෙක් ප්‍රකාරයෙන් චිත්ත ශබ්දය හා විසදෘශයි.

චිත්ත ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි ප්‍රථමා බහුවචනස්ථානයෙහි "චිත්තා" යනුද, ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයෙහි "චිත්තෙ" යනුද, මූලනිරුක්තියෙහි නොදක්වන ලදී—එහෙත් "ඡ චිත්තා අබ්‍යාකතා" යනාදි විභඞ්ගපාළි ආදී ඒ ඒ තැන එබඳු පද දක්නා ලද හෙයින් බුද්ධප්පිය අග්ගවංස යනාදි ආචාර්‍ය්‍යවරයන් විසින් රූපසිද්ධි ආදියෙහි දක්වන ලදී—එසේවූ පද හෙවත් (ප්‍රථමා එකවචනයෙහි ඔකාරාන්තව සිටින්නාවූ) අකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචන රූප වැනි (ප්‍රථමා එකවචනයෙහි නිග්ගහීතාන්තව සිටින්නාවූ) අකාරාන්ත නපුංසක ලිඞ්ගික ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචන රූප පුල්ලිඞ්ගිකාදි පදයන් සමග සමානාධිකරණව යෙදුනාවූ තැන් පාළියෙහි දන්නා ලද්දාහුය—ඒනම් "චත්තාරො සතිපට්ඨානා—චත්තාරො සම්මප්පධානා—සඞ්ඛෙ මාලං උපෙන්ති මං—ස්ස එතෙ ධනා අත්ථි ඉත්ථියා පුරිසස්ස වා—තීණින්ද්‍රියා—වෙදින්ද්‍රියා—පඤ්ච විඤ්ඤාණා—චත්තාරො අඞ්ගෙ අධිට්ඨාය සෙම් චම්පි කම්මට්ඨානෙ-රූපා සද්දා ගන්ධා රසා ඵොට්ඨබ්බා-රූපෙ ච සද්දෙ ච අථො රසෙ ච—චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං" යන මේ ආදියයි.

මෙහි "සතිපට්ඨානා" යනාදි පදයන් ලිඞ්ගවිපල්ලාස වශයෙන් දක්වන ලද්දාහු නොව "චත්තාරො" යනාදි පදයන්ම ලිඞ්ගවිපල්ලාස වශයෙන් දක්වනලද්දාහු යයි දත යුතුය—සතිපට්ඨානාදි ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා එකවචනස්ථානයෙහි ඔකාරාන්තව සිටියාවූ පදයන් පාළියෙහි නොදක්නා ලදහෙයින් හා ප්‍රථමා එකවචනස්ථානයෙහි නිග්ගහීතාන්තවූ නපුංසක ලිඞ්ගික සතිපට්ඨානාදි ශබ්දයන් සමග "චත්තාරො" යනාදිය සමානාධිකරණභාවයෙන් යොදනු ලැබූ හෙයිනි.

"සතිපට්ඨානො ධම්මො-චිත්තො ධම්මො-චිත්තා ධම්මා" යනාදියෙහි සතිපට්ඨානාදි ශබ්ද ඔකාරාන්ත පුල්ලිඞ්ගිකව තිබියදී "සතිපට්ඨානාදි ශබ්දයන්ගේ ප්‍රථමා එකවචනයෙහි ඔකාරාන්තව සිටින්නාවූ රූප පාළියෙහි නොදක්නාලද" යයි කුමක්. නිසා කියන ලදද? එසේම (නොහොත්) "සතිපට්ඨානො ධම්මො" යනාදි

යෙහි සතිපට්ඨානො යනාදිය ලිඞ්ග විපල්ලාස වශයෙන් නම් “ චත්තාරො සතිපට්ඨානා ” යනාදියෙහිද “ සතිපට්ඨානා ” යනුත් ලිඞ්ගවිපල්ලාස වශයෙන් යයි කල්පනා කටයුතු නොවේද? සත්—

එසේ කල්පනා නොකට යුතුය—“ සතිපට්ඨානො ධම්මා-චිත්තො ධම්මා ” යනාදියෙහි “ සතිපට්ඨානො-චිත්තො ” යනු ලිඞ්ග විපල්ලාස වශයෙන් යයි නොගතයුතු හෙයිනි—එහි “ ධම්ම ” ශබ්දය සමග යෙදීම පිණිස “ ධම්මා ” යනු අපෙක්ෂා කොට “ සතිපට්ඨානො-චිත්තො ” යී බුදුරජානන්වහන්සේ වදාළේය—(අන්‍යශබ්දයක් අපෙක්ෂා කිරීමෙන් මිස) කෙවලවූ “සතිපට්ඨාන-චිත්ත ” යන ශබ්දයෝ ප්‍රථමා එකවචනයෙහි නිග්ගහිතාන්තව මුත් ඔකාරාන්තව සිටියාවූ තැන් පාළියෙහි නැත්තාහුය—“චිත්තො ගහපති ” යන්නෙහිද (පුල්ලිඞ්ගිකවූ) “ ගහපති ” ශබ්දය අපෙක්ෂා කොට විචක්ෂණයෙහි පවත්නා චිත්තශබ්දය නාම ප්‍රඥප්ති වශයෙන් පුද්ගලයා කෙරෙහි ආරෝපනය කොට පුද්ගල වාචක කිරීමෙන් “ චිත්තො ගහපති ” යී කියන ලද්දේය—විචක්ෂණ සංඛ්‍යාත චිත්ත වාචක කල්හි චිත්තං කියාම වන්නේය—එසේ හෙයින් “ චිත්තො ගහපති-චිත්තා ඉත්ථී ” යනාදියෙහි ලිඞ්ගවිපල්ලාසය කැමති නොවිය යුතුය—චිත්තශබ්දය සාපෙක්ෂා හෙයිනි.

මෙසේම “ සතිපට්ඨානො ධම්මා-චිත්තො ධම්මා-චිත්තා ධම්මා ” යනාදියෙහිද ලිඞ්ග විප්ලලාසය කැමති නොවිය යුතුය—“චත්තාරො සතිපට්ඨානා ” යනාදියෙහි වනාහි යම් පදකෙණෙක් කාරණකොට ගෙණ සතිපට්ඨානාදි ශබ්ද පුල්ලිඞ්ගික විය යුත්තාහු වෙත්ද (සතිපට්ඨානාදි ශබ්දයන් විසින් අපෙක්ෂා කරණු ලබන්නාවූ) එසේවූ (පුල්ලිඞ්ගික) පදයෝ යථොක්ත උදාහරණවල නැතිහෙයින් “චත්තාරො ” යනාදි පදයන්ම පෙරලා “ චත්තාරි-සඛානි-එතානි ” යී නපුංසකලිඞ්ගික වශයෙන් ගෙණ සතිපට්ඨාන සම්මප්පධාන මාල යනාදි පදයන් හා යෙදිය යුත්තාහුය.

තවද “ සඛෙ මාලා උපෙනති මං ” යන උදාහරණයෙහි “ මාලා ” යනු ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකයයි ගෙණ පුල්ලිඞ්ගිකවූ “ සඛෙ ” යන්න ස්ත්‍රීලිඞ්ගික වශයෙන් “ සඛා ” යී පෙරලා “ සඛා මාලා ” යී ගෙණ සමහරෙක් අර්ථ බණනා නමුදු විසදෘශ ලිඞ්ගික පදයන් වෙනත් වදාළ තැන් ඇති හෙයින් එසේ යොද අර්ථ බිණීම නොගත යුතු බවද—පුල්ලිඞ්ගිකවූ “ සඛෙ ” යන්න “ සඛානි ” යී නපුංසක වශයෙන් පෙරලා නපුංසක ලිඞ්ගිකවූ “ මාලා ” යනු සමග යොද “ සඛානි මාලානි ” යන්නෙහි යම් අර්ථයන් ඇත්තේද ඒ අර්ථය එහිද ගතයුතු බවද කියන ලදී.

"මාල" ශබ්දය ස්ත්‍රීනපුංසකවශයෙන් විලිඞ්ගිකව තිබියදී මෙහිදී ස්ත්‍රීලිඞ්ගත්වය කල්පනාකිරීමෙහි වරද කවරේද? යත්-

ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකවූ ශබ්දයන් පුල්ලිඞ්ගික සර්වනාමපදයන් සමග සමානාධිකරණ බව නොවන හෙයින් හා නපුංසක ලිඞ්ගික ශබ්දයන් පුල්ලිඞ්ගික සර්වනාමශබ්දයන් සමග සමානාධිකරණබව වනහෙයින් යයි කියනලදී—එසේහෙයින් "ඒතෙ ධනා" යනාදි ප්‍රයෝගයන්ද පාළියෙහි ඇත්තාහුය.

තවද "ඒතෙ ධනා" යනාදි උදාහරණවලද ඒතෙ යනාදි (පුල්ලිඞ්ගික) සමානාධිකරණ පදයන් හා යොදනලැබූහෙයින් "ධනා" යනාදියද විපල්ලාසවශයෙන් පුල්ලිඞ්ගිකම නොවේද? යත්-නොවේය ධනශබ්දය නපුංසක ලිඞ්ගිකමය, ඉදින් පුල්ලිඞ්ගිකනම් "ඒසො" යනාදි සමානාධිකරණපදයන් හා යොදනලැබුවාවූ "ධනො" යනාදි රූපයන්ද වියුක්තාහුය—ධනශබ්දයාගේ එසේවූ රූපයන් පෙළෙහි නැති බැවින් ධනශබ්දයද ඉන්ද්‍රිය විඤ්ඤාණ යනාදි ශබ්දයන් මෙන් නපුංසක ලිඞ්ගිකමය-යනුද, ගම් දක්වනු ලැබූ ක්‍රමය ප්‍රථමා බහුවචනයෙහිමය-යනුද, සමහර නපුංසකලිඞ්ගිකරූපයෝ (පුරුෂවේශධාරී නපුංසකයන් මෙන්) විසමාකාර ඇතිව පුල්ලිඞ්ගික රූපයන් මෙන් වනලදුව පුල්ලිඞ්ගික රූපයන් සමග හැසිරෙත්ය යනුද ශබ්දනීතියෙහි කියනලදී.

තවද "චිත්තො ගහපති-චිත්තා ඉත්ථී" යනාදියෙහි (චිත්තං එතස්ස අත්ථීති චිත්තො-චිත්තං එතස්සා අත්ථීති චිත්තා යි) අස්සත්ථිතද්ධිතවශයෙන් "සද්ධො-සද්ධා" යනු මෙන් ගතයුතු බැවින් ලිඞ්ගවිපල්ලාසය නොකමැති විය යුතුය "සප්පටිඝානො ධම්මො-චිත්තො ධම්මො-චිත්තා ධම්මා" යනාදියෙහි මෙබඳු අර්ථයක් නොගතයුතු බැවින් "සප්පටිඝා නාම ධම්මො-චිත්තා ධම්මො-චිත්තානි ධම්මා" යි කියයුතු තන්හි ලිඞ්ගවිපල්ලාස වශයෙන් "සප්පටිඝානො ධම්මො-චිත්තො ධම්මො-චිත්තා ධම්මා" යි කියන ලද්දේ යයි යමෙක් කියේ වීනම් කෙසේද? යත්—ඒ එසේ නොවේය "චිත්තො ගහපති-සප්පටිඝානො ධම්මො" යනාදියෙහි "චිත්ත-සප්පටිඝාන" යනාදි ශබ්ද "ගහපති-ධම්ම" යනාදි ශබ්දයන් අපෙක්ෂාකිරීම්වශයෙන් පුල්ලිඞ්ගිකවන ලද්දාහුය—ඒ එසේමනුයි, ඒකාන්ත නපුංසකලිඞ්ගිකවූ "පුඤ්ඤ" ශබ්දය "අභිසංඛාර" ශබ්දය අපෙක්ෂාකිරීම් වශයෙන් "පුඤ්ඤො අභිසංඛාරො" යි පුල්ලිඞ්ගික වන ලද්දේය—එසේම ඒකාන්ත නපුංසක ලිඞ්ගිකවූ "පදුම-මඞ්ගල" යනාදි ශබ්ද අන්‍යාර්ථාපෙක්ෂා වශයෙන් "පදුමො භගවා-පදුමා දෙවී-මඞ්ගලො භගවා-මඞ්ගලා ඉත්ථී" යි පුම්ස්ත්‍රීලිඞ්ගික වන ලද්

දැහුය-ඒකාන්ත පුල්ලිඞ්ගිකවූද (ශක්තිවිශෙෂ වාචකවූ) "කාලාවක, ගංගෙය්‍ය" යනාදි ශබ්ද, කුල ශබ්දය අපෙක්‍ෂාකිරීම්වශයෙන් "කාලාවකාච ගංගෙය්‍යං" යී මේආදිවශයෙන් නපුංසක ලිඞ්ගික වන ලද්දැහුය.

මෙසේ ඒ ඒ අර්ථයන් අපෙක්‍ෂාකිරීම් වශයෙන් ඒ ඒ ප්‍රකෘති ලිඞ්ගයන් හැර අන්‍ය ලිඞ්ගයන් පිහිටුවා නිර්දෙශයන් දක්නා ලද්දැහුය—ඒසියල්ලම තද්ධිත ප්‍රත්‍යයවශයෙන් අන්‍ය ලිඞ්ගික වූවාහු නොව "ගහපති, ධම්ම" යනාදි ශබ්දයන් අපෙක්‍ෂාකිරීම් වශයෙන්මය.

එහෙයින්

"පෙතානි හොති පුත්තානි ඛාදමානා තුවං පුරෙ,
........................සිවිපුත්තානි චව්හය."
"එවං ධම්මානි සුත්වාන විප්පසීදන්ති මාණවා."

යනාදි තන්හිම ලිඞ්ගවිපල්ලාසය කැමති විය යුතුද—කුමක්හෙයින්ද "පුත්ත, ධම්ම" යන ශබ්දයො අන්‍යශබ්දයන් අපෙක්‍ෂා නොකරණ හෙයිනි.

"චිත්තො ගහපති-චිත්තා ඉත්ථී—සම්පණ්ණා ධම්මො-චිත්තො ධම්මො-චිත්තා ධම්මා" යනාදියෙහි "චිත්ත" ශබ්දාදීහු "ගහපති, ධම්ම" යනාදි ශබ්දයන් අපෙක්‍ෂා නොකරණ බැවින් චිත්තශබ්දාදීන්ගේ ලිඞ්ගවිපල්ලාසභාවය නොකමැති විය යුතුය යනු මෙහි නිශ්චයයි.

NOUNS ENDING IN අ. (A) NEUT. *Mana.*

2. අකාරන්ත නපුංසකලිංගො මනසද්දෙ.

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප...මනං -	මනා, මනානි
ආ...(භො)මන, මනා	(භව:) මනා, මනානි
දු...මනං,	මනෙ, මනානි
ත...මනසා, මනෙන	මනෙහි, මනෙභි
ක...මනසා, මනෙන	මනෙහි, මනෙභි
ච...මනසො, මනස්ස	මනානං
පං...මනසා,* මනා, මනම්හා, මනස්මා	මනෙහි, මනෙභි
ඡ...මනසො, මනස්ස	මනානං
ස...මනසි, මනෙ, මනම්හි, මනස්මිං	මනෙසු.

මනං සිරං උරං තෙජං රජං ඔජං වයං පයං,
යසං තපං වචං චෙතං එවමාදි මනො ගණො.

මනො තමො තපො තෙජො වචො ඔජො උරො සිරො,
රජො යසො පයො චෙතො සරො වාසො වයො අයො.

†(ජලාසයෙ සරො හොති අයො ලොහෙ යදක්ඛයෙ,
වයො ඛෙදයෙස පටෙ වාසො මනෙ චෙතො මනාදිසු.)

---

* "මනසා" යනු පඤ්චමියෙහි බාලාවතාරයෙහි මුත් රූපසිද්ධි ශබ්දනීති ආදියෙහි නොදක්වන ලදී.

† මෙ ගාථාවට ටීකාකරන්නාවූ වාචිස්සරසංඝරාජමහාසාමිපාදයන්විසින් පදසාධනී ටීකාවෙහි—"සරො සරසද්දෙ ජලාසයෙ හොති ච, අයො අයසද්දෙ ච කාළලොහෙ හොති ච, යදි අක්ඛයෙති පදච්ඡෙදො-වයසද්දෙ අක්ඛයෙ සරීරාවත්ථායං හොති ච, වාසසද්දො පටෙ චෙතසද්දො මනෙ හොති ච, මනාදීසු ඛෙදයෙස ති ගාථායත්ථො—අනෙන ච වචච්ඡෙදෙන සරසද්දො බාණෙපි වයසද්දො ඛයෙපි අයසද්දො සුඛෙපි වාසසද්දො නිවාසනට්ඨානෙපි චෙතසද්දො රජ්ජුසුපි වත්තතෙ තත්‍ථ වත්තමානා සරාදයො සද්දා මනාදීසු න පඨියන්තීති දස්සෙති—කච්චායනෙ හි "එවං වචො වයො තෙජො තපො චෙතො තමො යසො අයො පයො සරො සිරො උරො රහො අහො ඊවා" ති අහ රහ සද්දාපි මනාදීසු පඨිතා—ඉධ පන අහස්ස රහසද්දස්ස මනාදිසු කාරියා සම්භවා රහසද්දස්ස ච නිපාතත්තා මනාදීසු න පඨිතා"—යනු දක්වන ලදී.

"මනොගණ"ශබ්ද ලක්ෂණ කෙසේද? යත්.

යම් ශබ්දකොට්ඨාසයක් නා-ස-ස්මිං-යන විභක්තිවිෂයෙහි පිළිවෙළින් සා-සො-සි-යන අක්ෂරයන් කෙළවරකොට ඇති රූපයන් ඇත්තේ වේද (ඒනම් මනසා-සිරසා-මනසො-සිරසො-මනසි-සිරසි-යනාදියයි.)

එසේම සමාසාන්ත තද්ධිතාන්තවූ කල්හි මධ්‍යයෙහි ඔකාර සහිතවූ රූප ඇත්තේ වේද, (ඒනම්, මනොධාතු-මනොමයං-යනාදියයි) ක්‍රියාපදයන් සමග යෙදීමෙහිදී ඔකාරාන්ත උපයොගවචන ඇත්තේ වේද (කස්සපස්ස වචො සුත්වා—සුත්වාන මුනිනො වචො යනාදියෙහි වූ වචො යනාදියයි) මෙසේවූ ශබ්ද කොට්ඨාස මනොගණ නම් වේ.

එහෙයින් කීහ.

"යෙ තෙ නා ස ස්මිං විසයෙ සා සො ස්‍යන්තා භවන්ති ච,
සමාස තද්ධිතන්තෙ තු මජ්ඣොකාරා භවන්ති හි.
සො[1]කාරන්තු[2]පයොගා ච ක්‍රියා යොගම්හි දිස්සරෙ,
එවං විධා ච යෙ සද්දා ඤෙය්‍යා මනො ගණෙ ඉති.
මනසා මනසො මනසි ඉති ආදි වසා ඨිතා,
සා සො ස්‍ය[3]න්තානි රූපානි වුත්තා මනො ගණෙ ඉති.
මනො ධාතු වචො රස්මි පයො වුඩ්ඪො තපොධනො,
තෙජොධාතු තමොනාසො යසොභොගසමප්පිතො.
ඡන්දො භගො අහො රත්තං මනොමයං [4]මයොමයං,
එවංවිධො විසෙසො යො ලක්ඛණං තං මනොගණෙ.
වචො සුත්වා සිරෙ පිණ්ඩි අයො කන්තන්ති ඉච්චපි,
උපයොගස්ස සංසිද්ධි ලක්ඛණං තං මනොගණෙ.
මනොගණෙ වුත්තනයො ඉත්ථි ලිඟෙ න ලබ්භති,
පුන්නපුංසක ලිඟෙසු ලබ්භතෙව යථාරහං."

ගණන් වශයෙන් මනොගණ ශබ්ද කොතෙක්ද? යත්.
බාලාවතාරයෙහි–"මනං සිරං......එවමාදී මනොගණෙ"—
යන්නෙන් මනොගණය කියන ලදී.

රූපසිද්ධියෙහි හා සූත්‍ර නිද්දේශයෙහි,
"මනො වචො පයො තෙජො තපො චෙතො තමො යසො,
අයො පයො සිරො ඡන්දො සරො උරො රහො ථාමො.
ඉච්චෙව මාදයො සද්දා මනොගණොති දීපිතා."—යනුද,

ශබ්දනීතියෙහි මීට වෙනස්ලෙස ගණන් වශයෙන්ම “[1]මන [2]වච [3]වය [4]තෙජ [5]තප [6]චෙත [7]තම [8]යස [9]අය [10]පය [11]සිර [12]ඡන්ද [13]සර [14]උර [15]රහ [16]අහ*” යන මේ ශබ්ද සොළස මනොගණයයි කියනු ලදී.

ඒ මෙසේය.

“ මනො වචො වයො තෙජො තපො චෙතො තමො යසො
අයො පයො සිරො ඡන්දො සරො උරො රහො අහො—
ඉමෙ සොළස ” යනුයි.

මේ ශබ්දයන් අතුරෙන් (3) “වය” ශබ්දය තෙම පරිහානි වාචක කල්හි මනොගණයෙහි ඇතුලත් නොවන බව හා ආයු කොටස් වාචක කල්හි මනොගණයෙහි ඇතුලත් බවද-එසේම (6) “චෙතො” ශබ්දය ප්‍රඥප්තිවාචක කල්හි මනොගණයෙහි ඇතුලත් නොවන නමුදු චිත්තවාචක කල්හි ඇතුලත් බවද—(13) “සර” ශබ්දයත් උසු ශබ්ද ශර වන අකාරාදිස්වර යන මේ අර්ථයන් වාචක කල්හි මනොගණයෙහිම ඇතුලත් නැති නමුදු තටාක වාචක කල්හි මනොගණයෙහි ඇතුලත් බවද දතයුතුයි.

එහෙයින්ම ශබ්දනීතියෙහි

“ වයො ඉති අයං සද්දො පරිහානි වාචකො චෙ පුරිසනයෙ සබ්බථා
“ පවිට්ඨො, ආයුකොට්ඨාසවාචකො චෙ මනොගණපක්ඛිකත්තා පුරි
“ සනයෙ එකදෙසෙන පවිට්ඨො—චෙතො ඉති සද්දො යදි පණ්ණ
“ ත්තිවාචකො පුරිසනයෙ සබ්බථා පවිට්ඨො—යදි පන චිත්තවාචකො
“ මනොගණපක්ඛිකත්තා පුරිසනයෙ එකදෙසෙන පවිට්ඨො—
“ සරො ඉති අයං සද්දො උසුසද්ද සරවන අකාරාදි සරවාචකො චෙ
“ පුරිසනයෙ සබ්බථා පවිට්ඨො—රහදවාචකො චෙ මනොගණ පක්ඛි
“ කත්තා පුරිසනයෙ එකදෙසෙන පවිට්ඨො ”—යනු කියන ලදී.

තවද මනශබ්දයාගේ ප්‍රථමා එකවචනයෙහි “මනොං” යන රූපයක් පාළියෙහි බොහෝ තැන්වල දක්නා ලද්දේය. එය (අකාරාන්ත පුල්ලිඟික බුද්ධශබ්දයෙහි “බුද්ධො” යන පදය හා සමාන නමුදු) නපුංසකලිඟික රූපයක් යයි සමහරු කියත්-මනශබ්දය පුං නපුංසක වශයෙන් විලිඟික බැවින් “මනො” යනු නපුංසකලිඟික රූපයක් නොව පුල්ලිඟික රූපයක්මයයි දත යුතුය-ඉදින් “මනො” යනු නපුංසකලිඟික වන්නේ නම් “වචො, වයො” යනාදියද

---

* අහ ශබ්දයාගේ සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි මනශබ්දයෙහි පදයන් මෙන් පමණක් නොව “අහනි, අහු,” කියාද පදවයක් විය යුතුයි.

(තත් සදෘශ බැවින්) පුල්ලිංගික විය යුතුය—එපමණකුත් නොව පාළියෙහි "මනො අනිච්චො, කායො අනිච්චො, මනො දුක්ඛො කායො දුක්ඛො"-යනුද "මනො නිච්චො වා අනිච්චො වාති? අනිච්චො භන්තෙ"—යනුද, මේආදිවූ බොහෝ පුල්ලිංග ප්‍රයෝගයන් දක්නාලද්දුහුය-එහෙයින් "මනො" යනු ඒකාන්තයෙන්ම පුල්ලිංගිකයයි කියාම හැගේ—ඉදින් නපුංසක ලිංගික වූයේනම් ඒ හා සමානාධිකරණවූ "අනිච්චො-දුක්ඛං" යනාදිවූ නොයෙක් සිය ගණන් පදයන්ද නපුංසක ලිංගික වන්නාහුය-ඒ පදයෝ නපුංසකලිංගික නොව අභිධෙය්‍ය ලිංගානුවර්තීවූ වාච්‍ය ලිංගිකයෝය—එහෙයින් "මනො" යනුද පුල්ලිංගිකයයි කල්පනා කටයුතුයි.

තවද, ඉදින් "මනො" යනු පුල්ලිංගික රූපයක් නොවේනම්

"ගරු චෙතියපබ්බත වත්තනියා පමද පමද විමදං සමණං,
ථුනිසම්ම අකාසි සිතං පතිතං පතිතං අසුහෙසු මුනිස්ස මනො."

යන මේ ගාථාවෙහි "මනො" යනු හා සමානාධිකරණවූ "පතිතං" යන පදය කුමක් නිසා නපුංසකලිංගිකත්වයෙන් දක්වන ලද්දේද? මෙසේ ශබ්දන්තර සන්නිධාන වශයෙන් "මනො" යනු නපුංසක ලිංගිකයයි හැගෙන්නේ නොවේද? යත්,

එසේ නොහැගෙයි-සමානාධිකරණ පදයා සමහර තැනෙක්හි ලිංගවිශෙෂය ප්‍රකාශ නොකෙරේ—ඉදින් සමානාධිකරණ පදයො හැමතැන්හිම ලිංග විශෙෂය ප්‍රකාශ කෙරෙත්නම් "චත්තාරො ඉන්ද්‍රියානි" යන්නෙහි වූ "චත්තාරො" යන සමානාධිකරණ පදයාවිසින් "ඉන්ද්‍රියානි" යනු පුල්ලිංගික කටයුතුය—එසේ නොහැකිය ඉන්ද්‍රියශබ්දයනම් ඒකාන්තයෙන්ම නපුංසකලිංගිකය—ඉදින් "පතිතං මනො" යන්නෙහි වූ "පතිතං" යන සමානාධිකරණපදය නිසා "මනො" යනු නපුංසක ලිංගිකයයි සිතිය හැක්කේනම් "චත්තාරො ඉන්ද්‍රියානි" යන්නෙහි වූ "චත්තාරො" යන සමානාධිකරණපදය නිසා "ඉන්ද්‍රියානි" යනු පුල්ලිංගික යයිද සිතිය යුතු වන්නේය—එහෙයින් එසේ නොසිතිය යුතුය.

සමානාධිකරණපදයනම් සමහර තැනෙක්හි ප්‍රධාන ලිංගයට අනුව පවත්නේය. සමහර තැනෙක්හි එසේ නොපවත්නේය-එහෙයින් සමානාධිකරණපදයතෙම ලිංගවිශෙෂ ද්‍යෝතනයෙහි ඒකාන්ත ප්‍රමාණ නොවේ—රූප විශෙෂයම ප්‍රමාණයි.

එහෙයින් බාලාවතාරයෙහිද,

"විසෙස්සෙ දිස්සමානා යා ලිංගසංඛ්‍යා විභත්තියො,
තුල්‍යාධිකරණෙ භියෙය්‍ය කත්තබ්බා තා විසෙසනෙ."

යන්නෙන් විශෙෂ්‍ය පදයෙහි දක්නාලද ලිඞ්ග සංඛ්‍යා විභක්තීහු සමානාධිකරණ විශෙෂණයෙහිද බොහෝසෙයින් යෙදිය යුත්තාහුයයි කියන ලදී.

එසේහෙයින් “චක්ඛාදයො ඉන්ද්‍රියානි” යන්නෙහි “චක්ඛාදයො” යනු පුල්ලිඞ්ගිකය “ඉන්ද්‍රියානි” යනු නපුංසක ලිඞ්ගිකය—එසේම “මනොපතිතං” යන්නෙහිද “මනො” යනු පුල්ලිඞ්ගිකය “පතිතං” යනු නපුංසකලිඞ්ගිකයයි දතයුතුයි—පුල්ලිඞ්ගිකවූ මනොගණශබ්දයන්ට සමානාධිකරණවූ පදයන් සමහර තැනෙක්හි නපුංසකවශයෙන්ම යෙදිය යුතුබව පූර්වාචාර්‍ය්‍යවරයන් විසින්ද

* “සද්ධම්ම තෙජ විහතං විලයං ඛණෙන,
වෙනෙය්‍යසත්තහදයෙසු තමො පයාති.”

“දුක්ඛං වචො එතස්මින්ති දුබ්බචො-”
“අවනතං සිරෙ යස්ස සො අවනතසිරො-”

යනාදියෙන් හඟවනලද බවද, “තමො-වචො-සිරො” යනමේ රූපයො නපුංසකලිඞ්ගික යයි හැඟවීම පිණිස යථෝක්ත පාඨයන් රචනාකළා නොව මනොගණයෙහි පැවති පුල්ලිඞ්ගිකවූ “තමො-වචො-සිරො යනාදි පදයන්ට (විපල්ලාස වශයෙන් සිදියාවූ) නපුංසකලිඞ්ගිකවූ සමානාධිකරණපදයන් ඇත්තාහු යයි ශ්‍රොතෘ ජනයාට හඟවනු පිණිස යොදනලද බවද දතයුතුයි—එහෙයින් අභිධම්ම විභාවිනි ටීකා සංවණ්ණනාවෙහිද මෙසේ කියන ලදී.

“සුන්දරං මනො සුමනොති එත්ථ සුන්දරන්ති නපුංසකලිඞ්ගං,
“මනොති පුල්ලිඞ්ගං මනසද්දෙ පුමනපුංසකලිඞ්ගවසෙන විලිඞ්ගො,
“මනොති පුල්ලිඞ්ගං, මනන්ති නපුංසක ලිඞ්ගං—නනු මනොති පදං
“අපෙක්ඛිත්වා සුන්දරොති වත්තබ්බං? කස්මා එව මවත්වා සුන්දරන්ති
“වුත්තන්ති?—සච්චං සුන්දරන්ති පදං නපුංසකලිඞ්ගං මනොති පුල්ලි
“ඞ්ගෙන සමානාධිකරණං හොතීති විඤ්ඤාපනත්ථං සුන්දරං මනොති
“වුත්තන්ති—නහි අයමාචරියො සුන්දරන්ති සමානාධිකරණ
“පදෙන මනොති පදස්ස නපුංසකලිඞ්ගතාවිඤ්ඤාපනත්ථං සුන්දරං
“මනොති සද්දුච්චාරණං කරි-අථඛො? මනොගණෙ පවත්තානං
“පුල්ලිඞ්ගානං පයොගෙ නපුංසකලිඞ්ගභාවෙන පි සමානාධිකරණ
“පදනි කානිචි හොන්තීති දස්සනත්ථං එවං කරි” යනුයි.

---

* “වෙනෙය්‍යසත්තහදයෙසු සද්ධම්මතෙජවිහතං තමො විලයං පයාති”-යි විහතං යනු තමො යනුහා සමානාධිකරණව යොදන ලදී.

තවද කෙවලවූ පුනනපුංසක සංඛ්‍යාත විලිඟික නම්වූ වෙන ශබ්ද සඤ්ඥා සමාස වනලද්දවූ (අබ්‍යග්ගමන-බ්‍යාසත්තමන-අලීනමන යනාදී) මන ශබ්ද ලිඟත්‍රයෙහි වෙත්—අබ්‍යග්ගමනො-බ්‍යාසත්තමනො-අලීනමනො—අබ්‍යග්ගමනා-බ්‍යාසත්තමනා-අලීනමනා—අබ්‍යග්ගමනං-බ්‍යාසත්තමනං-අලීනමනං-යනාදී වශයෙනි.

ලිඟත්‍රයෙහි අබ්‍යග්ගමනසො-අබ්‍යග්ගමනසා-අබ්‍යග්ගමනසං—බ්‍යාසත්තමනසො-බ්‍යාසත්තමනසා-බ්‍යාසත්තමනසං—අලීනමනසො-අලීනමනසා-අලීනමනසං—යනාදී වශයෙන්ද වරනගනුලැබේ.

NOUNS ENDING IN උ. (U) (OR අ. A) NEUT. *Gunawantu.*

උකාරන්ත (අථවා අකාරන්ත) නපුංසකලිඟො ගුණවන්තු සද්දෙ.

එකවචන.	බහුවචන.
ප ..ගුණවං, [ගුණවන්තං]	ගුණවන්තා, ගුණවන්තානි
ආ..(හෙ)ගුණවං, ගුණව, ගුණවා	(භවː)ගුණවන්තා, ගුණවන්තානි
දු...ගුණවන්තං	ගුණවන්තෙ, ගුණවන්තානි
ත...ගුණවතා, ගුණවන්තෙන	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ක...ගුණවතා, ගුණවන්තෙන	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ච...ගුණවතො, ගුණවන්තස්ස	ගුණවතං, ගුණවන්තානං
පං..ගුණවතා, ගුණවන්තා, ගුණවන්තම්හා, ගුණවන්තස්මා	ගුණවන්තෙහි, ගුණවන්තෙභි
ඡ...ගුණවතො, ගුණවන්තස්ස	ගුණවතං, ගුණවන්තානං
ස...ගුණවති, ගුණවන්තෙ ගුණවන්තම්හි, ගුණවන්තස්මිං	ගුණවන්තෙසු.

“එවං රුචිමං පාපිමං ගණවං ඵලවං යසවං සතිමං ගතිමං ඉච්චාදයොපි.”

මෙහි ප්‍රථමා එකවචනස්ථානයෙහි “ගුණවන්තං” යන රූපය මොග්ගල්ලායනවෘත්තියෙහි මුත් බාලාවතාර රූපසිද්ධි ශබ්දනීති ආදියෙහි නොදක්වන ලදී—ආලපන එකවචනස්ථානයෙහි “(හෙ) ගුණව” යන රූපය මුත් ඉතරවූ අග්ගවංසාචාර්යයන්විසින් නොදක්වන ලද්දේ නමුදු පුල්ලිඟික ශබ්දයෙහිදී “ගුණවා” යනු පමණක් කියන ලදී—පුල්ලිඟික ශබ්දයෙහි මෙන්ම මෙහිද ප්‍රථමා

ආලපන බහුවචනස්ථානයන්හි "ගුණවන්තා" යනු නොදක්වන ලදී—තවද ප්‍රථමා ආලපන ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයන්හි "ගුණවන්ති" යන රූපයත් රූපසිද්ධි බාලාවතාර කච්චායනාදි කිසිම ප්‍රකරණයක නොදක්වනලද්දේ නමුදු ශබ්දනීතියෙහි පමණක් දක්වනලදී—"නපුංසකෙ යොසු යොනඤ්චාන්තං" යන සූත්‍රයෙන් යො විභක්තීන්ට ඉකාරාදෙශ කොට පර නායනාදිය කිරීමෙන් සිද්ධකටයුතුබව හා "ගුණවන්ති කුලානි" යන උදාහරණයද කියන ලදී.

NOUNS ENDING IN අ. (A) NEUT. *Gacchanta.*

7. අකාරාන්ත නපුංසකලිංගො ගච්ඡන්තසද්දෙ.

එකවචන.	බහුවචන.
ප... ගච්ඡං, ගච්ඡන්තං	ගච්ඡන්තා, ගච්ඡන්තානි
ආ... (හෙ) ගච්ඡං, ගච්ඡ, ගච්ඡා	(භො:) ගච්ඡන්තා, ගච්ඡන්තානි
දු... ගච්ඡන්තං,	ගච්ඡන්තෙ, ගච්ඡන්තානි
ත... ගච්ඡතා, ගච්ඡන්තෙන	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ක... ගච්ඡතා, ගච්ඡන්තෙන	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ච... ගච්ඡතො, ගච්ඡන්තස්ස	ගච්ඡතං, ගච්ඡන්තානං
පං.. ගච්ඡතා, ගච්ඡන්තම්හා ගච්ඡන්තස්මා	ගච්ඡන්තෙහි, ගච්ඡන්තෙභි
ඡ.. ගච්ඡතො, ගච්ඡන්තස්ස	ගච්ඡතං, ගච්ඡන්තානං
ස.. ගච්ඡති, ගච්ඡන්තෙ ගච්ඡන්තම්හි, ගච්ඡන්තස්මිං	ගච්ඡන්තෙසු.

"එවං චරන්ත අදන්ත චින්තයන්ත මහන්ත කරෙන්ත තිට්ඨන්ත ඉච්චාදයොපි."

මෙහි ප්‍රථමා එකවචනස්ථානයෙහි "ගච්ඡන්තං" යනු මුත් "ගච්ඡං" යන රූපයද—ආලපන එකවචනස්ථානයෙහි (හෙ) "ගච්ඡ" යනු මුත් "ගච්ඡං, ගච්ඡා" යන රූපමයද. ශබ්දනීතියෙහි නොදක්වන ලදහ—එසේම ආලපන එකවචනස්ථානයෙහි "ගච්ඡන්තා" යන්නක්ද බහුවචනස්ථානයෙහි "ගච්ඡා" යන්නක්ද දක්වනලදී.

තවද මහන්ත ශබ්දයත් ගච්ඡන්ත ශබ්දය හා සම වූවද එහි ප්‍රථමා නොම "මහං, මහා, මහන්තං-මහන්තා, මහන්තානි" කියා වේ—"බාරාණසී රජ්ජං නාම මහා" යනාදියෙහි මහා යනු නපුංසක ලිඟික ප්‍රථමා එකවචනයක් බැවිනි.

NOUNS ENDING IN ඉ. (I) NEUT. *Aṭṭhi.*

8. ඉකාරන්ත නපුංසකලිඞ්ගො අට්ඨිසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප ..අට්ඨි*	අට්ඨීනි, අට්ඨී
ආ...(හෙ)අට්ඨි	(භව:) අට්ඨීනි, අට්ඨී
දු...අට්ඨිං	අට්ඨීනි, අට්ඨී
ත...අට්ඨිනා	අට්ඨීහි, අට්ඨීභි
ක...අට්ඨිනා	අට්ඨීහි, අට්ඨීභි
ච...අට්ඨිනො, අට්ඨිස්ස	අට්ඨීනං
පං..අට්ඨිනා,† අට්ඨිම්හා, අට්ඨිස්මා	අට්ඨීහි, අට්ඨීභි
ඡ...අට්ඨිනො, අට්ඨිස්ස	අට්ඨීනං
ස...අට්ඨිම්හි, අට්ඨිස්මිං	අට්ඨීසු.

එවං සත්ථි දධි වාරි අක්ඛි අච්ඡි අච්චි ඉච්චාදයොපි.

NOUNS ENDING IN ඊ. (I') NEUT *Daṇḍī.*

9. ඊකාරන්ත නපුංසකලිඞ්ගො දණ්ඩිසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...දණ්ඩි	දණ්ඩීනි, දණ්ඩී
ආ...(හෙ)දණ්ඩි	(භව:) දණ්ඩීනි, දණ්ඩී
දු...දණ්ඩිං	දණ්ඩීනි, දණ්ඩී
ත...දණ්ඩිනා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ක...දණ්ඩිනා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ච...දණ්ඩිනො, දණ්ඩිස්ස	දණ්ඩීනං
පං..දණ්ඩිනා, දණ්ඩිම්හා, දණ්ඩිස්මා	දණ්ඩීහි, දණ්ඩීභි
ඡ...දණ්ඩිනො, දණ්ඩිස්ස	දණ්ඩීනං
ස...දණ්ඩිනි, දණ්ඩිම්හි, දණ්ඩිස්මිං	දණ්ඩීසු.

එවං සුඛකාරී අත්ථවිභාවී ධම්මවිභාවී විනතානුපරිවත්තිනී. සීඝයායී ඉච්චාදයොපි.

---

* "අට්ඨි සත්ථි අදීනි පධාන ලිඞ්ගානි අනඤ්ඤාපෙක්ඛකත්තා-අත්ථවිභාවීආදීනි අප්පධානලිඞ්ගානි අඤ්ඤාපෙක්ඛකත්තා" යනු රූපසිද්ධි ටීකායි.

† පඤ්චමී එකවචනස්ථානයෙහි "අට්ඨිම්හා, අට්ඨිස්මා" යනු යමකමහාස්ථවිර මතයෙහි හෙවත් චූලනිරුක්තියෙහි පමණක් නොදක්වන ලදී.

NOUNS ENDING IN උ. (U) NEUT. *A'yu.*

10. උකාරන්ත නපුංසකලිඞ්ගො ආයුසද්දො.

එකවචන.	බහුවචන.
ප...ආයු	ආයූනි, ආයූ
ආ...(හෙ) ආයු	(භව:)ආයූනි, ආයූ
දු...ආයුං	ආයූනි ආයූ
ත...ආයුනා	ආයූහි, ආයූභි
ක...ආයුනා	ආයූහි, ආයූභි
ච...ආයුනො, ආයුස්ස	ආයූනං
පං...ආයුනා, ආයුම්හා, ආයුස්මා	ආයූහි, ආයූභි
ඡ ..ආයුනො, ආයුස්ස	ආයූනං
ස...ආයුම්හි, ආයුස්මිං	ආයූසු.

එවං චක්ඛු වසු ධනු දාරු තිපු මධු සිඞ්ගු හිඞ්ගු වත්ථු මත්ථු ජතු අම්බු අස්සු—ඉච්චාදයොපි.

මෙහිද පඤ්චමී එකවචනස්ථානයෙහි “ආයුම්හා, ආයුස්මා” යන රූපයන් යමක මහාස්ථවිර මතයෙහි නොගන්නා ලදී.

ආයුශබ්දය නපුංසක ලිඞ්ගවශයෙන් මෙහි දක්වන ලද්දේ නමුදු පුල්ලිඞ්ග ආයුශබ්දයක්ද ඇති බව ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

“පුනරායු ච මෙ ලද්ධො එවං ජානාහි මාරිස”
“ආයු වස්ස පරික්ඛීණො අහොසි”

යනාදි උදාහරණවලින්ද දතයුතුය.

“අග්ගං ආයු ච වණ්ණො ච”—“කිත්තකං පනාස්ස ආයු?” යනාදිය නපුංසක ලිඞ්ග ආයු ශබ්දයට උදාහරණයි.

තවද ඌකාරාන්ත නපුංසක ලිඞ්ග ශබ්දයක් බාලාවතාරයෙහි නොදක්වන ලදහෙයින් වරනැගිල්ලෙහිද සංග්‍රහ නොකළ නමුදු ඤාණ චිත්ත වාචකවූ ගොත්‍රභූ ශබ්දය ඌකාරාන්ත නපුංසක ලිඞ්ග යයි රූපසිද්ධි මොග්ගල්ලානවෘත්ති ආදියෙහි කියන ලද බැවින් එහි පදමාලා ක්‍රමයද මෙහි දක්වනු ලැබේ—කෙසේද?

NOUNS ENDING IN ඌ. (U') FEM. *Gotrubhû.*

11. ඌකාරන්ත නපුංසකලිඟො ගොත්‍රභූ සද්දෙ.

ඒකවචන	බහුවචන
ප. ගොත්‍රභූ	ගොත්‍රභූ, ගොත්‍රභූනි
ආ. (හෙ)ගොත්‍රභූ	(භව:) ගොත්‍රභූ, ගොත්‍රභූනි
දු... ගොත්‍රභුං	ගොත්‍රභූ, ගොත්‍රභූනි.
ත... ගොත්‍රභුනා	ගොත්‍රභූහි, ගොත්‍රභූභි
ක... ගොත්‍රභුනා	ගොත්‍රභූහි, ගොත්‍රභූභි
ච... ගොත්‍රභුනො, ගොත්‍රභුස්ස	ගොත්‍රභූනං

සෙසං පුල්ලිඟෙ අභිභූසද්දසමං.

එවං සයම්භූ වත්‍රභූ චිත්තසහභූ ධම්මඤ්ඤූ ආදයොපි.

ගොත්‍රභූ ශබ්දය ප්‍රථමා එකවචනයෙහි හ්‍රස්වවශයෙන් "ගොත්‍රභු" කියා සිටිකල නපුංසක ලිඟිකය, ඤාණ, චිත්තයන් කියනු ලැබෙත්—දීර්ඝවශයෙන් "ගොත්‍රභූ" කියා සිටිකල පුල්ලිඟිකයයි පුද්ගලාදීන් කියනු ලැබෙත්.

එහෙයින් කීහ.

"ගොත්‍රභු ඉති රස්සන්ත වසෙන කථිතං පදං,
නපුංසකන්ති විඤ්ඤෙය්‍යං ඤාණචිත්තාදි පෙක්ඛකං.
ගොත්‍රභූ ඉති දීඝන්ත වසෙන කථිතං පන,
පුල්ලිඟම්ති විඤ්ඤෙය්‍යං පුග්ගලාදික පෙක්ඛකං.
ඊකාරන්තො ච ඌදන්තො රස්සන්තං යාති සාසනෙ,
නපුංසකත්තං පත්වාන සහභූ සීඝයායිනි."

තවද "ගොත්තසංඛාතං අමතමහානිබ්බානං ආරම්මණං කත්වා භූතන්ති ගොත්‍රභූ" යනු බැවින් ගොත්‍රසංඛ්‍යාතවූ (හෙවත් ගොත්‍රයයි කියන ලද්දාවූ) අමෘත මහානිර්වාණය අරමුණුකොට වනලද හෙයින් ගොත්‍රභූ නම් වේ-ඒ කවරේදයත්-සෝවාන් මාර්ගයට අනන්තර ප්‍රත්‍යය වූ සිඛාප්‍රාප්තවූ බලවත් විදර්ශනා චිත්තයෙන් යුක්තවූ පුද්ගලයාය—එහෙයින් වදාළහ-"කතමො ච පුග්ගලො ගොත්‍රභූ? යෙසං ධම්මානං සමනන්තරා අරියමග්ගස්ස අවක්කන්ති හොති තෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො පුග්ගලො ගොත්‍රභූ"

එසේම-"ගොත්තමත්තං අභිභවති විජාතීති ගොත්‍රභූ සමණධම්මෙ අත්තනි අවිජ්ජමානත්තා" යනුබැවින් ශ්‍රමණ ධර්මයන් තමන්

කෙරෙහි නැතිබැවින් (ශ්‍රමණ) ගොත්‍රය පමණක් අනුභවකරණහෙයින් විඳිනහෙයින් (ලබනහෙයින්) ද ගොත්‍රභූ නම් වේ-ඒකාවරෙක්දයත්-කාසාවකණ්ඨක ශ්‍රමණයි-එහෙයින් වදාළහ—"භවිස්සන්ති ඛො පනානන්ද අනාගත මද්ධානං ගොත්‍රභුනො කාසාවකණ්ඨා."

තවද-"කාමාවචරගොත්ත මභිභවති මහග්ගතගොත්තඤ්ච භාවෙති නිබ්බත්තෙතීති ගොත්‍රභූ" යනුබැවින් කාමාවචර (ගොත්‍රසංඛ්‍යාත ප්‍රථග්ජන) ගොත්‍රය අභිභවනයකරණහෙයින් මහද්ගත ගොත්‍රය උපදවනහෙයින් ගොත්‍රභූ නම් වේ-ඒ කාවරෙක්දයත්-ප්‍රඥප්ත්‍යාරම්මණවූ හෝ මහද්ගතාරම්මණවූ හෝ (ගොත්‍රභූ) චිත්තයයි-නිර්වාණය අරමුණුකොට ඇති මාර්ගවීථියෙහි පැවති ඥානය හෝ සංස්කාරයන් අරමුණුකොට ඵලසමාපත්ති වීථියෙහි පැවති ඥානය හෝ ගොත්‍රභූ නම්වේ—එහි ප්‍රථමකොට කී ඥානය—"පුථුජ්ජන ගොත්ත මභිභවති අරියගොත්තඤ්ච භාවෙති ගොත්තාභිධානාච නිබ්බානතො අරම්මණකරණවසෙන භවතීති ගොත්‍රභූ" යනු බැවින් පෘථග්ජන ගොත්‍රය අභිභවනය කෙරේනුයි ආර්‍ය්‍ය ගොත්‍රය උපදවානුයි ගොත්‍ර නම් වූ නිර්වාණය කෙරෙන් අරමුණුකිරීම් වශයෙන් වන්නේනුයි ගොත්‍රභූ නම් වේ-දෙවෙනිව කී ඥානය "සංඛාරරම්මණම්පි සමානං ආසෙවනපච්චයභාවෙන සම්පයුත්තානි ඵලචිත්තානි ගොත්තාභිධානෙ නිබ්බානම්හි භාවෙතීති ගොත්‍රභූ"-යනු බැවින් සංස්කාරයන් අරමුණු කොට ඇත්තේ නමුදු ආසෙවන ප්‍රත්‍යය බැවින් සම්ප්‍රයුක්ත ඵලචිත්තයන් ගොත්‍රනම් වූ නිර්වාණයෙහි ලා වඩනය කෙරේනුයි ගොත්‍රභූනම් වේ.

නපුංසක ලිඞ්ගික ශබ්ද කාණ්ඩයයි.

සර්වනාම ශබ්ද.

PRONOUNS &c.

සබ්බ කතර කතම උභය ඉතර අඤ්ඤ අඤ්ඤතර අඤ්ඤතම පුබ්බ පර අපර දක්ඛිණ උත්තර අධර ය ත ඒත ඉම අමු කිං ඒක උභ වි ති චතු තුම්හ අම්හ—ඉති සත්තවීසති සබ්බනාමානි නාම.

1. සකලත්ථො සබ්බසද්දො.

පුමෙ (අ.)—*Sabba* (ALL) M.

ඒකවචන,	බහුවචන,
ප ..සබ්බෝ	සබ්බෙ
ආ...(හෙ) සබ්බ, සබ්බා	(භව:) සබ්බෙ
දු .. සබ්බං	සබ්බෙ
ත...සබ්බෙන	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ක...සබ්බෙන	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ච... සබ්බස්ස	සබ්බෙසං, සබ්බෙසානං
පං.,සබ්බම්හා, සබ්බස්මා	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ඡ සබ්බස්ස	සබ්බෙසං, සබ්බෙසානං
ස...සබ්බම්හි, සබ්බස්මිං	සබ්බෙසු.

ඉත්ථිලිං (ආ.)—*Sabba* (F.)

ප...සබ්බා	සබ්බා, සබ්බායො
ආ...(හෙ)සබ්බෙ	(හොති) සබ්බා, සබ්බායො
දු ...සබ්බං	සබ්බා, සබ්බායො
ත...සබ්බාය, [සබ්බස්සා]	සබ්බාහි, සබ්බාභි
ක...සබ්බාය, [සබ්බස්සා]	සබ්බාහි, සබ්බාභි
ච ..සබ්බස්සා, සබ්බාය	සබ්බාසං, සබ්බාසානං
පං..සබ්බාය, [සබ්බස්සා]	සබ්බාහි, සබ්බාභි
ඡ...සබ්බස්සා, සබ්බාය	සබ්බාසං, සබ්බාසානං
ස...සබ්බස්සං, සබ්බායං [සබ්බස්සා]	සබ්බාසු.

---

* සර්වනාම ශබ්ද විසිහතක්බව රූපසිද්ධියෙහි හා ශබ්දනීතියෙහිද, විසිහතරක්බව පදසාධනී ටීකාවෙහිද, විසිතුනක්බව මොග්ගල්ලායන වෘත්තියෙහිද, විසිදෙකක් බව බාලාවතාරයෙහිද, තිස්පහක් බව මුග්ධබෝධයෙහිද, කියනලදී–කොටස් වශයෙන් දශයක් බව කච්චායන භෙදයෙහි කියන ලදී.

නපුංසකො (අ.)—*Subba* (N.)

එකවචන.		බහුවචන.
ප...	සබ්බං	සබ්බානි
ආ...	(හෙ)සබ්බ, සබ්බා	(භො:) සබ්බානි,
දු...	සබ්බං	සබ්බානි
ත...	සබ්බෙන	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ක...	සබ්බෙන	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ච...	සබ්බස්ස	සබ්බෙසං, සබ්බෙසානං
පං. .	සබ්බම්හා, සබ්බස්මා	සබ්බෙහි, සබ්බෙභි
ඡ .	සබ්බස්ස	සබ්බෙසං, සබ්බෙසානං
ස...	සබ්බම්හි, සබ්බස්මිං	සබ්බෙසු.

එවං කතර කතම උභය ඉතර අඤ්ඤ අඤ්ඤතර අඤ්ඤතම සද්ද.

අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යීයමතයෙහි වූ සබ්බශබ්දයෙහි ආලපන එකවචනයෙහි පුන්නපුංසක ලිඞ්ගයෙහිම “සබ්බා” යනු නොගන්නා ලදී.

පඨම එකවචනස්ථානයෙහි “සබ්බා” යනුද සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි “සබ්බෙ” යනුද (නිද්දෙසපාළියෙහි දක්නාලද හෙයින්) චූලනිරුක්තියෙහි දක්වන ලද්දේ නමුදු කච්චායනාදියෙහි “තයො නෙව ච සබ්බනාමෙහි” යන සූත්‍රයෙන් ප්‍රතිෂෙධ කළ හෙයින්) නොදක්වන ලදී—එහෙත් පුබ්බ පර අපර යන ශබ්දත්‍රයෙහි පමණක් “පුබ්බෙ” යනාදී එසේවූ පදයන් සිද්ධවන බව කියන ලදී.

ස්ත්‍රීලිඞ්ගික “සබ්බා” ශබ්දයෙහි තෘතීයා පඤ්චමී සප්තමී එකවචනස්ථානවලද චතුර්ථී ෂෂ්ඨී දෙකෙහි මෙන් “සබ්බස්සා” යනු ශබ්දනීතියෙහි කියන ලද්දේය.

එක-ය-ත-එත-ඉම-ශබ්දාදියෙහිද එසේමය—“තස්සා කුමාරිකාය සද්ධිං—කස්සාහං කෙන හායාමි—ඉධාති ඉමිස්සා දිසා—එකිස්සා ලොකධාතුයා වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා” යනාදී ප්‍රයෝගයන් පාළියෙහි විද්‍යමාන හෙයින්—එහෙත් මෙබඳු පද ත-එත-ඉම අමු-යන ශබ්දයන්ට පමණක් පයොගසිද්ධි ආදියෙහි කියන ලදී.

සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි “සබ්බාය” යන්නක්ද මොග්ගල්ලානාදියෙහි දක්වනලද නමුදු එබඳු පදයන්ගේ සිද්ධිය “නෙතාහි ස්මිං මායයා” යන සූත්‍රයෙන් කච්චායනාදියෙහි ප්‍රතිශෙධ කරණලදී.

උභය ශබ්දයත් සබ්බ ශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුයයි මෙහි දක්වනු ලැබූ නමුත් ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයන්හි ලිඞ්ගත්‍රයෙහිම “උභයො” යනු බැවින් එය සබ්බශබ්දයෙහි රූවලට වෙනස් රූප යකි.

ඉතර, අඤ්ඤ, අඤ්ඤතර, අඤ්ඤතම, එක, යන්මේ ශබ්දද සබ්බ ශබ්දය හා සමාන. නමුදු සබ්බ ශබ්දයෙහි රූපවලට මදක් වෙනස් රූපයන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගික තෘතීයා චතුර්ථී ආදියෙහි පෙනෙත්—ඒනම් (“අඤ්ඤතරො පුරිසො අඤ්ඤතරිස්සා ඉත්ථියා පටිබද්ධචිත්තො හොති”–යනාදියෙහි දක්නාලද) ඉතරිස්සා, ඉතරිස්සං, ...අඤ්ඤතරිස්සා......එකිස්සා යනාදියයි.

තවද සර්වනාමයොයයි මෙහි දක්වනු ලැබූ ශබ්දයන්ගේ ලක්‍ෂණ,

ශබ්දනීතියෙහි.

“යානි හොන්ති තිලිඞ්ගානි අනුකූලානි යානි ච,
තිලිඞ්ගානං විසෙසෙන පදනෙ තානි නාමතො.

සබ්බසාධාරණත්තානි නාමානිච්චෙව අත්ථතො,
සබ්බනාමානි වුච්චන්ති සත්තවීසති සඞ්ඛ්‍යතො.

තෙසු කානිචි රූපානි සෙසනාමෙහි ච යුජ්ජරෙ,
කානිචි පන සෙහෙව එතෙසං ලක්ඛණං ඉදං.

එතාසමං ලක්ඛණං මුත්තං න පදං සබ්බනාමිකං
තස්මාතීතාදයො නාමා ගුණනාමාති වුච්චරෙ.”

රූපසිද්ධියෙහි.

“ සබ්බෙසං ඉත්ථි පුම නපුංසකානං නාමානි සබ්බනාමානි.”

න්‍යාසයෙහි.

“ සබ්බෙසං නාමානි සබ්බනාමානි. ”

න්‍යාස ටීකාවෙහි.

“සබ්බෙසං නාමානීති සබ්බෙසං ඝටපටාදීනං නාමානි—යානි ඝට පටාදි සද්දත්ථවාචකානි තෙහි අලක්ඛාධිකරණානි දසවිධානි සබ්බනාමානීති අත්ථො.”

කච්චායනභෙද ටීකාවෙහි.

“සබ්බත්ථවාචකත්තා ච සබ්බ ලිඞ්ගයුත්තත්තා ච සබ්බනාමං නාම”–

මුග්ධබෝධටීකාවෙහි.

“ සර්වේෂාං බුද්ධිස්ථානාං නාම, සර්වනාම ”

සාරස්වත ටීකාවෙහි.

“ සර්වේෂාං නාමානීති සර්වනාමානි ”—යනුයි.

තවද සර්වනාමයෝයයි ප්‍රසිද්ධවූ ශබ්ද අතුරෙන් “ අඤ්ඤ-පුබ්බ-දක්ඛිණ-උත්තර-පර-යන මේශබ්ද පස සමහරවිට සර්වනාම සංඛ්‍යාවටද සමහරවිට අසර්වනාම සංඛ්‍යාවටද ඇතුළත්වන බවකියන ලදී.

“අඤ්ඤසද්දෙ පුබ්බසද්දෙ දක්ඛිණෙ චුත්තරෙ පරෙ,
සබ්බනාමෙසු ගය්හන්ති අසබ්බනාමිකෙ සු පි.”

මෙයින් අඤ්ඤශබ්දය බාලාර්ථවාචක කල්හිද පුබ්බශබ්දය ප්‍රධානාර්ථ පූජා අර්ථ වාචක කල්හිද—උත්තර පර ශබ්දවය උත්තමාර්ථවාචක කල්හිද, දක්ඛිණ ශබ්දය සුශික්‍ෂිතාර්ථ, චතුරාර්ථ, දෙය්‍ය ධර්මාර්ථ වාචක කල්හිද-අසර්වනාම සංඛ්‍යාවට ඇතුලත් බවද, මෙයින් පිටත් සෙසු අර්ථ වාචක කල්හි සර්වනාම සංඛ්‍යාවට ඇතුලත් බවද දතයුතුයි.

තවද “සකලත්ථො සබ්බසද්දො” යනු සබ්බ ශබ්දයාගේ මාතෘකාවෙහි දක්වනු ලැබූහෙයින් සබ්බශබ්දය සකලාර්ථයෙහි බව දත යුතුය. සකලාර්ථයද නිෂ්ප්‍රදෙශ සප්‍රදෙශ වශයෙන් විප්‍රකාරයක් වේ—එහි “සබ්බෙ ධම්මා බුද්ධස්ස භගවතො ඤාණමුඛෙ ආපාථ මාගච්ඡන්ති” යනාදියෙහි සබ්බ ශබ්දය නිෂ්ප්‍රදෙශ සකලාර්ථයෙහිය—“සබ්බෙසං වො සාරිපුත්ත සුභාසිතං පරියායෙන...”—“සබ්බං වො භික්ඛවෙ දෙසිස්සාමි තං සුණාථ” යනාදි තන්හි සප්‍රදෙශ සකලාර්ථයෙහිය.

සබ්බශබ්දය මෙන් වරනැගිය යුතුවූ කතර කතම ශබ්දවය විචාරිම අර්ථකොට ඇත්තේය—එහෙයින් කතර ශබ්දය ටිකාවූ දේවල් අතුරෙන් එසේම ටිකදෙයක් විචාරිම සදහාය—කතම ශබ්දය බොහෝවූ දේවල් අතුරෙන් එසේම බොහෝ දෙයක් විචාරිම සදහාය.

එහෙයින් කිහ.

“කතර කතම සද්දා පුච්ඡනත්ථා, තෙසු කතර සද්දො අප්පෙසු එකං වා වෙ වා තීණි වා හියෙය්‍යා වා අප්ප මූපාදය වත්තන්ති—කතම සද්දො බහුසු එකං වා වෙ වා තීණි වා බහූ වා බහු මුපාදය වත්තන්ති

සමුද්දො කතරො අයං? කතරෙන මග්ගෙන ගන්තබ්බං?
කතමො තස්මිං සමයෙ එසො හොති? කතමෙ ධම්මා කුසලා?”

2. කාලදෙසාදි වචනො පුබ්බසද්දො.

Pubba Declined.

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

එකවචන.	බහුවචන
ප...පුබ්බො	පුබ්බෙ, පුබ්බා
ආ..(හෙ) පුබ්බ, පුබ්බා	(හව:) පුබ්බෙ, පුබ්බා
දු...පුබ්බං,	පුබ්බෙ
ත...පුබ්බෙන	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ක...පුබ්බෙන	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ච.. පුබ්බස්ස	පුබ්බෙසං, පුබ්බෙසානං
පං..පුබ්බා, පුබ්බම්හා, පුබ්බස්මා	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ඡ...පුබ්බස්ස	පුබ්බෙසං, පුබ්බෙසානං
ස...පුබ්බෙ, පුබ්බම්හි, පුබ්බස්මිං	පුබ්බෙසු.

ඉත්ථියං (ආ.)—*Fem.* (A′.)

ප...පුබ්බා	පුබ්බා, පුබ්බායො
ආ..(හෙ) පුබ්බෙ	(හොති) පුබ්බා, පුබ්බායො
දු...පුබ්බං	පුබ්බා, පුබ්බායො
ත...පුබ්බාය	පුබ්බාහි, පුබ්බාභි
ක...පුබ්බාය	පුබ්බාහි, පුබ්බාභි
ච...පුබ්බස්සා, පුබ්බාය	පුබ්බාසං, පුබ්බාසානං
පං...පුබ්බාය	පුබ්බාහි, පුබ්බාභි
ඡ...පුබ්බස්සා, පුබ්බාය	පුබ්බාසං, පුබ්බාසානං
ස ..පුබ්බස්සං, පුබ්බායං	පුබ්බාසු.

නපුංසකෙ (අ.)—*Neut.* (A.)

ප...පුබ්බං	පුබ්බානි
ආ...(හෙ) පුබ්බ, පුබ්බා	(හව:) පුබ්බානි
දු...පුබ්බං	පුබ්බානි
ත...පුබ්බෙන,	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ක...පුබ්බෙන	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ච.. පුබ්බස්ස	පුබ්බෙසං, පුබ්බෙසානං
පං...පුබ්බා, පුබ්බම්හා, පුබ්බස්මා	පුබ්බෙහි, පුබ්බෙභි
ඡ. පුබ්බස්ස	පුබ්බෙසං, පුබ්බෙසානං
ස...පුබ්බෙ, පුබ්බම්හි, පුබ්බස්මිං	පුබ්බෙසු.

එවං පර පර දක්ඛිණ උත්තර අධර සද්දා.

පුල්ලිංගික පූර්ව ශබ්දයෙහි ප්‍රථමා ඒකවචනස්ථානයෙහි යො හට ආකාරාදේශව සිද්ධවූ "පුබ්බා" යනු මෙන් රූපයන් අපර සබ්බ කතර ආදිකොට අඤ්ඤතම කෙළවරකොට ඇති ශබ්දවල අප්‍රසිද්ධබව හා පූර්ව දක්ෂිණ උත්තර අධර යන ශබ්ද සතරෙහි පමණක් ලැබෙන බවද-පඤ්චමී ඒකවචනස්ථානයෙහිවූ "පුබ්බා" යනු මෙන් රූප පෙළෙහි අප්‍රසිද්ධ බවද—සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි වූ "පුබ්බෙ" යනු මෙන් රූප සබ්බ අඤ්ඤ යන ශබ්දවල අප්‍රසිද්ධ බව හා කතර කතම යනු ආදිකොට අධර ශබ්දය කෙළවරකොට ඇති ශබ්ද දෙළසෙහි ලැබෙන බවද ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

තවද මෙහි දක්ෂිණ උත්තර ශබ්දවයත් පූර්ව ශබ්දය මෙනැයි දක්වන ලද්දේ නුමුත් ස්ත්‍රීලිංගික සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි "දක්ෂිණාය-උත්තරාය" යන රූප සිද්ධ වන බව රූපසිද්ධියෙහි කියනලදී.

සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියාවූ සර්වනාම ශබ්ද සාමාන්‍ය සර්වනාමවලට වඩා වෙනස්ය—ඒනම් ද්වන්ද සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියාවූ සර්වනාම ශබ්දවල ප්‍රථමා බහුවචනයෙහි ඒකාරාදේශව සිද්ධවූ පද හැර සර්වනාම පදයන්ට නියමවූ අන්‍ය ක්‍රමවලින් සිද්ධවූ පදයන් අප්‍රසිද්ධය—තෘතීයා තත්පුරුෂ සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියාවූ සර්වනාම ශබ්දයන්ගේද-බහුව්‍රීහි සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියාවූ සර්වනාම ශබ්දයන්ගේද එසේමය—එහෙත් දිසාවාචක සර්වනාමයො පමණක් බහුව්‍රීහි සමාස වීමෙන් පරපදභාවයෙහි සිටියේ නමුදු සර්වනාම ක්‍රමයටම වරනනු ලැබෙත්.

යාදීන මාලපනං නත්ථි.

3. අනියමත්ථො ය සද්දො.

Ya Declined.

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප ..යො	යෙ
දු . යං	යෙ
ත...යෙන	යෙහි, යෙභි
ක...යෙන	යෙහි, යෙභි
ච...යස්ස	යෙසං, යෙසානං
පං..යම්හා, යස්මා	යෙහි, යෙභි
ඡ.. යස්ස	යෙසං, යෙසානං
ස...යම්හි, යස්මිං	යෙසු.

ඉත්ථියං (ආ.)—*Fem* (A'.)

ප..යා	යා, යායො
දු.. යං	යා, යායො
ත.. යාය	යාහි, යාභි
ක...යාය	යාහි, යාභි
ච...යස්සා, යාය	යාසං, යාසානං
පං..යාය	යාහි, යාභි
ඡ...යස්සා, යාය	යාසං, යාසානං
ස...යස්සං, යායං	යාසු.

නපුංසකෙ (අ.)—*Neut.* (A)

ප.. යං	යානි
දු...යං	යානි
ත...යෙන	යෙහි, යෙභි
ක...යෙන	යෙහි, යෙභි
ච ..යස්ස	යෙසං, යෙසානං
පං..යම්හා, යස්මා	යෙහි, යෙභි
ඡ...යස්ස	යෙසං, යෙසානං
ස ..යම්හි, යස්මිං	යෙසු.

ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්දයෙහි, තෘතීය පඤ්චමී සප්තමී එකවචනස්ථාන යන්හි "යස්සා" යනුද-නපුංසක ලිඞ්ග ශබ්දයෙහි ප්‍රථමාද්විතීයා බහුවචනස්ථානයන්හි "යා-යෙ" යන රූපද්වයන්ද ශබ්දනීතියෙහි දක්වන ලදී.

"යා පුබ්බෙ බොධි සත්තානං පල්ලංකවර මාහුරෙ,
නිමිත්තානි පදිස්සන්ති තානි අජ්ජ පදිස්සරෙ."

යනාදියෙහි එබඳු පද දක්නාලද හෙයිනි—චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනස්ථානවල "යෙසානං-යාසානං" යන පදයන් රූපසිද්ධි ශබ්දනීති දෙක්හි නොදක්වන ලද්දහුය—තවද "යං" යන රූපය ප්‍රථමා ද්විතීයා තෘතීයාර්ථයන්හි පවත්නේය—ඒනම් "යංමෙ භන්තෙ තාවතිංසානං දෙවානං සම්මුඛා සුතං සම්මුඛා පටිග්ගහිතං ආරොචෙමි තං භන්තෙ භගවතො" යන මෙහි ප්‍රථමාර්ථයෙහිය.

"යං තං අපුච්ඡිම්හ අකිත්තයී නො අඤ්ඤං තං පුච්ඡාම තදිංඝ බ්‍රෑහි" යනාදියෙහි ද්විතීයාර්ථයෙහිය.

"අට්ඨාන මෙතං භික්ඛවෙ අනවකාසො යං එකිස්සා ලොකධාතුයා ද්වෙ අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා උප්පජ්ජෙය්‍යුං" යනාදියෙහි තෘතීයාර්ථයෙහිය.

තවද ය ශබ්දය පර පදයන් හා සමාසවූ කල්හි නිග්ගහීතාගම වීමෙන් හෝ පරපදයෙහි ආද්‍යක්ෂරයට ද්විත්ව වීමෙන් හෝ යුක්තවූ රූප වෙත්—කෙසේද "යංබන්ධාදී-යංගුණා-යග්ගුණා" යනාදියයි-එහි යො බන්ධාදි යං බන්ධාදි, කියාද—යෙ ගුණා යං ගුණා, කියාද—යස්ස ගුණා යග්ගුණා, කියාද සමාස විග්‍රහයි.

"ය සද්දස්ස සමාසම්හි සද්ධිං පරපදෙන වෙ,
නිග්ගහීතාගමො වාථ ද්විභාවො වා සියා විධා."

ශබ්දනීතියෙහිය.

4. පරම්මුඛවචනො තසද්දො.

Ta Declined.

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

	එකවචන.	බහුවචන.
ප...	සො	නෙ, තෙ
දු...	නං, තං	නෙ, තෙ
ත...	නෙන, තෙන	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ක...	නෙන, තෙන	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ච...	නස්ස, තස්ස [අස්ස]	නෙසං, නෙසානං, තෙසං, තෙසානං
පං...	නම්හා, තම්හා, නස්මා, තස්මා, [අස්මා]	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ඡ...	නස්ස, තස්ස, [අස්ස]	නෙසං, නෙසානං, තෙසං, තෙසානං
ස...	නම්හි, තම්හි, නස්මිං, තස්මිං, [අස්මිං]	නෙසු, තෙසු.

ඉත්ථිලිං (ආ.)—*Fem.* (A′.)

ප...	සා	නා, තා, නායො, තායො
දු...	නං, තං	නා, තා, නායො, තායො
ත...	නාය, තාය, [නස්සා, තස්සා, අස්සා]	නාහි, තාහි, නාභි, තාභි
ක...	නාය, තාය, [නස්සා, තස්සා, අස්සා]	නාහි, තාහි නාභි, තාභි
ච...	තිස්සාය, තිස්සා, [තස්සාය] තස්සා, [නස්සාය, නස්සා, අස්සාය, අස්සා, නාය,] තාය	තාසං, තාසානං, [නාසං, නාසානං, ආසං, ආසානං, සානං]
පං...	නාය, තාය, [නස්සා, තස්සා, අස්සා]	නාහි, තාහි, නාභි, තාභි
ඡ...	තිස්සාය, තිස්සා, [තස්සාය] තස්සා, [නස්සාය, නස්සා, අස්සාය, අස්සා, නාය,] තාය	තාසං, තාසානං, [නාසං නාසානං, ආසං, ආසානං, සානං]
ස...	තිස්සං, තස්සං, [නස්සං, අස්සා, නස්සා, තස්සං, තිස්සා, නායං,] තායං*	[නාසු,] තාසු.

---

* මොග්ගල්ලායනයෙහි හා පයොගසිද්ධියෙහිද, සප්තමීඑකවචන “අස්සං, අස්සා, නස්සං, නස්සා, තස්සං, තස්සා, තිස්සං, තිස්සා, නායං, නාය, තායං, තාය,” යනුයි,

නපුංසකො (අ.)—*Neut.* (A.)

	ඒකවචන.	බහුවචන.
ප..	නං, තං,	නානි, තානි
දු...	නං, තං,	නානි, තානි
ත...	නෙන, තෙන,	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ක...	නෙන, තෙන	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ච...	නස්ස, තස්ස, [අස්ස]	නෙසං, නෙසානං, තෙසං, තෙසානං
පං..	නම්හා, තම්හා, නස්මා, තස්මා, [අස්මා,]	නෙහි, තෙහි, නෙභි, තෙභි
ඡ..	නස්ස, තස්ස, [අස්ස]	නෙසං, නෙසානං, තෙසං, තෙසානං
ස ..	නම්හි, තම්හි, නස්මිං, තස්මිං, [අස්මිං,]	නෙසු, තෙසු.

මෙහි දක්වනුලැබූ පද අතුරෙන් ලිඟත්‍රයෙහිම තශබ්දයාගේ ප්‍රථමාවෙහි න කාරදෙශව සිද්ධවූ "නෙ-නා-නං-නානි" යන පද බාලාවතාරාදියෙහි මුත් ශබ්දනීතියෙහි නොදක්වන ලදී.

එසේම චතුත්ථ්‍යාදියෙහි අකාරදෙශව සිද්ධවූ "අස්ස, අස්මා, අස්මිං, අස්සා" යනාදි පද බාලාවතාරයෙහි නොදක්වන ලද්දේ නමුදු කච්චායනාදියෙහි දක්වන ලදී.

ස්ත්‍රීලිඟික ශබ්දයෙහි තෘතීයා පචමී සප්තමී ඒකවචනස්ථාන යන්හි "අස්සා, නස්සා, තස්සා" යන පද මොග්ගල්ලායන පයොග සිද්ධි ශබ්දනීති යන පොත්වල මුත් කච්චායන රූපසිද්ධි ආදියෙහි නොදක්වන ලදී.

චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනස්ථානයන්හි "තිස්සාය, තිස්සා, තස්සාය, නස්සාය, අස්සාය" යන පදයෝ රූපසිද්ධි, පයොගසිද්ධි, මොග්ගල්ලායනවෘත්ති, යන පොත්වල් මුත් ශබ්දනීතියෙහි නැති නමුදු කච්චායන බාලාවතාර දෙක්හි පමණක් "තිස්සාය, තිස්සා" යනු දක්වනලදී.

චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනස්ථානයන්හි "නාසං, නාසානං, *ආසං,

---

* "යථා නදී ච පන්ථො ච පානාගාරං සභා පපා,
එවං ලොකිත්ථියො නාම නාසං කුජ්ඣන්ති පණ්ඩිතා" යනුද,

"සබ්බාසං සොකා විනස්සන්ති-නෙවාසං කෙසා දිස්සන්ති හත්ථපාදාව ජාලිනො" යන උදාහරණද දක්වමින් "ආසං" යනු ලිඟත්‍රයෙහිම බව ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

ආසානං" යන පද මොග්ගල්ලායනවෘත්ති පයොගසිද්ධි යන පොත්වල මුත් බාලාවතාරාදියෙහි නැති නමුදු ශබ්දනීතියෙහි "තාසං, ආසං" යනු පමණක්ද—රූපසිද්ධියෙහි "තාසං" යනු පමණක්ද දක්වන ලදී.

සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි "අස්සං, තස්සං, අස්සා, තස්සා, තිස්සා, තාසා, තායං" යන පද පයොගසිද්ධි මොග්ගල්ලායනවෘත්ති ශබ්දනීති යන පොත්වල මුත් බාලාවතාරයෙහි නැති නමුදු "අස්සං, තස්සං, තාය" යනු පමණක් කච්චායන රූපසිද්ධි දෙක්හි පමණක් දක්වන ලදී.

චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනයන්හි "සානං*" යන පදය ශබ්දනීතියෙහි පමණක් මුත් රූපසිද්ධි පයොගසිද්ධි කච්චායනාදියෙහි නො දක්වන ලදී.

තවද—"යදා සා සීලං පඤ්ඤඤ්ච සොචෙය්‍යං චාධිගච්ඡති,
අථ විස්සාසතෙ ත්‍යම්හි ගුය්හං චස්ස න රක්ඛති."
"ඛිඩ්ඩා පණිහිතා ත්‍යාසු රති ත්‍යාසු පතිට්ඨිතා,
බීජානි ත්‍යාසු රූහන්ති.. ..."........

යනාදියෙහි දක්නාලදහෙයින් ලිඞ්ගත්‍රයෙහිම සප්තමී ඒකවචන බහුවචනස්ථානයන්හි "ත්‍යම්හි, ත්‍යාසු" යන පද ශබ්දනීතියෙහි පමණක් දක්වනලද්දේ නමුදු මොග්ගල්ලායනයෙහි හා පදසාධනී පයොගසිද්ධි යන පොත්වලද ත ශබ්දය මෙන්ම සර්වනාම "ත්‍ය" † ශබ්දයක්ද දක්වා ලිඞ්ගත්‍රයෙහි "ස්‍යො, ස්‍යා, ත්‍යං, ත්‍යානි, ත්‍යම්හි, ත්‍යාසු" යනාදි පද දක්වන ලදී,

"අරියවිනයෙති වා සප්පුරිසවිනයෙති වා එසෙ සෙ එකෙ එකට්ඨෙ" යන පාළියෙහි ත ශබ්දයාගේ ප්‍රථමා ඒකවචනයෙහි එකාරාන්ත රූපයක්ද ඇති බව ශබ්දනීතියෙහි කියනලදී

තශබ්දය අන්‍යශබ්දයන් හා සමාසවූ කල්හි මධ්‍යයෙහි නිග්ගහීත සහිත රූපයන්ද පරපදයාගේ ආද්‍යක්ෂරයට විනතවූ රූපද ඇතිබව දතයුතුයි-ඒනම් "තං පුතෙන-තං සදිසො-තන්නින්නො-තප්පොණො-තප්පබ්භාරො" යනාදියයි.

එහෙයින් කීහ.

"තසද්දස්ස සමාසම්හි සඞ්ඛං පරපදෙහි වෙ,
නිග්ගහීතාගමො පුබ්බපදෙ විනතනාතු පවජ්ජිමෙ."

---

* "සානං" යනු පාළියෙහි ඇතිබවට "අභික්කාමො සානං පඤ්ඤායති නො පටික්කමොති" යන උදාහරණයද දක්වන ලදී.

† "ත්‍ය සද්දො ත සද්දෙන සමානත්ථො"—යනු පදසාධනී ටීකායි.

5. සමීප වචනො එතසද්දෙ.

Eta One

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

ඒකවචන,	බහුවචන,
ප...එසො	එතෙ
දු...එතං	එතෙ
ත...එතෙන	එතෙභි, එතෙහි
ක...එතෙන	එතෙභි, එතෙහි
ච...එතස්ස	එතෙසං, එතෙසානං
පං..එතම්හා, එතස්මා	එතෙභි, එතෙහි
ඡ...එතස්ස	එතෙසං, එතෙසානං
ස...එතම්හි, එතස්මිං	එතෙසු.

ඉත්ථියං (ආ.)—*Fem.* (A.)

ප..එසා	එතා, එතායො
දු..එතං	එතා, එතායො
ත...එතාය [එතිස්සා]	එතාභි, එතාහි
ක...එතාය [එතිස්සං]	එතාභි, එතාහි
ච...එතිස්සාය, එතිස්සා, එතාය	එතාසං, එතාසානං
පං..එතාය, [එතිස්සා]	එතාභි, එතාහි
ඡ...එතිස්සාය, එතිස්සා, එතාය	එතාසං, එතාසානං
ස...එතිස්සං, [එතිස්සා] එතාස්සං, එතායං, [එතාය]	එතාසු.

නපුංසකෙ (අ.)—*Neut.* (Am.)

ප..එතං	එතානි
දු...එතං	එතානි
ත...එතෙන	එතෙභි, එතෙහි
ක...එතෙන	එතෙභි, එතෙහි
ච...එතස්ස	එතෙසං, එතෙසානං
පං..එතම්හා, එතස්මා	එතෙභි, එතෙහි
ඡ...එතස්ස	එතෙසං එතෙසානං
ස...එතම්හි, එතස්මිං	එතෙසු.

මෙහිද ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයෙහි තෘතීයා පඤ්චමී සප්තමී ඒකවචන ස්ථානවල දක්වනු ලැබූ "ඒතිස්සා" යන පදය පයෝගසිද්ධි මොග්ගල්ලායන ශබ්දනීති යන ප්‍රකරණවල මුත් කච්චායන රූපසිද්ධි ආදියෙහි නැත—චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචන වශයෙන් දක්වනු ලැබූ "ඒතාසානං" යනු බාලාවතාරාදියෙහි මුත් රූපසිද්ධි ශබ්දනීති යන දෙක්හි නැත—සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි "ඒතස්සං" යනු ශබ්දනීතියෙහි පමණක් නොදක්වන ලදී—තවද ඒතශබ්දයාගේ ප්‍රථමා ඒකවචනයෙහි ඒකාරාන්ත රූපයකුදු "අරියස්ස—පෙ—ඒසෙ සෙ..." යනාදි පාඨයෙහි පෙනේ—ඒතශබ්දය අන්‍යශබ්දයන් හා සමාසවූ කල පූර්ව පදාන්තයෙහි නිග්ගහීතාගමවූද නොවූද රූප යන් ඇති වෙත්—ඒනම්,

"ඒතදත්ථාය ලොකස්මිං නිබ්බනාම නිබ්බීසති"
"ඒතපරමා යෙව දෙවතා සන්නිපතිතා අහෙසුං"

යනාදියෙහි වූ "ඒදත්ථ, ඒතපරම" යනාදියයි—ඒහෙයින් කීහ,

ශබ්දනීතියෙහි.

"සමාසෙ ඒත සද්දස්ස අන්තං පරපදෙහි වෙ,
නිග්ගහීතාගමො පුබ්බපදෙ හොති න හොති ච."

6. අචචනතා සමිපවචනො ඉමසදෙදා.

Ima. Declined.

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

එකවචන.	බහුවචන.
ප...අයං	ඉමෙ
දු...ඉමං	ඉමෙ
ත...අනෙන, ඉමිනා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ක...අනෙන, ඉමිනා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ච...අසස, ඉමසස	එසං, එසානං, ඉමෙසං, ඉමෙසානං
ප...අසමා, ඉමමහා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ඡ ..අසස, ඉමසස,	එසං, එසානං, ඉමෙසං, ඉමෙසානං
ස...අසමිං, ඉමමහි, ඉමසමිං	එසු, ඉමෙසු.

ඉත්ථියං (ආ.)—*Fem.* (A′)

ප...අයං, ඉමා	ඉමායො
දු...ඉමං, ඉමා	ඉමායො
ත...ඉමාය, [අසසා, ඉමිසසා]	ඉමාහි, ඉමාභි
ක...ඉමාය, [අසසා, ඉමිසසා]	ඉමාහි, ඉමාභි
ච...අසසාය, අසසා, ඉමිසසාය, ඉමිසසා, ඉමාය	ඉමාසං, ඉමාසානං
පං..ඉමාය, [අසසා, ඉමිසසා]	ඉමාහි, ඉමාභි
ඡ...අසසාය, අසසා, ඉමිසසාය, ඉමිසසා, ඉමාය	ඉමාසං, ඉමාසානං
ස...අසසං, ඉමිසසං, [අසසා, ඉමිසසා ඉමාය] ඉමායං,	ඉමාසු.

නපුංසකෙ (අ.)—*Neut.* (Am.)

ප ..ඉදං, ඉමං	ඉමානි
දු...ඉදං, ඉමං	ඉමානි
ත...අනෙන, ඉමිනා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ක...අනෙන, ඉමිනා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ච...අසස, ඉමසස	එසං, එසානං, ඉමෙසං, ඉමෙසානං
පං..අසමා, ඉමමහා, ඉමසමා	එහි, ඉමෙහි, එභි, ඉමෙභි
ඡ...අසස, ඉමසස	එසං, එසානං, ඉමෙසං, ඉමෙසානං
ස...අසමිං, ඉමමහි, ඉමසමිං	එසු, ඉමෙසු,

මෙහිද ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයෙහි තෘතීයා පඤ්චමී සප්තමී එකවචනස්ථානයන්හි "අස්සා, ඉමිස්සා" යනු පයොගසිද්ධි ආදීයෙහි මුත් කච්චායන බාලාවතාරාදීයෙහි නොදක්වන ලද්දේ නමුදු රූපසිද්ධියෙහි සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි පමණක් "ඉමිස්සා" යනු දක්වනලදී-චතුත්ථී ඡට්ඨී බහුවචනස්ථානයන්හි "ඉමාසං" යනු මුත් "ඉමාසානං" යනු ශබ්දනීතියෙහි නායේය-සප්තමී එකවචනස්ථානයෙහි "ඉමාය" සී පදයක් සිද්ධනොවන බව කච්චායනයෙහි දක්වනලද්දේ නමුත් පයොගසිද්ධිආදියෙහි එම පදය දක්වනා ලදී—එසේම චතුත්ථී ඡට්ඨී බහුවචනස්ථානවල "ආසං" යන පදයක්ද මොග්ගල්ලායන පයොගසිද්ධි දෙක්හි පමණක් ආයේය—තවද පුල්ලිඞ්ගික නපුංසක ලිඞ්ගික ශබ්දවයෙහි පඤ්චමී සප්තමී එකවචනස්ථානයන්හි "අම්හා, අම්හි" යන පදවයක්ද පයොගසිද්ධි මොග්ගල්ලායන වෘත්ති දෙක්හිද ආයේ නමුදු ඉම ශබ්ද ත ශබ්ද දෙක්හි එබඳු පදයන්ගේ සිද්ධිය කච්චායන බාලාවතාර ශබ්දනීති ආදියෙහි ප්‍රතිෂෙධ කරණලදී—එත ශබ්ද ඉම ශබ්ද දෙක්හි ද්විතීයායෙහි "එනං, එනෙ" යන පදවයක්ද සිද්ධවන බව පයොගසිද්ධියෙහි පමණක් පෙනේ.

තවද ලිඞ්ගත්‍රයෙහි "අයං ඉමෙ" යනාදි මේ සියළුම පදයන්ගේ ප්‍රකෘති පදය "ඉම" කියා බැවින් මිට "ඉමශබ්දය" සී කච්චායනාදීයෙහි ව්‍යවහාරසී-එහෙත් පටිච්චසමුප්පාද පාළි ආදියෙහි "ඉදප්පච්චයා, ඉදප්පච්චයතා" යනාදියෙහි "ඉද" යන ප්‍රකෘතිය දක්නාලදහෙයින් ප්‍රකෘති පදය "ඉම" කියා නොව "ඉද" යනු බවද කියනලද්දේ පමණක් නොවී එහෙයින් මිට "ඉදං ශබ්දය" සී කියාද ශබ්දනීතියෙහි ව්‍යවහාරසී.

7. දූර වචනො අමූසද්දො.

Amu Declined.

පුමෙ (උ.)—*Mas.* (U.)

එකවචන.	බහුවචන.
ප.. අසු, අමුකො, අමු,	අමූ, අමුයො
දු.. අමුං	අමූ, අමුයො
ත.. අමුනා	අමූහි, අමූභි
ක... අමුනා	අමූහි, අමූභි
ච.. අමුනො,* අමුස්ස	අමූසං, අමූසානං
පං.. අමුනා, අමුම්හා, අමුස්මා	අමූහි, අමූභි
ඡ... අමුනො, අමුස්ස	අමූසං අමූසානං
ස... අමුම්හි, අමුස්මිං,	අමූසු.

ඉත්ථියං (උ.)—*Fem.* (U.)

ප... අසු, අමූ,	අමූ, අමුයො
දු... අමුං	අමූ, අමුයො
ත... අමුයා	අමූහි, අමූභි
ක... අමුයා	අමූහි, අමූභි
ච... අමුස්සා, අමුයා	අමූසං, අමූසානං
පං.. අමුයා	අමූහි, අමූභි,
ඡ . අමුස්සා, අමුයා,	අමූසං, අමූසානං
ස... අමුස්සං, අමුයං,	අමූසු.

නපුංසකෙ (උ.)—*Neut.* (U.)

ප ..අදුං	අමූ, අමූනි
දු ..අදුං	අමූ, අමූනි
ත... අමුනා	අමූහි, අමූභි
ක... අමුනා	අමූහි, අමූභි
ච... අමුනො, අමුස්ස	අමූසං, අමූසානං
පං.. අමුනා, අමුම්හා, අමුස්මා	අමූහි, අමූභි
ඡ... අමුනො, අමුස්ස	අමූසං, අමූසානං
ස ..අමුම්හි, අමුස්මිං	අමූසු.

---

* චතුත්ථී ෂෂ්ඨී දෙක්හි "අමුනො" යනු සිද්ධනොවන බව "ගතො සස්ස" යනාදීන් පදසාධනියෙහි කියන ලදී.

බාලාවතාර ක්‍රමයට අමු ශබ්දයාගේ පදමාලා තොම මෙසේ නමුදු රූප සිද්ධියෙහි සමහර විභක්ති මීට වෙනස්ය—පයෝගසිද්ධි ශබ්දනීති ආදියෙහි රූපසිද්ධියෙහි ක්‍රමයටද වෙනස්ය—රූපසිද්ධියෙහි පුල්ලිඞ්ග ප්‍රථමා විභක්තිය මෙසේය—☞ "අසු; අමූ"—කියාය විතියා...අමුං; අමූ-චතුත්ථි...අමුස්ස, අදුස්ස; අමූසං, අමූසානං පචමි...අමුම්හා, අමුස්මා; අමූහි, අමූභි-ස්ත්‍රීලිඞ්ග ප්‍රථමා...අසු; අමූ, අමුයො-නපුංසකලිඞ්ගයෙහිද තෘතීයාවෙහි පටන් පුල්ලිඞ්ගයෙහි මෙනි.

ශබ්දනීතියෙහි මේ රූපසිද්ධික්‍රමයට වඩා වෙනසනම් පුල්ලිඞ්ග නපුංසක ලිඞ්ග චතුත්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනස්ථානවල "දුස්ස" යන පදයක් ඇතිබවහා ස්ත්‍රීලිඞ්ග සප්තමී එකවචනස්ථාන යෙහි "අමුයා" යන පදයක් ඇති බවද නපුංසක ලිඞ්ග ප්‍රථමා විතීයං දෙක "අදුං—අමූ" කියාද බව පමණයි.

පයෝගසිද්ධියෙහි බාලාවතාර ක්‍රමයට වඩා පුල්ලිඞ්ග නපුංසක ලිඞ්ග ශබ්දවයෙහි වෙනසනම් පුල්ලිඞ්ග ප්‍රථමා එකවචනස්ථාන යෙහි "අමු" කියා පදයක් නැතිබව හා පුංනපුංසක ලිඞ්ග චතුත්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනස්ථානවල "අමුනො" යන පදය නැති බවද යන මේදෙකයි—ස්ත්‍රීලිඞ්ග ශබ්යෙහි වෙනස දැනගැනීම පිණිස පිළිවෙළින්ම වරනගා මෙහි දක්වනු ලැබේ.

	එක.	බහු.
පයෝගසිද්ධියෙහි.	ප.. අසු	අමූ, අමූයො
	දු ..අමුං	අමූ, අමූයො
	ත...අමුස්සා, අමූයා	අමූහි, අමූභි
	ක...අමුස්සා, අමූයා	අමූහි, අමූභි
	ච.. අමුස්සා, අමූයා	අමූසං, අමූසානං
	පං..අමුස්සා, අමූයා	අමූහි, අමූභි
	ඡ.. අමුස්සා, අමූයා	අමූසං, අමූසානං
	ස.. අමුස්සා, අමුස්සං අමුයං, අමූයා	අමූසු.

අමුශබ්දයෙන් පරව කකාරාගම කොට සිද්ධරූප ලබන්නාවූ "අමුකො" යන පදය බාලාවතාරයෙහි සර්වනාමශබ්දයෙහි අනුග්‍රහ කොට දැක්වූයේ නමුදු එය සර්වනාම ශබ්දක්‍රමයට වරනැගෙනනාවූ ශබ්දයක් නොවන බැවින් ශබ්දනීති පයෝගසිද්ධි ආදියෙහි වෙන් වශයෙන්ද—"අමුකො-අමුකා" යනාදි වශයෙන් පුල්ලිඞ්ගයෙහි බුද්ධශබ්දය මෙන්ද—"අමුකා-අමුකා, අමුකායො" යනාදී වශයෙන් ස්ත්‍රීලිඞ්ගයෙහි කඤ්ඤාශබ්දය මෙන්ද—"අමුකං-අමුකානි" යනාදීන් චිත්තශබ්දය මෙන් නපුංසක ලිඞ්ගයෙහිද වරනැගිය යුතුබව කියන ලදී—අමුශබ්දයද සමාසයෙහි අප්‍රසිද්ධයි.

8. පුච්ඡනත්ථො කිං සද්දො.

Kim. Declined.

පුමෙ (ඉං—අ.)—*Mas.* (Im—A.)

එකවචන.	බහුවචන.
ප...කො	කෙ
දු...කං	කෙ
ත...කෙන	කෙහි, කෙභි
ක...කෙන	කෙහි, කෙභි
ච...කස්ස, [කිස්ස]	කෙසං, කෙසානං
පං..කම්හා, කස්මා	කෙහි, කෙභි
ඡ...කස්ස, [කිස්ස]	කෙසං, කෙසානං
ස...කම්හි, [කස්මිං] [කිම්හි, කිස්මිං]	කෙසු

ඉත්ථියං (ඉං—ආ.)—*Fem.* (Im—A.)

ප...කා	කා, කායො
දු...කාං	කා, කායො
ත...කාය [කස්සා]	කාහි, කාභි
ක...කාය [කස්සා]	කාහි, කාභි
ච...කාය, [කස්සා]	කාසං, කාසානං
පං..කාය, [කස්සා]	කාහි, කාභි
ඡ...කාය, [කස්සා]	කාසං, කාසානං
ස...කස්සං, කායං [කාය [කස්සා]	කාසු

නපුංසකෙ (කිං—අ.)—*Neut.* (Im—Am.

ප . කං, [කිං*]	කානි
දු...කං, [කිං]	කානි
ත...කෙන	කෙහි, කෙභි
ක.. කෙන	කෙහි, කෙභි,
ච . කස්ස, [කිස්ස]	කෙසං, කෙසානං
පං..කම්හා, කස්මා	කෙහි, කෙභි
ඡ...කස්ස, [කිස්ස]	කෙසං, කෙසානං
ස...කම්හි, කස්මිං, [කිම්හි, කිස්මිං]	කෙසු.

---

* “සබ්බවිධිතො ලොපවිධිබලවාන්” සියළු විධිවලට වඩා ලොප් විධිය බලවත් හෙයින් කිං ශබ්දයාකෙරෙන් පරවූ සි-අං-යන විභක්ති ලොප්කළ කල්හි දෙවනු කකාරදෙශ නොවන හෙයින් “කිං” යනු සිද්ධයි.

චතුර්ථී ෂෂ්ඨී ඒකවචනස්ථානවල "කිස්ස" යනුද සප්තමී ඒක වචනස්ථානයෙහි "කිම්හි, කිස්මිං" යනුද බාලාවතාරාදියෙහි නො දක්වන ලද්දාහු නමුදු

"කිස්සස්ස ඒක ධම්මස්ස වධං රොචෙසි ගොතම"
"කිස්මිං ලොකො සමුප්පන්නො කිස්මිං කුබ්බති සන්ථවං"
"කිම්හි කාලෙ තයා වීර පත්ථිතා බොධිමුත්තමා"

යනාදි තැන්වල දක්නා ලද හෙයින රූපසිද්ධි පයොගසිද්ධි ආදී යෙහි දක්වන ලද්දේය.

බහුවචනස්ථානවල "කෙසං" යනු මුත් "කෙසානං" යනු ශබ්ද නීති රූපසිද්ධි දෙක්හිම නායේය—තෘතීයාදියෙහි "කාසා" යනු ගැණ "සබ්බසා" යන්න ගැණ කී විභාගය දතයුතුය-ප්‍රථමා ද්විතීයා ඒකවචනස්ථානවල "කිං" යනු "කිං පරාභවතො මුඛං" යනාදී යෙහි දක්නාලද හෙයින් පයොගසිද්ධි රූපසිද්ධි ආදියෙහි කියනලදී.

තවද "කො තෙ බලං මහාරාජ-කොනු ත්වං සාම ජීවසි?" යනාදී තැන්විල පෙනෙන "කො" යන පදය ප්‍රථමා ඒකවචනයක් නොව "ඛ-කාථං" යනාදීයන්හි වැටෙන නිපාතයකැයි දත යුතුයි.

එහෙයින් කීහ.

"කො තෙ බලං මහාරාජ ඉති ආදීසු පාළිසු.
ඛ සද්දත්ථෙ වත්තතීති ඤෙය්‍යො කො ඉධයං සුතී.
පෙතානකං සාම මද්දකබ්බි කොනු ත්වං සාම ජීවසි?,
ඉති පාඨෙ කාථං සද්දෙ හිංසාධෙය්‍යො වත්තතී තිව.
එතෙසු විසු අඤ්ඤෙසු දිට්ඨො කො ඉධයං රවො,
නිපාතොති ගහෙතබ්බො සුත්සාමඤ්ඤතො රුතො,"

තවද සර්වනාම කිං ශබ්දය නින්දාර්ථ, අනියමාර්ථ, (සරූප වස්තු ක්‍රියා කාරණ කෘත්‍ය යන මොවුන්ගේ) පෘච්ඡාර්ථ, නිෂ්ඵලාර්ථ, සම්පවිච්ජනාර්ථයන්හිද— සබ්බනාම භූත කිං ශබ්දය ජල්පාර්ථ සදෘශාර්ථයන්හිද පවත්නේය—එහෙයින් කීහ.

ඒකක්ඛරකොසයෙහි

"නින්දානියම පුච්ඡාසු නිප්ඵලෙ සම්පවිච්ඡනෙ.
සබ්බනාමිකා පදං කිං ජල්පෙ සදිසෙ තු කිං."

ඒකක්ඛරකොස ටීකාවෙහි—"කිං රාජා යො ලොකං නරක්ඛති— කිං නු බො නාම තුම්හෙ මං වත්තබ්බං මඤ්ඤථ?" යනාදී තන්හි

නිඥාර්ථයෙහිය-“ යං කිඤ්චි රූපං අතීතානාගත පච්චුප්පන්නං ” යනාදි තන්හි අනියමාර්ථයෙහිය—“ ¹කිංසූධ විත්තං පුරිසස්ස සෙට්ඨං—²කිං සීලං කො සමාධි—³කිං බාදසි කිං ජිවසි—⁴කිං නු සන්තරමානොව කාසුං ඛණසි සාරථි-කිං නු ජාති නරෙචෙසි-කෙන තෙ තාදිසො වණ්ණො—⁵කිං කාසුයා කරිස්සසි” යනාදි තන්හි පිළිවෙළින් ¹සරූප ²වස්තු ³ක්‍රියා ⁴කාරණ ⁵කෘත්‍ය යන මොවුන්ගේ පෘච්ඡාර්ථ යන්හිය—“ කිං තෙ වක්කලි ඉමිනා පූතිකායෙන දිට්ඨෙන යො ඛො වක්කලි ධම්මං පස්සති සො මං පස්සති ” යනාදි තන්හි නිෂ්ඵලාර්ථයෙහිය— “ කිං න කාහාමි තෙ වචො ” යනාදි තන්හි සම්පටිච්ඡනාර්ථයෙහිය.

ශුද්ධනාමභූත කිං ශබ්දය “ කිඤ්ජක්ඛං* ” යනාදියෙහි ජලජාර්ථයෙහිය—“ කිම්පුරිසො † කින්නරො ” යනාදියෙහි සදෘශාර්ථයෙහි යයි කියන ලදී.

තවද කිං ශබ්දයාගේ ලිඞ්ගත්‍රය වශයෙන් විභක්ත්‍යන්තවූ කො-කා-කං යනාදි පදයො සමාසයෙහිදී කිං යන රූපයෙන්ද නාමශබ්දය හා සමාසවූ කල “ කිං-කො ” යන දෙයාකාරයෙන්මද සිටිත්.

එම කිහ.

“ කිංසද්දස්ස සමාසම්හි සඞ්ඛං නාම රවෙනවෙ,
කිනාමො ඉති කො නාමො ඉති චෙවං ගති විධා.
කො නාමො තෙ උපජ්ඣායො ඉධාදෙත්ථ නිදස්සනං,
සහඤ්ඤෙන සමාසම්හි කිං කිං ඉධෙව ඤායතෙ.”

කිං ශබ්දයතෙම සමහර තැනෙක වෙන් වශයෙන්ද සමහර තැනෙක පදාවයව භාවයෙන්ද, සමහර තැනෙක “නු-සු-නුඛො-කාරණ” යනාදි ශබ්දයන් සමග සහචාරී භාවයෙන්ද දක්නා ලැබේ.

වෙන් වශයෙන්—“ එසා තෙ ඉත්ථි කිං හොති-එතෙ මනුස්සා තුම්හාකං කිං හොන්ති ” යනාදියෙහිය—“කිඤ්ජක්ඛා කිම්පුරිසො ” යනාදියෙහි පදාවයවභාවයෙන්ය—“ කිනානු හිනොව තිට්ඨසි—කිංසු ඡෙත්වා සුඛං සෙති—කිං කාරණා පාලිත ත්වං පමජ්ජසි ” යනාදියෙහි සහචාරී භාවයෙන්ය.

---

* “කෙ (උදකෙ) ජායතීති කිං, කමලාදි-තස්මිං ජායති ජලතීති වා කිඤ්ජක්ඛො යනුද.

† කිනාති සමෙතීති කිං—කිං (සදිසො) පුරිසොති කිම්පුරිසො-කින්නරො—කිනාන රීති ආදීසුපි එසෙව නයො ” යනුද එකක්ඛරකොශ ටීකායි.

එම කීන,

"වීසු පදවයවො වා හුත්වා චාදිහි වා පන,
යුත්තො සද්දෙහි කිං සද්දො දීපිතො සුත්තසාසනෙ.
පාළිනයානු සාරෙන සෙයානං සම්භවො පිච,
ඤෙය්‍යො විඤ්ඤූහි සද්ධම්මනයඤ්ඤූහි පභෙදතො."

සර්වනාම කිං ශබ්දයාගේ පුල්ලිංගික නපුංසක ලිංගික පදමාලාවන්හි කෙහි-කිස්ස-කස්මා-කම්හා-කම්හි-කිම්හි-යන පදයන්ද,
ස්ත්‍රීලිංගික පදමාලාවෙහි-කායො-කාහි-කාසානං-කායං-කාස්සං යන පදයන්ද හැර සෙසු පදයො "චි-චන-චනං"-යන මොවුන් සමග යෙදී මෙසේ රූපවත්ව දක්නා ලැබෙත්—කෙසේද?

☞ කොචි
කෙචි
කෙ චන
කඤ්චි
කිඤ්චි
කිඤ්චනං
කෙචි
කෙ චන
කෙන චි

කෙහි චි
කස්ස චි
කෙසඤ්චි
* * *
කෙහි චි...
කස්මිං චි
කිස්මිං චි
කෙසු චි.

කාචි ඉත්ථී
කාචි ඉත්ථියො
කිඤ්චි...
කාය චි
කාහි චි
කාස්ස චි
කා සඤ්චි
* * *
කායචි
කාසු චි.

යථොක්ත පදයෝ ය ශබ්දය සමගයෙදුනු කල මෙසේය

☞ යො කොචි
යෙ කෙචි
යං කිඤ්චි
යෙන කෙන චි
යෙහි කෙහි චි
යස්ස කස්ස චි

යෙසං කෙසඤ්චි
යස්මිං කිස්මිං චි
යස්මිං කස්මිං චි
යෙසු කෙසු චි.
යං කිඤ්චි
යානි කානි චි.

යා කාචි
යං කිඤ්චි
යාය කාය චි
යාහි කාහි චි
යාසං කාසඤ්චි
යාසු කාසු චි.

මෙසේ ලිඟත්‍රය වශයෙන් කියන ලද්දාවූ "යොකොචි-යංකිඤ්චි යාකාචි" යනාදිය අනවශෙෂ පර්‍යාදාන වචනයෝයයිද, මේ සියලු නිපාත පද නොවේ නමුදු නිපාත ප්‍රතිරූපක ශබ්ද ගතිකයෝ යයිද කියන ලදී.

9. තීසු ලිඞ්ගෙසු සමානරූපා

තුම්හාම්හසද්දා.* (අ.)

Tumha and Amha, (A.) equal in the three Genders.

	එකවචන	බහුවචන
ප...	ත්වං, තුවං, අහං, [අහකං]	† තුම්හෙ, මයං, අම්හෙ, [අස්මා]
දු...	තං, තවං, තුවං, ත්වං [තුම්හං] මං, මමං [අම්හං]	තුම්හාකං, තුම්හෙ, [තුම්හං] අම්හාකං, අම්හෙ, [අම්හං, අස්මා]
ත...	ත්වයා, තයා, මයා	තුම්හෙහි, තුම්හෙභි අම්හෙහි, අම්හෙභි
ක...	ත්වයා, තයා, මයා	තුම්හෙහි, තුම්හෙභි අම්හෙහි, අම්හෙභි
ච...	තව, තුය්හං, තුම්හං මම, මය්හං, අම්හං, මමං	තුම්හාකං, අම්හාකං, [අස්මාකං]
පං...	ත්වයා, තයා [ත්වම්හා] මයා	තුම්හෙහි, තුම්හෙභි අම්හෙහි, අම්හෙභි
ඡ...	තව, තුය්හං, තුම්හං, මම, මය්හං, අම්හං, මමං	තුම්හාකං, අම්හාකං, [අස්මාකං]
ස...	ත්වයි, තයි, මයි,	තුම්හෙසු, අම්හෙසු, [අස්මාසු]

බලාවතාරාදී පොත්වල තුම්හ අම්හ යන ශබ්දයන්ගේ පදමාලා දෙක එකට ගලපා දක්වන ලද්දෙන් මෙහිද එලෙස දක්වනු ලැබූ නමුදු ශේලහපිටෙහි වෙන් වෙන් වශයෙන්ද තුම්හ අම්හ ශබ්දයන්ගේ පදමාලාවන් දක්වනු ලැබෙත්.

---

* "තුම්හ අම්හ සද්දා පර අතන්ත නිද්දෙසවචනා"—යනු පදසාධනී ටීකායි.

† ප්‍රථමා බහුවචනස්ථානයෙහි "තුම්හං, අම්හං" කියා කච්චායනයෙහි දක්නා ලද බව් ශබ්දනීතියෙහි කියන ලද්දේ මුත් අපවිසින් නොදක්නා ලදී.

* යෙන කාරෙති තස්ස වත්තබ්බවචනෙ

තුම්හසද්ද (අ.)—*Tumha* (A.)

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප.. ත්වං, තුවං	තුම්හෙ
දු...තං, තවං, තුවං, ත්වං, [තුම්හං]	තුම්හාකං, තුම්හෙ, [තුම්හං]
ත...ත්වයා, තයා	තුම්හෙභි, තුම්හෙහි
ක...ත්වයා, තයා	තුම්හෙභි; තුම්හෙහි
ච...තව, තුය්හං, තුම්හං	තුම්හාකං
පං..ත්වයා, තයා, [ත්වම්හා]	තුම්හෙභි, තුම්හෙහි
ඡ.. තව, තුය්හං, තුම්හං,	තුම්හාකං,
ස ..ත්වයි, තයි	තුම්හෙසු.

අත්තනි වත්තබ්බවචනො

අම්හසද්ද (අ.)—*Amha.* (A.)

ඒකවචන.	බහුවචන.
ප...අහං, [අහකං].	මයං, අම්හෙ, [අස්මා]
දු...මං, මමං, [අම්හං]	අම්හාකං, අම්හෙ, අම්හං, [අස්මා]
ත...මයා	අම්හෙභි, අම්හෙහි
ක...මයා	අම්හෙභි, අම්හෙහි
ච.. මම, මය්හං, අම්හං	අම්හාකං [අස්මාකං]
පං..මයා	අම්හෙභි, අම්හෙහි
ඡ...මම, මය්හං, අම්හං	අම්හාකං, [අස්මාකං]
ස...මයි	අම්හෙසු, [අස්මාසු.]

තුම්හ අම්හ ශබ්දද්වය ලිගත්‍රයෙහිම සමානරූප බැවින් අලිඟික යයි රූප සිද්ධියෙහි කියන ලදී—මෙහි ප්‍රථමං එකවචනස්ථානයෙහි "අහකං" යනු "අහක ච චිත්තවූපසාන්තු භාසිස්සං" යනාදියෙහි දක්නා ලදහෙයින් ශබ්දනීතියෙහි පමණක් දක්වන ලද්දේය—

ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයෙහි "අස්මා" යනුහා ද්විතීයා බහුවචනස්ථානයෙහි "තුම්හං, අම්හං" යනුද මොග්ගල්ලායනවෘත්ති පයෝගසිද්ධි පදසාධනී යන තුනෙහි පමණක්ය—එසේත් "තුම්හං, අම්හං" යනු ශබ්දනීතියෙහිද ආදේශ—"තුම්හානං, අම්හානං" යිද ප්‍රථමා ද්විතීයා බහුවචනවයක් කච්චායන ශබ්දනීති දෙක්හි පමණක් දක්වනලද්දේය "මමං" යන චතුර්ථී ෂෂ්ඨී එකවචනයද ශබ්දනීතියෙහි නොදක්වන ලද්දේ පමණක් නොව "අස්මාකං". යන බහුවචනයද බාලාවතාරාදියෙහි . නායේ නමුදු පෙළෙහි ඇති හෙයින් රූපසිද්ධ්‍යාදියෙහි දක්වන ලද්දේය–"ත්වම්හා" යන පචමී ඒකවචනයද පයෝගසිද්ධි ආදියෙහි ·මුත් කච්චායන රූපසිද්ධි නිරුත්තිපිටකාදියෙහි නායේය–"අස්මාසු" යන සප්තමී බහුවචනයද මොග්ගල්ලායනවෘත්ති පයෝගසිද්ධි පදසාධනී යන පොත්වල පමණක්ය-එහෙත් ශබ්දනීතියෙහි පමණක් ඒ වෙනුවට "අස්මෙසු" යන පදයක් දක්වන ලදී—චූලනිරුත්ති නිරුත්තිපිටක යන පොත්වල පමණක් "තුම්හං, අම්හං" යී ද්විතීයා එකවචනවයක්ද "තුම්හෙ, අම්හෙ" යී චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනවයක්ද කියන ලද්දේ පමණක් නොව පරීක්ෂා කොට අටුවා කථා සහිත පිටකත්‍රයෙහි පෙනේනම් ගතයුතුබවද ශබ්දනීතියෙහි කියන ලදී.

පරපදයන් හා සමාසවූ කල තුම්හ ශබ්දය "ත්වං" යන රූපයෙන් හා "ත" යන රූපයෙන්ද—අම්හ ශබ්දය "මං" යන රූපයෙන් හා "ම" යන රූපයෙන්ද යුක්තව දක්නාලැබෙත්—ඒනම්–"එතෙ ගාමනි මංදීපා මංලෙණා මංසරණා" යනාදියෙහි හා "ත්වං මුඛං කමලෙනෙව තුල්‍යං නාඤ්ඤෙන කෙන චි-වසෙදන ත්වං මුඛං තුල්‍යං-තයොගො, මයොගො" යනාදියෙහිය–එහි "අහං දීපො එතෙසනාති මංදීපා–අහං ලෙණං එතෙසනාති මංලෙණා–අහං සරණං එතෙසනාති මං සරණා–තව (තුම්හාකං වා) මුඛං ත්වං මුඛං–තුම්හෙන (සද්දෙන) යොගො තයොගො, අම්හෙන (සද්දෙන) යොගො මයොගො" යනු සමාස විග්‍රහයි.

එම කීහ.

"සමාසෙ තුම්හ අම්හානං හොන්ති පර පදෙහි වෙ,
ත්වං මුඛංති ච මං දීපා තයොගො මයොගොති ච."

තවද තුම්හ අම්හ ශබ්දයන්ගේ විභක්ත්‍යන්ත රූප යථොක්ත පදමාලාවෙහි පෙනෙන පමණක් නොව තෙ-මෙ-වො-නො-කියාද වෙත්—එහි තෙ-වො-තුම්හශබ්දයාගේ පිළිවෙළින් එකවචන බහු

වචන රූපයෝය–මෙ–නො–යනු අම්හ ශබ්දයාගේය–විභක්ත්‍යන්ත පදයකින් පරව් මුත් පූර්ව නොයෙදෙන හෙයින් යථොක්ත පද යන් පදමාලාවෙහි නොයොදන ලදී.

එම කීහ.

“ කරණෙ සම්පදානෙ ච සාමී අත්ථෙ ච ආගතා,
තෙ මෙසද්දා ති විඤ්ඤෙය්‍යා විඤ්ඤූනා නයදස්සිනා.
පච්චත්තෙ උපයෝගෙ ච කරණෙ සම්පදානියෙ,
සාමිස්ස වචනෙ චෙව (තථෙව පදපූරණෙ.)
ඉමෙසු ඡසු ඨානෙසු වෙං සද්දො සම්පවත්තති,
පච්චත්තෙ උපයොගෙ ච කරණෙ සම්පදානියෙ.
සාමඤ්ඤවධාරණෙ චෙව තුසද්දත්ථෙ නිවාරණෙ,
තථා නිපාතමත්තම්හි නො සද්දො සම්පවත්තති.
තෙ මෙ වො නො ති රූපානි පරානි පදතො යතො,
තතො නාමිකපන්තීසු නවුත්තානි මෙ තානි මෙ. ”

පදයාකෙරෙන් පරවූ තුම්හාම්හ ශබ්ද රූප.

PRONOMINAL AFFIXES OF
Tumha and Amha.

විභක්ති නාම.	එකවචන.		බහුවචන.	
	තුම්හශබ්දයාගේ.	අම්හශබ්දයාගේ.	තුම්හශබ්දයාගේ.	අම්හශබ්දයාගේ.
ප්‍රථමා	„	„	වො	නො
විතීයා	„	„	වො	නො
තෘතීයා	තෙ	මෙ	වො	නො
චතුර්ථී	තෙ	මෙ	වො	නො
ෂෂ්ඨී	තෙ	මෙ	වො	නො

සර්වනාමසංඛ්‍යාශබ්ද.

NUMERALS.

1. සංඛ්‍යාදි වචනො එක සද්දෙ.

E'ka Declined.

පුමෙ (අ.)—*Mas.* (A.)

එකවචන.	බහුවචන.
ප...එකො	එකෙ
දු...එකං	එකෙ
ත...එකෙන	එකෙහි, එකෙභි
ක...එකෙන	එකෙහි, එකෙභි
ච ..එකස්ස	එකෙසං, එකෙසානං
පං..එකම්හා, එකස්මා	එකෙහි, එකෙභි
ඡ...එකස්ස	එකෙසං, එකෙසානං
ස...එකම්හි, එකස්මිං	එකෙසු.

ඉත්ථියං (ආ.)—*Fem.* (A'.)

ප...එකා	එකා, එකායො
දු...එකං	එකා, එකායො
ත...එකාය	එකාහි, එකාභි
ක...එකාය	එකාහි, එකාභි
ච...එකිස්සා, එකාය	එකාසං, එකාසානං
පං..එකාය	එකාහි, එකාභි
ඡ...එකිස්සා, එකාය	එකාසං, එකාසානං
ස...එකිස්සං, එකායං, [එකාය]	එකාසු.

නපුංසකෙ (අ.)—*Neut.* (A.)

ප.. එකං	එකානි
දු.. එකං	එකානි
ත...එකෙන	එකෙහි, එකෙභි
ක...එකෙන	එකෙහි, එකෙභි
ච...එකස්ස	එකෙසං, එකෙසානං
පං..එකම්හා, එකස්මා	එකෙහි, එකෙභි
ඡ...එකස්ස	එකෙසං, එකෙසානං
ස . එකම්හි, එකස්මිං	එකෙසු.

මේ එකශබ්දයෙහිද චතුර්ථී ෂෂ්ඨී බහුවචනස්ථානවල "එකෙසානං" යනු ශබ්දනීතියෙහි නායේ-එකශබ්දය ("එකසද්දො සංඛ්‍යා තුල්‍යාඤ්ඤ සහායෙස්වා-යඤ්ච සංඛ්‍යායෙං තදෙකවචනො අඤ්ඤත්‍ර සබ්බවචනො ච" යනු බැවින්) සංඛ්‍යාර්ථ අතුල්‍යාර්ථ අන්‍යාර්ථ අසහායාර්ථ වාචී බව හා සංඛ්‍යාර්ථ වාචී කල එක වචනද, අතුල්‍යාර්ථාදිය වාච්‍යකල සියළු වචනද ඇතිබව· බාලාවතාර පයොගසිද්ධි යනාදියෙහි කියන ලද්දේ නමුදු ශබ්දනීතියෙහි මීට මදක් වෙනස් ලෙස විභාග සහිතව කියනලදී—ඒනම්-එක ශබ්දයතෙම සංඛ්‍යාය (හෙවත් එකය යන අර්ථයයි) අතුල්‍යය (ශ්‍රෙෂ්ඨය යන අර්ථයයි) අසහායය (හුදකලාව යන අර්ථයයි) අන්‍යය (සමහරෙක් යන අර්ථයයි) මිශ්‍රය යන මෙතෙක් අර්ථවාචී වේ—යම් කාලෙක්හි ¹සංඛ්‍යාර්ථ ²අතුල්‍යාර්ථ ³අසහායාර්ථ වාචී වේද එකල්හි එකවචන පමණක් ඇත්තේය—ඊට උදාහරණ මෙසේය—"¹එකො රුක්ඛො-එකා ලතා-එකං ඝරං-²සබ්බ ලොකස්ස එකො රාජා-එකොම්හි සම්මා සම්බුද්ධො*-³එකො සබ්බඤ්ඤුතං ගතො-එකො අරඤ්ඤං පවිසිත්වා යනාදියයි.

තවද ක්‍රමයක්—යම්කලෙක්හි සංඛ්‍යාර්ථද අසහායාර්ථද බොහෝ කියනු ලැබෙද්ද එකල්හි එක ශබ්දයාකෙරෙන් කකාරාගම කොට "එකකා, එකකෙ" යනාදි වශයෙන් පුරිසශබ්දයෙහි බහුවචන මෙන් පදමාලා කටයුතුය—"චත්තාරො එකකා සියුං"-ඉමෙ ගහපතයො එකකාව ආගතා" යනාදි උදාහරණ බැලිය යුතුයි—මේ පසුව කී ක්‍රමය සර්වනාම පක්‍ෂය භජනය නොකෙරේ.

එක ශබ්දය යම් කාලෙක්හි ¹අන්‍යාර්ථ † ²මිශ්‍රාර්ථ වාචී වේද එකල්හි බහුවචන පමණක් ඇත්තේය—"¹අපණ්ණකං ඨාන මෙකෙ දුතියං ආහු තක්කිකා-එකෙ ආචරියං එව මීහංසු-එකෙ වදන්ති අත්තානං"—"²පචාලො ච විදෙහො ච උභො ‡ එකා භවන්තුතෙ" යනු උදාහරණයි.

තවද ප්‍රථමා එකවචනයෙහි එකාරාන්ත රූපද එක ශබ්දයෙහි ඇති බව "එකෙ එකට්ඨෙ සමෙ සම භාගෙ" යනාදියෙන් දත යුතුයි.

---

* එකශබ්දය තුල්‍යාර්ථයෙහිද පවත්නාබවද එකල්හි එකවචන බහුවචන දෙවර්ගයම ඇතිබවද පයොගසිද්ධියෙහි දක්වනලද උදාහරණවලින් පෙනේ—"එකො විලාසො විතතං කුමාරකං-එකෙ වණ්ණා සදිසා විතතා. කුමාරකං" යනුයි.

† එකශබ්දය මිශ්‍රාර්ථ වාචීකල සර්වනාමපක්‍ෂය භජනය නොකෙරේ. පුරිස ශබ්දයාගේ බහුවචන මෙන් පදමාලා කටයුතුයි.

‡ "තෙ එකා භවන්තුති එකී භවන්තු මිස්සී භවන්තු ගඞ්ගොදකෙන යමුනොදකං විය සංසන්දන්තු සමෙන්තු" යනු ටීකායි.

2. තීසු ලිඞ්ගෙසු සමානරූපො
සද බහුවචනගොචරො
විසද්දපරියායො උභසද්දො. (අ.)

Ubha (A.) Declined.

බහුවචන.

ප.. උභො, උභෙ
දු...උභො, උභෙ
ත...උභොහි, උභොභි, උභෙහි, උභෙභි
ක...උභොහි, උභොභි, උභෙහි, උභෙභි
ච...උභින්නං
පං..උභොහි, උභොභි, උභෙහි, උභෙභි
ඡ. උභින්නං
ස...උභොසු, උභෙසු.

උභ ශබ්දය ලිඞ්ගත්‍රයෙහි සමාන රූප ඇත්තේය—බහුවචනාන්තය—සර්වනාම ශබ්දයක්ය—විශබ්දාර්ථ වාචිය—අග්ගවංසාචාර්ය්‍යයන්ගේ මතය ලෙසවූ උභ ශබ්දයෙහි "උභෙ, උභෙහි, උභෙභි, උභෙසු." යන පද නොදක්වන ලද නමුදු කච්චායනාදියෙහි "උභෙ තප්පුරිසා" යනාදි තන්හි "උභෙ" යනාදීය දක්නාලද හෙයින් සමහර ආචාර්ය්‍යවරයන් විසින් මෙහි දක්වනු ලැබූ පදමාලා ක්‍රමය අනුමත කරණ ලදී.

විභක්ති පරකළ්හි විශබ්දයට "උභ" යනාදේශ වීමෙන්ද "උභින්නං" යී පදයක් සිද්ධවන බවත්ද කච්චායනාදියෙහි කියන ලදී.

උභ ශබ්දය සමාසයෙහි අප්‍රසිද්ධයි.

---

* "විසද්දපරියායොති රුක්ඛො තරූති ආදි විය" සද්ද රූපසිද්ධි ටීකායි

මාදයො අට්ඨාරසන්තා බහුවචනන්තා.

3. තීසු ලිඞ්ගෙසු සමානරූපො
සංඛ්‍ය වචනො ද්වි සද්දො. (ඉ.)

Dvi (I) M. F. N.

බහුවචන.

ප.. දුවෙ, ද්වෙ
දු . දුවෙ, ද්වෙ
ත...ද්වීහි, ද්වීභි
ක...ද්වීහි, ද්වීභි
ච...දුවින්නං, ද්වින්නං
ප...ද්වීහි, ද්වීභි
ඡ...දුවින්නං, ද්වින්නං
ස...ද්වීසු.

මේ ද්විශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “දුවෙ, දුවින්නං” යනු බාලාවතාරයෙහි නොදක්වන ලද්දේ නමුදු කච්චායනාදියෙහි දක්වන ලදී— “දුවෙ” යනු ශබ්දනීතියෙහිද නොදක්වන ලදී—චූලනිරුත්තියෙහි පමණක් චතුර්ථී ෂෂ්ඨී දෙක්හි “ද්වින්නානං” යන රූපයක්ද දක්වනලදී.

ද්විශබ්දය පරපදයන් හා සමාසවූ කල “ද්වි” යන ප්‍රකෘතියෙන් පමණක් නොව “දු—දෙ” යන රූපවලින්ද සිටින බව “ද්විභාවො-දුවස්සකො-දෙහලිනී” යනාදියෙන් දත යුතුයි.

ද්වෙ පුරිසා-ද්වෙ ඉත්ථියො-ද්වෙ චිත්තානි-යනාදී වශයෙන් පුල්ලිඞ්ගික. ස්ත්‍රීලිඞ්ගික නපුංසකලිඞ්ගික ශබ්දයන් සමග ද්වෙ යනාදී රූපයන් යොදනු ලැබෙත්.

4. ඉකාරන්ත සබ්බනාමිකො සංඛ්‍යාවචනො තිසද්දො.		
පුමෙ (ඉ.)—*M.* (I.)	ඉත්ථියං (ඉ.)—*F.* (I.)	නපුං: (ඉ.)—*N.* (.I)
බහුවචන.	බහුවචන.	බහුවචන.
ප...තයො	ප...තිස්සො	ප ..තීණි
දු තයො	දු...තිස්සො	දු...තීණි
ත...තීහි, තීභි	ත...තීහි, තීභි	ත...තීහි, තීභි
ක...තීහි, තීභි	ක ..තීහි, තීභි	ක...තීහි, තීභි
ච...තිණ්ණං, තිණ්ණන්නං	ච...තිස්සන්නං	ච...තිණ්ණං තිණ්ණන්නං
පං..තීහි, තීභි	පං..තීහි, තීභි	පං..තීහි, තීභි
ඡ...තිණ්ණං තිණ්ණන්නං	ඡ...තිස්සන්නං	ඡ...තිණ්ණං තිණ්ණන්නං
ස...තීසු.	ස...තීසු.	ස...තීසු.

ස්ත්‍රී ලිඟික තිශබ්දයාගේ චතුර්ථී ෂෂ්ඨී දෙක්හි “තීසං” යන රූපයක් මූලනිරුක්තියෙහිද “තිණ්ණන්නං” යන රූපයක් නිරුක්තිපිටකයෙහිද දක්නාලද්දේ නමුදු අටුවා කථා සහිතවූ පිටකත්‍රයෙහි නැවත නැවතත් පරීක්ෂා කොට එසේවූ පද පෙනේනම් ගතයුතු බව පමණක් ශබ්ද නීතියෙහි කියන ලදී.

නපුංසක ලිඟිකවූ “තීණි” යන පදයාගේ ණිකාර ලොප වශයෙන් සිඩවූ පද පාළියෙහි ඇති බව “වෙ විං ති වා උදකඤ්ජසිතානි” යනාදියෙන්ද—“තිණ්ණන්නං” යනාදිය පාළියෙහි විද්‍යමාණ බව “තිණ්ණන්නං බො භික්ඛවෙ ඉන්ද්‍රියානං භාවිතත්තා බහුලීකතත්තා පිණ්ඩොල භාරද්වාජෙන භික්ඛුනා අඤ්ඤා බ්‍යාකතා” යනාදියෙන්ද දත යුතුයි.

ති ශබ්දය සමාසයෙහි “ති” යන ප්‍රකෘතියෙන් සිටිනා බැව් ආදිය මෙසේ කියන ලදී.

☞ “යානි රූපානි වුත්තානි තිස්සො තීණි තයො ඉති,
සමාසවිසයෙ තානි ති’ති පකතිකා සියුං
තස්මා තිස්ස සමාසම්හි සඞ්ඛ්‍යං පර පදෙන වෙ,
තිවෙදනා නති විත්තනන්ති තිලොකනන්ති ච නිද්දිසෙ.
එත්ථ නපුංසකත්තංච පාසංසං පාය වුත්තිතො
පුමත්තමෙපත්ථ ඉච්ඡන්ති තිභාවො බායතෙ ඉති.”

5. උකාරන්තො සබ්බනාමිකො සංඛ්‍යාවචනො චතුසද්දො

පුමෙ (උ.)—*M.* (U.)	ඉත්ථියං (උ.)—*F.* (U.)	නපුං (උ.)—*N.* (U.)
බහුවචන.	බහුවචන.	බහුවචන.
ප ..චත්තාරො, චතුරො	ප...චතස්සො	ප...චත්තාරි
දු...චත්තාරො චතුරො	දු...චතස්සො	දු...චත්තාරි
ත...චතූහි, චතූභි	ත...චතූහි, චතූභි	ත...චතූහි, චතූභි
ක...චතූහි, චතූභි	ක...චතූහි, චතූභි	ක...චතූහි, චතූභි
ච...චතුන්නං	ච...චතස්සන්නං	ච...චතුන්නං
පං..චතූහි, චතූභි	පං..චතූහි, චතූභි	පං..චතූහි, චතූභි
ඡ...චතුන්නං	ඡ..චතස්සන්නං	ඡ...චතුන්නං
ස ..චතූසු.	ස...චතූසු.	ස...චතූසු.

මේ චතු ශබ්දයාගේ පදමාලාවෙහි “චතුබ්භි” යන රූපයක් තෘතීයා පඤ්චම්‍යාදීයෙහි ශබ්දනීතියෙහි පමණක් දක්වන ලදී—බාලාවතාරාදීයෙහි නොදක්වන ලද්දේ නමුදු එබඳු පද පාළියෙහි බොහෝ තැන පෙනෙන හෙයින් ගත යුතුය.

ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයෙහි චතුර්ථී ෂෂ්ඨී දෙක්හි “චතුන්නං” යන පදය මූලනිරුක්ති ශබ්දනීති නිරුක්තිපිටක යන පොත්වල ආයේය—කච්චායන බාලාවතාරාදීයෙහි නායේ නමුදු “සමණො ගොතමො චතුන්නං පරිසානං පියො මනාපො” යනු සොණදණ්ඩ සූත්‍රයෙහිද—“ආචරියො පනාස්ස චතුන්නං සත්තීනං ලඞ්ඝනසිප්පං ජානාති” යනු සත්තිලඞ්ඝජාතක අටුවාවෙහිද දක්නාලදහෙයින් ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ශබ්දයෙහි “චතුන්නං” යන්නත් ඇතිවියයුතු බව පෙනේ ත්‍රිලිඞ්ගයෙහිම චතුර්ථී ෂෂ්ඨී දෙක්හි “චතස්සනනනානං” යන රූපයක් මූලනිරුක්තියෙහි පමණක් ආයේය—අග්ගවංසාචාර්‍ය්‍යතෙම ඊට රුචි නොවේ.

චතු ශබ්දය පරපදයන්හා සමාස වූ කල “චතු” යන ප්‍රකෘතියෙන්ම සිටී—එම කීහ.

“චත්තාරොති චතස්සොති චත්තාරි තිච සද්දිතං,
රූපං සමාසභාවම්හි චතුප්පකතිකං භවෙ.
නිදස්සන පදානෙත්ථ කමතො කමතො විදූ,
චතුබ්බිධං චතුස්සාලං චතුසච්චනාති නිද්දිසෙ

අසර්වනාමසංඛ්‍යාශබ්ද.

6. තීසු ලිංගෙසු සමානරූපො සංඛ්‍යා වචනො

පඤ්ච සද්දො—(අ.)

Pancha (A.)

බහුවචන.

ප...පඤ්ච
දු...පඤ්ච
ත...පඤ්චහි, පඤ්චභි
ක...පඤ්චහි, පඤ්චභි
ච...පඤ්චන්නං
පං..පඤ්චහි, පඤ්චභි
ඡ...පඤ්චන්නං
ස...පඤ්චසු.

එවං—*ඡ සත්ත අට්ඨ නව දස එකාදස බාදස බාරස තෙළස තෙරස චුද්දස චොද්දස චතුද්දස පණ්ණරස පඤ්චදස සොළස සොරස සත්තරස සත්තදස අට්ඨාරස අට්ඨාදස.

එක ශබ්දයෙහි පටන් අට්ඨාරස ශබ්දය දක්වා ඇති සංඛ්‍යාශබ්ද සංඛ්‍යෙය වාචී බවද, වීසති ශබ්දාදීහු † සංඛ්‍යෙය සංඛ්‍යාන යන උභයාර්ථ වාචී බවද කියන ලදී.

පදසාධනි ටීකාවෙහි—“එකසද්ද මභිව්‍යාපෙත්වා යෙ අට්ඨාරස සුති “පරියන්තා සංඛ්‍යා සද්දා තෙ සංඛ්‍යෙය වචනා (සංඛ්‍යෙයස්ස අභිසස “වචනා)-සංඛ්‍යෙය වචනත්තාව එකො බ්‍රාහ්මණො ඉති සමානාධිකර “ණපාත මභාවති, නතු ව්‍යධිකරණතාං බ්‍රාහ්මණානං දසෙති-එකූ “නවීසත්‍යාදයො තු සංඛ්‍යෙයෙ සංඛ්‍යානෙ ච වත්තනෙත්ති-අතො යෙවාහ‘වීසති ආදයො පන සංඛ්‍යානවචනා” වෙති-වීසති රුක්ඛා-රුක්ඛානං වීසතීති එත් උදාහරණානි.”

ඡ ශබ්දයාගේ සප්තමී ඒකවචනස්ථානයෙහි “ඡස්සු” යන්නක්ද කැමතිවිය යුතුයි-“ඡස්සු ලොකො සමුප්පන්නො ඡස්සු කුබ්බති සන්ථවං” යනාදියෙහි, පෙනේ.

† “සංඛ්‍යෙය ගණිතබ්බ වත්ථුම්හි—සංඛ්‍යානෙ ගණනාමත්තෙ” යනු රූපසිද්ධි ටීකායි.

වීසත්‍යාදයො ආනවුතියා ඉත්ථිලිඞ්ගෙකවචනන්තා.*

From visati to navuti Fem. Sing.

7. එකූනවීසති සද්දෙ. (ඉ,)—*Ekuna visati* (I.)

එකවචන.

ප ..එකූනවීසති
ආ ..(භො) එකූනවීසති
දු ..එකූනවීසතිං
ත...එකූනවීසතියා
ක...එකූනවීසතියා
ච . එකූනවීසතියා
පං..එකූනවීසතියා
ඡ . එකූනවීසතියා
ස...එකූනවීසතියං, එකූනවීසතියා.

එවං වීසති එකවීසති ද්වෙවීසති ද්වාවීසති බාවීසති තෙවීසති චතුවීසති පඤ්චවීසති පණ්ණුවීසති ඡබ්බීසති සත්තවීසති අට්ඨවීසති.

8. එකූනවීසා සද්දෙ. (ආ.)—*Ekuna visa* (A′)

එකවචන.

ප.. එකූනවීසා†
ආ...(භො) එකූනවීසෙ
දු ...එකූනවීසං
ත...එකූනවීසාය
ක...එකූනවීසාය
ච...එකූනවීසාය
පං..එකූනවීසාය
ඡ...එකූනවීසාය
ස...එකූනවීසායං, එකූනවීසාය.

එවං වීසා එකවීසා ද්වෙවීසා ද්වාවීසා බාවීසා තෙවීසා චතුවීසා පඤ්චවීසා ඉච්චාදයොපි.

---

* “නවුතිසද්ද මරියාදාපෙක්ඛා වීසත්‍යාදයො භින්නවචනෙනාපි සමානාධිකරණා, එකවචනන්තා, භින්නලිඞ්ගෙනාපි සමානාධිකරණා ඉත්ථිලිඞ්ගාති අත්ථො-තං යථා-වීසති පුරිසා, වීසති කුඩානි.” යථුටීකායි.

† ප්‍රථමාවෙහි “එකූනවීස, එකූනවීසං” කියාද පදද්වයක් ශබ්දනීති ආදියෙහි දක්වන ලදී.

මේ එකූනවීසාදි ශබ්ද බාලාවතාරාදීයෙහි නොදක්වන ලද්දාහු නමුදු පෙළෙහි දක්නා ලද හෙයින් ශබ්දනීති ආදියෙහි දක්වන ලද්දාහුය.

මේ ශබ්දයාගේ නිෂ්පත්තිය කෙසේද යත් ?

“දස ච දස ච” යි දස ශබ්ද ද්වය ද්වන්ද්වසමාස කොට “සරූපානමෙකසෙසව්සකිං”—යන සූත්‍රයෙන් ඒකශේෂ කොට (ඒනම් දසශබ්දද්වය එකක් කිරීමයි) දස ශබ්ද දෙකෙහිම අර්ථ ඇති ඒ තනි දස ශබ්දයාකෙරෙන් පරව යො විභක්ති තබා යොවිභක්ති පරකල්හි දස ශබ්දයාහට “ගණනෙ දසස්ස ද්විතිචතුපඤ්චඡසත්තට්ඨනවකානං විතිංචත්තාර පඤ්ඤාස ඡසත්තාසනවා යොසු යොනං ඊසං ආසං ඨි රි තී තු.ති”—යන සූත්‍රයෙන් “වි” යනාදෙශ හා යො විභක්ති හට “ඊසං” යනාදෙශද කොට පමුණුවා “වීසං” කියා සිටි කල්හි ස්ත්‍රීලිඞ්ගික ආ ප්‍රත්‍යය හා නිග්ගහීත ලොප්ආදිය කොට පමුණුවා වීසා යන රූප නිපන් කල්හි එකූනා ශබ්දය සමග “එකූනා ච සා වීසා ච” යි කම්මධාරය සමාස කොට පූර්ව පදයා හ්‍රස්වත් කිරීමෙන් “එකූනවීසං” ශබ්දය සිඬ කටයුතුයි.

එකූනවීසති ශබ්දයාගේ නිෂ්පත්තියද මෙසේ නමුදු “ත්‍යන්තමො වීසතිංසෙහි” යනසූත්‍රයෙන් තිකාරාගම කිරීම පමණක් වෙනසි.

තවද වීසති ශබ්දය පටන් නවුති ශබ්දය දක්වා ස්ත්‍රීලිඞ්ගික එකවචනාන්ත බව සාමාන්‍යයෙන් ආචාර්යවරයන්විසින් කියනලද නමුදු “ඡන්නවුතීනං පාසණ්ඩානං පවරං යදිදං සුගතවිනයං” යනාදියෙහි බහුවචනාන්ත පද දක්නාලද හෙයින් සමහර ආචාර්යවරයෝ මෙසේද කියති.

“සඞ්ඛ සංඛෙය්‍ය සංඛ්‍යාසු එකත්තෙන වීසතාදයො,
සඞ්ඛ්‍යෙ ව් බහුත්තම්හි තා තු වා නවුතිප්පියො”—යනුයි.

9. එකූනතිංසති සද්ද (ඉ.) *Ekuna tinsati.* (I.)	10. එකූනතිංසා සද්ද (ආ.) *Ekuna tinsa* (A.)
එකවචන,	එකවචන.
ප ..එකූනතිංසති	ප...එකූනතිංසා*
ආ.. (හො) එකූනතිංසති	ආ...(හො) එකූනතිංසෙ
දු...එකූනතිංසතිං	දු...එකූනතිංසං
ත...එකූනතිංසතියා	ත...එකූනතිංසාය
ක...එකූනතිංසතියා	ක...එකූනතිංසාය
ච...එකූනතිංසතියා	ච...එකූනතිංසාය
පං..එකූනතිංසතියා	පං..එකූනතිංසාය
ඡ...එකූනතිංසතියා	ඡ...එකූනතිංසාය
ස...{ එකූනතිංසතියං එකූනතිංසතියා	ස...{ එකූනතිංසායං එකූනතිංසාය

එවං

තිංසති, තිංසා
එකතිංසති, එකතිංසා
ද්වත්තිංසති, ද්වත්තිංසා
බාත්තිංසති, බාත්තිංසා
තෙත්තිංසති, තෙත්තිංසා
චතුත්තිංසති, චතුත්තිංසා
පඤ්චතිංසති, පඤ්චතිංසා
ඡත්තිංසති, ඡත්තිංසා
සත්තතිංසති, සත්තතිංසා
අට්ඨතිංසති, අට්ඨතිංසා
එකූනචත්තාලීසති
එකූනචත්තාලීසා
එකූනචත්තාරීසති,
එකූනචත්තාරීසා
තාලීසති, තාලීසා
†චත්තාලීසති, චත්තාලීසා
චත්තාරීසති, චත්තාරීසා
එකචත්තාලීසති,
එකචත්තාලීසා
එකචත්තාරීසති,
එකචත්තාරීසා
ද්විචත්තාලීසති, ද්විචත්තාලීසා
ද්විචත්තාරීසති, ද්විචත්තාරීසා
ද්වෙචත්තාලීසති, ද්වෙචත්තාලීසා
ද්වෙචත්තාරීසති, ද්වෙචත්තාරීසා
ද්වාචත්තාලීසති, ද්වාචත්තාලීසා
ද්වාචත්තාරීසති, ද්වාචත්තාරීසා
තෙචත්තාලීසති, තෙචත්තාලීසා
තෙචත්තාරීසති, තෙචත්තාරීසා
තිචත්තාලීසති, තිචත්තාලීසා
තිචත්තාරීසති, තිචත්තාරීසා
චතුචත්තාලීසති, චතුචත්තාලීසා
චතුචත්තාරීසති, චතුචත්තාරීසා

---

* ප්‍රථමාවෙහි "එකූනතිංස, එකූනතිංසං" කියාද පදමයක් විය යුතුයි.

† "චුත්තාලීසති-චොත්තාලීසති" කියාද සතලිසට නමිය.

පඤ්චචත්තාලීසති, පඤ්චචත්තාලීසා
පඤ්චචත්තාරීසති, පඤ්චචත්තාරීසා
ඡ චත්තාලීසති, ඡ චත්තාලීසා
ඡ චත්තාරීසති, ඡ චත්තාරීසා
සත්තචත්තාලීසති-
සත්තචත්තාලීසා
සත්තචත්තාරීසති-
සත්තචත්තාරීසා
අට්ඨචත්තාලීසති, අට්ඨචත්තාලීසා
අට්ඨචත්තාරීසති, අට්ඨචත්තාරීසා.

11. * එකූනපඤ්ඤාසා සද්ද. (ආං.)

Ekûna pũñásá Declined. (A'.)

එකවචන.

ප...එකූනපඤ්ඤාසා†
ආ...(භො)එකූනපඤ්ඤාසෙ
දු...එකූනපඤ්ඤාසං
ත...එකූනපඤ්ඤාසාය
ක...එකූනපඤ්ඤාසාය
පං...එකූනපඤ්ඤාසාය
ඡ ..එකූනපඤ්ඤාසාය
ස...එකූනපඤ්ඤාසායං, එකූනපඤ්ඤාසාය.

එවං-පඤ්ඤාසා, පණ්ණාසා
එකපඤ්ඤාසා, එකපණ්ණාසා
ද්වෙ පඤ්ඤාසා, ද්වෙ පණ්ණාසා
ද්වා පඤ්ඤාසා, ද්වා පණ්ණාසා
ද්විපඤ්ඤාසා, ද්විපණ්ණාසා
තෙපඤ්ඤාසා, තෙපණ්ණාසා
තිපඤ්ඤාසා, තිපණ්ණාසා
චතුපඤ්ඤාසා, චතුපණ්ණාසා
පඤ්චපඤ්ඤාසා, පඤ්චපණ්ණාසා
ඡ පඤ්ඤාසා, ඡ පණ්ණාසා
සත්ත පඤ්ඤාසා-
සත්ත පණ්ණාසා
අට්ඨ පඤ්ඤාසා, අට්ඨ පණ්ණාසා.

---

* "එකූනතිංසති-එකූනතිංසා" යනාදිය මෙන් ඉකාරාන්ත-ආකාරාන්ත වශයෙන් ශබ්ද දෙක දෙක මෙහි නොවිය හැකිබව හෙවත් "එකූනපඤ්ඤාසා, පඤ්ඤාසා" යනාදි ආකාරාන්ත ශබ්ද මූත් (පඤ්ඤාසති යී) ඉකාරාන්ත ශබ්ද නැති බව රූපසිද්ධ්‍යාදියෙහි කියනලද නයින් සිතිය හැකිය—ජ්ගැණ

රූපසිද්ධියෙහි—"විභාසාවීසතිංසාන මන්තෙ හොති තිආගමො,
අඤ්ඤත් න ච හොතෙව වචනපීතවිභාසතො."
ශබ්දනීතියෙහි—"තාගමො වීසතිංසෙහි—වීසති-තිංසති."—යනුයි.

† "එකූනපඤ්ඤාස-එකූනපඤ්ඤාසං" කියාද ප්‍රථමා එකවචන දෙකක් පාළියෙහි දක්නාලදී.

12. එකූනසට්ඨි සද්දො (ඉ.)

Ekûna-saṭṭhi Declined. (I.)

එකවචන.

ප...එකූනසට්ඨි
ආ...(භො) එකූනසට්ඨි
දු...එකූන සට්ඨිං
ත...එකූනසට්ඨියා
ක... එකූන සට්ඨියා
ච...එකූන සට්ඨියා
පං...එකූන සට්ඨියා
ඡ...එකූන සට්ඨියා
ස...එකූන සට්ඨියං, එකූන සට්ඨියා.

එවං-සට්ඨි:—

එක සට්ඨි
ද්වෙ සට්ඨි, ද්වා සට්ඨි
ද්වි සට්ඨි—*ද්වට්ඨි
තෙ සට්ඨි
ති සට්ඨි
චතු සට්ඨි
පඤ්ච සට්ඨි
ඡ සට්ඨි
සත්ත සට්ඨි
අට්ඨ සට්ඨි
එකූන සත්තති
එකූන සත්තරි
සත්තති
සත්තරි
එක සත්තති
එක සත්තරි
ද්වෙ සත්තති
ද්වෙ සත්තරි
ද්වා සත්තති
ද්වා සත්තරි

ද්විසත්තති
ද්වි සත්තරි
තෙ සත්තති
තෙ සත්තරි
ති සත්තති
ති සත්තරි
චතු සත්තති
චතු සත්තරි
පඤ්ච සත්තති
පඤ්ච සත්තරි
ඡ සත්තති
ඡ සත්තරි
සත්තසත්තති
සත්තසත්තරි
අට්ඨ සත්තති
අට්ඨ සත්තරි
එකූන අසීති
අසීති
එකාසීති
ද්වෙ අසීති
ද්වාසීති

ද්වියාසීති
තෙ අසීති
තියාසීති
චතුරාසීති
චුල්ලාසීති†
පඤ්චාසීති
ඡළාසීති
සත්තාසීති
අට්ඨාසීති
එකූන නවුති
නවුති
එක නවුති
ද්වා නවුති
ද්වි නවුති
තෙ නවුති
ති නවුති
චතු නවුති
පඤ්ච නවුති
ඡන්නවුති
සත්තනවුති
අට්ඨ නවුති.

---

*† "ද්වට්ඨි—චුල්ලාසීති"—යන වචන ගැණ මෙහි අග අකාරාදිය බලනු,

සතං නපුංසක මෙකවචනන්තං.

13. අකාරන්ත නපුංසකලිඞ්ගෙකවචනො එකූනසත සද්දො. (අ.)

Ekûna-sata Declined—*N.* (A.)

එකවචන.

ප...එකූන සතං
ආ.. (භො)එකූන සත
දු...එකූන සතං
ත...එකූන සතෙන
ක...එකූන සතෙන
ච...එකූන සතස්ස
පං..{ එකූන සතා, එකූන සතම්හා
එකූන සතස්මා
ඡ...එකූන සතස්ස
ස...{ එකූන සතෙ, එකූන සතම්හි,
එකූන සතස්මිං

එවං–සතං සහස්සං නහුතං ලක්ඛං අබ්බුදං නිරබ්බුදං අහහං අබබං අටටං සොගන්ධිකං උප්පලං කුමුදං පුණ්ඩරීකං පදුමං කථානං මහාකථානං අසංඛෙය්‍යං.

මේ එකූන සත් ශබ්දය පටන් අසංඛෙය්‍ය ශබ්දය දක්වා ඇති ශබ්දයන් අතුරෙන් “ කොටි, අක්ඛොභිණී ” යන ශබ්දයන් හැර සෙසු ශබ්ද නපුංසක ලිඞ්ග එකවචනාන්තයෝය—රාශිභේදයක් ඇතිකල්හි බහුවචනාන්තයෝය—චිත්ත ශබ්දයාගේ බහුවචන මෙන් වරනැගිය යුතුයි,

මෙහි රාශිභේදයනම් කුමක්ද යත්?—රැස් (ගණන්) කීපයක් කිය යුතු බවයි—“සත්ත සතානි” යන තැන සත ශබ්දයෙන් සියයයි කියනලද රාශි (ගණන්) කීපයක් කියනු ලැබෙත්—(එය සත්තශබ්දයෙන් නියමකාරණහෙයින්) “සත්ත සතානි” යනු සත් සියයයි—මෙසේ “සත්තසතානි” යන තැන සත ශබ්දයෙන් සියවල් කීපයක් කියනලදහෙයින් රාශිභේදයයි දත යුතුය—එහෙයින් “සතානි” යි බහුවචන වීය.

යම් සතශබ්දයකින් එක සියයක් කියනු ලැබේනම් රාශිභේදයක් නැතිහෙයින් “සතං” යනාදි එකවචනම වෙත්.

එසේම "වෙ වීසතියො" යී කී කල වීසති සංඛ්‍යාත රාශිය දෙවරක් වීම් සංඛ්‍යාත භේදය ඇති හෙයින් වීසති ශබ්දයා කොරෙන් බහුවචන විය—එහෙයින් "වෙ වීසතියො" යනු (විසිදෙකය යන අර්ථය නොව) සතළිසය යනාර්ථයි—විසිදෙකය යන අර්ථය කිය යුතුතන්හි "වෙ වීසති" කියා හෝ "වා වීසති" කියා හෝ වීසති ශබ්දය ඒකවචනාන්ත වියයුතුයි.

"ද්වෙ සතසහස්සානි චත්තාරි නහුතානිච"—යන මෙහි "ද්වෙ සතසහස්සානි" යනු සතසහශ්‍ර හෙවත් ලක්ෂ දෙකක යන අර්ථය—"චත්තාරි නහුතානි" යනු නහුත සතරය යනාර්ථයි—"ද්වෙ සතසහස්සානි" යනු දෙකතුන් ලක්ෂය යනාර්ථ වීනම් "සතසහස්ස" ශබ්දය බහුවචනාන්තව නොසිටී—"චත්තාරි නහුතානි" යනුද එසේමැයි—එහෙයින් ඒ සංඛ්‍යාශබ්දවලින් කියනු ලබන්නාවූ ඒ ඒ ගණන් එක එක කියන කල්හි රාශිභේදයක් නැති බැවින් ඒකවචනාන්ත වශයෙන්ද කීපයක් කියන කල්හි රාශිභේදයහෙයින් බහුවචනාන්ත වශයෙන්ද සිටින්යයි දත යුතුයි.

තවද සත ශබ්දය නියත නපුංසක ලිංගිකය යනු සැබෑනම් "තා දෙවතා සතාසතා උළාරා" යන මෙහි "සත" ශබ්දය ස්ත්‍රී ලිංගික භාවයෙන් යොදන ලද්දේ කුමක්නිසාද යත්? "තා දෙවතා සතා සතා" යනාදියෙහි දක්නාලද "සතා" යනු ස්ත්‍රී ලිංගිකනොව නපුංසක ලිංගිකමයයි දත යුත්තේය—කිමෙක්ද "සතාසතා" යනු දෙවතා ශබ්දය හා සමානාධිකරණ නොවේද යත්?-එසේය සමානාධිකරණමය එසේනමුදු නපුංසක ලිංගිකමය-මෙබඳුවූ සංඛ්‍යාවිෂයෙහි ලිංග විශේෂය ගැණ සමානාධිකරණ බව ප්‍රමාණ නොවේ—"පඤ්ච පච්චෙකබුද්ධසතානි ඉමස්මිං ඉසිගිලිස්මිං පබ්බතෙ චිරනිවාසිනො අහෙසුං" යන මේ පාඨයෙහි නපුංසක ලිංගික ශබ්දය හා පුල්ලිංගික ශබ්දයාගේ සමානාධිකරණ බව පෙනේ—එසේම මෙහිද "සතා" යන නපුංසකලිංගික පදය හා "දෙවතා" යන ස්ත්‍රී ලිංගික පදයාගේ සමානාධිකරණබව වන්නේයයි දත යුතුයි.

තවද සංඛ්‍යා ශබ්ද පිළිබඳව සමානාධිකරණ බව නොකමැති විය යුතු තැන් මේ මතු ප්‍රකාශවන ගාථාවෙන්ද දත යුතුය.

"ද්වෙ සතසහස්සානි චත්තාරි නහුතානි ච
එත්තකං බහලත්තෙන සංඛාතායං වසුන්ධරා."

මෙහි ද්වෙ යනු විශේෂණය, සතසහස්සානි යනු විශේෂ්‍යයි—එසේම චත්තාරි යනු විශේෂණය, නහුතානි යනු විශේෂ්‍යයි—එහෙයින් දෙලක්ෂය-සතර නහුතය යනු අභිප්‍රායයි.

මෙසේ විශෙෂණ විශෙෂ්‍යභාවයෙන් ගන්නා ලද්දේ නමුදු "ද්වෙ"-"චත්තාරි" යනාදි සංඛ්‍ය ශබ්දයන්ගේ "සතසහස්සානි" යනාදි සංඛ්‍ය ශබ්දයන් හා සමානාධිකරණ බව පූර්වාචාර්යවරයන් විසින් නොකියන ලද්දේය—විශෙෂ්‍යපදයෝ ද්‍රව්‍යවාචකහෙයින් "ද්වෙ පුථුජ්ජනා"-"සතසහස්සං භික්ඛූ" යනාදියෙහි යම්සේ සමානාධිකරණබව ලැබේද-"ද්වෙ සතසහස්සානි" යනාදියෙහි එසේ සමානාධිකරණබව නොලැබේ-කුමක්නිසාද යත්?—විශෙෂ්‍යපදයෝ ද්‍රව්‍යවාචක නොවන හෙයිනි—එසේහෙයින් මෙබඳු තැන්වල (යුක්තියක් නැතිහෙයින්) සමානාධිකරණ බව කැමති නොවිය යුතුයි-ඉදින් එසේනම් මේ පදයන්ගේ අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධ රහිත බව වීදයත්?-විශෙෂණ විශෙෂ්‍යභාවයෙන් ගත්හෙයින් අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධ බව වන්නේය-ඉදින් එසේනම් සමානාධිකරණබව ලැබිය යුතු නොවේදයත්?—අන්‍යොන්‍ය සම්බන්ධ බව ඇතහොත් සමානාධිකරණභාවය ලැබිය යුතුය යන නියමයක් නැතිහෙයින් නොලැබිය යුතුය—සමානාධිකරණබව වනාහි ගුණ ගුණී සංඛ්‍යාත විශෙෂණ විශෙෂ්‍යයන් පිළිබඳවමය—විශෙෂණ විශෙෂ්‍යත්වය ඇත්තේ නමුදු ගුණ ගුණී භාවය නැතිකල්හි සමානාධිකරණභාවය නැත්තේයයි දත යුතුයි.

මෙහි "එත්තකං" යනු ප්‍රමාණය කීමය-"බහලත්තෙන" යනු විශෙෂණයෙහි තෘතීයාය-මේ දෙකින්ම "මේ මහා පෘථුවි තොමෝ බහලත්වයෙන් යොදුන් දෙලක්ෂයක්ද සතර නහුතයක්ද (යන) මෙපමණයක් කියන ලදී" යන මේ අර්ථය දක්වන්නේය—"එත්තකං" යන පදය "ද්වෙ සතසහස්සානි, චත්තාරි නහුතානි ච" යනමේ පදයන් සමග හෝ "වසුන්ධරා" යන පදය සමග හෝ සමානාධිකරණ බවක් කැමති නොවිය යුතුය-"එත්තකං" යනු භාවනපුංසක පදයි (ශබ්දශාස්ත්‍රයෙහි "ක්‍රියාවිශෙෂණය" යනුදු මෙයටම කියන නමකි) මෙපමණින් යනු එහි අර්ථයි.

නැවතද-"ද්වෙ සතසහස්සානි, චත්තාරි නහුතානි" යන මේ පදයන්ගේද "වසුන්ධරා" යන පදයා සමග සමානාධිකරණබව කැමති නොවිය යුතුය—කුමක් නිසාද යත්?—මෙහි "සතසහස්සානි" යනාදිය ("භික්ඛූනං සතං" යන තන්හි මෙන්) සංඛ්‍යාමාත්‍ර අර්ථකොට ඇති හෙයිනි—ඒ නිසාම "එත්තකං" යී කියන ලදී—"සංඛාතා" යනුද "අයං" යනුද "වසුන්ධරා" යනු හා සමානාධිකරණයි-මේ සියළු ක්‍රමය වෙනත් මෙබඳු වූ තැන්වලද දත යුතුයි.

14. ඉත්ථිලිංගෙන වචනානෙත්‍යා සංඛ්‍යා වචනො

* කොටි සද්දො. (ඉ.).

Kóti Declined—*E.* (I.)

එකවචන.

ප...කොටි
ආ...(භො)කොටි
දු...කොටිං
ත...කොටියා
ක...කොටියා
ච...කොටියා
පං...කොටියා
ඡ...කොටියා
ස...කොටියං, කොටියා.

එවං–පකොටි කොටිප්පකොටි අක්ඛොභිණීයො.

† දස දසකං සතං නාම, දස සතං සහස්සං, දස සහස්සං නහුතං; දසනහුතං ලක්ඛං, (සතසහස්සන්ති පි වුච්චති) ලක්ඛසතං කොටි, කොටි ලක්ඛසතං පකොටි, පකොටිලක්ඛසතං කොටිප්පකොටි, කොටිප්පකොටි ලක්ඛ සතං නහුතං, නහුතලක්ඛසතං නින්නහුතං, නින්නහුතලක්ඛසතං අක්ඛොභිණී, අක්ඛොභිණී ලක්ඛසතං බින්දු, බින්දු ලක්ඛසතං අබ්බුදං, අබ්බුදලක්ඛසතං නිරබ්බුදං, නිරබ්බුද ලක්ඛසතං අහහං, අහහලක්ඛසතං අබබං, අබබලක්ඛසතං අටටං, අටටලක්ඛසතං සොගන්ධිකං, සොගන්ධිකලක්ඛසතං උප්පලං, උප්පලලක්ඛසතං කුමුදං, කුමුදලක්ඛසතං පුණ්ඩරීකං, පුණ්ඩරීක ලක්ඛසතං පදුමං, පදුමලක්ඛසතං කථානං, කථානලක්ඛසතං මහාකථානං, මහාකථාන ලක්ඛසතං අසංඛෙය්‍යන්ති——

---

* රාශිභෙදයක් ඇතිකල්හි කොටි ශබ්දාදියද බහුවචනාන්තයි-“අසීති කොටියො හිත්වා හිරඤ්ඤසුවණ්ණාභිපබ්බජිං–ඛීණාසවා වීතමලා සමිංසු සතකොටියො ”–යනු උදාහරණයි.

† “දස දසකං සතං නාම” යනාදි මේ පාඨය වරනැගිල්ලෙහිද මොග්ගල්ලායන ව්‍යාකරණයට අයිති “පදසාධනි” නම් ප්‍රකරණයෙන් ගෙණ ලියනලද්දකි.

මෙහි අදහස—දසදසකං, දශයක් සම්බන්ධිවූ දශප්‍රමාණයක් (හෙවත් දශවරක් දශය) සතං නාම, සියය නම් වේ—දසසහස්සං නහුතං……යනාදියෙහිද මෙසේම අර්ථ යෙදිය යුතුයි—ලක්ඛසතං ලක්ෂයන්ගේ සියයක්, කොටි, කොටියකි-කොටිලක්ඛසතං, කෝටීන්ගේ ලක්ෂ සියයක්, පකොටි, ප්‍රකෝටියයි—පකොටිලක්ඛසතං කොටිප්පකොටි යනාදියෙහිද අර්ථ මෙසේමැයි.

මේ සියළු කියමන්වලින් දක්වන්නේනම් සියයෙහි පටන් ලක්ෂය දක්වා මෙහි දක්වනු ලැබූ ගණන් අතුරෙන් යම්කිසි ගණනක් දශවරක් වැඩිවූ කල ඊලඟ ගණන වන බවද-ලක්ෂයන් සියයක් කෝටියක් බවද—කොටියෙහි පටන් අසංඛෙය්‍ය දක්වා ඇති ගණන් අතුරෙන් යම් කිසි ගණනක් සියක්ලක්ෂ වරක් වැඩි වූ කල්හි ඊ ලඟ ගණන වන බවත්ය.

සමහරකෙනෙක් දශයෙහි පටන් අසංඛෙය්‍ය දක්වාම දශගුණිත කටයුතු බවද, තවත් සමහරෙක් දශයෙහි පටන් දශගුණිත කටයුතු බව හා අබ්බුදයෙහි පටන් විසති ගුණිත කටයුතු බවද කියත්—අබ්බුදයෙහි පටන් විසතිගුණිත කටයුතු බව, සංයුත් සඟියෙහි දක්වන ලද මේ පාඨය බලා කියනලදී—ඒනම්, "සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ විසති අබ්බුද නිරයා එව මෙකො නිරබ්බුද නිරයො" යනාදියයි.

තවද සියයෙහි පටන් ලක්ෂය දක්වා දශගුණිත කටයුතු බව "සතතො පට්ඨාය යාව සතසහස්සං තාව දසසංඛ්‍යා දසගුණිතං වෙදිතබ්බං" යි පදසාධනී ටීකාවෙහිද-

"එතාසු සංඛ්‍යාසු කමං සතාදි ලක්ඛපරියන්තානං දසගුණං දසහි ගුණිතං භවති" යි නිඝණ්ඩු ටීකාවෙහිද කියන ලද්දේය.

රූපසිද්ධි ටීකාවෙහි-"තාසං සංඛ්‍යානං යාව කොටිපරියන්තානං ගණනමත්ථි තාව තං දසගුණිත මෙව කාතබ්බං"—යන්නෙන් කොටිය දක්වා දශගුණිත කටයුතුබව කියන ලදී *

තවද-"එකං, දස, සතං, සහස්සං, නහුතං, ලක්ඛං" යනාදි පිළිවෙළෙහි "නහුතං" යනු පඤ්චමස්ථානයෙහිද ද්වාදශමස්ථානයෙහි ඇත්තේය-පඤ්චමස්ථානයෙහි වූ නහුතං යනු දශදහසය—සමහර ආචාර්‍ය්‍යකෙනෙක් පඤ්චමස්ථානයෙහි "දසසහස්සං" යනුද ද්වාදශමස්ථානයෙහි පමණක් "නහුතං" යනු දක්වන ලදී—දශසහශ්‍රවංවී

---

* "සතසහස්සං දසගුණිතං දසසතසහස්සං, දසසතසහස්සං දසගුණිතං කොටි" යනක්‍රමයෙන් ගතහැකි බැවින් රූපසිද්ධි ටීකාවෙහි කියමනද යථොක්ත කියමන් වලට විරුද්ධ නොවේ.

(පචමස්ථානයවූ) "නහුත" ශබ්දයක් පෙළ අටුවා දෙක්හිම "චතුනහුතාධිකද්වියොජනසතසහස්සබහලා අයං මහාපඨවී."

> "ද්වෙ සතසහස්සානි චත්තාරි නහුතානිච,
> එත්තකං බහලත්තෙන සංඛාතායං වසුන්ධරා."

යනාදියෙහි දක්නා ලද හෙයින් පචමස්ථානයෙහිද "නහුතං" යන්නක් අවශ්‍යයෙන්ම විය යුතුය—එහි "චතු නහුත" යනුද—"චත්තාරි නහුතානි" යනුද සතලිස් දහසයි.

"අක්ඛොභිණී-බින්දු-අබ්බුදං-නිරබ්බුදං-අහහං-අබබං-අටටං-සොගන්ධිකං-උප්පලං-කුමුදං-පුණ්ඩරීකං-පදුමං-කථානං-මහාකථානං-අසංඛෙය්‍යං"-යන ගණන් පිළිවෙළ කච්චායන රූපසිද්ධි අභිධානප්පදීපිකා ආදියෙහි දක්වන ලද්දේය—ශබ්දනීතියෙහි මීට වෙනස් ලෙස—"අක්ඛොභිණී-බින්දු-අබ්බුදං-නිරබ්බුදං-අබබං-අටටං-අහහං-කුමුදං-සොගන්ධිකං-උප්පලං-පුණ්ඩරීකං-පදුමං-කථානං-මහාකථානං අසංඛෙය්‍යං"—යන පිළිවෙළත් දක්වන ලද්දේ පමණක් නොව ඒ පිළිවෙළ පෙළ අටුවා දෙකට සම බවද මෙසේ දක්වන ලදී—සංයුත් සඟියේ බ්‍රහ්මසංයුත්තකයෙහි—"සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ වීසති අබ්බුදා එවමෙකො නිරබ්බුදනිරයො" යනාදිය දක්වමින් විසි අබ්බුදයෙක් එක් නිරබ්බුදයක් බවද, විසි නිරබ්බුදයෙක් එක් අබබයක, විසි අබබයෙක් එක් අටටයෙක, අහහ, කුමුද, සොගන්ධික, උප්පල, පුණ්ඩරීක, පදුම, කථාන, මහාකථාන, අසංඛෙය්‍ය, යනුද මෙසේම බවද දක්වා අටුවාවෙහිද පෙළට අවිරුද්ධලෙස අර්ථ යන් ගන්නාලද බවද කියන ලදී—මෙසේ හෙයින් අභයවංසාචාර්ය මතයෙහි වූ ගණන් පිළිවෙළ හා, "අබ්බුදයෙහි පටන් අසංඛෙය්‍ය දක්වා වීසතිගුණිත කටයුත්තේය" යන කියමන පෙළ අටුවා දෙකට සම බැව් පෙනේ.

තවද රත්නකොෂාදියෙහි

> "සතං සහස්සං අයුතං නියුතම්පයුතං තථා,
> කොටිරබ්බුද මිච්චෙවං කමං දසගුණුත්තරං."

යනාදිය දක්වමින් "නහුත" වෙනුවට "අයුත" කියාද "ලක්ඛ" නොහොත් "සතසහස්ස" වෙනුවට "නියුත" කියාද "දසසත සහස්ස" වෙනුවට "පයුත" කියාද කියන ලද්දේ පමණක් නොව "සතං සහස්සං" යනාදිය ක්‍රමයෙන් මතු මත්තෙහි දශගුණිත කටයුතු බවද කියන ලදී

එහි පිළිවෙළ පදසාධනී ටීකාවෙහි දක්වන්නේ මෙසේය.

“දස සංඛ්‍යා දසගුණං සතං, සතං දසගුණං සහස්සං, සහස්සං
“දසගුණ මයුතං, අයුතං දසගුණං නියුතං, නියුතං දසගුණං
“පයුතං, පයුතං දසගුණං කොටි, කොටියා දසගුණුත්තරමබ්බුදං,
“අබ්බුදා පදුමං, පදුමං ඛබ්බං, ඛබ්බා මහාඛබ්බං, තතොපි මහා
“පදුමං තතොපි සංඛු, සංඛුතො සමුද්දො, තතො අනන්තො,
“අනන්තා මජ්ඣං, මජ්ඣා පරඩං, පරඩා අමතං, අමතා දසගු
“ණුත්තරං සරබ්‍යං, සංඛ්‍යා වීසතිමං ඨානං අසංඛෙය්‍යං”—යසුසී.

තවද සියයෙහි පටන් අසංඛෙය්‍යය දක්වා පැවති ගණන් ක්‍රමය ගැණ අභිධානප්පදීපිකා ටීකා කර්තෘගේ අදහස ඇහ වාද කථාවන්ද දක්වා තිබෙන ක්‍රමයක් නම්.

“එතාසු සංඛ්‍යාසු කමෙන සතාදි ලක්ඛපරියන්තං දසහි දසහි
“ගුණිතං භවති, කොට්‍යාදිකං අසංඛෙය්‍යපරියන්තං සතලක්ඛෙහි
“සතලක්ඛෙහි ගුණිතං භවති, තස්මා එකා ලෙඛා ද්විසුඤ්ඤසහිතා
“සතං භවති, තථා තිසුඤ්ඤසහිතා සහස්සං, චතුසුඤ්ඤසහිතා
“නහුතං, පඤ්චසුඤ්ඤසහිතා එකා ලෙඛා ලක්ඛං භවති, එකා පන
“ලෙඛා සත්තසුඤ්ඤසහිතා කොටි, තථා චුද්දසසුඤ්ඤසහිතා ප
“කොටි, ඉමිනා නයෙන යාවාසංඛෙය්‍යං නෙතබ්බං—අයමෙකච්චාන
“මාචරියානං මති—අථවා සතාදයො අසංඛෙය්‍යපරියන්තා සබ්බෙපි
“දස ගුණිතා කාතබ්බා—අයං කච්චායනස්ස මති—තෙන හි “යාව ත
“දුත්තරි දස ගුණිතාව” ඉති සුත්ත මාහ—අථවා සතාදයො ලක්ඛ
“න්තා දස දස ගුණිතා, තෙන එකා ලෙඛා ද්විබින්දුසහිතා සතං
“භවති, තථා චතු පඤ්ච බින්දු සහිතා සහස්සාදිකං භවති, එකා ලෙඛා
“පන චාදසබින්දුසහිතා කොටි, තථා එකූනවීසති බින්දුසහිතා
“පකොටිත්, යාවාසංඛෙය්‍යා එකෙකස්මිං සත්ත බින්දූනි කත්වා
“ගණනා කාතබ්බා, තස්මා අසංඛෙය්‍ය ගණනාවිසෙසෙ පඤ්චත්තා
“ලීසාධිකානි සතබින්දූ භවන්ති—අය මම්හාකං මති—අමරකොසෙ
“පන *සතත්‍ය සහස්සාදි කමා දසගුණොත්තර මිත්‍යුත්තං—තස්ස
“ත්ථො, දසසංඛ්‍යා පන්තී ත්‍යුක්තෙ තතො ආරබ්භ දසගුණොත්තරං
“සතසහස්සාදිකං කමා විඤ්ඤෙය්‍යං—තං යථා—දසසංඛ්‍යාය දසගු
“ණොත්තරං සතං, සතා දසගුණොත්තරං සහස්සං, සහස්සා දස
“ගුණොත්තරං අයුතං, අයුතා දසගුණොත්තරං ලක්ඛං, ලක්ඛා දස
“ගුණොත්තරං පයුතං, පයුතා දසගුණොත්තරං කොටි, කොටියා

---

* සමහර පොත්වල “සතසහස්සාදිකමාරබ්භ දසගුණොත්තරමිත්‍යුත්තං.”—සියාය.

“අබ්බුදං, අබ්බුද පදුමං, පදුමා ඛබ්බා, ඛබ්බා මහාඛබ්බා,
“තතොපි මහාපදුමං, තතොපි සංඛු, සංඛුතොපි සමුද්දො, තතො
“අනන්තං, අනන්තා මජ්ඣං, මජ්ඣා පරඩ්ඪං, පරඩ්ඪා අමතං,
“අමතා දසගුණොත්තරං සංඛ්‍යං, සංඛ්‍යච වීසතිමං ඨානං; අසං
“ඛෙය්‍ය මිතො පරමිති සබ්බපාරියදත්තා හි බ්‍යාකරණස්ස සඞ්ඛෙප
“මප්පත්තා වාද දස්සිතා”—යනුයි.

තවත් වාදයක් සූත්‍රනිද්දේශයෙහි මෙසේ දක්වන ලදී.

“අඤ්ඤෙ ආචරියා පන සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ වීසතිඛාරිකො
“කොසලානං තිලවාහො තතො පුරිසො වස්සසතස්ස වස්සසහ
“ස්සස්ස අච්චයෙන එකමෙකං තිලං උද්ධරෙය්‍ය ඛිප්පතරං ඛො භික්ඛ
“වෙ වීසතිඛාරිකො කොසලානං තිලවාහො ඉමිනා උපක්ක
“මෙන පරික්ඛයං පරියාදානං ගච්ඡෙය්‍ය නත්වෙව එකො අබ්බුදො
“නිරයො සෙය්‍යථාපි භික්ඛු වීසති අබ්බුදනිරයා එවමෙකො නිර
“බ්බුදනිරයොති එවමාදි එකාදසඞ්ගුත්තරියෙ අංගුත්තරසුත්තං ආහරි
“ත්වා දසාදීනං යාව අසංඛෙය්‍යපරියන්තානං තාසං සංඛ්‍යානං දසගු
“ණිතං පඩිතෙහි කාතබ්බං, නච කෙවලං සතාදීනං දසසත සහස්ස
“පරියන්තානං තාසං සංඛ්‍යානං දසගුණිතං කාතබ්බං, තතො
“කොටිපභුතීනං බින්දුපරියන්තානං තාසං සංඛ්‍යානං සතලක්ඛ
“ගුණිතඤ්ච පඩිතෙහි කාතබ්බං, තතො අබ්බුද පභුතීනං අසංඛෙ
“ය්‍යපරියන්තානං තාසං සංඛ්‍යානං වීසත්තිලවාහෙහි පඩිතෙහි
“කාතබ්බන්ති වදන්ති.” යනුයි.

Figures from 10 & *Asankheyya*.

දශයෙහි පටන් අසංඛෙය්‍ය දක්වා ඉලක්කම් ක්‍රමයනම්

10 දහයයි
100 සියයයි
100,0 දහයි
1000,0 දශදහයි (නොහොත්) නහුතයයි.
10000,0 ලක්ෂයයි.
100,00000 කෝටියයි.
10000000,0000000 ප්‍රකොටියයි.
10000000,0000000,0000000 කෝටිප්‍රකොටියයි.
10000000,0000000,0000000,0000000 නහුතයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000 නින්නාහුතයයි.

10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000	අක්ෂෝහිණීයයි*
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000	බින්දුවයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000	අබ්බුදයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000	නිරබ්බුදයයි
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000	අහහයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000	අබබයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,00000000,0000000,0000000;0000000,0000000	අටටයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000.0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000	සොගන්ධිකයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, ,0000000,0000000,0000000	උප්පලයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000	කුමුදයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000	පුණ්ඩරීකයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000	පදුමයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,	කථානයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000.0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000	මහාකථානයයි.
10000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000,0000000,0000000, 0000000,0000000,0000000	අසංඛෙය්‍යයයි.

---

* "අක්ඛෝභිණී" යන නාමය බුරුම් රටේ සෑම පොත්වලම "අක්ඛෝභිණී" කියා—නිඝණ්ඩුටීකාවෙහිද "ඛොභෙතු මසක්කුණෙය්‍යතාය අක්ඛොභිණී" යි විග්‍රහකරණ ලදී.

මෙහි පිළිවෙළ නම්.

දහයට රේඛාවක් සහිත		බිඳු	1	නිරබ්බුදයට	,,	බිඳු	63
සියයට	,,	බිඳු	2	අහහයට	,,	බිඳු	70
දහසට	,,	බිඳු	3	අබබයට	,,	බිඳු	77
දශදහසට	,,	බිඳු	4	අටටයට	,,	බිඳු	84
ලක්ෂයට	,,	බිඳු	5	සොගන්ධිකයට	,,	බිඳු	91
කෝටියට	,,	බිඳු	7	උප්පලයට	,,	බිඳු	98
ප්‍රකෝටියට	,,	බිඳු	14	කුමුදයට	,,	බිඳු	105
කොටිප්‍රකෝටියට	,,	බිඳු	21	පුණ්ඩරීකයට	,,	බිඳු	112
නහුතයට	,,	බිඳු	28	පදුමයට	,,	බිඳු	119
නින්නහුතයට	,,	බිඳු	35	කථානයට	,,	බිඳු	126
අක්ෂෝහිණීයට	,,	බිඳු	42	මහාකථානයට	,,	බිඳු	133
බිඳුවට	,,	බිඳු	49	අසංඛෙය්‍යයට	,,	බිඳු	140
අබ්බුදයට	,,	බිඳු	56				

"දසාදි යාව කොට්‍යන්තා සුඤ්ඤෙකෙකංව වඩ්ඪයෙ,
අවසෙසෙසු සබ්බෙ සත්ත සත්තෙව වඩ්ඪරෙ.
සත්ත සුඤ්ඤ භවෙ කොටි උත්තර් සත්ත බො ගුණෙ,
චත්තාලීස සතං සුඤ්ඤ අසංඛෙය්‍යානි වුච්චති."

මේ දක්වනු ලැබූ ක්‍රමයට අක්ෂෝහිණීයක් නම් නින්නහුත සියක් ලක්ෂයක්ය සමහර ආචාය්‍ය්‍යවරයෝ මෙසේද කියත්—ඒ නම්,

හස්තීන් දහසක්ද ඒ එක එක හස්තියාට රථ සියය සියයද ඒ එක එක රථයට අශ්වයන් සියය සියයද ඒ එක එක අශ්වයාට මනුෂ්‍යයන් සියය සියයද ඒ එක එක මනුෂ්‍යයාට නාටකවන් සියය සියයද ඒ එක එක නාටකවට ස්ත්‍රීන් සියය සියයද වූ කල මේ ගණන අක්ෂෝහිණීයයිද කියත්—

එහෙයින් කීහ.

"නාව නාගසහස්සානි නාගෙ නාගෙ සතං රථා,
රථෙ රථෙ සතං අස්සා අස්සෙ අස්සෙ සතං නරා,
නරෙ නරෙ සතං කඤ්ඤා එකෙකිස්සා සතිත්ථියො,
එසා අක්ඛොභිණී නාම *පුබ්බාචරියෙහි භාසිතා."

---

* සඞ්ඛ්‍යාසාරත්ථජාලිනියෙහි "මුනින්දෙන පකාසිතා" කියාය.

අක්ෂෞහිණිය ගැණ සමහර ආචාය්‍ර්‍යවරයෝ මෙසේද කියත්— ඒ නම්—හුණුදඬු සැට සැට ඇත්තාවූ මිටි සැටක් මාර්‍ගයෙහි දැමූ කල යම් පමණ සේනාවකින් ඒ හුණුදඬු මිටි සැට ධූලි කළ හැකිද ඒ සේනා ප්‍රමාණය අක්ෂෞහිණියක්‍යයි කියනු ලැබේ.

එහෙයින් කීහ.

“සඨිවෙළු කලාපෙසු පච්චෙකං සඨි වෙළුසු,
ධූලීකතෙසු සෙනාය යාති අක්ඛොහිණීවහා.”

තවද මෙහි දක්වනු ලැබූ ක්‍රමයට “අසංඛෙය්‍යයක්” නම් මහා කථාන සියත්ලක්ෂය නමුදු සත්තිස් ලක්ෂ දශ දහස්පනස්හත් යොදුන් වට සහ, දෙලොස්ලක්ෂ තිස්දහස් හාරසිය පනස්සොදුන් සර සද, අසූදෙදහසක් යොදුන් උසද ඇත්තාවූ චක්‍රවාටය සම්පූර්ණයෙන් පිරෙණ ලෙය තුන්අවුරුද්දක් මුළුල්ලෙහි නොකඩව වසින්නාවූ වෘෂ්ටියෙහි වැසිබිඳුගණන අසංඛෙය්‍යයයි කියනු ලැබේ—ගණන් පථය අතික්‍රාන්තහෙයින් එසේ කියන ලදී—එහෙයින් කීහ.

“*සකලා තීණි වස්සානි චක්කවාළාභිපූරයං,
පිඬව බින්දු වස්සව අසංඛෙය්‍යානි වුච්චති.”
අථවාපි චත්තාලීසං සතං සුඤ්ඤමපි වුච්චති,
අථවාපි ගණනපථං අතීතත්තා තථං මතං.”

වීසතිශබ්දය පටන් අසංඛෙය්‍ය ශබ්දය දක්වා පැවති සංඛ්‍යා ශබ්දයන්ගේ නිෂ්පත්තික්‍රමය.

“දසච දසච වීසං, වීසතිවං”—යනු විග්‍රහබැවින් දශයක්ද දශයක්ද විස්සක් නම් වේ-මෙසේ දස ශබ්ද දෙක දසච දසච යී චනවසම්ංස කොට චකාරප්‍රයෝගාදිය කළ කල්හි “දසදස” යී දස ශබ්දමය සිටි, එකල්හි “සරූපාන මෙකසෙසවසකිං” යන සූත්‍රයෙන් එකශෙෂ කොට නෙවත් දස ශබ්ද වෘම තාශී එක දස ශබ්දයක් කොට සමාසාන්තයා අලිඟුහෙයින් නම්වත් කොට ඔහුකෙරෙන් පරව යෙං විභක්ති තබා සොවිභක්ති පරකල්හි “ගණනෙ දසස්ස ද්වික තික “චතුක්ක පචක ඡක්ක සත්තක අට්ඨක නවකානං වී තිං චත්තාර “පඤ්ඤාස ඡ සත්තාසනවා යොසු යොනාචීසමාසං ඨි රිතුති”—යන

---

* කච්චායනභෙදටීකාවෙහි “සකලානි තිවස්සානි...බින්දුවබින්දුවස්සාව”—යනුයි.

සූත්‍රයෙන් දසශබ්දයාහට වී යනාදෙශද යොවිභත්තිහට ඊසං යනාදෙශද කළකල්හි වීසං කියා වේ ඔහු කෙරෙන් පරව "තිච" යන සූත්‍රයෙන් තිකාරාගම හා "වඤ්ජනෙ ච" යන සූත්‍රයෙන් නිග්ගහීත ලොප් කළ කල්හි "වීසති" කියා වේ.

පෙරසේම දස ශබ්ද තුනක් වනව සමාස කොට ඒකශෙෂ කොට දස ශබ්ද තුනෙහිම අප්‍රීවාවී ඒ තනි දසශබ්දයා කෙරෙන් පරව යොවිභත්ති තබා යොවිභත්ති පරකල්හි දස ශබ්දයා හට "ගණනෙ දසස්ස..." යනාදි සූත්‍රයෙන් ති යනාදෙශද යො හට ඊසං යනාදෙශද, ඒ ඒ සූත්‍රවලින් නිග්ගහීතාගමද පරස්වර ලොප්ද කළ කල්හි "තිංසං" කියා වේ—"තිච" යන සූත්‍රයෙන් අන්තයෙහි තිකාරාගමද, නිග්ගහීත ලොප්ද කළ කල්හි "තිංසති" කියා වේ—තිකාරාගම නොකොට ස්ත්‍රී ලිඟික ආ ප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "තිංසා" කියා වේ-දසව දසව දසව තිංසං-තිංසති, තිංසා වා-යනු විග්‍රහයි.

දසව දසව දසව දසව යි දස ශබ්ද සතරක් වනව සමාස හා ඒකශෙෂකොට දසශබ්ද සතරෙහිම අප්‍රීවාවී ඒ කෙවල දසශබ්දයා කෙරෙන් යොවිභත්ති තබා යො විභත්ති පරකල්හි දසශබ්දයා හට චත්තාර යනාදෙශද යො හට ඊසං යනාදෙශද පරනයනාදියද කළ කල්හි චත්තාරීසං කියාද—*තිකාරාගම හා නිග්ගහීත ලොප්ද කළ කල්හි චත්තාරීසති කියාද, ති කාරාගම නොකොට ස්ත්‍රීලිඟික ආප්‍රත්‍යය කළ කල්හි "චත්තාරීසා" කියාද රකාර යින්ට † ලකාරාදෙශ කළ කල්හි "චත්තාලීසං, චත්තාලීසති, චත්තාලීසා" කියා වේ.

දස ශබ්ද පසක් වනව සමාස කොට ඒකශෙෂ කිරීමෙන් පසු සිටි දසශබ්දයා කෙරෙන් යො විභත්ති කොට දස ශබ්දයාට "ගණනෙ" යනාදි සූත්‍රයෙන් පඤ්ඤ යනාදෙශද යො හට ආසං යනාදෙශද කොට පරනයනය කළ කල්හි "පඤ්ඤාසං" කියා වේ—ස්ත්‍රීලිඟික ආප්‍රත්‍යය හා නිග්ගහීත ලොපාදිය කළ කල්හි "පඤ්ඤාසා" කියා වේ—මෙහි අන්තයෙහි තිකාරාගමව සිද්ධ ශබ්දයක් පාළියෙහි නොදක්නාලද හෙයින් නොකියනලදී-"දසව දසව දසව දසව දසව පඤ්ඤාසං,-පඤ්ඤාසා වා"-යනු විග්‍රහයි.

---

* මෙහි තිකාරාගමයක් පොත්වල නොකියනලද නුමුත් "චත්තාලීසති" යනාදි උදාහරණ පෙනේ.

† රකාරයාහට බැවින් ළ කාර ආදෙශය යුතුව පේන නමුදු බොහෝ පුරාණ පොත්වල හා බුරුමපොත්වලද "චත්තාලීසං" යනුයි.

දස ශබ්ද සයක් වනව සමාස කිරීමෙන් එකශෙෂාදිය කොට යොවිභක්ති පරකල්හි දසශබ්දයාට *ස යනාදෙශ හා යො හට ඨි යනාදෙශද් විතතද කළ කල්හි "සඨි" කියා වේ-එකශෙෂ කිරීම හා දසශබ්දයටද යොවිභක්තියටද කාරණු ලබන අංදේශද මූලකී සූත්‍රදෙකින්ම බව දතයුතුයි. ඊ. ගුන වාක්‍යද මූලකී නයින් ක්‍රමයෙන් එක එක දස ශබ්දය වැඩි කිරීමෙන් යොදා ගත යුතුයි.

දස ශබ්ද සතක් වනව සමාස කොට එකශෙෂ කොට යො විභක්ති තබා දස ශබ්දයා හට සත්ත යනාදෙශද යො හට රි යනාදෙශද එසේම "ති" යනාදෙශද කළ කල්හි "සත්තරි, සත්තති" කියා වේ.

දස ශබ්ද අටක් වනව සමාස හා එකශෙෂාදිය කොට දස ශබ්දයා හට අස යනාදෙශද යො විභක්ති හට ඊති යනාදෙසද පර නයනාදියද කළ කල්හි "අසීති" යනු වේ.

දස ශබ්ද නවයක් වනව සමාසහා එකශෙෂාදිය කොට දස ශබ්ද නවයෙහිම අර්ථ වංවී එකශෙෂ කාරණු ලැබූ දසශබ්දයා හට නව යනාදෙශද යො හට උති යනාදෙශද පරනයනාදියද කළ කල්හි "නවුති" කියා වේ.

දසච දසච යනාදි වශයෙන් දස ශබ්ද දහයක් පෙරසේම වනව සමාස කොට එකශෙෂ කිරීමෙන් පසු දස ශබ්දයං කොරෙන් පරව යො විභක්ති කොට යො විභක්ති සහිතවූ දස ශබ්දයා හට "දස දසකං සතං දසකානං සතං සහස්සච යොම්හි" යන සූත්‍රයෙන් සත යනාදෙශ කොට සත යන ප්‍රකෘති පදයා කොරෙන් ප්‍රථම එක වචන සි විභක්ති කොට ඔහට අං යනාදෙශ පර නයනාදිය කළ කල්හි "සතං" කියා වේ.

සහස්සං යනාදි තන්හි දසච දසච යනාදි වශයෙන් දස ශබ්ද සියයක් තබා වනව සමාස කොට එකශෙශ කළ කල්හි යො විභක්ති කොට යො විභක්ති සහිතවූ දස ශබ්දයං හට "දසදසකං" යනාදී සූත්‍රයෙන් සහස්ස යනාදෙශ වේ. නැවත සහස්ස යන ප්‍රකෘති පදයා කොරෙන් පරව සි විභක්ති කොට සි විභක්ති හට අං යනාදෙශ හා පර නයනාදිය කළකල්හි "සහස්සං" කියා වේ.

"කොටි" යන තන්හි "සතසහස්ස" ශබ්ද සියයක් "සතසහස්සච සතසහස්සච" යනාදිවශයෙන් වනව සමාස කොට විභක්ති

---

* සමහර තැනෙක ඡ යනාදෙශද වේ-එකල "ඡඨී" කියා වේ.

ලොපාදිය හා එකශෙෂද කළායින් පසු "සඞ්ඛ්‍යානාමෙහි" යන සූත්‍රයෙන් "කොටි" යනාදෙශ කොට ඔහු කෙරෙන් පරව සිව්භක්ති තබා ලොප්කළ කල්හි "කොටි" කියා වේ.

මෙසේම කොටි සතසහස්ස ශබ්ද සිංයක් වනාව සමාස කොට විභක්ති ලොපාදිය හා එකශෙෂ කිරීමෙන් පසු "සඞ්ඛ්‍යානාමෙහි" යන සූත්‍රයෙන් පකොටි යනාදෙශ කළ කල්හි නාම්වත් සි ලොපාදිය කළ කල්හි "පකොටි" යනු සිඩයි—කොටිපපකොටි, නහුතං, නින්නහුතං, යනාදියද මෙසේම සුදුසු පරිද්දෙන් "සඞ්ඛ්‍යානාමෙහි" යන සූත්‍රයෙන් සිඩ කටයුතුයි—මෙසේහෙයින් ගණිනාමයෝ සමාසාන්තයෝයයි සිතිය හැකියි.

මේ වීසති යනාදි ශබ්දයන්ගේ නිෂ්පත්ති ක්‍රමය කච්චායන ශබ්දනීති යන ව්‍යාකරණවල දක්වන ලද්දේ නමුදු ඒ ලොකප්‍රසිඩවූ සංඥා ශබ්දයෝයයි මොග්ගල්ලායන පදසාධනී යනාදියෙහි නොකියන ලදී—එහෙයින් පදසාධනී ටීකාවෙහිද ඒනෑණ මෙසේ කියන ලදී.

☞ "කච්චායනෙ දසච දසචාති විග්ගය්හ චන්ද සමාසෙ දස
"දසාති වත්තබ්බෙ සරූපානං මෙකසෙසං කත්වා දස ඉති ඨිතෙ
"තතො යොම්හි දසසද්දස්ස වි ආදෙසං යොස්ස ර්සං ආදෙසච කත්වා
"වීස ඉති ඨිතෙ තතො තිකාරාගමං කත්වා වීසති ආදයොපි
"අනෙකායාසෙන නිප්ඵාදිතා තෙ පනිධ ලොකප්පසිද්ධා සඤ්ඤා
"සද්දා යෙවෙති න නිප්ඵාදියන්තෙ යථා කොටි ආදයො සඞ්ඛ්‍යානා
"මෙහි සඤ්ඤා සද්දා."

"සංඛ්‍යාශබ්දයන්ගේ ප්‍රභේද.

NUMERALS.

සංඛ්‍යා ශබ්දයෝ වනාහි තුන් ප්‍රකාරයක් වේ—ඒනම් සංඛෙය්‍යප්‍රධානය සංඛ්‍යාප්‍රධානය, උභය ප්‍රධානය කියාය—එහි එක ශබ්දය පටන් අෂ්ටාරස ශබ්දය දක්වා ඇති ශබ්දයෝ සංඛෙය්‍යප්‍රධානයෝය (ඒනම් ගණන් අර්ථය නොව ගණන්න් විශිෂ්ටවූ අර්ථය ප්‍රධාන කොට ඇති බවයි) එහි එක ශබ්දය එකවචනාන්තය විශබ්දදීනු බහුවචනාන්තයෝය-වීසති ශබ්දය පටන් නවුති ශබ්දය දක්වා ඇති ශබ්දයෝ තිස් තැනෙක සංඛ්‍යාප්‍රධානයෝය තිසිතැනෙක සංඛෙය්‍යප්‍රධානයෝය—(සංඛ්‍යාප්‍රධානය යනු ගණන් අර්ථය ප්‍රධාන කොට ඇති බවයි) ස්ත්‍රීලිඞ්ගික එකවචනාන්තයෝය.

එහෙයින් කීහ—අභිධානප්පදීපිකාවෙහි.

"අට්ඨාරසන්තා සංඛෙය්‍යෙ සංඛ්‍යා එකාදයො තිසු*
සංඛ්‍යානෙ තු ච සංඛෙය්‍යෙ එකත්තෙ වීසතාදයො."

සත ශබ්දය පටන් අසංඛෙය්‍ය ශබ්දය දක්වා ඇති ශබ්දයෝ උභය ප්‍රධානයෝය-"සතං, සතානි" යනාදි එකවචන බහුවචනාන්තයන් දක්නාලද හෙයිනැයි සූත්‍රනිර්දේශයෙහි කියන ලදී—කොටිත්‍රය හා අක්ඛොභිණී යන ශබ්දයන් හැර සෙසු ශබ්දයෝ නපුංසකලිඞ්ගිකයෝය—කොටිත්‍රය හා අක්ඛොභිණී ශබ්ද ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකයි—එහෙයින් කීහ—කච්චායන නිස්සයප්‍රකරණයෙහි.

"එක තති චතුසංඛ්‍යායො තිලිඞ්ගස්මිං තිධා සියුං,
ද්වාදයො සත්ත සෙසා ච තී සුලිඞ්ගෙසු එකධා.
වීසත්‍යාදී නවුත්‍යන්තා ඉත්ථිලිඞ්ගෙක වාචකා,
සතං යාව අසංඛෙය්‍ය නපුංසක මිතුච්චතෙ.
කොටිත්තය අක්ඛොභිණී ඉත්ථිලිඞ්ගව්වාචකා,
සංඛ්‍යාවිසෙසො වුත්තොයං යතිනා වරබුද්ධිනා."

ශබ්දනීතියෙහි හා මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාප්‍රදීපයෙහි මීට මඳක් වෙනස්ලෙස මෙසේ කියන ලදී.

"එකප්පභුතිතො යාව දසකායා පවත්තතී,
සා සංඛ්‍යාතාව සංඛෙය්‍යප්පධානාති ගරූ වදුං.
වීසතිතො යාව සතා යා සංඛ්‍යා තාව සා පන,
සංඛ්‍යාප්පධානා සංඛෙය්‍යප්පධානාති ච වණ්ණයුං.
අපිච—වීසතො යාව කොටීසා සංඛ්‍යා තාව සා බලු,
සංඛ්‍යාප්පධානා සංඛෙය්‍යප්පධානා ති ච නිද්දිසෙ"

"එකො බ්‍රාහ්මණො-අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා" යනාදියෙහි එක ශබ්දාදීහු සංඛෙය්‍යප්‍රධානයෝය—"වීසති භික්ඛවො" යනාදියෙහි වීසති ශබ්දාදීහු සංඛෙය්‍යප්‍රධානයෝය—"භික්ඛූනං වීසති" යනාදියෙහි සංඛ්‍යාප්‍රධානයි.

---

* තීසු ත්‍යනෙන න කෙවලං එකසද්දෙව තිලිඞ්ගො අථඛො අට්ඨාරසපරියන්තාපි, තෙන කත්ථචි තෙසං අලිඞ්ගතා වචනං ලිඞ්ගවිසෙසාභාවං සන්ධාය වුත්තං න පන සාමඤ්ඤලිඞ්ගාභාවන්ති දට්ඨබ්බං" යනු අභිධානප්පදීපිකා ටීකායි.

යම්තැනෙක්හි සංඛ්‍යාප්‍රධාන විනම් හෙවත් ගණන් අර්ථය ප්‍රධාන වූයේ විනම්) සංඛ්‍යා ශබ්දය තුල්‍යාධිකරණව යොදන ලදී—"ද්වෙ පුථුජ්ජනා-අට්ඨාරස බ්‍රාහ්මණා-දසහි චක්කවාළසහස්සෙහි දසසහස්ස භික්ඛූ" යනාදී වශයෙනි-සංඛ්‍යෙය්‍යප්‍රධාන විනම් භින්නාධිකරණව තත්පුරුෂ සමාසවශයෙන් යොදනලදී—"භික්ඛූනං සතං-භික්ඛු සතං"-යනාදී වශයෙනි.

නවද—"යෙසං ඛො විසාඛෙ දස පියානි දස තෙසං දුක්ඛානි, යෙසං නව පියානි නව තෙසං දුක්ඛානි, යෙසං අට්ඨ පියානි අට්ඨ තෙසං දුක්ඛානි......යෙසං පඤ්ච පියානි පඤ්ච තෙසං දුක්ඛානි" යනාදියෙහි දසශබ්දාදීහු සංඛ්‍යෙය්‍යප්‍රධානයෝය—"යෙසං ඛො විසාඛෙ සතං පියානි සතං තෙසං දුක්ඛානි......යෙසං අසීති පියානි අසීති තෙසං දුක්ඛානි" යනාදියෙහි සතශබ්දාදීහුද එසේමැයි.

"චත්තාරි සත සහස්සානි ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා,
දීපංකරං ලොකවිදුං පරිවාරෙන්ති සබ්බදා."

යන මෙහි "චත්තාරි සතසහස්සානි" යනු (භින්නලිඟවශයෙන්) "ඡළභිඤ්ඤා, මහිද්ධිකා," යන පද දෙක සමග සමානාධිකරණයි—මෙබඳුවූ තැන්වල සංඛ්‍යෙය්‍ය ප්‍රධානවූ දසශබ්දයහෙම නපුංසක ලිඟික වේ—නොහොත් ඡළභිඤ්ඤා මහිද්ධිකා යනු සාමය්‍යර්ථයෙහි ප්‍රථමායි—එසේ කල්හි "චත්තාරි සතසහස්සානි" යනු සංඛ්‍යාප්‍රධාන යයි දත යුතුයි—"තීණි සතසහස්සානි නාරියො සමලංකතා" යනාදියෙහිද මෙසේමැයි.

"නවුති කොටි සහස්සෙහි පරිවාරෙති මහාමුනි" යන මෙහිද "නවුතිකොටි සහස්සෙහි භික්ඛූහි" කියා සංඛ්‍යෙය්‍යප්‍රධාන වශයෙන් හෝ "භික්ඛූනං නවුති කොටි සහස්සෙහි" කියා සංඛ්‍යාප්‍රධානවශයෙන් හෝ අර්ථ ගතහැකියයි දතයුතුයි.

නවද—සංඛ්‍යා හෙවත් ගණන්, මිශ්‍ර සංඛ්‍යාය, ගුණිත සංඛ්‍යාය, සම්බන්ධසංඛ්‍යාය, සංකෙත සංඛ්‍යාය, අනෙක සංඛ්‍යායයි පස්ප්‍රකාර යත්ය—එහි "දස ච දස ච විසති-චතූහි අධිකා දස චුද්දස-අසීති දස එකො ච ඉන්දනාමං මහබලා" යන මේ ආදීවූ සංඛ්‍යාවෝ මිශ්‍රක සංඛ්‍යා නම් වෙත්—"සතස්ස ද්විකං ද්විසතං-සතස්ස තිකං තිසතං" යනාදීවූ අසංඛ්‍යෙය්‍යය දක්වා ඇති සංඛ්‍යාද—"අඩ්ඪතෙළසසතෙහි භික්ඛුසහස්සෙහි" යනාදියද ගුණිත සංඛ්‍යානම් වෙත්—"සතං හත්ථි සහස්සානි-සතං අස්සසහස්සානි-සතං අස්සතරීරථසහස්සානි-සතං කඤ්ඤා සහස්සානි-ආමුත්තමණි කුණ්ඩලා"-යනාදීවූ සංඛ්‍යාවෝ

සම්බන්ධසංඛ්‍යා නම් වෙත්—මේ තැන්වල අග තිබෙන්නාවූ සහස්ස ශබ්දය සමග මුල තිබෙන්නාවූ සතශබ්දය සම්බන්ධ කටයුතු හෙයිනි—"තිංසමෙ පුරිසනාවුත්‍යො සබ්බෙ එකෙක නිච්චිතා නහුතං ලක්ඛං—අඩ්ඪකාසියං"—යනා මේආදීවූ සංඛ්‍යාවෝ සංකෙත සංඛ්‍යානම් වෙත්—එහි "තිංස නාවුත්‍යො" යනු තිස්දහසය අනූ සියය යනාර්ථයි—එහි "සහස්ස-සත" ශබ්දයන් ලොප්කරණ ලදී—"අඩ්ඪකාසියං" යන මෙහි කාසි යනු දහස කියනු ලැබේ—"අඩ්ඪෙන කාසි අඩ්ඪකාසි, පඤ්චසතං, තං අග්ඝතීති අඩ්ඪකාසියං" යනු බැවින් අර්ධයකින් දහස අඩ්ඪකාසිනම් වේ, ඒනම් පන්සියයයි, එපමණ අගනේනුයි අඩ්ඪකාසිය නම් වේ—පන්සියයක් වටින්නාවූ යනාර්ථයි—"සහස්සරංසි, සතතෙජො කදුහං සතබලෙකං ශස්ස සොවණ්ණ සතරජිතො" මේ ආදියෙහි සංඛ්‍යාවො අනෙක සංඛ්‍යානම් වෙත්-නොයෙක් සියගණන් රස්මි, නොයෙක් සිය ගණන් තේජස් ඇති යනාර්ථයි.

එහෙයින් කීහ—සූත්‍රනිද්දේශයෙහි.

"මිස්සකගුණිත සම්බන්ධ සංකෙතානෙක භෙදතො,
සංඛ්‍යා පඤ්චවිධා ඤෙය්‍යා පාලියා ආගතාක්කමා.
චුද්දස-විසතා—අට්ඨ සත්සත සහස්සකං,
තිංසමෙ පුරිසනාවුත්‍යො සතතෙජොති ලක්ඛණං."

නිමි.

බුද්ධශබ්දාදිය මෙන් වරනැගිය යුතුයයි දක්වනුලැබූ ශබ්දයන්ගේ අර්ථප්‍රකාශක

අකාරාදිය.

VOCABULARY, OF WORDS OCCURRING IN THE WORK.

අකතඤ්ඤූ,	කෙලෙහි ගුණ නොදන්නා.
අක්ඛාතා,	කියන්නා
අක්ඛි,	ඇස
අක්ඛොභිණී,*	නින්නහුත සියක් ලක්ෂයක්.
අග්ගි අග්ගිනි	ගිනි.
අංගං,	අවයව.
අංගුලි,	ඇඟිලි.
අච්චි,	ගිනිදළුව.
අච්ඡ,	වලස්සු.
අච්ඡි,	ඇස.
අජා,	එළුදෙන.
අජ්ජුන,	කුඹුක්ගස.
අඤ්ජලි,	දෝත.
අඤ්ඤ,	අනික් [හෝ] අනිකෙක්.
අඤ්ඤතම අඤ්ඤතර	එක්තරා යනාදී.
අඤ්ඤා,	රහත් ඵලය.
අටටං,	අබබ සියක්ලක්ෂයක්.
අටවි,	මහාරණ්‍යය (මහාවනං)†
අට්ටො,	අටල්ල.
අට්ඨ,	8.
අට්ඨචත්තාරීස,	48.
අට්ඨචත්තාරීසති,	48.
අට්ඨචත්තාරීසා,	48.
අට්ඨචත්තාලීස,	48.
අට්ඨචත්තාලීසති,	48.
අට්ඨචත්තාලීසා,	48.
අට්ඨතිංස,	38.
අට්ඨතිංසති,	38.
අට්ඨතිංසා,	38.
අට්ඨනවුති,	98.
අට්ඨපඤ්ඤාස,	58.
අට්ඨපණ්ණාසා,	58.
අට්ඨවීසති,	28.
අට්ඨවීසා,	28.
අට්ඨසට්ඨි,	68.
අට්ඨසත්තති,	78.
අට්ඨසත්තරි,	78.
අට්ඨාදස,	18.
අට්ඨාරස,	18.
අට්ඨාසීති,	88.
අට්ඨි,	ඇට.
අණ්ඩ,	බීජය.
අණ්ඩජ,	පක්ෂියා.
අතිථි,	අමුත්තා.
අත්තා,	ආත්මය.
අත්ථඤ්ඤූ,	අර්ථ දන්නා.
අත්ථවිභාවී,	අර්ථප්‍රකාශ කරණසීලී
අත්ථී,	යාචකයා.
අද්ධා,	කාලය.
අධර,	යට.
අධිපති,	ප්‍රධානියා,

---

* බුරුමරටේ ආචාර්‍ය්‍යවරයෝ "අක්ඛෝභිනී" යයි ව්‍යවහාර කෙරෙත්.

† මේ ආකාරාදියෙහි ( ) මෙසේ ලකුණු දෙකකට අන්තර්ගත කොට දක්වන ලද වචන රූපසිද්ධිකාබව දතයුතුයි.

අභිභූ, ප්‍රධානියා. [අභිභවතීති අභිභූ] "තදා මං තපතෙජෙන සන්තත්තො තිදිවාභිභූ ධාරෙන්තො බ්‍රාහ්මණං වණ්ණං භික්ඛාය මං උපාගමි" යනු උදාහරණයි.

අනිල, වාතය

අනානා,? එනම් තැනැත්තී.

අපර, අනික්.

අබබං අහහ සියත්ලක්‍ෂයක්.

අබ්බුද, බිඳු සියත්ලක්‍ෂයක්.

අභිජ්ඣා, ලෝභය, පරසම්පත්තිං අභිමුඛං කත්වා ඣායති චින්තෙතීති අභිජ්ඣා යනු විග්‍රහයි.

අභිභූ,* සර්වඥයන්වහන්සේ, මැඩ පවත්වන්නා, අසංඥතල වාසීහු.

අමතං, නිර්වාණය.

අමු, මේ [නොහොත්] ඔය යනාර්ථයි.

අම්බ, අඹගස්.

අම්බා, මෑනියෝ

අම්බු, ජලය.

අම්බුජ, පියුම්.

අම්මා, මෑනියෝ.

අම්හ, තාමන්.

අරඤ්ඤං, වනය.

අරහන්තා, රහත්හු.

අරි, සතුරා.

අලම්බුසා, එනම් දිව්‍ය ස්ත්‍රී. (එකා අච්ඡරා)

අලාත, ගිනිපෙනෙලි (උක්කා.)

අවන්ති, එනම් ජනපදය.

අවි, එළදෙන

---

* "තථාගතො භික්ඛවෙ අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථු දසො වසවත්ති" යනාදි තන්හි සර්වඥයන්වහන්සේය "අභිභුං අභිභූතො මඤ්ඤති" යනාදි මූලපරියාය සූත්‍රාදියෙහි අසංඥතල වැස්සෝය.

කුමක්හෙයින් අසංඥතල වාසීහු අභිභූයයි කියනු ලැබෙත්ද යත්–"චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධෙ අභිභවීති අභිභූ" යනු බැවින් සතර අරූපී ස්කන්ධයන් මැඩ පැවැත්වූ හෙයිනි–ඔහු චේතනාවක් නැත්තෙක් හෙයින් අභිභවන ක්‍රියාවක් නැත්තේ නමුදු අසංඥතලෝත්පත්තියට ප්‍රථම ධ්‍යානලාභිකාලයෙහි පඤ්චමධ්‍යානය සංඥා විරාගවශයෙන් වඩා සතර අරූපී ස්කන්ධයන් අසංඥතලයෙහි අප්‍රවෘත්ති කිරීමෙන් මැඩපවත්වන්ට පටන් ගත්තේය—ඒ අභිභවන කෘත්‍යය දූන් සිද්ධහෙයින් "චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධෙ අභිභවීති අභිභූ" යි අතීතකාල වශයෙන් විග්‍රහ කරණලදි–නොහොත් නිශ්චේතන බැවින් අභිභවන ව්‍යාපාරයක් නැත්තේ නමුදු පූර්වයෙහි සචේතනකාලයෙහි ව්‍යාපාර සහිත බැවින්, නිශ්චේතන වූවාහටද, සචේතනයාහට මෙන් උපචාර වශයෙන් ව්‍යාපාර සහිතබව කීම යෙදේමය–ලොකයෙහි හා ශාසනයෙහිද සචේතනයාගේ මෙන් නිශ්චේතනයාගේ උපචාර වශයෙන් සව්‍යාපාරත්වය කීම දක්නේමය—ඒනම්, "රොදනෙත දූරකෙ දිසවා, උබ්බියා විපුලා දුමා සයමෙවො නමිත්වාන උපගච්ඡන්ති දූරකෙ" යනාදියෙහිය—"අගාරිනො දුනි දුමා භද නෙත ඵලෙසිනො ඡදනං විප්පහාය" යනුද, "ඵලං තොසෙති කස්සකං" යනුද කල්පනා කටයුතුයි.

අසංඛෙය්‍ය. මහා කල්ප සියක් ලක්ෂය.

අසන, පියාගස්.

අශනි, විදුලිය, හෙනය, වජ්‍රායුධය

අසි, කඩුව.

අසීති, 80.

අසුර, දේව ශත්‍රු.

අස්ස, අශ්වයා

අස්සු, කඳුළු.

අහි, නාගයා.

අහහං, නිරබ්බුද සියක් ලක්ෂය.

ආකති, ආකෘතිය.

ආගම, පිටකත්‍රධර්මය (පරියත්ති ධම්මො.)

ආතුමං, ආත්මය.*

ආදි, සීමා, ප්‍රාකාර, සමීප, අවයව
["ආදි සීමා පකාරෙසු
සමීපෙ වයවෙ මතො."]

†ආයුධ, ආයුධය.

ආරම්මණ, අරමුණ.

ආලි, නියර, යෙහෙළි, (කැලං)

ආලොක, එළිය.

‡ආසව, කාමාදි ආශ්‍රව, උපද්‍රව, සුරා, (අවිජ්ජාදිකො කිලෙසො.)

---

* "සුඛදුක්ඛං අදති ඛාදතීති ආතුමා—අද භක්ඛනෙති ධාතුතො" "ඛාදීහි මණ් අදතො ච මස්ස මතො වා" ති සුත්තෙන මණ්පච්චයෙ ච" "අදයස්සාමණ්පරෙ දස්ස දත්තමුකාරාගමො මජ්ඣවාති" මිනා මණ්පච්චයෙ පරෙ අදධාතුස්ස සරස්ස දීඝෙ ච දස්ස තකාරත්තෙන ච මජ්ඣ උකාරාගමෙ ච කතෙ ආතුමාති සිජ්ඣති" යනු එකාක්ෂරකොෂ ටීකායි.

† "අභිමුඛො හුත්වා යුජ්ඣන්තීති ආයුධං" යනු විග්‍රහයි—ආ පූර්වවූ "යුධ සම්පහාරෙ" යන ධාතුයි.

‡ "නාහං චුන්ද දිට්ඨධම්මිකානංයෙව ආසවානං සංවරාය ධම්මං දෙසෙමි" යනාදියෙහි ක්ලේශයෝය—"දිට්ඨධම්මිකානං ආසවානං සංවරාය සම්පරායිකානං ආසවානං පටිඝාතාය" යනාදියෙහි උපද්‍රවයෝය—"පුප්ඵාසවො, මධ්වාසවො, ගුළාසවො" යනාදියෙහි සුරාය— "ආසවන්තීති ආසවා-චක්ඛුතොපි—පෙ—මනතොපි සවන්ති පවත්තන්තීති වුත්තං හොති-ධම්මතො යාව ගොත්‍රභූ ඔකාසතො යාව භවග්ගං සවන්තීති වා ආසවා--චිරපාරිවාසියට්ඨෙන මදිරාදයො ආසවා වියාතිපි ආසවා-ආයතිං වා සංසාරදුක්ඛං සවන්ති පසවන්තීති පි ආසවා" යනු ආසව ශබ්දයාගේ විග්‍රහයි —තවද "තයො මෙ ආවුසො ආසවා කාමාසවො භවාසවො අවිජ්ජාසවො" යි සංගීතිසූත්‍රයෙහි ආසව තුනක්ද, දිට්ඨාසවයත් සමග අභිධර්මයෙහි ආසව සතරක්ද, "අත්ථි භික්ඛවෙ ආසවා නිරයගමනීයා අත්ථි ආසවා තිරච්ඡානයොනිගමනීයා අත්ථි ආසවා පෙත්තිවිසය ගමනීයා අත්ථි ආසවා මනුස්සලොක ගමනීයා අත්ථි ආසවා දෙවලොකගමනීයා" යි නිබ්බෙධික විනයෙහි ආසව පහක්ද—ඡක්ක නිපාතයෙහි "අත්ථි ආසවාසංවරා පහාතබ්බා-අත්ථි-පටිසෙවනා පහාතබ්බා-අධිවාසනා පහාතබ්බා-පරිවජ්ජනා පහාතබ්බා-විනොදනා පහාතබ්බා-භාවනා පහාතබ්බා"-යි ආසව හයක්ද-සබ්බාසවසූත්‍රයෙහි "දස්සනා පහාතබ්බා" යන්නත් සමග ආසව හතක් කියන ලදී.

ආසා, තෘෂ්ණාව.

ඉච්ඡා, කැමැත්ත.

ඉතර, අනික්.

ඉද්ධි, ඍද්ධිය.

ඉන්ද, ශක්‍රයා.

ඉන්ද්‍රියං, චක්ෂුරාදි ඉන්ද්‍රිය.

ඉම, මේ යනාර්ථයි.

ඉසි, ඍෂිහු.

ඉස්සා, ඊර්ෂ්‍යාවන්තයා.

ඊසා, නඟුලිස.

ඊහා, උත්සාහය.

උජු, උක්.

උට්ඨාතා, නැගිටින්නා.

උත්තර, ශ්‍රේෂ්ඨ, දිග්දෙශකාලාදි විභාග, පශ්චිමාර්ථ, මතු භාග.

උදකං, ජලය.

උදානං, ප්‍රීති වාක්‍ය. (සෞමනස්‍ය වචනං.)

උදධි, සාගරය.

උප්පලං, එනම් ගණන.

උප්පාදෙතා, [සමත්] උපදවන්නා.

උරං, ලැය.

උරග, සර්පයා.

උරුබිනි, මහත්ධෛර්‍ය [හෝ] ධෛර්‍යවන්තයා.

උභ
උභය } 2.

ඌනා, උකුනා.

එක, 1, සංඛ්‍යාදිය.
["සෙට්ඨාසහාය සංඛ්‍යාඤ්ඤ, තුල්‍ය සෙවකො තිලිඞ්ගිකො."]

එකචත්තාරීසති, 41.

එකචත්තාරීසං, 41.

එකචත්තාලීසති, 41.

එකචත්තාලීසා, 4

එකතිංස
එකතිංසං } 31.
එකතිංසා

එකනවුති, 91.

එකවීසං
එකවීසති } 21.
එකවීසා

එකසට්ඨි 61.

එකසත්තති, 71.

එකසත්තරි, 71.

එකාදස, 11.

එකාසීති, 81.

එකූනතිංස
එකූනතිංසති } 29.
එකූනතිංසා

එකූනචත්තාරීස,
එකූනචත්තාරීසං,
එකූනචත්තාරීසති,
එකූනචත්තාරීසා, } 39.
එකූනචත්තාලීස,
එකූනචත්තාලීසං,
එකූනචත්තාලීසති,
එකූනචත්තාලීසා,

එකූනනවුති, 91.

එකූනපඤ්ඤාස,
එකූනපඤ්ඤාසං } 49.
එකූනපඤ්ඤාසා

එකූනවීසති, 19.

එකූනසට්ඨි, 59.

එකූනසතං, 99.

එකූනසත්තති, 69.

එකූනාසීති, 79.

එජා, තෘෂ්ණාව.

එත, මේ යනාර්ථ.

එලා, එන්සාල්.

ඔක්කමිතා, ඉත්මවන්නා.

ඔඝ, ජලප්‍රවාහය, සමූහය, කාමොඝාදිය.

ඔජං, ඕජස.
ඔට්ඨො, ඔටුවා, තොල.
ඔධි; කොටස, සීමාව.
*ඔරොධො, අන්තඃ පුරය.
ඔසධී, ඵලපාකාවසානයෙහි
මියන ගස්, ඖෂධවිශෙෂ.
කච්ඡු, කස්, කැසීම.
†කඤ්ඤා, කන්‍යාස්ත්‍රී.
කණ්ඩු, කඩුරිය.
‡කණෙරු, ඇතින්න.
කතඤ්ඤූ, කෙලෙහිගුණ
[දන්නා.
කතම { කවරක් හෝ කව
කතර { රෙක් යනාදී.
කතවා, කරණලද්දක් ඇත්තා.
කත්තා, කර්‍තෘ (හෝ) කරන්නා.
කථා, කථාව.
කථානං, පද්ම සියක්ලක්‍ෂය.
කදලි, කෙසෙල්.
කන්තා, ස්ත්‍රී.
කන්ති; සෝභාව, දීප්තිය.
කපි, වඳුරා.
කරජ, කරඳ.
කරණං, කිරීම,
කරී; අත්ඇත්තා, හස්තියා.
කරුණා, කුළුණුගුණ.
කලා,§ කොටස, කලාශාස්ත්‍ර.
කලායො, කඩල.
කලි, පාපය.
කවි, පණ්ඩිතයා.
කසිමා, සීඇත්තා.
කාකී, කවුඩුදෙනුව.
කාම, පඤ්චකාමය.
කාමී, කාමඇත්තා.

---

* "රුක්ඛෙ අධිවත්ථා දෙවතා ථෙරස්ස කුද්ධා පඨමං මෙව මතං පලොභෙත්වා ඉතො තෙ සත්ත දිවසම්හි එකො උපට්ඨාකො රාජා මරිස්සතීති සුපිනෙ ආරොචෙසි ථෙරො තං කථං සුත්වා රාජොරොධානං ආචික්ඛි තා එකප්පහාරෙනෙව මහාවිරවං විරවිංසූති-එත්ථ රාජොරොධානන්ති වත්වා තාති වුත්තත්තා ඔරොධසද්දො ඉත්ථිලිඞ්ගො තී චෙ ?—තත්ථ එත්ථ පන ඔරොධසද්දෙන ඉත්ථිපදත්ථස්ස කථනතො, ඉත්ථිපදත්ථං සන්ධාය තාති වුත්තත්තා තා ඉත්ථියොති අයමෙවත්ථො" යනු ශබ්ද නීතියි.

† "කො බ්‍රහ්මත්තානිලක්කෙසු සීරප්පුමෙසු භූමියං" යි එකක්ඛරකොශයෙහි කී බැවින් "කඤ්ඤා" යන වචනයෙහි කයන්න පුරුෂයාකෙරෙහි වැටේ-එහෙයින් "කං (පුරිසං) ඤෙති තොසෙතීති කඤ්ඤා" යනු විග්‍රහයි-ක ශබ්දය උපපද කොට ඇති ඤප තොසනෙ යන ධාතුවෙන් "ක්වි" ප්‍රත්‍යයව සිඬයි-"යොබ්බනභාවෙ ඨිතත්තා කනති දිප්පති විරොචතීති කඤ්ඤා-කනීයති (කාමීයති අභිපත්ථීයති) පුරිසෙහීති කඤ්ඤා "මෙසේද විග්‍රහ කටයුතුයි—කන දිත්ති ගති කන්තීසු යන ධාතුවෙන් පරව වජාදි සූත්‍රයෙන් "ණ්" ප්‍රත්‍යයව සිඬයි.

‡ කරෙණු කියාද ව්‍යවහාරයි.

§ දහසයෙන් කොටසටද "කලං"යනු ව්‍යවහාරයි-"අංසෙ සිප්ප කලා කාලෙ. භාගෙ චන්දස්ස සොළසෙ" යනු නිඝණ්ඩුයි.

කාසු, වල.
*කිං, කිමෙක් [හෝ] කුමක් යනාර්ථයි.
කිංසුක, කැල
කිත්ති, කීර්තිය. (ගුණඝොෂො)
†කිනනර, කිඳුරෙ.
කිනනරී, කින්නරඟනාව.
කිමි, පණුවො.
කීළා, සෙල්ලම.
කුක්කුටී. කිකිළි..
කුච්ඡි, බඩ.
කුට්ඨී, කුෂ්ඨඇත්තා.
කුන්ද, වැකොඳ. (බකකුන්ද)
කුබ්බං, කරන්නේ.
කුමාරී, කුමාරිකාව.
කුමුදං, උපපල සියක්ලක්ෂය.
කුලං, වංශය. (ඛත්තියකුලාදි)
කුලජෙට්ඨො, කොල්ලූ.
කුලවං, කුලවන්තයා.
කුසලී, කුසල පින්ඇත්තා.
‡කුසා, නාස්ලනුව.
කුසාවතී, එනම්නුවර.
කූල, ඉවුර.
කෙතු, ධජය.
කෙතුමං, ධජඇත්තා.
§කෙසී, ධජය.
කෙළි, ක්‍රීඩාව.
කොච, කොස්වාලිහිණි.
¶කොටි; කෙළවර, ලක්ෂසියය.
කොටිප්පකොටි, කෝටි සියක් ලක්ෂය.
කොධ, ක්‍රොධය (මනොප [දොසො.)
ඛනිතා, කණින්නා.
ඛත්තියා, ක්ෂත්‍රිය ස්ත්‍රී.
ඛත්තියො, ක්ෂත්‍රියයා.
ඛදිරො, කිහිරිගස.
ඛන්තා, ඉවසන්නා.
ඛන්ති, ක්ෂාන්තිය.
ඛමා, ක්ෂමාව.
ඛාණු, කාණු.
ඛාණුමා, කාණුඇත්තේ.
ඛිඩ්ඩා, ක්‍රීඩාව.
ගඞ්ගා, ගඟ [හෝ] එනම් ගඟාව.
ගච්ඡන්ත, යන්නා.
ගච්ඡො, කුඩා ගස.
ගජ්ජිතා, ගර්ජනා කරන්නා.
ගණවං, සමූහඇත්තා.
ගණී, සමූහ ඇත්තා.
ගණ්ඩි, ගැටය.
ගති, යාම, ගතිය. (ගමනං, දුග්ගති ආදිකා ච)
ගතිමා, ගමන් ඇත්තා.

---

* "පුච්ඡාය. ගරහායඤ්චානියමෙ කිං තිලිඞ්ගිකං."

† "කිනනර" යන්නෙහි කිං යනු සදෘශාර්ථයෙහිය—එහෙයින් ඒකක්ඛරකොශ යෙහිද "ජලජෙ සදිසෙ තු කිං" යනු කීහ—එබැවින් "නරෙන සදිසො කිනනරො" යනු විග්‍රහයි.

‡ "කුසා තු නාසාරජ්ජුම්හි" යනු නිඝණ්ඩුයි.

§ "කෙසීති එකො අස්ස සාරථි" යනු රූපසිද්ධිටීකායි.

¶ "කොණෙ සංඛ්‍යා විසෙසස්මිං උක්කංසෙ කොටි නාරියං" යනුද නිඝණ්ඩුයි.

ගද්‍රභො, කොටළුවා.
ගන්තා, යන්නා.
ගන්ධබ්බ, දිව්‍යගාන්ධර්වයො.
ගන්ධබ්බී, දිව්‍යගාන්ධර්වස්ත්‍රී.
*ගරු, ආචාර්‍ය්‍යාදීහු.
ගහට්ඨො, ගෘහස්ථයා, ගෙවත් ගෘහබන්ධනයෙන් නොබැඳුනු අය,
ගහපති, ගෘහයෙහි ප්‍රධානියා [හෝ] ස්වාමියා.
ගාථා, ගාථාව.
ගාම, ගම.
ගාමණි, ගම්මුදලියා.
ගිනි, වහනිය.
ගිරි, පර්වතය.
ගීවා, ග්‍රීවය.
ගුණවන්තු, ගුණවත් අය.
ගුහා, ගල්ලෙන. (පබ්බතගුහා)
ගෙධො, ගිජු අය.
ගෙහො, ගෘහය.
ගො, ගවයා.
ගොණො, ගවයා.
†ගොත්‍රභු, ආර්‍ය්‍යමාර්ගය උපදවන සිතයෝ එනම් ඥාණය.
‡ගොත්‍රභු, විදර්ශනාසිතින් යුත් තැනැත්තා, කාසාවකණ්ඨක ශ්‍රමණ.
ගොධා, ගොයා.
ගොධුමො, තිරිඟු.
ඝටා, සමූහය.
ඝටී, කලය.
ඝානං, නාසය.
ඝොස, ශබ්දය.
චක්ඛී; චක්‍ෂුඇත්තේ.
චක්ඛු, ඇස.
චක්ඛුමා, ඇස්ඇත්තා.
චතු, 4

---

* "පුබ්බෙ ආචරියා දිම්හි ගරු මාතු පිතුස්වපි, ගරු තීසු මහන්තෙ ච දුජ්ජරාලහු කෙසු ච" යනු බැවින් හා–"ගරූති මාතාපිතාදයො ගාරවයුත්තා පුග්ගලා" යනු බැවින්ද–ගරු යනු මාතෘ පිතෘ ආදිවූ ගෞරව කටයුතු පුද්ගලයෝය—
තවද–"කෙචි පනාචරියා ඉධ ගරුසද්දො භාරියවාචකොති ගරුසද්දො ආචරියවා "චකොති ගුරුසද්දො ඊතොති වදන්ති–තනනගහෙතබ්බං, පාළිවිසයෙ හි සබ්බ "සම්පි යථාවුත්තත්ථානං වාචකතෙත ගරුසද්දොව ඉච්ඡිතබ්බො අකාරස්ස ආකාර "භාවෙ ගාරවන්ති සවුඩ්ඪිකස්ස තද්ධිතන්තපදස්ස දස්සනතො සක්කතභාසා "විසයෙ ගුරුසද්දො සෙව ඉච්ඡිතබ්බො උකාරස්ස වුඩ්ඪිභාවෙ ඔකාරට්ඨ තද්ධි "තන්ත පදස්ස දස්සනතො" යනු ශබ්දනීතියි.

† "ගොත්‍රභු ඉති පඤ්ඤත්තා රම්මණං වා මහග්ගතාරම්මණං වා ගොත්‍රභු චිත්තං–අපි ච ගොත්‍රභු ඉති නිබ්බානාරම්මණං මහග්ගතවීථියං පවත්තං ගොත්‍රභු ඤාණං වා—සංඛාරාරම්මණං වා ඵලසමාපත්තිවීථියං පවත්තං ගොත්‍රභුඤාණං" යනු සාධක වචනයි.

‡"ගොත්‍රභු ඉති සොතාපත්ති මග්ගස්ස අනන්තරපච්චයෙන සිඛාප්පත්තබලව විපස්සනාචිත්තෙන සමන්නාගතො පුග්ගලො–අපි ච ගොත්තමත්තානුභවමානො කාසාවකණ්ඨක සමණොපි ගොත්‍රභු" යනුද සාධකවචනයි.

චතුචත්තාරීසං,
චතුචත්තාරීස
චතුචත්තාරීසති
චතුචත්තාරීසං,
} 44.

චතුත්තිංසං,
චතුත්තිංස,
චතුත්තිංසති,
චතුත්තිංසා
} 34.

චතුද්දස, 14.

චතුනවුති, 94.

චතුපඤ්ඤාසං
චතුපඤ්ඤාස,
චතුපඤ්ඤාසා,
චතුපණ්ණාසං,
චතුපණ්ණාස,
චතුපණ්ණාසා,
} 54.

චතුරාසීති, 84.

චතුවීසති, 24.

චතුසට්ඨි, 64.

චතුසත්තති, 74.

චත්තාරීසං
චත්තාරීස,
චත්තාරීසති,
චත්තාරීසා,
චත්තාලීසං,
චත්තාලීස,
චත්තාලීසති,
චත්තාලීසා,
} 40

චන්දවත්, එනම් ස්ත්‍රී.

චමූ, සේනාව.

චම්පක, සපු.

චරං, හැසිරෙන්නා.

චාග, ත්‍යාගය,

චාගී, ත්‍යාගිවන්තයා.

චාරී, හැසිරෙණ සිලිගු.

*චිත්තසහභූ, රූපස්කන්ධය.

චිත්තානුපරිවත්තිනී, සිතට අනු ව පෙරළෙන සුළු.

චින්තා, සිතිවිලි. (චින්තන පඤ්ඤා)

චීවරං, සිවුර. (භික්ඛූනං නිවාසනාදි)

චුති, චුතවීම, ගිලිහීම.

†චුත්තාලීසති, 40.

චුද්දස, 14.

‡චුල්ලාසීති, 84.

චෙතං, සිත.

චේතනා, සිතිවිලැව.

චෙතා, උළුවඩුවා. (චිනොති රාසිං කරොතීති චෙතා, පාකාර චිනනකො පුග්ගලො, ඉට්ඨකවඩ්ඪකීති අත්ථො.)

†චොත්තාලීසති, 40.

ඡ, 6.

ඡ චත්තාරීසං,
ඡ චත්තාරීස,
ඡ චත්තාරීසති,
ඡ චත්තාරීසා,
ඡ චත්තාලීසං,
ඡ චත්තාලීස,
ඡ චත්තාලීසති,
ඡ චත්තාලීසා,
} 46

---

* "චිත්තෙන සහ භවතීති චිත්තසහභූ"—චිත්තය සමග වන්නේහුයි චිත්තසහභූ නම් වේ–ඒ කවරේද-රූපයයි.

† "චත්තාලීසායාදිවණ්ණස්ස ච" යන සූත්‍රයෙන් චත්තාලීසති ශබ්දයාගේ ආදි වර්ණයාහට චු යනාදේශ කළ කල්හි චුත්තාලීසති කියාද චො යනාදේශ කළ කල්හි "චොත්තාලීසති" කියාද වේ.

‡ "චතුරාසීතියා තු ලොපො චස්ස චු රස්ස ලො විත්ත ච" යන සූත්‍රයෙන් චතුරාසීති ශබ්දයාගේ තුකාරයාට ලොප් හා චකාරයාට චු යනාදේශද රකාරයාහට ලකාරාදේශද විත්තද කළ කල්හි "චුල්ලාසීති" ශබ්ද වේ.

ඡත්තං, ඡත්‍රය.
ඡත්තී, ඡත්‍රඇත්තේ.
ඡන්නවුති, 96.
ඡ පඤ්ඤාසා,
ඡ පණ්ණාසා, } 56.
ඡබ්බීසති,
ඡබ්බීසා, } 26.
ඡවි, තුනීසම, සිවිය.
ඡසට්ඨි, 66.
ඡසත්තති,
ඡසත්තරි, } 76.
ඡායා, ශරීරාදි ප්‍රතිබිම්බඡායාව.
ඡාසීති, 86.
ඡිද්දං, සිදුර.
ඡේත්තා, කපන්නා.
ජංගම, සාජීවාංගනාදි ජංගම සත්වයෝ.
ජංඝා, වලලුකර දණහිස දෙඅතර (ජඞ්ඝාතො හෙට්ඨා පාදෙ.)
ජටා, ජටාව. (කෙසජටා)
ජටී, ජටාඇත්තා.
ජතු, ලාකඩ
*ජන්තු, සත්වයෝ.
ජපං, ජපකරන්නා, කියන්නා.
ජයං, දිනන්නේ.
ජලං ජලය.
ජලධි, සාගරය.

ජාති, ජාතිය, ඉපදීම, (නිබ්බත්ති.)
ජායා, භාර්‍ය්‍යාව.
ජාලං, දැල.
ජිව්හා, දිව.
ජීරං, දිරන්නේ.
†ජුණ්හා, සඳරැසින් යුත් රාත්‍රිය, යෞවනි.
ජුතිමා, සොභා ඇත්තේ.
ජෙට්ඨා, දෙට නකත, වැඩුමල් සහෝදරී.
ජෙතා, දිනන්නා.
ජොති, ගිනි.
ඣානං, ධ්‍යානය, සිතීම.
ඤාණං, නුවණ. (ඤාතමයාදිඤාණං)
ඤාණී, නුවණැත්තේ.
ඤාතං, දන්නා.
ඤාති, නෑයා.
ඤාතු, දන්නා.
ඨිතවා, සිටිම් ඇත්තේ.
ත, ඒ යනාදී.
තගර, තුවරලා.
තණ්ඩුලො, සහල්.
‡තණ්හා, කාමාදි තෘෂ්ණාව.
තන්ති, පෙළ.
තපං, තපස්.
තරච්ඡ, කරබානා විලස්සු.

---

* "ජනීයතෙ කම්මකිලෙසෙහීති ජන්තු—ජායති කම්මකිලෙසෙහි වා ජන්තු" යනු විග්‍රහයි-"හිංසිස තන ජන ජර අම ගම සවා තු" යන සූත්‍රයෙන් තු ප්‍රත්‍යයව සිද්ධයි.

† "ජොතෙතීති ජුණ්හා"—ජුත දිත්තියං-"තණ්හාදයො" යන සූත්‍රයෙන් සිද්ධයි.

‡ "තසති පාතු මිච්ඡති එතායාති තණ්හා"—තස පිපාසායං—"තණ්හාදයො" ති සුත්තෙන සාධීයතෙ-තණ්හාති කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හාති තිවිධා තණ්හා—පඤ්චකාමගුණිකො රාගො කාමතණ්හා-භවපත්ථනා භවතණ්හා-උච්ඡෙද දිට්ඨිසහගතා තණ්හා විභවතණ්හා—විභවොති උච්ඡෙද දිට්ඨියා නාමං, විභවෙන සහගතා තණ්හා විභවතණ්හාති සමාසො."

තරුණී	තරුණිය.
තසිණා	තෘෂ්ණාව.
*තාතා	රක්ෂාකරන්නා.
තාණං	රක්ෂාස්ථානය (රක්ඛණං)
තාල	තල්ගස්.
†තාලීසති, තාලීසා,	40.
ති	3.
තිංසති, තිංසා,	30.
තිට්ඨං	සිටින්නා.
තිත්ති	තෘප්තිය. සෑහීම
තිනවුති	93.
තිපඤ්ඤාසා, තිපණ්ණාසා	53.
තිපු	ඊයම්.
තිමි	එනම් මත්ස්‍යයා.
තියාසීති	83
තිලො	තල.
තිසට්ඨි	63.
තිසත්තති, තිසත්තරි,	73.
තීරං	කූලය. (ඔරිමතීරං)
තුට්ඨි	සතුටුවීම.
තුණ්ඩං	තුඩ. (පක්ඛීනං මුඛං)
තුම්හ	තෝ යනාදී.
තුරඟ	අශ්වයෝ.
තුලා	සියක්පලම.
තෙඅසීති	83.
තෙජං	තෙජස, දීප්තිය, ශක්තිය.
තෙනවුති	93.
තෙපඤ්ඤාසා, තෙපණ්ණාසා	53.
තෙරස, තෙළස,	13.
තෙවීසති	23.
තෙසට්ඨි	63.
තෙසත්තති, තෙසත්තරි,	73.
තොමරී	එනම් ආයුධ ධරන්නා
ථම්භ	ටැඹ, සිතදැඩිබව.
ථාමවා	ශක්තිවන්තයා.
ථුති	සතුතිය.
ථුතිමා	සතුති ඇත්තේ.
දක්ඛිණ	දකුණ
දඬී	දඬුගත් පුරුෂයා.
දදං	දෙනතැනැත්තා.
දද්දු	දද (කුට්ඨවිසෙසො)
දන්ති	ඇතා.
දධි	දීකිරි.
දස	10.

---

* "තායතීති තාතා–පුත්තානං පිතුස්ස පිතරානං පුත්තස්ස අඤ්ඤඤ්ඤස්ස අඤ්ඤඤ්ඤස්ස පියපුග්ගලෙසු වත්තබ්බ වොහාරො එසො." යනු ටීකායි.

† "චත්තාලීසායාදි වණ්ණස්ස ච" යන සූත්‍රයෙන් චත්තාලීස ශබ්දයාගේ ආදි වණ්ණයාහට ලොප්කළ කල්හි "තාලීසති, තාලීසා" යනු වේ.

*දළ්හධම්මා	එනම් රජ [හෝ] දෘඪධම්ම ඇත්තේ.
දාඨා	දළ.
දාඨී	දළඇත්තා.
දාතා	දෙන තැනැත්තා.
දානං	දීම
දාරු	දඬු.
දාසී	දාසිය.
දිට්ඨි	දෘෂ්ටිය.
†දිවි	දිව්‍යලෝකය.
දිසා	දිසාවල්.
දීඝජීවී	බොහෝකල් ජීවත්වන
දීපි	දිවියා. [සිලිඟු.
දුක්ඛං	දුක.
දුන්දුභි	බෙර (භෙරිවිසෙසො)
දුහිතා	ධීතෘව
දෙවතා	දේවතාවො
දෙවී	දේවිය
දෙණී	ඔරුව (දාරුදෙණි)
දෙලා	දෙළාව [හෝ] ඔන්චිල්ලාව.
ද්වසට්ඨි	62.
ද්වත්තිංසති, ද්වත්තිංසා	32.
ද්වාචත්තාරීස, ද්වාචත්තාරීසං, ද්වාචත්තාරීසති, ද්වාචත්තාරීසා, ද්වාචත්තාලීස, ද්වාචත්තාලීසං, ද්වාචත්තාලීසති, ද්වාචත්තාලීසා,	42.
ද්වාදස	12.
ද්වානවුති	92.
ද්වාපඤ්ඤාසා, ද්වාපණ්ණාසා,	52.
ද්වාරස	12.
ද්වාවීසති	22.
ද්වාවීසං	22.
ද්වාසට්ඨි	62.
ද්වාසත්තති, ද්වාසත්තරි,	72.
ද්වි	2.
ද්විචත්තාරීස, ද්විචත්තාරීසං, ද්විචත්තාරීසති, ද්විචත්තාරීසා, ද්විචත්තාලීස, ද්විචත්තාලීසං, ද්විචත්තාලීසති, ද්විචත්තාලීසා,	42.

---

* "සෙය්‍යථාපි භික්ඛවෙ චත්තාරො ධනුග්ගහා දළ්හධම්මාති එත්ථ දළ්හධම්මාති ඉදං නිදස්සනං, ඉමිස්සං පන පාළියං දළ්හධම්මාති බහුවචනවසෙන ආගතත්තා දළ්හධම්මසද්දො ආකාරන්තොති පි අප්පසිද්ධො තදන්තානං බහුවචනභාවෙ තුල්‍යරූපත්තා තථාපි සද්දනීති පකරණෙ ආකාරන්ත වසෙන පදමාලා යොජිතා ඊදිසෙසු හි ඨානෙසු දළ්හධම්මසද්දො ආකාරන්තොතිපි ඔකාරන්තොතිපි වත්තුං යුජ්ජතෙව අපරිබ්‍යත්තරූපත්තා අඤ්ඤස්මිං පන පාළිප්පදෙසෙ අතිවපරිබ්‍යත්තා හුත්වා ඔකාරන්තො දළ්හධම්මසද්දො ද්විධා දිස්සති ගුණසද්දපණ්ණත්ති සද්ද වසෙන-තත්ථ 'ඉස්සත්ථො—පෙ—දළ්හධම්මොතිවිස්සුතො එත්ථ' ගුණසද්දො—'බාරාණසියං දළ්හධම්මො නාම රාජා අහොසි—පෙ—'එත්ථ පණ්ණත්තිය.."

† "දිවි මනුජසුඛං" යනාදියෙහි දිවි යනු දිව්‍යලෝකයයි.

ද්විනවුති, 92.
ද්විපණ්ණාසා, } 52.
ද්විපඤ්ඤාසා, }
ද්වියාසීති, 82.
ද්විසට්ඨි, 62.
ද්විසත්තති, } 72.
ද්විසත්තරි, }
ද්වෙඅසීති, 82.
ද්වෙචත්තාරීසති, }
ද්වෙචත්තාරීසා, } 42.
ද්වෙචත්තාලීසති, }
ද්වෙචත්තාලීසා, }
ද්වෙපඤ්ඤාසා, } 52.
ද්වෙපණ්ණාසා, }
ද්වෙවීසති, } 22.
ද්වෙවීසා, }
ද්වෙසට්ඨි, 62.
ද්වෙසත්තති, } 72.
ද්වෙසත්තරි, }
ධජී, ධජඇත්තේ.
ධඤ්ඤං, ධාන්‍ය.
ධනං, වස්තුව.
ධනභූති, ධනය මොහුට ඇති වේවා යනඅදහසින් තබන ලද නමක්.
ධනවා, ධනඇත්තා.
ධනි, ධ්වනිය. (හඬ)
ධනු, දුන්න.
ධම්ම, සභාවාදිය.
ධම්මඤ්ඤූ, ධර්මයදන්නා.
ධම්මවාදී, ධර්මවාදියා.
ධම්මවිභාවී, ධර්මය ප්‍රකාශ කරන්නා.
ධවො, ස්වාමිපුරුෂයා.
ධාතා, ධරන්නා.
*ධාතු, බුද්ධාදීන්ගේ ශරීරික ධාත්වාදිය.
ධිති, වීර්‍ය්‍ය.
ධීතා, දුවනියෝ.
ධුත්තො, ධූර්තයා.
ධූලි, රජස්.
ධෙනු, දෙන. (නවප්පසූතිකා)
නඛී, නියඇත්තා.
නත්තා, මුනුපුරා.
නදී, ගංගාව [හෝ] හොය.
නනාති (රතති?)
නන්දි, සන්තොෂය, රාගය.
නයනං, ඇස.
නර, මනුෂ්‍යයෝ.
නලිනං, පියුම්.
නව, 9.
නවුති; 90.
නහුතං, දසදහස [හෝ] කොටි ප්‍රකෝටි සියයක්ලක්ෂයයි.
නාග, ඇත්තු, නයි.
නාගනාසූරු, ඇත්සොඬසේ කලවාඇත්තී.
නාගී, නාගමාණවිකාව.
නාභි, පෙකණිය.
නාරී, ස්ත්‍රී.
නාලි, තුඹල. (පඩං)

---

* සෙම්හාදො රසරත්තාදො මහාභූතෙ පභාදිකෙ; ධාතු විසඩ්ඪිවකාබාදි භවාදි ගෙරිකාදිසු" ධාතුසද්දො රස රුධිර මංස මෙද නහාරු අට්ඨි අට්ඨිමිංජා සුක්කසංඛාතධාතුවාචකො පුල්ලිඞ්ගො සභාවවාචකො පන සුගතාදිනං සාරීරිකවාචකො ච ලොකධාතුවාචකො ච චක්ඛාදිවාචකො ච ඉත්ථිලිඞ්ගො, භූ හූ කර පචා දි වාචකො ඉත්ථිලිඞ්ගො චෙව පුල්ලිඞ්ගො ච" යනු සද්දනීතියි.

නාවා, නැව.
නිගමො, ලොකුගම.
නිද්දා, නිද්‍රාව.
නිධි, නිධානය.
නින්නහුතං, නහුතසියක්
[ලක්ෂය.
නිරබ්බුදං, අබ්බුද සියක්ලක්ෂය.
නිරූපධි, කාමෝපධි ආදිය
[නැතිබව.
නිලයං, ගෙය.
නිසා, රාත්‍රිය.
නෙතා, පමුණුවන්නා.
නෙරු; මේරුපර්වතය.
පකොටි, කෝටිසියක්ලක්ෂය.
පක්ඛී, පක්ෂියා,
පචං, පිසන්නේ.
පච්චක්ඛධම්මො, ප්‍රත්‍යක්ෂ ධර්ම
[ඇත්තා.
පජා, සත්වයො (සන්තානිකායො)
පඤ්චචත්තාරීසති, }
පඤ්චචත්තාරීසා, } 45.
පඤ්චචත්තාළීසති, }
පඤ්චචත්තාළීසා }
පඤ්ච නවුති, 95.
පඤ්චපඤ්ඤාස, } 55.
පඤ්චපඤ්ඤාසා }
පඤ්චවීසති, } 25.
පඤ්චවීසා, }
පඤ්චසට්ඨි, 65.
පඤ්චසත්තති, 75.

පඤ්චසත්තරි, 75.
පඤ්චාසීති, 85.
පඤ්ඤවා, ප්‍රඥාවන්තයා.
පඤ්ඤා, ප්‍රඥාව.
පටිඝං, වෛරය (ව්‍යාපාදය)
පටිසෙධිතා. වළක්වන්නේ.
පටිසෙවිතා, සේවනය කා
[රන්නේ.
පටු, දක්ෂයා.
පණ්ණරස, 15,
පණ්ණං, පත්‍රය.
*පණ්ණුවීසති, 25.
පති, හිමියා.
පතිභූ, ස්වාමියා ප්‍රධානියා.
පත්ති, පාබලසේනාංග.
(චතුරංගසේනාංගං)
පත්තො, පැමිණෙන ලද්දේ.
පත්ථො, නැළිය.
පථිකො, මංගියන්නා.
†පදං, පිහිට, නිවණ, කාරණාදිය.
පදුමං, පියුම, පුණ්ඩරීකාසියක්
[ලක්ෂය.
පනත්තා, මුනුබුරාගේ පුතා.
පනස, කොස්,
පනෙතා, පමුණුවන්නා.
පපා, පැන්හල.
පබ්බතො, පර්වතය.
බ්‍රූහෙතා, වර්ධනය කරන්නා.
පභා, ප්‍රභාව.

---

* "වීසති දසෙසු පඤ්චස්ස පණ්ණු පණ්ණ" යන පදසාධනී සූත්‍රයෙන් පඤ්චශබ්දයට පණ්ණු යනාදෙශව සිද්ධයි.

† "පදං ඨානෙ පරිත්තාණෙ නිබ්බානම්හි ච කාරණෙ,
සද්දෙ වත්ථුම්හි කොට්ඨාසෙ පාදෙ තල්ලඤ්ඡනෙ ඉතං'

*පහු, ප්‍රධානියා.
පමාද, ප්‍රමාදය (සතිප්පමොසො)
†පර, අනාත්මීය.
පරාභිභූ, අනුන් මැඩපවත් [වන්නා.
පරිසා, පිරිස (පරිවාරෙ.)
පාටලී, පලොල්.
පාණී, සත්වයෝ.
පානං, පානවර්ගය.
පාණි, අත.
පාපං, පාපය.
පාපකාරී, පවුකරණ සීලීහු.
පාපිමා, වසවර්තිමාරයා.
පාපී, පවිටු තැනැත්තී.
පාරගූ, එතරට ගියේ.
‡පාළි, පෙළ. (පාළො)
පිතා, පියා.
පිපාසා, පිපාසය.
පිඞ්ගු, පුවඟු.
පියා, භාර්‍යාව.
පිසාච, පාංශු පිසාචයෝ.
පිට්ඨං, පූවුව.
පීති, ප්‍රීතිය.
පීළා, පීඩාව.
පූතිකුසො, පරමල් දමන්නා.
පුචිමන්ද, කොසඹ.
පුච්ඡිතා; විචාරන්නා.
පුඤ්ඤං, කුසලය.
පුණ්ඩරීකං, කුමුදු සියත් ලක්ෂය
පුත්තිමා, පුත්‍රයන් ඇත්තා.
පුන්නාග, දොඹ,
පුබ්බ, පූවි යනාදී.
පුමා, පුරුෂයා.
පුලිනං; වැලි.
පූග, පුවක්.
පූජා, පිදීම.
§පෙතා, ප්‍රේතයෝ,
පොක්ඛරණී, පොකුණ.
ඵල, විපාකය, ගෙඩි.
ඵලවා, ඵලඇත්තේ.
ඵෙණො, පෙණය,
ඵුසි, ගැට [හෝ] පුරුක.
බත්තිංසති, } 32.
බත්තිංසා, }
බන්ධු, නෑයෝ.
බන්ධුමා, නෑයන් ඇත්තේ.
බබ්බු බලලා.
බලං, බලය.
‖බලාකා, කොකින්න (බකජාති)
බලි, බිලිය.
බලිමා, බලිඇත්තේ.
බලී, බලවත්තයා.

---

* "අරඤ්ඤස්ස පහු අයං ලුද්දකොති" ඉදමෙතස්ස සාධකවචනං—පරං පසය්හ අභිභවතීති පභූ–ප පුබ්බො භූ සත්තායං ති ධාතු—"ක්වි ච" ඉති ක්විප්පච්චයො, ක්වි ලොපොවෙති සුත්තෙන ක්විපච්චයලොපො.

† "පඬිතකාතතාමෙ සචක්ඛුකං පච්චාභාවෙ පරෙ තිස්ස."

‡ "සෙතුස්මිං තනති පනාලීසු නාරියං පාළි කථ්‍යතෙ."

§ "තීසු පෙතො පරෙතො ච ඡිතෙ ච පෙතයොනිජෙ."

‖ "යථා බලාකා යොනිම්හි නවිජ්ජති පුමො සදා
මෙඝෙසු ගජ්ජමානෙසු ගබ්භං ගණ්හාති තා සදා."
යසු අපදාන අටුවායි.

බාරස, 12.
බාවීසති } 22.
බාවීසං }
බාහා, අත.
බින්දු, අක්ෂරාංගිණී සියුත්ලක්ෂණය.
බොජ්ඣිතා, අවබෝධකරන්නා.
බුද්ධි, ප්‍රඥාව.
බුද්ධිමා, ප්‍රඥාවන්තයා.
බුද්ධො, සර්වඥයන් වහන්සේ.
බොධා, දන්නේ.
බොධි, මාර්ගඥාණය, ඇසතු.
බොධෙතා, අවබොධකරන්නා.
බොන්දි, ශරීරය.
බ්‍රහ්මං, බ්‍රහ්මයා.
බ්‍රාහ්මණී, බැමිණී,
බ්‍රාහ්මණො, බමුණා.
භගවා, බුදුරජාණන් වහන්සේ.
භගිනී, නගා.
භත්තා, පොෂ්‍යය කරන්නා.
භවනං, ගෘහය (රජභවනාදී)
භවනෙත්තා, වැඩෙන්නේ.
භස්තා, සම් පසුම්බිය.
භාගී, භාග්‍ය ඇත්තා.
භාතා, සහෝදරයා.
භානු, රශ්මිය.
භානුමා, සූර්‍ය්‍යා.
භාවිකා, භාවනාකරන්නී,
(යා භාවනං කරොති සා භාවිකා.)
භාසිතා, කියන්නා.
භික්ඛං, ආහාරය.
භික්ඛු, ශ්‍රමණ.
භික්ඛුනී, මෙහෙණී.
භුජං, අනුභව කරන්නේ.
භුවනං, ලෝකය.
†භූමි, පෘථුවිය. [සිලිනු
භූමිසායී, බිමසයනයකරණ
භෙත්තා, බිඳින්නා.
භොගී, භෝග ඇත්තා.
මක්ඛං, ගුණමකු අය.
(පරගුණාදී විධංසො)
මග්ගක්ඛාතු, මාර්ගය දන්නා.
‡මඝවා, ශක්‍රයා.
මඞ්ගල්‍යං, මංගල්‍යය.
මච්චු, මරනු.
මඤ්ජූසා, කරඬුව, පෙට්ටිය.
මණී, මැණික්.
මති, ප්‍රඥාව.
මතිමා, ප්‍රඥාවන්තයා.

---

* "භවන්ති ජායන්ති වඩ්ඪන්ති එත්ථ ථාවරා ච ජඞ්ගමා චාති භූමි—පඨවී." පඨමාය භූමියා පත්තියාති ආදීසු පන ලොකුත්තරමග්ගො භූමීති වුච්චති."

‡ මඝව සද්දස්සාපි "මඝවා මඝවානොති ආදිනා යුවසද්දස්සෙව නාමිකපද මාලායොජනං කුබ්බන්ති ගරූ—නිරුත්තිපිටකෙ පන ගුණවන්තු සද්දනයෙන වුත්තං තථා මූලනිරුත්තියම්පි, තං පාළියා සංසන්දති සමෙති පාළියං හි" "සක්කො මහාලි දෙවානමින්දො මනුස්සභූතො සමානො මඝො නාම මාණවො අහොසි තස්මා මඝවාති වුච්චතීති වුත්තං තස්මා ගුණවන්තු සද්දනයෙන පි යුවසද්දනයෙනපි නාමික පදමාලා යොජෙතබ්බා" යනු ශබ්දනීතියි—තවද "මඝො (ඉති නාම.) අස්ස අත්ථීති මඝවා" යි අභිධානප්පදීපිකා ටීකාදියෙහි මුත්, බුද්ධප්පසාදනීයෙහි "මඝො (යාගො) අස්ස අත්ථීති මඝවා" යනුයි.

මත්තඤ්ඤූ, පමණ දන්නා.
මත්තා, ප්‍රමාණය.
මච්ඡු, දීපෙරලිදිය.
මද, පුරුෂ මදාදී මද.
මධු, මී.
මනං, සිත.
*මනුස්ස, මිනිස්සු.
මන්තා, ප්‍රඥාව.
මනාසී, මනාත්‍රණ ඇත්තේ.
මන්දාර, පරසතු මඳාර (දෙවතරු)
මයූර, මොණරු.
මරණං, මරණය.
මලකාරී, මල්ගොතනා සිලිනු,
[හෝ] මල්ලව, පොර අල්ලන්නා.
(මලං කරොති කරණසීලො වාති
මලකාරී, මාලාකාරො)
මසී, දලි (ඝාප්ලා)
මස්සුවා, රවුල ඇත්තා.
මහං, පුදන්නා.
මහාකථානං, කථාන සියක්
[ලක්ෂය.
මහාමන්ධාතු, එනම් රජ.
මහී, පොළව.
මාණවො, තරුණයා, සචියා,
මානා, මැනියෙ. [ගෝරා.

†මාතුගාමො, මාගම.
මාතුලානී, නැන්දා.
මාන, මාන්නය (අහංකාරය.)
මායා, රැවටිල්ල.
මාලා, මාලාව (ගැපිතපුෂ්පාදී.)
මාලී, මල්දම් දරන්නී.
මාළො, එක්මඩුළු ගෘහාශ.
මිග, මුවෝ.
මිගී, මුවදෙන.
මීයං, මියන්නේ.
මුඛං, මුන.
මුග්ගො, මුං.
මුච්ඡා, මූර්ච්ඡාව.
මුට්ඨි, මිට.
මුති, සමෘතිය.
මුතිමා, සමෘත් ඇත්තේ.
මුත්ති, මිදීම, නිවණ. (විමුත්ති)
මුද්දා, මුද්‍රය.
මුද්ධා, හිස.
මුනි, මුනිවරු.
මුසලී, මුසලායුධ ධරන්නා.
මූලං, මුල, හේතුව,
එනම් නැකත.
මුසා, සලත [හෝ] තුතුයි
බොරුව.

---

* මනුනො අපච්චං මනුස්සො-අපච්චත්ථෙ—“මනුතො උස්සණ” ති සුත්තෙන උස්සපච්චයො-එතස්මිං අත්ථෙ තද්ධිතන්ත පදං භවති, මනො උස්සො (උස්සන්නො) එතස්සාති වා මනුස්සො—එතස්මිං අත්ථෙ සමාසපදං භවති—හිතාහිතං මනති ජානාතීති වා මනුස්සො—ඉමස්මිං අත්ථෙ කිතකන්තපදං භවති.

† “යස්ස පධාන වාචකෙන පුල්ලිඞ්ගෙන වා නපුංසකලිඞ්ගෙන වා සමානාධිකරණස්ස ගුණසද්දස්ස අභිධෙය්‍යලිඞ්ගානුවත්තිතතා පුල්ලිඞ්ගවසෙන වා නපුංසකලිඞ්ගවසෙන වා නිද්දිස්සමානෙනාපි ලිඞ්ග මනපෙක්ඛිත්වා ඉත්ථිපදත්ථ මෙවාපෙක්ඛිත්වා ඉත්ථිලිඞ්ගනිද්දෙසො දිස්සති—තං යථා “ඉධ මල්ලිකෙ එකච්චො මාතුගාමො කොධනා හොති උපායාසබහුලා...”—“තං ඛො පන භික්ඛවෙ ඉත්ථිරතනං රඤ්ඤො චක්කවත්තිස්ස පුබ්බුට්ඨායිනී පච්ඡා නිපාතිනී කිංකාරපටිස්සාවිනී”—යන්නු ශබ්දනීතියි,

මෙඛලා, මෙවුල්දම.
මෙත්තතා, මෛත්‍රිය.
*මෙධා, ප්‍රඥාව..
මෙධී, ප්‍රඥාවන්තයා.
ය, යමෙක් [හෝ] යමක් යනාදී
යක්ඛා, යක්ෂයෝය.
යක්ඛී, යක්ෂනිය.
යට්ඨි, යෂ්ටිය
යට්ඨිකො, යෂ්ටිය [හෝ] යෂ්ටියක් [ගත්තෝ

---

* "අසනි විය සිලුච්චයෙ කිලෙසෙ මෙධති හිංසතීති මෙධා–මෙධති වා සිරිසා සීලාදීහි ච සප්පුරිසධම්මෙහි සමාගච්ඡති න එකිකා හුත්වා තිට්ඨතීති මෙධා —මෙධ හිංසා සංගමෙති ධාතු–අථවා–සුඛුමම්පි අත්ථං ධම්මං ඛිප්පමෙව මෙධති ගණ්හාති ධාරෙතීති මෙධා–මෙ පතිට්ඨාන ආදරණෙසූති ධාතු–මෙධාය අනෙකානි නාමානි–සෙය්‍යථිදං—

1. පඤ්ඤා පජානනා චින්තා විචයො උපලක්ඛණා,
පවිචයො ච පණ්ඩිච්චං ධම්මවිචය මෙව ච.

2. සල්ලක්ඛණා ච කොසල්ලං භූරි පච්චුපලක්ඛණා,
නෙපුඤ්ඤමෙව වෙභබ්‍යා මෙධා මුපපරික්ඛනා.

3. සම්පජඤ්ඤඤ්ච පරිණායිකා චෙව විපස්සනා,
පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං අමොහො සම්මාදිට්ඨි ච.

4. පතොදො චාභිධම්මා සා ඉමානි ගහිතානි ච,
ඤාණ පඤ්ඤාණමුම්මගො සත්ථො සොතො ච දිට්ඨි

5. මනතා බොධො බුද්ධි බුද්ධං පටිභානම භොධි ති,
ධම්මො විජ්ජා ගති මොනං නෙපක්කං ගො ඉතී මුද්

6. වීමංසා යොනිසො නාම පඬා පඬ්ඩයං පි ච,
වෙදෙ පඞිති පචෙව චිකිච්ඡා විරියා පි ච.

7. සොතො බොධී ති යං වුත්තං ඤාණනාමචයං පන,
පච්චෙකබුද්ධ සබුද්ධ සාවකානම්පි රූහති.

8. අභිසම්බොධි සම්බොධි ඉති නාමචයං පන,
පච්චෙකබුද්ධ සබ්බඤ්ඤූ බුද්ධානං යෙව රූහති.

9. අභිසම්බොධි සංඛාත පඤ්ඤා සොපපද පන,
ඤාණපණ්ණත්ති සබ්බඤ්ඤූ සම්බුද්ධස්සෙව රූහති.

10. සම්මාසම්බොධි සංඛාතා අනුත්තරපදාදිකා,
බුද්ධා වා ඤාණපණ්ණත්ති සබ්බඤ්ඤුස්සෙව රූහති.

11. සබ්බඤ්ඤුතාති යං වුත්තං ඤාණං සබ්බඤ්ඤුතාව තං,
යුජ්ජතෙ අවසෙසා තු ඤාණපණ්ණත්ති සබ්බගා.

12. ඤාණභාවම්හි සන්තපි ධම්මචක්ඛාදිකං පන,
පයොජනන්තරා භාවා නාත්‍ර සඞ්ගහිතං මයා."–යනුද ශබ්දනීතියි.

යතවං, උත්සාහවන්තයං.
යතිමා, යතීන් ඇත්තේ.
යවො, යව වී.
යසං, කීර්තිය.
යසභූති, යසස මොංහුට වෙවා යන සිතින් ආරෝපිත නාමක්.
යසවා, කීර්ති ඇත්තා.
යසස්සී, කීර්ති ඇත්තේ.
යාගු, හුළුකැන්.
යානං, යානාව (වාහනං)
යානී, යානා ඇත්තේ.
යුත්ති, යුක්තිය, න්‍යාය.
යුවතී, තරුණ ස්ත්‍රී.
යුවා, තරුණයා.
යොග, යෙදීම.
යොගී, යෙදීම් ඇත්තේ [හෝ] තාපසයා.
රජ්ජු, රැණ.
රට්ඨී, රටඇත්තා.
රති, ඇල්ම, (නිකානති)
රතිමා, ඇළුම් ඇත්තේ.
රතනඤ්ඤූ, රාත්‍රි දන්නේ.
*රත්ති, රාත්‍රිය.
රථො, රථය.
රථිකො, රථයෙහි සිට යුධ කරන්නා.
රවි, සූර්‍ය්‍යා.
රසවා, රසඇතිදෙය.
රස්මි, ප්‍රභාව.
රස්මිවා, රස්මිඇත්තේ.
රහා, පාපධර්මය.
රඝ, පාපයං.
රජා, රජ.
රාජිනී, මහේසිකාව.
රාධා, අනුර නැකත.
රාසි, සමූහය, මේෂය, මේෂාදිරාශි
රාහු, රාහු අසුරේන්ද්‍රයා.
රාහුමා, රාහු ඇත්තේ.
රුක්ඛො, ගස්.
රුචි, කැමැත්ත.
රූපං, රූපය.
රූරු, එනම්මුවෝ.
ලංකා සිංහලද්වීපය.
ලක්ඛං, ලක්ෂයයි.
ලතා, වැල.
ලසිකා, සඳම්දුළු
ලාඛා, ලාකඩ.
ලාලා, කෙල.
ලිඞ්ගං, ලිංගය.
ලීලා, ලීලාව.
ලෙඛා, රේඛාව,
ලොකො, ලෝකය,
ලොචනං, ඇස.
ලොභො, ආලය.
ලොහං, තඹආදි ලෝහවර්ගා.
වකුල, මූනමල් ගස්.
වචං, කියන්නේ.
වචා, වදකහ, (උග්‍රගන්ධා)
වජං, යන්නා.
වජ්ජදස්සී, වරද දකින්නා.
වඤ්ඣා, වදහැ නැත්තී.
වට්ටකා, වටුවෝ.

---

* "රංජනති සතතා එනාති රතති–රජ් රාගෙති ධාතු–මිදුදීහි තති තිපයොති සුත්තෙන තතිපච්චයො ධාතුන්ත ලොපො–අථ වා රති සද්දෙ, තං තීයති එනාති රත්ති ර සද්දූප පද ති ජේදපත්තී ධාතු, කවිපච්චයො."—යනු එකක්ඛරකොශ ටීකායි.

*වත්තභූ, ශක්‍රයා.
වත්ථු, වස්තුව.
වත්‍රභූ, ශක්‍රයා.
වදනං, මුහුණ.
වත්‍රහා, ශක්‍රයා.
වත්තා, කියන්නා.
වත්ථං, වස්ත්‍රය.
වත්ථි, වස්තිය.
වධූ, ස්ත්‍රී (කුලගතාභාර්‍ය්‍යා)
වනං, ආරණ්‍යය.
වනිතා, ස්ත්‍රී,
වම්මී, සන්නාහ සන්නද්ධයා.
වයං, වයස.
වරමති, උතුම්නුවණ.
වරාහ, ඌරෝ.
වලවා, වෙළඹ.
වසනං, වස්ත්‍රය.
වසුධා, පොළව.
වස්සිතා, තෙමෙන්නාං[හෝ]තෙමන්නාං.
වාචා, තෙපුල.
වානරී, වැඳිරි.
වාපී, වැව.
වාමූරූ, මනාවූ කලවැත්තී.
වායාම, උත්සාහය.
වායු, වාතය.
වාරි, ජලය.
වාරුණී, වරුණයාගේභාංගණීව.
වාලිකා, වැලි.
වාසනා, වාසනාව, පෙරපුරුද්ද. (කෙලසවාසනාදි)
වාළුකං, වැලි.
විකති, විකෘතිය (විකාරෙ)
†විජ්ජා, අභිඥාදිවිඥාණය (අභිඥාදිඥාණං)
විජ්ජුමා, විදුලිය ඇත්තේ.
විඤ්ඤූපෙතා, අගවන්නා.
විඤ්ඤූ, නුවණැත්තා.
විතණ්ඩා, විරුද්ධශාස්ත්‍රකථා. (විතණ්ඩවාදිකථා)
විදූ, දන්නාතැනැත්තා.
‡විද්වා, පණ්ඩිතයා.
විධි, විධිය.
§විභූ, පොහොසතා.
‖විවටච්ඡද, විවෘතකළකෙලෙස්ඡදනඇත්තා.

---

* "වත්තෙන අභිභවතීති වත්තභූ, සක්කො—සො හි මාතාපිතු භරණාදි සත්තහි වත්තෙහි සක්කත්තං ලභිත්වා අඤ්ඤෙ දෙවෙ වත්තෙන අභිභවතීති වත්තභූ, ආගමට්ඨකථායං පන භූ ධාතුම්හි ලබ්භමාන පත්තිඅත්ථම්පි ගහෙත්වා, "වත්තෙන අඤ්ඤෙ දෙවෙ අභිභවිත්වා දෙවිස්සරියං පත්තොති වත්තභූ" ති වුත්තං.

† "විනදියං කායදුච්චරිතාදිං විදන්ති යථාවතො උපලබ්භන්තීති විජ්ජා—විද ලාභෙ—තමොඛන්ධං පදාලනට්ඨෙන වා අත්තනො පටිපක්ඛං විජ්ඣන්තීති පි විජ්ජා—විධ වෙධනෙ—අත්තනො විසයං විදිතං කරොන්තීති වා විජ්ජා—විද ඤාණෙ."

"විජ්ජා වෙදෙ ච සිප්පෙ ච තිවිජ්ජාදෞ ච බුද්ධියං"

‡ "විදති ජානාතීති විද්වා—විද ඤාණෙ ති ධාතුතො "විද්වාති" සුත්තෙන ක්වා පරරූපාභාවො ච."

§ "විභූ නිච්චපභූසු සො" ති අනෙකත්ථෙ.

‖ "සො ච පන අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො ලොකෙ විවටච්ඡදො" ති පාළි.

විසාඛා, එනම් නැකත, [හෝ]
එනම් උපාසිකාතොමෝ.
විසිඛා, වීථිය.
වීණා, වීණාව.
වීසති } 20
වීසා }
වීහි, වීජාති.
වුට්ඨි, වැස්ස.
වුඩ්ඪි, වැඩීම.
වුත්තසිරො, කපනලදහිසකෙස් ඇත්තා.
වුත්ති, පැවැත්ම, ජීවිකාව, සූත්‍රවිවරණය.
වුද්ධි, අභිවෘද්ධිය.
වෙතරණී, එනම් නරකය.
*වෙද, ඥාණාදිය.
වෙදගූ, වේදයිමවාදන්නා.
වෙදනා, සුඛදුක්ඛාදිය, (ඉෂ්ටාදි අනුභවො)
වේලා, වේලාව, වෙරළ, (පරිච්ඡින්නකාලවිශෙෂයෝ සමුද්‍ර තීරය)
වෙස්සභූ, එනම් සර්වඥ.
වෙස්සා, වෛශ්‍යයා.
වේළු, හුණ.
ව්‍යග්ඝ, ව්‍යාඝ්‍රයෝ.
ව්‍යාධි, රෝගය.
සකමණ්ඩාතු, සකමණ්ඩාතුය.
සකුණ, පක්ෂීහු.
සක්ඛර, කැටගල්, (මරුම්බාදි)
සක්‍යා, ශාක්‍යයෝ.
සඛා, යහළුවා.
සඛී, යෙහෙළි, [සහායිකා]
සඞ්කු, හුල්.
සංඛ්‍යා, ගණන.
සඞ්ඝ, සමූහය.
සඞ්ඝී, සමූහඇත්තෙ.
සඤ්ඤා,සංඥාව, (නිමිත්තගහ [ගණං]
සට්ඨි, 60,
සතං, 100.
සති, සිහිය, (සමාධි)
සතිමා, සිහිඇත්තේ.
සත්ත, 7.
සත්තචත්තාලීසති, } 47.
සත්තචත්තාලීසා, }
සත්තති, 70.
සත්තතිංසති, } 37.
සත්තතිංසා, }
සත්තදස, 17.
සත්තනවුති, 97.
සත්තපඤ්ඤාසා, } 57.
සත්තපණ්ණාසා, }
සත්තරස, 17.
සත්තවීසති, } 27.
සත්තවීසා, }
සත්තසත්තති, } 77.
සත්තසත්තරි, }

---

* "ඤාණ ච සොමනස්ස ච වෙදො ජඤයි වෙ,වචනෙ"–සුබුවමපි කාරණං විදති ජානාතිති වෙදො, ඤාණං—වදන්ති බ්‍රාහ්මණ එතෙන අනන්තා කත්තබ්බ කිච්චන්ති වෙදො, ගන්ථො—සො පන ඉරුවෙද යජුවෙද සාමවෙද වසෙන තිවි ධො, අථබ්බන වෙදං පන පණීතපණ්ඩාසයා න සික්ඛන්ති පරූපඝාත සහිතත්තා තස්මා පාළියං හි "තිණ්ණං වෙදාන පාරගූ" ති වුත්තං එතෙ යෙව ගන්ථා මන්තා සුතීති ච වුච්චන්ති." යනු අටුවා පාඨයකි.

සන්දනං, රිය.
සත්තාසීති, 87.
සත්ති, සිරිය.
සත්තු, අත්සුණු.
*සත්ථා, ශාස්තෲන්වහන්සේ.
සත්ථි, කලව, සාමාතිවිය.
සද්ධා, ශ්‍රද්ධාව, (චිත්තප්පසාදො)
සන්ති, සංසිඳිම.
සන්තො, සත්පුරුෂයා
සන්දස්සෙතා, දක්වන්නා.

සන්ධි, හන්දිය, ප්‍රතිසන්ධිය.
සබ්බ, සියළු යනාදී.
සබ්බඤ්ඤූ, සර්වඥයන් වහන්සේ.
†සබ්බාභිභූ, සර්වඥයන්වහන්සේ.
සභා, සභාව, (බහූනං සන්නි
පාතට්ඨාන විසෙසො.)
සමාධි, චිත්තෙකාග්‍රතාව.
‡සයම්භූ, බුද්ධ, ප්‍රත්‍යෙක බුද්ධයි.
සරං, සිහිකරන්නේ.

---

* "සාසති සදෙවකෙ ලොකෙති සත්ථා—සාස අනුසිට්ඨියං ති ධාතු—"සාසාදීහි රත්ථු"ති සුත්තෙන රත්ථුප්පච්චයො.

† සබ්බ මභිභවතීති සබ්බාභිභූ—සබ්බාභිභූති ඉදං නාමං තථාගතස්සෙව යුජ්ජති. වුත්තං හෙතං භගවතා.

"සබ්බාභිභූ සබ්බවිදූහමස්මිං සබ්බෙසු ධම්මෙසු අනූපලිත්තො,
සබ්බඤ්ජහො තණ්හක්ඛයෙ විමුත්තො සබ්බං අභිඤ්ඤාය කමුද්දිසෙය්‍යන්ති."

‡ "සයං භවතීති සයම්භූ, කො සො—අඤ්ඤතරෙන පරොපදෙසං සාමඤ්ඤෙව සබ්බං ඤෙය්‍යධම්මං පටිවිජ්ඣිත්වා සබ්බඤ්ඤුතං පත්තො සක්‍යමුනි භගවා—වුත්තං හෙතං භගවතා—"න මෙ ආචරියො අත්ථි සදිසො මෙ න විජ්ජති,
සදෙවකස්මිං ලොකස්මිං නත්ථි මෙ පටිපුග්ගලො.
අහං හි අරහා ලොකෙ අහං සත්ථා අනුත්තරො,
එකොම්හි සම්මාසම්බුද්ධො සීතිභූතොස්මි නිබ්බුතො."—අනීතො පන පාරමිතා පරිභාවිතො සයම්භූ ඤාණෙන සහ වාසනාය විහතවිද්ධස්තනිරවසෙසක්ලෙසො මහාකරුණා සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණාදි අපරිමෙය්‍යගුණගණාධාරො බුද්ධසන්තානො සයම්භූ, සො එවං භූතො බුද්ධසන්තානො ලොකෙ අග්ගපුග්ගලොති වුච්චති-වුත්තං හෙතං භගවතා-"එකපුග්ගලො භික්ඛවෙ උප්පජ්ජමානො උප්පජ්ජති අච්ඡරියමනුස්සො, කතමො ච එකපුග්ගලො—තථාගතො භික්ඛවෙ අරහං සම්මාසම්බුද්ධො"ති—සො එකපුග්ගලො එතරහි සබ්බඤ්ඤූ සුගතොති ආදීහි යථා භූතගුණසිද්ධෙන නාමෙන ච පසිද්ධො ගොතමොති ආදිච්ච බන්ධූති ගොත්තවසෙන පසිද්ධො සක්‍යපුත්තො සක්‍යො සක්‍යමුනි සක්‍යසීහො සක්‍යපුඞ්ගවොති කුලවසෙන පසිද්ධො, සුද්ධොදනි මායාදෙවිසුතො ති මාතාපිතිතො ච පසිද්ධො, සිද්ධත්ථොති ගහිත නාමෙන ච පසිද්ධො—භවන්ති චෙත්ථ.

1. යො එකපුග්ගලො ආසි බුද්ධො සො වදතං වරො,
   ගොත්තතො ගොතමො නාම තථාදිච්චබන්ධු ච,
2. සක්‍යකුලප්පසූතත්තා සක්‍යපුත්තොති විස්සුතො,
   සක්‍යො ඉති ච අව්හාතො තථා සක්‍යමුනීති ච.

සරභූ, එනම් ගඟාව.
සලාකා, ඉරටුය, කූර (අංජනසලාකාදි.)
සසී, චන්ද්‍රයා.
සස්සු, විවාහපක්ෂයෙහි නැන්ද.
සහස්සං, 1000.
සහභූ, එක්වඋපන්නේ.
සහිතා, ඉවසන්නා.
සා, සුනඛයා.
සාඛා, වෘක්ෂ සාඛාව.

---

3. සබ්බත්ථ සෙට්ඨභාවෙන සෙට්ඨො ජෙට්ඨොති විස්සුතො,
සක්‍යසීහො තථා සක්‍ය පුඞ්ගවොති ච සම්මතො.
4. සුද්ධොදනී ති පිතිතො ලද්ධනාමෙන පාකටො,
මාතිතො පිච සඤ්ඤාතො මායාදෙවී සුතො ඉති.
5. සබ්බඤ්ඤූ සුගතො බුද්ධො ධම්මරාජා තථාගතො,
සමන්තභද්දො භගවා ජිනො දසබලො මුනි.
6. සත්ථා විනායකො නාථො මුනින්දො ලොකනායකො,
නරාසභො ලොකජිනො සම්බුද්ධො දිපදුත්තමො.
7. දෙවදෙවො ලොකගරු ධම්මස්සාමි මහාමුනි,
සමන්තචක්ඛු පුරිස දම්මසාරථි මාරජී.
8. ධම්මිස්සරො ච අවෙජ්ඣවචනො සත්ථවාහකො,
විසුද්ධිදෙවො දෙවාතිදෙවො ච සමණිස්සරො.
9. භූරිපඤ්ඤො කවිවරො සක්‍යසීහො ච චක්ඛුමා,
මුනි මුනීනං පවරො ඡළභිඤ්ඤො ජනෙසුතො.
10. අඞ්ගීරසො යතිරාජා ලොකබන්ධු මතන්දදො,
වත්තා පවත්තා සද්ධම්ම චක්කවත්තී යතිස්සරො.
11. ලොකදීපො සිරිඝනො සමණින්දො නිරුත්තමො,
ලොකත්තයවිදූ ලොකපජ්ජොතො පුරිසුත්තමො.
12. සච්චද්දසො සතපුඤ්ඤ ලක්ඛණො සච්චසව්හයො,
රවිබන්ධො සමසමො පමනෙත්තො ඝහපුඤ්ඤහලො.
13. සබ්බාභිභූ සබ්බවිදූ සච්චනාමො ච පාරගූ,
පුරිසාතිසයො සබ්බදස්සාවී නරසාරථී.
14. සම්මාසම්බුද්ධො ඉති සො ඤාතො සත්තුත්තමො තිච,
තාදී විභජ්ජවාදීති මහාකාරුණිකොති ච.
15. චක්ඛු භූතො ධම්මභූතො ඤාණභූතොති වණ්ණිතො,
බ්‍රහ්මභූතොති පුරිසාජඤ්ඤො ඉති ච ථොමිතො.
16. ලොකජෙට්ඨො සයම්භූ ච මහෙසී මාරභඤ්ජනො,
අනොමවචනො ධම්මකායො මාරාභිභූ ඉති.
17. අසංඛෙය්‍යානි නාමානි සගුණෙන මහෙසිනො,
ගුණෙහි නිස්සිතං නාමං කො කවින්දො කථිස්සති.”

සාති, එනම් පුරුෂයෙකි.
සාධනං, සාධනය.
සාණි, තිරය.
සාමි, ස්වාමියා, ධනය ඇත්තා.
සාරථි, රියැරි,
සාරම්භා, කාරණුත්තර කාරණය.
සාලා, සාලාව.
සාලි, හැල්වී.
සාලො, ගස, හාය්‍යාවගේ සහෝදරයා, සල්ගස.
සිංසපා, ඇට්ටේරියගස්.
සිඞ්ඝානා, සාල්ල.
සික්ඛා, සික්ෂාව.
සිඛා, සිළු, (මොරසිඛා)
සිඛී, මොණරා.
සිග්ගු, මුරුංගා ගස්.
සිඛි, ගිණිජාතිය.
සින්ධු, සාගරය.
සිරිභූති, ශ්‍රියාව මොහුට වේවායි කළ නාමැත්තෙක්.
සිරිමා, ශ්‍රී ඇත්තේ.
සිලා, ගල.
සීඝයායී, වහා ගමන්යන සුළු තැනැත්තේ.
සීඝයායිනී, වහා ගමන්යනසුළු තැනැත්තී.
සීමා, සීමාව.
සීලං, සීලය.
සීලවා, සීලවන්තයා.
සීහ, සිංහයෝ.
සීහනාදී, සිංහනාදකාරණසුළු තැනැත්තේ.
සුඛං, සැපය.
සුඛකාරී, සුවසේ ක්‍රියාකාරණ සීලිහු.
සුඛී, සුව ඇත්තේ.
සුචි, පවිත්‍රය.
සුද්දො, ක්ෂුද්‍රයා.
සුණං, අසන්නේ.
සුණිසා, යෙහෙලි.
සුණ්හා, යෙහෙලි.
සුතනු, සුන්දරශිය, (සුන්දරසරීර)
සුතවා, ඇසූතැනැත්තේ.
සුද්ධි, පිරිසිඳුකම,
සුධා, සුධාභෝජනය. (දේවානං භොජන චුණ්ණවිසෙසො.)
සුධී, පණ්ඩිතයා.
සුර, දෙවියෝ.
සුරා, රා.
සුලසා, තලාගස්, එනම් වෛශ්‍යාව.
සුවත්ථිභූති, යහපතක් මොහුට වේවා සී කළ නාමැත්තෙක්.
සුසානං, සොහොන.
සූකරී, ඌරි.
සූති, ප්‍රසූතිය.
සෙතු, හෙය, කාරණය.
සෙතුමා, සෙතු ඇත්තේ.
සෙනානී, සේනාවට මුදලියා.
සෙඵාලිකා, එනම් ගස්.
සොගන්ධිකං, අටම සියක් ලක්ෂයක්.
සොණ්ඩා, පානාගාරය, සොඬු ස්ත්‍රී. (ගජනතෙවා)
සොතං, කණ.
සොතා, අසන්නා.
සොතු, අසන්නාං.
සොත්ථි, යහපත.
සොනා, සුනඛයෝ.
සොපානං, හිනිමග.
සොමො, චන්ද්‍රයා,
සොළස, 16.

සොසො. එනම්රෝගය, වියළීම.
හංසී, හංසධෙනුව.
හත්ථී, අත්ඇත්තෝ.
හත්ථං, අත.
හදය, ළැය.
හරි, රත්‍රණ්.
හළී, නඟුල් ඇත්තා.
හිංගු, පෙරැණ්කායන්.

හිතවා, හිතඇත්තෝ.
හින්තාල, කිතුල්.
හිමවා, පිනිඇත්තෝ, [එනම්]
හිමාලපර්වතය.
හිරඤ්ඤං, අමුරණ්.
හිරිමා, ලජ්ජා ඇත්තෝ,
හෙතු, කාරණය.
හෙතුමා, කාරණං ඇත්තෝසී.

CASES.

විභක්ති භේදකාණ්ඩය.

1. ප්‍රථමා හෙවත්	පළමුවෙනි විභක්ති	(සි-යො)	පච්චත්ත.
2. ද්විතීයා	,,	දෙවෙනි විභක්ති	(අං-යො)	උපයොග.
3. තෘතීයා	,,	තුන්වෙනි විභක්ති	(නා-හි)	කරණ.
4. චතුර්ථී	,,	සතරවෙනි විභක්ති	(ස-නං)	සම්පදාන.
5. පඤ්චමී	,,	පස්වෙනි විභක්ති	(ස්මා-හි)	නිස්සක්ක.
6. ෂෂ්ඨී	,,	හවෙනි විභක්ති	(ස-නං)	සාමි.
7. සප්තමී	,,	සත්වෙනි විභක්ති	(ස්මිං-සු)	භුම්ම.

මෙසේ විභක්ති සතක්වෙත්. (ආලපන, කරණ, යන අර්ථ දෙක කියයුතු තැන්දිලද; ප්‍රථමා තෘතීයා යන විභක්තිදෙක යොදනු මිස වෙන්වශයෙන් විභක්ති දෙකක් නැතිබැවින් ඒ නාමදෙක මෙහිදී නොදක්වන ලදී.) කවරාර්ථයකින් විභක්තිනම් වීදයත්. අර්ථං විභජන්තීති * විභත්තියො යනුබැවින් අර්ථය බෙදන හෙයින් විභක්තිනම් වෙත්—මෙකියනලද ප්‍රථමාදි විභක්තීන් කොබඳු කොබඳු තැන්හි යෙදියයුත්තාහු වෙත්ද, හෙවත් පූර්වාචාර්‍ය්‍යවරයන් විසින් කොබඳු කොබඳු අර්ථයන්හි යොදන ලද්දාහු වෙත්ද යත්. එහි නියමය ද්විප්‍රකාරයකට දතයුතුය, ඒනම්, සාමාන්‍යනියමය, විශේෂනියමය කියාය.

එහි සාමාන්‍ය නියමයනම්

"ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා—කම්මණෙ දුතියා—කරණෙ තතියා—සම්පදානෙ චතුත්ථී—අපාදානෙ පඤ්චමී—සාමිස්මිං ඡට්ඨී—ඔකාසෙ සත්තමී"

යනාමේ සූත්‍ර සතින් දක්වනලද ක්‍රමයට ඒනම් ලිඞ්ගාර්ථයෙහි (ලිඞ්ගාර්ථය කියයුතු තන්හි) ප්‍රථමා විභක්ති යෙදියයුතුය—එසේම කර්මාර්ථයෙහි ද්විතීයා විභක්තිද, කරණාර්ථයෙහි තෘතීයා විභක්තිද, සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි චතුර්ථී විභක්තිද, අපාදානාර්ථයෙහි පඤ්චමී විභක්තිද, සාම්‍යර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී විභක්තිද, ඔකාසාර්ථසංඛ්‍යාත ආධා

---

* "කම්මාදයොවා කාරකෙ එකවචනබහුවචනවසෙන විභජන්තීති විභත්ති—විභජ්ජිතබ්බා ඤාණෙනාති පි විභත්ති-විභජන්ති අත්ථෙ එතායාතිපි විභත්ති—අථවා සතිපි ජිනසාසනෙ අවිභත්තිකානිද්දෙසෙ සබ්බෙන සබ්බං විභත්තීහි විනා අත්ථස්සානිද්දිසිතබ්බතො විසෙසෙන විවිධෙනවා ආකාරෙන භජීයන්ති සෙවීයන්ති තං පණ්ඩිතෙහීතිපි විභත්ති"—යනුද විභත්ති ශබ්දයාගේ විග්‍රහයි.

ප්‍රථමා විභක්ති.

රාර්ථයෙහි සප්තමී විභක්තිද යෙදිය යුතුයි—මේ දක්වනලද්දේ ඒ ඒ විභක්තියෙදීමේ සාමාන්‍ය නියමයයි.

විශේෂ නියමය කෙසේදයත්.

"පඨමෙකා දසත්ථෙසු දසමෙසු දුතියා භවෙ
තතියා සොළසත්ථෙසු චතුත්ථී චුද්දසීරිතා.
පඤ්චමී චුද්දසත්ථෙසු ඡට්ඨී එකාදසීරිතා
සත්තම්‍යෙකාදසත්ථෙසු විසත්තසත්තාසීතියං,"

යනුබැවින් ප්‍රථමා විභක්ති අර්ථ එකොළොසෙක්හි යෙදියයුතුය, එසේම ද්විතීයා විභක්ති අර්ථ දශයෙක්හිද, (එකොළොසෙක්හි යයිද කියත්.) තෘතීයාවිභක්ති අර්ථ සොළසෙක්හිද, චතුර්ථීවිභක්ති අර්ථ තුදුසෙක්හිද, පචමි විභක්තිත් අර්ථ තුදුසෙක්හිද, ෂෂ්ඨී සප්තමී යන විභක්ති දෙකත් අර්ථ එකොළොසෙක් එකොළොසෙක්හිද යෙදිය යුත්තාහුය. (ෂෂ්ඨී විභක්ති අර්ථ දොළසෙක්හිහා සප්තමී විභක්ති අර්ථ පසළොසෙක්හි යයිද කියත්.) මේ දක්වන ලද්දේ ඒ ඒ විභක්ති යෙදීමේ විශේෂ නියමයයි.

NOMINATIVE.

එහි ප්‍රථමා විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ එකොළොසනම්.

ලිඞ්ගාර්ථ, කර්මාර්ථ, කර්තෘර්ථ, කරණාර්ථ, සම්ප්‍රදානාර්ථ, අපාදානාර්ථ, ස්වාම්‍යර්ථ, ආධාරාර්ථ, ආලපනාර්ථ, හෙත්වර්ථ, දිසායෝගාර්ථ, යනමේය—එට උදාහරණ දක්වනුලැබේ.

උදාහරණ.

1. * ලිඞ්ගාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"බුද්ධො, දසබලො, සුගතො"—බුදුරජතෙම, දශබලතෙම සුගත්තෙම.

---

* ලීයති (අප්පකාසියති) ඉති, ලීනං—අග්ගයති (බොධයති) ඉති, අභං-ලීනච තං අගමෙති, ලිඞ්ගං-අථවා-ලීනං (අප්පකාටං අභං) ගමයති (බොධයති) ඉති, ලිඞ්ගං—අරියති (බුජ්ඣීයති) ඉති, අත්ථො—ලිඞ්ගස්ස අත්ථො, ලිඞ්ගත්ථො.

තවද—"ධාතුප්පච්චය විභත්තිවජ්ජිතමත්ථයුත්තං සද්දරූපං ලිඞ්ගං නාම." යනුද—"ධාතුප්‍රත්‍යයාන්තරිකත මර්ථවච්ඡබ්දරූපං ලිඞ්ගං." යනුද දක්නාලද බැවින්—ධාතුවක්ද ප්‍රත්‍යයක්ද විභක්තියක්ද නුවූ, අර්ථයෙන් යුක්තවූ ශබ්දරූපය ලිඞ්ගනම්, ලිඞ්ගයාගේ අර්ථය ලිඞ්ගාර්ථනම්වේ—හෙද පස්ප්‍රකාරහෝ තුන්ප්‍රකාරයි—එම කීහ.

"ස්වාර්ථෝ ද්‍රව්‍යංච ලිඞ්ගංච සංඛ්‍යා කර්මාදිරේවච
අමී පඤ්චෛව ලිඞ්ගාර්ථා ස්ත්‍රයඃ කෙෂාඤ්චි දග්‍රිමා."

විභක්තිභේද කාණ්ඩය.

2. *a* කර්මාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"යො වො ආනන්ද මයා ධම්මො ච විනයො ච දෙසිතො සො මමච්චයෙන සත්ථා" — ආනන්දය තොපට මාවිසින් යම්ධර්මයක් විනයක් දේශනාකරණලද්දේද, ඒ (ධර්මවිනය) තෙම මාගේ ඇවෑමෙන් ශාස්තෲයි.

3. *b* කර්තෲර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"භික්ඛු ධම්මං දෙසෙති" — භික්ෂූතෙම ධර්මය දේශනාකෙරේ,

4. *c* කරණාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"යො භික්ඛු ථෙය්‍යචිත්තො ඨානා චාවෙති" — යම් භික්ෂුවෙක් තෙම සොරසිත කරණකොටගෙණ (බඩුව තිබුණු) තැනින් අහක් කෙරේද.

5. *d* සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"කාරකො විපාකො දෙති" — කාරණ්නානට විපාකය දෙන්නේය.

6. *e* අපාදානාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"ලොභාදයො ඉමෙ ධම්මා බුද්ධො දූරතරෙ භවෙ" — ලෝභාදිවූ මේ (කෙලශ) ධර්මයන්ගෙන් බුදුරජතෙම විශේෂයෙන් දුරවේ.

7. *f* සාම්‍යර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"සබ්බෙ බුද්ධා බලප්පත්තා පච්චෙකානඤ්ච යං බලං" — බලප්‍රාප්තවූ සියළු බුදුවරයන්ගේද පසේබුදුවරයන්ගේද යම්බලයක් ඇත්තේද.

8. *g* ආධාරාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"ලොකෙ ජාතො ච සංවුද්ධො භගවා චිත්තාමිස්සරො" — ලෝකයෙහි උපදිනලද්දේ වැඩෙනලද්දේ නමුදු භාග්‍යවත් බුදුරජතෙම සියලුහි ප්‍රධානියාය.

9. ආලපනාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"අභික්කන්තං භො ගොතම" — භවත් ගෞතමයානන්වහන්ස ඉතා යහපති.

10. හෙත්වර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"පුරිසො පුරිසං කම්මං කාරෙති" — පුරුෂයෙක්තෙම (තවත්) පුරුෂයෙක් ලවා වැඩක් කරවන්නේය.

11. දිසායොගාර්ථයෙහි ප්‍රථමා.

"යෙන භගවා තෙනුපසංකමි" — භාග්‍යවත් බුදුරජතෙම යම් දිසාවෙක්හිද එහි එළඹියේය.

ACCUSATIVE.

විතියා විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ එකොළොසකි.

කර්මාර්ථ, තෘතීයාර්ථ, චතුර්ථ්‍යර්ථ, පඤ්චම්‍යර්ථ, ෂෂ්ඨ්‍යර්ථ, සප්තම්‍යර්ථ, කාලාර්ථ, කර්මප්‍රවචනීයයොග, අත්‍යන්තසංයොග, පුබ්බයොග, කාරිතයොග, යනමේය—ඊට උදාහරණ දක්වනු ලැබේ.

උදාහරණ.

1. කර්මාර්ථයෙහි විතියා.

"රථං කාරෙති, කාඨං ඣාපෙති, පණ්ණසාලං පවිසති" රථයක් කොරේ, කාෂ්ඨයක් දවයි, පණ්සලට ප්‍රවිෂ්ටවේ.

2. තෘතීයාර්ථයෙහි විතියා.

"ත්වඤ්ච මං නාභිභාසසි"—තොපිද මාහා කථානොකරණ්නෙහිය

3. චතුර්ථ්‍යර්ථයෙහි විතියා.

"පච්චාරොචෙ මිතං"—තොපට ප්‍රත්‍යාරෝචනය කරමි,

4. පඤ්චම්‍යර්ථයෙහි විතියා.

"මනුස්සමංසං විරමති"—මනුෂ්‍ය මාංශයෙන් වලකී.

5. ෂෂ්ඨ්‍යර්ථයෙහි විතියා.

"භගවන්තං පිඨිතො අනුබන්ධො හොති"—භාග්‍යවතුන්වහන්සේගේ පිටිපස්සෙන් අනුබඳනා ලද්දේවේ.

6. සප්තම්‍යර්ථයෙහි විතියා.

"ගාමං උපවිසති"—ගමෙහි වාසය කෙරේ.

7. කාලාර්ථයෙහි විතියා.

"එකං සමයං භගවා සාවත්ථියං විහරති"—එක්සමයෙක්හි භාග්‍යවත්තෙම සැවැත්නුවරලඟ වාසය කෙරේ.

8. *h* කර්මප්‍රවචනීයයොගයෙහි විතියා,

"පබ්බජිත මනුපබ්බජ්ජි"—ප්‍රව්‍රජිතයා ලක්ෂණකොටගෙණ පැවිදිවී.

9. * අත්‍යන්ත සංයොගයෙහි විතියා.

"සත්තාහං ගවපානං, මාසං සජ්ඣායති"—සතියක්මුළුල්ලෙහි ගවපානයයි-මාසයක් මුළුල්ලෙහි හදාරණ්නේය.

---

* ද්‍රව්‍ය ගුණ ක්‍රියා යන මොවුන් සමග කාල අධ්වාදීන්ගේ අනවරත යොගය අත්‍යන්ත සංයොගනම්වේ.

"සත්තාහං ගවපානං, මාසං සජ්ඣායති" යන උදාහරණයෙහි පානං, සජ්ඣායති, යනමේ ක්‍රියාවයහා සත්තාහං මාසං යන කාල යන්ගේ අනවරත යොගයයි.

10. පුබ්බයොගයෙහි ද්විතීයා.

"පුබ්බෙන ගාමං"—ගමට මත්තෙන්.

11. කාරිතයොගයෙහි ද්විතීයා.

"පුරිසො පුරිසං මග්ගං ගමයති"—පුරුෂතෙම (තමන්) පුරුෂයෙක් මගට යවන්නේය.

INSTRUMENTAL.

තෘතීයා විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ සොළසනම්,

කර්තෲර්ථ, කර්මාර්ථ, කරණාර්ථ, අපාදානාර්ථ, අධාරාර්ථ, ප්‍රථමාර්ථ, හෙත්වර්ථ, නිමිත්තාර්ථ, සහාර්ථ, අඞ්ගවිකාරාර්ථ, සම්බන්ධාර්ථ, විශෙෂණාර්ථ, ක්‍රියාපවර්ගාර්ථ, ඉත්ථංභූතාර්ථ, ලක්ෂණාර්ථ, කාලාර්ථ, අධ්වානාර්ථ, යනාදිය, (සමහර ආචාර්යකෙනෙක්විසින් පස්විසි අර්ථයෙක්හි යෙදියයුතුයයි කියනලද නමුදුත් පස්විස්සම මේ සොළොස් ප්‍රභේදයෙහි අන්තර්ගතවනලද බැවින් වෙන්වශයෙන් නොදක්වන ලදී.) එයට උදාහරණ දක්වනුලැබේ

උදාහරණ.

1. කර්තෲර්ථයෙහි තෘතීයා.

"ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො"—ධර්මයතෙම බුදුරජානන් වහන්සේවිසින් යහපත්ලෙස වදාරණලද්දේය.

2. කර්මාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"තිලෙහි ඛෙත්තෙ වපති"—තල ක්ෂෙත්‍රයෙහි වපුරයි.

3. කරණාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"රුක්ඛං ඡින්දති ඛග්ගෙන"—කඩුව කරණකොටගෙණ වෘක්ෂය කපයි.

4. අපාදානාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"සුමුත්තා මයං තෙන මහාසමණෙන"—අපි ඒ මහා ශ්‍රමණයාගෙන් හොඳටම මිදුනෙමු.

5. අධාරාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"පුරත්ථිමෙන ධතරට්ඨො"—පූර්වදිශාවෙහි ධෘතරාෂ්ට්‍ර (නම් වරම්රජ)ය.

6. ප්‍රථමාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"මණිනා මෙ අත්ථො"—මට මාණික්‍යයක් ඕනෑය.

7. * හෙත්වර්ථයෙහි තෘතීයා.

"විජ්ජාය යසො-ධනෙන කුලං"—විද්‍යාව හෙතුකොටගෙණ කීර්තිය ඇතිවේ-ධනය හෙතුකොටගෙණ යහපත් කුලඇතිවේ

8. † නිමිත්තාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"නාගො දන්තෙන හඤ්ඤතෙ"—දත් නිමිත්තකොටගෙණ හස්තියා නසනුලැබේ.

9. ‡ සහාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"දුක්ඛො බාලෙහි සංවාසො"—අඥාණයන් සමග එකට විසීම දුක්ඇත්තේය.

10. § අංගවිකාරාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"අක්ඛිනා කාණො"—ඇසින් කාණය.

11. ‖ සම්බන්ධාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"සුවණ්ණෙන අභිරූපො"—යහපත් වර්ණයෙන් අභිරූපය (නොහොත් රත්‍රණ් සම්බන්ධවීමෙන් අභිරූපවූයේය.)

12. ¶ විශෙෂණාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"ජාතියා සත්තවස්සිකො"—උත්පත්තියෙන් සත්අවුරුදුවූයේය.

13. ** ක්‍රියාපවග්ගාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"එකාහෙනෙව බාරාණසිං පායාසි"—එක දවසින්ම බරණැස් නුවරට ගියේය.

14. †† ඉත්ථංභූතලක්ෂණයෙහි තෘතීයා.

"තිදණ්ඩකෙන පරිබ්බාජක මද්දක්ඛි"—ත්‍රිදණ්ඩයකින් උපලක්ෂිතවූ පරිබ්‍රාජිකයා දැක්කේය.

---

* "ඵලසාධන යොග්‍යො හෙතුඃ" යනුබැවින් ඵලය සිද්ධකිරීමට යෝග්‍යවූ පදාර්ථය හෙතුයි—

† නිමිත්තාර්ථනම් නිමිත්තකොට කාරණකොට යනාර්ථයි.

‡ සහාර්ථනම් සමගහෝ එක්ව යනාර්ථයි.

§ අංගවිකාරනම් ශරීරයසම්බන්ධිවූ අවයවයක්හුගේ අන්‍යථාත්වය කට පැමිණීමයි. ඒ අන්‍යථාත්වයට පැමිණි අවයවවාචී ශබ්දයෙන් තෘතීයාවිභක්තිවේ.

‖ මෙහි සම්බන්ධනම් ක්‍රියාකාරකයන්ගේ යෙදීමයි.

¶ ක්‍රියා ජාත්‍යාදියෙන් වෙනස්කරණු ලබන්නේ විශෙෂණනම්වේ.

** "ක්‍රියාය අසු පරිසමාපනං ක්‍රියාපවග්ගො නාම" යනුබැවින් ක්‍රියාව වහා නිමවීම ක්‍රියාපවග්ගනම්වේ. එසේම—"ඵලප්‍රාප්ති පූර්විකා ක්‍රියාපරිසමාප්තිඃ ක්‍රියාපවර්ගඃ"—යනුබැවින් ඵලප්‍රාප්තිය පූර්වකොටඇති ක්‍රියා පරිසමාප්තිය ක්‍රියාපවර්ගනම්වේ.

†† සිටියාවූ ප්‍රකාරයෙන් අන්‍යප්‍රකාරයකට පැමිණීමේ ලකුණ ඉත්ථංභූතලක්ෂණයි.

15. * කාලාර්ථයෙහි තෘතීයා.

"කාලෙන ධම්මසවණං"—සුදුසුකාලයෙහි බණඇසීම.

16. † අද්ධානාර්ථයෙහි තෘතීයා.

යොජනෙන ධාවති"—යොදුනක් මාර්ගයෙහි දුවයි.

DATIVE.

චතුර්ථී විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ දොළසනම් (තුදුසකැයිද කියත්) සම්ප්‍රදානාර්ථ, කර්මාර්ථ, තෘතීයාර්ථ, පචම්‍යර්ථ, සාම්‍යර්ථ, ආධාරාර්ථ, නමොයොග, අනාදරාර්ථ, ආරොචනාර්ථ, තුමර්ථ, (හෙවත් තුං ප්‍රත්‍යයවිසින් ප්‍රකාශකරණුලබන අර්ථ) අලංශබ්දාර්ථ, තාදර්ථ, ඍනමේය—ඊට උදාහරණ දක්වනුලැබේ.

උදාහරණ.

1. සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"භික්ඛුස්ස චීවරං දෙති"—භික්ෂුවට සිවුරක් දෙයි.

2 කර්මාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"අප්පො සග්ගාය ගච්ඡති"—ස්වල්පදෙනෙක් ස්වර්ගයට යෙත්.

3. තෘතීයාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"අසක්කතා චස්ම ධනඤ්ජයාය"—(අපි) ධනඤ්ජයරජ විසින් සත්කාර නොකරණලද්දෝ වන්නෙමු.

5. පචම්‍යර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"විරමථායස්මන්තො මම වචනාය"—ආයුෂ්මත්හු මගේවචනයෙන් වැළකුණ මැනව.

5. සාම්‍යර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"ආයස්මතො උපාලිත්ථෙරස්ස උපසම්පදාපෙක්ඛො—මහතො ගණාය භත්තා මෙ"—උපතිස්සතෙම ආයුෂ්මත්වූ උපාලිස්ථවිරයන්ගේ උපසම්පදා අපෙක්ෂා ඇත්තේය—මාගේ මහත්සමූහයාගේ ස්වාමියාය.

6. ආධාරාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"තුය්හං ආවි කරෙමි"—තොපකෙරෙහි ප්‍රකාශ කරමි.

---

* † මෙහි කාලාර්ථ අද්ධානාර්ථනම් කාලවාචී මාර්ගවාචී ශබ්ද යන්හා යෙදීමයි.

7. නමොයොගයෙහි චතුර්ථී.

"නමො තෙ බුද්ධ වීර ත්ථු"—බුද්ධවීරය නුබවහන්සේට නමස්කාර වේවා.

8. * අනාදරාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"කාඨස්ස ත්වං මඤ්ඤෙ"—තා කාෂ්ඨයක්කොට සිතමි.

9 † ආරොචනාර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"ආරොචයාමි වො භික්ඛවෙ"—මහණෙනි තොපට කියමි.

10. ‡ තුමර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"ලොකානුකම්පාය බුද්ධො උප්පජ්ජන්ති"—ලොවට අනුකම්පා පිණිස බුදුරජතෙම උපදී.

11. අලමර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"අලං මල්ලො මල්ලස්ස"—මල්ලවතෙම මල්ලවයාහට සුදුසුයි.

12. § තදර්ථයෙහි චතුර්ථී.

"අත්ථාය හිතාය සුඛාය සංවත්තති"—අර්ථපිණිස හිතපිණිස සුවපිණිස පවතී.

(තුදුස් ප්‍රභේදයෙහි අනුකතාර්ථ දස්සනාර්ථ දෙකය—උදාහරණ නම්—"ආසුණන්ති බුද්ධස්ස තෙ—චක්ඛුජනස්ස දස්සනායතනං විය මඤ්ඤෙ"—යනුයි.)

ABLATIVE.

පචමි විභක්ති පසළොස් තැනෙක්හි යෙදියයුතුබව සමහරෙක්ද තුදුස්තැනෙක්හි යෙදියයුතුයයි සමහරෙක්ද කියත්. ඒනම්,

අපාදනාර්ථ, කර්මාර්ථ, තෘතීයාර්ථ, සාම්‍යාර්ථ, ආධාරාර්ථ, හෙත්වර්ථ, ධාතුප්‍රයොග, නාමප්‍රයොග, උපසර්ගප්‍රයොග, කාරකාභිධ්‍ය විච්ඡාර්ථ, රක්ෂණාර්ථ, ප්‍රභවාර්ථ, අදර්ශනාර්ථ, ත්‍යාලොප යන මෙහිය—ඊට උදාහරණ දක්වනුලැබේ.

---

* අනාදරනම් ආදරනොකිරීමයි—අනාදරාර්ථය කියයුතු තන්හි මන ඤාණෙයන ධාතුවෙන් සිද්ධවූ ක්‍රියාවගේ අප්‍රාණිකර්මයෙහි චතුර්ථීවිභක්තිය යෙදිය යුතුයි.

† මෙහි ආරොචනාර්ථනම් ආරොචනය අර්ථකොටඇති ධාතුන්ගේ යෙදීමයි—එහිදී ආරොචනය ලබන්නාවූ වාච්‍යශබ්දයෙහි චතුර්ථීවිභක්තිය යෙදිය යුතුයි.

‡ තුමර්ථනම් තුං ප්‍රත්‍යය විසින් කියනුලබන් අර්ථයයි—එහි තුං ප්‍රත්‍යය වියයුතුතැන චතුර්ථීවිභක්ති වෙයි සේයි.

§ තදර්ථනම් ඒපිණිස යන අර්ථයි.

උදාහරණ.

1. අපාදනාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"ගාමා අපෙන්ති මුනයො"—මුනීහු ගමින් පහව යෙත්.

2. කර්මාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"සුවණ්ණස්මං පතිදදාති"—රත්‍රණ් නැවතාදේ.

3. තෘතීයාර්ථයෙහි පඤ්චමී

"සතස්මා බද්ධො"—සියයකින් බැඳුනු මනුෂ්‍යතෙම.

4. සාම්‍යර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"පූර්ශස්මා පාද එලි"—පුරුෂයාංගේ පාදයො පැළුණේය.

5. ආධාරාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"උරස්මා ජාතො පුත්තො"—ලෙහි ද පුත්‍රයාය.

6. හෙත්වර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"කස්මා නු තුම්හං දහරා න මීයරෙ?"—කවර හේතුවකින් තොපගේ ලදරුවෝ නොමියද්ද?.

7. ධාතුප්‍රයොගයෙහි පඤ්චමී.

"බුද්ධස්මා පරාජෙන්ති අඤ්ඤතිත්ථියා"—බුදුන්ගෙන් අන්‍ය තීර්ථකයෝ පරදිත්.

8. නාමප්‍රයොගයෙහි පඤ්චමී.

"උභතො සුජාතො පුත්තො"—මාතෘ පිතෘ දෙපක්ෂයෙන් පිරිසිදුව උපන් පුත්‍රයාය.

9. උපසර්ගප්‍රයොගයෙහි පඤ්චමී.

"ආබ්‍රහ්මලොකා සද්දො අබ්භුග්ගච්ඡි"—බ්‍රහ්මලෝකය දක්වා ශබ්දය පැනනැංගේය.

10. * කාරකමධ්‍යයෙහි පඤ්චමී.

"ලුද්දකො ඉතො පක්ඛස්මා මිගං විජ්ඣති"—වැද්දතෙම මෙයින් දෙපෝයකින් මුවා විදී.

11. † විවේකාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"විවිත්තො පාපකා ධම්මා"—පවිටු ධර්මයන්ගෙන් වෙන්වන ලද්දේය.

---

* කාරකමධ්‍යනම් මෙහි "ඉතො" යන අපාදාන කාරකයාගේද "මිගං" යන කර්මකාරකයාගේද අතරයි ඒ අතරෙහි "පක්ඛස්මා" යන පඤ්චමියයි.

† මෙහි විවේකාර්ථනම් විවේකවාචී ශබ්දයන්ගේ යෙදීමයි.

12. * රක්ඛණාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"කාකෙ රක්ඛන්ති තණ්ඩුලා" — සහලින් කවුඩන් වළකත්.

13. ප්‍රභවාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"අනවතත්තම්හා මහාසරා පභවන්ති" — අනවතප්ත විලෙන් මහාතටාකයො උපදිත්.

14. අදර්ශනාර්ථයෙහි පඤ්චමී.

"උපජ්ඣායා අන්තරධායති සිස්සො" — ශිෂ්‍යතෙම උපාධ්‍යායා කෙරෙන් අන්තර්ධානවේ.

15. † ත්වාලොපයෙහි පඤ්චමී.

"පාසාදා සංකමෙය්‍ය—පාසාදං අභිරූහිත්වා සංකමෙය්‍යත්‍යත්ථො" ප්‍රාසාදයෙන් යන්නේය, ප්‍රසාදයට නැගී බැසයන්නේය යනාර්ථයි.

ප්‍රභෘත්‍යර්ථාදිවූ මෙයින් පිටත් අර්ථයන්හිද පඤ්චමී විභක්ති වනබව දක්වනලද්දේය. "යතොපභුත්‍යාහම්විඤ්ඤුතං" (යම්තැනක පටන් නුවණැතිබවට පැමිණියෙම්ද) යනාදී උදාහරණයි.

GENITIVE.

ෂෂ්ඨී විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ දෙළසනම්.

ස්වාම්‍යර්ථ, කර්මාර්ථ, කර්ත්‍රාර්ථ, කරණාර්ථ, අපාදනාර්ථ, ආධාරාර්ථ, හෙත්වර්ථ, සාමීප්‍යාදියොග, අනාදරාර්ථ, නිර්ධාරණාර්ථ, හෙතුයොග, පූජිතාර්ථ, යනමේය.

උදාහරණ.

1. ස්වාම්‍යර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී.

"බුද්ධස්ස සබ්බඤ්ඤුතඤ්ඤාණං" — බුදුන්ගේ සර්වඥතාඥාණය.

---

* රක්ෂණාර්ථනම් රක්ෂාකිරීමය වැළක්වීමය යන අර්ථඇති ධාතූන්ගේ යෙදීමයි.

† ත්වාලොපනම් ත්වා ප්‍රත්‍යයාන්ත ශබ්දයක්හුගේ අර්ථය තිබියදීම එබඳු පදයක් නැතිබවයි.

2. කර්මාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“සහසා කම්මස්ස කත්තාරො”—පරීක්ෂා නොකොට ක්‍රියාකරන්නෝ.

3. කර්ත්‍රර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“අමතං තෙසං භික්ඛවෙ අපරිභුත්තං යෙසං කායගතා සති අපරිභුත්තා”—යම් කෙනෙකුන්විසින් කායගතාසති භාවනාතොම නොවලදන (භාවනානොකරණ) ලද්දීද මහණෙනි ඔවුන්විසින් අමෘතය නොවලදන ලද්දේය.

4. කරණාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“ඉමමෙවකායං පූරං නානාප්පකාරස්ස අසූචිනො පච්චවෙක්ඛති,”—නානාප්‍රකාර අසූචි කාරණකොටගෙණ පිරුණු මෙම ශරීරය ප්‍රත්‍යවේක්ෂාකෙරේ.

5. අපාදානාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“අස්සවන්තා ධම්මස්ස පරිහායන්ති”—නොඇසීමෙන් ධර්මයෙන් පිරිහෙත්.

6. ආධාරාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“කුසලා නච්චගීතස්ස”—නෘත්‍යගීතයෙහි දක්ෂයෝ.

7. හේත්වර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“තං කිස්ස හෙතු”—ඊට හෙතු කවරේද.

8. සාම්‍යාදියොගයෙහි ඡට්ඨී.

“ගොණානං සාමි”—ගොණුන්ගේ ස්වාමියාය.

9. අනාදරාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“රුදතො දාරකස්ස පබ්බජි”—ළදරුවා හඬද්දීම (ආදරනොකොට) පැවිදිවී.

10. * නිර්ධාරණාර්ථයෙහි ඡට්ඨී.

“නරානං ඛත්තියො සූරතමො”—මනුෂ්‍යයන් අතුරෙන් ක්ෂත්‍රියතෙම අතිශයින් සූරයි.

---

* නිර්ධාරණනම් ජාතියක්හෝ ගුණයක්හෝ නාමක්හෝ ක්‍රියාවක්හෝ කාරණකොටගෙණ සමූහය අතරෙන් එකක් වෙන්කිරීමයි—එහෙයින් කීහ.

“යං හිජාති ගුණක්‍රියා නාමෙහි සමුදායතො,
පුථක්කරණ මෙකස්ස තං නිධාරණ මබ්‍රවුං”

එසේම—“ජාතිගුණක්‍රියාණාමුත්කර්ෂේණාපකර්ෂේණ, වා සජාතීයාත්
පෘථක් කරණං නිර්ධාරඃ”

11. හෙතුයොගයෙහි ෂෂ්ඨී.

"බුද්ධස්ස හෙතු වසති"—බුදුන් හේතුකොටගෙණ වෙසෙයි.

12. * සුහිතාර්ථයෙහි ෂෂ්ඨී.

"පූරං හිරඤ්ඤසුවණ්ණස්ස"—හිරණ්‍යසුවර්ණයෙන් පිරුණාවූ.

LOCATIVE.

සප්තමී විභක්ති යෙදියයුතු අර්ථ පසළොසනම්.

ආධාරාර්ථ, කර්මාර්ථ, කරණාර්ථ, සම්ප්‍රදානාර්ථ, පංචම්‍යර්ථ, ප්‍රථමාර්ථ, නිමිත්තාර්ථ, අනාදරාර්ථ, නිර්ධාරණාර්ථ, කාලාර්ථ, භාවාර්ථ, සාමිකාදියෝග, අධිකිස්සරවචන, මණ්ඩිතාර්ථ, උස්සුක්කතාර්ථ, යනමෙය.

උදාහරණ.

1. ආධාරාර්ථයෙහි සප්තමී.

"ඛීරෙසු ජලං අත්ථි"—ක්ෂීරයෙහි ජලය ඇත්තේය.

2. කර්මාර්ථයෙහි සප්තමී.

"භික්ඛූසු අභිවාදෙන්ති"—භික්ෂූන් වදිත්.

3. කරණාර්ථයෙහි සප්තමී.

"සම්පටිච්ඡිත්වා මත්ථකෙ"—මස්තකය කරණකොටගෙණ පිළිගෙණ.

4. සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි සප්තමී

"සංඝෙ ගොතමී දෙහි"—ගොතමිය සංඝයාට දෙව.

5. පංචම්‍යර්ථයෙහි සප්තමී.

"තිණෙසු ගාවො රක්ඛන්ති"—තෘණයෙන් ගවයන් රකිත්.

6. ප්‍රථමාර්ථයෙහි සප්තමී.

"සූරියෙ උග්ගතෙ"—උදාවනලද සූර්‍ය්‍යතෙම—"ඉදම්පිස්ස හොති සීලස්මිං"—මේද ඔහුගේ සීලයවේ.

---

* සුහිතාර්ථනම් යමකින් සම්පූර්ණවීමහෝ තෘප්තියට පැමිණීමයි.

7. නිමිත්තාර්ථයෙහි සප්තමී.

"කුඤ්ජරෙ දන්තෙසු හඤ්ඤතෙ" —— හස්තියා දත් නිමිත්තකොටගෙණ නසනුලැබේ—"සම්පජානමුසාවාදෙ පාචිත්තියං" —— දැනගණ බොරුකීම නිමිත්තකොටගෙණ පචිති ඇවත්වේ.

8. අනාදරාර්ථයෙහි සප්තමී.

"අකාමකෙසු මාතාපිතුසු පබ්බජි" —— (මහණවීම) නොකැමැති මව්පියන් කෙරෙහි අනාදරකොට මහණවූයේය.

9. නිර්ධාරණාර්ථයෙහි සප්තමී.

"මනුස්සෙසු ඛත්තියො සූරතරො" —— මනුෂ්‍යයන් අතුරෙහි ක්ෂත්‍රියතෙම අතිශයින් සූරයි.

10. කාලාර්ථයෙහි සප්තමී.

"ඉතො සතසහස්සම්හි කප්පෙ උප්පජ්ජි චක්ඛුමා" —— මෙයින් කල්පලක්ෂයකින් මතෙහි පසැස් ඇති සර්වඥතෙම උපන්නේය.

11. භාවාර්ථයෙහි සප්තමී.

"ජායමානෙ බො සාරිපුත්ත බොධිසත්තෙ අයං දසසහස්සිලොකධාතු සංකම්පි සම්පකම්පි සම්පවෙධි" —— සාරිපුත්‍රය බෝධිසත්වතෙම උපදිනකල්හි මේ දසසහශ්‍රී ලොකධාතුතොම එකපැහැර සෙල්වී ගියේය ඉතා සෙල්වී ගියේය අතිශයින් වෙවුලා ගියේය.

12. * සාමිආදියොගයෙහි සප්තමී.

"ගොණෙසු සාමි" —— ගොණුන්විෂයෙහි ස්වාමියාය.

13. † අධිකිස්සරවචනයෙහි සප්තමී.

"උපඛාරියං දොණො" —— අමුණකට තිඹක් අධිකයි—"අධි දෙවෙ සුබුද්ධො" —— දෙවියන්විෂයෙහි ප්‍රධානවූයේ හෝ අධිකවූයේ සර්වඥය, (සම්මුති විසුද්ධි උත්පත්තිසංඛ්‍යාත සියළුදෙවියන්ට වඩා සර්වඥතෙම ප්‍රධානවූයේහෝ අධිකය යනාර්ථයි.)

---

* මෙහි සාමිආදියෝගයෙහි සප්තමීනම් සාමි ශබ්දාදීන්ගේ යෙදී මෙහිදී සප්තමිවිභක්ති වීමයි.

† මෙහි අධිකිස්සර වචනයෙහි සප්තමී විභක්තිවීනම් අධිකාර්ථ, ඊශ්වරාර්ථවාචී උප, අධි, යන උපසර්ගයන්ගේ යෙදීමක්ඇතිකල්හි ඒහා යෝගලද ශබ්දයන්ට සප්තමී විභක්ති යෙදීමයි—ඒබව,

"අධිකාර්ථෙ නොපෙන—ස්වාමිත්වෙනාධිනා ච යොගෙ සප්තමිස්‍යාත්—ගුණා උපපරාර්ධෙ ස්‍යූර්, විෂ්ණෞ රධි හරෞ සුරාඃ"— යනමෙයින් දතයුතුයි.

14. මණ්ඩිතාර්ථයෙහි සප්තමී.

"ඤාණස්මිං පසන්නො සප්පුරිසො"—සත්පුරුෂතෙම ඤාණයෙහි ප්‍රසන්නයයි.

15. උස්සුක්කාර්ථයෙහි සප්තමී.

"ඤාණස්මිං උස්සුක්කො සප්පුරිසො"—සත්පුරුෂතෙම ඤාණයෙහි උත්සාහ ඇත්තේය.

මේ මණ්ඩිතාර්ථ උස්සුක්කාර්ථයන්හි සප්තමී විභක්ති පමණක් නොව තෘතීයා විභක්තිද වන්නීය. ඒ අර්ථද්වයෙහි යථෝක්ත විභක්ති දෙක වන්නේයයි කියනලද්දේනමුදු ඒඅර්ථද්වය කාරණා කොට වෙන අර්ථයෙක්හි ඒ විභක්තිදෙක වනබව දතයුතුයි—ඒබව මේ පාඨයෙහි පෙනේ.

"එත්ථ පන කිඤ්චාපි උස්සුක්ක මණ්ඩිතත්ථෙසු වුත්තප්පකාරා විභත්තියො න හොන්ති අඤ්ඤස්මිං යෙවත්ථෙ හොන්ති තථාපි අඤ්ඤස්මිං තාසං උප්පත්ති උස්සුක්ක මණ්ඩිතත්ථ හෙතුයෙව හොන්තීති තෙ අත්ථෙ පධානෙ කත්වා උස්සුක්ක මණ්ඩිතත්ථෙසූති වුත්තන්ති දට්ඨබ්බං,
එසනයො අඤ්ඤත්‍රාපි ඊදිසෙසු ඨානෙසු."

මේ දක්වනලද්දේ සප්ත විභක්තීන්ගේ යෙදීමෙහි විශේෂ නියමය වුවද සූත්‍රවලදී මීට වෙනස්වූ නොහොත් වෙන නාමවලින් දක්වනලද අර්ථයන් ලැබෙන්ට පුළුවන. එපමණකුත් නොව ආචාර්ය්‍යවරයන්විසින් පවා මේ නියමයන් වෙනස් වෙනස් ආකාරවලට දක්වනලද්දාහුය. මීට වැඩි විස්තර දැනගණු කැමැත්තන්විසින් කච්චායන රූපසිද්ධි පයොගසිද්ධි ආදියෙහි කාරකකාණ්ඩයන් බලා දැනගතයුතුවත්ඇර අපවිසින් සංග්‍රහවශයෙන් සම්පාදනයකරණලද මෙම පරිච්ඡේදය පරිහරණයට පහසුලෙස සංක්ෂෙපවශයෙන් කරණලද්දක්බව දැනගතයුතුයි.

විභක්තිභෙදකාණ්ඩය නිමි.

N O T E.

SYNTAX OF CASES.

විභක්තිභෙදකාණ්ඩයේ නෝට්වලට අයිති කර්ම කර්ත්‍රාදී

කාරකලක්ෂණාදිය.

SYNTAX OF ACCUSATIVE.

කර්මකාරක ලක්ෂණ.

a "ක්‍රියතෙ යත් තත් කර්මං" යනු බැවින් යමක් (කර්තෘවිසින්) කරණු ලැබේද ඒ (කරණුලබනදෙය) කර්මනම්වේ–හෙද ඊප්ෂිත, අනීප්ෂිත, නෛවෙප්ෂිතානානීප්ෂිත, අකථිත, කර්තෘ, උක්ත, අනුක්ත, කර්ම වශයෙන් සත් වැදෑරුම්වෙත්.

එම දක්වනු සඳහා

"කරීයතෙති කම්මං තං කම්මං සත්ත විධං මතං
ඉච්ඡිතා නිච්ඡිතා නෙව ඉච්ඡිතානිච්ඡිතං මතං.

අකථිතං කත්තුකම්මං වුත්තකම්මං අවුත්තකං
භුඤ්ජති ඔදනං පොසො මද්දති කණ්ටකං ජනො.

ගච්ඡං ගාමං තරුමූලං උපසංකමතී ජනො
අජං සො නයතී ගාමං කම්මං කාරෙති පුරිසං.
භාසිතො භගවතා ධම්මො කම්මං කාරෙති සො ජනො."

"එත්ථ ඔදනන්ති ඉච්ඡිතකම්මං, මද්දති කණ්ටකන්ති අනිච්ඡිත කම්මං, තරුමූලන්ති නෙවිච්ඡිතානිච්ඡිතකම්මං, (අඤ්ඤත්ථ පන අනිච්ඡිතන්ති වදන්ති) ගාමන්ති අකථිතකම්මං, පුරිසන්ති කත්තුකම්මං අකාරිතෙ කත්තුභූතත්තා—ධම්මොති වුත්තකම්මං, කම්මන්ති අවුත්තකම්මං කාරෙතීති පදෙන අවුත්තත්තාති–තත්ථ කිතකාදීහි අභිහිතං ලිඞ්ගත්ථමත්තමපෙක්ඛිත්වා පවත්තාය පඨමාය විභත්තියා යුත්තං කම්මං වුත්තකම්මං නාම, අනභිහිතං පන තදත්ථවාචකාය දුතියාය විභත්තියා යුත්තං කම්මං අවුත්තකම්මං නාම."

තවද–නිර්වර්ත්‍ය විකාර්‍යයි ප්‍රාප්‍යයයි ක්‍රියාද කර්මයාගේ ප්‍රභේදත්‍රයකි–එහි පෙර අවිද්‍යමානවූ වස්තුවක් උපදවනු ලැබේද ඒ නිර්වර්ත්‍ය කර්මයි. පෙර විද්‍යමානවූ යම්වස්තුවක් විකාරයටපමුණුවනු (හෙවත් අන් පරිද්දකින් කරණු) ලැබේද ඒ විකාර්‍යයි කර්මනම්වේ. නිර්වර්ත්‍ය

විකාර්‍ය කර්ම දෙකට වෙනස්වූයේ නොහොත් දර්ශනාදී ක්‍රියාවකින් විශයකරණු ලබන්නේ ප්‍රාප්‍ය කර්ම නම් වේ.—එම දක්වනු සඳහා.

“තච්ච කර්මං ත්‍රිවිධං නිර්වර්ත්‍යං විකාර්‍යං ප්‍රාප්‍යචෙති—නිර්වර්ත්‍යතෙ උද්පාද්‍යතෙ යත් තද් නිර්වර්ත්‍යං-යථා, ඝටං කරොති-පුත්‍රං ප්‍රසූයතෙ ඉත්‍යාදි-වික්‍රියතෙ විද්‍යමානවස්තු අවස්ථාන්තරං නියතෙ යත් තද් විකාර්‍යං-යථා, කාෂ්ඨං දහති-සුවර්ණං කුඬලං කරොති ඉත්‍යාදි-නිර්වර්ත්‍යවිකාර්‍යාභ්‍යාමන්‍යද්ප්‍රාප්‍යං-යථා, ග්‍රාමං ගච්ඡති ඉත්‍යාදි.”

යථොක්ත නිර්වර්ත්‍යාදි කර්මත්‍රයෙන් නිර්වර්ත්‍ය විකාර්‍ය යන කර්ම දෙක පමණක් සද්නිර්වර්ත්‍ය අසද්නිර්වර්ත්‍ය පරිත්‍යක්තකාරණවිකාර්‍ය අපරිත්‍යක්තකාරණවිකාර්‍ය කර්මවශයෙන් සතර ප්‍රභේදයකටද, සමහර ආචාර්‍ය කෙණෙක් ප්‍රාප්‍යකර්මයත් කායප්‍රාප්‍ය චිත්තප්‍රාප්‍ය වශයෙන් දෙකක්කොට ෂට්ප්‍රභේදයකටද දක්වති—ඒ මෙසේය.

> “යදසජ්ජායතෙ පූර්වං ජන්මනා යත් ප්‍රකාශතෙ
> නිර්වර්ත්‍යච කාර්‍යච කර්මං වෙධා ව්‍යවස්ථිතං.
>
> ප්‍රකෘත්‍යුච්ඡෙද සම්භූතං කිඤ්චිත් කාෂ්ඨාදි භස්මවත්
> කිඤ්චිත් ගුණාන්තරොත්පත්‍යා සුවර්ණාදි විකාරවත්.”

මේ සතර ප්‍රභේදයයි.

ෂට් ප්‍රභේදය මෙසේය.

> “සන්තාසන්තජනන වසෙන නිබ්බත්ති විධා
> මාතා පුත්තං විජායති පුඤ්ඤං සුඛං ජනෙතිදං.
> පරිච්චත්තා පරිච්චත්ත කාරණා විකති විධා
> කරොති කට්ඨං අඟාරං සුවණ්ණං කටකං කරෙ.
> පත්තිකම්මං විධා කාය චිත්තපුබ්බකභෙදතො
> බුද්ධං වන්දති පූජෙති ආදිච්ච නමස්සති.

තෙසු ක්‍රියා අනිබ්බත්තතො සන්තං කම්මං සන්තජනනනිබ්බත්ති කම්මං නාම, ක්‍රියා අනිබ්බත්තතො අසන්තං හුත්වා නවං නිප්ඵාදෙතබ්බකම්මං අසන්තජනනනිබ්බත්තිකම්මං නාම.

තෙසු කාරණභූතපකති චත්තකම්මං පරිච්චත්තකාරණවිකති කම්මං නාම—කාරණභූතපකති අචත්තං කම්මං අපරිචත්තකාරණවිකතිකම්මං නාම—(එත්ථ ච කට්ඨාදි අවත්ථායං සුවණ්ණාදී අවත්ථායච පවත්තවණ්ණ සණ්ඨානස්ස අඟාරාද්‍යවත්ථායං කටකාදි අවත්ථායච පවත්තවණ්ණ සණ්ඨානෙන විසදිසභාවො යෙව. කාරණස්ස පරිච්චජනා පරිච්චජනං දට්ඨබ්බං) කායෙන සම්පත්තං කම්මං කායසම්පත්තිකම්මං නාම, චිත්තෙන සම්පත්තං කම්මං චිත්තසම්පත්ති කම්මං නාම.”

SYNTAX OF INSTRUMENTAL CASE.

කර්තෘකාරක ලක්ෂණ.

b "යඃ කරොති ස කර්තා"-යමෙක් ක්‍රියාව කෙරේද හෙතෙම කර්තෘ නම් වේ—ඒද සයංකර්තෘය, හෙතුකර්තෘය, කර්මකර්තෘය, උක්ත කර්තෘය, අනුක්තකර්තෘයයි පස්වැදෑරුම් වෙත්.

එම කීහ.

"සයං හෙතු කම්මකත්තා භිහිතා නභිහිතා යථා
පුඤ්ඤං කාරෙති පුරිසො කාරෙති අපරෙ ජනෙ.
සයමෙව භිජ්ජතෙ කොට්ඨො දානං දදත් දායකො
සූදෙන පච්චතෙ භත්තං ඉමෙ තෙසං නිදස්සනා."

යමෙක් තෙමේම ක්‍රියාව කෙරේද ඒ සයංකර්තෘ නම-යමෙක් ක්‍රියාව කරණ්ට සමර්ථවූ අනිකෙක් ක්‍රියාවෙහි යොදන්නේවේද ඒ හෙතු කර්තෘ නම—ක්‍රියාවකට කර්මවූයේද කර්තෘවූයේද එකමනම් ඒ කර්ම කර්තෘ නම—සමාස තද්ධිත ආඛ්‍යාත කිතකයන්විසින් කියනලද කර්තෘ උක්තකර්තෘ නම—ඔවුන්විසින් නොකියනලද කර්තෘ අනුක්ත කර්තෘනම් වේ.

එම කීහ.

"යො සයමෙව කිරියං කරොති සො සයංකත්තා නාම—යො අඤ්ඤං කාතුං සමත්ථං අකරොන්තං කම්මනි යොජෙති සො හෙතුකත්තා—යො පන පරස්ස කිරියං පටිච්ච කම්මභූතොපි සුකරත්තා සයමෙව සිජ්ඣන්තො විය හොති සො කම්මකත්තා නාම—පඨමාය විභත්තියා යුත්තො වුත්තකත්තා නාම—තතියාය විභත්තියා යුත්තො අවුත්තකත්තා නාම-"පුඤ්ඤං කාරෙති පුරිසො"ති එත්ථ 'ති' ඉති ආඛ්‍යාතවිභත්තියා පුරිසොති කත්තුත්ථස්ස අභිහිතත්තා (වුත්තත්තා) පුන කත්තුත්ථවාචකා තතියාවිභත්ති න හොති, අථ ඛො ලිඞ්ගත්ථමපෙක්ඛිත්වා පඨමාව, තස්මා ආඛ්‍යාතාදීහි වුත්තො පුරිසොත්‍යාදි වුත්තකත්තා නාම—"ගරුළෙන හතො නාගො"ති එත්ථ පන කම්මත්ථෙ පවත්තෙන තප්පච්චයෙන කත්තුත්ථස්ස අනභිහිතත්තා (අවුත්තත්තා) තස්සත්ථස්ස වාචකා තතියාවිභත්ති හොති, තස්මා කිතකාදීහි අවුත්තො ගරුළෙනත්‍යාදි අවුත්තකත්තා නාමාති."

තවද—"ප්‍රථමෛව විභක්තිස්‍යාත් උක්තෙ කර්මණි කර්තරි
අනුක්තෙ කර්මකර්ත්‍රාදෞ ද්විතීයාද්‍යා විභක්තයඃ.
තත්‍රොක්තෙ කර්තරි යථා රාමො ජයති වෛරිණඃ
රණෙ රාමෙණච රාමාශ්ච ජයතාශ්ච ජනානි ච."

තවද—"යො අඤ්ඤකාරකානං පධානො කම්මට්ඨමත්තනට්ඨං වා ක්‍රියං කාරෙති සො කත්තා නාම"-යනු බැවින් යමෙක්තෙම සෙසුකාරකයන්ට ප්‍රධානව තමාකෙරෙහි පිහිටියාවූ හෝ කර්ම්මයකෙරෙහි පිහිටියාවූ හෝ ක්‍රියාව කෙරේද හෙතෙම කර්‍තෘ නම්.

එසේම—යමෙක් තෙම සෙසු කාරකයන් තමතමන් පිළිබඳ ක්‍රියා ව්‍යවහාරයෙහි යොදමින් (තමා) උත්සාහවත්බැවින් ප්‍රධානවූයේ කර්ම්මස්ථවූ හෝ ආද්මස්ථවූ හෝ ක්‍රියාව කෙරේද හෙතෙම කර්‍තෘ නම්, හෙද නොයෙක්ප්‍රභේද ඇත්තේය.

එහෙයින් කියනලදී.

"යො යොජයං සකාසකෙ බලූ කාරකානි
අඤ්ඤෙ ක්‍රියෙ යතනායුත්තතායා පධානො
කම්මට්ඨිතං ක්‍රියමත්තනා ඨිතං කාරෙති
කත්තාති සො නිගදිතො සචනෙකභෙදො."

SYNTAX OF KARANA (AUXILIARY.)

කරණකාරක ලක්ෂණ.

c "සාධ්‍යතෙ කම්ම නිෂ්පාද්‍යතෙ යෙනෙති සාධනං"-යනුබැවින් යමක්කරණකොටගෙණ කර්ම්මය හෝ ක්‍රියාව සිද්ධකරණු ලැබේද ඒ කාරණනාම් වේ. කර්‍තෘගේ ක්‍රියාසිද්ධියට හේතුවූ හෝ උපකාරවූ සම්ප්‍රදානාදී බොහෝ කාරණයන් අතුරෙන්, අත්‍යර්ථයෙන් යම් වස්තුවක් උපකාරද ඒවස්තුවම කාරණනාම් වේ—එහෙයින් කියනලදී.

"ක්‍රියායාං සාධකායාං බහූනාං කාරණානාං මධ්‍යෙ යවස්තු අව්‍යවධානෙන ක්‍රියානිෂ්පත්තිකාරණං විවක්ෂිතං තදෙව සාධනං භවති

තථාච—කාරණා ව්‍යවධානෙ තු ක්‍රියානිෂ්පත්තිකාරණං
යදෛව විවක්ෂිතං හෙතු කාරණං තත් ප්‍රකීර්තිතං.

තවද—ක්‍රියායාං පරිනිෂ්පත්තිර් යව්‍යාපාරා දනන්තරං
විවක්ෂ්‍යතෙ යද් යත්‍ර කාරණං තත් තදුස්මෘතං.

හිතාඃ ශරෙණ රාමෙණ රාවණො ලොකරාවණඃ
කාරශ්‍රෙණ විදීර්ණෝපි වාතාරෙර් යුධ්‍යතෙ පුනඃ."

එසේම—සියළු කාරකයන්ට වඩා ක්‍රියා සිද්ධියට හේතුබව යමක්හට සම්භාවනය කරණුලැබේද ඒ (සම්භාවනය කරණලදද) කාරණයයි කියනලද්දේය—එමකීන.

"යස්ස සබ්බවිසෙසෙන ක්‍රියා සංසිද්ධි හෙතුතා
සම්භාවීයති තං වුත්තං කාරණං නාම කාරකං.

ඒ කාරණකාරකයද ආධ්‍යාත්ම බාහ්‍ය වශයෙන් ද්විප්‍රකාරයකි— එහෙයින් කියනලදී.

"අජ්ඣත්තිකං බාහිර ච කාරණං දුවිධං මතං
මනසා කරෙති පුඤ්ඤං සත්ථෙන පසවො හතා."

"සරීරනිස්සිතං අජ්ඣත්තිකං, සරීරතො බහිභූතං බාහිරං"–යනු බැවින් ශරීරනිශ්‍රිතවනලද්දේ ආධ්‍යාත්මික කාරණයි. ශරීරයෙන් පිටත්හි වනලද්දේ බාහ්‍ය කාරණයි.

SYNTAX OF DATIVE.

සම්ප්‍රදානකාරක ලක්ෂණ.

d සම්ප්‍රදානනම්—"යස්ස දාතු කාමො රොචතෙ ධාරයතෙ වා තං සම්පදානං නාම—" යනුබැවින් කර්තෘතෙම යමෙක්හට දෙනු කැමැත්තේ හෝ රුච්චන්නේ හෝ ඡත්‍රාදියක් ධරණ්නේ හෝ වේද කර්තෘගේ දීම් ආදියට නිමිත්තවූ ඒපදාර්ථය සම්ප්‍රදාන නම් වේ.

භෙද—ප්‍රේරකසම්ප්‍රදාන අනිරාකර්තෘසම්ප්‍රදාන අනුමන්තෘ සම්ප්‍රදාන වශයෙන් තුන්ප්‍රභේදයක්ද, කායපූර්වකසම්ප්‍රදාන චිත්තපූර්වක සම්ප්‍රදානවශයෙන් ද්විප්‍රභේදයක්ද, එසේම හේතුසම්ප්‍රදාන තාදර්ථ්‍යසම්ප්‍රදාන වශයෙන් ද්විප්‍රභේදයක්ද, ශබ්දසම්ප්‍රදාන අර්ථසම්ප්‍රදාන ශබ්දාර්ථසම්ප්‍රදාන වශයෙන් තුන්ප්‍රභේදයක්ද වෙත්.

එහි දානවස්තුව ඉල්ලා පිළිගණ්නාවූ සම්ප්‍රදානය ප්‍රේරකසම්ප්‍රදානයි—දෙනලද දානවස්තුව ප්‍රතික්ෂෙපකිරීමක්ද අනුඥවක්ද නැතිව පිළිගණ්නාවූ සම්ප්‍රදානය අනිරාකර්තෘසම්ප්‍රදානයි—දෙනලද දානවස්තුව අනුඥකොට පිළිගණ්නාවූ සම්ප්‍රදානය අනුමන්තෘ සම්ප්‍රදානයි—චතුර්ථීවිභක්ත්‍යර්ථයෙන් අන්‍යවූ අර්ථයෙක්හි චතුර්ථීවිභක්තියගේ සම්ප්‍රදානය ශබ්දසම්ප්‍රදානයි—සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි, චතුර්ථීවිභක්තියෙන් අන්‍යවූ විභක්තීන්ගේ සම්ප්‍රදානය අර්ථසම්ප්‍රදානයි—සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි චතුර්ථීවිභක්තියගේ සම්ප්‍රදානය ශබ්දාර්ථසම්ප්‍රදානයි— දානවස්තුව කායින් පිළිගණ්නාවූ සම්ප්‍රදානය කායපූර්වකසම්ප්‍රදානයි—දානවස්තුව සිතින්පිළිගණ්නාවූ සම්ප්‍රදානය චිත්තපූර්වකසම්ප්‍රදානයි—ක්‍රියාවට කාරණවූ සම්ප්‍රදානය හෙතුසම්ප්‍රදානයි—ක්‍රියාවගේ අර්ථයවූ සම්ප්‍රදානය තාදර්ථසම්ප්‍රදානයි.

එහෙයින් කීහු.

"දදාති දණ්ඩං පුරුෂො මහීපතෙ
ජීවාතිභක්තස්‍ය නව දානකාම්‍යයා
යද්දීයතෙ දානතයා සුපාත්‍රෙ
තත්සම්ප්‍රදානං කථිතං මුනීන්ද්‍රෛඃ.

තච්චසම්ප්‍රදානං ත්‍රිවිධං ප්‍රෙරකං අනිරාකර්තෘ අනුමන්තෘචෙති.

තථාගෙන කර්මණා ව්‍යාප්තං ප්‍රෙරකං චානුමන්තෘච
අනිරාකර්තෘචෙත්‍යෙතත් සම්ප්‍රදානං ත්‍රිධා ස්මෘතං.

දෙහීති ප්‍රෙරයති තත්ප්‍රෙරකං-යථා, බටවෙ භික්ෂාං දදාති—යත්‍ර ඉද මහං දදා මිත්‍යුක්තෙ අනුමන්‍යතෙ ඔමිත්‍යනෙන තදනුමන්තෘ-යථා, ශිෂ්‍ය ගුරවෙ ගාං දදාති—යත්‍ර නානුමන්‍යතෙ න නිරාකරොති තත් අනිරාකර්තෘ-යථා, සූර්‍ය්‍යාර්ඝ්‍යං දදාති."

තවද—"අනිරාකරණමාරාධ නාබ්භනුඤ්ඤා වසෙන හි
සම්පදානං තිධා වුත්තං රුක්ඛයාචක භික්ඛවො.

තත්ථ ආකරණං කාරකපටිග්ගහභාවෙන අභිමුඛකරණං, තං යස්ස නත්ථීති අනිරාකරණං, යං ජලාදිවත්ථුං නෙව යාචති නාපි දින්නං ගණ්හාති අපි තු තථා වොහරීයති තං අනිරාකරණසම්පදානං නාම—යථා, බොධිරුක්ඛස්ස ජලංදදාතීත්‍යාදි, ආරාධතීති ආරාධො, යං පන භොජනාදි දානවත්ථුං යාචති දෙය්‍යඤ්ච ගණ්හාති තං ආරාධනසම්පදානං නාම—යථා, යාචකානං භොජනං උපපජ්ජතීත්‍යාදි-අනුඤ්ඤායතීති අනුඤ්ඤං, අනුඤ්ඤං අභිකරොතීති අබ්භනුඤ්ඤං, යං පන චීවරාදි දානවත්ථුං නෙව යාචති අපිතු දත්තං සාදියති තං අබ්භනුඤ්ඤසම්පදානං නාම—යථා, භික්ඛුස්ස චීවරං දදාතීත්‍යාදි-සද්දසම්පදාන අත්ථසම්පදාන සද්දත්ථසම්පදාන වසෙනාපි තිවිධං, තෙසු පරතො චතුත්ථිවිභත්තියා සම්පදානං සද්දසම්පදානං නාම-සම්පදානතො පරවිභත්තියා සම්පදානං අත්ථසම්පදානං නාම—සම්පදානතො චතුත්ථිවිභත්තියා සම්පදානං සද්දත්ථසම්පදානං නාම-පයොගොපන.

චාගාය විපුලං ධනං උදනාරෙ නදීකවජ්ජං
ඝිතියා පටිසෙවාමී යථා සංඛ්‍යං නිදස්සනා.

යං දෙය්‍යවත්ථුං කායෙන පටිග්ගණ්හාති තං කායපුබ්බකසම්පදානං නාම—යථා, භික්ඛුස්ස චීවරං දෙතීත්‍යාදි, යං පන චිත්තෙනෙව පටිග්ගණ්හාති තං චිත්තපුබ්බකසම්පදානං නාම—යථා, නාරායණස්ස බලිං කරොතීත්‍යාදි, හෙතුසම්පදාන අත්ථසම්පදාන වසෙනාපි

දුවිධා හෙතු ක්‍රියාය කාරණභූතසම්පදානං හෙතුසම්පදානං නාම—ක්‍රියාය අත්ථභූතසම්පදානං තදත්ථසම්පදානං නාම—පයොගොපන.

සම්පදානං දුධා මතං හෙතු තදත්ථභෙදතො
භික්ඛුස්ස විවරං දෙති සීත්‍යා යාපනාය චාති.”

SYNTAX OF ABLATIVE.

අපාදන කාරක ලක්‍ෂණ.

e “යස්මා අපෙති භයමාදත්තෙ වා තදපාදානං” යනුබැවින් යමකින් කතෘතෙම පහවේද භය හෝ වේද ගණ්නේ හෝ වේද කතෘගේ අපගමනාදියට සීමාවූ ඒවස්තුව අපාදානනම් වේ-ඒද, කායපූර්වකඅපාදන චිත්තපූර්වකඅපාදන වශයෙන් දෙකාන්ද, චලඅපාදන අචලාපාදන වශයෙන් දෙකාන්ද, උද්දිෂ්ටවිශයඅපාදන උත්පත්ති (හෙවත්) උපාත්තවිශයඅපාදන අනුමෙයවිශයඅපාදන වශයෙන් තුනාන්ද, එසේම ශබ්දඅපාදන අර්ථඅපාදන ශබ්දාර්ථාපාදන වශයෙන් තුනාන්ද වෙත්.

එහෙයින් කීහ.

“අපාදානං විධා කාය චිත්තපුබ්බක භෙදතො
අපෙන්ති මුනයො ගාමා පාපා චිත්තං නිවාරයෙ.
සමෙ පාපගමෙ විනානං පුබ්බරූපා යදච්චුතං
වුච්චතෙ තදපාදානං තං චලාචලතො විධා.
යථා සසා ධාවතා පොසො පතෙ රුක්ඛා ඵලානි ච
එවමාදි පයොගා තු ඤෙය්‍යා ලක්ඛණතො බුධිං.
උද්දිට්ඨවිසයං තං හි උපපත්ති විසයං තථා
අනුමෙය්‍යවිසයං චෙති අපාදානං තිධා මතං.
අපෙන්ති මුනයො ගාමං කුසූලා තණ්ඩුලං පචෙ
පාටලිපුත්තකෙහි ච අභිරූපතරා ඉමෙ.
සද්දත්ථො භයපාදානවසා තිධා භවූපරි
පබ්බතා වස්සති දෙවො සබ්බෙ භායන්ති මච්චුනො
මුනයො අපෙන්ති ගාමාති ආදීනි කමතුදෙදසෙ.

කායෙන පුබ්බො අපක්කමො යස්ස තං කායපුබ්බකං, යස්මා කායෙන අපක්කමති තං කායපුබ්බක අපාදානං නාම—යථා, ගාමා අපෙන්ති මුනයොත්‍යාදි, චිත්තෙන පුබ්බො අපක්කමො යස්ස තං චිත්තපුබ්බකං,

යස්මා පන චිත්තෙනෙව අපක්කමති තං චිත්තපුබ්බකාපාදානං නාම-යථා, පාපා චිත්තං නිවාරයෙත්‍යාදි.

චලති කම්පතීති චලං, යං චුතසභාවං තං චලාපාදානං නාම-යථා, ධාවතා අස්සා පොසො පතෙත්‍යාදි, න චලං අචලං යම්පන අචුතසභාවං තං අචලාපාදානං නාම-යථා, රුක්ඛා ඵලං පතෙත්‍යාදි.

යස්ස පන අපාදානවිසය භූතා ක්‍රියා යථාරුතවසෙන දිස්සති තං උද්දිට්ඨවිසයාපාදානං නාම-යථා, ගාමා අපෙන්ති මුනයොත්‍යාදි, යස්ස පන ත්‍යාදිසු ක්‍රියා නත්ථි අජ්ඣාහාරවසෙන ගහිතා තං උපාත්තවිසයාපාදානං නාම-යථා, කුසූලා තණ්ඩුලං පචෙත්‍යාදි, එත්ථ හි කුසූලා (කොඨා) තණ්ඩුලං "නීහරිත්වා"ති අජ්ඣාහරිතබ්බං, යස්ස පන ක්‍රියා නත්ථි අජ්ඣාහරිත්වා වා අනජ්ඣාහරිත්වා වා උපනිබන්ධවසෙන සම්බන්ධො යුත්තො හොති තං අනුමෙය්‍යවිසයාපාදානං නාම-යථා, මාධුරා පාටලිපුත්තකෙහි අභිරූපතරා ත්‍යාදි.

පරතො පඤ්චමී විභත්තියං අපාදානං සද්දාපාදානං නාම-අපාදානතො පරවිභත්තියං අපාදානං අත්ථාපාදානං නාම-අපාදානතො පඤ්චමී විභත්තියා අපාදානං සද්දත්ථාපාදානං නාම-පයොගො පන.

අපසාලාය ආයන්ති සබ්බෙ හායන්ති මඬුනො
චොරා භයං ජායතෙති කාමා තෙසං නිදස්සනා."

SYNTAX OF GENITIVE.

සාමි ලක්ෂණ.

f "යස්ස සං සාමී සමීපො සමූහො අවයවො තං සාමිනාම"-යනු බැවින් යමක්හුගේ පිළිබඳද යමක්හුගේ ස්වාමිද යමක්හුගේ ආසන්නද යමක්හුගේ රැසද යමක්හුගේ අවයවද වීනම් ඒ සාමිනාම්වේ. හෙද ජනක අවයව ගුණී යනාදී වශයෙන් නොයෙක් ප්‍රභේද ඇත්තේය.

එහෙයින් කීහ.

"සාමිභෙදො අනෙකධා ජනකාදි පභෙදතො
රඤ්ඤො පුත්තො ධනං හත්ථො ස්වාචාරාදීනි ඤායතෙ.

එත්ථ රඤ්ඤො පුත්තොති ජනකසම්බන්ධො, රඤ්ඤො ධනන්ති සාමිසම්බන්ධො, රඤ්ඤො හත්ථොති අවයවීසම්බන්ධො, රඤ්ඤො ස්වාචාරොති ගුණීසම්බන්ධො, ආදිසද්දෙන ජඤ්ඤ අවයව ගුණී වාච්ච වාචක සමීප සමීපී ඨානා ඨාන්‍යාදිවසෙන අනෙකවිධසම්බන්ධො

ගහෙතබ්බො-තථාහි රඤ්ඤො පුත්තොත්‍යාදි ජනකසම්බන්ධො, සුතස්ස මාතාපිතාඃත්‍යාදිසු ජඤ්ඤසම්බන්ධො, රඤ්ඤො පුරිසොත්‍යාදිසු සාමිසම්බන්ධො, රතනානං ඛණ්ඩංත්‍යාදිසු අවයවසම්බන්ධො, පුරිසස්ස හත්ථොත්‍යාදිසු අවයවීසම්බන්ධො, බුද්ධස්ස ගුණොත්‍යාදිසු ගුණීසම්බන්ධො, ගුණානං ආධාරොත්‍යාදිසු ගුණසම්බන්ධො, අත්ථස්ස වාචකංත්‍යාදිසු වාච්චසම්බන්ධො, පදස්ස අත්ථොත්‍යාදිසු වාචකසම්බන්ධො, සම්පස්ස ත්‍රාණංත්‍යාදිසු සම්පසම්බන්ධො, අම්බවනස්ස අවිදූරෙත්‍යාදිසු සමීපසම්බන්ධො, නගරස්ස ගෙහංත්‍යාදිසු ඨානසම්බන්ධො, මහාරාජූනං ආවාසොත්‍යාදිසු ඨානීසම්බන්ධොති එවමාදිනා තං තං යොගෙන භෙදස්ස වචනෙනතො අනෙකො අත්ථීති."

මෙහි සම්බන්ධනම් කිමයත්-යම් වස්තුවක් හේතුකොටගෙණ මේ වස්තූහු දෙදෙනා සම්බන්ධඇත්තාහුයයි බුද්ධිය උපදීද ඒසම්බන්ධි දෙදෙනා ආශ්‍රයකළාවූ ඒවස්තුවතෙම සම්බන්ධනම් වේ. හෙවත් වෙන් වෙන්ව පෙණෙන වස්තු දෙකක් සමහරකාලෙක එක්ව පැණේ. නම් උන් එක්වූහ යන බුද්ධිය උපදනෙ සම්බන්ධ බලයෙනි—ඒ සම්බන්ධයද එක්වූ වස්තූන් දෙදෙනාකෙරෙන් එකවස්තුවෙක්හි පිහිටියේ නොවෙයි "ද්විට්ඨො හි සම්බන්ධො" යනුබැවින් දෙදෙනාකෙරෙහිම පිහිටියේය—ඒ වස්තූන් දෙදෙනා අතුරෙන් එක්වස්තුවෙක් විශෙෂණය එක්වස්තුවෙක් විශෙෂ්‍යයි-ඒ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය සංඛ්‍යාත වස්තුවයගේ කිසියම් ක්‍රියාවක්නිසා සම්බන්ධය පවතී-ඒනම් "රඤ්ඤො පුරිසො" රජගේ පුරුෂයා යයි කීකල්හි රජ්ජුරුවො දෙන්තැනැත්තාය පුරුෂයා පිළිගණ්නාය එහෙයින් රජගේ පුරුෂයා යයි හැගේ-ඒ සම්බන්ධයද විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය දෙදෙනාකෙරෙහිම පිහිටියේනමුදු විශෙෂණයාකෙරෙන්ම ෂෂ්ඨීවිභක්ති වේ.

එහෙයින් කීහ.

"එතෙ සම්බන්ධිනො වෙති යස්මාත්‍යා බුද්ධි ජායතෙ
සම්බන්ධො නාම සො අත්ථො සම්බන්ධිද්වයනිස්සිතො.
සම්බන්ධිද්වයෙ විසෙසෙසා කොචි කොචි විසෙසණං
කාචුද්දිස්ස ක්‍රියං තෙසං සම්බන්ධො සො පවත්තතෙ.
ෂෂ්ඨී ද්විට්ඨො පි සම්බන්ධො භෙදකාසමා ව ජායතෙ
ජාතා පි සා විසෙසස්මා සම්බන්ධං න වදෙ යතො.

එසේම—භෙදඃභෙදකයොඃ ශ්ලිෂ්ටඃ සම්බන්ධො න්‍යොන්‍ය මුච්‍ය
ද්විෂ්ඨො යද්‍යපි සම්බන්ධඃ ෂෂ්ඨ්‍යුත්පත්තිස්තු භෙදකාත්
භෙද්‍යං විශෙෂ්‍ය මිත්‍යාහුර් භෙදකං තු විශෙෂණං
විශෙෂ්‍ය තත්‍ර ප්‍රධානං ස්‍යා දප්‍රධානං විශෙෂණං."

තවද-"ප්‍රධානාප්‍රධානයොර්මධ්‍යෙ අප්‍රධානෙ ෂෂ්ඨී, ක්‍රියාන්වයී ප්‍රධානං
[ක්‍රියානන්වයී අප්‍රධානං.

රාඥඃ සපූරුෂො ඥෙයො ප්‍රිත්‍රො රෙතත් ප්‍රපූජනං
ගුරූණාං වචනං පථ්‍යං කවීනාං රස වච්චඃ.

සෙව්‍යසෙවකාභාවඃ සම්බන්ධඃ, පූජ්‍ය පූජකාභාවඃ සම්බන්ධඃ, බොධ්‍යබොධකාභාවඃ සම්බන්ධඃ, වාච්‍යවාචකාභාවඃ සම්බන්ධඃ, ඉති සම්බන්ධ ශ්චතුර්විධඃ."

තවද මේනැණ දතයුතු විස්තරයක්.

"ක්‍රියාභි සම්බන්ධාභාවා නෙසා කාරකතා සම්භවති සාමිභාවො හි ක්‍රියාකාරකභාවස්ස ඵලභාවෙන ගහිතො, තථාහි රඤ්ඤො පුරිසොති වුත්තෙ යස්මා රාජා දදාති පුරිසො ච පතිගණ්හාති තස්මා රාජපුරිසොති විඤ්ඤායති, එවං ගච්ඡභාවෙන වා සන්තකභාවෙන වා සාමිභාවෙන වා සමීපසමූහාවයවාදිභාවෙන වා යො කොචි යස්ස ආයත්තො තස්ස සද්දස්ස සො සම්බන්ධායත්තභූතො අත්ථො සාමිනාමාති ගහෙතබ්බං-තස්මා ධනසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී, සාමිසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී, සමීපසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී, සමූහසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී, අවයවසම්බන්ධෙ ඡට්ඨී, විකාරසම්බන්ධෙ ඡට්ඨීති ආදිකා ඡට්ඨී සාමිස්සෙව නාම හොතීති දට්ඨබ්බං-එත්ථ ච සාමිඡට්ඨීති අත්ථවසෙන වා රූළ්හිවසෙන වා සාමීති සඞ්ඛංගතෙ අත්ථෙ විහිතා ඡට්ඨී සාමිඡට්ඨීති අත්ථො ගහෙතබ්බො-තථාහි වක්ඛති "ඡට්ඨී සාමිම්හී"ති-එත්ථාහ රඤ්ඤො පුරිසොති ආදීසු ක්‍රියාසම්බන්ධාභාවා සාමිනො කාරකභාවො මා හොතු, පිතුස්ස සරති, පිතුස්ස ඉච්ඡති, රජ්ජස්ස සරිස්සති, රඤ්ඤො සම්මතො, මා භික්ඛවෙ පුඤ්ඤානං භායිත්ථ, චතුන්නඤ්ච මහාභූතානං උපාදායාති ආදීසු පන කිරියාභිසම්බන්ධස්ස විජ්ජමානත්තා සාමිනා කාරකෙන භවිතබ්බන්ති? තන්න, සුබ්බාය ඡට්ඨියා අභාවතො, නහෙත්ථ ඡට්ඨී සුබ්බා, කම්මාදිඅත්ථෙසු වත්තනතො තථාහි පිතරං සරති, සචෙ භායථ දුක්ඛං වො රඤ්ඤො සම්මතො ති ආදයො පි පයොගා දිස්සන්ති, තස්මා තාදිසෙසු ඨානෙසු කිරියාභිසම්බන්ධෙ සතිපි කම්මාදිඅත්ථෙසු වත්තනතො සාමිනො කාරකතා නභවති, එවං හොතු, යථා "අපෙපා සගාහාය ගච්ඡතී"ති එත්ථ අපෙපා සගාහං ගච්ඡතීති කම්මත්ථෙ විජ්ජමානෙ කිරියාභිසම්බන්ධස්සූපලබ්භනතො සම්පදානස්ස කාරකභාවො හොති යෙව, තථා ඉධාපි සාමිනො කාරකභාවො හොතූති, සච්චං භවිතබ්බං පොරාණෙහි ඉදං ඨානං නවිචාරිතං කාරකානං ඡබ්බිධත්තමෙව තෙහි වුත්තං, මයං පන සාසනෙ යුත්තිං පටිසරණං කත්වා අත්ථඤ්ච ගරුං කත්වා තථාරූපස්ස සාමිනො කාරකභාවො ඉච්ඡිතබ්බොති මඤ්ඤාම, කෙවලං පොරාණෙහි අවුත්තත්තා න වදාම සුට්ඨු විචාරෙතබ්බං."

SYNTAX OF LOCATIVE.

ආධාර කාරක ලක්ෂණ.

9 කර්තෘ කර්ම දෙදෙනාවිසින් ආශ්‍රයකරණලද්දවූ ක්‍රියාවට පිහිට වූයේ නොහොත් "ක්‍රියාධාරභූතයොඃ කර්තෘ කර්මණොඃ ආධාරසතත් කාරකමධිකරණං" යනුබැවින් ක්‍රියාවට ආධාරවූ කර්තෘ කර්ම දෙදෙනාට ආධාරවූයේ යමෙක්ද ඒ ආධාරනම්වේ—හෙද ව්‍යාපිකාධාර ඖපශ්ලෙෂිකාධාර, වෛෂයිකාධාර, සාමීපිකාධාර වශයෙන් චතුර් විධවෙත්.

එහෙයින් කීහ.

"කිරියා කත්තුකම්මානං යත්‍ථ හොති පතිට්ඨිතා
ආධාරොති පවුත්තො සො චතුධා ව්‍යාපිකාදිතො.
එසේම—ආධාරෙ කත්තු කම්මානං කිරියා යත්‍ථ කාරකෙ
සන්ති ධාරෙති විඤ්ඤෙය්‍යො චතුධා ව්‍යාපිකාදිතො."

එහි ව්‍යාපිකාධාරයනම් සියළුම ආධාරයදොම ආධෙය්‍යසංබන්ධතාධරණුලබන වස්තුවවිසින් පැතිරෙණලද්දේ වේද හේ ව්‍යාපිකාධාර නම් වේ.

වෙන්. වෙන්ව නිෂ්පන්නවූ වස්තූන් යම් ආධාරයෙක්හි වැලඳ ගැණීම්වශයෙන් හෙවත් ඇලීම්වශයෙන් පැවැත්තේ වේද හේ ඖපශ්ලෙෂිකාධාරනම් වේ.

යම් ආධාරයෙක්හි අන්තැනෙක්හි නොවීම්වශයෙන් හෝ අන්‍ය දේශ නිවෘත්තිවශයෙන් හෝ ආධාරපරිකල්පය වේද හේ වෛෂයිකාධාරනම් වේ.

යම් ආධාරයෙක්හි සමීපයාකෙරෙහි සමීපී ව්‍යවහාරය කොට ආධාරත්වය කල්පනාකරණු ලැබේද හේ සාමීපිකාධාරනම් වේ.

එම කීහ.

"සො යමාධාරෙ චතුබ්බිධො බ්‍යාපිකො ඔපසිලෙසිකො වෙසයිකො සාමීපිකොති-තත්‍ථ ව්‍යාපිකො නාම සකලොපි ආධාරභූතො අත්‍ථො ආධෙය්‍යෙන පත්‍ථටො හොති-තං යථා, තිලෙසු තෙලං, උච්ඡුසු රසො, දධිම්හි සප්පීති.

ඔපසිලෙසිකො නාම පච්චක සිඛානං භාවානං යත්‍ථ උපසිලෙසෙන උපගමෙංහොති-තං යථා, කටෙ නිසීදතීති—වෙසයිකො නාම යත්‍ථ අඤ්ඤත්‍ථාභාවවසෙනවා දෙසන්තරාවච්ඡෙද

වසෙන වා ආධාර පරිකප්පො-තං යථා, භූමීසු මනුස්සා, ජලෙසු මච්ඡා, ආකාසෙ සකුණාති—සාමීප්‍යකො නාම යත්ථ සමීපෙ සාමීපිකා වොහාරං කත්වා ආධාරභාවො විකප්පියති-තං යථා, සාවත්ථියං විහරති ගඞ්ගායං වජොති—පාතඤ්ජලිනාපි වුත්තං, "චතූහි පකාරෙහි අතත්ථසොතිභවති කත්ථචි තං ඨානවසෙන මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරෙන්තීති, කත්ථචි සමීපවසෙන ගඞ්ගායං ඝොසො කුරූසු වසන්තීති, කත්ථචි තං සහචාරභාවෙන යට්ඨිං පවෙසය, කුන්තෙ පවෙසයාති, කත්ථචි තං කිරියාචරණෙන, අබ්‍රහ්මදත්තෙ අබ්‍රහ්මදත්තොයම්ති"—සබ්බොපි චායං පධානවසෙන වා පරිකප්පිතවසෙන වා කිරියාය පතිට්ඨා භවතීති ආධාරොති වුත්තො, යං පන වුත්තං "කත්තුසමවෙතානං කිරියානං ආධාරො"ති තං හීයො බගගාමහි ඔභාසොති එත්ථ කථං යුජ්ජතීති චෙ? යුජ්ජතෙව යථා හි භූමීසු මනුස්සාති එතස්මිං පයොගෙ වසන්තීති කත්තුසමවෙතා වසනකිරියා අවිජ්ජමානාපි වචනසෙසනයෙන ආහරිතබ්බා හොති, එවමෙව තං හීයො බගයාමහි ඔභාසොති එත්ථාපි අහොසීති කත්තුසමවෙතා කිරියා අවිජ්ජමානාපි වචනසෙසනයෙන ආහරිතබ්බාව හොති, ලොකෙ හි කත්ථචි වොහාරවිසයෙ සෙසං කත්වා වාචං භණන්ති, තථා හි කොචි එකගෙහෙ පවිසන්තං ඛීරං පායෙතුකාමො "ඉමං ගෙහං පවිස පවිසිත්වා ඛීරං පිවා"ති වත්තබ්බෙ වචනසෙසං කත්වා "පවිස ඛීරං"ති ආහ, සාසනෙපි දිස්සති, යෙසං අයං නං සූචියා අත්ථො "අහං සූචියා"ති ච, යස්ස පඤ්ඤෙහන අත්ථො සො "මං පඤ්ඤෙහන අහං වෙය්‍යාකරණෙනා"ති ච," තස්මා එත්ථ සංසයො න කාතබ්බො."

මෙහි දක්වනලද ව්‍යාපිකාධාරාදි චතුර්විධ ආධාරයන් අතුරෙන් ව්‍යාපිකාධාරයතෙම සකලව්‍යාපිකාධාරය ඒකදෙශ ව්‍යාපිකාධාරය කියා ද්විප්‍රකාරයක්ද එසේම ඖපශ්ලෙෂිකාධාරයතෙම අලලියන ඖපශ්ලෙෂිකාධාරය, අනලලියන ඖපශ්ලෙෂිකාධාරය කියා ද්විප්‍රකාරයක්ද, වෛෂයිකාධාරයතෙම දෙසන්තරවෙෂද වෛෂයිකාධාරය අඤ්ඤත්ථාභාව වෛෂයිකාධාරයයි ද්විප්‍රකාරයක්ද වේ.

එහෙයින් කීහ.

"බ්‍යාපිකො ච ද්විධා සකලබ්‍යාපිකෙකදෙසතො
තිට්ඨන්ති තෙලං තිලෙසු ඛීරං ජලෙසු තිට්ඨති.

ද්විධොපසිලෙසො ච අලලියානලලි භෙදතො
උක්ඛලියච් ආචාමො පරියංකෙ ච තිට්ඨති.

වෙසයිකො ද්විධො ච දෙසන්තරඤ්ඤත්ථා වසා
පාදෙසු පතිත්වා රොදි පක්ඛන්ති සකුණා නභෙ.

තත්ථ යස්මිං ආධෙය්‍යං සබ්බං බ්‍යාපෙත්වා ඨිතං සො සකලබ්‍යාපිකාධාරො නාම-යථා, තිලෙසු තෙලං තිට්ඨතීත්‍යාදි—යස්මිං පන එකදෙසං බ්‍යාපෙත්වා ඨිතං සො එකදෙසබ්‍යාපිකාධාරො නාම-යථා, ජලෙසු ඛීරං තිට්ඨතීත්‍යාදි—තත්ථ යස්මිං ආධෙය්‍යං අල්ලීයිත්වා බජ්ඣිත්වා සම්බන්ධිත්වා ඨිතං සො අල්ලීයනොපසිලෙසිකාධාරො නාම-යථා, උක්ඛලියං ආචාමො තිට්ඨතීත්‍යාදි—යස්මිං පන අනල්ලීයිත්වා ව ඨිතං සො අනල්ලීයනොපසිලෙසිකාධාරො නාම-යථා, පරියඞ්කෙ රාජා තිට්ඨතීත්‍යාදි—යස්මිං ඨිතං ආධෙය්‍යං අඤ්ඤත්‍රපි තිට්ඨති තස්මා අනිච්ඡිතදෙසනිවත්තනත්ථං අඤ්ඤදෙසෙන අවච්ඡිජ්ජති සො දෙසන්තරාවච්ඡෙදවෙසයිකාධාරො නාම-යථා, පාදෙසු පතිත්වා රොදීත්‍යාදි—යස්මිං පන ඨිතං ආධෙය්‍යං අත්‍රාපි එව තිට්ඨති නාඤ්ඤත්ථ සො අඤ්ඤත්ථාභාවවෙසයිකාධාරො නාම-යථා, පක්ඛනාභි සකුණා නාගොත්‍යාදි."

තවද—මුඛ්‍යාධාර, පරම්පරාධාර, තබ්බිසයාධාර, තදුපනිස්සයාධාරයයි කියාද ආධාරය සතර ප්‍රකාරයක් වේ. එහි මුඛ්‍යවශයෙන්ම ක්‍රියාවට ආධාරවූයේ වේද ඒ මුඛ්‍යාධාරනම්වේ. ක්‍රියා නිශ්‍රයවූ කර්තෘ කර්මයන්ට ආධාරවූයේ පරම්පරාධාරනම්වේ. යම් ආධාරයෙක්තෙම ආධෙය්‍යයාහට ආධාරබව නොවේද හුදෙක් ආරම්මණීයධර්මයන්ට අරමුණුවූයේ පමණක් වේද ඒ තබ්බිසයාධාරනම් වේ. යමෙක්තෙම කියනලද නයින් ආධාරබව නොවන නමුදු තදායත්තභාවයෙන් ආධාරවේද ඒ තදුපනිස්සයාධාරනම් වේ.

එම කීහ.

"මුඛ්‍යො පරම්පරාතබ්බිසයො තදුපනිස්සයො
ගුහම්හි පරියඞ්කො ච රූපෙ ච සාසනෙ වසී.

තත්ථ යො මුඛ්‍යෙනෙව ක්‍රියාය ආධාරො සො මුඛ්‍යාධාරො නාම-යථා, සීහො ගුහාම්හි ඹනාසං තිට්ඨතීත්‍යාදි—යො පන ක්‍රියානිස්සයභූතානං කත්තුකම්මානං ආධාරො සො පරම්පරාධාරො නාම-යථා, පරියඞ්කෙ රාජා සෙතීත්‍යාදි—යො පන එකන්තෙනෙව ආධෙය්‍යස්ස ආධාරභාවො න හොති සො කෙවලං ආරම්මණීයාධම්මානං ආරම්මණමත්තං හොති සො තබ්බිසයාධාරො නාම-යථා, රූපෙ සඤ්ඤාත්‍යාදි—යො පන වුත්තනයෙන ආධාරභාවො න හොති කින්තු තදායත්තභාවෙන ආධාරො හොති සො තදුපනිස්සයාධාරො නාම-යථා, සාසනෙ වසති භික්ඛූත්‍යාදි—එත්ථ හි රාජායත්තානං බ්‍රාහ්මණමූපලබ්භමානො වත්තාරො භවන්ති "රාජසන්නිස්සයො යං බ්‍රාහ්මණොති," එව මිධාපි භික්ඛුස්ස වාසො පරි

යත්තිපටිපත්තිපටිවෙධසංඛාතස්ස සාසනස්සායත්තොති සාසනස්ස භික්ඛු සම්බන්ධිනො වාසස්ස ආධාරො හොතීති අභිප්පායො—අයමයි ආධාරභෙදෙ අත්තනො මති වසෙන නෙව වුත්තො ආචරියමතෙනෙව.”

තවද—බාහිර ව්‍යාකරණයෙහිදු සමහර ආචාර්‍ය්‍යකෙනෙක් ආධාරය ෂඩ්ප්‍රභෙදයකටද, සමහරෙක් සතර ප්‍රභෙදයකටද, සමහරෙක් ත්‍රිප්‍රභෙදයකටද දක්වත් ඒ මත ක්‍රමය මෙසේය.

“ආධාරො නාම අධිකරණං ෂඩ්විධමධිකරණං ඖපශ්ලෙෂිකං සාමීප්‍යකං අභිව්‍යාපකං වෛෂයිකං නෛමිත්තිකං ඖපචාරිකං චෙති, ඖපශ්ලෙෂිකං ත්‍රිවිධං එකදෙශවෘත්ති අභිව්‍යාප්‍යවෘත්ති ව්‍යංගවෘත්ති ඉති කෙෂාංචින්මතං.

කටෙ ශෙතෙ කුමාරො සෞ වටෙ ගාවඃ සුරෙරතෙ
තිලෙෂු විද්‍යතෙ තෛලං හෘදි බ්‍රහ්ම මෘතං පරං.
යුධෙ සන්නාහ්‍යතෙ ධීරො ගුල්පග්‍රෙ කරිණාං ශතං
භුභෘත්සු පාදපාඃ සන්ති ගංගායාං වරවාලුකා.”

සතරප්‍රභෙදයෙහි.

“සාමීප්‍යශ්ලෙෂවිෂයෙ ව්‍යාප්ත්‍යාධාර ශ්චතුර්විධඃ
රෙමෙ ශරදි ගොවින්දො ගොපීභිරුදිතෙ විධෞ
කාලින්ද්‍යාං කානනෙ කෙලෞ කුශලඃ සකලෙ ස්ථිතඃ.

ආශ්‍රීයතෙ පදාර්ථොස්මින්නිති ආධාරඃ ස තු චතුර්විධඃ-යථා, සාමීප්‍යෙති සමීපස්‍ය භාවඃ සාමීප්‍යං, ආශ්ලෙෂඃ එකදෙශ සම්බන්ධඃ, විෂයඃ ප්‍රතිපාදකාදිඃ, ව්‍යාප්තිඃ සාකල්‍යෙනසම්බන්ධඃ–ක්‍රමෙණොදාහරති රෙමෙ ඉති-ගොවින්දඃ ශරදි ශරත්කාලෙ විධෞ චන්ද්‍රෙ උදිතෙ සති විධොරුදය ක්‍රියානන්තර මිත්‍යර්ථඃ, කාලින්ද්‍යාං කාලින්දී සමීපෙ ලක්ෂණයාතීරෙ ඉත්‍යර්ථඃ, කානනෙ කානනෛකදෙශෙ, ගොපීභිඃ (සහ) රෙමෙ ක්‍රීඩිතවාන්, ගොවින්දඃ කීදෘශඃ කෙලෞ ක්‍රීඩාවිෂයෙ කුශලඃ සමර්ථඃ, සකලෙ ජගතිස්ථිතඃ සකලං ව්‍යාප්‍යස්ථිත ඉත්‍යර්ථඃ.”

ත්‍රිප්‍රභෙදයෙහි.

ආශ්‍රීයතෙස්මිං ක්‍රියා ඉති ආධාරඃ–ඖපශ්ලෙෂිකො වෛෂයිකො අභිව්‍යාපකශ්චෙත්‍යාධාරස්ත්‍රිධා, කටආසෙත, ස්ථාල්‍යාං පචති, මොක්ෂෙ ඉච්ඡාස්ති, සර්වස්මින්නාත්මාස්ති.”

ෂට්කාරක ලක්ෂණයි.

PREPOSITIONS, ETC.,
GOVERNING THE ACCUSATIVE CASE.
කම්මප්‍රවචනීයලක්ඛණ.

h කම්මප්‍රවචනීයයයි නම් ලදුවුන්හා ද්විතීයා විභක්තිය (ඒ නම් ද්විතීයා විභක්ත්‍යන්ත පද) යෙදීම කම්මප්‍රවචනීය යොග නම් වේ. එහි කම්මප්‍රවචනීයයෝ නම් කවරත්හුදයත්, මොග්ගල්ලායනයෙහි දක්වන ලද,

1. "ලක්ඛණෙ සහත්ථෙ හීනෙ චානු.
2. ඉත්ථම්භූතභාගවිච්ඡාසු ච පති පරානු.
3. ලක්ඛණෙ විච්ඡිත්ථම්භූතෙස්වභි.
4. නිපාතෙහි.
5. ධ්‍යාදීහි යුත්තෙ." යනාමේසූත්‍රවල දක්වනලද ක්‍රමයට.

(1) ලක්ඛණත්ථ සහාත්ථ හීනාත්ථයන්හි පවත්නා අනුයන උපසර්ගයද—(2) ලක්ඛණත්ථ ඉත්ථම්භූතාත්ථ කොට්ඨාසාත්ථ විච්ඡාත්ථයන්හි පවත්නා පති, පරි, අනු, යන උපසර්ගද—(3) ලක්ඛණත්ථ විච්ඡාත්ථ ඉත්ථම්භූතාත්ථයන්හි වැටෙන අභි යන උපසර්ගයද—(4) නිඳායෙහි වැටෙන ධි යන නිපාතයද—(5) වර්ජිතාත්ථවාචී විනා, රිතෙ, යන නිපාතවයද කම්මප්‍රවචනීයයෝ නම් වෙත්.

කම්මප්‍රවචනීය සංඥාලද (ලක්ඛණත්ථාදියෙහි වැටෙන) අනු ආදීන්හා ද්විතීයාවිභක්තියගේ (ඒනම් ද්විතීයා විභක්ත්‍යන්ත පද යන්ගේ) යෝගයෙහි උදාහරණ පිළිවෙළින් මෙසේ දතයුතුය,

1. ලක්ඛණත්ථවාචී අනු යන කම්මප්‍රවචනීයයොගයෙහි ද්විතීයා.

☞"පබ්බජිත මනුපබ්බජිංසු"—ප්‍රව්‍රජිතයා ලක්ෂණකොට ගෙණ පැවිදිවූවාහුය.

1. සහාත්ථවාචී එම.

"නදිමන්වවසිතා බාරාණසී"—බාරාණසීපුරීතොම ගඟාව හා ඒකාබද්ධවනලදී නොහොත් ගඟාවසේ දීර්ඝයි.

1. හීනාත්ථවාචී එම:

"අනු සාරිපුත්තං පඤ්ඤවා භික්ඛු"—ප්‍රඥාවන්ත භික්ෂුතොම සාරිපුත්‍රස්ථවිරයන්ට හීනයි.

2. ලක්ඛණත්ථවාචී පති, පරි, අනු, යන කම්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

"සුරියස්සුග්ගමනං පති දිබ්බා භක්ඛා පාතුභවෙය්‍යුං"—"රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො"—සූර්‍ය්‍යයාගේ නැගීම (පහලවීම) ලක්ෂණකොටගෙණ දිව්‍යභෝජනයෝ පහලවෙත්වා. චන්ද්‍රතොම වෘක්ෂය ලක්ෂණකොටගෙණ බබලන්නේය—රුක්ඛං පරි—පෙ—රුක්ඛං අනු—පෙ—යනුද මෙසේමයි,

2. ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යවාචී පති, පරි, අනු, යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“සාධු දෙවදත්තො මාතරම්පති”—දෙව්දත් තෙම මව්සම්බන්‍ධව හෙවත් මව විෂයෙහි හෝ මව කෙරෙහි සම්‍යක්ප්‍රතිපන්නයි-“සාධු දෙවදත්තො මාතරම්පරි—පෙ—මාතරං මනු”-යනුද මෙසේමයි

2. කොට්ඨාසාඛ්‍යවාචී පති, පරි, අනු, යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“යදෙත්ථ මං පති සියා තං දීයතු”—මෙහි යමක් මා උදෙසා කොටසද එය දෙනුලැබේවා—“යදෙත්ථ මං පරි—පෙ—යදෙත්ථ මං අනු—පෙ—”යනුද මෙසේමයි.

2. වීප්සාඛ්‍යවාචී පති, පරි, අනු, යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“අත්ථං අත්ථං පති සද්දා නිවිසති-රුක්ඛං රුක්ඛං පති විජ්ජොතතෙ චන්දො”—අර්ථයක් අර්ථයක් පාසා ශබ්දය වදී හෙවත් අර්ථයක් පාසා ඒ අර්ථවාචක ශබ්ද ඇත්තේය—වෘක්ෂයක් වෘක්ෂයක් පාසා චන්ද්‍රතෙම බබලන්නේය—“රුක්ඛං රුක්ඛං පරි—පෙ—රුක්ඛං රුක්ඛං අනු—පෙ—”යනුද මෙසේමයි.

3. ලක්ෂණාඛ්‍යවාචී අභි යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“රුක්ඛ මභි විජ්ජොතතෙ චන්දො”—චන්ද්‍රතෙම වෘක්ෂය ලක්ෂණ කොටගෙණ බබලයි,

3. වීප්සාඛ්‍යවාචී එම.

“රුක්ඛං රුක්ඛ මභිවිජ්ජොතතෙ චන්දො”—චන්ද්‍රතෙම වෘක්ෂයක් වෘක්ෂයක් පාසා බබලයි.

3. ඉත්ථම්භූතාඛ්‍යවාචී එම.

“සාධු දෙවදත්තො මාතර මභි”—(සාධු දෙවදත්තො මාතරම්පති; යනු බලනු.)

4. නින්දඛ්‍යවාචී ධි යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“ධි බ්‍රාහ්මණස්ස හන්තාරං-ධි රත්ථිමං පූතිකායං”—බ්‍රාහ්මණයා නසනනාහට නින්‍දාවේවා—මේ කුණුශරීරයට නින්‍දාවේවා.

වජ්ජනාඛ්‍යවාචී විනා යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“තං විනා කස්ස සොකතො”—ඔහුහැර කවරෙක්හට සෝක කරණ්නේද.

5. වජ්ජනාඛ්‍යවාචී රිතෙ යන කර්මප්‍රවචනීය යොගයෙහි.

“රිතෙ සද්ධම්මං කං භජති”—සද්ධර්මය හැර කවරෙක් භජනාය කරණ්නේද.

තවද පාණිනීයෙහි දක්වනලද,

1. "අනුර්ලක්ෂණෙ.
2. තෘතීයාර්ථෙ.
3. හීනෙ.
4. උපොධිකෙ ච.
5. අප පරිවර්ජනෙ.
6. ආඞ්මර්‍යාද වචනෙ.
7. ලක්ෂණෙත්ථංභූතාඛ්‍යානභාග
   වීප්සාසු පතිපර්‍යනවඃ.
8. අභිරභාගෙ.
9. ප්‍රතිඃ ප්‍රතිනිධිප්‍රතිදානයොඃ.
10. අධි පරි අනර්ථකෞ.
11. සුඃ පූජායාං.
12. අතිරතික්‍රමණෙ ච.
13. අපිඃ පදාර්ථ සංභාවනාන්ව
    වසර්ගගර්හා සමුච්චයෙෂු.
14. අධිරීශ්වරෙ.
15. විභාෂා කෘඤි."

යනමේ සූත්‍ර පසළොසින් (1. 2. 3.) ලක්ෂණාර්ථ සහාර්ථ හීනාර්ථ යන්හි පවත්නා අනු යන උපසර්ගයද, (4) අධිකාර්ථ හීනාර්ථයන්හි පවත්නා උප යන උපසර්ගයද, (5) වර්ජනාර්ථයෙහි වැටෙන අප පරි යන උපසර්ගවයද, (6) මර්‍යාදාවෙහි වැටෙන (පාළියෙහි ආ යන උපසර්ගයට සමවූ) ආඞ් යන උපසර්ගයද, (7) ලක්ෂණාර්ථ ඉත්ථම් භූතාඛ්‍යානාර්ථ භාගාර්ථ වීප්සාර්ථයන්හි වැටෙන ප්‍රති, පරි, අනු යන උපසර්ගද, (8) භාගාර්ථය හැර එමඅර්ථයන්හි වැටෙන අභි යන උපසර්ගයද, (9) මුඛ්‍යසදෘශාර්ථ ප්‍රත්‍යර්පනාර්ථයන්හි වැටෙන ප්‍රති යන උපසර්ගයද, (10) විශෙෂාර්ථද්‍යොතක අධි, පරි යන උපසර්ගද, (11) පූජාර්ථවාචී සු යනුද, (12) පූජාර්ථ අතික්‍රමණාර්ථවාචී අති යන උපසර්ගයද, (13) නොයොදනලද පදාන්තරාර්ථ සංභාවනාර්ථ අන්වවසර්ගාර්ථ ගර්හාර්ථ සමුච්චයාර්ථද්‍යොතක අපි යන උපසර්ගයද, (14) ඊශ්වරාර්ථවාචී අධි යන උපසර්ගයද, (15) ඩුකෘඤ් කරණෙ යන ධාතුව හා යොගලද අධි යන උපසර්ගයද, යන මොවුන් කර්මප්‍රවචනීය සංඥාකරණලද්දේයයිද දතයුතුයි.

1. "ශාකල්‍යස්‍ය සංහිතා මනුප්‍රාවර්ෂත්.
2. පර්‍වත මන්වවසිතා සෙනා, (පර්‍වතෙන සහ සංබද්ධාර්ථඃ.)
3. අනු හරිං සුරාඃ, (හරෙර්හීනාර්ථඃ.)
4. උප නිෂ්කෙ කාර්ෂාපණං.
4. උප ශාකටායනං වෛයාකරණාඃ.
5. අප ත්‍රිගර්තෙභ්‍යො වෘෂ්ටො දෙවඃ.
5. පරි ත්‍රිගර්තෙභ්‍යො වෘෂ්ටො දෙවඃ.
6. ආ පාටලිපුත්‍රාද්වෘෂ්ටො දෙවඃ.
7. වෘක්ෂං ප්‍රතිවිද්‍යොතතෙ විද්‍යුත්.
7. වෘක්ෂං පරි විද්‍යොතතෙ විද්‍යුත්.
7. වෘක්ෂං මනුවිද්‍යොතතෙ විද්‍යුත්.
7. සාධුර්දෙවදත්තො මාතරං ප්‍රති.
7. සාධුර්දෙවදත්තො මාතරං පරි.
7. සාධුර්දෙවදත්තො මාතර මනු.
7. යදත්‍ර මාං ප්‍රති ස්‍යාත්.
7. යදත්‍ර මාං පරි ස්‍යාත්.
7. යදත්‍ර මාමනු ස්‍යාත්.
7. වෘක්ෂං වෘක්ෂං ප්‍රති සිඤ්චති.
7. වෘක්ෂං වෘක්ෂං පරිසිඤ්චති.
7. වෘක්ෂං වෘක්ෂං අනුසිඤ්චති.
8. සාධුර්දෙවදත්තො මාතර මභි,

8. වෘක්‍ෂ මභිද්‍යොතතෙ.
8, වෘක්‍ෂං වෘක්‍ෂ මභිෂිඤ්චති.
9. ප්‍රද්‍යුම් කෘෂ්ණාත් ප්‍රති.
9. තිලෙභ්‍යඃ ප්‍රතියච්ඡතිමාෂාන්.
10. කුතොධ්‍යාගච්ඡති.
10. කුතඃ පර්‍ය්‍යාගච්ඡති.
11. සුසික්තං.
11. සුස්තුතං.
12 අතිසික්තමෙව භවතා.
12. අතිස්තුතං.
13. සර්පිෂොපිස්‍යාත්, (සර්පිෂොබින්දු රපිස්‍යාදිත්‍යර්ථඃ.)
13. අපි ස්තුයාද්‍රාජානං.
13. අපි සිඤ්ච.
13. අපිසිඤ්චෙත් පලාඬුං ධිග්දෙවදත්තං.
13. අපි ස්තුහි.
අපි සිඤ්ච, (ස්තුති. සෙවනමකුර්විත්‍යර්ථඃ.)
14. අධි බ්‍රහ්මදත්තෙ පචාලාඃ.
අධි පචාලෙෂු බ්‍රහ්මදත්තඃ.
යදත්‍රමා මධි කරිෂ්‍යති.”

යනුමේ යථෝක්ත පිළිවෙළින් පාණිනී උදාහරණයි.

SYNTAX OF VERBS.

භාව ලක්‍ෂණ.

i මෙහි භාවනම් ක්‍රියාවයි–ඒද අප්‍රසිද්ධ ක්‍රියාවක් හඳුන්වනු පිණිස කියනුලබන ප්‍රසිද්ධ ක්‍රියාවයි. ඒ කියනලද ප්‍රසිද්ධ අප්‍රසිද්ධ ක්‍රියාවය අතුරෙන් ප්‍රසිද්ධ ක්‍රියාවාචී ශබ්දයෙහි සප්තමී විභක්ති යෙදිය යුතුයි.

එහෙයින් කීහු.

“භාවො ධාත්වර්ථඃ යස්‍ය ක්‍රියානන්තරං ක්‍රියාන්තරං ලක්‍ෂ්‍යතෙ ස ඉහ භාවඃ”

“ප්‍රසිද්ධක්‍රියයා අප්‍රසිද්ධ ක්‍රියායා ලක්‍ෂණං බොධනං භාවඃ—දෙවෙ වර්‍ෂති චෞරආයාතඃ, පත්‍යාය්‍යං සුමාලිනි පතිතොරාතිඃ.”

තවද මේගැණ දැනගතයුතු විස්තරයක් මෙසේය.

“භාවො නාම ක්‍රියා සා ධාත්වත්ථොතිපි වුච්චති සා චෙත්ථ ක්‍රියානතරෙපලක්ඛණාව- අධිප්පෙතා—යථා, භික්ඛූසු භොජියමානෙසු ගතො, සුතෙතසු ගතො, ගොසු දුය්හමානාසු ගතො...ඉච්චාදි–තත්‍ර භික්ඛූසූති භාවසත්තමී, කථං භාවසත්තමී නාම භවතීති චෙ? භාවවසෙන ලද්ධා සත්තමී භාවසත්තමීති අත්ථවසෙන එත්ථ භාවොති ක්‍රියා, යස්ස හි භාවෙන භාවලක්ඛණං භවති තස්මිං හි සත්තමී විභත්ති භවති ඉදං වුත්තං හොති, යස්ස කිරියාය අඤ්ඤස්ස කිරියාය ලක්ඛණං සලක්ඛණං ජානනං භවති තස්මිං පඨමකිරියාවති පුග්ගලෙ සත්තමී විභත්ති උපලබ්භතීති–තදත්ථජොතකමිදං සුත්තං,

"අථ ඛො මාරො පාපිමා අචිරපක්කන්තෙ ආයස්මන්තෙ ආනන්දෙ යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමි"ති-එත්ථ මාරස්ස භගවන්තං උපසඞ්කමනකිරියා ආයස්මතො ආනන්දස්ස භගවතො සන්තිකා පක්කමනකිරියාය ලක්ඛියති තස්මා තස්මිං පක්කමනකිරියාවති ආයස්මන්තෙ ආනන්දෙ සත්තමීවිභත්ති භවති, ඉමස්මිං ඨානෙ යෙභුය්‍යෙන සමානාධිකරණභූතෙ භාවවාචකපදෙ විජ්ජමානෙ යෙව සමානාධිකරණපදවති පදෙ භාවසත්තමී වොහාරෙ පවත්තන්ති, ගරූ පන කත්ථචි ඨානෙ සමානාධිකරණභූතං භාවවාචකපදං අවිජ්ජමානම්පි අංහපිත්වා අසමානාධිකරණපදං සමානාධිකරණපදං කත්වා තත්ථ භාවසත්තමීති වොහරන්ති, තථාහි තෙසං ගම්මමානෙ වත්තබ්බෙති ච ආදීනි යථාරහමජ්ඣාහරන්ති, තත්ථ සියා, යදි හි භික්ඛූසු භොජියමානෙසූති එත්ථ භික්ඛූසූති අයං භාවවසෙන ලද්ධා සත්තමීති භාවසත්තමී නාම සියා, භොජියමානෙසූති එසා පන කතරා නාම සත්තමී සියා කතරෙන ච ලක්ඛණෙන සාධෙතබ්බාති? තුල්‍යාධිකරණසත්තමී නාම එසා (කාලභාවෙසුවාති) අනෙනෙව ච ලක්ඛණෙන සාධෙතබ්බාති, නනු එසා යෙව භාවෙ වත්තමානා සත්තමී භාවසත්තමීති අන්වත්ථවසෙන වත්තබ්බාති? සච්චං තථාපි භාවසත්තමී වොහාරෙ තාදිසෙසු පොරාණෙහි න ආරොපිතො, ඉතරත්‍ර පනාරොපිතොති දට්ඨබ්බො, යථා පන "විජ්ජාචරණසම්පන්නං බුද්ධං වන්දාම ගොතම"න්ති එත්ථ බුද්ධන්ති කම්මත්ථෙ දුතියාති අනෙන සිද්ධං, විජ්ජාචරණසම්පන්නං ගොතමන්ති ච අනෙනෙව, තථා භාවසත්තමීවිසයෙපි වුත්තප්පකාරෙනෙව ලක්ඛණෙන සමානාධිකරණපදෙසු විභත්තුප්පත්ති සිජ්ඣති, එවං සන්තෙපි යථා විජ්ජාචරණසම්පන්නං බුද්ධං වන්දාම ගොතමන්ති ආදීසු වෙ කම්මානි තීණි කම්මානි චත්තාරි කම්මානීති ආදිනා බහූනි කම්මානි න ඉච්ඡිතානි, එක මෙව කම්ම මිච්ඡිතං, බහූහි පදෙහි එකසෙසවත්ථුස්ස කපිතත්තා, එවමෙව "භික්ඛූසු භොජියමානෙසු, අචිරපක්කන්තෙ ආයස්මන්තෙ ච ආනන්දෙ"ති ච ආදීසුපි වෙ භාවසත්තමියො තිස්සො භාවසත්තමියො චතස්සො භාවසත්තමියො ආදිනා බහූ භාවසත්තමියො න ඉච්ඡිතබ්බා එකා යෙව භාවසත්තමී ඉච්ඡනීයා බහූහි පදෙහි එකසෙසවත්ථුස්ස කපිතත්තා එසනයො සමානාධිකරණසම්පදානාදීසූති නිඨ්මෙථාවගන්තබ්බං."

ON SINGULAR AND PLURAL.

එකවචන බහුවචන ප්‍රභෙද.

"එකස්සත්ථස්ස වචනං එකවචනං—බහූනං අත්ථානං වචනං බහුවචනං" යනුබැවින් එක අර්ථයාගේ වචනය එකවචනයි—බොහෝ අර්ථයන්ගේ වචනය බහුවචනයි—එසේම "එකම්හි වත්තබ්බෙ එකවචනං—බහූසු වත්තබ්බෙ බහුවචනං" යනුබැවින් එකඅර්ථයක් කියයුතු තන්හි යෙදියයුතු වචන එකවචනද, බොහෝවූ අර්ථයන් කියයුතු තන්හි යෙදියයුතු වචන බහුවචනද නම් වේ.

මේ දක්වනලද්දේ සාමාන්‍යවශයෙන් එකවචනබහුවචනාර්ථනමුදු, "එකස්ස විය වචනම්පි එකවචනං—බහූනනං විය වචනම්පි බහුවචනං" යනාදී අර්ථවශයෙනුදු එකවචන බහුවචනයෝ නම් වෙත්. එහෙයින්ම එකාර්ථ, සමුදායාපෙක්ෂ, ආදිවශයෙන් එකවචන පස්ප්‍රකාරයක්ද—බව්හාර්ථ, බහුසමුදායාපෙක්ෂ, ආදිවශයෙන් බහුවචන පසළොස්ප්‍රකාරයක්ද භවත්.

ON THE SINGULAR NUMBER—එකවචන ප්‍රභෙද.

ඒනම්—එකාර්ථඑකවචනය, සමුදායාපෙක්ෂඑකවචනය, ජාත්‍යපෙක්ෂඑකවචනය, තද්නිශ්‍රයාපෙක්ෂඑකවචනය, එකත්වලක්ෂණඑකවචනයයි කියා එකවචනයාගේ පස්ප්‍රකාරයි—එහි එකම අර්ථය සඳහා වනනාවූ එකවචනය එකාර්ථඑකවචන නම් වේ—අර්ථවශයෙන් බොහෝ වූවද සමූහය වශයෙන් එකක්හෙයින් ඒ සමූහය අපෙක්ෂාකිරීමෙන් වනනාවූ එකවචනය සමුදායාපෙක්ෂඑකවචන නම් වේ-එසේම අර්ථවශයෙන් බොහෝ වූවද ජාතිවශයෙන් එකක් හෙයින් ඒ ජාතිය අපෙක්ෂාකිරීමෙන් වනනාවූ එකවචනය ජාත්‍යපෙක්ෂඑකවචන නම් වේ—නිශ්‍රිතවශයෙන් බොහෝ වූවද නිශ්‍රය එකක්හෙයින් ඒ නිශ්‍රය අපෙක්ෂාකිරීමෙන් වනනාවූ එකවචනය තද්නිශ්‍රයාපෙක්ෂඑකවචන නම් වේ—අර්ථවශයෙන් බොහෝ වූවද සමාස වීමෙන් ඒකත්වයට ගියාවූ නාමයාගේ එකවචනය එකත්වලක්ෂණ එකවචන නම් වේ.

මීට උදාහරණ මෙසේ දතයුතුය.

1. එකාර්ථ එකවචන......	"පුරිසො-ඉත්ථී-චිත්තං.
2. සමුදායාපෙක්ෂ එකවචන....	බහුජ්ජනො පසන්නො-භික්ඛුසංඝො-ද්විකං-තිකං:
3. ජාත්‍යපෙක්ෂ එකවචන.....	පාණං නහානෙ-සසෙසා සම්පජ්ජති.
4. තද්නිශ්‍රයාපෙක්ෂ එකවචන.	සාවත්ථී සබ්බා අහොසි පසන්නා-නාගං රඤ්ඤස්ස පූජිතං.
5. එකත්වලක්ෂණ එකවචන. ..	තිලක්ඛණං-කුසලාකුසලං."

ON THE PLURAL NUMBER—බහුවචන ප්‍රභෙද.

බව්හාර්ථබහුවචනය, බහුසමුදායාපෙක්‍ෂබහුවචනය, ආත්මබහුවචනය, ගරුකාරබහුවචනය, අපරිච්ඡෙදබහුවචනය, මාතෘකානුසන්ධිබහුවචනය, පෘච්ඡානුසන්ධිබහුවචනය, පෘච්ඡාසභාගබහුවචනය, පූර්වචිත්තසමායොග පූර්වආරම්මණබහුවචනය, තද්නිවාසබහුවචනය, තත්පුත්‍ර බහුවචනය, ඒකාභිධාන බහුවචනය, තද්නිශ්‍රයාපෙක්‍ෂබහුවචනය, ආරම්මණභෙදබහුවචනය, කෘත්‍යභෙදබහුවචනයයි කියා බහුවචනයාගේ පසළොස්ප්‍රකාරයි.

1. එහි බොහෝඅර්ථයන් සඳහා වනනාවූ බහුවචනය බව්හාර්ථ බහුවචනයි.

2. බොහෝ සමූහයා සඳහාවනනාවූ බහුවචනය බහුසමුදායාපෙක්‍ෂබහුවචනයි.

3. තමන් වාච්‍ය වීම සඳහා වන්නාවූ බහුවචනය ආත්ම බහුවචනයි.

4. ගෞරව වශයෙන් හෙවත් ගෞරව කිරීම සඳහා වන්නාවූ බහුවචනය ගරුකාර බහුවචනයි.

5. ඒකාර්ථයාගේ අපරිච්ඡෙදය සලකා යොදනලද්දාවූ බහුවචනය අපරිච්ඡෙදබහුවචනයි. (අනියමිතසංඛ්‍යාබහුවචනයයිද මීට කියත්)

6. අර්ථවශයෙන් එක වුවද මාතෘකාව හා අනුසන්ධිවීම සලකා යොදනලද බහුවචනය මාතෘකානුසන්ධිබහුවචනයි.

7. එසේම අර්ථයෙන් එක වුවද පෘච්ඡාව හා අනුසන්ධි වීම සලකා යොදනලද බහුවචනය පෘච්ඡානුසන්ධි බහුවචනයි,

8. පෘච්ඡානුසන්ධියට සභාග වන ලෙස යොදනලද බහුවචනය පෘච්ඡාසභාග බහුවචනයි.

9. පූර්වචිත්තසමායෝගපූර්වආරම්මණවශයෙන් යොදනලද්දාවූ බහුවචනය පූර්වචිත්තසමායෝගපූර්වආරම්මණ බහුවචනයි.

10-11. තද්නිවාස තත්පුත්‍ර සංඛ්‍යාතවූ ඒකාර්ථයන්හි රූඪිවශයෙන් යොදනලද්දාවූ බහුවචන තද්නිවාස, තත්පුත්‍ර බහුවචනයෝ නම් වෙත්.

12. ඒකම අර්ථය වාච්‍ය පදයෙහි ඊටම සදෘශ පදාර්ථ වාච්‍යවීම සඳහා යොදනලද බහුවචනය ඒකාභිධාන බහුවචනයි..

13. නිශ්‍රය එකක් වුවද් නිශ්‍රිතයන් බොහෝහෙයින් ඒනිශ්‍රිතයන්ගේ වශයෙන් යොදනලද්දාවූ බහුවචනය තද්නිශ්‍රිතාපෙක්‍ෂ බහුවචනයි.

14. ඒකාර්ථයෙහි ආරම්මණයන්ගේ භේදයෙන් යොදනලද බහුවචනය ආරම්මණභේද බහුවචනයි.

15. එකාර්ථයෙහි කෘත්‍යයන්ගේ භේදයෙන් යොදනලද බහුවචනය කෘත්‍යභේද බහුවචනයි.

ඊට උදහරණ මෙසේය.

1. බවහාණී බහුවචන.......... "රාජානො ආගච්ඡන්ති–සහායා මෙ ආගච්ඡන්ති.
2. බහුසමුදයාපෙක්ෂ බහුවචන... පූජිතා ඤාතිසංඝෙහි–දෙවකායා සමාගතා–තීණි දුක්ඛානි.
3. ආත්ම බහුවචන............... අම්හාකං පකති–පධානන්ති බො මෙසිය වදමානං කින්ති වදෙය්‍යාම.
4. ගරුකාර බහුවචන.......... තෙ මනුස්සා තං භික්ඛුං එතදවොචුං භුඤ්ජථ භන්තෙති.
5. අපරිච්ඡෙද බහුවචන.........අප්පච්චයා ධම්මා. අසංඛතා ධම්මා.
6. මාත්‍රකානුසන්ධි බහුවචන......කතමෙ ධම්මා අප්පච්චයා.
7. පෘච්ඡානුසන්ධිබහුවචන.........ඉමෙ ධම්මා අප්පච්චයා.
8. පෘච්ඡාසභාග බහුවචන...... කතමෙ ධම්මා නො පරාමාසා, තෙ ධම්මෙ ඨපෙත්වා අවසෙසා කුසලාකුසලාබ්‍යාකතා ධම්මා.
9. පුථුචිත්තසමායොග පුථුආරම්මණ බහුවචන...... අත්ථි භික්ඛවෙ අඤ්ඤෙ ච ධම්මා දුද්දසා දුරනුබොධා සන්තා පණීතා අතක්කාවචරා නිපුණා පණ්ඩිතවෙදනීයා යෙ තථාගතො සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා පවෙදෙති.
10. තද්නිවාස බහුවචන......... සක්කෙසු විහරති කපිලවත්ථුස්මිං නිග්‍රොධාරාමෙ.
11. තත්පුත්‍ර බහුවචන.... .... සන්ති පුත්තා විදෙහානං දීඝාවුරට්ඨවඩ්ඪනො.
12. එකාභිධාන බහුවචන....... සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙ ආමන්තෙසි ගච්ඡථ තුම්හෙ සාරිපුත්තා කීටාගිරිං ගන්ත්වා අස්සජිපුනබ්බසුකානං භික්ඛූනං කීටාගිරිස්මා පබ්බාජනියකම්මං කරෙථ.
13. තද්නිශ්‍රිතාපෙක්ෂ බහුවචන....මඤ්චා උක්කුට්ඨිං කරොන්ති,
14. ආරම්මණභෙද බහුවචන........චත්තාරො සතිපට්ඨානා.
15. කෘත්‍යභෙද බහුවචන..........චත්තාරො සම්මප්පධානා."

මේ එකවචන බහුවචන භෙදය නාම ආඛ්‍යාත යන ද්විප්‍රකාර විභක්තීන්ගේම වශයෙන් බව දතයුතුයි.

එහෙයින් කීහ.

"වචනෙසු අයං අත්ථො නාමාඛ්‍යාතවිභත්තිනං
වසෙන අධිගන්තබ්බො සාසනත්ථගවෙසිනා,"

මේ විංශතිප්‍රකාරවූ ඒකවචනබහුවචනයන් අතුරෙන් ඒකාර්ථෛක වචන, බව්හාර්ථබහුවචන, දෙකද සමුදායාපෙක්ෂ, ජාත්‍යපෙක්ෂ, ඒකත්වලක්ෂණ, යන ඒකවචනත්‍රයද අට්ඨකථා සහිත ත්‍රිපිටකධර්මයෙහි දක්නාලද බවද, ගරුකාරබහුවචනය ත්‍රිපිටකයෙහි ස්වල්ප නමුදු අට්ඨටීකාදියෙහි බොහෝ බවද, තද්නිවාස බහුවචනයත් එසේම බවද, තත්පුත්‍රබහුවචනය හා තද්නිශ්‍රයෛකවචනයද, පූර්වචිත්තසමායොග පූර්වාරම්මණ, අපරිච්ඡෙද, මාතෘකානුසන්ධි, පෘච්ඡානුසන්ධි, පෘච්ඡාසභාග, යන බහුවචන පසද—ඒකාභිධාන, කිඩභෙද, ආරම්මණභෙද බහුවචනත් ස්වල්ප බවද "ඒකත්ථේ" යනාදි මේ මතුප්‍රකාශවන ගාථාවලින් දක්වන ලදී.

"ඒකත්ථේ දෙක වචන විතරස්මිං තරං පි ච
සමුදයජාතිඒකත්ථ ලක්ඛණෙකවචොපි ච.
සාට්ඨකථෙ පිටකම්හි පාඨෙ පායෙන දිස්සරෙ.

ගරුම්හි වත්තනෙකස්මිං බහුවචනකං පන
පාළියං අප්පකං අට්ඨකථා ටීකාසු තං බහු.

තථා හි බහුකං දෙකවචනං යෙව පාළියං
ගරුම්හිවත්තනෙ කස්මිං ඉදමෙත්ථ නිදස්සනං.

නමො තෙ පූරිසාජඤ්ඤ නමො තෙ පූරිසුත්තම
තව සාසන මාගම්ම පත්තොම්හි අමතං පදං.

ඉච්චෙව මාදයො පාඨා බහුධා ජිනසාසනෙ
දිස්සන්ති විජානෙය්‍ය විවා අක්ඛර චින්තකො.

සාතිසයං ගරුකාරාරහස්සාපි මහෙසිනො
ඒකවචනයොගෙන නිද්දෙසො දිස්සතෙ යතො.

තතො වොහාරකුසලො කරෙය්‍යත්ථානු රූපතො
ඒකවචන යොගං වා ඉතරං වා සුමෙධසො.

පායෙන. තං නිවාසම්හි බහුවචනකං ඨිතං
තං පුත්තෙ අප්පකං තන්නිස්සයෙක වචනම්පිච.

පුබ්බචිත්තා පරිච්ඡෙද මාතිකාසන්ධි ආදිසු
බහුවචනකඤ්චාපි අප්පකනාපි පකාසයෙ.

ඒකාභිධානතො කිඩා තථා ගොචරතොපිච
බහුවචනකානත්ථ නානිස්සිතං පෙක්ඛච අප්පකං.

ඉච්චෙවං සප්පයොගනාත්‍ර ඤත්වාන වචනාවයං
කාතබ්බො පන වොහාරෙ යථා පාළි විභාවිනා."

UKTA'NUKTA.

උක්තානුක්තභේද.

මෙහි උක්තානුක්තනම් කියමන්—කියනලද්දේ උක්තනම්වේ. කාවුරුන් විසින්ද යත්? සමාසතද්ධිතආඛ්‍යාතකිතක යන මොවුන් විසිනි. එහෙයින් සමාසාදීන්විසින් කියනු ලබනනාවූ කර්තෘකර්ම කරණාදිය උක්තකර්තෘකර්මකරණාදියයි. සමාසාදීන්විසින් නොකියනලද්දාවූ කර්තෘකර්මකරණාදිය අනුක්ත කර්තෘකර්මකරණාදිය නම් වේ. කර්තෘ කර්ම කරණ සම්ප්‍රදාන අපාදාන සාමි ආධාර යනමේ අර්ථයන් අතුරෙන් යම් අර්ථයෙක්හි සමාස වේනම් සමාසයාවිසින් ඒ (කර්තෘආදි) අර්ථය උක්තයි-ඒනම් "ජිතින්ද්‍රියො සමණො"යී කීකල ජිතින්ද්‍රියො යන මේ සමාසපදය කර්තෘ අර්ථයෙහි (ජිතානි ඉන්ද්‍රියානි යෙන සො සී) සමාස වූහෙයින් මේසමාස පදයෙන් කියනු ලබන්නේ කර්ම කරණාදියක් නොව ක්‍රියාවක් කළාවූ කර්තෘකෙනෙකි. ඒනම් ඉන්ද්‍රියවිජයාඛ්‍ය ක්‍රියාව කළාවූ ශ්‍රමණයි. එහෙයින් ජිතින්ද්‍රියො යන සමාසයාවිසින් සමණො යනු උක්තකර්තෘයි—එසේම කර්තෘ කර්මාදි යම් අර්ථයෙක්හි තද්ධිතප්‍රත්‍යයක් වේනම් ඒ තද්ධිතප්‍රත්‍යයාවිසින් ඒ කර්තෘ ආදිය උක්තයි-කර්තෘ කර්ම යන දෙකින් යම් අර්ථයෙක්හි ආඛ්‍යාතප්‍රත්‍යයක් (හෙවත් විභක්තියක්) වේනම් ආඛ්‍යාතයා විසින් ඒ කර්තෘ හෝ කර්මය උක්තයි—කර්තෘ කර්ම කරණ සම්ප්‍රදාන අපාදාන* ආධාර යන අර්ථ ෂට්කයෙන් යම් අර්ථයෙක්හි (ධාතුවකින් පරව) කිතක ප්‍රත්‍යයක් වේනම් ඒ අර්ථය කිතකයාවිසින් උක්තයි-කර්මාදි ෂට්කය හා සාමිද උක්තවූ කල්හි ප්‍රථමාවිභක්තිය මුත් අන් කිසි විභක්තියක් නොවේ. අනුක්තවූ කල්හි දුතියා තතියං චතුත්ථී පඤ්චමී ෂඨී සත්තමී යන විභක්තීහු පිළිවෙළින් ඒ අනුක්ත කර්මාදියෙහි වෙත්.

එහෙයින් කීහ-බාලාවතාරයෙහි.

†"වුත්තෙ කම්මාදි සාමිං ලිඞ්ගත්ථෙ පඨමා සියා
අවුත්තෙ තු භවන්තඤ්ඤා දුතියාදි යථාරහං."

---

* කිතකයාවිසින් සාමි සංඛ්‍යාත සම්බන්ධයාගේ උක්තවීමක් නැත්තේය.

† මේ සඳහාම සිදත්සඟරවෙහි.

"බජනුයේ පෙරවිබත්-නොවෙසෙසි පදත උතුවත"—යනුහා
"බජත තම විබත් කම්-කතු අරුතැ අවුතුනම්-
ඔහු දෙදෙන උතුනම් වෙත්-පලමුවිබත් බජනුවෝ"—යනුද දක්වනලදී.

සමාසාදීන් විසින් උක්තවූද අනුක්තවූද කර්මාදියට පිළිවෙළින් උදාහරණ දක්වනු ලැබේ. එයිනුදු

සමාසයා විසින් උක්තවූ කර්මාදිය.

සමාසයාවිසින් උක්ත කම්මය......ආගතසමණො-විහාරෙ.
සමාසයාවිසින් උක්ත කර්තෘ.......විජිතමාරො-භගවා.
සමාසයාවිසින් උක්ත කරණය......ඡින්නරුක්ඛො-පරසු.
සමාසයාවිසින් උක්ත සම්ප්‍රදානය. දින්නසුංකො-රාජා.
සමාසයාවිසින් උක්ත අපාදානය...නිග්ගතජනො-ගාමො.
සමාසයාවිසින් උක්ත සාමි... .....දසබලො-භගවා.
සමාසයාවිසින් උක්ත ආධාරය......සම්පන්නසස්සො-ජනපදො.

මෙහි ආගතා සමණා යං යන වාක්‍යයෙහි ආගත සමණ යන ශබ්දද්වය කර්මාර්ථයෙහි ආගතසමණො යි සමාස වූහෙයින් ඒ සමාස පදයා විසින් උක්තවනුලබන්නේ හෙවත් කියනුලබන්නේ කර්තෘ සම්ප්‍රදානාදියක් නොව කර්මයක්ය. ඒනම්, (ශ්‍රමණයන්ගේ ආගමන ක්‍රියාවෙන් පැමිණිය යුතුවූ) විහාරබ්‍ය කර්මයයි—එහෙයින් මෙහි විහාරෙ යනු සමාසයාවිසින් උක්තවූ කර්මයයි කියනු ලැබේ.

විජිතො මාරො යෙන යන වාක්‍යයෙහි විජිත මාර යන ශබ්දද්වය කර්තෘ අර්ථයෙහි විජිතමාරො යි සමාසවූ ඒ සමාසපදයාවිසින් කියනු ලබන්නේ කර්තෘ කෙනෙකුන්ය. ඒනම්, මාරවිජය සංඛ්‍යාතවූ ක්‍රියාවට කර්තෘවූ භාග්‍යවතුන්වහන්සේය, එහෙයින් මෙහි භගවා යනු විජිතමාරො යන සමාස පදයාවිසින් උක්තවූ කර්තෘයයි කියනු ලැබේ.

ඡින්නො රුක්ඛො යෙන යන වාක්‍යයෙහි ඡින්න රුක්ඛ යන ශබ්දද්වය කරණාර්ථයෙහි ඡින්නරුක්ඛො යි සමාස වූහෙයින් ඒසමාසපදයාවිසින් කියනු ලබන්නේ යෙන යන කරණ පදයාවිසින් පරමශීවූ පරසුවයි. එහෙයින් පරසු යනු ඡින්නරුක්ඛො යන සමාසයා විසින් උක්තවූ කරණයයි කියනු ලැබේ.

එසේම දින්නො සුංකො යස්ස යන වාක්‍යයෙහි දින්න සුංක ශබ්දද්වය සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහිද—නිග්ගතා ජනා යස්මා යන වාක්‍යයෙහි නිග්ගත ජන ශබ්දද්වය අපාදානාර්ථයෙහිද—දස බලානි යස්ස යන වාක්‍යයෙහි දසබල යන ශබ්දද්වය සාම්‍යර්ථයෙහිද—සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං යන වාක්‍යයෙහි සම්පන්න සස්ස යන ශබ්දද්වය ආධාරාර්ථයෙහිද—සමාසවූ හෙයින් දින්නසුංකො-නිග්ගතජනො-දසබලො-සම්පන්නසස්සො-යනමේ සමාසපදයන් විසින් කියනුලබන්නේ පිළිවෙළින් සම්ප්‍රදාන, අපාදාන, සාමි, ආධාර යන මේවාය.

එහෙයින් රාජා යනු දින්නසුංකො යන සමාසපදයාවිසින් උක්තවූ සම්ප්‍රදානයයි—ගාමො යනු නිග්ගතජනො යන සමාස පදයා විසින් උක්තවූ අපාදානයයි—භගවා යනු දසබලො යන සමාස පදයා විසින් උක්තවූ සාමියි—ජනපදො යනු සම්පන්න සස්සො යන සමාස පදයාවිසින් උක්තවූ ආධාරයයි—එබැවින් සමාසාදීන් විසින් උක්තවූ ඒ පදයන්කෙරෙන් ද්විතීයා තෘතීයාදි විභක්ති නොව ප්‍රථමා විභක්තිම වන්නීයයි දතයුතුයි.

එම කීහ—ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකාවෙහි

"ත්‍යාදිභි ස්තද්ධිතෛඃ කෘද්භි ස්සමාසෛශ්ච විධීයතෙ,
යදෙව කාරකං තත්‍ර ප්‍රථමෛව නාචා න්‍යතඃ."

ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්තවූ කර්මාදියෙහි ඒ ආඛ්‍යාත ක්‍රියා පදයාගේ සංඛ්‍යාවද (හෙවත් ඒකවචන බහුවචනයන්) සමාස තද්ධිත කිතක යන මොවුන් විසින් උක්තවූ කර්මාදියෙහි ඒ සමාස තද්ධිත කිතකාංත පදයන්ගේ ලිංග සංඛ්‍යා විභක්තීන්ද යෙදිය යුත්තාහුය. එම කීහ—"උක්තානාං හි පදාර්ථානාං ත්‍යාදෙස්සංඛ්‍යෛව ගෘහ්‍යතෙ,
කෘත්තද්ධිත සමාසෛශ්ච ලිංගසංඛ්‍යා විභක්තයඃ."

එසිහුදු කර්මයාගේ උක්ත වීමෙහිදී, ප්‍රකෘතිකර්ම විකෘතිකර්ම යන දෙකම එක ක්‍රියාපදයෙන් උක්තවීමක් ඇති කල්හි ප්‍රකෘති කර්මයාගේ සංඛ්‍යා තොමො ඒ ක්‍රියා පදයෙහි යෙදිය යුතු බව හා විකෘති කර්මයාගේ සංඛ්‍යා තොමො ක්‍රියා පදයෙහි නොයෙදිය යුතුබව ප්‍රබොධ චන්ද්‍රිකායෙහි හා කච්චායන සාරයෙහි කියන ලදී.

"ප්‍රකෘතිර්විකෘතිශ්චාපි සකෘදුක්තා චෙ ද්වයං තදා,
වාචකෛඃ ප්‍රකෘතෙ ස්සංඛ්‍යා ගෘහ්‍යතෙ විකෘතෙර්නහි."
"පකති විකති චාපි යත්‍ර වුත්තා වයං පි ච,
වාචකො පකති සංඛ්‍යං* ගණ්හාතීස්සා පධානතො."

උදාහරණ—"ඌයන්තෙ තන්තවො රාම පට සවර්ණානි කුණ්ඩලෙ,
ක්‍රියන්තෙ රාමචන්ද්‍රස්‍ය පච්‍යන්තෙ නව තණ්ඩුලාඃ.
තන්තවො රාමචන්ද්‍රස්‍ය පටො භූතාශ්ච තණ්ඩුලාඃ,
කෘතා ඔදන මිත්‍යාදෞ ලිංගාදිකා ඉපී ෂ්‍යතෙ.
අයොධ්‍යං නීයතෙ සීතා රාමෙණ ගුරුකර්මණා,
රාමොයං යාච්‍යතෙ මුක්තිං මයා සංසාරභීරුණා."

---

* "කිතක සමාසෙසු වත්භූතා තනතාවොති ආදීසු ලිංගම්පි ගහණතො සඛ්‍යා නානි උපලක්ඛණ මත්තන්ති දට්ඨබ්බං" යනු ටීකායි.

සමාසයාවිසින් අනුක්ත කර්ම කර්තෘ කරණාදිය.

"අත්‍ර සමාසතද්ධිතානං සකං සකං වාක්‍යමෙවොදාහරණං කාතබ්බං" යි බාලාවතාරයෙහි තිහෙයින් සමාස තද්ධිතයන් විසින් අනුක්තවූ කර්මාදියට ස්වකීය ස්වකීය වාක්‍යම ඒනම් උක්තකර්මාදියට දැක්වූ සමාස පදයන්ගේ විග්‍රහවාක්‍යම උදාහරණයි.

ඒ මෙසේය.

සමාසයාවිසින් අනුක්ත කර්මය......1. ආගතා සමණා යං විහාරං.
සමාසයා විසින් අනුක්ත කර්තෘ......2. විජිතො මාරො යෙන භගවතා.
සමාසයාවිසින් අනුක්ත කරණය...3. ජින්නො රුක්ඛො යෙන එරසුනා.
සමාසයාවිසින් අනුක්ත සම්ප්‍රදානය.4. දින්නො සුංකො යස්ස රඤ්ඤො.
සමාසයාවිසින් අනුක්ත අපාදානය. 5. නිග්ගතා ජනා යස්මා ගාමා.
සමාසයාවිසින් අනුක්ත සාමි ......6. දස බලානි යස්ස භගවතො. [පදෙ
සමාසයාවිසින් අනුක්ත ආධාරය ...7. සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං ජන

(1.) මෙහි ආගත-සමණ යන ශබ්දද්වය කර්මාර්ථයෙහි "ආගතසමණො" යි සමාස නොව "ආගතා සමණා යං" යි වාක්‍යම සිටි හෙයින් මෙහි සමාසයක්විසින් කියනු ලබන කර්මයක් නැත්තේය, එහෙයින් "ආගතා සමණා යං විහාරං" යන මෙහි "විහාරං" යනු සමාසයා විසින් අනුක්ත කර්මයයි කියනු ලැබේ—එහෙයින් සමාසයා විසින් අනුක්තවූ ඒ කර්මයෙහි ප්‍රථමා විභක්ති නොව ද්විතීයා විභක්තිම වීය.

(2.) විජිතො මාරො යෙන යන වාක්‍යයෙහි "විජිත-මාර" යන ශබ්දද්වය කර්තෘ අර්ථයෙහි "විජිතමාරො" යි සමාස නූවූ හෙයින් සමාසයා විසින් කර්තෘ අනුක්තය, එහෙයින් "යෙන" යි තෘතීයා විභක්ති වීය.

(3.) ජින්නො රුක්ඛො යෙන යන වාක්‍යයෙහි "ජින්න-රුක්ඛ" යන ශබ්දද්වය කරණාර්ථයෙහි "ජින්නරුක්ඛො" යි සමාස නොව වාක්‍යම සිටිහෙයින් සමාසයා විසින් කරණය උක්තනොවන ලද්දේය—එහෙයින් "යෙන එරසුනා" යි තෘතීයා විභක්ති වීය.

(4.) එසේම දින්නො සුංකො යස්ස යන වාක්‍යයෙහි "දින්න-සුංක" යන ශබ්ද ද්වය සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහිද, (5.) නිග්ගතා ජනා යස්මා යන වාක්‍යයෙහි "නිග්ගත-ජන" ශබ්ද ද්වය අපාදානාර්ථයෙහිද—(6.) දස බලානි යස්ස යන වාක්‍යයෙහි "දස-බල" ශබ්ද ද්වය සාම්‍යාර්ථයෙහිද, (7.) සම්පන්නානි සස්සානි යස්මිං යන වාක්‍යයෙහි "සම්පන්න-සස්ස" යන ශබ්ද ද්වය ආධාරාර්ථයෙහිද—(දින්නසුංකො-නිග්ගතජනො-දසබලො-සම්පන්නසස්සො යි) සමාස නොව ස්වකීය ස්වකීය වාක්‍යම්

සිටිහෙයින් සමාසයාවිසින් සම්ප්‍රදාන, අපාදාන, සාම්, ආධාර, යනාර්ථයො උක්ත නොවන ලද්දහුය—එහෙයින් ඒ අනුක්ත සම්ප්‍රදානාදියෙහි ප්‍රථමා විභක්ති නොව පිළිවෙළින්, චතුර්ථී, පඤ්චමී, ෂෂ්ඨී සප්තමී යන විභක්තීහු වූවාහු යයි දතයුතුයි,

තද්ධිතයාවිසින් උක්තවූ කර්මාදියට උදාහරණ.

තද්ධිතයාවිසින් උක්ත කර්මය ...1. සාතිකො-ආහාරො—සතිකං-දුස්සං.
තද්ධිතයාවිසින් උක්ත කර්තෘ......2. අභිධම්මිකො-භික්ඛු.
තද්ධිතයාවිසින් කරණය ....උක්තවීමක් නැත්තේය.
තද්ධිතයාවිසින් උක්ත සම්ප්‍රදානය.4. දක්ඛිණෙය්‍යො-භික්ඛු.
තද්ධිතයාවිසින් අපාදානයද ......උක්ත වීමක් නැත්තේය.
තද්ධිතයාවිසින් උක්ත සම්බන්ධය 6. වෙණිකො—ගන්ධබ්බො.
තද්ධිතයාවිසින් උක්ත ආධාරය...7. රුක්ඛවා—දෙසො.

(1.) සාතිකො-සතිකො-යන මෙහි "සාතෙන සංසට්ඨො-සතෙන කීතො" යනු විග්‍රහය—එහි කර්මාර්ථයෙහි ත ප්‍රත්‍යයාන්තවූ සංසට්, කීත, යන ශබ්දයන්ගේ අර්ථයෙහි තද්ධිත (ණික) ප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් ඒ තද්ධිත ප්‍රත්‍යයාන්ත සාතික, සතික, යන ශබ්දයන් විසින් "ආහාරො-දුස්සො" යන කර්මදෙක උක්තහෙයින් ඒ තද්ධිතයා විසින් උක්තවූ කර්මයෝයයි කියනු ලැබෙත්.

(2.) අභිධම්මං අධීයතෙ සී වාක්‍යයෙන විග්‍රහ කරණු ලබන්නාවූ තද්ධිත (ණික) ප්‍රත්‍යයාන්ත පදයෙන් (උක්ත වූයේ) කියනු ලබන්නේ "භික්ඛු" යන කර්තෘහෙයින් ඒ භික්ඛු යනු තද්ධිතයා විසින් උක්ත කර්තෘයයි දත යුතුයි.

(4.) දක්ඛිණා දීයතෙ යස්ස යන වාක්‍යයෙහි යස්ස යන සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි දක්ඛිණා ශබ්දයා කෙරෙන් ණෙය්‍ය ප්‍රත්‍යය වූහෙයින් ඒ තද්ධිත (ණෙය්‍ය) ප්‍රත්‍යයාන්ත පදයාවිසින් සම්ප්‍රදානය උක්තනුයි, "භික්ඛු" යනු තද්ධිතයා විසින් උක්ත සම්ප්‍රදාන නම් වේ.

(6.) වීණා අස්ස සිප්පං යන වාක්‍යයෙහි වීණා ශබ්දයෙන් පරව සාම්‍යර්ථයෙහි තද්ධිත (ණික) ප්‍රත්‍යය වූහෙයින් ඒ තද්ධිත (ණික) ප්‍රත්‍යයාන්ත වෙණිකො යන පදයාවිසින් සාම් උක්තනුයි "ගන්ධබ්බො" යනු තද්ධිතයා විසින් උක්ත සාම්නම් වේ.

(7.) රුක්ඛා අස්මිං විජ්ජන්ති යන වාක්‍යයෙහි රුක්ඛ ශබ්දයෙන් පරව ආධාරාර්ථයෙහි තද්ධිත (වන්තු) ප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් ඒ තද්ධිත පදයා විසින් ආධාරය උක්තනුයි "දෙසො" යනු තද්ධිතයා විසින් උක්තාධාරනම් වේ.

තද්ධිතයා විසින් අනුක්ත කර්මාදිය.

තද්ධිතයාවිසින් අනුක්ත කර්මය ...1. { ඝතෙන සංසට්ඨො ආහාරො–
සතෙන කීතො දුස්සො.
තද්ධිතයාවිසින් අනුක්ත කර්තෘ......2. අභිධම්මං අවෙච්ච අධීතෙ භික්ඛු.
,, ,, ,, ,,
තද්ධිතයාවිසින් අනුක්ත සම්ප්‍රදානය.4. දක්ඛිණා දීයතෙ යස්ස භික්ඛුනො.
,, ,, ,, ,,
තද්ධිතයාවිසින් අනුක්ත සාමි ......6. වීණාවාදනං සිප්පං අස්ස ගන්ධබ්බස්ස.
තද්ධිතයාවිසින් අනුක්ත ආධාරය...7. රුක්ඛා යස්මිං දෙසෙ විජ්ජන්ති.

(1.) ඝතෙන සංසට්ඨො ආහාරො යනාදියෙහි–සංශ්‍රෂ්ටාර්ථයෙහි විධීයමාන වූ තද්ධිත "ණික" ප්‍රත්‍යය නොකළහෙයින් ඔහුවිසින් ඔදනාඛ්‍ය කර්මය අනුක්තනුයි අනුක්තකර්ම නම් වේ—එහි තද්ධිතයා විසින් කර්මය අනුක්ත නමුදු කර්මයෙහි කරණ ලද කිතක ත. ප්‍රත්‍යයා විසින් උක්තහෙයින් "ආහාරො–දුස්සො" යනු කිතයා විසින් උක්ත කර්මයෝයි.

(2.) අභිධම්මං අවෙච්ච අධීතෙ යනු වාක්‍යයෙහි අභිධම්ම ශබ්දයා කෙරෙන් පරව කර්තෘ අර්ථයෙහි තද්ධිත "ණික" ප්‍රත්‍යය වූහෙයින් තද්ධිතයා විසින් කර්තෘ අනුක්තයි.

(4.) දක්ඛිණා දීයතෙ යස්ස යනු වාක්‍යයෙහි දක්ඛිණා ශබ්දයා කෙරෙන් පරව සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි තද්ධිත "ණෙය්‍ය" ප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් තද්ධිතයා විසින් සම්ප්‍රදානය අනුක්තයි.

(6.) වීණා වාදනං සිප්පං අස්ස ගන්ධබ්බස්ස යනු වාක්‍යයෙහි වීණා ශබ්දයා කෙරෙන් පරව සාම්‍යර්ථයෙහි තද්ධිත "ණික" ප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් තද්ධිතයා විසින් සාමි අනුක්ත නම් වේ.

(7.) රුක්ඛා යස්මිං දෙසෙ විජ්ජන්ති යනු වාක්‍යයෙහි රුක්ඛ ශබ්දයා කෙරෙන් පරව ආධාරාර්ථයෙහි තද්ධිත "වන්තු" ප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් ස්වකීය වාක්‍යයම සිටි බවද තද්ධිත ප්‍රත්‍යයා විසින් ආධාරය අනුක්තහෙයින් ප්‍රථමං විභක්ති නොව "දෙසෙ" යි සප්තමී විභක්තිම වූ බවද දත යුතුයි.

ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්තානුක්ත කර්මාදියට උදාහරණ.

ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්ත කර්ම ...1 { සූදෙන ඔදනො පච්චතෙ.
බුද්ධෙන ධම්මො දෙසීයතෙ.
ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්ත කර්තෘ...2 { සූදො ඔදනං පචති.
බුද්ධො ධම්මං දෙසෙති.

(ආඛ්‍යාතයා විසින් කරණාදිය උක්තවීමක් නැත්තේය.)

(1.) "පච්චතෙ" යන්නෙහි ආඛ්‍යාත තෙ විභක්තියද ය ප්‍රත්‍යයද කර්මයෙහි විහිතහෙයින් පච්චතෙ යන ඒ ආඛ්‍යාත පදයා විසින් ප්‍රකාශකරණු ලබන්නේ හෙවත් උක්තවනු ලබන්නේ කර්මයක්ය ඒ නම්, "ඔදනො" යනුයි-එහෙයින් "සූදෙන ඔදනො පච්චතෙ" යන මෙහි "ඔදනො" යනු ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්ත කර්මයි.

(2.) "බුද්ධෙන ධම්මො දෙසීයතෙ" යන්නෙහිද මෙසේමය—තවද උක්තකර්මය වූ පදයෙහි යෙදිය යුතු විභක්තිය නම් ප්‍රථමාවමබව "අභිහිතෙ කර්මණි ප්‍රථමෛව" යන පාණිනි පාඨයෙන්ද—"ප්‍රථමෛව විභක්ති ස්‍යාත් උක්තෙ කර්මණි කර්තරි" යන ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකා පාඨයෙන්ද "පඨමෙන යුත්තො වුත්තෙතං" යන කච්චායන භෙද පාඨයෙන්ද දත යුතුයි.

"කම්මත්ථෙ දුතියා" යන ආචාර්ය වචනය ලෙස කර්මාර්ථය ප්‍රකාශකරණ පදයෙහි යෙදිය යුතු ද්විතීයා විභක්තිමය—එසේ යුතුව තිබියදී ප්‍රථමා විභක්ති යොදන ලද්දේ කුමක් නිසාද? යත්-ඒ මෙනිසායයි දතයුතුය-ඒනම්, යම්සේ "ඔදනං පචති" යන මෙහි ඔදන සංඛ්‍යාතවූ කර්මය ද්විතීයා විභක්තිය විසින් කියනලද හෙයින් (ඒ කර්මාර්ථය ප්‍රකාශකරණු පිණිස) තමාවිසින් කිය යුතුවූ අර්ථ විශෙෂයක් නැතිහෙයින් ඒ ද්විතීයා විභක්ත්‍යන්ත කර්මපදයෙහි නැවත ද්විතීයා විභක්තිය නොයොදනු ලැබේද, එසේම "සූදෙන ඔදනො පච්චතෙ" යන මෙහිද-"පච්චතෙ" යන කර්මකාරක ආඛ්‍යාත ක්‍රියාපදයාවිසින් කර්මයතොම කියනලද හෙයින් නැවත ඒ (කර්මාර්ථය ප්‍රකාශ කරණු පිණිස) කර්මපදයෙහි ද්විතීයා විභක්තිය යෙදීමෙන් අමුතු ප්‍රයෝජනයක් නැති හෙයින් ද්විතීයා විභක්ති නොව ප්‍රථමා විභක්තියම යොදනු ලැබේ යයි දත යුතුයි.

එහෙයින් කීහ—බාලාවතාරයෙහි.

"යථා ඔදනං පචතීත්‍යාදෞ ඔදනසංඛ්‍යාතං කම්මං දුතියාය
"වුත්තත්තා පුන තස්සා වත්තබ්බස්සා අත්‍ථවිසෙසස්සා භාවා න දුතියා
"තථා ත්‍රාපි සමාසාදීහි එව විහාරාදීනං කම්මානං කථිතත්තා න
"පුන තප්පකාසිකා දුතියා සියා, විභත්තිං විනා චාත්‍ථං නිද්දිසිතුම
"සක්කුණෙය්‍යත්තා අවසිට්ඨ ලිඞ්ගත්‍ථ මත්තාපෙක්ඛාය මපන ……..
"පඨමං හොතෙව."

(2.) "සූදො ඔදනං පචති" යන මෙහි "පචති" යනු ආඛ්‍යාත කර්තෘකාරක ක්‍රියාපදයක් බැවින් ඒ පදය විසින් කියනු ලබන්නේ

(උක්තවන ලද්දේ) කර්තෘ කොතෙකුන්ද—ඒනම් "සූදෙ" යනුයි—එහෙයින් "සූදෙ" යනු ආඛ්‍යාතයා විසින් උක්ත කර්තෘයි—"බුද්ධො ධම්මං දෙසෙති" යන්නෙහිද මෙසේමය.

උක්තකර්තෘ පදයෙහි යෙදිය යුතු ප්‍රථමා විභක්තියම් බව ප්‍රබොධ චන්ද්‍රිකාදියෙහි කියනලද—"ප්‍රථමෙව විභත්ති සඞ්ඛත් උකෙත කම්මණි කත්තරි" යනාදියෙන් දත යුතුයි.

තවද "ඔදනො පච්චතෙ" යන්නෙහි *තෙ විභක්තිය විසින් කර්මය කියනලදහෙයින් (කර්මාර්ථය ප්‍රකාශ කරණු පිණිස නැවත ද්විතීයා විභක්තිය ඒ කර්මපදයෙහි නොයොදා) ප්‍රථමා විභක්තියම යෙදුවාක් මෙන් "ඔදනං පචති" යන්නෙහිද ද්විතීයා විභක්තිය විසින්ද කර්මය කියන ලද කල්හි ප්‍රථමා විභක්තිය ඒ කර්ම පදයෙහි නොයොදනු ලබන්නේ කුමක් නිසාද? යත්.

කර්මාර්ථය ඒ ද්විතීයාවිභක්තිය විසින් ප්‍රකට ලෙස කියනලද කල්හි ඇත්තාවූද ලිඞ්ගාර්ථය මුවා වූහෙයින් යයි දතයුතුයි.

එම කීහ.

"කථං ඔදනං පචතීත්‍යාදෞ ද්විතීයායපි කම්මෙ වුත්තෙ පුන ලිඞ්ග
'ත්ථ මත්ත මපෙක්ඛිත්වා පඨමා න හොතීති චෙ? කම්මමත්තෙ තාය
'පාකටං වුත්තෙ ඝති සතොපි ලිඞ්ගත්ථස්ස තිරො භූතත්තා."

මේ ගැණ ගඩලාදෙනි සන්නයෙහිද මෙසේ කියන ලදී.

☞ "යම්සේ ස්ත්‍රී පුරුෂ නපුංසක කුමාර තරුණ වෘද්ධාදි විශෙ
'ෂයෙහි පැතිර සිටියාවූ මනුෂ්‍යත්ව ලක්ෂණවූ සාමාන්‍යය ඇතද ස්ත්‍රී
'යයි කීකල ස්ත්‍රී ස්වරූපවූ මනුෂ්‍යවිශෙෂය ප්‍රකට කොට කීහෙයින්
'සාමාන්‍යවූ මනුෂ්‍යත්වයට වඩා ස්ත්‍රී ලක්ෂණවූ මනුෂ්‍ය විශෙෂයම
'හැඟේද, මෙහිදු කර්ම කර්තෘ කරණාදියෙහිම පැතිර සිටියාවූ
'ලිඞ්ගාර්ථ මාත්‍රය ඇතද ඔදනං යනාදියෙහි කර්මාඛ්‍ය විශෙෂාර්ථය
'ද්විතීයාව විසින් ස්ඵුට කොට කියනලද හෙයින් ලිඞ්ගාර්ථමාත්‍රයට
'වඩා කර්මාර්ථයම මුඛ්‍යව හැඟෙනහෙයින් ඇතද ලිඞ්ගාර්ථ මාත්‍රය
'මුවා වූහෙයින් තදපෙක්ෂායෙන් ප්‍රථමා නොවෙයි සේයි"—යනුයි.

තවද එකම කර්මකාරක ක්‍රියාපදය සමග කර්ම දෙකක් යෙදිය යුතු කල්හි එයින් කවර කර්මයක් උක්ත විය යුතුද? කවර කර්මයක් අනුක්තවිය යුතුද? නොහොත් කර්ම දෙකම උක්ත හෝ

---

* "යප්‍රත්‍යය සහිතවූ තෙ විභක්තිය විසින්ය" යනු හැඟෙනලෙස සමහර පොත් වල කියන ලද්දේ නමුත් "තෙ විභත්ති වාචකො නාම—යපච්චයො රූපසිද්ධිමතෙනාව" යි වාචකොපදෙශයෙහි කියන ලදී.

අනුක්ත හෝ වියයුතුද? යත්—එසේ ඇතිකල්හි සමහර තැනෙක්හි (ඒ කර්ම දෙකින්) ප්‍රධාන කර්මයද සමහර තැනෙක්හි අප්‍රධාන කර්මයද උක්තවන්නේය.

ඒනම්—දුහ (පපූරණෙ) යාච (යාචනෙ) රුධි (ආවරණෙ) සාසු (අනුසිට්ඨියං) වච (බ්‍යත්තවචනෙ) යනාදි ද්විකර්මක ධාතුවලින් සිද්ධවූ ක්‍රියාපදය සිටිකල්හි අප්‍රධාන කර්මය උක්තවන්නේය—නී (පාපුණනෙ) වහ (පාපනෙ) හර (හරණෙ) යනාදි ද්විකර්මක ධාතුවලින් සිද්ධවූ ක්‍රියාපදය සිටිකල්හි ප්‍රධාන කර්මය උක්තවන්නේයයි දත යුතුයි.

ඊට උදාහරණ මෙසේය—“ගොපාලෙන ගො ඛීරං දුය්හතෙ” මෙහි “දුය්හතෙ” යනු දුහ (පපූරණෙ) යන ද්විකර්මක ධාතුවෙන් සිද්ධවූ කර්මකාරක ක්‍රියාපදයක්ය “ගො” යනුද “ඛීරං” යනුද ඒ හා සම්බන්ධ වන්නාවූ කර්ම දෙකය එහෙයින් “ඛීරං” යනු ප්‍රයෝජනත්වයෙන් අභිමතහෙයින් ප්‍රධාන කර්මය “ගො” යනු එයට නිමිත්තත්වයෙන් අභිමතහෙයින් අප්‍රධාන කර්මයයි—ඒ අප්‍රධාන කර්මය “දුය්හතෙ” යන ක්‍රියාපදයෙන් උක්තහෙයින් ප්‍රථමා විභක්තියෙන් යුක්තය—“ඛීරං” යනු අනුක්ත හෙයින් ද්විතීයා විභක්තියෙන් යුක්තයි.

“දසෙන භාරෙ ගාමං නීයතෙ” යන මෙහි “නීයතෙ” යනු නී (පාපුණනෙ) යන ද්විකර්මක ධාතුවෙන් සිද්ධවූ කර්මකාරක ක්‍රියාපදය “දසො” යනුද “භාරෙ” යනුද ඒ හා සම්බන්ධ වන්නාවූ කර්මදෙකය—එයින් “භාරෙ” යනු ප්‍රධාන කර්මය “ගාමං” යනු අප්‍රධාන කර්මය, ප්‍රධාන කර්මය “නීයතෙ” යන ක්‍රියාපදයෙන් උක්තහෙයින් ප්‍රථමා විභක්ති යොදනලද්දේ පමණක් නොව “ගාමං” යනු අප්‍රධානහෙයින් ද්විතීයා විභක්ති යොදන ලදී.

එහෙයින් කීහු.

ප්‍රබෝධචන්ද්‍රිකාවෙහි හා බාලාවතාරයෙහි.

“ප්‍රධානෙ කම්මණි භාවෙ වාචකො හි ද්විකම්මණං,
අප්‍රධානෙ දුහාදීනං හෙතෞ කත්‍රීශව කම්මණි.”
“අප්පධානං දුහාදීනං නාදීනන්තු පධානකං,
කම්මං කම්මවචනෙක්‍යස්සු වුත්තකම්මනාති වුච්චති.”

තව්ද අප්‍රධානවූ කර්තෘකාරක ක්‍රියාවක් හා ප්‍රධානවූ කර්මකාරක ක්‍රියාවක්ද යන ක්‍රියාපද දෙකක් සමග යෙදීමෙන් එකම කර්මයාගේ උක්ත බවද අනුක්තබවද ඇතිකල්හි ඒ කර්මපදය කවර

විභක්තියකින් යුක්තවිය යුතුද? යත්—“ප්‍රධාන අප්‍රධානයන් අතුරෙන් ප්‍රධානයා කෙරෙහිම කාර්‍ය්‍ය ප්‍රසිද්ධිය” යන යුක්තියෙන් ප්‍රධානවූ කර්‍මකාරක ක්‍රියාපදය සලකා ප්‍රථමා විභක්තියම යෙදිය යුතුයි—එම කීහ.

> “යස්සප්පධානප්පධාන ක්‍රියා සම්බන්ධතො සියුං,
> වුත්තානුත්තතා තත්‍ථ පඨමං හොති නාපරා.”

ඊට උදාහරණ මෙසේය—“භික්ඛුනා පච්චවෙක්ඛිත්‍වා පිණ්ඩපාතො පටිසෙවීයතෙ” මෙහි “භික්ඛුනා” යනු කර්‍තෘය, “පිණ්ඩපාතො” යනු කර්‍මය, “පච්චවෙක්ඛිත්‍වා” යනු (කර්‍තෘකාරකයෙහි ත්‍වා ප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ) අප්‍රධාන ක්‍රියාවය, “පටිසෙවීයතෙ” යනු (කර්‍මකාරකයෙහි ය ප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ) ප්‍රධාන ක්‍රියාවය, “පිණ්ඩපාතො” යන කර්‍මය මේ ප්‍රධාන අප්‍රධාන ක්‍රියාවයම සමග සම්බන්ධ වනහෙයින් වුත්ත බව හා අනුක්ත බවද ඇත්තේ නමුදු ප්‍රධාන ක්‍රියාව බලවත් හෙයින් ඊට යෝග්‍යලෙස ප්‍රථමා විභක්තිම යොදන ලදැයිද තයුතුයි.

මෙසේම “බ්‍රාහ්මණෙන ඔදනො පචිත්‍වා භුඤ්ජතෙ භුත්තො වා” මෙහිද “ඔදනො” යන එකම කර්‍මය “පචිත්‍වා” ය “භුඤ්ජතෙ භුත්තො” ය යන අප්‍රධානවූද ප්‍රධානවූද ක්‍රියාවන් හා සම්බන්ධවන හෙයින් වුක්ත බව හා අනුක්ත බවද ඇත්තේ නමුදු ප්‍රධාන ක්‍රියා බලයෙන් ප්‍රථමා විභක්තියෙන්ම යොදනු ලැබේ—“භුඤ්ජතෙ භුත්තො” යන ක්‍රියාවලට විශෙෂණහෙයින් අප්‍රධානවූ “පචිත්‍වා” යන ක්‍රියාවහා සම්බන්ධය නිසා අනුක්තවූයේ නමුදු ද්විතීයාවිභක්තියෙන් නොයොදනු ලැබේ—මෙහි “පචිත්‍වා” යනු විශෙෂණය, කුමක් හෙයකින්ද? යත්—වෙන් කරන්නේ විශෙෂණ නම් වේ—වෙන් කරණු ලබන්නේ විශෙෂ්‍ය නම් වේ—මෙහි වෙන් කිරීම නම් “භුඤ්ජතෙ, භුත්තො” යන භෝජනක්‍රියා තොමෝ භික්ෂාදි ක්‍රියාවන්ට සාධාරණය-(සිඟාද මිලදී ගෙණද භෝජන ක්‍රියාව කරණ්ට හැකි හෙයිනි) එසේ සාධාරණවූ භෝජනක්‍රියා තොමො “පචිත්‍වා” යන පාකක්‍රියාව විසින් භික්ෂාදි ක්‍රියාවන් කෙරෙන් වෙන් කරණ ලදහෙයින් “පචිත්‍වා” යන පාකක්‍රියා තොමො “භුඤ්ජතෙ, භුත්තො” යන භෝජන ක්‍රියාවට විශෙෂණ යයි දතයුතුයි.

තවද පිසීම කොට, දීමය ගැණීමය යනාදි වෙන යමක් කරන්ටත් හැකිහෙයින් ඒ දීම් ආදි ක්‍රියාවන්ට සාධාරණවූ “පචිත්‍වා” යන පාකක්‍රියා තොමො “භුඤ්ජතෙ” නොහොත් “භුත්තො” යන භෝජන ක්‍රියාව විසින් ඒ දානාදි ක්‍රියාවලින් වෙන්කරණු ලබන

හෙයින් "පචිත්වා යන පාකක්‍රියා තොමො විශෙෂ්‍යවන්නීත් නොවීද යත්?-විය හැකිය-එසේ නමුදු "පචිත්වා" යන පාකක්‍රියා තොමො (ත්වාප්‍රත්‍යයාන්ත බැවින්) අප්‍රධානයි-ත්වා ප්‍රත්‍යයාන්ත ක්‍රියාපදයෝ කිසි අපර ක්‍රියාවක් අපේක්ෂාකරණහෙයින් අප්‍රධානයයි දත යුතුයි.

තවද උක්තකර්මයක ක්‍රමයක්.

යාමය දැනීමය අනුභවකිරීමය ශබ්දය යන අර්ථ ඇති ධාතු වලින්ද, හර (හරණෙ) කර (කරණෙ) යන ධාතු දෙකින්ද, අකර්මක ධාතුවලින්ද (කාරිතප්‍රත්‍යයක් නොවී) සෑදුනාවූ ක්‍රියාපද වලට කර්තෘව සිටියාවූ යමෙක් ඇත්තේද ඔහු එම ධාතුවලින් කාරිතප්‍රත්‍යය වීමෙන් සෑදුනාවූ ක්‍රියා පදයන්ගේ උක්තකර්මය වන්නේ යයි දත යුතුයි.

එම කීහ.

"ගති බොධානන සද්දත්ථ හර කර කම්මකානං,
කත්තා අකාරිතෙ යො තං වුත්තකම්මංහි කාරිතෙ."

ඊට උදාහරණ මෙස්ය—(1.) "දාසො ගාමං ගච්ඡති."
(2.) "සාමිනා දාසො ගාමං ගච්ඡාපියතෙ."

මෙහි "දාසො" යනු ගමනාර්ථවාචී ධාතුවෙන් කාරිතප්‍රත්‍යයක් නොවී සෑදුනාවූ "ගච්ඡති" යන ක්‍රියාපදයට කර්තෘයි—එම කර්තෘ තොම යථෝක්ත ධාතුවෙන් කාරිතප්‍රත්‍යය වී සෑදුනාවූ "ගච්ඡාපියතෙ" යන ක්‍රියා පදයාගේ උක්ත කර්මය වූ බව දෙවෙනි උදාහරණයෙන් දතයුතුයි.

තවද උක්ත කර්තෘ ක්‍රමයක්.

එකම ක්‍රියාවට නොයෙක් කර්තෘහු වූකල්හි එයින් *ප්‍රධාන කර්තෘ උක්ත වන්නේය-ඒ මෙසේය-"ආචරියො අන්තෙවාසිකෙන ධම්මං දෙසයති" යන මෙහි දෙශනා ක්‍රියාව කරන්නාවූ අතවැස්සා ආචාර්‍ය්‍යයා විසින් ඒ ක්‍රියාවෙහි යොදන ලද හෙයින් "ආචරියො" යනු ප්‍රධානය එහෙයින් ඒ කර්තෘ ප්‍රථමා විභක්තියෙන් යොදන ලදී—"අන්තෙවාසිකෙන" යනු ආචාර්‍ය්‍යයා විසින් යොදන ලදුව ක්‍රියාව කරණහෙයින් එසේ ප්‍රධාන නොවේ—එහෙයින් අනුක්ත කර්තෘ බැවින් තෘතීයා විභක්තිය යොදන ලදී.

---

* ප්‍රධාන කර්තෘනම් ක්‍රියාව කරන්නහු එහි යොදවන තැනැත්තාය, ඔහු ක්‍රියාව කරණ කර්තෘට වඩා උත්සාහවත් හෙයිනි.

එම කීහ.

"වුත්තකත්තාති සො ඤෙය්‍යො යො මුඛ්‍යො හෙතුකත්තුසු,
උස්සාහවන්තා මුඛ්‍යො සො යො කාපකාරං පයොජයෙ."

ක්‍රියාව කරන්නහු ඒ ක්‍රියාවෙහි යොදන්නා හේතුකර්තෘතෙම තවත් යමෙක් විසින් යොදන ලද්දේ වේද එකල්හි ඔහු ප්‍රයොක්ත හේතුකර්තෘටත් වඩා උත්සාහවත් හෙයින් උක්ත කර්තෘ නම් වන්නේය.

එහෙයින් කීහ.

"පයොජකම්පි යො අඤ්ඤො යදා පන පයොජයෙ,
වුත්තකත්තා තදා එසො තස්මා ප්‍යුස්සාහවන්තතො."

ඊට උදාහරණ මෙසේය—"අමච්චො සූදජෙට්ඨෙන ඔදනං පාචෙති" මෙහි සූදයා ලවා ක්‍රියාව කරවන්නාවූ සූදජ්‍යෙෂ්ඨයා අමාත්‍යයා විසින් යොදනලද හෙයින් අමාත්‍යතෙම සූදජ්‍යෙෂ්ඨයාටත් වඩා උත්සාහවත්ය—එහෙයින් "අමච්චො" යනු උක්තකර්තෘය, එහෙයින් ප්‍රථමා විභක්තියෙන් යොදන ලදී—"සූදජෙට්ඨෙන, සූදෙන" යනු අනුක්ත හෙයින් තෘතීයා විභක්තියෙන් යොදන ලද්දහුයයි දත යුතුයි.

ආඛ්‍යාතයා විසින් අනුක්ත කර්මාදිය.

ආඛ්‍යාතයාවිසින් අනුක්ත කර්ම...1	සූදො ඔදනං පචති- බුද්ධො ධම්මං දෙසෙති.
ආඛ්‍යාතයාවිසින් අනුක්ත කර්තෘ...2	සූදෙන ඔදනො පච්චතෙ- බුද්ධෙන ධම්මො දෙසියතෙ.

(1.) "සූදො ඔදනං පචති" යන උදාහරණයෙහි "පචති" යන කර්තෘකාරක ආඛ්‍යාත ක්‍රියා පදයා විසින් කර්තෘ මිස කර්මය නො කියන ලදහෙයින්. (අනුක්තහෙයින්) "ඔදනං" යනු ආඛ්‍යාතයා විසින් අනුක්තකර්මයයි—"බුද්ධො ධම්මං දෙසෙති" යන්නෙහිද එසේමය—ඒ අනුක්ත කර්මයෙහි යෙදිය යුතු විභක්තිය ද්විතීයාව බව "අනුක්තෙ කර්මණි ද්විතීයා ස්‍යාත්" යනාදි පාණිනි සූත්‍රාදියෙන් දත යුතුයි.

(2.) "සූදෙන ඔදනො පච්චතෙ"—යන උදාහරණයෙහි "පච්චතෙ" යන ආඛ්‍යාත කර්මකාරක ක්‍රියා පදයාගේ "තෙ" විභක්ත්‍යාදිය කර්තෘයෙහි නොකරණ ලද බැවින් ඒ ආඛ්‍යාත පදයා විසින් කර්තෘ අනුක්තහෙයින් "සූදෙන" යනු ආඛ්‍යාතයාවිසින්

අනුක්ත කර්මනම් වේ—“ බුද්ධෙන ධම්මො දෙසීයතෙ ” යන්නෙහිද එසේමය—ඒ අනුක්ත කර්තෘ පදයෙහි යෙදිය යුතු විභක්තිය තෘතීයාව බව “ අනභිහිතෙ කර්තරි කරණෙ ච තෘතීයා ” යනාදි ආචාර්ය වචනවලින් දතයුතුයි.

තවද ප්‍රධානවූ හා අප්‍රධානවූද ක්‍රියා පද දෙකක් සමග සම්බන්ධ වීමෙන් එකම කර්තෘගේ අනුක්තබව හා උක්ත බවද ඇතිකල්හි ඒ කර්තෘ පදයෙහි ප්‍රථමා විභක්තිය නොව තෘතීයා විභක්තියම යෙදිය යුතුයි.

එම කීහ.

“ යස්ස පපධානපපධාන ක්‍රියා සම්බන්ධතො සියුං,
අනුත්තවුත්තතා තත්ථ තතියා හොති නාපරා. ”

ඊට උදාහරණ—“ බ්‍රාහ්මණෙන භුත්වා සුප්‍යතෙ ”—යන මෙහි “ බ්‍රාහ්මණෙන ” යන කර්තෘ තෙම “ භුත්වා ” යන අප්‍රධාන ක්‍රියාව සමගද “ සුප්‍යතෙ ” යන ප්‍රධාන ක්‍රියාව සමගද සම්බන්ධවන හෙයින් “ සුප්‍යතෙ ” යන කර්මකාරක ආඛ්‍යාත ප්‍රධාන ක්‍රියාපදයා විසින් ඒ කර්තෘ අනුක්තය, “ භුත්වා ” යන කර්තෘකාරක අප්‍රධාන ක්‍රියාපදයා විසින් කර්තෘ උක්තය, එසේ නමුදු ප්‍රධානවූ “ සුප්‍යතෙ ” යන ක්‍රියාපදය හා සම්බන්ධය සලකා තෘතීයා විභක්තිය යොදන ලදැයි දත යුතුයි.

කිතකයා විසින් උක්ත කර්මාදිය.

කිතකයා විසින් උක්ත කර්ම……1 { බුද්ධෙන ධම්මො දෙසිතො–
ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො.
කිතකයා විසින් උක්ත කර්තෘ… ..2. පුඤ්ඤකාරො පුමා-විනයධරො භික්ඛු
කිතකයා විසින් උක්ත කරණය…5..පහරණං ආවුධං.
කිතකයා විසින් උක්ත සම්ප්‍රදානය.4. සම්පදානං, බුද්ධො–පූජනීයො බුද්ධො.
කිතකයාවිසින් උක්ත අපාදානය.. 5. භීමො රක්ඛසො.
කිතකයා විසින් සාමි……………උක්තවීමක් නැත්තේය.
කිතකයා විසින් උක්ත ආධාරය ..7. ආසනං, පීඨං.

(1.) “ බුද්ධෙන ධම්මො දෙසිතො ” යන මෙහි “ දෙසිතො ” යන කිතක ක්‍රියා පදයෙහි වූ “ ත ” ප්‍රත්‍යය කර්මාර්ථයෙහි කරණලද්දක් බැවින් ඒ තප්‍රත්‍යයාන්ත කිතක ක්‍රියා පදයා විසින් කියනු ලබන්නේ කර්මයක්ය—ඒ නම් “ ධම්මො ” යනුයි–එහෙයින් ධම්මො

යනු දෙසිතො යන කිතකයා විසින් උක්තවූ කර්මයයි දතයුතුයි. “ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො” යන්නෙහිද මෙසේමය.

(2.) “පුඤ්ඤකාරෙ” යනු පුඤ්ඤං කරෙති යී වාක්‍ය ගෙණ කර්තෘ අර්ථයෙහි විග්‍රහ කටයුතු බැවින් ඒ පුඤ්ඤකාරෙ යන පදය කර්තෘකාරක කිතක ප්‍රත්‍යයාන්ත පදයක්ය—එහෙයින් ඒ පදයා විසින් උක්තාකරණු ලබන්නේ කර්තෘකෙණෙකුන්ය ඒනම් “පුමා” යනුයි එබැවින් “පුමං” යනු පුඤ්ඤකාරෙ යන කිතකයා විසින් උක්තවූ කර්තෘයි.

(3.) පහරති යෙන යන වාක්‍යයෙහි කරණාර්ථයෙහි (ප පූර්වවූ හර හරණෙ යනධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත යුප්‍රත්‍යය වූ හෙයින් ඒ යුප්‍රත්‍යයාන්ත “පහරණං” යන කෘදන්ත පදයාවිසින් කරණය උක්තනුයි “අයුධං” යනු කිතකයාවිසින් උක්ත කරණයයි.

(4.) “සම්පදනං” යනු (සං ප පූර්වවූ ද දනෙ යන්නාගු කොරෙන්) යස්ස සම්මා පදීයතෙ යන වාක්‍යයෙහි සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි කෘදන්ත යුප්‍රත්‍යය වන ලද පදයක් හෙයින් ඒ කෘදන්තපදයා විසින් සම්ප්‍රදානය උක්තනුයි “බුද්ධො” යනු “සම්පදනං” යන කෘදන්තයා විසින් උක්තවූ සම්ප්‍රදානයයි.

(5.) “භීමො” භායන්ති එතස්මා යන වාක්‍යයෙහි අපාදානාර්ථයෙහි (භී යන ධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත මප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ බැවින් “රක්ඛසො” යනු ඒ කෘදන්ත පදයාවිසින් උක්තවූ අපාදානයයි දතයුතුයි.

(7.) “ආසනං” යනු යස්මිං ආසන්ති යන වාක්‍යයෙහි ආධාරාර්ථයෙහි (ආස උපවෙසනෙ යන ධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත යුප්‍රත්‍යයව සිද්ධවූ කෘදන්ත පදයක් බැවින් “පීඨං” යනු ඒ කෘදන්තයා විසින් උක්තවූ ආධාරයයි දතයුතුයි.

කිතකයාවිසින් අනුක්තකර්මාදිය.

කිතකයා විසින් අනුක්ත කර්මය.........1 { බුද්ධො ධම්මං දෙසිතවා— සඞ්ඝො පුඤ්ඤං කතවා,.
කිතකයා විසින් අනුක්තකර්තෘ............2. { පුඤ්ඤං කරෙති පුරිසො— විනයං ධරති භික්ඛු.
කිතකයා විසින් අනුක්ත කරණය.........3, පහරති යෙන ආවුධෙන.
කිතකයාවිසින් අනුක්ත සම්ප්‍රදානය......4. සම්මා පදීයතෙ යස්ස බුද්ධස්ස.
කිතකයාවිසින් අනුක්තාපාදානය.........5. භායන්ති එතස්මා රක්ඛසා.
”　　”　　”　　”
කිතකයාවිසින් අනුක්තාධාරය............7. ආසනෙ අස්මිං නිසීදන්ති භික්ඛු.

(1.) "බුද්ධො ධම්මං දෙසිත්වා" යන්නෙහි "දෙසිත්වා" යන කෘදන්ත ක්‍රියාපදයෙහි "ත්වාන්තු" ප්‍රත්‍යය කර්මාර්ථයෙහි අවිහිත බැවින් ඒ ත්වාන්තු ප්‍රත්‍යයාන්ත කිතකයා විසින් කර්මය අනුක්ත නුයි "ධම්මං" යනු කිතකයා විසින් අනුක්ත කර්ම නම් වේ. "සඞ්ඝො පුඤ්ඤං කත්වා" යන්නෙහිද මෙසේමයි.

2.) "පුඤ්ඤං කාරෙති" යන වාක්‍යයෙහි (කර කරණෙ යන ධාතුවෙන් පරව) කර්තෘ අර්ථයෙහි කිතක ණප්‍රත්‍යය නුවූ හෙයින් "පුරිසො" යනු කිතකයා විසින් අනුක්තකර්තෘ නම් වේ—"විනයං ධරති භික්ඛු" යන්නෙහිද මෙසේමයි.

(3.) "පහරති යෙන" යන වාක්‍යයෙහි කරණාර්ථයෙහි (පපූර්වවූ හර හරණෙ යන ධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත යුප්‍රත්‍යය නුවූහෙයින් කෘදන්තයාවිසින් කරණය අනුක්තනුස් "ආවුධෙන" යනු අනුක්ත කරණ නම් වේ.

(4.) "යස්ස සම්පාදීයතෙ" යන වාක්‍යයෙහි සම්ප්‍රදානාර්ථයෙහි (සං ප පූර්වවූ දා දානෙ යන ධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත යුප්‍රත්‍යය නුවූ හෙයින් "බුද්ධස්ස" යනු කෘදන්තයා විසින් අනුක්ත සම්ප්‍රදාන නම් වේ.

(5.) "භායන්ති එතස්මා" යන වාක්‍යයෙහි අපාදානාර්ථයෙහි (භී භයෙ යන ධාතුවෙන් පරව) කෘදන්ත මප්‍රත්‍යය නුවූ හෙයින් "රක්ඛසා" යනු කිතකයා විසින් අනුක්තාපාදාන නම් වේ.

(7.) "යස්මිං නිසීදන්ති" යන වාක්‍යයෙහි ආධාරාර්ථයෙහි (නිපූර්වවූ සද යන ධාතුවෙන් පරව) කිතක යුප්‍රත්‍යය නුවූ හෙයින් "ආසනෙ" යනු කිතකයා විසින් අනුක්තාධාර නම් වන්නේයයි දතයුතුයි.

සමාස තද්ධිත කිතකාදීන් විසින් උක්තානුක්ත කර්ම කර්තෘ ආදිය මේ කීවාවූ උදාහරණාදියෙන් දත යුතුයි.

තවද ක්‍රමයක්.

(1.) කිතකාදීන් විසින් උක්තවන ලද්දම ආඛ්‍යාතයා විසිනුදු උක්ත වන බවද, (2.) කිතකාදීන් විසින් උක්තවනලද්ද ආඛ්‍යාතයා විසින් අනුක්ත වන බවද, (3.) කිතකයා විසින්අනුක්ත වන ලද්ද ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්තවන බවද, (4.) ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්ත වනලද්ද ආඛ්‍යාතයා විසින්ම උක්තවන බවද, (5.) එසේම ආඛ්‍යාතයා විසින් අනුක්තවනලද්ද ආඛ්‍යාතයා විසින්ම අනුක්තවන බවද දත යුතුයි.

එම තිහ—ජංඝදසයෙහි.

“වුත්තමෙ වුත්තත්ථං යාති කච්චිදුත්ත මනුත්තත්ථං,
සියා නුත්ත මනුත්ත ච කච්චි පදන්තරෙහි තු.”

උදාහරණ.

(1.) වාචකො ජනො ගච්ඡති-කථාපපඤ්ඤාමො ජනො ගච්ඡති-වෙය්‍යාකරණිකො ජනො ගච්ඡති.

(2.) ධම්මදෙසකං බුද්ධං අභිවන්දති ජනො-කථාපපඤ්ඤාමං ජනං ධම්මං පුච්ඡති-අභිධම්මිකං පඤ්හං පුච්ඡති.

(3.) ධම්මො දෙසෙත්වා ඤාපීයතෙ-ඔදනො පච්චිත්වා භක්ඛීයතෙ.

(4.) නච්චති ගායති නටො-[illegible]ච්චවෙක්ඛති දෙසති භික්ඛු.

(5.) පච්චතෙ භක්ඛීයතෙ ඔදනො-සාචීයතෙ දීයතෙ කම්බලො.

එසේම ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකාවෙහිද උදාහරණ සහිතව.

“උක්තමෙවොක්තාර්ථං යාති කච්චි දුක්ත මනුක්තාර්ථං,
අනුක්තමපි චොක්තං ස්‍යාත් කච්චිදෙව පදාන්තරෛඃ.

ඔදනඃ පච්‍යතෙ දෘෂ්ටඃ මයා සත්පුරුෂො ප්‍රියං,
ආරූඪ වානරො වෘක්ෂඃ ඡිද්‍යතෙ දෘශ්‍යතෙ පිච.

පටො‍යං ශිතිකො භාති රාමෙණ පරි ධීයතෙ,
කෘද්දිභි යඥදෙවොක්තං ත්‍යාගෛද රපි තදෙව හි.

නෘත්‍යන්තං ච නටං රාමඃ විලොකයති කෞතුකී,
ඡාත්‍රං ච වෛයාකරණං ශබ්දාන් පෘච්ඡති ලක්ෂ්මණඃ.

ආරූඪ වානරං වෘක්ෂං රාමඃ පශ්‍යති සාදරං,
කෘද්ද්‍රනොක්ත මෙවෛතත් අනුක්තං ත්‍යාදිනා භවෙත්.

නෘත්‍යතෙ ගීයතෙ රංගෙ නටෙන සධීයතෙ කවීන්,
භොක්තුං පචති රාමොය මොදනං ක්‍ෂුද්වශං ගතඃ.

රාමභක්ත සසම්මානීයස්‍ය රාමං පූජයති ස්වයං,
ඉත්‍යාද්‍යනුක්තමෙව ස්‍යාත් අනුක්තමිති බුධ්‍යතාං,” යි
දක්වන ලදී.

“මේ කාරණයම මිට මදක් වෙනස් ලෙස විස්තර සහිතව කච්චායනසාර ටීකාවෙහි දක්වන ලදී—ඒනම්-ආඛ්‍යාතයා විසින් උක්තවූ කර්ත්‍රාදිය එම ආඛ්‍යාතයා විසින්ම උක්තවන බවද—කිතකයා විසින් උක්තවූ කර්ත්‍රාදිය කිතකයා විසින්ම උ[illegible]තවන බවද—සමාසයා විසින් උක්තවූ කර්ත්‍රාදිය සමාසයා විසින්ම උක්තවන

බවද—තද්ධිතයාවිසින් උක්තවූ කර්ත්‍රාදිය තද්ධිතයා විසින්ම උක්ත වන බවද—කිතකාදීන්විසින් උක්තවූවාහු ආඛ්‍යාතයාවිසින් උක්ත වන බවද—කිතකාදීන් විසින් උක්තවූවාහු ආඛ්‍යාතයා විසින් අනුක්තවන බවද—යනාදියයි.

"නච්චති ගායති නටො, පච්චවෙක්ඛීයතෙ දෙසීයතෙ ධම්මො—පාචකො භුඤ්ජකො දෙවදත්තො, පූජිතො මානිතො බුද්ධො—ආගතසමණො සංඝවිභූසිතො විහාරො—වෙය්‍යාකරණිකො භික්ඛු අභිධම්මිකො, වාසිට්ඨො ජනො නාවිකො"—යනාදි උදාහරණයි.

සමාසාදීන්විසින් කොතෙක් කොතෙක් කාරකයන්
උක්තවන ලද්දාහුද යත්.?

බාලාවතාරයෙහි හා නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි-එම තිහු.

"සමාසො හොති සබ්බත්ථ කිතකො සාමිවජ්ජිතො,
තද්ධිතො ලබ්භතෙ සිය්‍යා කරණාවධිවජ්ජිතො.

ආඛ්‍යාතං කත්තුකම්මෙසු කරණාදීනනාවභාසිතෙ,
සං සං වාක්‍ය මුදාහාරෙ ඉති තානාය නුදහටා.

කත්තුකම්මනි ආඛ්‍යාතං තද්ධිතං වධිවජ්ජිතෙ,
සාමිවජ්ජෙ කිතසමාසෙ ඛිලෙ ජාති විසෙසකො.

යනු බැවින් සමාසයා විසින් සාම්‍යර්ථය සහිතවූ සියළු ෂට්කාරකයන් උක්තවන ලද්දාහුය—කිතකයාවිසින් සාම්‍යර්ථය වර්ජිත සියළු කාරකයන් උක්තවන ලද්දාහුය—තද්ධිතයා විසින් කරණ අවධි වර්ජිතවූ කර්මකාරකාදිය උක්තවන ලද්දේය—ආඛ්‍යාතයා විසින් කර්තෘකර්ම යන කාරකද්වය උක්තවන ලද්දේයයි දතයුතුයි.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය විභාග.

ATTRIBUTES AND NOUNS QUALIFIED BY THEM.

විශේෂණ විශේෂ්‍ය නම් කිමයත්?—ව්‍යවච්ඡේදය (භේදය) කරන්නේ විශේෂණ නම් වේ—ව්‍යවච්ඡේදය (භේද්‍ය) කරණු ලබන්නේ විශේෂ්‍ය නම් වේ—ඒ විශේෂණ විශේෂ්‍ය දෙක සමානාර්ථනම් විශේෂණයා විශේෂ්‍යයාගේ ලිඟ විභක්ත්‍යාදිය බෙහෙවින් ග්‍රහණය කෙරේ.

එම කීහු—ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකාංශයෙහි හා කච්චායන සාරයෙහි.

“ව්‍යවච්ඡේද්‍යං විශේෂ්‍යං ස්‍යා ව්‍යවච්ඡේදක මත්‍ර තු,
තද්විශේෂණ මාඛ්‍යාතං රාමො දාශරථිර් යථා.”

*“භෙදෙ විසෙසනං භෙද්‍යං විසෙස්‍යං තං වයං යදි,
තුල්‍යත්ථං භෙදකං භිය්‍යො භෙද්‍යලිඟාදි ගාහකං.”

සම්බන්ධචින්තාංශයෙහි “විසෙසෙති බ්‍යවච්ඡින්දති තතො ච කිඤ්චි අඤ්ඤානීති විසෙසනං-වුත්තලක්ඛණෙන විසෙසනෙන විසෙසීයතී අඤ්ඤතො බ්‍යවච්ඡිජ්ජතීති විසෙස්‍යං”යි කියනලදහෙයින් (ධවලො ගො යනාදියෙහි ධවලො යන) මේ විශේෂණයා කාරණකොට ගෙණ රක්තාදිවූ කිසිවක් කෙරෙන් ගවාදිවූ කිසිවක් වෙන්කෙරේ

---

* භෙදයතෙම විශෙෂණය—භෙද්‍යය විශෙෂ්‍යයි-ඉදින් ඒ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය දෙක තුල්‍යාධිකරණ වීනම් (බෙහෙවින්) විශෙෂ්‍යයාගේ ලිඟ සංඛ්‍යා විභක්තීන් විශෙෂණයා ග්‍රහණය කරන්නේය යනු ගාථාවෙහි අර්ථයි.

එම කීහ ජංසදසයෙහිද—“විසෙස්‍යෙන සහෙකත්ථං භවෙ යත්‍ර විසෙසනං,
තත්‍ර ලිඟාදිකො පායො විසෙස්‍යට්ඨා විසෙසනෙ,”

“තත්ථ භෙදෙති අනිච්ඡිතත්ථතො ඉච්ඡිතත්ථස්ස භෙදකො බ්‍යවච්ඡේදකො විසෙසනං නාම—වුත්තඤ්ච-‘ගුණෙ විසෙසනං භෙදෙ විසෙසො අනුවාදකො,
අප්පධාන මුපායො ච සඤ්ඤොති විමෙ සමා.’

විසෙස්‍යං යථා වුත්තනයෙන විසෙසනෙන බ්‍යවච්ඡේජ්ජං විසෙසිතබ්බවත්ථු භෙද්‍යං භෙදිතබ්බං නාම—වුත්තඤ්ච.

“ගුණී විසෙසිතබ්බඤ්ච භෙද්‍යං සාමඤ්ඤ විධිනො,
පධානමුපායො ච දබ්බං ඤෙය්‍යො සමානකො.

තං වයං යදි තුල්‍යත්ථං එකත්ථං භවති එවං සති භෙදකං භිය්‍යො යෙ භුය්‍යෙන භෙද්‍යලිඟාදි ගාහකං විසෙස්‍යස්ස පුමත්තාදි පඨමාදිනො ගාහකන්ති සම්බන්ධො.”

යනු ටීකායි.

ණුයි ව්‍යවච්ඡේදය කෙරේණුයි විශේෂණ නම් වේ—ස්වෝක්ත ලක්ෂණ ඇති විශේෂණයා විසින් අන්‍යයන් කෙරෙන් වෙන් කරණු ලැබේනුයි පිරිසිඳිනු ලැබේනුයි විශේෂ්‍ය නාම් වේ.

මොග්ගල්ලායන පඤ්චිකාවෙහි—"යං සාමඤ්ඤාකාරෙන පවත්තං "මනෙකප්පකාරවන්තං වත්ථුං පකාරන්තරෙහි අවච්ඡිජ්ජ ව්‍යව "ච්ඡෙත්වා එකස්මිං පකාරෙ අවට්ඨාපෙති තං වුච්චති විසෙසනං—යඤ්ච "මනෙකප්පකාරවන්තං වත්ථුං පකාරන්තරෙහි අවච්ඡිජ්ජ එකස්මිං "පකාරෙ අවට්ඨාපීයති තමිච්ඡියතෙ විසෙස්සං"—යනුබැවින් (නීලුප්පලං* යනාදියෙහි) යම් නීලාදියෙක්තෙම සාමාන්‍යාකාරයෙන් පැවැත්තාවූ අනේකප්‍රකාරවත් වූ (උත්පලාදි) වස්තුව අන්‍යප්‍රකාරවලින් වෙන් කොට පිරිසිඳ වෙසෙසා (නීලාදීන් අතුරෙන්) එක්තරා ප්‍රකාරයෙක්හි පිහිටුවාද ඒ විශේෂණයයි කියනු ලැබේ—(නීලාදි) අනේප්‍රකාරවත්වූ යම් (උත්පලාදි) වස්තුවෙක් (ශ්වේතාදි) ප්‍රකාරාන්තරයෙන් සම්බන්ධ දුරීකරණය කොට එක් (නීලාදි) ප්‍රකාරයෙක්හි පිහිටුවනු ලැබේද ඒ අවච්ඡේද්‍යය විශේෂ්‍ය යයි කියනු ලැබේ.

සම්බන්ධචින්තාටීකාවෙහි "යතො යතො විසෙසාධිගමො හොති තන්තදෙව විසෙසනං" යනු කීබැවින් යමක් යමක් හේතුකොට ගෙණ විශේෂ්‍ය අවබෝධ වේද ඒ ඒ විශේෂණ නම් වේ—"නීලුප්පලං" යන්නෙහි නීලගුණය හේතුකොට ගෙණ නීලෝත්පලයාගේ රක්තෝත්පලාදියට වඩා ඇති විශේෂය අවබෝධවන හෙයින් නීලගුණය විශේෂණ නම් වේ—තවද බලාවතාරයෙහිද විශේෂණ ලක්ෂණ දක්වනු පිණිස.

"යස්මා හි යභෙද බුද්ධි හොති තං තබ්බිසෙසනං,
තං ච ජාති ගුණ ක්‍රියා දබ්බං නාමන්ත්‍යනෙකධා.

යනු කීබැවින් යමක් හේතුකොටගෙණ යමකාගේ වෙනසෙහි බුද්ධිය වේද ඒ හේතුවූ දෙය ඒ වෙනස ඇති දෙයට විශේෂණ වේ, ඒ විශේෂණයද ජාතිය ගුණය ක්‍රියාය ද්‍රව්‍යය නාමයයි කියා නොයෙක් ප්‍රකාර වෙත්—ඒ මෙසේය "ධවලො ගො" කී කල්හි "ධවලො" යන ගුණය හේතුකොට ගෙණ "ගො" පදාර්ථයාගේ

---

* "අත්‍ර හි නීලත්ථො රත්තාදීහි අවච්ඡිජ්ජ උප්පලත්ථං නීලෙ අවට්ඨාපෙති, උප්පලත්ථොපි නීලත්ථං භමරාදීහි අවච්ඡිජ්ජ උප්පලෙ අවට්ඨාපෙති තස්මා වොහාරෙසු විසෙසන විසෙස්සභාව ඉච්ඡිතබ්බො"—යනුද කච්චායනසාර ටීකායි.

නීල රක්තාදී ගො පදාර්ථයන් කෙරෙන් වෙනසෙහි බුද්ධිය උපදනා හෙයින් ඒ බුද්ධිය ඉපදීමට හේතුවූ "ධවලො" යන ගුණය ඒ වෙනස ඇති වස්තුව වූ ගො ශබ්දයට විශෙෂණ වූයේයයි දත යුතුයි.

* "කාමතො ගම්‍යතෙ·ත්ථ විසෙසන විසෙස්සතා" යනු බැවින් අන්‍යොන්‍ය සාපෙක්ෂා සංඛ්‍යාත සම්බන්ධයට පැමිණියාවූ ඒ පදයන් අතුරෙන් මෙයම විශෙෂණය මෙයම විශෙෂ්‍ය යයි කියා නියමයක් නැතිහෙයින් ඒ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය භාවය කැමති පරිද්දෙන් (වක්තෘ විවක්ෂාවශයෙන්) හැගෙන්නේය (දන්නා ලද්දේය.)

විශෙෂණ විශෙෂ්‍යභාවය කාමංචාරයෙන් හැගෙන බවට කාරුණු දක්වන්නාවූ ගඩලාදෙනි සන්නාකාර ආචාර්‍ය්‍යයන් විසින්ද මෙසේ කියන ලදී.

☞ "නීලුප්පලං" යන්නෙහි නීලය උප්පලය යන පදයො දෙදෙන
"උත්පලාඛ්‍ය එක ජලජ වස්තුයෙහි පවත්නාහයි ඔවුනොවුන්
"හා සම්බන්ධයන, මෙහි ශ්වෙත රක්තාදි ගුණයන්ට සාමාන්‍යවූ
"උත්පල ද්‍රව්‍යය ශ්වෙතාදීන් කෙරෙන් වෙන් කොට සිටිනා නීල
"ගුණය උත්පල ද්‍රව්‍යයට විශෙෂණ වෙයි, වැලිදු භෘගාදි ද්‍රව්‍යයන්ට
"සාධාරණවූ නීල ගුණය ඒ භෘගාදීන් කෙරෙන් වෙන් කොට සිටි
"නුයි උත්පලයද නීල ගුණයට විශෙෂණ වේ, මෙසේ විශෙෂණ
"විශෙෂ්‍යභාවය විවක්ෂාහෙන් වෙයි දතයුතුයි"–යනුයි.

"පදත්ථො නිස්සයො යො සො ක්‍රියාදීහි යථාරහං,
විසෙස්සතෙ එවා තෙහි තෙනතෙනා නිස්සයෙහි පි."

යනු හෙයින් (ක්‍රියාගුණාදීන්ට) ආධාරවූ (ගවාශ්වාදි) යම් පදාර්ථයෙක් ඇත්තේද ඒ නිශ්‍රය පදාර්ථයතෙම ක්‍රියාදීන්විසින් සුදුසු පරිද්දෙන් වෙසෙසනු ලැබේ (හෙවත් ද්‍රව්‍යාදි නිශ්‍රය පදාර්ථයට ක්‍රියාදි පචයය විශෙෂණ වන්නේය) (නැවතද) නොහොත් තමන්ට නිශ්‍රය වූ (ගවාශ්වාදි) ඒ පදාර්ථයන්විසිනුදු ඒ ක්‍රියා ගුණාදීහු වෙසෙසනු ලැබෙත් (හෙවත් නිශ්‍රය පදාර්ථයන්ට ක්‍රියාදීහු විශෙෂණ වූවාක් මෙන්ම ඒනිශ්‍රය පදාර්ථයෝද ක්‍රියා ගුණාදියට විශෙෂණ වන්නාහුය යනු භාවයි.)

---

* "යානි යානි පදානි චෙ වා තතො ඨිතානි වා අඤ්ඤමඤ්ඤාපෙක්ඛතා සංඛාතං සම්බන්ධං සචෙ සම්පජ්ජන්ති තෙසු සම්බන්ධමුපගතෙසු පදෙසු විසෙසන විසෙස්සතා කාමතො ඉදමෙව විසෙසනං විසෙස්සන්ති වා නියමා භාවා වත්තිච්ඡාවසතොව ගම්‍යතෙ ඤායතෙ–තමෙව කාමචාරප්පවත්තිමාහ "පදත්ථොවචාදිනා"—යනුද, "නිස්සයොති ච න කෙවලං දබ්බමෙව ගුණාදයොපි දබ්බා" යනුද සම්බන්ධ චින්තා ටීකායි.

ඒ මෙසේය—යම් කලෙක්හි “ගො ගච්ඡති” යි ගමන ක්‍රියා වෙන් විශිෂ්ටවූ, නිශ්‍රයභූත ගො පදාර්ථයෙක් කියනු ලැබේද එකල්හි ක්‍රියාව විශෙෂණය, ගො පදාර්ථය විශෙෂ්‍යයි-එසේම යම් කලෙක්හි “ජාතියා ගො” යි ජාතියෙන් විශිෂ්ටවූ ගො පදාර්ථය කියනු ලැබේද එකල්හි ජාතිය විශෙෂණයි—“ධවලො ගො” යි ගුණයෙන් විශිෂ්ටවූ ගො පදාර්ථය කියනු ලැබේද එකල ගුණය විශෙෂණයි—“විසාණී ගො” යි ද්‍රව්‍යයෙන් විශිෂ්ටවූ ගො පදාර්ථය කී කල ද්‍රව්‍යය විශෙෂණයි—“දෙවදත්තො ගො” යි නාමයෙන් විශිෂ්ටවූ ගො පදාර්ථය කී කල නාමය විශෙෂණයි—මේ සියලු තන්හිම විශෙෂ්‍යවූ ගො පිඬය ද්‍රව්‍යභාවයෙන් ගතයුතුයි.

ඒ විශෙෂණවූ ක්‍රියාදී පසම විශෙෂ්‍යද වන්නේ කෙසේද යත්?

“ගාවස්ස ගමනං” යි යම් කාලෙක්හි ජාතියෙන් විශිෂ්ටවූ ක්‍රියාව කියනු ලැබේද එකල්හි ජාතිය විශෙෂණය ක්‍රියාව විශෙෂ්‍යයි—“ගාවස්ස ධවලො” යි යම් කාලෙක්හි ජාතියෙන් විශිෂ්ටවූ ගුණය කියනු ලැබේද එකල්හි ජාතිය විශෙෂණය ගුණය විශෙෂ්‍යයි—මෙසේම “ගාවස්ස ජාති-ගාවස්ස සිඟං-ගාවස්ස නාමං.”—යි ජාතියෙන් විශිෂ්ට ජාතියද, ද්‍රව්‍යයද, නාමයද, කියනු ලැබෙද්ද එකල්හි ක්‍රමයෙන් ජාති ද්‍රව්‍ය නාම යන මොවුහු විශෙෂ්‍යද ජාතිය විශෙෂණද වන්නේයයි දතයුතුයි.

විශෙෂ්‍යයාගේ අර්ථය වෙනස් කාරණහෙයින් පර්‍යාය සංඛ්‍යාත අභින්නාර්ථ ශබ්දයද විශෙෂණ නම් වන්නේය—ඒ මෙසේය ගො ශබ්දය තෙම පසු භූමි වාචාදි අනේකාර්ථ වාචී බැවින් “ගො” යයි කීකල කවරාර්ථයක්දැයි නොහැඟෙන්නේය පර්‍යාය ශබ්දයක් වූ වාචා ශබ්දය යොදා “ගොවාචා” යි. කීකල වාචා සංඛ්‍යාත අර්ථය හැඟෙන්නේය—මෙහි ගො ශබ්දයට පර්‍යාය වූ වාචා ශබ්දයතෙම පසු ආදී අර්ථයන්ට සාධාරණවූ ගො ශබ්දයා ඒ අර්ථයන්ගෙන් වෙන් කොට වාචාර්ථයෙහි පිහිටුවන හෙයින් (හෙවත් විශිෂ්ටාර්ථ ව්‍යවස්ථාපකහෙයින්) විශෙෂණ නම් වන්නේයයි දතයුතුයි.

මෙම නීති—සම්බන්ධචින්තායෙහි.

“නෙකත්ථ වුත්තියා ගොති වුත්තෙන වාචා න ඤායතෙ,
ගොවාචාති තු වුත්තෙතුමා පරියායො ච භෙදකො.”

ටීකාවෙහි—“අත්ථස්ස විසෙසනත්තං වත්වා සද්දස්සාපි විසෙසන
“ත්තං දස්සෙති නෙකත්ථවාචාදිනං, ගො සද්දස්ස ගවාද්‍යනෙකො
“ත්ථෙසු වුත්තියා වතනානතො, තථා හි ගොසද්දො පසු භූමි ආදී

“අනෙකත්ථො හොති වුත්තො වාචා න්‍යාය මත්ථො න ඤායතෙ ගො
“වාචාති තු වුත්තො ගො ඉති වාචත්ථන්තරං වාචාන්‍යත්ථවිසෙසො
“ඤායතෙ යස්මා අස්මා අනොහෙතුතො පරියායො ච න කේවලං
“ජාත්‍යාදයොව විසිට්ඨප්පව්‍යවත්ථොපකාරතා භෙදකො විසෙසණං”
යනුයි.

තුල්‍යාධිකරණ භින්නාධිකරණ විශෙෂණ ප්‍රභෙද.

විශෙෂණය තෙම තුල්‍යාධිකරණ* භින්නාධිකරණ වශයෙන් ද්විප්‍රකාරයක් වන්නේය—එහි] තුල්‍යාධිකරණනම්, පදසාධනී ටීකාවෙහි “තුල්‍ය මෙක මධිකරණ මත්ථො යස්ස තං තුල්‍යාධිකරණං” යි තුල්‍යාධිකරණ ශබ්දයාගේ විග්‍රහ බැවින් සමානවූ අර්ථය යමක්හුගේද ඒ තුල්‍යාධිකරණ නම් වන්නේය.

තවද බාලාවතාරයෙහි “භින්නප්පවත්ති නිමිත්තා සද්ද එකස්මිං වත්ථුනි පවත්තා තුල්‍යාධිකරණා” යි දක්වන ලද හෙයින්, වෙන් වෙන්වූ ප්‍රවෘත්ති නිමිත්ත කොට ඇති ශබ්දයෝ එකවස්තුයෙක්හි පවත්නා ලද්දාහු නම් ඒ තුල්‍යාධිකරණයයි දත යුතුයි—සාමාන්‍ය වශයෙන් තුල්‍යාධිකරණ ලක්ෂණ මෙසේ නමුදු තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයාගේ ලක්ෂණ දක්වන්නාවූ කච්චායනභෙදප්‍රදීප කාරකාචාර්‍ය්‍යතෙම

“යස්ස කාරූ විභත්තිනං එකසංඛ්‍යා ක්‍රියා පි ච,
සමාන ලිඞ්ගතො චෙව තුල්‍යාධිකරණං මතං.”—කියාද

නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි.

“තෙසු විභත්ති සංඛ්‍යාය ක්‍රියා ලිඞ්ගෙන තුල්‍යතා,
තුල්‍යෙ නීලො පටාදි තබ්භින්නාන මිතරං භවෙ.” යිද,

කිහෙයින් යම් විශෙෂණයක්තෙම විශෙෂ්‍යයා හා සමාන අර්ථ සමාන විභක්ති සමාන සංඛ්‍යා සමාන ක්‍රියා ඇත්තේ වේද ඒ තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ නම් වේ—මෙහි විශෙෂ්‍යයා හා “සමානාර්ථ” නම් විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය යන් දෙකින්ම නීලොත්පලාදි එකම වස්තුවක් ප්‍රකාශ කරණ බවයි—සමාන විභක්තිනම් විශෙෂ්‍යයෙහි දක්නාලද විභක්තියම විශෙෂණයෙහිද විය යුතු බවයි—සමාන සංඛ්‍යානම් විශෙෂ්‍යයෙහි දක්නාලද ඒකවචනය හෝ බහු වචනය

---

* “අධිකරණ සද්දෙන අත්ථො අභිධෙය්‍යො වුච්චති” යනු පදසාධනී ටීකායි.

විශෙෂණයෙහිද විය යුතු බවයි—සමාන ක්‍රියානම් ඒ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය දෙකම එකම ක්‍රියාවක් හා සම්බන්ධ වනු මිස විශෙෂණය එක ක්‍රියාවක් සමගද විශෙෂ්‍යය අන්‍ය ක්‍රියාවක් සමගද සම්බන්ධ නොවන බවයි—මේ නියමය නිත්‍යවශයෙන් නොව බොහෝ යෙසින් බව බාලාවතාර කච්චායනභෙද පදීප ටීකාදියෙහි කියන ලද නමුත් ප්‍රබොධ චන්ද්‍රිකාදියෙහි නිත්‍යවශයෙන්ම කියන ලදී.

ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකායෙහි.

"විශෙෂ්‍යස්ස ච යල්ලිඞ්ගං විභත්ති වචනෙ ච යෙ,
තානි කාතබ්බානි යොජකානි විශෙෂණ පදෙසුපි."

තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයට උදාහරණ.

"තිලොකමහිතො නාථො"—මෙහි "තිලොකමහිතො" යනු විශෙෂණය "නාථො" යනු විශෙෂ්‍යයි—මේ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය දෙකින්ම තුන්ලෝවාසීන් විසින් පුදනලද එකම ලොකස්වාමි වූ බුදුරජාණන්වහන්සේ කියන ලද හෙයින් සමානාර්ථ නම් වේ—"නාථො" යන විශෙෂ්‍ය පදයෙහි දක්නා ලද පුල්ලිඞ්ග ප්‍රථමා එක වචනය විශෙෂණවූ "තිලොකමහිතො" යන පදයෙහිද දක්නා ලදහෙයින් සමානලිඞ්ග සමානවිභක්ති සමානසංඛ්‍යා ඇත්තේනම් වන්නේයයි දතයුතුයි—ඒ තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයතෙම ආසයාසයී භාවාදි වශයෙන් ෂට්ප්‍රකාරයක් වේ—ඒනම්:

1. ආසයාසයීභාව තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණය.
2. තබ්භාව තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණය.
3. තබ්බෙසතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණය.
4. ධම්මෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණය.
5. ආධාරෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණය.
6. ඵලෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයයි—කියාය.

ධම්මෙකතා-ආධාරෙකතා-ඵලෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණ තුනට පිළිවෙළින්, ගුණෙකතා-අධිකරණෙකතා-විපාකෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයෝයයිද කියත්—එහි

1. "රත්තො පටො—සෙතො සුවො" යනු ආසයාසයීභාව තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයට උදාහරණයි.
2 "බුද්ධො ජිනො-කරී හත්ථී" යනු තබ්භාව තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයටය,

3. "නීලො වණ්ණො-අම්බො පානො" යනු තබ්බිසෙසතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයටය.
4. "අනිලො අසෙසා-සීහො නාරෙ" යනු ධම්මෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයටය.
5. "අම්බිලො ගරුකො-ලහුකො කටුකො" යනු ආධාරෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයටය.
6. "ගදූහටං සුසංයුත්තං ඔසධං"-"දුයුත්තං විසං" යනු ඵලෙකතා තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයටයි.

මේ විශෙෂණ ෂට්කයෙහි ලක්ෂණාදිය දක්වන්නාවූ කච්චායන භේද පදීපකාකාරාචාර්‍ය්‍යයෝතෙම.

"ආසයාසයී භාවො ච තබ්භාවො තබ්බිසෙසතා,
ධම්මාධාරඵලානඤ්ච එකතා ති ඡධා මතං"—යනුද

ටීකාවෙහි—"විසෙසනං ආසයති එත්ථාති ආසයො, දබ්බං—ආසයස්ස භාවො ආසයී, ගුණො—ආසයො යස්ස අත්ථීති වා ආසයී, තෙසං භාවො තබ්භාවො, පදත්ථො වාති තථා තෙසං දබ්බා විනං පදත්ථොති තබ්භාවො—තෙසං තබ්භාවාදීනං විසෙසස්ස භාවො තබ්බිසෙසතා—දබ්බං ධාරෙති පකාසෙතීති ධම්මො, ගුණො—ආගුයො ගුණං ධාරෙතීති ආධාරො, අධිකරණං—ඵලං පවත්තීති ඵලං, විපාකො—ධම්මො ගුණඤ්ච ආධාරො අධිකරණඤ්ච ඵලං විපාකො චාති ධම්මාධාරඵලා—තෙසං එකස්ස (සමානස්ස) භාවො එකතා—මනිතබ්බං ජානිතබ්බං මතං—එවං විසෙසනස්ස ඡ භෙදං දස්සෙත්වා තදුදාහරණං දස්සෙන්තො යමාචරියො.

'රත්තො පටො සුවො සෙතො කරී හත්ථී බුද්ධො ජිනො,
නීලො වණ්ණො අම්බො පානො සීහො අනිලසෙසා නාරෙ.
අම්බිලො ගරුකො හොති ලහුකො කටුකො රසො,
ගදූහටං සුසං යුත්තං ඔසධං දුයුත්තං විසං'—ති ආහ.

රත්තොති රත්තගුණයොගො, පටොති වත්ථං, සුවො සෙතොති ගාථාබන්ධවසෙන වුත්තො සෙතො සුවොති වුත්තං හොති, තත්ථ සෙතොති සුක්කගුණයුත්තො, සුවොති සුකො, ආසයාසයී භාවො නාම—බුද්ධො ජිනොති පරියායො, කරී හත්ථී තිපි පරියායො පරියායෙන විසෙසනං තබ්භාවො නාම—නීලොති විසෙසනං වණ්ණස්ස නීලපීත ලොහිත ඔදාතවසෙන චතුබ්බිධත්තා, නීලොති විසෙසෙති—අම්බොති යාමකාලිකො, පානොති යාමකාලිකපානස්ස මධු මුද්දික

සාඑකා චොච මොච් ජම්බු අම්බඵාරුසක වසෙන අනෙකවිධතතා අනෙකංති විසෙසෙති තස්මා තබ්බිසෙසකතා, නාම—අනිලොති වාතො, අස්සොති හයො, ජවෙන සදිසතතා විසෙසනං භවති, නරොති මනුස්සො, සීහොති මිගාධිපො සූරෙන සදිසත්තා විසෙසෙති, තස්මා ධම්මකතා නාම—අම්බිලො අම්බිල රසො, ගරුකො අලඝු රසො, කටුකොපි එසෙව නයො, ආධාරකතා නාම—ගදහටනාති. ගදං වුච්චති රොගං තං අංකුසො හනාති හිංසතීති ගදහටං, පකති ඔසධං එකා මූලෙන රොගහරණදබ්බං, සුන්දරෙන යොගෙන එකතො යුත්තං සුන්දරෙන වා හිසකෙතන යුතතනාති සුභංයුත්තං, ඔසධනාති පධාන පදං, දුඨෙන යොගෙන යුත්තං දුඨෙන අබ්‍යත්තෙන වා දෙමනසෙසන වා හිසකොන්න යුතතනාති තථා, විසනාති පකති ඵලාඵලං, තඤුනි ජීවිතං විසරපෙති නිවහෙතතීති විසනාති වුච්චති, අනාමසා නිබන්ධිතො එලෙකතා නාමාති." යනාදි කීහ.

භිනනාධිකරණ විශෙෂණ ප්‍රභේද

භිනනාධිකරණ විශෙෂණයතෙම—"තබ්භිනනමිතරං භවෙ" යී රුත්තිසංග්‍රහයෙහි කී හෙයින් යථෝක්ත තුල්‍යාධිකරණ විශෙෂණයට විරුද්ධවූ ලක්ෂණ ඇත්තේ භිනනාධිකරණ විශෙෂණ නම් වේ—ඒ භිනනාධිකරණ විශෙෂණයද තෘතීයා භිනනාධිකරණ ෂෂ්ඨී භිනනාධිකරණ සප්තමී භිනනාධිකරණ විශෙෂණ වශයෙන් තුන්ප්‍රකාරයක්.වේ:

1. "ගොනෙතන ගොතමො නාථො" යනු තෘතීයා භිනනාධිකරණ විශෙෂණයට උදාහරණය.
2. "රඤ්ඤො පුරිසො" යනු ෂෂ්ඨී භිනනාධිකරණ විශෙෂණයටය.
3. "ගෙහෙව නිසිනනො හොති" යනු සප්තමී භිනනාධිකරණ විශෙෂණයටයි.

මෙහි "ගොනෙතන ගොතමො නාථො" යන්නෙහි "ගොනෙතන" යනු විශෙෂණය "ගොතමො නාථො" යනු විශෙෂ්‍යයි—එසේම "රඤ්ඤො පුරිසො" යන්නෙහිද "රඤ්ඤො" යනු විශෙෂණය "පුරිසො" යනු විශෙෂ්‍යයි—"ගෙහෙව නිසිනනො හොති" යන්නෙහි "ගෙහෙ" යනු විශෙෂණය "නිසිනනො" යනු විශෙෂ්‍යයි.

මෙම කීහ—නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි.

"ත නතිධා තතීයං ඡට්ඨි සත්තමී තපසු තතමො,
රඤ්ඤොව පුරිසො හොති ගෙහෙ යෙව නිසිනනකො."

උපමානොපමෙය්‍ය වශයෙන් වූ විශෙෂණ විශෙෂ්‍ය විධි.

උපමානයතෙම විශෙෂණද, උපමෙය්‍යය විශෙෂ්‍යද වේ—එසේවූ විශෙෂණයා ඒකාන්තවශයෙන්; විශෙෂ්‍යයාගේ විභක්තිමාත්‍රය මුත්, ලිඞ්ගසංඛ්‍යාවන් ග්‍රහණය නොකරණහෙයින් උපමානොපමෙය්‍යවශයෙන් වූ විශෙෂණ විශෙෂ්‍යයෝ ලිඞ්ගභෙද, සංඛ්‍යාභෙද, ලිඞ්ගසංඛ්‍යාභෙද, යන භෙදත්‍රයකින් යුක්තවූවෝ වෙත්.

1. ලිඞ්ගභෙදයෙහි—"චන්දො විය තවානනං රුචිරං හොති—මත්තමාතඞ්ගො විය හත්ථිනී ධාවති."
2. සංඛ්‍යාභෙදයෙහි—"සීහො විය ඉමෙ පුරිසා සූරතරා."
3. ලිඞ්ග සංඛ්‍යා භෙදයෙහි—"තුරඞ්ගා විය හත්ථිනී ධාවති." යනු උදාහරණයි.

"චන්දො විය ආනනං" යන්නෙහි චන්දො යනු උපමානවූ විශෙෂණය, ආනනං යනු උපමෙය්‍යවූ විශෙෂ්‍යයි "විය" යනු * උපමාජොතක නිපාතයකි—මෙහි "චන්දො" යන උපමාන විශෙෂණය තෙම "ආනනං" යන උපමෙය්‍යවිශෙෂ්‍යගතවූ නපුංසක ලිඞ්ගත්වය ග්‍රහණය නොකොට පුල්ලිඞ්ගිකත්වයෙන් සිටියේය—"තුරඞ්ගා විය හත්ථිනී ධාවති" යන්නෙහිද මෙසේය.

"සීහා විය" යනාදි උදාහරණයෙහිද "සීහො" යන විශෙෂණය තෙම "පුරිසා" යන විශෙෂ්‍ය ගතවූ බහුත්ව සංඛ්‍යාව ග්‍රහණය නොකොට එකත්ව සංඛ්‍යාවෙන් යුක්තව සිටියේය—"තුරඞ්ගා විය" යනාදි උදාහරණයෙහි "තුරඞ්ගා" යන විශෙෂණයා "හත්ථිනී" යන විශෙෂ්‍ය ගතවූ ස්ත්‍රීලිඞ්ගිකත්වය හා එකත්වයද ග්‍රහණය නොකොට පුල්ලිඞ්ගික ඒකත්වයෙන් සිටියේය—මෙසේ නමුදු, මේ සියළු උදාහරණවල පමණක් නොව සෙසු උදාහරණවලද උපමාන උපමෙය්‍යයෝ සමාන විභක්ති ඇතැයි දතයුතුයි.

---

* මෙහි උපමා ජොතකත්වය නම්—ආනනගතරුචිරත්වය චන්ද්‍රයා කෙරෙහි විද්‍යමාන බැවින් චන්ද්‍රයාගේ ආනනය හා සම්බන්ධය මුඛ්‍යවශයෙන්ද, චන්ද්‍රගතවූ රුචිරත්වය ආනනයෙහි විද්‍යමාන බැවින් ආනනයාගේ චන්ද්‍රයා හා සම්බන්ධය අමුඛ්‍ය වශයෙන්ද ජොතනය කරණ බවයි—තවද ආනනයාගේ චන්ද්‍රයා තමා හා සදෘශබව චන්ද්‍රයා නැතිව සදෘශත්වයක් නැති බැවින් ඉවාදිශබ්දසාමර්ථ්‍යයෙන් ආනනගතරුචිරත්ව සංඛ්‍යාතවූ සදෘශත්වය හැඟෙන්නේය, සෙස්සෙහිදු මෙම ක්‍රමය දතයුතුයි—එම කිහ පඤ්චිකාවෙහි—"ආනනාදීසු සදිසං චන්දාදිම්හි පතිට්ඨිතං,
ජොතෙති ඉති වාදීහි එකාධිකරණං තතො."

එහෙයින් කීහු.

ජංඝදාසයෙහි හා ප්‍රබොධචන්ද්‍රිකාවෙහි.

“ලිඟසංඛ්‍යාදි භෙදෙපි උපමානොපමෙය්‍යතා,
විභාති පන එතාව සොභා තබ්භෙද වෙදිනා.”

“උපමානොපමෙයත්වං යද්භෙදෙ ලිඟ සංඛ්‍යයොඃ,
අභිනෙනව විභාන්ති සන්ත උපමානොපමෙයයොඃ.
ලිංගභෙදෙ යථා රම්පද්නී මන්ද ගතිඃ පරං,
මත්තමාතඞ්ග වත්සීතා මඤ්ජුවාග්වර පුෂ්ප වත්.
යථා වචනභෙදෙ ච කන්‍යාපී ඉව සුන්දරඃ,
යූයං යුවානො රාමස්‍ය භක්තා අහම්වොනනමාඃ,
ත්වාං රාම මීව පශ්‍යාමි රාමෙණෙව ත්වයා ජිතාඃ,
දුර්ජයාශත්‍රුවස්සෙව රාමායෙව නාමො ස්තු තෙ.
ත්වත්තො රාමා දිවාශෙෂා රණෙ බිභ්‍යති ශත්‍රුවඃ,
රාමස්‍යෙව තව ඝොෂා කීර්ති ත්‍රෛලොකගාමිනී.
ත්වයි රාම ඉව ප්‍රීතිං භජන්තෙ සකලා ජනාඃ,
එවං ලිඟත්‍රයෙ පි ස්‍යා වචනත්‍රිතයෙ පි ච.”

“බුද්ධං විය භවන්තං පස්සාමි—බුද්ධෙන විය භවතා ධම්මො දෙසිතො—බුද්ධස්ස විය භවතො දානං දදන්ති—පබ්බතා විය පාසාද අවරොහති—පිතුස්ස විය පුත්තස්ස මුඛං හොන්ති—අනාථානං ගෙහෙ විය රඤ්ඤො නිවෙසනෙ නිසීදති”—යනාදි . උපමානොපමෙය්‍යයන්ගේ සමානවිභක්තික උදාහරණාදි දත යුතුයි.

මෙහි උපමාන උපමෙය්‍යයෝ* නම් කවරහුද යත්?

“උපමීයන්තෙ යෙන තං උපමානකං—උපමීයන්තෙති උපමෙය්‍යං” යනු බැවින් යම් (චන්ද්‍රාදි) වස්තුවක් කාරණකොට ගෙණ උපමා කරණු ලැබේද ඒ (චන්ද්‍රාදි) වස්තුව උපමාන නම් වේ—උපමා කරණු ලබන්නාවූ ආනනාදි වස්තුව උපමෙය්‍ය නම් වේ.

---

* “පසිද්ධ සාධම්මියා සාධ්‍ය සාධන මුපමානං”—යනු පදසාධනී ටීකායි.

“පසිද්ධි වසෙන සිද්ධ සාධම්මිකත් සාධ්‍ය සාධන මුපමානම්”—යනුද,

“ප්‍රසිද්ධවූ ශශාඞ්කාදීන්ගේ ගහමාදි සාධර්ම්‍යයෙන් දෙවදත්තාදි අප්‍රසිද්ධසාධ්‍යයාගේ සාධනය උපමාන නමැයි දතයුතුයි”—යනුද පච්කාප්‍රදීපයි.

“අසිද්ධං වත්ථු උපමානකං—සිද්ධං වත්ථු උපමෙය්‍යකං” යනු විභත්‍යර්ථ ටීකායි.

"උපනෙත්වා මඤ්ඤුති ජානාති එතෙනාති උපමානං, පාකටත්ථ වචනං"—යනු බැවින්, මේ උපමානය කාරණකොට ගෙණ පමුණුවා (මඤ්ඤුති යයි සේයි) දැනගන්නේනුයි උපමාන නම් වේ—ඒ නම්, ප්‍රකටාර්ථ වචනයයි.

තවද—රුචිරත්වාදි ගුණයෙන් ප්‍රසිද්ධ නුවූ ආනනාදි වස්තුහුගේ උපමානොපමෙය්‍ය සාධාරණධර්ම සංඛ්‍යාතවූ යථෝක්ත ගුණයෙන් ප්‍රසිද්ධත්වය කරන්නාවූ චන්ද්‍රාදි වස්තුව උපමාන නම් වන්නේය—ප්‍රසිද්ධ නුවූ ආනනාදි වස්තුව උපමෙය්‍ය නම් වන්නේය. ඒ උපමාන උපමෙය්‍ය වාච්‍ය ශබ්දද්වය ප්‍රථමාදි වශයෙන් සමාන විභක්ති ඇත්තේයි.

එම කීහ—කච්චායන සාරයෙහි.

"සාධම්මසාධනං සිද්ධ මසිද්ධස්සො පමානතං,
උපමෙය්‍ය මසිද්ධන්තං ද්වය මෙකවිභත්තිකං."

මෙහි "උපමා" නම් කුමක්ද යත්?

"උපමා සද්දෙහි සදිසත්තං වදන්ති, උපමීයතෙ පාකටං කරීයතෙ එතාය අපාකටං වත්ථූනාති උපමා"—යනු බැවින් උපමා ශබ්දයතෙම වනාහි සදෘශ බව කියන්නේය, මේ කාරණකොට ගෙණ අප්‍රකටවූ වස්තුව ප්‍රකට කරණු ලැබේනුයි උපමා නම් වේ.

තවද, උපමාන් උපමෙය්‍ය දෙදෙනාගේ සදෘශත්වය (සමානකම) උපමා නම් වන්නේය, උපමෙය්‍යය (විශෙෂ්‍ය හෙයින්) ප්‍රධානය, උපමානය (විශෙෂණහෙයින්) අප්‍රධානයි.

එම කීහ.

"උපමානොපමෙය්‍යානං සදිසත්තො පමා මතා,
උපමෙය්‍යො පධානොව ඉතරො ත්වප්පධානකො."

තවද—"නො පමාන මාඛ්‍යාතෙන" යනාදීන් ජංඝදාසාදියෙහි කියනලද හෙයින් උපමානයතෙම "ලිම්පනම්ව"—"වස්සන මිව" යනාදිවශයෙන් නාමපදයකින් මුත් "ලිම්පතීව"—"වස්සතීව" යනාදිවශයෙන් ආඛ්‍යාතක්‍රියාපදයෙන් නොවන්නේයයි දතයුතුයි.

ක්‍රියාවිශෙෂණ ලක්‍ෂණ.

KRIYÁVIṢÉSHAṆA LAKSHAṆA.

තවද "කාරකවිශෙෂණය" "ක්‍රියාවිශෙෂණය*" කියාද විශෙෂණයාගේ විප්‍රකාරයකි-එහි කාරක පදයකට විශෙෂණ වූයේ කාරකවිශෙෂණය—ඒ මුලකියන ලද ක්‍රමවලින් දත යුතුය.

ක්‍රියාපදයකට විශෙෂණවූයේ ක්‍රියාවිශෙෂණයයි—ඒ මතු කියනු ලබන උදාහරණවලින් දතයුතුයි.

එම කීහ—"කාරක ක්‍රියයොපි වා විසෙසනං දුවීරිතං,
කාරකො තාපසුතාතමො මුදුං පචති කිරියා."

ක්‍රියාවිශෙෂණයාගේ ප්‍රභේද.

ඒ ක්‍රියාවිශෙෂණයද බහිද්ධ අබහිද්ධ වශයෙන් විප්‍රකාරයක්වේ—එහි සියළුම ආලපනයතෙම ක්‍රියාවෙන් බාහ්‍ය බැවින්ද ක්‍රියාවහා අසම්බන්ධහෙයින්ද † බහිද්ධ ක්‍රියාවිශෙෂණ නම් වන්නේය—"මුදුං පචති" යනාදියෙහි "මුදුං" යනාදි ක්‍රියාවිශෙෂණයෝ ක්‍රියාවෙන් බාහ්‍ය නොවන් බැවින්ද ක්‍රියාව හා සම්බන්ධ බැවින්ද අබහිද්ධ ක්‍රියාවිශෙෂණ නම් වේ-එයිනුදු අබහිද්ධ ක්‍රියාවිශෙෂණයතෙම ප්‍රථමාවිභක්ත්‍යන්ත අබහිද්ධ ක්‍රියාවිශෙෂණය, ද්විතීයාවිභක්ත්‍යන්ත අබහිද්ධ ක්‍රියාවිශෙෂණයයි කියා ‡ විප්‍රකාරයක්ය—එහි ක්‍රියාව අකර්මක ධාතුවකින් සිද්ධවන ලද්දක්නම් ක්‍රියාවිශෙෂණය ප්‍රථමා විභක්ත්‍යන්ත වන්නේය—ක්‍රියාව සකර්මක ධාතුවකින් සිද්ධවන ලද්දක්නම් ක්‍රියාවිශෙෂණය ද්විතීයා විභක්ත්‍යන්ත වේ—"සුඛං සයති" යන්නෙහි "සයති" යන ක්‍රියා පදය (සී සයෙ යන) අකර්මක ධාතුවෙන් සිද්ධහෙයින් "සුඛං" යන ක්‍රියාවිශෙෂණය ප්‍රථමා විභක්ත්‍යන්තයයි-

---

* "ක්‍රියාය භෙදනං විසෙසනං ක්‍රියාවිසෙසනං"—යනු සද්දවුත්ති ටීකායි.

† "බහිද්ධ ක්‍රියාවිසෙසනං නාම ක්‍රියා අසම්බන්ධං වජ්ජානි දෙවදත්තාතානදි සබ්බං ආලපනං." යනුද සද්දවුත්ති ටීකායි.

‡ "බාලාවතාර සම්බන්ධ චින්තාදිසු නපුංසකං,
දුතියෙකවචනන්තං යන්තං තයන්ති තීරිතං.
සමුදයින මෙකන්තෙන් පෙක්ඛිතෙ පඨමා සියා,
භෙදතො දුතියාත්‍යබ්‍යාඛ්‍යානෙ සමුදීරිතං." යනු
සද්දත්ථභෙද චින්තායි.

"මුද්දං පචති" යන්නෙහි "පචති" යන ක්‍රියා පදය (පච පාකෙ යන) සකර්මකධාතුවෙන් සිද්ධවනලද්දක් හෙයින් "මුද්දං" යන ක්‍රියාවිශෙෂණ පදය ද්විතීයා විභක්ත්‍යන්ත වූයේ යයි දත යුතුයි.

මෙම කිහ—සද්දසාරත්ථජාලිනියෙහි.

"අභිධා දුධා හොති පඨමං දුතියන්තතො,
සකම්මකාය දුතියා අකම්මා පඨමා මතා."

පාණිනී ආචාර්‍ය්‍ය මතය ලෙස සද්දසාරත්ථජාලිනියෙහි ද්විප්‍රකාරය බව කියන ලද්දේ නමුදු නිරුත්තිසංග්‍රහකාරකාදි සමහර ආචාර්‍ය්‍යවරයෝ ඒ අභිධ ක්‍රියාවිශෙෂණය තෘතීයා ෂෂ්ඨී විභක්ත්‍යන්ත විශෙෂයෙන්ද ද්විප්‍රකාරයක් ගෙණ සතරප්‍රකාරයක් යයිද කියත්-ඒ සතර ප්‍රකාරය නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි දක්වන්නේ මෙසේය.

"චතුධා අභිධා ච විභත්‍යන්ත වසෙන තු,
පඨමා දුතියන්තා ච තතියන්ත ච ඡට්ඨ්‍යන්තං.
සුඛං සයති. පඨමා මුද්දං පචති දුතියා,
යදුච්චතෙ ක්‍රියා කත්තා තදභෙදං පඨමන්තකං,
යදුච්චතෙ ක්‍රියා කම්මං තදභෙදං දුතියන්තකං,
ක්‍රියා චෙ කම්මකා හොති පඨමන්තං විසෙසනං,
ක්‍රියා චෙ සකම්මකා හොති දුතියන්තං විසෙසනං,
එකාහෙනෙව පායාසි තතියන්තන්ති සො පි ච,
ක්‍රියාය අපවග්ගොති ක්‍රියාපවග්ගොති ච,
පාදස්ස උක්ඛිපනන්ති ඡට්ඨීභෙදක සඤ්ඤිතං,
එත්ථ ධාත්වත්ථ සම්බන්ධෙ ක්‍රියාවිසෙසනං භවෙ,
පච්චයත්ථෙන සම්බන්ධෙ ඡට්ඨී සාමිනි තං පි ච."

ෂෂ්ඨී විභක්තිතොමො කාරකතාව අසම්භාරහෙයින් ක්‍රියා යොගයක් නැතැයි සමහර ආචාර්‍ය්‍යකෙනෙක් එය අත්හැර අභිධ ක්‍රියාවිශෙෂණය ප්‍රථමා ද්විතීයා තෘතීයා විභක්ත්‍යන්තකයන් පමණක් ගෙණ තුන්ප්‍රකාරයයිද කියන්නේය—ඒ මෙසේය.

"අසම්භාර සභාවත්තා කත්තුනො න ච කාරකං,
භවෙ තෙනෙව විඤ්ඤූහි තතියන්තම්පි ඉච්ඡිතං,
පඨමා දුතියා තතියා තාව ක්‍රියා විසෙසකා,
කෙචිදිච්ඡන්ති තං සාරං පණ්ඩිතෙහි විචාරිතං."

සද්දසාරත්ථජාලිනී ටීකාවෙහි—"තාසං කිර· අයමධිප්පායො ඡට්ඨී විභත්තියා ක්‍රියා යොගාභාවතො ක්‍රියාවිසෙසනං අයුත්තං තස්මා විභත්තිතාය මෙව යුජ්ජන්ති ඉමස්සාචරියස්ස අධිප්පායො—යදි පන ක්‍රියායොගො න භවෙය්‍ය කථං පාදස්සුක්ඛිපනං සීසස්සුක්ඛිපනං හමුකස්ස චාලනං අක්ඛිස්ස නික්ඛණනං චක්ඛුස්ස උම්මීලනං තාදිසු ක්‍රියායොගො භවතීති? අධිප්පායො—තෙන වුත්තං "විචාරෙතබ්බං" ති—නනු ච ඡට්ඨී විභත්තියා ක්‍රියායොගා භාවතො න කාරකන්ති වුත්තන්ති?—සබ්බං තං පන කත්තුඤ්ච කම්මඤ්ච ක්‍රියං සන්ධාය වුත්තං ඉදං පන භාව.සාධනක්‍රියං උභතො විනිමුත්තං භාවසංබනස්ස කත්තුකම්මානමවාචකත්තා, යදි වාචකො භවෙය්‍ය 'දෙවදත්තෙන පචතෙ'ති පයොගෙ දෙවදත්තො ති භවෙය්‍ය පාදස්සුක්ඛිපනන්ති පයොගෙපි පාදන්ති භවෙය්‍යාති"—යනුයි.

ක්‍රියාවිශෙෂණය යම්පමණ ඇත්තේද ඒ සියල්ලම නපුංසක ලිඞ්ගික එක වචනාන්තවශයෙන්ම බවද, ක්‍රියාවිශෙෂණයට ශබ්ද ශාස්ත්‍රයෙහිදී "ධාතුවිශෙෂණය" යන නාමයක්ද කියනබවද ශාසනයෙහි "භාවනපුංසක" යයි ව්‍යවහාර බවද කියන ලදී.

එම කීහ—නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි.

"ක්‍රියාවිසෙසනං යංව තං සබ්බං හි නපුංසකො;
සියා ච එකවචනං යථා භික්ඛු සුඛං ඨිතො.

ක්‍රියා විසෙසනං සත්ථෙ වුත්තං ධාතු විසෙසනං,
භාව නපුංසකං තෙව සාසනෙ සමුදීරිතං."

සියළුම ක්‍රියාවිශෙෂණ නපුංසකලිඞ්ගික එකවචනාන්ත වීමට හේතුව කවරේදයත්?—"භූ කාරය සබ්බ ධාත්වත්ථෙසෙවව සන්ති"-යන ආචාර්‍ය්‍ය වචනය ලෙස භූ කාර යන ධාතු වයගේ අර්ථවූ වීමය කිරීමය යන අභිප්‍රාය සියළු ධාත්වර්ථවලම ඇත්තේය—එසේහෙයින් "මුදුං පචති-සුඛං සයති" යනාදියෙහිවූ, පචති-සයති-යනු පචනං කරොති-සයනං කරොති—යන අර්ථය—යථෝක්ත ආචාර්‍ය්‍ය වචනානුරූපව මේ "පචති" යන්න පචනං කරොති කියාද "සයති" යන්න සයනං කරොති කියාද යෙදීමට විශෙෂ්‍යධාරණ යයි කියත්-"මුදුං පචති" යන්නෙහි "මුදුං" යනු "පචති" යන ක්‍රියාවෙහි විශෙෂණය-"සුඛං සයති" යන්නෙහිද "සුඛං" යනු "සයති" යන ක්‍රියාවෙහි විශෙෂණයි—මේ පචති සයති යන ක්‍රියා දෙක විශෙෂ්‍යධාරණයෙහිදී පචනං කරොති සයනං කරොති කියා බැවින් ඒ "මුදුං-සුඛං" යන පදයො "සයනං, පචනං" යන පද

වල විශෙෂණයෝස—ඒ "සයනං, පචනං" යන විශෙෂ්‍ය පදයෝ භාවකාරක යු ප්‍රත්‍යයාන්ත නපුංසක ලිඟික එකවචනාන්ත හෙයින් ඒ විශෙෂ්‍ය ගතවූ නපුංසක ලිඟික එකවචනත්වය තුල්‍යධිකරණ විශෙෂණවූ "මුදුං, සුඛං" යන පදයෝද ලැබිය යුතුහෙයින් නපුංසකලිඟික එකවචනාන්ත වූවාහුය—ක්‍රියාවිශෙෂණය සෙසු තන්හිද මෙසේම හෙයින් සියළුම ක්‍රියාවිශෙෂණයෝ නපුංසකලිඟිකඑකවචනාන්ත වන්නාහු යයි දතයුතුයි—හෙද විශෙෂ්‍යාධාරණයෙහිදී භාවකාරක පදයට විශෙෂණ වන්නාවූ නපුංසක ලිඟික පදයක්හෙයින් එයට ශාසනයෙහි "භාවනපුංසකය" යන ව්‍යවහාරයද අර්ථානුගත ව්‍යවහාරයක් බව දතයුතුයි.

ක්‍රියාවිශෙෂණයට අයිති සියළු ප්‍රභේද සංග්‍රහ කිරීම් වශයෙන් මේ මතු ප්‍රකාශ වන්නාවූ ගාථාව නිරුත්තිසංග්‍රහයෙහි කියනලදී.

"ඛිනනාතුල්‍ය හතියාදි ඡඩ්ඩා ආසයාදයො,
තථා කාරකා කිරියා බහිඩා පඨමාදයො."

මෙතෙකින් මේ ක්‍රියා විශෙෂණ ලක්ෂණ කාණ්ඩයද
සමාප්තකරණලදී.

එතතාවතා ච විවිධානි පි සද්ද සත්ථ
ගන්ථෙසු ආගතනයානි සමුධරිත්වා,
සංගය්හ [1]යං විරචිතා යදි නාමමාලා
නිඨාපිතා[2]ත්ථි විදුනො බලිතා[3]පනෙන්තු.

ගන්ථස්සි[4]මස්ස පටිපාදිතකං සු[5]වාදිං
භූධාතු[6]ඉනන්තර තිපච්චය [7]මනන්තිමා[8]ඛ්‍යං,
පොසිත්ව යෙ ම[9]ම්බ පාවචනෙ විනෙසුං
තෙ මෙ [10]හයත්ථ ගුරවො සුඛිතා භවන්තු.

00048822

Digitized with financial assistance from the
Government of Maharashtra
on 18 July, 2018